SEÇMELER

1

Dünya ve Türkiye Basınından Seçmeler

Kasımlo Cinayeti

Kürt Mülteciler, Göçmen Türkler

Cezaevleri ve Açlık Grevleri

Dış Borçlar

Gelir Dağılımı

Bilim ve Teknoloji

Çevre Sorunları

Yerel Yönetimler

Kürt Sorunu Dosyası

DEMOKRASİ YAYINLARI

SEÇMELER
1

SEÇMELER

Dünya ve Türkiye Basınından Seçmeler ve Eleştirileri

Üç ayda bir yayınlanır

1.Kitap

Sahibi	Mehmet Ali Aslan
Sorumlu Müdür	Selçuk Soylu
Yönetim yeri	Karanfil Sokak 39/9 Kızılay/Ankara Tlf. 117 78 51

Basım tarihi	Ekim 1989
Dizgi, baskı ve cilt	Acar Matbaacılık tesisleri. Piyerloti Cad. Peykhane Sok. Kamer Han No: 18-20/1 Çemberlitaş/İstanbul Tlf. 526 84 42-56798 64

Yıllık abone bedeli (KDV ve PTT giderleri dahil)
1.hamur 60.000 TL-3.hamur 40.000 TL
Avrupa: 1.hamur 100 DM-3.hamur 70 DM
Amerika ve Uzakdoğu: 1.hamur 70 US $-3.hamur 50 US $

Aşağıdaki hesaplardan birine yatırılacak abone bedeline ait dekont kopyasının ve abone adresinin (SEÇMELER, Karanfil Sokak 39/9 Kızılay/Ankara) adresine gönderilmesi, abonelik işlemleri için yeterlidir.

M.Ali Aslan'ın Yapı Kredi Bankası Kızılay/Ankara Şubesi 061648-2 No.lu hesabı.

SEÇMELER, 364177 No.lu posta çeki hesabı.

SEÇMELER
1

DEMOKRASİ YAYINLARI
Karanfil Sokak 39/9 Kızılay/Ankara
Tlf. 117 78 51

İÇİNDEKİLER

DÜNYA VE TÜRKİYE BASININDAN SEÇMELER
Bugün yeni bir hümanizm gerekiyor. M.L.PARSONS 9
Bilim ve bilinç. J.DAUSSET 14
Demokrasilerin daldığı derin uyku. C.CASTORIADIS 15
Uyuşturuculara karşı Amerikan haçlı seferi. M.GEORGES 17
Bağımsızlık haykırısı. TIME 20
Birleşmiş Milletler: Arabuluculuğun dinamikleri 26
Fransız Devrimi ve çağımız. S.TANİLLİ 29
Biz devrimi çok seviyoruz. Prof.Dr.T.ATEŞ 32
Tarih baba ile beş general. İ.SELÇUK 34
Artık askeri darbe istemiyoruz. M.Ali BİRAND 35
Kayıp dokuz yıl. Y.DOĞAN 37
Sendika siyaset yapar. Ş.KETENCİ 38
Türkiye'nin de komünistlere ihtiyacı var. N.DOĞRU 40
IRA: Seçim mi, silah mı? C.STRUGGLE 42
AT'nin derdi 12 Eylül 52
Türkiye en olumsuz örnek 54
Ordu birçok konuda söz hakkını kaybedecek 55
Batı Yakası'nın zorbaları. NEWSWEEK 56
Esaret bitecek. A.ALTAN 58
Joan Baez: Glasnosttan umutluyum 59

KASIMLO
Viyana'da Kürtlere karşı işlenen cinayet. LIBERATION 61
Kürt liderlerine "Acem tuzağı." M.Şehmus GÜZEL 65
Kasımlo'nun ölümü ve dolayısıyla Ortadoğu ufkumuz 69
Kasımlo ile söyleşi 70
Gözden ırak, Irak Kürtleri 73
Türkmenlere baskı yapılıyor 76
Saddam Hüseyin kendine trilyonluk mezar yaptırdı 78

MÜLTECİLER VE GÖÇMENLER
Kürt mülteciler ve göçmen Türkler. M.Ali ASLAN 79
Irak Kürtleri, Bulgaristan Türkleri ve milliyetçilik. Ö.LAÇİNER 83
Sığınmacı umutsuzluk içinde 85
Peşmergeler kampta ilaçla zehirlenmiş 86
Milletvekillerinin yardım komitesi kurmak için başvurusu 87
Bayan Mitterrand, peşmergelerin konuğu 90
Dostluk anlayışınız ilkel 92

Peşmergeler Fransız oldu 94
Vatan, karnın doyduğu yerdir 95
Bulgarın ilk faturası 47 milyar 96
Aktifler ve pasifler 97
Soydaşlar otomatik vatandaş 99
Sokak. M.AŞIK 101
Dalkavukluğun kötü örnekleri. N.DOĞRU 104
Palavra ve gerçek. M.SOYSAL 105
Göçmenlerin Avrupa'daki durumu. LE POINT 106
12'lerin başağrısı. A.DAUVERGNE 107

CEZAEVLERİ VE AÇLIK GREVLERİ
Cezaevleri 109
Kanlı sürgün ve 2 ölüm 111
Duvarı yıkamadı, kendini yaktı 114
Ya onur, ya ölüm! 115
Babam çıkınca hep gezeceğiz 118
Açlık grevleri yeniden başlayabilir 119
Buyruğu kim verdi? H.ÇETİNKAYA 120
Bir direniş eylemi olan açlığın fizyo-patolojisi. İ.KURTULAN 124
Niyetler ve önlemler. M.SOYSAL 127
Saatin tiktakları. İ.SELÇUK 128
Ne yapmalı? İ.SOYSAL 130
Açlık ve kişilik. M.SOYSAL 131

DIŞ BORÇLAR
Borç polisi. TIME 133
Brady'nin kemer sıkma planı. THE ECONOMIST 140
Osmanlı, dünyadaki tipik borçlu 141
Borçlarımızı ödemeyelim 143
"Yaban kazları" geri dönecek mi? KAPİTAL 147
IMF, SSCB'ye kapıyı araladı 149
Borç silme tartışması 150
De-Çe-Me. N.DOĞRU 152
Ha küfelik... Ha IMF'lik. N.DOĞRU 153
Dış borç sorunu açmazda. S.AREN 154

GELİR DAĞILIMI
Sömürü?.. İ.SELÇUK 157
Tutunamayanlar ve yata binenler. N.DOĞRU 158
Durgunluk büyümeye vurdu: Yüzde 0.16 159
Gizli Doğu raporu! 161
Doğu-Batı uçurumu derinleşti 162
Doğu'ya milyarlık cezaevi yatırımı! 163
Türkiye işçi başına kâr rekortmeni 165
Gelir uçurumu 166
Nüfusun yüzde 40'ı "Hintfakiri" gibi yaşıyor 169
Bölüşümde kriz korkusu 175

BİLİM VE TEKNOLOJİ

Bilimin dikiz aynasında. Z.ATİKKAN 179
Darwin'in kuramı. C.MANUEL 188
Ders kitabı terörizmi. THE ECONOMIST 190
Şişede "füzyon." INTERNATIONAL BUSINESS WEEK 194
Maymunlarda barışma. F.B.M.de WAAL 195

ÇEVRE

Kızılderili reisin mektubu 205
Rocard-Cousteau: Gezegenimizi nasıl kurtarmalı? L'EXPRESS 208
En pahalı yakacak yığını. TIME 213
Bizim dünyamız ve başka dünyalar. M.Cevdet ANDAY 214
Haliç'i berbat etmişsiniz 215

YEREL YÖNETİMLER

Yerel yönetimlere doğru. Ö.KULELİ 217
Sömürge idaresi gibiyiz 220
Özerkliğe övgü. Y.FİNCANCI 221
Kaymakam ve valiyi halk seçsin 222

KÜRT SORUNU

İki toplu mezar daha 223
Herekol yaylasından sürgün 223
Yoncalı olayı savcılıkta 223
Balverenli için bitmeyen gözaltı. C.BAŞLANGIÇ 225
Korkunç iddia! 226
Kelle avcıları 226
Koruculuğun faturası 226
10 yaşındaki çoban Mahmut, PKK'lı sanılınca 227
Bölgede dar geçitler çoğalıyor. C.BAŞLANGIÇ 228
Yeşilyurt başvurusu kabul edildi 229
Doğu, okulsuz 229
Özel tim edebiyatı 230
Göçmenden beter 233
Öldüremediler, sürdüler 236
Yeni bir Kürt politikası hazırlanıyor. M.Ali KIŞLALI 238
Kürt sorunu. SEÇMELER 240
Bu görev, Meclisindir. O.EKŞİ 248
Vatan, üzerinde ot bitmeyen toprak mıdır? D.PERİNÇEK 267
Güneydoğu politikası iflasa doğru gidiyor. M.Ali BİRAND 269
ABD, Kürt sorununa duyarlı. U.GÜLDEMİR 270
Kürt sorunu. M.Ali ASLAN 276
Helsinki Son Sendi 287
Kürt sorununda yol ayrımı. M.Bedri GÜLTEKİN 289
Silopi'de demokrasi, Türkiye'de Silopi. U.COŞKUN 291
Bilim ancak resmi ideolojiyi eleştirerek gelişebilir. İ.BEŞİKÇİ 293
Mahallinde keşif 296
Demokratlar resmi geçidi. M.AŞIK 298
Atatürk gelmeden Seyit Rıza idam edilecekti. İ.Sabri ÇAĞLAYANGİL 299

Bugün yeni hümanizm gerekiyor

*Howard L. PARSONS**

Hümanizm, tüm öteki değerlerin önüne insan yaşamını koyan doktrin ve pratiğin adıdır. O insanlığındır, insanlık tarafından ve insanlık içindir. İnsanların, kişiler ve bir tür, kendi değerlerini bilen, seçen, yaratan ve yaşayanlar olduğuna ilişkin kuram ve eylemli inanıştır. Onun için insanlık; yeryüzüne dağılmış, her zaman değişen, büyüyen, ölen ve yeniden doğan, karşılıklı etkileşim içindeki kişi ve toplulukların bir sistemidir. Onun yaşayan üyeleri, bu sürece zaman içinde katılanlar olarak kültürel tarih mirasını devralır, iletir ve gezegenimizin ekolojik sistemiyle karşılıklı bağımlı ilişkileri sürdürürler. Hümanizm, yeryüzündeki bu yaşam sürecini gerçekliğin en başına alır. Bu süreç; yaşamak ve iyi yaşamak için gerekli, keşfedilebilir ve algılanabilir, var olan ve var olması olanaklı bütün değerleri kapsar. Hümanistler başka yaşam biçimlerinin gerçekliğini ve değerini ve kendi bilgi, yaratı ya da denetimimiz içinde bulunmayan doğanın birçok gücüne olan bağlılığımızı kabul ederler. Biz, aynı zamanda, insanlığın var olma ve büyüme hakkının savunucusuyuz ve bugün ekolojik sistem içindeki insanlığın başarısına giden yolu göstererek, tarihsel sorumluluğumuzu yüklenme cesaretini kendimizde buluyoruz.

HÜMANİZM CİDDİ BİR BUNALIMLA KARŞI KARŞIYA

Bugün dünyadaki insan topluluklarının ağırlıklı kesimi hümanisttir. Önde gelen felsefelerin - dinsel, sosyalist, demokrat - hepsi şu ya da bu biçimde hümanisttir. Evet, işbaşında antihümanist görüşler de vardır. Örneğin; gericilik, neofaşizm, yeni sömürgecilik, militarizm, sıkıyönetimcilik, seçkincilik, kadercilik, nihilizm ve ölüsevicilik (necrophilia). Ama eğer bugünkü ulusal devletleri, insanların düşüncelerini ve değerlerini 1930'lardakilerle karşılaştırırsak, hümanizm güçlerinin açıkça ilerlediğini görebiliriz. Bugün

(*) Bridgeport Üniversitesi Emekli Felsefe Profesörü, ABD.

bu özelliğin önemli bir kanıtı ve kendini gösterme aracı, Birleşmiş Milletler Örgütü'dür.

Hümanist görüşler biçim ve içerik bakımından çeşitlilik gösterirler. Bazıları, ılımlı ve tutucu politik görüşlerle, doğaüstü evrenbilimleriyle karışmıştır. Ama tümü de insan yaşamının değerini ve onun gelişimini kabul ederler. Tümü de insan yaşamını, onurunu ve gelişimini engelleyen, bunlara zarar veren ya da bunları ortadan kaldıran koşullara karşıdırlar. Bu koşullar akılla ilgilidir: Cahillik, yanlış görüşler, ön yargılar, doğmatizm, başkalarının görüşlerine saygısızlık, kendini başkalarından üstün görmenin çeşitli dışa vurum biçimleri (milliyetçi, ırkçı, etnik, cinsiyetçi), fanatiklik ve karşıt görüşlere kapalılık gibi. Bu koşullar aynı zamanda, yoksulluk, yurtsuzluk, hastalık, ekonomik gerilik, politik ve yasal zorbalık, eğitimsizlik, okulsuzluk, kişilere ve gruplara karşı şiddet kullanmak gibi fizikseldirler.

Bir hümanist, tüm bu baskı biçimlerini insanların beyinlerinden ve vücutlarından; düşünce, duygu ve eylemlerinden kazımaya kendini adamıştır.

Bugün hümanizm en ciddi bunalımıyla karşı karşıyadır. Çünkü, onun temsil etme ve yönlendirme iddiasında olduğu insanlığın kendisi, böyle bir bunalımdadır. 60 bin nükleer savaş başlığımızla, sonsuza dek yok olmanın, nükleer kışın kenarında duruyoruz. Dünya çapındaki yoksulluk, her gün 40 bin çocuğun ölümüne mal oluyor. Her beş çocuktan bir tanesi bir yaşını doldurmadan ölüyor. Dünya nüfusunun yüzde 70'i, kişi başına düşen gelirin ileri kapitalist ülkelerdekinin yüzde 10'undan az olduğu az gelişmiş, yoksul ülkelerde yaşıyor. Dünyadaki 5 milyar insandan 1 milyarı kötü besleniyor ve bunların yarısı açtır. İki milyar insan içilebilir temiz su bulma olanağından yoksundur, pislik içinde yaşıyor. 800 milyon insan okur yazar değildir. Yetişkinlerin yaklaşık üçte birinin geçimlerini sağlayabilecek bir işi yoktur.

Bu yoksul insanların çoğu, emperyalizm ve yeni sömürgeciliğin zindanında kelepçelenmiş ve zincire vurulmuştur. Bunların, başta ABD olmak üzere özellikle kapitalist ülkelere bir trilyon dolar borcu vardır; ödeme güçlükleri, ihracat gelirlerini, sermaye birikimlerini ve ekonomik gelişmelerini sıfırlamaktadır. Bunlar, çoğu bugün ABD ekonomisinin toplam mal ve hizmetlerinin yaklaşık yüzde 40'ını üreten, ABD dış girişimleri olan uluslarötesi tekellerin kabarttığı denizde sürüklenen, batan gemi enkazlarıdırlar. Bu tutsak ekonomilerin insanlarını, 119 ülkede konuşlandırılmış silahlı kuvvetler çevrelemekte ve sınırlamaktadır. Bunları, birçoğu acımasızca baskıcı olan, muhalefet üyelerini, binlerce masum kadın ve çocuğu işkencelerden geçiren, öldüren yanaşma ve partner devletler yönetmektedir.

Bu ekonomik ve politik güç dengesizliğine, kapitalist ülkelerdeki haber merkezlerinin ellerinde tuttukları bir enformasyon egemenliği eşlik etmektedir.

Üstelik, yeryüzündeki her insan, biosferin giderek zehirlenmesinden, düzensizleşmesinden, bozulmasından kötü yönde etkilenmektedir: Toprak, su, hava ve besin maddelerinin kirliliği, sera etkisi, ozon tabakasının delinmesi ve sanayinin, tarımın, ordunun ve ötekilerin insan çevresine aç gözlü ve aptalca müdahaleleri sonucu ekolojik dengelerin bozulması.

İşte böylesi bir durumda, mevcut ve ideal yüce insancıl değerler nerededir, ne olacaktır? Uluslararası barış, anlayış ve işbirliği; herkesin insanca yaşamasına yetecek mal ve hizmetler, güven içinde yaşama özgürlüğü, bilme özgürlüğü; demokratik karar sürecine, toplumsal kuruculuğa katılma özgürlüğü, toplum ve yasa önünde davranış eşitliği, yaşama ve başarıya ulaşmada fırsat eşitliği, ortak evimiz ve doğal çevremizdeki yaşam biçimleri ve maddi varlıklarla güzel bir beraberlik, tüm bunlar ne olacaktır?

Türümüzün bu gezegen üzerindeki yarım milyon yıllık tarihinde, daha önce görülmemiş bir krizle karşı karşıyayız. 1- Nükleer bir yangında her şeyi -tüm uygarlığı, tüm gelecek varlığımızı- yitirebiliriz. Kitle kırım silahlarıyla yapılan bir "sınırlı" savaş ya da ekolojik bir felaket ya da evrensel bir salgın hastalık sonucunda, geride ciddi olarak azalmış bir sayıda ve yozlaşmış bir yaşam biçimi kalacak şekilde türümüzün büyük bir bölümünü yitirebiliriz. 2- İnsanlık, bilinen tarihte ilk kez tek ve ayrılmaz bir bütündür; hep birlikte yaşayacağız ya da yok olacağız, kazanacağız ya da kaybedeceğiz. 3- Bu nedenle, insanlığın ve gezegenimizdeki ötekı yaşam biçimlerinin gelecekteki varlığı ilk kez aklımıza ve yapacağımız işbirliğine bağlıdır. 4- Dünyanın biosferinin değerini bilip onu çocuklarımıza, gelecek kuşaklarımıza bırakma ya da bilinen evrenimizin bu tek incisini yitirme yetisine sahip, onun tek sorumlu bekçileri ve koruyucuları bizleriz. 5- İnsanlığın ve gezegendeki yaşamın bu değerli dünyasını yitirmenin seçeneği nedir? Şimdi ve gelecekte, birleşik ve insancıl, birimiz ve hepimiz için kazanılacak bir harika dünya.

VARLIĞIMIZI SÜRDÜRMEK ZORUNDAYIZ

Geçmiş dönemlerde, insanlar ikili tercihlerle karşı karşıya değildiler. Savaş, kölelik, açlık, salgın hastalıklar, yıkımlar ve ötekı belalar, iyileşme şansı olmayan mutlak felaketler değildi. Ama şimdi, yaşam yolunu seçmek ya da tersi durumda geri dönüşü olmayan ölüm yoluna düşmek zorundayız.

Yani hayatta kalmak zorundayız. Ama geleneksel anlamda değil. 19. yy.'da Marx ve Engels, şu ikna edici tezi ileri sürmüşlerdi: "İnsanlık politika, bilim, sanat, din, vb. ile uğraşmadan önce, en başta yemek, içmek, barınmak ve örtünmek zorundadır."(1) 6 Ağustos 1945'e dek, insan varlığının bu yaşamsal gerekleri için savaşım en başta gelen zorunluluktu. Hâlâ da öyledir. Ama o kader belirleyici günden sonra, savaşım giderek karmaşıklaşmıştır.

Savaşım; yalnızca bireysel, toplumsal, ulusal ve sınıfsal temelde değil; uluslararası, global ve tüm insanlık çapında yürütülmelidir. Üstelik yalnızca insan yaşamının fiziksel gerekleri doğrultusunda verilmemeli; kişiliği, karakteri ve değişik toplumsal sistemler ve devletlerin halkları arasındaki insan ve insanlaşma ilişkilerini yüceltip geliştiren bir hareket olmalıdır. Birleşik bir gezegen toplumu doğrultusunda ilerici niteliksel bir büyüme olmalıdır. Biz kutsal yaşam armağanını yalnızca nükleer yok olma karşısında değil; onu yaratıcı ve yapıcı işbirliği doğrultusunda dönüştürerek de korumalıyız. Türümüzün yaşamını güvensizlik, yokluk ve ölüm karşısında korumak için bu kötülükleri besleyen yaşam biçimini değiştirmeliyiz.

"Yeni koşullar bize yeni görevlerimizi öğretir" –yeni duygular, yeni coşkular, yeni değerler, yeni amaçlar, yeni yöntemler ve perestroikada gerekli olan "yeni düşünce" gündeme gelir. Bunun anlamı; şu eski ve amaca zararlı düşünce ve davranış kalıplarını terk etmektir: Benmerkezcilik ve bireylerin, toplumsal sistemlerin ve ideolojilerin üstünlük iddiaları; kendimizden ve kendi grubumuzdan farklı insanlara karşı mantıksız ve önyargılı tutum (ırkçılık, 'aparthcid', fanatiklik); başkaları üzerinde baskı kurma (zorbalık, hegemonyacılık, ulusal şovenizm, saldırganlık) ve anlaşmazlıkların çözümünde şiddet kullanma.

Bu, sınıf savaşımını yavaşlatmak ya da durdurmak anlamına mı geliyor? Asla. Sınıflar ve sınıf savaşımı çağdaş tarihin yaşayan bir gerçeğidir. Ama bugün yeni bir genişlik ve karmaşıklık aşamasına girmiştir. Ekonomik, teknolojik, politik, askersel, ekolojik, iletişimsel ve bilgi akışı alanındaki güçler, farklı dünya uluslarını ve halklarını birlikte-iyiye

(1) F. Engels, "Karl Marx'ın Mezarı Başında Konuşma", K. Marx ve F. Engels, 3 Cildlik Seçme Eserler C. 3, Progress Publishers, Moskova, 1970 s. 162.

ya da kötüye- götürüyorlar. Bu, büyüyen karşılıklı bağımlılık nedeniyle; insanlığın sorunları sınıf, ekonomik sistem, ulus, kültür, din ve ideoloji sınırlarını aşmaktadır. Bir insanın kendisinin ya da işçi sınıfı için savaşımı, yalnızca daha iyi ücretler ve kendi işyerinde daha iyi koşullar için kavga vermesi demek değildir. Aynı zamanda, barışçı uluslararası ilişkiler için, ırkçılık ve aparthcid'ın son bulması, yurtta ve dünyada politik özgürlük ve hakkına saygı gösterilen, insanca gereksinimlerimiz için yararlı, iyi düzenlenmiş, güzel bir doğal çevre için başkalarına katılmak demektir.

Dünya işçi sınıfının savaşımı, ister istemez, global bir hareket durumuna gelmiştir. Elbette, emekçiler, kendi özgün nesnel çevrelerini kavrayışları ve gelişmişlik düzeyleri bakımından çok farklıdırlar. Ama kendi yaşam ve çalışmalarındaki ortak koşullardan dolayı; başkalarıyla birlikte aynı dünyada yaşamanın, ortak sorunlarla karşılaşmanın, sorumluluk ve kaderde bir araya gelmenin bilincini paylaşmaktadırlar. Ve bu ortak bilincin zorunlu gelişme yolunda, sorunlarının nedenselliği ve çözümü bakımından sınıfın kritik rolünü anlama noktasına geleceklerdir. Üstelik, tekleşmiş savaşım zorunluğu sınıf faktörünü inkâr etmez ya da ortadan kaldırmaz. Ekonomik sistemlerin ve geleneksel motiflerin yarışması devam edecektir; sorunumuz, birleşik bir dünya hareketinin aklı ve gücüyle, uzlaşmazlığı sınırlamak ve zaman içinde yenmektir.

BARIŞ VE TOPLUMSAL İLERLEME İÇİN SAVAŞIM

Bugün insancıl yükümlülüklerimiz; tüm insanların, birimize ve hepimize gereken malların üretilip dağıtılması, demokratik toplumsal bir düzen içinde karar alma ve sorun çözme sürecine katılması için yaratıcı çabalar göstermesini gerektiriyor.

Bu çabalar içinde öznel ya da kişisel faktörün yeni ve giderek daha da gerekli olan bir rolü vardır. Nesnel güçler ulusları ve ekonomik sistemleri birlikte etkilerken, yönetici sınıflar yeni teknolojiye, emekçileri sömürecek ve ezecek kurnaz çabalarla yanıt verdi. ABD'de üslenmiş uluslarötesi tekellerin ekonomik ve mali piyasaları ellerine geçirmeleri, yurtlarında yoksulluk ve işsizliği körüklerken, dünyadaki yoksulları daha da derin bir sefalete sürükledi. Sınıf karşıtlığı, dünyanın en uzak köşelerine kadar uzandı.

Ne yapmak gerekiyor? İnsanca olan, savaşım vermektir; kendimizi, emekçileri toparlamak, güçlerimizin, haklarımızın ve görevlerimizin bilincine varmaktır. Bilgilendirmek, eğitmek, ajitasyon, propaganda yapmak, harekete geçmek, gösteri yapmak ve istemler ileri sürmek zorundayız. İçinde bulunduğumuz durumu –nedenlerini, sonuçlarını ve çıkış yollarını– anlamak ve onu kendi çıkarlarımız, insanlığın çıkarları doğrultusunda dönüştürmek için kolektif eyleme geçmek zorundayız.

Sınıf egemenliğinin yeni biçimlerine karşı savaşımda insanlar; güvenlik, ulusal bağımsızlık, ırklar ve cinsler arasında eşitlik, ekonomik özgürlük, politik özerklik ve sosyal adalet savaşımlarının tüm dünya emekçilerinin barış ve gelişme için yürüttükleri bir tek savaşımın ayrılmaz parçaları olduğunu mutlaka göreceklerdir.

Nükleer yangını önleyerek yaşamı sürdürmek kesin bir asgari müşterektir. Bu amaca doğru ilerlemede kırk yılı aşkın bir süredir var olan barış hareketinin yaşamsal önemi vardır. 1970'lerin başında, ABD kamuoyunun baskısı, Vietnam Savaşı'na son verilmesine ve Detant'a yol açılmasına yardımcı oldu. Başkan Carter'in SALT II'ye desteğini kesmesinden sonra, Başkan Reagan 1980'li yıllarda soğuk savaşı yeniden canlandırmaya çalışırken, ABD ve Avrupa barış hareketi, bu yönetimi SSCB'yle görüşme masasına oturmaya zorladı. Bu hareket, geçen üç yıl içinde Başkan Reagan'ı Genel Sekreter Mihail Gorbaçov'la dört zirvede buluşmaya itti. INF Antlaşması şimdiden yürürlüğe girmiştir ve

tarihte ilk kez nükleer silahlar imha edilmektedir.

Bunlara ek olarak; nükleer denemelerin yasaklanması, stratejik nükleer silahlarda indirim yapılması, öteki kitle kırım silahlarının ortadan kaldırılması ve -tümü de 2000 yılına gelindiğinde nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya amacına yönelik -başka önlemler için hükümetlerimizi görüşme masasına oturmaya zorlamalıyız. Bunlar başarılabilir. Politik ilişkilerde bir iyi niyet, diyalog, güven ve görüşmeler ortamının şekillenmesini hızlandırmalıyız. Bu ortam, barış inşaasının politik sürecinde, bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Ve yine, yaşamın korunmasına yönelik bir hareket olan barış süreci, aynı zamanda yaşanmaya değer bir yaşamı amaçlayan bir hareket de olmalıdır. Güvenlik, evet ama, aynı zamanda ilerleme. Gerçek ilerleme barış yaratır ve yaşamı korur, çünkü ancak böyle devam edebilir. Gerçek barış, yalnızca insan yaşamının daha gelişkin ve daha başarılı olması doğrultusundaki ilerleme yoluyla elde edilebilir. Barış çalışmalarının mantığı nedir? Silahlanma yarışını durdurmak ve geriye çevirmek, devletler ve halklar arasında, sorunlarını çözmek için anlayış ve ciddi bir işbirliği gerektirmektedir. Buna göre, şimdiye dek herkesin güvenliğini tehdit eden silahlanmaya harcanan tüm kaynaklar; gıda maddeleri üretimi, konut yapımı, sağlık hizmetleri, eğitim, istihdam, tezgâh, makine altyapı ve gereksinim duyulan bütün öteki şeyler için halka mal edilmelidir. Halkın zenginliklerinin bu şekilde kendi öz kullanımı ve refahı için ayrılması, bugün hümanizmin bir numaralı istemidir.

Bu bağlamda, biz, ABD'de uluslararası perspektife özellikle gereksinim duyuyoruz: Bu, dünyada bizim yalnız başımıza güvenlik ve refahımızın ötekı ulusal ve ekonomik sistemlerin güvenlik ve refahıyla karşılıklı bağımlı olduğu inancıdır. Yönetici sınıflar ülke içinde yoksullar üzerinde kurumlaşmış baskı ve şiddet uygularken, dışarıda isyan eden yoksullara silahlı müdahalede bulunurken ve farklılaşarak onların gerçek ya da varsayılan hegemonyasını tehdit eden ülkeleri baştan başa işgal ederken, ülke içindeki geniş orta sınıflar nasıl güvenlik ya da refah içinde olabilirler? Onların sakin mahallelerine ve okullarına suç, uyuşturucu, hastalık ve yabancılaşma girecektir. Dışarıdaki emperyalist ordular için ödenen sermayeler, toplanan vergiler; onların gelirlerini yiyip bitirecek, onları işsiz bırakacak, evlerinden edecek ve sonunda sokağa atacaktır.

Nesnel olan maddi savaşım bölünmezdir, öyleyse düşüncemiz de bölünmez olmalıdır. Barış ve gelişme; güvenlik, ilerleme ve adalet hareketi bu amaçlar doğrultusunda düşünen ve çalışan tüm güçleri ortak bir savaşım içinde bir araya toplamalıdır. Bölücü tutum ve düşünceleri dışarıda bırakıp reddetmeliyiz; her şeyden önce de şunları: ABD barış hareketinde hâlâ etkisi görünen antikomünizm ve antisovyetizmi; sağın uç kesimlerinde yaygın olan dinsel kıyamet haberciliğini; vurdum duymazlık, yabancılaşma ve kötümserliği; anarşizm, bireycilik, fantezi ve umutsuzluğu; yalnız kendi yollarının doğruluğunda direten sekterleri; bilim, basın yayın ve politika alanında hâlâ dikkati çeken soğuk savaşçılar, nükleercıler ve "önce Amerika"cılar; emekçilere, kara derililer ve İspanyol kökenliler ve öteki azınlıklara, kadınlara, dinsel inanışları farklı olanlara, etnik gruplara vb. tepeden bakan seçkinciliğin çeşitli biçimlerini...

Dikkatlerimizi en önemli noktada yoğunlaştırmalıyız: Dünyamızın gerçek emekçileri olan çeşitli bireyleri bir araya toplayan güçlü bir bağlaşıklık kurmalıyız. Sömürülenler; yoksulluk ve yokluktan en çok şey yitirenler, ulkan bir savaşımdan en çok şey kazanacak olanlar bizleriz. İşte hümanizmin amacı ve içeriği budur.

Barış ve gelişme savaşımında emekçilerin iyi niyetli birliği; karanlık geçmişin kapısını sefalet, baskı ve erken ölümlere sonsuza dek kilitleyecek olan anahtar budur. Aynı anahtar; parlak geleceğin kapısını insanlığın mutlu, özgür ve barışçı yeni bir gününe açacaktır. *(Dünyaya Bakış, Ağustos 1989)*

Bilim ve bilinç

*Pr. Jean DAUSSET**

Bizim kuşaklar, insanlığın tarihinde benzeri olmayan bir dönem yaşıyor. Bir yüzyıl içinde bilim, yaşam tarzlarımızı kökünden değişikliğe uğrattı. Hiç kuşkusuz bilim, insanoğlunu birçok zahmetli işten kurtardı ve tıbbın gerçekleştirdiği ilerlemeler, birçok çaresizliği ortadan kaldırdı. Bütün bu olumlu sonuçlara rağmen, büyük tehditlerle karşı karşıya kaldıklarını sezen insanlar, bilimi suçlamaya yöneliyorlar. Bilimin sorumlu olduğunu görmezlikten gelemeyiz, ama "bilim" sözcüğünün birbirinden apayrı iki kavramı belirttiğine de parmak basmamız gerekir.

Gerçekten de, insanı insan kılan bilgi edinmeleri ve bu bilgilerin yanlış ve sapık bir biçimde kullanılmasını birbirinden ayırt etmemiz gerekiyor. Bunu kavramamak, büyük bir tehlikedir. Başka bir deyişle, bilgi edinmeye kısıtlama koymaya kalkışmamız saçmadır (ne var ki, araştırma yöntemlerinin, insanın özgürlüğünü ve saygınlığını göz önünde tutması gerektiğini de belirtmeliyiz). Aslında, bütün kötüye kullanmalara karşı çıkmak gerekir. Zaten, günümüzde, çok önemli bir olay da söz konusu. Son onyıllara kadar yaşadığımız dramların etkisi sınırlı ve yerelldi. Yıkımlar da gezegenimiz çapında değildi. Oysa bugün karşılaşlığımız tehditler her şeyi kapsayan genel tehlikelere gebe.

Yaşama ve bunun sonucu olarak yaşamayı koruma hakkı, hiç kuşkusuz hakların en kutsalıdır. İşte bu nedenden ötürü Bilimsel Sorumluluk Evrensel Hareketi (MURS), İnsan Hakları Beyannamesi'nin ikinci yüzyılı dolayısıyla, Birleşmiş Milletler'in bu beyannemeye yeni bir madde eklemesi amacıyla harekete geçti. Bu madde şöyle:

"Bilimsel bilgiler, ancak, insanoğlunun saygınlığına, bütünlüğüne ve gelişmesine yararlı olmak için kullanılabilir ve hiç kimse, bu bilgilerin edinilmesini engelleyemez."

Bu genel madde, bilimin bütününe ilişkin. Ama biz üç güncellik alanını da göz ardı etmiyoruz. Bu alanlar şunlardır:

1. Yer yer kendini gösterse de, insanlığı, yeni enerjilerin kullanımının doğurduğu kötü etkilerden korumak, mutlaka zorunludur. Nitekim insanın ve dolayısıyla iklimin etkisiyle çevremizin çöl haline geldiğini görüyoruz.

2. Genetiğin şaşırtıcı ilerlemeleri, sayısı gittikçe artan insan nüfusunu beslemek ve hatta tedavi etmek olanağını sağlamaktadır, ama bunun, şu ya da bu iktidarın ya da ideolojinin emrine hiçbir zaman verilmemesi gerekir.

3. Organ bağışı, tam anlamıyla bir sevgi belirtisidir, ama ticaret konusu olarak yozlaştırılmamalıdır.

Bundan ötürü, Birleşmiş Milletler'in, şu üç nokta üzerinde açıklama yaparak sözünü ettiğimiz maddeye daha da açık bir anlam kazandırmasını temenni ediyoruz:

"–Her enerji kaynağı, biyosfer üzerinde kötü etki yapmadan insanlığın yararı için kullanılmalıdır.

–Bugünkü bilgilerimizle, insanlığın genetik mirası, kalıtımsal şekilde değişikliğe uğratılmamalıdır.

—İnsan bedeni, bütün öğeleri, hücreleri, dokuları ve organları bakımından paha biçilmez bir şeydir ve kâr kaynağı olamaz."

15 Temmuzda Paris'te bir araya gelen yedi devlet başkanı, bu ilkeleri benimsediler. Ama güçlü bir kamuoyu harcketinin de bunu desteklemesi gerekiyor. *(L'Express, 15 Eylül 1989)*

(*) Nobel Tıp Ödülü'nü kazanan Jean Dausset, MURS'ün başkanıdır; 127, boulevard Saint-Michel, 75005 Paris, Tel. (16.1), 43.26.43.28.

Demokrasilerin daldığı derin uyku

*Corneius CASTORİADİS**

İnsanlık bugün korkunç sorunlarla karşı karşıya ve bunun geçmişte bir başka örneği yok. Siyaset adamlarının anlamsız sözlerine, aydınların, politikacıların va filozofların işe yaramaz uğraşıları eşlik ediyor. Bunların üzerinde uzun uzadıya konuştukları uygarlık, zenginlik ve "demokrasi", insanlığın sekizde birinin sahip olduğu bir şey. Geriye kalan sekizde yedi, sefalet ve açlık içinde, zorbalık altında yaşıyor. Sözü edilen bu zenginlik ve "demokrasi", her an bozulabilecek olan uluslararası ekonomik ve stratejik dengelere bağlı. Birkaç kişi işkembesini şişirsin ve ötekiler açlıktan ölmesinler diye, ormanlar tahrip ediliyor, hayvan türleri topyekûn öldürülüyor, atmosfer ve iklim, hava kirlenmesiyle mahfoluyor.

Zengin ülkelerde, ruhsal ve ahlaksal çözülme, maddi sefaletin yerini aldı. Sefalet ortadan kalkmadı, ama halkın yüzde 10'u ya da 20'si üzerinde yoğunlaştırıldı. Geriye kalanlar da tüketim çılgınlığı ve televizyon düşkünlüğüyle kendilerini tatmin etmeye yöneldiler. Vurdumduymazlık, inançsızlık, sorumsuzluk, genel sorunlar karşısındaki kayıtsızlık, her tarafta ortaya çıkan yeni insan tipinin; "liberal bireycilik" döneminin hemen yüceltilen bir ürünü hem de dayanağı olan çağdaş "nemelazımcı"nın ayırt edici özellikleri.

"Demokratik" toplumlar, aslında liberal oligarşilerdir. Liberal olmalarının nedeni, geçmişin büyük demokratik ve toplumsal mücadelelerinin kurumlar üzerindeki etkilerini devralmış olmalarıdır. Oligarşi olmalarının nedeni de, ekonomik, siyasal ve kültürel iktidara katılanların sayısının çok az olmasından ötürüdür. Gerçekten de, Fransa'daki 37 milyon yurttaştan ancak 37 000 kişi, yani 1000'de 1 kişi herhangi bir iktidarda söz sahibidir. Aslında bu oranın 3 700 (10 000'de 1) olduğunu söyleyebiliriz ve bu da, Roma oligarşisinin bile haset edeceği bir orandır. Politikacıların bağırıp çağırmaları ve birlikte farklı menfaatler, iş gören grupların dayanışmasını gözden kaybettiremiyor. Bu gruplar, şu ya da bu önlemi alarak, zaten bölük pörçük halde bulunan ve kendi çıkarları sandığı şeyi canını dişine takarak savunan bir halkın oylarını ya da hoşgörüsünü kazanmaya yöneliyorlar. Ve bütün bunlar, sistemi oluşturuyor. Bireyin yoksun bırakılması, oligarşileri besliyor ve oligarşiler de bu yoksunluğu körüklemekten geri kalmıyor. Burada bir fesat hareketinden söz edemeyiz: Bu evrim ancak, sözü geçen etkenlerin birbirini desteklemesinin bir sonucu. Bu durumda halk ile "siyasal sınıf" arasında niçin bir kopma olduğunu sormak, çocukça bir davranış olur. Siyasetçilerin "fikirler"i açıkça ortada; aralarındaki çatışmalar da can sıkıcı. Rejimin, yani "temsil" rejimin kendisi, insanları kamu işlerinden uzaklaştırmak için düzenlenmiş. Gerçek toplumsal-tarihsel zaman, yani kesinsizliklerin ve tasarıların zamanı ise, gözden kaybettirilmiş. Reklamcıların zamanında, Philips'in hayranlık verici formülüne göre, "yarın, daha şimdiden bugündür."

(*) "Castoriadis, tanınmış bir felsefecidir. Son olarak "Les Carrefours du Labyrint the II"yü (Souil, 1986) yayımladı.

"Liberal" ve "bireysel" hayal dünyasının zafer kazanmasından başka bir şey değil bu. Benjamin Constant, 1819'da, şöyle yazıyordu: "Çağımız insanlarının amacı, özel yaşantılardan keyif almayı güvenceli hale getirmektir ve bu insanlar, sözü geçen keyif çatmalara kurumların sağladığı güvencelere özgürlük diyorlar." Ama bu güvencelere ve keyif çatmalara daha ne kadar süre sahip olacaksınız? Sistem işliyorsa, bunun nedeni, vidaları sıkan işçilerin, eğitim veren öğretmenlerin, kararlar veren yargıçların hâlâ bulunmasıdır. Üstelik, egemen zihniyette ve "ahlak"ta, onları bu işleri yapmaya iten hiçbir yürcklendirme de yoktur. Sistem yaşıyorsa, bunun nedeni, anlamsız hale getirdiği ve yeniden üretemediği eski insan davranışlarını sömürmesinden ötürüdür. Kapitalist ekonomi bile, işletmeleri kurmakla yaşar, yoksa havadan para kazanmakla ayakta duramaz.

İnsanlığın bu hezeyanlı uykusu sürecek olursa, ancak canavarlar ortaya çıkar. *(L'Express, 14 Nisan 1989)*

Uyuşturuculara karşı Amerikan Haçlı Seferi

Michèle GEORGES

William Bennett, Kolombiyalı senatör Galan'ın öldürülmesinin ve "Kokain kullananlar, Kolombiya'yı korkunç bir savaşa sürüklüyorsunuz!" diyen başkan Barco'nun konuşmasının (bu konuşmayı İngilizce yapmıştı) önemli sonuçlar doğurduğunu kabul ediyor ve şöyle diyor: "Bunlar olmasaydı, Amerikan kamuoyu, And ülkelerine beş yıllık 2 milyar dolar yardım yapılmasını ve Birleşik Devletler'in kendi topraklarında uyuşturucularla mücadele etmek için 7.8 milyar dolarlık bir bütçe ayrılmasını kabul etmeyecekti."

Washington'da, Connecticut Avenue'deki bürosunda dergimiz Express'i gören Bennett, uyuşturucularla mücadelenin yönetıcisi ve uyuşturucu satan yeraltı dünyasının hakkından gelebilmek için sekiz aydır topyekün bir strateji hazırlayan adam. Bu işin kolay olmadığı belli. Karşısında çeşitli uyuşturucular kullanan 14 milyon insan ve 100 milyar dolarlık bir pazar var. Bu miktar, Amerika'nın tarım bütçesine eşit. Ama Bennett umutsuzluğa kapılmıyor. 227 sayfalık raporu, bu hafta açıklandı. Georges Bush da, bazı danışmalarının suya sabuna dokunmaz konulardan söz etmesini salık verdikleri halde, başkan seçilmesinden bu yana yaptığı ilk televizyon konuşmasında, bu konu üzerinde önemle durdu. Kafalardan bütün kuşkuları silmek söz konusuydu ve bu sefer Amerika, hem içeride hem de dışarıda uyuşturuculara karşı topyekûn bir savaş açıyordu.

Bennett'in çok sert bir tutumu var: "Uyuşturucuya karşı en iyi çare polistir; büyük ölçüde tutuklamalar yaparak işe başlamak gerekir," diyor. 46 yaşındaki ve 1.85 boyundaki Bennett'in kendisi de sert bir insan ve bir futbolcuya benziyor. Zaten Massachusetts'deki William College'de takımın temel direğiymiş. Bennett, planını şöyle açıklıyor:

"Reagan yönetiminde eğitim bakanlığı yaptıktan sonra bu görevin bana verilmesini istedim.Çünkü sorun hayati bir önem taşıyordu. Amerika'nın manevi değerlerini yeniden kurmak gerekiyordu. New York'ta, bir uyuşturucu satıcısının yakalanma olasılığının yüzde 50, mahkûm edilmesinin yüzde 38 ve hapiste birkaç gün kalmasının yüzde 15 olduğunu söylemeliyim. Oysa bu, normal bir durum değil." Bennett, bir televizyon konuşmasında, "Uyuşturucu satıcılarının kellesini seve seve uçuracağını" söyledi. Ama bunun, "Şimdilik olanaklı olmadığını" da ekledi. Bu durumda, satıcıları hapse atmaktan başka çare kalmıyor. Amerika'da yüzde 150 oranında kalabalık olan cezaevleri, adelet denetimi altında ve buralara bir tek fazla tutukluyu atmak anayasa haklarını çiğnemek demek oluyor! Ama önemli değil. Bennett, tutuklu hücrelerinin sayısını yüzde 85 artırmak için 1 milyar dolarlık bir bütçe önermiş. Ayrıca başka önlemler de düşünüyor. Uyuşturucu kullananların, istesinler ya da istemesinler zehirden arınmalarını sağlayan bir tedaviden geçirilmeleri, bu önlemlerin başında geliyor. Bennett'in raporunda, "Uyuşturucu kullanan ücretlilerin, üretkenliğe 33 milyar dolar zarar verdikleri" belirtiliyor ve kesin çareler öneriliyor. Bu çarelcr arasında uyuşturucu kulla-

nanların saptanması geliyor. Örneğin IBM, işe alınacak adayların hepsini soruşturmadan geçiriyor. "Fortune" dergisinin adlarını saptadığı 500 en büyük işletmenin yarısında da aynı biçimde davranılıyor. 1988 yılında iş arayanlardan 3.9 milyon kişi, bu soruşturmalardan geçirilmiş. Bunların yüzde 11.9'unun uyuşturucu kullandığı saptanmış. Verilen ceza da, ya tedaviye göndermek ya da işe almamak. "Uyuşturucunun hakkından gelindiği düşüncesini yaymak gerekir" diyor Bennett. Örnek olmak için sigarayı bırakmış, ama ellerini sürekli olarak bir sigara paketi arıyormuş gibi hareket ettiriyor. Uyuşturucu müptelalarının topluma kazandırılmaları için "kamplar"ın da yararlı olacağını söylüyor. Bunlar bir tür askeri kamp ve genç uyuşturucu müptelaları (kız ya da erkek) burada askerler gibi yürüyecekler ve geçit resimleri yapacaklarmış. Bu önlem çok beğenilmiş ve ondan fazla eyalet tarafından uygulanmaya başlanmış. İnsanın güleceği geliyor. Ama Bennett gülmüyor ve şöyle diyor: "Bu gençlere, belki de hiçbir zaman edinemedikleri düzen, disiplin ve saygı duygularını kazandırmak gerek."

Doğrusu, bir-iki küçük itirazda bulunmaya bile kalkışamadan, insan ne diyeceğini şaşırıyor. Kaleye saldıran bir futbolcuyu durdurmak kolay mı? "Marihuana ya da eroin olsun, 'Barış ve aşk' ya da 'Çiçek gücü' densin, uyuşturucuyla ilişkiniz bir balayı gibi başlar, ama cehennem gibi sona erer. Hoşgörü diye bir şey göstermemek biricik çözümdür" diyor Bennett. Doğrusu Bennett bu konunun uzmanı. Yirmi yıl önce Platon ve Muhafızlar (Bennett'in felsefe doktoru olduğunu da söylemeliyiz) adlı bir rock orkestrasında çalışıyormuş. Bu sayede birçok örnek verebiliyor. Bir aşk macerası yaşadığı Janis Joplin, Jimi Hendrix, Jim Morrison gibi kişilerin hepsi fazla uyuşturucu aldıkları için ölmüşler. Bennett'e göre Amerika'daki ulusal parklarda ve Kaliforniya'nın kuzeyinde büyük miktarda yetişen marihuanaya (tüketimin dörtte birini oluşturduğu sanılıyor) da göz yummamak gerekiyor. Üstelik, "Şimdi yeni bitkiler de kullanılıyor. Örneğin sinsemilla, yirmi yıl önce olduğundan on misli daha etkili. Yıllanmış keşler bile bu bitkiyi zar zor kullanabiliyorlar," diyor Bennett.

Bu önlemlerin biraz "yasa dışı" olduğunu ve Amerikalıların canları kadar sevdikleri medeni haklara aykırı düşebileceğini söylemeye kalkışıyorum. Ama Bennett kestirip atıyor ve "Ben hem yasa hem de düzen için çalışıyorum. Medeni haklar pek önemli değil ve bütün Amerika beni destekliyor" diye cevap veriyor.

Söylediği doğru ve kamuoyu yoklamaları da yanı sonucu pekiştiriyor. Amerikalıların yüzde 77'si, uyuşturucu kullananlara ilişkin yasaların sertleştirilmesinden yana. Yüzde 92'si de satıcıların cezalandırılmasını istiyor. Uyuşturcu kullananların saptanmasını savunanlar ise yüzde 81. Ara sıra uyuşturucu kullananların kovuşturulmasını isteyenlerin oranı da yüzde 85. Yine Amerikalıların yüzde 27'si, yoksulluk ve konutsuzluk üzerinde durmayıp, uyuşturucuların, bir numaralı ülke sorunu olduğunu düşünüyor. Dahası var: Geçen hafta "Newsweeek"te yayımlanan bir soruşturmanın sonuçlarına göre, Amerikalıların yüzde 53'ü Amerikan ordusunun Kolombiya'ya gönderilmesinden yana. Bu görüş, geçtiğimiz hafta Washington tarafından açıklanmış ve sonra bir yana bırakılmıştı. Amerikalı askerlerin 1986'da Bolivya laboratuvarlarına karşı başlattıkları "Blast Furnaces" (Yüksek Fırınlar) harekâtı ise, başarılı bir sonuç vermemişti.

Uyuşturuculara karşı açılan bu Haçlı Seferi'nin en şaşırtıcı yanı da, Amerika'da, bu tür maddelerin kullanımının genellikle azalmaya başladığı zamana rastlaması. National Institute of Drugs Abuse'un (NIDA) araştırmalarına göre, ayda en az bir kez uyuşturucu kullanan Amerikalıların sayısı, 1958 ile 1988

arasında yüzde 35 azalmış. Marihuana kullananların sayısında yüzde 35, kokain kullananların sayısında ise yüzde 48 bir azalma görülmüş. Eroin tüketimi ise aynen devam ediyor. Ama endişe verici yan, uyuşturucuya iyice alışmış olan ve bu maddeleri haftada bir seferden daha fazla kullananların sayısının yüzde 33 artmış olması. Bu olay, "crack"ten kaynaklanıyor. Crack çok ucuz (bir dozu 10 dolar) olan yıkıcı ve çok etkili bir uyuşturucu. Bu hafta, yılbaşından bu yana crack yüzünden 302 kişinin öldüğü Washington tarafından saptanmış. 200 000 "crack bebeği" ise erken doğmuş ve sağlıksız. Bulaşıcı hastalık gibi yayılan bu alışkanlık, hipilerin altın çağında bile bir gram marihuananın bulunmadığı en sakin kasabalara kadar yayılmış. Connecticut'da, büyükbabaların crack sattığı ve 20 000 kişinin yaşadığı Waynesboro'da (Georgia) çocukların bu maddeyi "aldığı" görülmüş. Güneyin geleneksel eyaletlerinde, bunca para kazanıldığını gören şerifler, belediye başkanları ve polisler de rüşvet almaya başlamışlar. Herkesin yüreğine korku salan bu durum dolayısıyla mütevazi bir amaca yönelen Bennett'in önlemleri (uyuşturucu kullanımını, iki yılda yüzde 10, on yılda yüzde 50'i düşürmek), büyük bir coşkuyla karşılanmış.

Washington'da kriminoloji profesörü olan James S. Fyfe şöyle diyor: "Bennett, önemli bir iş yapamayacağını bildiği için atıp tutuyor." Gerçekten de Bennett'in raporu, uyuşturucu üreten ülkeler konusunda Amerika'nın benimseyeceği dış politikayı kesinlikle belirtmiyor. Bunun nedin, belki de, görüşmelerin, şimdilik çok gizli kapaklı yapılması. Örneğin kara paranın nereden kaynaklandığının araştırılması gibi çok önemli bir sorun, aydınlığa kavuşturulmuş değil. Paris'te, Yediler'in yaptığı son zirve toplantısında banka denetimlerinin eşgüdümlenmesi konusunda alınan karar, hiç kuşkusuz, önemli bir ilerleme. Bu yıl, Birleşik Devletler'de de çok ilginç bir başarı gerçekleştirildi: Amerika'nın tarihinde ilk olarak bir Panama bankası (Banco de Occidente de Panama), sahte bir mücevher şebekesi aracılığıyla 1 milyar kara parayı yasal bir şey gibi göstermek istediği için mahkemeye çıkarıldı. Ama gümrükler bakanlığında kara para uzmanı olarak çalışan Allah Thieye'nin belirttiği gibi "Yasal olmayan para transferleri, yüzlerce milyarı buluyor ve bundan ötürü bu tür transferler önceden saptanamıyor."

Yale Üniversitesi profesörlerinden David Musto, sorunu daha derinlemesine ele alarak şöyle diyor: "Birleşik Devletler'de uyuşturucular, birçok dönemlerden geçiyor, yasaya ya da polise değil modalara boyun eğiyor." Nitekim tütünü kimse yasaklamaktı, ama tüketimi azaldı. Yüzyılımız başlarında kokain, güç verici bir madde olarak görülüyordu. David Musto, Birleşik Devletler'in tarihinde, uyuşturculara karşı çıkılmasına ırk gerilimlerinin her zaman eşlik ettiğine de parmak basıyor. Örneğin crack kullananların çoğunun zenci olması dikkat çekici. Ve son zamanlarda ırk sorunları yeni bir boyut kazanmış gibi görünüyor.

David Musto gibi düşünenler Birleşik Devletler'de çok ufak bir azınlık. Bennett'e bundan söz ettiğimde şu cevabı alıyorum: "Bugün Birleşik Devletler'de kokainin fiyatı, Fransa'da olduğundan üç kat daha düşük. Evet bugün, siz Avrupalılar açık pazarsınız. 'Serseriler' çok geçmeden başınıza üşüşecekler. İyi şanslar dilerim!" *(L'Express, 15 Eylül 1989)*

1.Washington topyekûn savaş açtı. Ama yalnızca uyuşturucu satıcılarına değil. Bu savaşı yönetecek olan Bill Bennett'in planını açıklıyoruz.

2.Bill Bennett, Michèle Georges ile konuşüyor: "Uyuşturucuya karşı alınacak en iyi önlem polis etkinliğidir." Solda Washington'da bir uyuşturucu satıcısının yakalanması.

3. Medellin Havaalanı'nda 4 Eylül'de yapılan bir suikastın kurbanı. Uyuşturucu satıcılarıyla mücadele etmek için gönderilen Amerikan askeri malzemesi. Ülkenin merkezinde, yetiştiricilerin oluşturduğu özsavunma milislerinden biri.

Baltıklılar, egemenlik için baskı yaparak, perestroikanın geleceğini biçimlendiriyorlar

Bağımsızlık haykırısı

Komünist Partisi önderi Vaino Valjas (58), Estonya'nın başkenti Tallin'de aynalık tahtalarla süslenmiş ofisinde oturunuş, küçük Baltık cumhuriyetlerindeki durumu, bir köylü atalarsözüyle, acı biçimde şöyle özetliyor: "Bir kez görmek, yüz kez işitmekten yeğdir."

Bundan önceki Nikaragua Sovyet Büyükelçisi, sadece bir yıl önce, yeni görevine başlamak üzere ülkesine geri çağrılmıştı. Ama, Valjas'ın şu kargaşa dolu on iki ay içerisinde, Estonya Ulusal Cephesi gibi resmi olmayan politik hareketlerin doğuşundan, cephenin egemenlik üzerinde Moskova ile girıştiği kırıcı yeniden yapılanma tartışması krizine değin tanık olduğu şey, şen bir devrimden başka bir şey değildi. "Yıllardan beri, partinin iktidar üzerindeki tekeli hakkında konuşmaya alıştırıldık" diyor, "Halkın ona güvendiği sürece, partinin gücünden söz edileceği ilkesini unuttuk."

Valjas'lar, Estonya, Letonya ve Litvanya gibi Baltık cumhuriyetlerinde, gücü ellerinde bulunduran komünist reformcuların yeni kuşağını oluşturuyorlar. O ve meslektaşları, partinin, üç eyaletteki beklentilerinin, politik ve ekonomik değişikliklerin daha radikal olması yolunda, halkın istemlerine olabildiğince çabuk ayak uydurulması olduğunu biliyorlar. Öyle ki, parti, Moskova'yı kızdırma riskine girse bile. Şimdiye değin, Baltık meydan okuması, etnik şiddet ya da toplumsal anarşi olarak patlak vermedi, bunun yerine, gizli yasal görüşme ve parlamentoya özgü istem olarak incelikle ifade edildi. Başkan Mihail Gorbaçov için, meydan okuma, hem yasayla yönetilen yeni bir toplum yaratma amacına cesurca bir onay, hem de Gorbaçov'un korumak için ant içtiği ulusal birliğe karşı bir saldırı olarak görünmektedir. Gorbaçov'un, konuyu nasıl değerlendireceği, "perestroika"nın geleceğini belirleyecektir.

Baltıklardaki ulusalcı eğilimler, şu anda, bölgede yaşayan en büyük azınlık olan Ruslar arasında korku uyandırdı. Estonya Yüksek Sovyeti, yerel seçimlerde, seçmenler için "iki yıllık ikametgâh" gerektiğini kabul ettirmek için oylama yaptığında, Rus Yanlısı Ortak Hareket ve İş Ortakları Birleşik Konseyi destekçileri, son Rus göçmenlerinin "politik bir yerleşim bölgesine gönderildiklerini" hesaba katarak, sınırlamalar aleyhine suçlamalarda bulundular. En azından, 10 bin işçi, 30 işyerinde, grevlere katıldılar. Grevlerden etkilenmiş fabrikaların çoğu, Moskova bakanlıklarının denetiminde oldukları için, birçok Estonyalı, işçilerin hareketlerini, yerel egemenlik için savaşım veren Estonyalılara muhalif, tutucu güçlerin bir dizi kışkırtmaları olarak yorumladılar.

Ulusal özgür istenç hakkındaki görüşmelerin, sokaktan Komünist Parti merkez bürosuna kayması, politik değişikliğin, Baltık cumhuriyetlerinde nasıl çabucak yayıldığının bir ölçüsüdür. Valjas, gelecek hakkındaki soruları, "Bizim ülkümüz, Sovyetler Birliği ya da bağımsız cumhuriyetlerin bir federasyonu içinde, bağımsız, egemen bir Estonya'dır" diye yanıtlıyor. Letonya'da, partinin ideoloji masasından sorumlu sekreteri Ivars Kenbers, "Özgür bir Sovyetler Birliği içinde, özgür bir cumhuriyet olma" hakkında, derin düşüncelere dalıyor. Litvanya İkinci Sekreteri Vladimir Berezov "Oraya varma yolları

farklı olsa bile, bizim genel amacımız bağımsızlıktır" diyor.

Paradoks şu ki, Gorbaçov'un ekonomik reformlar ve politik liberalleşme için kampanyası, hemen hemen, ülkenin herhangi bir başka yerinden çok, Baltık cumhuriyetlerinden en istekli karşılığı aldı. Litvanya Demokrat Partisi, Estonya Hıristiyan Birliği ve Letonya Ulusalcı Bağımsızlık Hareketi gibi bağımsız hiziplerin ortaya çıkmaları, Baltıklarda, şimdilik, çok partili sistem gibi bir şey yarattı. Milletvekillerinin yeni kongresinde, Estonya, Litvanya ve Letonya delegeleri, Gorbaçov Demokrasi Okulu'nun parlak öğrencileri olduklarını kanıtladılar. Şaşkın bir Estonyalı parlamenter, "Diğer milletvekilleri, bize neler yaptığımızı ve onları nasıl yaptığımızı sormaya geldiler" diyor, ve ekliyor: "Hatta, Sovyetler Birliği'nden ayrıldığımız zaman, onları, bizimle birlikte götürmemiz gerektiği yolunda şaka yaptılar."

Ülkenin büyük bir bölümü, perestroikayı uygulamada, bir salyangoz adımıyla hareket ettiğinden, belli bir oranda daha başarılı olan Baltık eyaletleri, Kremlin'e, ekonomik reformları sürdürmesi için baskı yapıyor. Moskova, ulusal para düşüncesine karşı çıktı, ama Baltık mağazalarına en iyi biçimde sağlanan malları almak amacıyla, ülkenin öbür bölgelerinden gelen Sovyet vatandaşlarının akınını azaltmak için üç cumhuriyetin plan yapmasını engelleyemedi. Estonyalılar, kendi kredi kartı sistemlerini kurmak için tartışıyorlar; Letonyalılar, gelecek ocağa kadar, olanaklar elverdiğince erken bir sürede, alternatif bir para yaratma hakkında konuşuyorlar. O (alternatif para), yerli işçilere ödenecek ve özel mağazalarda, tüm ülkede geçerli paraya çevrilebilecek. Sonunda, geçen ay, Yüksek Sovyet, Moskova bakanlıklarının müdahalesinden uzak olarak kendi ekonomilerini işletmeleri için, Estonya'ya ve Litvanya'ya yeşil ışık yaktı. Bu deneyimler başarılı olursa, bu üç Baltık eyaleti, Gorbaçov'un, ülkenin öbür 12 cumhuriyetini perestroikaya doğru çekme yolunda çok gereksinim duyduğu ekonomi lokomotifi olarak hizmet yapabilirlerdi.

Baltık cumhuriyetleri, Sovyet treninden tümüyle ayrılmayı kararlaştırmış olsalardı, elbette, öyle bir senaryo, raydan çıkmış olacaktı. Moskova'nın 1940'ta, Estonya'yı, Litvanya'yı ve Letonya'yı işgal etmesi için yolu açan Nazi Almanyası Dışişleri Bakanı'yla Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanınca imzalanan Molotov-Ribbentrop Paktı'nın 50. yıldönümü dolayısıyla, özellikle bu ay (eylül), tansiyon, yükselmeye devam ediyor. Vilnius kent merkezinde, (Litvanya'nın başkenti), açlık grevi yapan bir grup, Nazi-Sovyet Paktı'nın tasfiyesi için, davetkâr afişlerle süslenmiş bir sığınak kurdular: KIZILORDU, NE ZAMANA DEĞİN TOPRAĞIMIZIN EFENDİSİ OLACAK? diye soran bir poster ile cumhuriyetin, üzerinde kan kırmızı bir ayak izi bulunan haritası. 23 Ağustos'ta, anlaşma günü, Ulusal Cephe grupları, Estonya'dan Litvanya'ya bir insan zinciri örgütleme umudundalar. Bir tür, "Baltık boyunca el ele." (Bu zincir, 23 Ağustos 1989'da gerçekleştirildi ve sanıldığı gibi engellenmedi. Çevirenin notu.)

Merkez Komitesi'nin Uluslararası Şube Başkanı Valentin Falin, Moskova'nın uzun süredir reddettiği şeyi kabul etti: "Molotov-Ribbentrop Paktı, Sovyetler'in Baltık ülkelerini ele geçirmesini davet eden gizli bir protokolü içeriyordu. Ama, paktı inceleyen bir komisyonda çalışan milletvekilleri, birliğin içindeki cumhuriyetlerinin hukuksal durumları hakkında gerekli sonuçlara ulaşmadan, çalışmaları durdurmak isteyen Moskova temsilcilerinden yakınıyorlar. Estonya Ulusal Cephe lideri Rein Viedemann, "Baltık sorununu çözümlemeliyiz ve önce işgal, sonra da ilhak edildiğimiz gerçeğini kabul etmeliyiz" diyor. Bu tarihsel gerçeğin gecikmiş kabulü, gerçekte, neyin üstesinden gelecek? Letonya Komünist Parti'sinin ideolojiden sorumlu sekreteri Kezbers, açıkça, "Hiçbir şeyi!" diye yanıtlıyor, "Sovyetler Birliği ile

Baltık eyaletleri arasındaki evlilik, eğer meşru değilse, noksandır. Savaş sonrası Avrupası'nın oluşan düzeninin bir parçasıdır."

Bununla birlikte, Baltık eyaletleri, Moskova ile, en azından bir hayli şeyi kesmeyi umuyor (belki onların egemenlik haklarını güvence altına alan bir anlaşma). Sovyet yönetiminin elli yılında, Moskova'nın bütün güçlü bakanlıkları, bölgeye uygun olup olmadıklarını düşünmeden, yan sanayi projelerini kabul ettirirken, üç cumhuriyet, çaresizce yeni sanayiyi seyrediyorlardı. Sonuçta, Baltık kıyıları boyunca uzayan beyaz kumlu kumsallar ve kıyılar, yüzmek için çok kirlenmişti. İnsan gücünün dışarıya akması, Letonları kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşürme kertesine gelmişti. Çalışkan Estonyalılar, Gorbaçov'un kendi hesabıyla, Sovyetler Birliği'nin geri kalan bölümlerinde, 500 milyon ruble tutarında yıllık bir hesap açığının beklenildiğini, şaşkınlıkla öğrendiler.

Baltık eyaletleri de, askerlik alanlarında, daha fazla söz sahibi olmayı istediler. Estonya hükümeti, Moskova'ya, daha çok Estonyalıyı, cumhuriyetin İçişleri Bakanlığı'nda ve sınır korumasında görevlendirmesini diledi. Baltıklarda bir barış alanı yaratmak için, daha köktenci öneriler ve 16. Litvanya Piyade Tümeni gibi geleneksel yerel askeri birliklerin geri gönderilmesi için çağrılar yapıldı. Letonya Ulusal Cephesi lideri Dainis İvans, "Kaç tane askeri üsse gereksinimimiz olduğuna, biz, kendimiz karar vermeliyiz, ve Letonya'yı, askerden arındırılmış bölge yapmaya doğru, adım adım hareket etmeliyiz" diyor.

Onlarca yıldır birikmiş kızgınlık, ulusal renklerden oluşmuş bir gökkuşağı içinde çiçek açtı. Baltık, amaç birliği olan şeyin simgesi. Aslında, her eyalet, kendi ulusal geleneklerine onurla bağlı. Estonya'da, bir zamanlar, iki dünya savaşı arasındaki bağımsızlık döneminden beri yasaklanmış olan mavi-siyah-beyaz bayrak, Talin'in Toompea Kalesi'nin üzerinde, yeniden dalgalanıyor. Letonya, onun geleneksel koyu kırmızı-beyaz bayrağını, Riga Kalesi'nin üzerine dikti. Litvanya'da da, tarihsel sarı-yeşil-kırmızı renkli bayrak, bir kez daha, Vilnius'ta Gediminos Kalesi'nde salınıyor.

ESTONYA

Bu, kuzeydeki Baltık eyaletinde, halk dilinde yaygın olan bir deyimin anlattığı gibi, "Dokuz kez düşün ve onuncuda konuş." Estonya'nın, Baltık reform hareketine katkısı, ya ulusal cephe grupları için planlar ya da yerel düzeyde ekonomik "maliyet muhasebesi"ni düzenleyen yasa taslakları gibi düşünler oldu. Estonyalılar, konuştukları zaman da dinlerler. Geçen yıl kasım ayında, Estonya Yüksek Sovyeti, Moskova'dan yetki almadan Estonya Cumhuriyeti'ne, daha çok hukuksal yetki veren yasa değişikliklerini yerel anayasaya geçirdi. Bu karşı koyma, Gorbaçov'un parmak sallayarak azarlamasına yolaçtı. Ama, bu küçük Baltık eyaleti ayak diredi, Moskova da işin ardını bıraktı. Parti şefi Valjas, "Estonya'nın ısrarı, sonuç verdi" diyor. Valjas, güçlü Estonya Ulusal Cerhesi ile karşı karşıya gelmeden, hatta eyalet planlama işinin çözümlenmesini, idare meclisi üyelerinden biri olan Edgar Savısaar'a devrederek, akıllıca uzlaşma yolunu seçti. Geçen mart seçimleri sırasında, Ulusal Cephe, kedi adaylarını, partinin adaylarının karşısına çıkarmadı. Valjas, kendi bölgesindeki oyların yüzde 90'ını aldı. Ama, oy verme bittikten hemen sonra, bir Finlandiya gazetesinden alınan seçim sonuçlarına göre, eğer gerçekten çok partili seçimler yapılsaydı, komünistler, Estonya Halk Cephesi'ne ağır bir ikincilik vereceklerdi, (yüzde 16.3'ten yüzde 35.2'ye).

Aynı soruşturma, etnik Estonyalılara, cumhuriyetin geleceği sorulduğunda, yüzde 55'inin tam bağımsızlığı seçtiğini ortaya çıkardı. Ulusalcı küçük grupların koalisyonu, Estonya'nın bağımsızlık yıllarında (1918-1940) yaşayanları ve onların torunlarını, ulusun kaderini tartışmak için, Estonya Ulusal Kongresi'ni toplanmaya çağırma kampanyası

başlattılar. Örgütlemeyi yapanlar, parlamentoya karşı bir bir organ yaratmaya çalıştıklarını reddediyorlar. Ama, yaklaşık yüz bin insanın yanıtladığı durum, parti kademelerinde ve Ulusal Cephe'de ilgi uyandırdı ve bu, Rus azınlığa güvensizliği artırdı.

Estonya'nın dil ve kültür üstünlüğünü etnik Estonyalılara veren yasayı, yasama organından geçirme konusundaki öncülüğü, militan Ruslarca çok tehlikeli olarak nitelendi. Gorbaçov, greve giden maden işçilerine, daha yumuşak bir yaklaşımla davranabilirdi, ama Tallin'deki yetkililer, kendi isteklerini dayatmak için, işçi protestolarını kullanan Rus tahrikçilerinin, Estonyalıların sabırsızlıklarını artırdıklarına işaret ediyorlar. Son günlerde, Moskova Yüksek Sovyeti'nde geçen grevleri yasaklayan bir önerge verildi. Ve bu aşamada, sağduyu için bir çağrı yayımladılar. Ulusal Cephe lideri Veidemann'nın değindiği gibi, "Bizim en büyük tehlikemiz, Kuzey İrlanda'da ve Lübnan'da olduğu gibi, iki ayrı cumhuriyet yaratmamızda yatmaktadır."

LETONYA

Öbür Baltık eyaletleri halkları, "Letonyalı olmak bir ulusallık değildir, ama bir meslektir" diye latife yaparlar. Bu, kültürel varlığı, uzun süredir tehdit altında bulunan bir etnik grubun özel durumunun yansımasıdır. 1935'te, Letonyalılar, kendi vatanlarında nüfusun yüzde 76'sını oluşturuyorlardı. 1979'a kadar, oranları, yüzde 53.7'ye düştü. Aynı dönemde, Letonya'daki etnik Rusların toplamı, yüzde 11'den yüzde 32.8'e tırmandı. Böylece, Letonya'ya ait ulusal amaçlar, uzlaşma sanatı aracılığıyla ilerletilmek zorundadır. Bir zamanlar, Estonyalı ve Litvanyalı parlamanterler, Moskova'nın geçen kasım ayındaki seçim reform yasalarını reddedip etmemeyi tartıştıklarında Başkan Anatok Gorbunov tarafından yönetilen Letonyalı parlamanterler, açık karşı koymadan vazgeçtiler ve itiraz edilen bölüm için, seçenek olabilecek bir üslupla, maddeyi yeniden kaleme aldılar.

Letonya, Moskova'ya, öbür iki cumhuriyetten daha sıkı bağlarla bağlı olmuştur. Letonyalı piyadeler, Bolşevik Devrimi'nden sonra, Kremlin'in seçkin iktidar koruyucuları oldular. Parti denetçisi Arvid Pelshe, Brejnev'in ihtiyar bürükrasisinin değişmez bir sabitesi oldu. Geçen ekim ayında, Moskova Parti Denetim Komitesi'ne, Boris Pupo atandığı zaman, Letonya 1. Sekreterliği makamını kazanan Janis Vagris, politik çoğulculuk ve reform konularındaki görüşleri, parti tutucuları tarafından kabul edilebilir olduğu için, çoğunlukça, bir uzlaşma seçeneği olarak gözlemlendi.

Letonya'nın kendi geleceğini saptaması yolunda şaşırtıcı bir destek, parlamento seçimleri sırasında oluştu. Letonya Ulusalcı Bağımsızlık Hareketi önderlerinden birisi, Juris Dobelis, Birinci Sekreter Vaprissi de dahil, dört ileri gelen adaya karşı adaylığını koydu ve yüzde 34 oranında etkili bir oy aldı, bu oy oranı, yüzde 51 oy alan Komünist Parti Şefi'ni sarstı. Letonya Ulusal Cephesi, geçtiğimiz haziran ayında, kendi 100 üyeli meclisine, "Letonya'nın tam ve ekonomik bağımsızlık çabalarına katılması"nın gerekip gerekmediğini sorduğunda, öneri, oybirliğiyle onaylandı. Mayıs ayında, Ulusal Cephe üyeleri, Fransa'daki bir toplantı sırasında, Letonya'nın sürgündeki örgüt önderleriyle resmi ilişkileri başlattı. Hareket, önümüzdeki aralık ayında yapılacak yerel seçimlerde ve daha sonra, şubat ayında yapılacak Letonya Yüksek Sovyeti için yapılacak oylamada iyi puan alacağını umuyor. İdeolojiden sorumlu sekreter Kezben'in kabul ettiği gibi, "Onlar, sloganlara ve programlara sahipler ve geçmiş için sorumlulukları yok."

LİTVANYA

Haziran ayının ilk günlerinde, milletvekillerinin kongresinde, en dramatik durumlardan birisi yaşandı. Gorbaçov'un "anayasal denetim" için yeni bir komite kurulması önerisinin oya sunulması planına karşı protesto olarak Litvanya delegeleri Kremlin'in Kong-

re Sarayı'ndan dışarı çıkıp yürüdüklerinde, cumhuriyet için anayasal sorunların önemini göz önünc alan Litvanyalılar, komitenin oluşumunu tartışmak amacıyla daha çok zaman istediler. Gorbaçov uzlaştı ve sorunu, bir komisyona havale etti. Pragmatik Estonyalıların görüşüne göre, o, Litvanyalıların yinelenen sorunlarından birisiydi. "Beyaz atlara binmek için bir hamle." Ama, Ulusal Cephe Lideri Virgilius Capatius, durumu farklı görüyor: "Biz, Moskova'ya dersler veriyoruz ve onlar kabul ediyorlar. Biz, Moskova'ya yol göstererek yardım ediyoruz."

Litvanyalılar, Litvanya Ulusal Cephesi olarak bilinen Sajudiler için en alt düzeyde destek sağlayarak en güneydeki Baltık Cumhuriyeti'nde, nüfusun tam yüzde 80'ini oluşturuyorlar. Reform yanlısı Algirdas Brazauskas, Litvanya Komünist Partisi lideri olduğu zaman, grubun gücünü göstermeye yönelik bir gösterisi, geçen ekim ayında, onun kuruluş kongresinin arifesinde oldu. Vilnius Katedrali'nin Roma Katolik kilisesine dönüştürülceğini dair Brazauskas'ın dramatik açıklamasından sonra, toplantıdan gök gürültüsünü andıran bir alkış koptu. Ama, geçen kasım ayında, anayasada, yapılması önerilen değişiklikler üzerinde, parlamentoda kırıcı tartışmalar yapılması dolayısıyla, bu öneri bozuldu. Brazauskas'ın ısrarı üzerine, Litvanyalılar, Moskova'ya karşı başkaldırıda. Estonya'nın öncülüğünü izlemeyi reddettiler. Kızgın Litvanyalılar, caddelere yayıldılar ve Sajudiler, sembolik bir iş protestosu çağrısında bulundular.

Sajudis ve Vincentas, Cardinal Sladkevicius'dan temsilciler, Litvanya'nın kısa süreli bağımsızlığının 71. yıldönümünü işaret ederek, törenlerde, Litvanya'nın bağımsızlığının geri verilmesini istedikten sonra, geçen şubat ayındaki güçlükler yeniden patlak verdi. İvedi bir birleşik parti toplantısının oturumunda, Brazauskas, öyle eylemlerin,"özel bir yönetim biçimi" yüklemesini doğurabileceği biçiminde uyarıda bulundu. Panik taktikleri, başarısızlığa uğradı. Geçen mart ayında yapılan parlamento seçimlerinde, Sajudi adayları, 42 koltuktan 36'sını aldılar. Brazauskas da, Sajudi hasmı, onu övdüğü için kazandı. O zamandan beri, parti liderliği, aylık yasa taslaklarını tartışmak için, Sajudis temsilcileriyle karşı karşıya geliyorlar. Her iki taraf, aralık ve şubat aylarındaki seçimlere hazırlanırken, Litvanya'nın değişken politik görünümü içinde, şimdiki durum, mutlaka ortadan kalkacaktır. Litvanya Ulusal Cephesi de, halkın zihninde, Letonya Liberasoyn Ligi'nin daha köktenci durumlarına doğru sürüklenmenin başında olmak için daha hızlı hareket etmek zorunda kaldı. Parti Sekreteri Berezov, "Bazı öfkeli kimselerin işlemi hızlandırmak ve onun tümüne yarın sahip olmak isteyeceklerinden korkuyoruz. Onlar, her şeyi yok etmeyi göze alıyorlar" diyor.

Şimdilik, her üç Baltık cumhuriyetinin de ekonomik yaşamları, Sovyetler Birliği'nin ekonomik yaşamı ile öylesine iç içe girmiş ki, onlar için, ekonomilerini, yalnız başlarına yürütmeleri olanaksız olacaktır. Estonya "Yeşil hareket" lideri Vello Pahla, "Biz, özgür ve ayrı olmaya karar verebiliriz, ama ertesi sabah ne yapabiliriz?" diye soruyor. "Her şey, elli yıllık Sovyet yönetimi tarafından yıkıntıya uğratıldı. Ayrılma sorununu ortaya çıkarmayı olası kılmak için, önce, bir yaşam standardına varmak zorundayız. Letonya'nın, ideolojiden sorumlu parti sekreteri Kezbers, Batı'nın verdiği tüm moral desteğe karşın, muhtemelen, üç Baltık cumhuriyetine, az bir ekonomik yardım öncreceğini belirtiyor. Kendisinin ifade ettiği gibi, "Avrupa otelinde bizim için yer ayrılmadı."

Hatta, Moskova'nın, Baltık'taki ayrılma heveslerini bastırmak için, tanklara başvurmaya gereksinimi olmayacak. Salt, hammadde ve yakıt yüklemeleri için koyacağı bir ambargo ile baskı kullanabilir. Henüz, bağımsızlık yolunda, sayısız egemenlik ara istasyonları bulunmaktadır. Bazı Baltık ekonomistleri, inanıyorlar ki, örneğin, bölge Batı

ile Doğu arasında bir kliring adasına dönüştürülebilir. Orada, Estonyalılar, Letonlar ve Litvanyalılar, Sovyet pazarına açılmaya istekli Batılılar adına arabulucu olarak hizmet yapabilirler. Kezbers, "Baltık eyaletleri, Hong-Kong değin dikkati çekebilen yerler olmayabilir, ama onlar, Batı ile Doğu arasında güzel bir köprü oluştururlar" diyor. "Sovyetler Birliği, her şeye gereksinimi olan geniş bir ülke ve biz onun nasıl işlediğini biliyoruz."

Öyle bir stratejinin politik çıkarları açıktır. Ulusal Cephe lideri Veidemann, "Biz, Rusya'yı kovamayız ve Estonya'yı da terk edemeyiz" diyor. "Böylece, bizler, birlikte var olmanın akıllıca bir yolunu bulmalıyız ve Sovyetler Birliği'nin bağımsızlığımıza ilgi duymasını sağlayacak koşulları yaratmalıyız." Eğer, Gorbaçov, Baltıklardaki ulusalcı hareketleri cömertçe ve akıllıca yanıtlarsa, iki taraf da kazanacak. Sovyetler Birliği'nde, baştan başa "perestroika"nın amacı gerçekleştirilecek, Doğu-Batı ilişkilerinde rahatsız edici bir tanesi daha ortadan kalkacak. Bir evi, mutsuz akrabalarla paylaşmaktansa, iyi komşulara yakın yapmak, her zaman iyidir. *(Time, 21 Ağustos 1989)*

Çeviren: Uğur Çakır

1 milyon kişi el ele tutuştu

Sovyetler Birliği'nin Baltık kıyısındaki üç cumhuriyeti Estonya, Letonya ve Litvanya, dün tarihi bir gün yaşadılar. Nazi-Sovyet Antlaşması'nın 50. yıldönümünü protesto etmek amacıyla 1 milyondan fazla insan, Estonya'nın başkenti Tallin'den, en güneydeki Litvanya'nın başkenti Vilnius'a kadar el ele tutuşarak, 600 kilometrelik bir "insan zinciri" oluşturdular. Letonya'nın başkenti Riga'da TSİ 19.00'da kiliselerin çanlarını çalmasıyla insanlar kent merkezinde toplanarak insan zincirindeki yerlerini aldılar. Kadın, erkek ve çocuklar 15 dakika boyunca Letonya Milli Marşı'nı söylediler. 500 bin kişinin katıldığı gösteri olaysız geçti. Sovyet televizyonu haberi görüntülü verirken bu insanların, "gelecceklerinin bir daha başkaları tarafından belirlenmemesi için gösteri yaptıklarını" bildirdi. *(Cumhuriyet, 24 Ağustos 1989)*

ESTONYA: Ülkenin yaklaşık yüzde 60'ı, 1.6 milyon insanı, etnik olarak, dil bakımından Finlilerle akraba olan yerli Estonlardır. Nüfusun geriye kalan yüzde 40'ı, Rus'tur. Pek çok Eston, Luther yanlısıdır. Finlandiya televizyonunu izleyerek, Batı'ya bir penceresinin olmasından hoşlanırlar. Kolektif çiftçiler, ayda 479 dolar kazanırlar. Bu, ulus ortalamasından yüzde 80 daha fazla.

LETONYA: Birinci Dünya Savaşı sırasındaki göçler ve ölümler, nüfusu, bir milyonun altına düşürdü. Ama, yeniden 2.7 milyon oldu. Yaklaşık yarısı Letonyalılardır. Çoğu Luthercidir. Politik olarak Estonya'dan ve Litvanya'dan daha tutucu bir cumhuriyet olmasına yardım eden Ruslar, nüfusun üçte birini oluştururlar. 19. yüzyılda, Rusya'nın ikinci büyük limanı olarak gelişen Riga, hâlâ, Sovyetler dış ticareti açısından önem taşır.

LİTVANYA: Belçika'nın iki katından çok yüzölçümüyle, üç cumhuriyetin en büyüğü olan Litvanya, aynı zamanda en homojen olanıdır. 3.7 milyon insanın yaklaşık yüzde 80'i, etnik bakımdan Litvanyalı, dinsel açıdan Roma Katoliğidir. Ülke, Avrupa'da en çok tartışılan gayri menkullerden (ülkelerden) biridir. Litvanya, birkaç kez Polonyalılar, Ruslar ve Almanlar tarafından fethedildi.

Birleşmiş Milletler: Arabuluculuğun dinamikleri*

*Javier Perez de CUELLAR***

Dünyanın politik ortamındaki yumuşamayı sizce ne hızlandırdı ve BM'nin buna katkısı ne oldu?

Devlet başkanları diyalog ve görüşmelerden yana çıkaran cepheleşmeyi sona erdiriyorlar. Bu durumun nedenleri şu üç kelimede özetlenebilir: İlgi, anlayış ve saygınlık.

Birinci olarak; liderler ilgilenmek zorundadırlar, çünkü son zamanlardaki tüm çatışmalarda askersel çözümün olanaksızlığı ve ilgili tüm ülkelerin sırtına binen ağır yük, savaşların bugün her zamankinden daha masraflı ve daha anlamsız olduğunu göstermiştir. Güvensizlik hiçbir zaman bu denli büyük savurganlık yaratmamıştır. Dünyadaki silahlanma harcamaları bunun bir kanıtıdır. Son olarak da, özellikle uluslararasında karşılıklı bağımlılığın giderek arttığı bir zamanda işbirliği eksikliği, şimdi her zamankinden daha fazla üzücüdür.

Devlet başkanları, ayrıca; güç kullanımının, silahlanma yarışının ya da başkalarının haklarını hiçe sayarak salt kendi ülkelerinin çıkarlarını gözetmenin çılgınca bir saçmalık olduğunu anlamalıdırlar. BM her zaman cepheleşmenin tehlikelerini açıklayarak ve çatışmalara çözüm bulunmasını savunarak bu gerçeğin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Yetkililerin elindeki fırsatlar, bu anlayışı geliştirmek için kullanılmalı ve gerekli politik değişiklikler yapılmalıdır.

Bugün uluslararası durumdaki görülen iyileşmelerde iki süper gücün liderleri belirleyici bir rol oynadılar. Birçokları bunu BM tarihindeki en önemli olay olarak nitelemektedirler. Onlar, daha sağlam bir barışa yönelik, pratikteki işleyişi BM'in çabalarıyla da desteklenen ve tüm dünyaya yayıldığını gördüğümüz dinamik bir süreç başlattılar.

BM'in son dönemdeki, özellikle BM Barış Gücü'nün Nobel Barış Ödülü'nü almasından sonraki dönemindeki en büyük başarısı nedir? Silahsızlanma, detant, bölgesel ve global güvenlik sorunlarının çözümü ve daha sağlam bir barış doğrultusunda ilerleme olanakları konusunda neler söyleyebilirsiniz?

BM'nin geçen yıl elde ettiği politik başarılar herkesçe bilinmektedir: Afganistan konusunda Cenevre Anlaşması, İran ve Irak arasında ateşkes sağlanması, Batı Sahra'da barış için Fas ve POLİSARİO cephesi arasında oluşturulan görüş birliği, Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması ve Namibya'ya bağımsızlık verilmesine ilişkin bir planın 1 Nisan 1989'da yürürlüğe konulması kararı. Bu başlar önemli olmakla birlikte, söz konusu bölgelerde kalıcı bir barış için izlenecek yolda yalnızca ilk adımlardır. Seçilen yolda sabırlı, fakat kararlı adımlarla ilerlenmeli ve yapılanlar yeterli görülmemelidir. Yine de, bu başarılar, BM'nin saygınlığını ve dünyadaki rolünü güçlendirdiği için kendimizi kutlayabiliriz.

(*) Bu röportaj, WMR'nin sorularına verilen yazılı yanıtlardan oluşmuştur.
(**) Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri.

BM Barış Gücü'nün Nobel Barış Ödülü'nü alması, örgütümüze karşı artan ilginin bir göstergesidir. Krizli bölgelerle barışı koruma yeteneğini kanıtlamış olan birleşik yapının çabaları ödüllendirilmiştir. Bu yapının, değişik ülkelerin silahlı kuvvetlerine bağlı askerlerin katılımıyla daha da güçlendirilmesi gerektiği açıktır. Böylece uluslararası hukukun ve düzenin korunmasına daha çok katkıda bulunabilecektir.

Silahsızlanma doğrultusunda ilerleme umutları daha da artmakta ve bunu pratikle gerçekleştirme kararlılığı açıkça büyümektedir. Ne kadar karmaşık olursa olsun uluslararası topluluğun ortak çabalarıyla başarılamayacak hiçbir görev yoktur.

Uluslararası sorunların çözümünde BM'nin daha büyük bir rol oynaması konusundaki görüşünüz nedir ve örgütün öncelikle önüne koyduğu görevler nelerdir?

Ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın giderek arttığı ve sorunların globalleştiği bir dünyada anarşi ve işbirliği arasında bir tercih yapmanın dışında bir şansımız yoktur. Ya kendi geleceğimizin efendisi olacağız ya da artan haksızlıklar ve tehlikelerle yüz yüze geleceğiz. Devlet başkanlarının aklın yolunu izleyeceklerinden hiç kuşkum yoktur ve inanıyorum ki uluslararası işbirliğinin en önemli aracı olan Birleşmiş Milletler, uluslararası sorunların çözümünde daha büyük bir rol oynamalıdır.

Politik olarak, Mihail Gorbaçov'un geçenlerde BM Genel Kurulu'nda yaptığı anılmaya değer konuşmada haklı olark belirttiği gibi, BM devletler arasındaki diyaloğu ve görüşmeleri dünya ölçeğine taşımalıdır. Silahsızlanma sürecine ve sürdürülen görüşmelerin başarıyla sonuçlandırılmasına katkılarda bulunurken, BM Orta Doğu'da barış ve Güney Afrika'da demokrasi gibi iki temel soruna dikkatleri çekmelidir.

Günümüzde politik çabaları, çevre koruma dünya gelişim modelleri üzerinde daha fazla yoğunlaştırmak gerekmektedir. İnsanlığın üçte ikisi büyük haksızlığın kurbanıdır ve BM buna seyirci kalamaz. Örgütümüz belli üretim ve tüketim biçimlerinin ekolojik denge üzerinde yarattığı tehlikeleri de görmezlikten gelemez. Sovyet lideri bu konuda çok ilginç bazı öneriler getirmiştir. Örneğin, BM bünyesinde bir ivedi ekolojik yardım merkezi kurulmasını ve karşılıklı bağımlı olan üretim ve tüketim süreçlerinin çevre üzerindeki etkilerini gözlemek üzere bir uzay laboratuvarının fırlatılmasını önermiştir. Gro Harlem Brundtland başkanlığındaki uluslararası komisyonun raporunda belirttiği gibi bu istemler öncelikle gündeme alınmalıdır. BM bu alanda etkinliğini göstermelidir.

Sizin uluslararası sorunların çözümünde ve BM'nin otoritesini artırmadaki kişisel katkılarınız bilinmektedir. Bu sorumlu görevinizde ne gibi sorunlarla karşılaştınız? Önünüze hangi yeni hedefleri koydunuz? Aileniz göreviniz hakkında ne düşünüyor?

En büyük kaygım BM'nin mali dengesizliğidir. Bazı üyeler, BM bütçesinde üzerlerine düşen miktarı özenle öderlerken, ötekiler yükümlülüklerini yerine getirmek için hiçbir şey yapmamaktadırlar.

Benim öncelik taşıyan amaçlarıma gelince, bunlar BM'nin amaçlarıdır. Güvenlik Konseyi'nin devamlı üyelerinin yardımıyla Ortadoğu'daki her an patlamaya hazır duruma bir son vermek istiyorum. Durumun böyle sürüp gitmesine izin verilmemelidir.

Ailem, onlara çok az zaman ayırdığım gerçeği karşısında ne düşünüyor? Eşim ve çocuklarım adına bir şey söylemek zor ama işimde bana her zaman destek oldular ve görevlerimi anlayışla karşıladılar. Eşim, dış gezilerime sık sık benimle birlikte katıldı. Ben kendi payıma, her ne kadar zorunlu oluyorsam da tüm özel yaşamımı mesleki görevlerime feda etmemeye çalışıyorum.

BM Genel Kurulu'nun geçtiğimiz 43. oturumu, bunu izleyen öneri ve girişimlerin öne-

mi konusunda neler söyleyebilirsiniz? Bugün, 21. yüzyılın eşiğindeki dünya topluluğunun yeni, barışçı bir gelişme dönemine girebileceği görüşüne katılıyor musunuz? Eğer katılıyorsanaz, bunun ilkeleri ne olmalı?

Genel kurulun son oturumu uluslararası ilişkilerde olumlu eğilimleri güçlendirmiştir. Tartışmalar, tüm delegeler arasında diyalog ve karşılıklı anlayış doğrultusunda ortak bir ilginin varlığını kanıtladı. Alınan kararlar, barış çabalarına ve daha iyi bir ekonomik denge arayışına yeni bir güç kattı. Oturumda özellikle silahsızlanma konusunda birçok karar oybirliğiyle alındı. Yasal sorunların yanı sıra, toplumsal ve insani sorunlara ilişkin tutumlarda da daha büyük bir yakınlaşma olduğu görüldü. BM'in çatışmaların durdurulması ve önlenmesine ilişkin işlevlerinin güçlendirilmesi doğrultusunda bir deklarasyon da oybirliğiyle benimsendi. Ve bütçemizle ilgili sorunu çözümleyen bir karar da alındı.

Bundan başka, genel kuruldan Afganistan konusunda ilk kez oybirliğiyle alınmış bir karar çıktı. FKÖ Yürütme Komitesi Başkanına, Cenevre'de ilgili taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının nasıl giderileceği konusunda görüşlerini açıklama fırsatı verildi. Genel kurulda, başta SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı, Mihail Gorbaçov'unki olmak üzere başka dikkat çekici konuşmalar da yapıldı. Gorbaçov, dünya gelişme sorunları üzerinde durdu ve ilerlemenin, evrensel çıkarların karşılanmasıyla ölçüldüğü yeni bir çağa girdiğimizi söyledi. Bunda tüm kalbimle ona katılıyorum ve öyle sanıyorum ki eğer tüm liderler, sözleriyle eylemleri birbirine uyacak şekilde, onun çözümlemelerine katılır ve BM bildirgesindeki ilkelere saygı gösterirlerse, gerçekten de insanlık tarihinde daha barışçı ve hayırlı bir döneme girmiş oluruz.

Bazılarının coşkusundan ya da kimilerinin kuşkuculuğunda doğabilecek BM'nin etkinliklerini kısıtlayıcı görüşlere karşı sakınımlıyım. Çatışmaların durdurulması, silahsızlanma ve toplumsal ekonomik gelişme yolunda kalıcı ve geri döndürülemez ilerlemeler sağlamak için elimden geleni yapıyorum. *(Dünyaya Bakış, Haziran 1989)*

Fransız Devrimi ve çağımız

"Özgürlük, eşitlik, kardeşlik!" Bu sözcüklerin düşmanlarının hâlâ kol gezdiği dünyamızda, bugünkü sloganımız da bu değil mi bir bakıma?

Server TANİLLİ

Fransız Devrimi, kökenleri bakımından bir ulusun tarihinin ürünü; doğurduğu sonuçlar ise, hem Fransa çapında, hem de insanlık çapında. Ulusal, bir o kadar da evrensel bir olay.

Tıpkı, 1917 Ekim Devrimi gibi.

Devrim, Fransa'nın tarihinde, aristokrasinin egemenliğine son vererek, krallığın -o pek uzun- tarihini kapar ve burjuvaziyi siyasal iktidara getirir. Böylece, Fransa'nın modern tarihini açarken, geçmişteki bir gelişmeyi de taçlandırmış olur; çünkü, feodal dünyanın bağrında doğan bu sınıfın, yani burjuvazinin palazlanışı, o uzun gelişmenin egemen çizgilerinden biriydi. Devrimin, Fransa için getirdikleri pek açık: Klasik burjuva devrimi olarak, feodaliteyi kesinlikle ortadan kaldırıp, kapitalizme, onun toplumuna kapıları ardına değin açar; bunun yanı sıra, devrim, Fransa'nın tarihinde liberal demokrasinin de çıkış noktasıdır. Devletin ve toplumun, burjuva anlamda da olsa, akla uygun hale getirilmesi, 1789'la başlıyor Fransa'da: Haklarda eşitlik, girişim özgürlüğünü ilan ederken, vergiden adaleti aramaya değin, hemen her konuda uygulanmaya çalışılır bu ilke ve bir tarihte, geneloyu da getirir beraberinde; devletle kiliseyi birbirinden ayırmak, başta eğitim olmak üzere laikliğe gitmek, bu aklileştirmenin en güzel örnekleri arasındadır.

Çağdaş Fransa'nın doğuşu gerçekten devrimle başlar.

Batı'da çok daha önceden sahneye çıkmış bir gelişmeyi ani değişikliklerle hızlandıran Fransız Devrimi, Fransa sınırları dışında da coşkulu umutlar uyandırdı. Ancak, bunu yaparken, gelecekten korkan kralların ve aristokratların korkunç tepkilerine de yol açtı. Böylece, 1789'dan 1815'e değin, Avrupa ülkelerinin tarih ve kültürleri, geniş ölçüde, bu büyük olayın çevresinde döner durur. Bu ülkelere, devrimin ilkelerini, devrimin bir askeri olarak Napolyon'un orduları taşıyacaktır: Onun düşlediği kıta imparatorluğundan geriye hiçbir şey kalmaz gerçi; ancak, gittiği her yerde, anını yakaladığında, eski rejimin üstüne yürür, yok eder; öte yandan, millici hareketlerin uyanışı, devrimin ideolojisinden esinlenirken, Napolyon efsanesinin de omuz verdiği bir romantik heyecan, devrimdeki halk başkaldırılarının ve özgürlük savaşlarının anılarına yaslanır.

Fransız Devrimi'nin evrenselliğinin bir yanı bu.

Bir başka yanı da şu: İyice biliyoruz ki, burjuvazinin yükselişi, hemen bütün Batı tarihinde görülen bir olay; bu bakımdan, burjuvazinin yararlandığı ilk devrim de, Fransız Devrimi olmadı; ondan önce iki devrim,

Fransız Devrimi, genel burjuva niteliğinin yanı sıra, ileride bir bütün haline gelecek olan proleterya ideolojisinin de temel taşlarının atıldığı bir olay.

XVII. yüzyıldaki İngiliz Devrimi ile XVIII. yüzyılın sonlarındaki Birleşik-Devletler Devrimi, aynı gelişmede yerlerini alıyorlar. Ancak, farklılıklar da var aralarında: İngiltere'de, XVII. yüzyıldaki devrimlerden sonra, soylularla burjuvalar, iktidarı kralla paylaşmak amacıyla uzlaştılar; Birleşik Devletler'de, o krala da yer verilmedi. Fransa'da ise, aristokrasinin inadı yüzünden, böyle bir uzlaşma olmadı: Haklarda eşitliğin havarilğini burjuvazi üstlendi tek başına; halk kitlelerini de yanına alınca, eski rejim birden çöktü; aristokrasi, yalnız ayrıcalıklarını yitirmekle kalmadı, varlığından oldu, giderek sosyal otoritesini kaybetti. Ancak, haklarda eşitlik ilkesini, köylü ve kentli emekçi yığınlar burjuvaziye de çevirince, burjuva düzen, iki kez aşılmış oldu: Biri 1793'te, öteki de Babeuf hareketiyle. Başarısı uzun sürmese de bu çıkışların, sonraki devrimci düşünce ve eylemlere büyük bir miras kalacaktır bunlardan.

Gerçekten devrim, gelecek kuşaklar için, başta 1793'teki olayların da sezinletebileceği gibi, yeni bir uyuşmazlığın tohumunu taşıyordu bağrında. Soylulara haklarda eşitliği dayatan ve aynı zamanda iktisadi özgürlüğü ilan edip, kapitalizme kapıları -ardına değinaçan Fransız burjuvazisi, bir düşünce hareketini ve sosyal değişikliği de hazırlıyordu; bu, zıddını da doğuracak ve tarihin diyalektik yürüyüşü içinde, yeni bir devre, damgasını vuracaktır: XIX. yüzyıl, sanayi devriminin sonucu olarak, proleteryayla beraber onun ideolojisinin de tarihin sahnesine çıktığı bir yüzyıl; ilk ütopyacı sosyalistlerin arkasından, Marx-Engels'in Komünist Parti Bildirisi 1848 tarihlidir. İşte, Fransız Devrimi, genel burjuva niteliğinin yanı sıra, Jakobenizm, Öfkeliler ve Babeuf hareketinden kalkarak, ileride bir bütün haline gelecek olan proleterya ideolojisinin de temel taşlarının atıldığı bir olay; nitekim, sonradan geliştirilecek olan proleterya diktatoryası kavramının, gerçek özgürlük-biçimsel özgürlük ayrımının ilk tohumları, Fransız Devrimi sırasında atılmıştır. Bu bakımdan, Fransız Devrimi'ni iyi bilmeden bir 1830'u, bir 1848'i, bir 1871 Paris Komünü'nü kavrayamayız; 1917 Ekim Devrimi'ni de elbette.

Taa Rousseau'dan başlayıp Marx'a uzanan anlamlı bir çizgi var.

Özetle, Fransız Devrimi, ortaya çıktığı yıllarla sınırlı bir olay değil; sonraki yıllara da taşıyor etkileri ve bütün bir çağdaş tarihi kaplıyor. Gerçekten ulusal, ama o oranda da evrensel bir olay. Tarih içinde taşıdığı özelliğini göz ardı etme girişimlerinin yanı sıra, bugün bile düşmanlarının bulunmasının altında yatan bu kuşkusuz. Anısı, bugün de ürpertiyor insanları; tek başına bu anı bile devrimcidir. Napolyon, yıllar önce "Devrim bitti!" demişti: Kendisi yaşarken de görmüştü ki, bitmemişti devrim; ondan sonra da sürdü. Fransız Devrimi'nin sloganı şuydu: "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik!" Özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin düşmanlarının hâlâ kol gezdiği dünyamızda, bugünkü sloganımız da bu değil mi bir bakıma?

Devrim bitmedi; sürüyor, sürecek... *(Görüş, Temmuz 1989)*

Devrim kutlamalarına Ankara çağrılmadı

Fransa ayıp etti

Fransız Devrimi'nin 200. yıldönümü törenlerine Türkiye'nin çağrılmaması, Ankara'da hayal kırıklığı yarattı. Fransa, aralarında Kıbrıs Rum lideri Vasiliu'nun da bulunduğu 28 devlet başkanını davet ederken, Evren ve Özal, listenin dışında bırakıldı. Törenlere davet konusunda Fransa'ya coğrafi yakınlık, tarihi yakınlık, altı zengin ülke ve renkli kişiler ölçülerinin esas alındığı belirtiliyor. Ancak Türkiye, bu kriterlerden hiçbirine dahil edilmedi. Davetliler arasında Benazir Butto ve Aquino da var. *(Milliyet, 12 Temmuz 1989)*

Fransız Devrimi'nin 200. yılı

Yaşar Kemal Türkiye'den tek özel konuk

Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand, yazar Yaşar Kemal'i, Fransız Devrimi'nin 200. yılı kutlamalarına özel olarak davet etti.
(Cumhuriyet, 11 Temmuz 1989)

Yaşar Kemal Mitterrand'ın özel konuğuydu

"Büyük Fransız Devrimi kutlamalarına ne yazık ki Türkiye'den resmi olarak benden başka çağrılı yoktu. Bunun da türlü sebepleri olsa gerek.."

Fransız Devrimi'nin 200. yıldönümü Paris'te görkemli bir biçimde kutlandı. Yeryüzünün dört bir yöresinden insanlar, kendinden sonraki birçok düşünce ve eylem akımını derinden etkilemiş olan Fransız Devrimi'nin coşkusunu, Paris sokaklarında Fransızlarla yeniden paylaştılar. Bu amaçla Türkiye'den de birçok kişi gitti Paris'e. Ama bunlardan bir tanesinin bir özelliği vardı. İnce Memet'in, Yer Demir Gök Bakır'ın, Ortadirek'in, Ölmezotu'nun yazarı Yaşar Kemal, Fransız Devrimi kutlamalarına Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın özel çağrılısı olarak katıldı. Yaşar Kemal, kutlama törenlerini Nobel Barış Ödülü sahibi Elie Wiesel, Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Gabriel Garcia Marquez, Nobel Edebiyat Ödülü'ne değer görülen ilk Afrikalı yazar Wole Soyinka, İspanya Kültür Bakanı ve ünlü romancı Jorge Semprun'la birlikte izledi. *(Cumhuriyet, 6 Ağustos 1989)*

Biz devrimi çok seviyoruz...

Biz devrimi hâlâ çok seviyoruz ve uğruna mücadele ediyoruz. Tam ve eksiksiz bir demokrasi içinde sorunlarımızı çözeceğimizi biliyoruz. Becereksiz ve basiretsiz kimi politikacıların ellerinde çarçur olan ekonomik kaynaklarımızı, geniş kitlelerin kararları doğrultusunda ve bu kitleler lehine yeniden harekete geçirdiğimiz zaman, şimdiki sahte darboğazların ortadan kalkacağına inanıyoruz.

Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

12 Eylül'ün getirdiği yılgınlık ortamı içinde başlayan bir tür "günah çıkarma" furyası, yıllardan beri sürüyor. Türkiye'de öğrenci hareketleri 1968'den çok önce başladığı halde, Batı'ya bir tür öykünmeyle, kendilerine "68 kuşağı" adını yakıştıran kimileri, yıllardan beri ne kadar yanılmış olduklarını anlatıyorlar. Hem de düşünce ve saf değiştirmenin aydın olmanın bir gereği olduğunu savunarak. Hem de kafalarında doğru diye bildiklerini hâlâ savunanları, tutuculuk ve bağnazlıkla itham edebilecek kadar cüretkârlıkla. Hem de binlerce insan, düşüncelerinden ötürü hapishanelerde sonsuz sıkıntılar içindeyken.

Eğer soruna salt toplumbilimsel açıdan bakarsak, olayı anlamak mümkündür. Geçen yıllarda Türkiye'de öğrenci hareketleri içinde lider olarak gördüğümüz gençlerden önemli bir bölümü, toplumun üst gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarıydı. Bir kısmı da yüksek bürokrat, subay, öğretmen vb. gibi orta gelir düzeyinde ailelerden geliyorlardı. Bu çocuklar Türkiye'nin en iyi okullarında, Türkiye'nin verebileceği en iyi eğitimi almışlardı. Ve öbür "lider niteliklerinden" ötürü, hareket içinde lider olarak ortaya çıkmaları doğaldı. Aynen yaşamlarının daha sonraki aşamalarında farklı alanlarda başarılı olmaları ve öne çıkmaları gibi. Zaten Avrupa'da da ABD'de de buna benzer gelişmeler olmuştu. Ancak Türkiye'deki gelişmelerin Avrupa ve ABD'deki gelişmelerden iki noktada önemli ölçüde ayrıldığını görüyoruz: Bunlardan birincisi, yeni konumlarını içlerine sindiremeyen bu "eski gençler"in, geçmişlerini sürekli sorgulamaları ve karalamaya çalışmalarıdır. İkincisi ise, geçmişte genellikle devlet ve resmi kurumlarca örgütlenmeye çalışılan "sağcı gençlik"in nispeten niteliksiz kadrolarının bugün kamu sektöründe kimi köşe başlarını ele geçirmiş olmaları ve kadrolaşmalarıdır.

Soruna toplumbilimsel açıdan baktığımız zaman görüntü budur ve bu görüntü enineboyuna irdelenebilir. Ancak biz sorunu toplumbilimsel açıdan değil, moral açıdan ele almak istiyoruz. Ve sorunu, moral açıdan ele aldığımız zaman, sınıfsal bir çözümleme değil, ister istemez bireysel bir yaklaşım içinde oluyoruz.

DEVRİMİN NE OLDUĞUNU BİLELİM

Biz devrimi severdik-sevmezdik, seviyoruz-sevmiyoruz tartışmasına girmek için, önce devrimin ne olduğunu anımsamakta yarar var. Devrim elbette, ellerindeki çakaralmaz tabancalarla devletin silahlı kuvvetlerinin üzerine gitmek değildi. Ya da kitaplardan öğrenilen bir işçi sınıfı şablonuna Türkiye'deki işçileri uyarlayarak, hayal kurmak da değildi. Kapalı kapılar ardında karanlık pazarlıklar sonucu ortaya çıkan militan bozuntularının dışında, hain provokasyonlarla kendini savunmaya zorlanan gençlerin anılarına elbette saygısızlık etmem. İnanç ve yurtseverlikleri yolunda göğüslerinde kan çiçekleriyle binlercesini toprağa verdik onların. Yaşayacakları ne kadar güzel şeylar vardı oysa... Ancak o kısa ömürlerine sığdırdıkları heyecan, umut, mutluluk ve tatmini yaşayabilmek için, kimi eski "omuzdaşlarının" ömürleri birkaç yüzyıl da olsa yetmez. Bu eski omuzdaşlar egemen sınıfın elleri kanlı temsilcilerinin karşısında perendeler atarken, yaranmak için yaltaklanırken; mezarlarda kemikleri sızlar mı acaba?

Devrim demek, bir toplumdaki siyasal ve ekonomik yararlanma olanaklarının toplumun geniş kesimleri lehine hızla değişmesi demektir. Siyasal alanda kararların alınmasında "katılımın" artması, ekonomik alanda "paylaşımın" dengelenmesi, "fırsat eşitliğinin" verilmesi demektir. Ve kimileri ne derse desin, biz devrimi hâlâ çok seviyoruz, uğruna mücadele ediyoruz ve çok özlüyoruz.

Bilen ve gören bir gözle bakıldığı zaman insanlık tarihi, ezen ve ezilenin kavgasından başka birşey değildir. Her şey ezen içindir, egemen olan içindir. En güzel sofralar da onlarındır, en yararlı kitaplar ve bilgiler de onlar içindir, başkaları hakkında karar verme yetkisi de onlardadır. Ezilene ise sadece çalışmak düşer. İnsanlar demokrasiyle kendi kendilerini (çoğu kez lafta) yönetmeye başladıkları zaman da durum pek değişmemiştir. Kitle iletişim araçlarını ellerinde bulunduranlar ve üretim araçlarının sahipleri, yani egemen sınıf, demokrasiyi de kendi koydukları sınırlar içinde oynamak isterler. Toplumdaki temel ilişkileri bozmayacak bir demokrasi. İşte devrimci olmak bu temel ilişkileri, bu sömürü ilişkilerini bozmak için uğraşmak demektir. Ve kimileri ne derse desin, biz devrimi hâlâ çok seviyoruz, uğruna mücadele ediyoruz ve çok özlüyoruz.

EGEMENLERİN ETKİLİ SİLAHLARI

Rejimin adı demokrasi bile olsa, egemen sınıfın elinde çok etkili silahlar vardır. Her şeyden önce insanları satın alacak para vardır. İnsanların bilinmeyen karşısındaki korkuları, yani din duygularının sömürüsü vardır. Üstün ırk masalları vardır, ülke bütünlüğünün tehlikeye düştüğü yalanları vardır. Kitle iletişim araçları onların ellerindedir; oyunları vardır, düzenleri vardır. Ve egemenliklerini tehlikede gördükleri an, yapamayacakları hiçbir şey yoktur. Yakın tarihe bir göz attığımız zaman açıkça görülür ki, emekçi kitleler ne zaman örgütlenmeye girişseler, ne zaman kendileriyle ilgili kararları kendileri alma yolunda birkaç adım atsalar, bilinen senaryolar sahneye konur. Kanlı pazarların ardında da onlar vardır, 1 Mayıs 1977'lerin arkasında da onlar vardır, Kahramanmaraş'ın, Malatya'nın arkasında da onlar vardır. 1933'te Reichstag'ı yakanlar da onlardır. Allende'ye karşı kamyoncuların grevini körükleyenler de. Türkiye'de hiçbir tutucu (muhafazakâr) partinin toplantı ya da kongresi devrimciler tarafından basılmamıştır. Oysa emekçi kitleler ne zaman yasal sınırlar içinde örgütlenmeye çalışsalar, toplantıları "milliyetçilik adına" basılır. Ve sonunda basanlar değil, basılanlar suçlu olur.

Biz devrimi hâlâ çok seviyoruz ve uğruna mücadele ediyoruz. Tam ve eksiksiz bir de-

mokrasi içinde sorunlarımızı çözeceğimizi biliyoruz. Beceriksiz ve basiretsiz kimi politikacıların ellerinde çarçur olan ekonomik kaynaklarımızı, geniş kitlelerin kararları doğrultusunda ve bu kitleler lehine yeniden harekete geçirdiğimiz zaman, şimdiki sahte darboğazların ortadan kalkacağına inanıyoruz. Bu toplumun yetiştirdiği değerlerin emeklerinin ürününün bir avuç azınlık değil, yine bu topluma yöneldiği zaman sözde bunalımların geride kalacağını biliyoruz.

BİZE VEDA EDENLERE GÜLE GÜLE...

İçimiz bu yolda yitirdiklerimizin acısıyla dolu. Ama bize veda edenlere, üç kuruşa ve bir sırt sıvazlanmasına teslim olanlara da kızmıyoruz. Çünkü tarihi bilerek ve görerek okuyoruz ve onların bu alandaki ilk örnekler olmadıklarını da biliyoruz. Çünkü ulusun zengin bağrından onlardan çok daha iyilerinin fışkıracağı günlerin sesini duyuyoruz.

Sahte ilişki, sevgi ve dostlukların; geçici doyum ve mutlulukların kimi zaman özlem ve pişmanlıklarla da dolu yapışkan dünyasından bize veda edenlere, güle güle. Biz devrimi hâlâ çok seviyoruz, uğruna mücadele ediyoruz ve kazanacağımızı biliyoruz. *(Cumhuriyet, 17 Temmuz 1989)*

Tarih Baba ile beş general...

İlhan SELÇUK

Tarih Baba ak sakallı, uzun cübbeli, keltoş kafalı bir ihtiyardır; elindeki diviti zamanın hokkasına batırarak, sağ dizinin üstündeki kara kaplı deftere durmadan bir şeyler yazar. Serinkanlıdır; hatta soğuktur; coşkuyu sevmez, duygulardan arınmıştır; sevgiyi de nefreti de dışlar; düşmanlıktan, dostluktan nasibi yoktur; olaylara yaklaşırken ne öfkelidir; ne de sevecendir; 9'uncu yıldönümünde 12 Eylül'e göz atarken, Tarih Baba'nın kimliğini değiştireceğini sanmayalım; kimseye ayrıcalık tanımayan ihtiyar, bir askeri darbeyle Türkiye'nin yazgısını ele geçiren beş generale neden "iltimas" yapsın?

Ne var ki tarihin yargılaması 12 Eylül mahkemeleri gibi de değildir; şimdi size belki inanılmaz gelir; ama Tarih Baba'nın duruşmasında MGK'nın beş generaliyle, Fatsa'nın eski Belediye Başkanı Terzi Fikri eşittir. Biliyorum, şimdi bu satırları okuyanlar arasında öfkelenenler, tepki duyanlar, tepesi atanlar olacaktır:

– Ne demek? "Anarşist, terörist, komünist Terzi Fikri" tarih önünde beş generalle bir mi tutulurmuş?

Elbette öfkelenenlerin tepkisini de doğal saymak gerekir; çünkü, onlar olaylara sıcak bakan birer "ölümlü"dürler.

Oysa Tarih Baba soğuk mu soğuktur; her şeyin anlamını ortaya koymak ister; ne Danton'dan yanadır, ne Robespierre'den, ne 16'ncı Louis'ye acır ne de Marie Antoinette için yüreği burkulur; yalnız sonuca bakar ve sorar:

– 1789, insanlığa ne getirdi, ne götürdü?

Tarih Baba'nın bir yöntemi de belgelerle çalışmasıdır. 1789'un "İnsan Hakları Bildirisi", olayın anlamını veren en önemli belge değil midir? Tarih Baba, 12 Eylül'ün beş generalini yargılarken de soracaktır:

– Dosyada iki belge var: Biri 1961 Anayasası, öteki 1982 Anayasası. İlki 27 Mayıs'ın belgesi, ikincisi 12 Eylül'ün belgesi değil mi?

Beş general:

– Evet, efendim..

– Birincisi, insan hakları ve temel özgürlüklere daha yakın bir belge, ikincisi, bunlardan uzaklaşan ve demokrasiye ters düşen bir belge... Neden böyle yaptınız?

– 1961 Anayasası'nı halkımız için "lüks" bulduk, değiştirmek gereğine inandık...

– Demek ki sizler, bir darbeyle iktidarı ele geçirdikten sonra elinizdeki gücü aykırı biçimde kullandınız, Türk ulusunu uygarlığın gerisinde saydınız, demokrasiye layık görmediniz.

– Öyle oldu, efendim...

– Peki, biliyorsunuz uygarlıkta en önemli dönüşümlerden birisi laiklik devrimidir. Mustafa Kemal, sizden yarım yüzyıl önce Türkiye'de laiklik devrimini gerçekleştirmiş, okullarda öğretim birliğini sağlamış... Siz neden ülkenizi yarım yüzyıl öncesine döndürecek yasaları çıkardınız? Uygarlık tarihini hiç mi okumadınız?

– Bilemedik efendim.

–Mahkemede "kanunu bilmemek mazeret sayılmaz"; Tarih Baba'nın yargılamasında da "uygarlık" ve "aydınlık"tan habersiz olmak, bağışlanmak için bir neden değildir.

20'nci yüzyıl "sosyal devrim"çağıdır. 1961 Anayasası da "sosyal devlet" kavramını Türkiye'ye getirmiş, yürürlüğe koymuştu.

12 Eylül ne yaptı?

Tarih Baba, soğuk bakışlarıyla beş generali süzecek, bu konuda gerekli sorgulamayı yapacaktır. Bizimkilerin suçsuzluklarını kanıtlamaları olanaksızdır.

12 Eylül'den bu yana 9 yıl geçti, 10'uncu yıla girdik; beş general artık siyaset sahnesinden çekiliyorlar.

Çok adam astılar, çok adamı yok ettiler, çok insanın ocağına incir ağacı diktiler, hukuku çiğnediler, adaleti sildiler, zulmü yeğlediler; düşmanları da var, dostları da; yandaşları da var, karşıtları da... Hiç kuşkusuz kendilerini savunacaklar, yaptıklarına gerekçeler arayacaklardır. Bütün bunlar güncel politika dağdağasının sorunlarıdır, gazetelerdeki siyasal tartışmaların içeriğini oluşturan birer incir çekirdeğidir.

Ancak Tarih Baba'nın yargısı önemli...

Tarih Baba, beş generalin-Allah beşine de uzun ömür versin- mezar taşlarına ne yazacak?

Kendi ülkesinin halkına temel özgürlükleri, insan haklarını ve çağdaş demokrasiyi çok gören "beşli"nin mezar taşlarına ve yazılır ki... *(Cumhuriyet, 13 Eylül 1989)*

Artık askeri darbe istemiyoruz...

M. Ali BİRAND

Bugün, 12 Eylül müdahalesinin 9'uncu yıldönümü. 9 yıl önce bugün Türkiye'nin büyük bir bölümü derin bir "oh" çekmiş ve askerin müdahalesini alkışla karşılamıştı...

Kimse o sıralarda, aradan 9 yıl geçtikten sonra ne düşüneceğini aklına dahi getirmemişti.

Genel görünüş, durdurulamayan terör yüzünden ülkenin parçalanma aşamasına gelmiş olması ve askerin müdahale ederek, ülkeyi kurtarmasıydı.

Öylesine heyecanlıydık ki, toplum "Peki sıkıyönetim vardı da, asker neden terörü engelleyemedi?" diye sormadı...

Cumhurbaşkanımız Sayın Evren, ne kadar ısrarla ileri sürerse sürsün, komutanlar teröre karşı 12 Eylül'den sonra açtıkları mücadeleyi, darbe öncesinde göstermediler. Siyasi iktidarların, uygulanacak sert önlemleri onaylayamayacaklarını gördüler...

12 Eylül öncesinde ordu bir yandan terörle mücadeleye karşı kendinden beklenen işlevi yapmadığı gibi, iktidara el konulacak günü beklemeye başladı...

Genelkurmay, 12 Eylül'ü 1978 ortalarından itibaren planlamaya koydu. 1979'da pişirdi, 1980 Temmuzu'nda erteledi... Beklemenin nedeni, Atatürk'ün bir ilkesinden hareket edebilmekti:

"Atatürk, her şeyden önce halk hazır olmalı, der. Biz de bunun için bekledik. İstedik ki, müdahale ettiğimiz zaman halk bizi tam anlamıyla desteklesin.."

Bu sözleri bana, 12 Eylül Saat: 04.00 adlı kitabımı yazarken, Genelkurmay'ın en üst düzey ve kilit rolü oynamış komutanlarından biri söylemişti. Hâlâ dün gibi kulağımda.

Yoksa müdahalenin 12 Eylül'e kalmasının tek nedeni, komutanların sivillere son bir şans vermesi değildi.

12 Eylül müdahalesi, daha önceki 27 Mayıs veya 12 Mart'ın tam aksine, çok önceden planlanmış ve her şeyi , bir daha eskiye dönmeyecek şekilde değiştirmeyi, "Askerin kafasındaki Türkiye'yi yaratmayı" amaçlayan bir darbeydi...

Bugün geriye dönüp, 12 Eylül'den geriye ne kaldığına baktığımızda, uygulanması olanaksızlaşmış, çağdaş demokrasi ile baştan aşağı çelişen bir dizi kısıtlayıcı yasalarla karşı karşıya kalıyoruz. Onların da hayatı uzun değil.

Kısacası, 12 Eylül'den geriye elle tutulan bir şey kalmamış.

Peki, 27 Mayıs ve 12 Mart'tan geriye ne kaldı?

– Her müdahale, ordu içinde derin izler bıraktı. 27 Mayıs'ın emekliye ayrılan subayları, müdahalenin çarpıklığından doğan iç dengesizlikler, subayların iç disiplinlerine ve eğitimlerine getirdiği darbeler...

– Bir de, her müdahalenin ordu ile toplumun çeşitli kesimleri arasında açtığı büyük yaralar var... Demokrat Parti'den başlayarak, sosyal demokratlara içtenlikle demokrasi peşinde koşanlardan, fikir özgürlüğü isteyenlere kadar milyonlar, karşılarında asker buldular. Bunun açtığı yara da hiçbir şeye benzemiyor. (1)

İşte üç müdahalenin bıraktığı birikim, aldığımız dersler bunlar....

Her müdahale, kısa vadede gidişi düzelttiği izlenimini veriyorsa da, uzun vadede hiçbir sorunu çözemediği gibi, yenilerini çıkarıyor.

Bundan dolayı bu toplum artık askeri müdahale yaşamak istemiyor...

En büyük siyasi krizleri dahi, yine parlamento içinde ve gereken mekanizmaları kullanarak kendi kendimize çözmek istiyoruz...

Bu yönden oldukça şanslı bir dönem yaşıyoruz. Türk Silahlı Kuvvetleri de 3 müdahalenin (özellikle 12 Eylül'ün) birikimini ve verdiği derslerin etkisiyle, müdahalelerden en uzak dönemini yaşıyor.

Bunda, eski Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ'un 1983'ten sonra (hakkını vermemiz gerekir) orduyu politika dışına çekme kararı ve hemen ardından gelen Torumtay Paşa'nın da bu ilkeye aynı duyarlıkla sahip çıkmasının büyük rolü oldu....

Özellikle Torumtay, Türkiye'nin geleneksel "darbeciler lobisi" tarafından zaman zaman artan bir baskı altında tutulmasına rağmen, bir gün dahi çizgisini değiştirmedi, sesinin tonunu yükseltmedi.

İleride tarih bu iki komutanın hakkını daha iyi verecek...

Şimdi sıra bizlerde.

Politikacısı, bürokratı, düşünürü, bilim adamı, gazetecisiyle hepimizde... Siyasi sıkışmalarda nasıl çözümler bulabileceğimizi, sorunları parlamento içinde nasıl halledebileceğimizi ispat etmek zorundayız...

Eğer askeri müdahalesiz yaşamak istiyorsak, üzerimize düşen görevi hakkıyla yapmamız gerekir.

Artık askeri, "göreve" çağırmayalım... *(Milliyet, 12 Eylül 1989)*

(1) Türk siyasi rejimiyle Türk askeri arasındaki ilişkileri, tarihten bugüne kadarki gelişimiyle incelemek isteyenlere, Hikmet Özdemir'in "Rejim ve Asker" adlı kitabını (Afa Yayınları, 320 sayfa) öneririm.)

Kayıp dokuz yıl

Yalçın DOĞAN

"Sonuna kadar tereddüt ettik" diyor geçenlerde Cumhurbaşkanı Kenan Evren dokuz yıl öncesine dönüp, 12 Eylül'ü değerlendirirken, "12 Eylül harekâtı halkın istekleri doğrultusunda gerçekleşti, müdahale etmeseydik Türkiye herhalde parçalanırdı"...

Garip bir rastlantı! Sadece rastlantı olamaz. Dokuz yılın sonunda Türkiye'nin geldiği noktada yeni bir siyasal bunalım var. 12 Eylül 1980'in hemen öncesindeki aylarda Türkiye'de yaşanan siyasal bunalım ile, dokuz yıl sonra yaşanan bunalım arasında hiç bir fark yok. O zaman da "Cumhurbaşkanlığı bunalımı" vardı. Bugün de var.

12 Eylül siyasal partileri kapatıyor. Evren'in deyimiyle, "Tencereyi kirlettikleri" gerekçesiyle... Parlamentonun askıya alınmasıyla birlikte, siyasal partilerin kapatılması, 12 Eylül'ün ilk anda "toplumda çok derin değişimler yaratan bir müdahalenin temellerini" attığını gösteriyor.

12 Eylül kendisinden önceki partileri kapatıyor. Aradan geçen dokuz yıl içinde aynı siyasal partiler, bu kez başka isimler altında ve hatta aynı liderlerin öncülüğünde yeniden siyasal arenada boy gösteriyor. O gün kapatılan partiler, bugün yeniden fidan sürüyor.

12 Eylül siyasal açıdan Türkiye'yi büyük değişimlere zorluyor. Ne var ki, zorlamanın da sonuna geliniyor. Gerçi, 12 Eylül'ün ürünü olan partiler iktidara geliyor, muhalefette yer alıyor ama, dokuz yıl içinde önce muhalefetin, sonra da iktidarın çözüldüğü iyice gözler önüne seriliyor. Şu anda 12 Eylül'ün ürünü olan Halkçı Parti'yi de, Milliyetçi Demokrasi Partisi'ni de herkes, "sanki bunlar Milattan Önce kurulmuş gibi" anımsıyor. ANAP'a gelince, şunun şurasında ne kadar ömrü kaldı ki?

12 Eylül'ün en önemli gerekçesi "terör" idi... Dokuz yıl önce kentlerde yaşanan terör, dokuz yıl sonra kırlara taşınmış bulunuyor. 12 Eylül öncesinde kentlerde teröre kurban gidenlerin sayısı ile son beş-altı yıl içinde kırlarda teröre kurban gidenlerin sayıları arasında çok büyük bir fark yok. Sadece kentlerin yerini kırlar alıyor, o kadar...

Ekonomik açıdan 12 Eylül öncesi ile bugün arasında yine bir fark yok. 12 Eylül öncesinde enflasyon yüzde yüzlere dayanıyor. Bugün yüzde 70'lerde... Yani, askeri müdahale ekonomiye de bir çözüm getirmekten uzak kalıyor.

Ne terörde köklü bir çözüm, ne demokrasinin gelişiminde tam olarak rayına oturmak, ne siyasal bunalımların geride kalması, ne ekonomik sorunların belli ölçüde aşılmış bulunması... Bunların hiçbiri yok. O halde, ortaya tarihsel bir özet çıkıyor:

"Askeri müdahaleler ülkeye sadece zaman kaybettiriyor. Her türlü sorunun çözümünü erteliyor. Siyasal yaşamda çok olumsuz alışkanlıklara neden oluyor. Toplumun bir askeri müdahale sonrasında yeniden kendine gelmesi, büyük engellerle karşılaşıyor. Toplum askeri müdahalelerin yarattığı kırıklıkları, çöküntüleri, kurumlara indirilen darbeyi büyük güçlükle ve uzun bir zaman içinde aşabiliyor."

Bu arada, "askeri müdahaleyi tarihsel bir gerçek" olarak algıladığımızda, Cumhurbaşkanı Evren'in konumu özellik taşıyor. Belki de, dokuz yılın en olumlu değişimi Evren'de gözleniyor. 12 Eylül 1980 ile cumhurbaşkanı seçilinceye dek geçen zaman kendisinin "askeri dönemi", Genelkurmay Başkanlığı'nı devredip ordudan ayrılmasıyla birlikte kendisinin "sivil dönemi" başlıyor. Bu dönemde, ekonomi ve hukuk danışmanları, basın danışmanı Ali Baransel'in büyük katkısıyla Evren'de "demokrasiye geçiş isteklerinin, toplumla ilişkilerde esnekliğin" ön planda yer aldığı gözleniyor.

Ne var ki, "ihtilalin liderindeki" bu gelişme, 12 Eylül gerçeğini değiştirmeye yetmiyor. İnsanların yaşamlarını alt üst eden, toplumdaki kurumları yerle bir eden bir askeri darbe, Türkiye'ye on yıl kaybettiriyor. *(Sabah, 12 Eylül 1989)*

Türkiye'de "tüyleri diken diken eden" Avrupa gerçeği

Sendika siyaset yapar

Avrupa'daki sendikacılar bütün faaliyetlerinde siyaset yapıyorlar. Ekonomide militarizme ve silah üretimine karşı çıkan sendikalar, "sivil ekonomiye nasıl yönelebiliriz?" gibi politik tartışmalar yapıyorlar, barış hareketine katkıları tartışıyorlar.

Şükran KETENCİ

Bir yolunu bulup da İsveç'in Lund kentinde 29 Haziran - 2 Temmuz tarihleri arasında yapılan Avrupa'yı Nükleer Silahlardan Arındırma 7. Sonuç Toplantısı'ndaki tartışmaları savcı ve yargıçlarımıza dinletebilseydik, Batı Avrupa'nın bütün ulusal ve uluslararası sendika liderleri tutuklanabilir, sendikaları kapatılabilirdi.

Sendikalar, sendikacılığı bir yana bırakmış, bütün faaliyetlerinde siyaset yapıyorlar. Bu yetmiyor, "barış hareketine kim daha çok katkıda bulundu?" diye aralarında yarış ediyor, geri kalanları eleştiriyorlar. Bu da yetmiyor, şimdi de "ekonomide militarizme karşı" diye bir slogan atmışlar. "Silahlanma üretimine nasıl karşı çıkılabilir, işçi üyelerimizin daha çok silah üretiminde çalıştırılmalarını nasıl engelleyebiliriz?" diye bir tartışma açmışlar. Sabahtan akşama kadar bunları tartışıp "militarist ekonomiye karşı, sivil ekonomiye yönelik neler yapabileceklerini, nasıl etkili olabileceklerini" araştırıyorlar.

SENDİKAL UFUK

Türk sendikacılığında biz daha en dar kapsamı ile toplu pazarlık sendikacılığını dolduramamışken, sendikacılarımız başlarına yeni iş çıkmasın diye, toplusözleşmelerde ilk yılların ücret artışı dışında hiçbir konuya dikkat çekmemeye çalışırlarken, toplusözleşmeler uygulamalarını, işçi çıkarmalarını görev alanlarının dışında tutmaya çabalarlarken, sendikacılık ufukları çok başka noktalardaki Batı sendikal hareket bizi niye aralarında görmek isteyebilir?

Sendikal haklarda sorunlu ülkeler sendikalarının temsilcilerine ağırlık verilen toplantılar, tartışma konuları dünya sendika hareketinin yeni penceresini, yeni yaklaşımlarını netleştiriyor.

Sendikal haklarda, özellikle polisler, subaylar da dahil bütün kamu çalışanlarının sendikalaşma ve grev haklarını elde ettiği en gelişmiş model İsveç sendika hareketi, son yıllarda uluslararası sendikal haklar dayanışmasında öncülük misyonunu üstlenen örgütlenmelerde nerede ise başı çekiyor.

DAYANIŞMA

İsveç'in iki sendikal konfederasyonu, TCO ve LO, birlikte uluslararası toplantının işçi grupları programının ev sahipliğini yaparlarken, kendi sendikal hak ve standartlarını koruyabilmek için, uluslararası sendikal haklar dayanışmasını kaçınılmaz ve zorunlu görev olarak gördüklerini sık sık vurguladılar.

Toplantılarda yöneltilen sorular, seçilen tartışma konuları Batı sendikal hareketinin

Avrupalı sendikacılar, Türkiye'deki iktidarın tutumunu ve yeni yasa değişikliklerini ayrıntılarıyla izlerken, şu soruyu soruyorlar: "Özal iktidarı, bu cendereye alınmış sendikal haklar çerçevesinde AT üyeliğini nasıl isteyebiliyor?"

artık çok yakından dünya sendikal hareketini izlediğini ortaya koyuyor. Polonya'da Solidarnos'un savaşımı, güncel sorunları yakından izleniyor. Verilebilecek yeni destekler tartışılıyor.

Ayrıca ikili görüşmelerle tek tek sendikal örgütlenmelerin yapabilecekleri yeni maddi katkılar değerlendiriliyor. Türkiye'de sivil iktidar uygulamaları, yeni yasa değişikliklerinin ayrıntıları merak ediliyor. "Özal iktidarı bu cendereye alınmış sendikal haklar çerçevesinde AT üyeliğini nasıl isteyebiliyor?" sorusuna yanıt aranıyor.

NASIL AT ÜYELİĞİ

İngiltere, açıkoturumun konusu ne olursa olsun bir başka boyutu ve sorunu ile mutlaka gündeme getiriliyor. İngiliz sendikacılar hem gönüllü hem de görevlendirilmiş olarak konuşma rekoru kırıyorlar. Thatcher iktidarının bütün uygulamaları gelişmiş ülkeler sendikal hareketinin korkulu rüyası.

Gelişmiş ekonomide sendikal hakların kısıtlanmasından, militarist ekonomiye yönlenmeye, Güney Afrika'da ırkçı azınlık yönetimini desteklemeye, Türkiye'de sendikal hakların karşısındaki iktidarlara özellikle Özal'a destek vermeye kadar her konuda Thatcher iktidarının uygulamaları şiddetle eleştiriliyor. Uluslararası sendikal hareketin bu uygulamadan alması gereken dersler tartışılıyor.

DOĞU BLOKU

İşçi gruplarının özenle üzerinde durdukları bir diğer konu sendikal standartlar ve dayanışmada Doğu Bloku sendikaları ile gerçek ve sürekli bir işbirliğine girebilmek. Polonya ve genişlemeye başladığı anlaşılan Macaristan, muhalefet sendikal hareketleri ile zaten tam bir dayanışma içinde görülüyorlar. Asıl karşılıklı çaba, resmi temsille gelen Sovyet ve diğer Doğu Bloku sendikaları ile ilişkileri yoğunlaştırmada.

Doğrudan sadece bu konunun özgün tartışıldığı ve karşılıklı katılımı gerçekleştirdikleri bir de toplantı düzenlediler. Her iki kanattan sendikalar sürekli işbirliği konusunda ne kadar çok çaba gösterdikleri ile övündüler, gerçekleştirdikleri ortak hareketlerin adeta çokluğunu sergilediler. Ancak karşılıklı büyük özene rağmen, hâlâ çok yol katedilmesi gerektiği de apaçık ortaya çıktı.

Hiç değilse tartışılamaz kabul edilen sendikal standartlar konusunda karşılıklı rejimler ve siyasi iktidarların empoze ettiği politikalardan kopabilme dileğinde bulunuldu. Örneğin bir Afrika ülkesinde Coca-Cola ile bir sendikanın başı sıkıştığında, greve gidilip uluslararası sendikal örgütlenme, dayanışma ve dünya sendikal hareketinden boykotla destek istediğinde, bütün ülkeler sendikalarının bu boykot kampanyasına katılıyor olmaları istendi. Bunun başlangıç için çok somut, önemli bir aşama olacağı vurgulandı.

SİLAHLANMA

Toplantıda en çok tartışılan konu ise, gündeminde barış olmasına bağlı olarak, elbette silahlanmaya karşı sendikaların işlevi ve barış hareketine katkıları oldu. Bu konuda, "ben daha somut ve önemli işler yaptım" çerçevesinde gerçekten çok ciddi bir yarış göze çarpıyordu. Avrupa ülkelerinin batısı ve doğusu ile sendikal hareketlerinin bu konulara çokça kafa yorduklarının ortaya çıkmasına karşılık,

çarpıcı ve acı gerçek ise ekonominin giderek militarize olduğuydu.

Sonuç olarak sendikalar onca çabalarına rağmen, dünya ekonomisinin tehlikeli boyutlarda militarize olmasını engelleyememişler, ekonomiyi sivilleştirmede sadece örnek sayılabilecek sonuçlar elde etmişlerdi. İnsanlık için, çalışan işçiler için çok tehlikeli gördükleri bu gelişmeyi durdurabilme, sonra da geriletebilme yolunda etkili neler yapabilecekleri konusunda kafa patlatıp durdular. 1988 toplantılarında da sorunların devasa boyutlarını görmek dışında etkili çözümlere ulaşabildiklerini söylemek fazla iyimserlik olacak.

Bizden önemli bir farkları; bizde bazı sendikacılar ortaya çıkıp, "biz üyelerimizin silah değil, silahlanmaya yönelik değil, sivil yaşama yönelik üretim yapmalarını istiyoruz. Silahlanma üretimini engellemeye çalışacağız" demeye kalkışsalar, herhalde "vatan hainliği" ile damgalanırlar. Onlar ise demekle kalmıyor, somut birtakım uygulamalara geçiyorlar. Bunlarla gelişmeyi önleyemediklerinin tartışmasını yapıp, uluslararası dayanışma, hem de Batı - Doğu Bloku sendikal dayanışması içinde etkili olabilmenin yollarını araştırıyorlar... *(Cumhuriyet, 7 Temmuz 1989)*

İş kazalarında dünya ikincisiyiz

Türkiye'de iş kazalarının önlenebilmesi amacıyla 50'den fazla işçi çalıştıran işyerlerinde "iş güvenliği denetim kurulları" oluşturulması gerektiği bildirildi. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Hasan Pulaşlı, yaptığı açıklamada, ülkemizde iş kazalarının yüzde 65'inin 3 ile 50 işçi çalıştıran işletmelerde meydana geldiğini belirtti. Pulaşlı, "Çünkü küçük ölçekli işletmelerde iş hekimi çalıştırma zorunluluğu da yok. Böylece işçi adeta kaderi ile baş başa bırakılıyor. İşveren de yeterli güvenlik tedbiri almak lüzumunu görmüyor" diye konuştu. Ülkemizde her 4 saatte bir işçinin kaza sonucu hayatını kaybettiğini belirten Doç. Dr. Pulaşlı, iş kazalarının sıklığı ve ölüm oranları bakımından Türkiye'nin dünyada ikinci, Avrupa'da birinci olduğunu söyledi. *(Tercüman, 16 Mayıs 1989)*

Türkiye'nin de komünistlere ihtiyacı var...

Necati DOĞRU

Yunanistan seçimlerinden kördüğüm çıktı. Yunanlı komünistler de kördüğüm olan siyasetin "İskender kılıcı" oldular. Yunanistan'da kördüğüm olan siyaset, komünistler sayesinde çözülebilecek. Yunanistan'da komünistlerle sağın üç aylık

bir koalisyon hükümeti kurması, tarihi bir buluşma olarak değerlendiriliyor. Ülkedeki yolsuzluk, talan, rüşvet, avanta, pislik ne varsa üzerine gidilecek.

Bunu da komünistler yapacaklar ve ekim ayında Yunan halkını yeniden seçime çağıracaklar. Böylece yıllardır kendilerine "politikanın cilvesi" olarak bakılan Yunanlı komünistler anahtar olduklarını gösterecekler.

Türkiye'nin de komünistlere ihtiyacı var. Komünistleri "içeride" tutan Türkiye'de politika tatsız tuzsuz, onursuz ve kendini tekrardan öteye gidemiyor.

Dalan Demirel'le bir olmuş altı yıldır ülkeyi idare eden kendi kurucusu olduğu partinin altını oyuyor. Dalan'ın yolsuzluklarını ve talanlarını halka açıklayacağım diye belediye başkanı seçilen Nurettin Sözen, Şişli Belediye Başkanı Fato ile doğum günlerinde göbek kıvırıyor.

Oysa bugün Türkiye parlamentosunda bir komünist partisi bulunsaydı. Türkiye'nin sağı da sosyal demokratları da bu kadar "ne oldum delisi" hareket edemezlerdi.

Türkiye'de 1965 yılı Ekim ayı seçimlerinde Meclis'e Türkiye İşçi Partisi'nden 15 sosyalist milletvekili girdi. Mehmet Ali Aybar, Çetin Altan, Behice Boran, Sadun Aren, Yunus Koçak ve diğerleri "Türkiye siyasetine serpilmiş ölü toprağını" dört yılda dağıttılar.

İşçilik hakkı, sosyal adalet, köylülerin ezilmesi, Türkiye'nin Amerika'nın sömürgesi gibi görülmesi, tarım reformu, toprak reformu, sanayi reformu, devletçilik, özel sektördeki dağınıklık ve disiplinsizlik gibi kavramlar, halk kitlelerine anlatıldı. Tabular yıkıldı.

1965 seçimlerinden önce o dönemin zehir hafiyesi diye bilinen Faruk Sükan, "Eğer Meclis'e bir sosyalist milletvekili girerse bu Meclis çalışmaz" diyordu. Fakat seçimde 15 milletvekili girdi. Meclis dört yıl Meclis gibi çalıştı. Sağcısı, solcusu, ortacısı politikanın tadına vardı.

Türk politik hayatının en seçkin simalarından biri olan ve tutarlı bir sağcı olmakla tanınan Yeni Türkiye Partisi Başkanı Ekrem Alican, Meclis'in sosyalistlerle geçen dört yılı için "Türkiye İşçi Partisi ile Meclis'e seviye geldi" tespitini yaptı. Faruk Sükan'ın yanılmamış olduğunu açıkladı.

Demokrat kişiliğinden mi yoksa başka hesapları olduğundan mı bilinmez ama Turgut Özal, Türkiye'de komünistlere de parti kurma özgürlüğünün verilmesi için teklif getiriyor. Ne olursa olsun getirmesi önemli. Fakat sosyal demokratlarla, yeni yepyeni bir Demirel imajı çizmekte olan Süleyman Bey'den bu konuda ses çıkmıyor...

Oysa tıpkı 1965'lerde olduğu gibi bugün de Türkiye'nin değişik seslere dehşetli ihtiyacı var. Özelleştirmeden tekelleşmeye, ekonomik demokratikleşmeden savunma harcamalarına kadar hayatın her alanında "sağ partilerle sosyal demokratların gizli anlaşmasını" dağıtacak bakışlara, buluşlara, yeni sentezlere müthiş ihtiyacımız var.

Yunanistan'daki tarihi el sıkışmadan bize çıkacak çok büyük dersler var... Nihat Sargın ile Haydar Kutlu'yu mapushanede çürütmek iş değil. Önemli olan ders çıkartmaktır. *(Milliyet, 5 Temmuz 1989)*

IRA: Seçim mi, silah mı?

İrlanda'da, demokratik haklar (civil rights) için mücadelenin başlamasından bu yana yirmi yıl geçti.

1968 Ağustosu'ndan 1969 Nisanı'na kadar hem Kuzey İrlanda'da hem de İrlanda Cumhuriyeti'nde, onbinlerce insan bu politik mücadeleye katıldı. Mücadele öğrenciler arasında başladı. İlk önce İngiliz egemenliğindeki Kuzey İrlanda'da Katolik azınlığa karşı sürdürülen politik ayrımcılıktan, Güney'de Kilise'nin çağdışı dar görüşlülüğüne veya emperyalizmin tüm dünyadaki rolüne kadar birçok konuyu gündeme getiren yürüyüşler düzenlediler.

Ancak, kısa sürede elde ettiği başarılarla hareket, başlangıç hedeflerinin ötesine taştı. Öğrenci yürüyüşlerinin dinamizmi, coşkusu ve boyutları, başta işçi sınıfı olmak üzere halkın bütün kesimlerine, özgüvenlerini tekrar kazandırdı.

Ülkenin yukarı ve aşağı kesimlerinde devam eden eylemler büyürken, bir sosyal huzursuzluk dalgası da yayıldı. Kuzeyde, özellikle yoksul işçi kitlelerinin yoğun olarak yaşadığı bölgelerin halkı, barınma ve işsizlik gibi yakıcı sorunlarından ötürü bu dalgaya katıldılar. Ancak, bu bölge halkı -tamamen olmasa da- çoğunlukla Katolik olduğu, ve işçilerin bu denli yoksul olmalarının temel nedeni de Katolik işçilere uygulanan ayrımcılık olduğu için, hareketin ana ivmesi, demokratik hak arayışında yoğunlaştı. Bu sırada Güney'de yasadışı bir grev dalgası gelişti. 1969'daki grevler sebebiyle "kaybedilen" iş günü, 1967'dekinin beş katıydı.

Mevcut durumun potansiyeli ortadaydı. Hareketin en kararlı ve en radikal öncü gücünü, şüphesiz Kuzey İrlanda'daki Katolik işçi gettoları oluşturuyordu. Öte yandan İrlanda Cumhuriyeti'nde yükselen militan ruh, 1921'deki Bölünmeden bu yana, ilk kez işçilerin sınırın öte yanındaki saflara katılmaları ihtimalini artırdı.

Sınırın her iki tarafında da endişeye kapılan burjuvazi, bu ayaklanma dalgasını kırmaya ve kontrol altına almaya çalıştı. Her biri kendisine has koşullara bağlı olarak kendi yöntemlerini denedi. Kuzey'deki Katolik bölgelerde Protestan paramiliter gruplar, resmi polisin açık desteği altında terör estiriyorlardı. Bu saldırılara karşı Katolik kentlerde savunma komiteleri kuruldu. Bu komiteler, halkı karşı saldırıya geçmek üzere örgütleyip ve bir ölçüde başarı da elde ettiğinde, o ana dek duruma kayıtsız kalmış olan Kuzey Katolik orta sınıf, komitelerin radikal liderliğini kontrol altına alabilmek için Kilise'yle birlikte harekete geçti. Bu sırada Güney'i, Kuzey'deki hareketlilikten uzak tutabilmek için çaba gösteren Cumhuriyet hükümeti, Kuzey hareketinin en milliyetçi kanadına, Güney'de uslu durmalarına karşılık olarak sınırlı askeri destek veriyordu. Sonunda, ingiliz devleti Protestan paramiliter grupların başlattığı cinayetleri kontrol altına almak ve Katolik nüfusun en yoksul kesimlerinin büyümekte olan hareketliliğini engelleyebilmek için, askeri gücünü gönderdi.

Kuzeyde, olaylar sırasında ve yirmi yıl süren güçlükler ve baskı sonucunda ağır kayıplar verildi. Fakat bu dokuz aylık dönem boyunca politik olarak "gözü açılan" bütün bir kuşak, bu hareket tarafından şekillendirildi. Tüm radikalliğine rağmen bu kuşağın ha-

reket noktası, milliyetçilikteydi ve öyle de kaldı. Ancak, kısa bir süre içinde, bu militanlar barışçıl kitle gösterileri yapmaktan, burjuva ve reformist politikacıların ihanetlerine karşı direnmeye ve bütün bölgelerde silahlı savunma birlikleri örgütlemeye kadar geniş bir deneyimden geçtiler. Kendilerini her türlü zor koşula hazırlayacak kadar; yirmi yıldır sürmekte olan baskıya rağmen, bugüne dek dimdik ayakta kalarak direnebilecek gücü kazandıracak kadar zorlu ve çeşitli deneyimlerden...

THATCHER: BIÇKIN KONUŞMALARA KARŞIN SELEFLERİNDEN ÖTEYE GİDEMEME

İşçi olsun, muhafazakar olsun, birbiri peşisıra gelen İngiliz hükümetlerinin ürettikleri tüm politikalara rağmen, Katolik azınlığın çabuk toparlanma yeteneğini ve direncini, uygulanan baskı tekniği ne denli yeni ve farklı olursa olsun kırmayı başaramamasının ardında, belki de 60'lı yılların sonlarında yaşanan olaylar içinde biçimlenmiş bu kuşağın varlığı yatmaktadır. Ve yarattığı "Demir Lady" imajına rağmen Thatcher da, bu konuda, kendinden önceki hükümetlerden daha iyisini gerçekleştirebilmiş değildir.

Elbette ki Thatcher hükümeti, İrlanda sorununa karşı sert bir tutum içinde olduğunu sergilemiştir. İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) tarafından gerçekleştirildiği söylenen silahlı eylemler, Thatcher hükümetinin politik sermayesini oluşturmuş ve İngiliz kamuoyunda seleflerinden daha başarılıymış gibi görünmüştür. Ve geçtiğimiz birkaç ay içinde de, İrlanda'daki ulusçu örgütlenmelere karşı bir dizi önlem alınmış veya alındığı açıklanmıştır.

Bu tedbirlerden bazıları, IRA'ya katılacak üye potansiyelini caydırmak amacıyla yapılmış yasal değişikliklerdir: tutuklu haklarının kısıtlanması, terörizm suçuyla mahkûm edilmiş suçluların af haklarının kısıtlanması, illegal örgütler adına yardım toplayanlara ağır cezai yükümlülükler getirilmesi, vb. Bazıları ise daha politiktir ve IRA'yla bağlantılı yasal bir politik kuruluş olan Sinn Fein'in etkinliklerini kısıtlama amacına yöneliktir: Sinn Fein'in üyeleri ile Radyo ve TV'de röportaj yapma yasağı (benzer bir yasak Serbest İrlanda Cumhuriyeti'nde yıllardır uygulanmakta), seçimlere katılan adayların her türlü terörist faaliyeti kınadıklarını bildiren bir belgeyi imzalamaları koşulu, vb.

Güya tüm bu tedbirler IRA'nın askeri taktiklerini hedef almaktadır. Ve bu tedbirlerin tanıtımı için yapılan reklamlar, kesinlikle, aynı hükümetin bazı büyük özelleştirme girişimleri için yaptığı reklamlar kadar parıltılı ve eksiksizdir. Ancak, bu tedbirler etkili olabilir mi? Ve bunlar gerçekten hem İngiltere'deki kamuoyunu, hem de Kuzey'deki Protestan çoğunluğu "çetin ceviz" görüntüsü ile etkilemeye çalışmaktan öteye gidebilir mi?

Örneğin yasal tedbirleri ele alalım. Daha önceki İngiliz hükümetleri, Ağustos 1971'deki tecrit uygulaması gibi, çok daha sert tedbirler almışlardı. Bu uygulama, orduya, insanları dilediği kadar göz altında tutma olanağı vermişti. Peki bu, yeni insanların IRA'ya katılmalarını engelledi mi? Sinn Fein'den, eski Muhafazakar Başbakan Heat ve İşçi Partisi lideri Neil Kinnock'a kadar herkes, bu uygulamaların aslında tam ters bir etki yarattığı konusunda hemfikir.

Sinn Fein'e karşı uygulanan politik tedbirlere gelince bu, ufak bir engel oluşturabilir, ama büyük bir sorun olamaz. Ve hatta hiç bir koşulda, RUC'un (Kuzey İrlanda Polisi), seçim kampanyaları sırasında Sinn Fein'in adaylarına uyguladığı baskı kadar kötü değildir. Bunun yanında, zaten Sinn Fein'in bölge meclisi üyelerinden bazıları ne İngiltere'ye ne de onun yasalarına hiçbir şekilde bağlı olmadıklarını ve haklarında söylenen hiçbir sözün kendilerini ilgilendirmediğini açıkça belirtmemişler midir?

Başka bir deyişle, Thatcher'ın ulusçu örgütlere karşı uyguladığı sert tedbirler, aslında kendinden önceki hükümetlerden daha başarılı olmadığını gizleyebilmek amacıyla yaratılmış bir sis perdesidir. Ve daha da önemlisi, Thatcher'ın İrlanda sorununa çözüm getirmeye yönelik elle tutulur bir adım atamamaktaki beceriksizliğini örtbas etme çabasından öte bir anlam taşımamaktadır.

POLİTİK BİR ÇÖZÜM İÇİN ENGELLER

Gerçek şudur ki, İrlanda sorunu yıllardır İngiltere'nin etine sürekli batmakta olan bir dikendir. Batı Avrupa'da bir istikrarsızlık sebebi, İngiltere'nin kendi içindeki sorunlarının kaynaklarından biri ve uluslararası sahnede bir daimi utanç vesilesidir.

Bunların yanında, Kuzey İrlanda uzun süredir İngiliz burjuvazisi için ekonomik açıdan altın yumurtlayan kaz olmaktan çıkmıştır. Var olan dünya krizine ilaveten, son yirmi yıl içinde pek az kapitalist burada yatırım yapmaya teşebbüs etti. Bunun sonucunda kişi başına düşen tüketim malları üretimi, Portekiz'inkinin yüzde 60 altına düştü. Bugün Kuzey İrlanda ekonomisi, İngiltere hükümetinin her yıl ödediği sekiz milyar paundluk net para yardımıyla yaşayabilen bir parazittir. (Bu rakam resmi yardımlardır, Kuzey İrlanda şirketlerine devlet siparişleriyle yapılan dolaylı yardımlar ve İngiliz şirket topluluklarının harcamaları dahil değildir.) Çalışabilir yetişkin nüfusunun yüzde 56'sından fazlasına da geçimlerini devlet sağlamaktadır, ki bu oran İngiltere'nin diğer bölgelerinden çok daha yüksektir.

İrlanda'dan tamamen geri çekilme konusu, burjuva basınında ara sıra üstü kapalı olarak tartışıldı. Ancak tabii ki bu, İngiliz politikacılarının ne yapmak gerektiği konusunda hemfikir oldukları anlamına gelmez. Ne olursa olsun, pek az politikacı Kuzey İrlanda'dan tamamen çekilinmesini -seçimler dolayısıyla dahi olsa- açıkça destekler görünme riskine girmeyi göze alabilecektir. Her ne kadar geçmişteki kamuoyu yoklamalarında, çoğunluk İngiliz birliklerinin geri çekilmesi lehinde olmuşsa da, tamamen geri çekilme fikri Liverpool ve Glasgow gibi büyük İngiliz kentlerinde yaşayan ve Protestan geleneklerine sıkı sıkıya bağlı büyük bir İrlandalı grup hariç, küçük burjuva seçmenler arasında kesinlikle popüler olmamıştır.

Kuzey İrlanda'da İngiltere'nin, böl ve yönet politikası sonucu iki toplum arasında (Katolik ve Protestan çn.) büyük bir uçurum doğmuştur. Geri çekilmeye ilişkin tavırlar da -en azından şimdilik- az çok bu bölünmeyle ilişkilidir ve beklenmeyen olaylar gelişmediği sürece geri çekilme halen uzak bir olasılık olarak gözükmektedir. Ancak, karar anı geldiğinde ve ekonomik sonuçların farkına varıldığında düşünceler değişebilir. Şimdilik nüfusun çok ufak bir bölümü, var olan durumu korumak konusunda hemfikir. İngiltere'nin tamamen geri çekilmesiyle hemen her kesim büyük kayba uğrayacaktır.

İngiltere yardımlarını geri çektiğinde, en büyük kayba uğrayacak kitle, parazitlik varlığı bu yardımlara bağlı olan Katolik ve Protestan orta sınıftır.

Ancak işçi sınıfı da, çok daha az olmakla birlikte, bir kayba uğrayacaktır. Çalışanlar, özellikle de -yalnız onlar olmamakla birlikte- yoğun yardım alan sanayilerde daha ayrıcalıklı bir konumda olan ve çoğunluğu elinde bulunduran Protestan işçi kesimi, işlerinden olacaklardır. Örneğin, Kuzey İrlanda'daki en büyük sanayi şirketi Belfast Harland and Wolff tersanesine yapılan doğrudan yardımlar işçi maaşlarını tamamen kapsamaktadır. Sağlık sigortası sistemi de fonunun büyük bir kısmını kaybedeceğinden, hem çalışanlardan hem de işsizlerden çok büyük kesintiler yapılacaktır. Neticede, işçi sınıfının yaşam standardında büyük bir düşüş olması kaçınılmazdır. En iyi ihtimalle, Kuzey'in yaşam standardı Güney'inki ile bir olacaktır ve Kuzeyli işçi-

ler de bunun ne demek olduğunun farkındalar, temel tüketim maddelerine uygulanan vergi sübvansiyonundan yararlanmak için her hafta sonu İrlanda Cumhuriyeti'nden gelen müşterilerin, Kuzey'i işgal edişlerini izlemek zorunda kalacaklar.

İNGİLTERE'NİN BİLDİK ESKİ STRATEJİSİ

Şu açıktır ki, Kuzey İrlanda tam bağımsızlığını kazandığında ekonomik olarak var olmayacaktır; en azından İngiltere burjuvazisinin sunmaya kesinlikle hazır olmadığı büyük yatırımlar olmadan bu gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle, politik bir çözümün tek iskeleti, Kuzey'le Cumhuriyet'in bir çeşit yeniden birleştirilmesi olabilir.

Böyle bir politik çözüme Protestan orta sınıfın karşı çıkması sorun oluşturabilir, ancak bu, içinden çıkılmaz bir durum değildir; sorun, yalnızca bu küçük azınlığa gelecekte ne gibi politik -fakat daha da önemlisi ekonomik- garantiler verileceğidir. Hatta, gerici Demokratik Birlik Partisi lideri Ian Paisley gibi, muhafazakar Protestan politikacılar bile İngiltere'den ayrılmayı göze almışlardır, çünkü onu ve temsil ettiği sosyal katmanı ilgilendiren ana nokta ülkeler değil, paradır.

İngiltere için gerçek büyük sorun hem Katolik hem Protestan işçi sınıfıdır. Anlaşmanın yaratacağı hızla, artacak olan işsizlik ve işçilerin yaşam standartlarındaki keskin düşüş, işçiler arasında şiddetli tepkilerin başlamasına neden olacak kıvılcım olabilir.

Paisley ve Robinson gibilerden farklı olarak Protestan işçiler,-özellikle de Protestan politikacılar tarafından kamikaze gibi kullanılan UDA ve diğer paramiliter gruplardakiler- uzlaşma adına herhangi bir konuda ödün vermeye gönüllü değiller. Thatcher'ın son zamanlarda Harland and Wolff tersanesi ve Shorts uçak şirketi gibi en büyük Protestan kalelerine yaptığı yardımları kesmeye yönelmesi, İngiltere'de uzun süre önce başlattığı genel politikanın bir parçası olmakla birlikte, Protestan işçi sınıfının kendilerini nelerin beklediğini açıkça görmesine yetmekte.

Katolik işçilere gelince; yaşam koşullarına yapılacak bu tür saldırılara sert tepkiler göstermekle kalmayabilirler ve İngiliz birliklerinin uzun süredir denetim altında tuttukları Katolik bölgelerinden geri çekilmeleri, kendilerine olan güvenlerini ve militanlıklarını kamçılayabilir.

Bu, İngiliz hükümeti için gerçek bir tehlikedir. Kuzey İrlanda'daki işçi bölgelerinde çok sayıda silah bulunmaktadır ve geçmişte bu silahları kullanmış ve tekrar kullanmaya hazır insanların sayısı hiç de az değildir. İngiltere hükümetinin en son riske atmaya göze alabileceği şey ise, kendi öz topraklarının bu kadar yakınında patlayacak bir silahlı işçi ayaklanmasıdır.

Ancak, İngiltere burjuvazisi bu tür problemlerle uğraşma konusunda uzun süreli deneyimlerden geçmiştir. Hindistan'dan Ürdün ve Zimbabve'ye kadar, İngiliz sömürgeciler geri çekilme işlemlerini, halk yığınlarının planlarını aksatmasına izin vermeyecek şekilde yürütmüşlerdir. İngiltere her zaman şu stratejiyi uygulamıştır: İktidarı, yoksul kitlelerin olası ayaklanmalarını engelleyecek ve gerektiğinde bastırabilecek politik ağırlığı, gücü ve hırsı olan bir devlet mekanizmasına devretmek. Bu yeni devlet mekanizması, bazen koşullara uygun olarak cilalanmış eski bir hükümet, bazen olayların akışına göre düzenlenmiş, bazen de İngiltere'nin gereksinimlerine göre bir araya getirilmiş bir grup olmuştur.

Elbette, İrlanda'nın içinde bulunduğu durum, daha önceki İngiliz sömürgeleriyle pek az benzerlik göstermekte, ama İngiltere hükümetinin karşılaştığı sorunlar temelde aynı. İngiltere'nin istediği, birliklerinin çekilmesinin getireceği sonuçların üstesinden gelebilecek güvenilir bir devlet mekanizması.

İngiltere için Güney'deki Cumhuriyet devletini kendi politikasına alet etmek, kesinlikle yeni bir olgu değil. Ne de olsa, ulusçu ayaklanmaların radikal kanadını ezen ve silahlarını ellerinden düşüren, 1921'deki Bölünme ile kurulmuş bu yeni İrlanda devletiydi. O zamandan beri İngiltere, Cumhuriyet devletinin Kuzey İrlanda'daki İngiliz politikasını şu veya bu şekilde desteklemesi için çok çaba sarf etti. Bu konudaki en son ve ileri gelişme, 1985'te iki hükümet arasında karşılıklı dayanışmayı sağlayan İngiltere-İrlanda Cumhuriyeti Antlaşması'nın imzalanmasıdır. Bugün için, antlaşmanın ana konusu IRA'ya karşı işbirliği ve sorumluluk paylaşımıdır. Eğer gelecekte Protestan politikacıların Katolik devletle herhangi bir işbirliği ihtimali olacaksa, bu antlaşma, işbirliğine hazırlık niteliğindedir.

Ancak, İngiliz stratejisinde halen büyük ve çözüme kavuşmamış bir sorun bulunmakta. Bu da, Demokratik Birlik Partisi politikacılarının Protestan işçi sınıfı üzerinde varolan etkisi kadar, Katolik işçi sınıfı üzerinde etkili olabilecek politik gücün nereden bulunabileceğidir?

Şu anda Katolik kesimde belirgin ağırlığı olan iki güç, Cumhuriyetçiler (Sinn Fein ve IRA) ve Katolik Kilisesi'ne yakın ve çoğunlukla küçük burjuva tabanlı Sosyalist Demokratik İşçi Partisi'dir (SDLP). Her ne kadar seçimlerde SDLP, Sinn Fein'e göre üçte iki ağırlıktaysa da, şehirlerdeki Katolik bölgelerde, diğer bir deyişle işçi sınıfının kalelerinde gerçek ağırlık ve etki, Sinn Fein'e ait.

Sinn Fein'in bugünkü etkisi sürdüğü sürece, onun dahil olmadığı bir çözümün dayatılamayacağı açıktır. Bu, İngiltere devleti söz konusu olduğunda hiç de düşünülemeyecek bir ihtimal değildir, çünkü ne de olsa, geçmişte İngiltere devleti ile IRA arasında birçok gizli görüşme gerçekleşmişti.

İngiltere devleti, bugün, bu nedenle, İrlanda Cumhuriyeti devletini Protestan politikacılar için daha kabul edilebilir hale getirmek ve Güney ile Kuzey arasındaki baskı mekanizmalarındaki bağlantıyı sürekli kılmak gibi uzun vadeli planlarla sınırlı kalmaktadır. Bundan sonraki politikasının halka dönük yüzü, Sinn Fein'i tamamen elimine etmekten çok, öncelikle, stratejisini gözden geçirmesi için ona zaman bırakma amacına yöneliktir. Ne de olsa, eğer Katolik işçi sınıfı, politik anlaşmayı ve bunun sonuçlarını kabul etmeye razı edilecekse, bunu Sinn Fein'den başkasının başaramayacağı açıktır.

CUMHURİYETÇİLER UZLAŞMA ARAYIŞINDA

Cumhuriyetçiler'in İngiltere devletiyle uzlaşmaya hiç mi niyetleri yok? Gerçek şu ki, son yıllarda Sinn Fein, böyle bir uzlaşmayı hedeflediğini git gide daha açık ifade ediyor.

Demokratik haklar için mücadelenin başlamasının yirminci yıldönümü münasebetiyle yayımlanan bir dizi belgede, Sinn Fein'in başkanı Gerry Adams, bu yaklaşımı şöyle açıklıyor: "Gerçekten şey, İngiltere'nin Bölünme'yi sona erdirme ve Birlik için izlediği politikasını, İrlanda'nın birleştirilmesi yönünde değiştirmesidir. Bu da İrlanda'dan çekilmek ve egemenliği Birleşik-İrlanda hükümetine devretmek anlamına geliyor." Adams, İngiltere hükümetine bir parça öğüt vererek devam ediyor. "İngiltere hükümetini, Birlik geleneğinden gelen üyeleri, çıkarlarının aslında diğer İrlandalılarla birlikte yeni bir İrlanda toplumu kurmakta yattığına ikna etmede büyük bir rol oynayabilir. Bu süreç de, Birlikçi veto sistemini: (Protestan politikacıların devlet kurumlarını kontrol altında tutmalarını sağlayan, var olan politik yapı-Class Struggle.) Yürürlükten kaldırmayla başlayabilir. Bu, aynı zamanda Birlikçilerin bir diğer olasılığı deneme isteklerini de kıracaktır."

Bu süreçte hem Katolik orta sınıf hem de Cumhuriyet hükümeti rol oynamalıdır, diyor

Adams. "Eğer Dublin'den ve SDLP'den alacağı desteğe artık güvenmezse ve Dublin'den uluslararası düzeyde desteklenen bir baskı görürse, "İngiltere hükümeti sürdürmekte olduğu politikasını daha çabuk değiştirecektir (Twenty Years On, Brandon, 1988).

Şu üç cümleyle uzlaşma için gerekenler özetlenmektedir. Dublin hükümeti ve politikacılar İngiltere hükümetine baskı yapmalı, Protestan politikacıları İrlanda'daki tüm partilerle (elbette Sinn Fein ile de) bir araya getirip müzakere masasına oturtmalı; bu müzakereden sonra, İngiltere hükümetinin egemenliği rahatlıkla devredebileceği bir Birleşik-İrlanda hükümeti oluşabilecektir.

Adams'ın stratejisi, açıktır ki, burjuva hükümeti ve politikacılarına yönelliktir. Onun hedeflediği uzlaşma, sınırın her iki yakasındaki gerici politikacıları ilgilendirmektedir. Bu nedenle de yoksul kesimin çıkarlarını göz önüne almamakta ve işçi sınıfını gözardı etmektedir. İngiltere de hiç kimseden, var olan hükümet aleyhine açık destek bulmayı amaçlamamıştır. Aynı şekilde, Kuzey'deki (ve böylece de Güney'deki) işçi sınıfına söz hakkı tanımamaktadır, hatta Cumhuriyetçiler'in temsil ettiklerini iddia ettikleri Katolik işçilere bile... Ve bu da, Cumhuriyetçiler'in Kuzey'deki Katolik işçi sınıfı bölgelerindeki etkisinin kesinlikle halkla örgüt arasında olması gereken demokratik ilişkilere dayanmadığını göstermektedir. Cumhuriyetçiler, rakipleriyle çabucak anlaşabileceğini tekrar tekrar kanıtlamış, bir araç üzerine oturmuş bir örgüttür.

SİLAHLI MÜCADELENİN ROLÜ

Cumhuriyetçiler'in, politik arenadaki ana unsurlarından biri, her zaman için silahlı mücadele olmuştur.

Ancak, yapılan bu seçimin geçmişte sorgulanmış olmasının beş kuruşluk değeri yoktur. 60'lı yılların sonlarında, Cumhuriyetçi hareketin yıllarca süren yalıtılmışlığı ve geri çekilmelerinden sonra, IRA'nın lider kadrosu, var olan durumun silahlı mücadele ile değiştirilebilirliğini sorgulamaya başladı. Düşünülen alternatif, İrlanda İşçi Partisi'nin (Serbest İrlanda Cumhuriyet'indeki Komünist Parti'nin o zamanki adı) desteklediği görüşe yakın olan "İrlanda tarzı sosyalizm"i savunan, seçimlere yönelik bir stratejiydi. Aynı zamanda, Kuzey'deki Katolik işçi bölgelerinde savaş sürüyordu ve IRA öylesine ırakta ve ortalıklarda görünmemekteydi ki, duvarlarda şu yazı göre çarpıyordu: "IRA: I Ran Away" (IRA: Kaçtım)

IRA kongresi 1969 yılı sonlarında, sürdürdüğü çekimserlik politikasını sona erdirmek amacıyla oylama yaptı.(Çekimserlik politikası, Cumhuriyetçiler'in parlamentoda yer almayı reddettikleri geleneksel tavırdı.) Bu bir bölünmeye yol açtı, bunu takip eden yıllarda çoğunluk silahlı mücadeleden koptu ve ismini İşçi Partisi olarak değiştirdi. (Bu arada İrlanda İşçi partisi, Kuzeyli Komünist Partisi'yle birleşerek İrlanda Komünist Partisi adını aldı.) Bugün IRA'dan kopanların oluşturduğu İşçi Partisi ile İrlanda Konünist Partisi, birbirlerinden güçlükle ayırt edilebilmekte. İkisi de temelde aynı parlamenterist reformizme sahip, sendika bürokrasisiyle güçlü bağlantıları bulunan ve işçi sınıfının dizginlenemez militan ruhundan korkan partiler. Yalnızca, İşçi Partisi biraz daha Avro-Komünist olarak nitelendirilebilir ve biraz daha başarılı.

1969 kongresinden, geçici IRA'yı kurmak üzere yola çıkanların başında eski liderlerin en reaksiyonerleri bulunmaktaydı. Ama, aralarında, Kuzey'de gelişen son olaylar sırasında pasif kalan eski liderlerden hoşnut olmayan, gelişen olaylarla şekillenmiş eski kuşağın en aktif militanları da vardı. Bu iki grubun birleştikleri nokta ise, silahlı mücadeleden vazgeçmeyi reddetmeleriydi. Bugünkü Sinn Fein/IRA'yı geliştiren bu gruptu.

Gerry Adams'ın "Politics of Irish Freedom"da belirttiği gibi, "Silahlı mücadele taktikleri çok önemlidir, çünkü kesin sonuca götürecek olan şey silahlı mücadeledir. Onsuz, İrlanda konusu, konu bile olamaz. Bu yüzden silahlı mücadele, silahlı propaganda gibidir".

Yakın zamanda, izinden dönmekte olan 8 askerin öldüğü Ballygawley bombalama olayından sonra, bir basın toplantısında konuşan Adams, bu düşüncesini daha da netleştirdi. İngiltere'de birçok kişi -İrlanda'da İngiliz birliklerin bulunmasına karşı çıkanlar da dahil- bombalama olayında ölenlerin çoğunun 20 yaşından küçük olduğunu öğrendiklerinde şok olmuşken, Adams, Belfast'ta basına şöyle bir açıklamada bulunuyordu: "Silahlı mücadele bir kez daha politikasının doğruluğunu göstermiş ve sorunun aciliyeti konusunda herkesi bir kez daha uyarmıştır. Kuzeyli yurtseverler, IRA'nın eylemleri sayesinde kendi güçlerinin yeniden farkına varmışlardır." (Ann Phoblacht, Sinn Fein's Weekly, 25/8/1988)

Şüphesiz, Gerry Adams İngiltere ve İrlanda gazetelerinin manşetlerine konuşmaktaydı ve belki Kuzey'de, bu ölümlerle intikam aldıklarını düşünen insanlar vardı. Ancak, yalnızca pasif izleyici rolüyle sınırlanmış bu insanlar, gerçekten "kendi güçlerinin yeniden farkına varmışlar" mıydı? Daha da kötüsü, pasif izleyici rolüyle sınırlı kalmamış olanlar İngiliz birliklerin Katolik bölgelerini sürekli rahatsız etmeleriyle, Protestan paramiliterlerin misilleme amacıyla işlediği cinayetlerle ve olaydan birkaç gün sonra Ballygawley'de üç IRA üyesinin SAS komandoları tarafından kasıtlı olarak öldürülmeleriyle, faturayı birçok kez onlar ödemek zorunda kalmamışlar mıydı? Bunun yanı sıra, 1987 sonunda , Enniskillen'deki Anma Günü'nde yapılan ani baskın sonucu 13 Protestan sivilin yanlışlıkla ölmesiyle, zaten İrlanda sorununa git gide olumsuz bakmaya başlayan İngiltere halkının (işçi sınıfı da dahil olmak üzere) sempatisini yitirerek, Thatcher hükümetinin eline yeni kozlar vermeye değer miydi?

Diğer tüm ulusçular gibi Cumhuriyetçiler'in de en önem verdikleri şey, uğruna savaştıklarını iddia ettikleri kitle için sonuçların ne olacağını düşünmeksizin, düşmanlarından diğer devletlere ve kamuoyuna kadar herkese bir şekilde kendini tanıtmaktır. Silahlı mücadeleyi ne Katolik nüfusun maddi ve manevi konumunu güçlendirmek için kullanmaktadırlar, ne de, İngiltere'de çalışan binlerce İrlandalı işçinin ihtiyaçlarıyla ilgilenmektedirler. İşçilere, aralarındaki İngiliz işçilerle uçurumu kapatabilmeleri için bir perspektif ve dil sunmak yerine, yaptığı son eylemlerle IRA, bu uçurumu daha da büyütmektedir.

MANTIKLI YOL: SİLAHTAN OY PUSULASINA

80'li yıllar, Cumhuriyetçiler'in cephesinde diğer bir aracı ön plana çıkardı - oy pusulası.

Mart 1981'de Bobby Sands, kendinden sonra bir düzine insanın da katıldığı bir açlık grevine başladı. 1976'da Wilson hükümetinin kaldırmış olduğu "siyasi tutuklu" statüsünün Cumhuriyetçi mahkûmlara geri verilmesini talep ediyorlardı. Nisanda Bobby Sands -halen cezaevindeyken- Katolik ağırlıklı Fermanagh ve Güney Tyrone seçmen bölgesinden İngiltere parlamentosuna girdi. Bobby Sands ve diğer 3 tutuklunun ölümünden sonra, haziranda iki açlık grevcisi Cumhuriyet parlamentosuna (Dail) seçildi. Yine ağustosta Sinn Fein'in tanınmış üyelerinden Owen Carron, Fermanagh'da büyük bir çoğunlukla Bobby Sands'ın ölümüyle boşalan yerine seçildi. Aynı dönemde İrlanda'da binlerce kişi İngiltere'nin katı tutumunu protesto amacıyla eylemler yapıyordu. Kuzey'de ise, her cenaze töreni kitlesel bir gösteriye dönüşüyordu.

Sonunda, Cumhuriyetçi 10 tutuklunun ölümüyle sonuçlanan açlık grevi ekimde sona erdi. Bu bir yenilgiydi. İngiltere'de, ekonominin çökmekte olduğu bir dönemde Thatcher hükümeti, açlık grevcilerine karşı tutumunu her ne pahasına olursa olsun değiştirmemekte kararlıydı. Ve, bu noktada, tutukluların yapabileceği pek bir şey yoktu.

Ancak Cumhuriyetçi liderler açlık grevini bir yenilgi olarak değerlendirmedi. Gerry Adams açlık greviyle gelişen yeni durumu şöyle özetledi: "Var olan tek mücadele biçimi silahlı mücadele olduğunda, çok az sayıda adama gerekmektedir. Ancak açlık greviyle birlikte, birçok insan mücadeleye sadece bir köşeden bakmak yerine aktif rol oynadılar. Bu roller afiş asma, mektup yazma veya birçok farklı protesto eylemlerine katılmak gibi ufak ama önemli rollerdi. " (The Politics of Irish Freedom)

Yapılan protestolar, savaşma şansına sahip olamadan ölen bu mahkumları gömmeye yönelikti -düşünülebilecek en moral bozucu protesto şekli- tabii ki konuya böyle yaklaşmak Adams'a göre anlamsız ve faydasızdı. Ona göre, bu açlık greviyle kazanılan ana ve en önemli gelişme, Cumhuriyetçiler'in 1961'den bu yana ilk kez seçim sahnesine çıkabilme şansını elde etmeleriydi. "Açlık grevinden önce seçimlere katılma stratejisini ağır ağır hayata geçirmeyi planlıyorduk; ancak ani, yanlış hazırlanmış ve yetersiz bir seçim stratejisine itildik."

Bu noktadan sonra, Sinn Fein açlık grevcilerinin seçimlerde kazandığı başarıyı sağlamlaştırmak için uğraştı. Kuzeydeki Katolik bölgelerde Sinn Fein kontrolünde halk merkezleri kuruldu. Bu arada meclisin seçim bölgelerinde ve Cumhuriyet bölgelerinde de benzer fakat daha sistemsiz çalışmalar başladı. Amaç işçileri yoksulluğa karşı savaşmak için örgütlemek olabilirdi. Ama hayır; bunlar yalnızca seçim taktikleriydi. Özellikle, Güney'de Sinn Fein'in saygıdeğer bir imaj yaratabilmek için çabaladığı bölgelerde. Gerry Adams'ın, Dublin civarındaki seçim bölgelerinde kurulan "Concerned Parents (Endişeli Aileler)" derneğinde çalışan Sinn Fein üyelerinin uyuşturucu ilaç satıcılarını yakalamak için yaptıklarını, Sinn Fein'in ısrarlı çalışmalarına örnek göstermesi bir rastlantı değildir.

Bu seçime dönüş, Cumhuriyetçiler'i başladıkları noktaya geri getirmek üzereydi. 1986 Sinn Fein Kongresi, eski üyelerin birçoğunun 1969 IRA genel kurulundan çekip gitmelerine neden olan kararı benimsedi: Çekimserlik politikasına son vermek. Ancak bu kez, çoğunluk parlamenterist bir yolu benimsemiş, silahlı mücadeleyi savunan ve seçim karşıtı olan "Cumhuriyetçi Sinn Fein"i kurmak için kongreyi terk eden grup ise, küçük bir azınlık olarak kalmıştır.

Verilen bu kararın ardında yatan hedefler, Ann Phoblacht'ta da belirtildiği gibi (6/11/1986) "Cumhuriyetçi mücadelenin başarısı kadar önemli. Bu hedefler: Tek başınalıktan kurtulmak ve politik aktivite kazanmak, ulusal mücadeleyi 26 kontluk halkının anladığı çağdaş gerçekle bağdaştırmak."

Silahla oy sandığı arasında bariz bir benzerlik bulunmakta. Her ikisi de, aktif ve bilinçli organizasyonlardan çok, Cumhuriyetçiler'in adına savaştığını iddia ettiği halkın pasif kalmasına dayanmaktadır. Silah, gerektiğinde Kuzeyli halkın yoksul katmanlarını disipline etmek için kullanıldığı gibi, oy sandığı da Güney'de saygı ve güven kazanmak için ve Sinn Fein'i tüm İrlanda'da güvenilir bir örgüt haline getirmek için kullanılabilir. İkisinin birleşmesi Sinn Fein'e, Londra ve Dublin hükümetlerinin başlattığı politik uzlaşma için gerekli ve kabullenilebilir bir ortak partner olma özelliklerini sağlayabilir.

CUMHURİYETÇİLER'İN RADİKALLİĞİ: -SÖZCÜKLER ORTADA- PEKİ EYLEM!

Diğer tüm ulusçular gibi, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana, Sinn Fein'in de solundan gelecek herhangi bir rekabet tehdidine karşı hazırlıklı olması gerekmektedir. Bunun da ötesinde İrlanda'da işçi sınıfının konsantrasyonu ve 60-70'li yıllardan kalma gelenekler, bir zaman sonra Sinn Fein'in eskimiş ulusçu stratejisini sorgulayabilir.

Ve Sinn Fein'in dilinde kesinlikle "sosyalist" jargon eksikliği yoktur. Örneğin Ann Phoblacht'ın 12/2/1987 tarihli yazısı şöyledir: "Elbette, İrlanda için devrimci bir görünüme bağlanmamız gerekmekte ve bu görünüm şimdiki sistemle kesinlikle bağdaşmayacak bir dizi yeni ekonomik ve sosyal yapılanmayı içermektedir. Bu yapılanmalar sosyalleştirilmiş ve kooperatifleştirilmiş endüstri, maliye ve tarım: İşçi kontrolündeki fabrika ve çiftlikler, herkese eşit eğitim, kültür ve 'güzel şeyler' eşitliği. İşte bizim uzun vadeli toplum görüşümüz".

Elbette bu cümlenin anahtar sözcüğü "uzun vadeli" deyimidir. Gerry Adams'ın dediği gibi, "Gelişiminin bu aşamasında cumhuriyetçi mücadele kendini 'sosyalist-cumhuriyetçi' olarak tanımlamamalı. Bu, mücadelede sosyalist olmayanlara yer yok anlamına gelebilir." (Politics of Irish Freedom) Aksine, Adams'a göre halkın her türlü hoşnutsuzluğu, ulusal mücadele kapsamına alınmalıdır. Cumhuriyetçi mücadele, "Bölünmeden sonra İrlanda'nın her iki yakasında bulunan kurbanları kapsamalı ve ulusal kaderini tayin hakkı için yapılacak bir kampanya potasında eritebilmelidir." (Twenty Years On)

Ama Sinn Fein, Protestan işçi sınıfında var olan sosyal rahatsızlıklar söz konusu olduğunda sözüne sadık kalmıyor. Yıllardır, Sinn Fein'in kendini Katolik bir örgütlenme olarak tanımlamayı kabul etmediği bir gerçek. Gerçekten de Kuzey'deki bölünmede dinsel ayrılıklar tek başına hiçbir rol oynamıyor. Bu, bölünmenin nedenlerinden yalnızca biri ve genellikle de neden olarak değil, mazeret olarak gösterilmekte. Ve her şeyin ötesinde, geçmişteki en ünlü İrlandalı ulusçular aslında Protestan'dı. Bu nedenle Sinn Fein konuşurken "Katoli"' yerine "ulusçu" deyimini kullanmaya büyük özen gösteriyor. Bu sözcük, Sinn Fein'in stratejisine son derece uygun ama aslında Protestan nüfusu, en yoksul katmanları da dahil olmak üzere küçümsemesini maskelemeyi amaçlayan bir sözcük.

Bölünme'den beri İngiltere hükümeti ve Protestan orta sınıf, işçi, sınıfını ikiye bölebilmek için yoğun çaba harcamaktaydı. Protestan işçiler, Katolik işçilere karşı patronlarla aynı safa geçtiklerinde, en iyi işlerle ödüllendiriliyordu. Ama ekonomik sefahat döneminde bile Protestan işçilerin imtiyazları, Protestan ve Katolik orta sınıfla karşılaştırıldığında çok komik düzeyde kalmaktaydı. Ve bugün, ekonomik krizin tam göbeğindeyken, Protestan işçilerin bu imtiyazlarının sürdüğünü söylemek kötü bir şakadan öteye gitmez, özellikle de işsizlik sigortasından yararlanan yüzde 20'lik bölüm için.

Ve buna rağmen Sinn Fein, Protestan ve Katolik işçiler arasındaki uçurumu kapatmak için ne gibi bir gayret göstermiştir? Elbette bu kolay iş değildir ama İngiltere hükümetinin ve onun orta sınıf müttefiklerinin sıkı pençesini de gevşetmek kolay bir iş değildir ve bu mücadelede her türlü yardıma gereksinimi vardır. Ama Sinn Fein'in sosyalist tarafı bu kadar geniş görüşlü olmamakta. Öyle ki, tehdit olarak algıladıkları askeri eylemlere son vererek Protestan politikacıları, Protestan işçilere karşı kullandıkları ana argümandan mahrum bırakmamakta ve her şeyin ötesinde, Protestan işçi sınıfı da dahil olmak üzere, toplumun en çaresiz kesimlerinin isteklerini ve isyanlarını dile getirecek bir dil ve tavır oluşturamamakta. Şüphesiz böyle bir dil, Sinn Fein'in saygın bir imaj yaratma çabalarına uygun düşmemekte ama bu, Protestan işçilerin en azından bir bölümünü korkularından ve endişelerinden koparabilmenin tek yolu.

Bunun yanında, Sinn Fein İngiliz işçi sınıfının aktif desteğini kazanmak için ne gibi bir çaba sarf etmiştir? İngiltere'nin Kuzey İrlanda'da bulunmasıyla koruduğu İngiliz işçilerin, yasal çıkarları nelerdir? İngiltere'deki fabrikalarda birçok eski "Birlik" elemanı bulunmakta ve bunlar Kuzey İrlanda'ya kayıtlı olmalarından pek de gurur duymamaktadır. Onların ve iş arkadaşlarının aktif sempatisini kazanmak için İrlanda'daki İngiltere politikasına karşı olmak pek de zor olmasa gerek. Ancak bu, manevi motivasyondan fazlasını gerektirmekte. Bundan belli bir çıkarı olduğuna inanması gerekiyor. Ve IRA, kendisine izinden dönmekte olan silahsız genç askerler gibi kolay hedefler seçerken, bu insanlar Cumhuriyetçiler'i desteklemekte ne gibi bir çıkar görebilirler? (Bu anlamda IRA'nın 1984'te Tory Konferansı'nı bombalaması, İngiliz işçilerden çok değişik bir yanıt aldı ve bu çok da düşmanca değildi.) Aslında Sinn Fein'in İngiltere işçi sınıfına söyleyecek hiçbir şeyi yok. Ne desteklerini kazanmak için ne de İngiltere'de çalışan İrlandalı işçilerin hem İngiltere hem de İrlanda'daki işçi sınıfıyla aralarında, yaşayan ve aktif bir bağ kurabilmesini sağlayabilmek için politikası var. Sinn Fein'in bu konuda düşünebildiği tek şey, İngiltere'deki destekçilerine, mücadeleye "ilkeli sosyalist tutumlarıyla İngiliz İşçi Partisi içinde katılmaları"nı söyleyerek İşçi Partili politikacıların sempatisini kazanmak. (Ann Phoblacht, 2/10/1988)

Son olarak, Sinn Fein'in Kuzeyli ve Güneyli İrlanda işçilerine ne önermesi gerekiyor? Birleşik ve bağımsız bir İrlanda. Ama bu nasıl olacak? Cumhuriyet devletine sıkı sıkıya bağlı olan gerici Katolik Kilisesi'yle birleşerek mi? Bağımsız ama şimdikinden daha az kaynakla, bu yüzden daha düşük yaşam standardıyla mı? Endüstriyel altyapı eksikliğini telafi edebilmek için köle gibi çalışmayı ilke edinerek mi? Bu temel üzerinde nasıl bir sosyalizm kurulabilir? – İşçi sınıfı için daha çok sömürü ve yoksulluk anlamına gelen bir sosyalizm karikatürü dışında.

İRLANDA'DA BAĞIMSIZ PROLETER POLİTİKA İÇİN

İrlanda sorunu yüzyıllardır sürmekte. İngiliz burjuvazisi, sorunu 1921 Bölünmesi'yle çözemedi ve geçmişteki büyük gücüne karşın ulusçu hareket de bu sorunu çözmekten aciz olduğunu kanıtladı.

İrlanda işçi sınıfının -Kuzeyli ve Güneyli, Katolik ve Protestan- ihtiyaç ve istekleri hem Cumhuriyet'teki hem de Kuzey'deki burjuva politikacıların isteklerinden çok farklı. Keza, Cumhuriyetçi hareketin küçük burjuva liderlerininkilerden de çok farklı. Bu küçük burjuva liderlerinin tek perspektifi, imtiyazlıların, işçi sınıfının daha fazla sömürülmesine bağlı olarak, pastadan daha büyük pay alabileceği daha dar bir toplum.

Ancak İrlanda işçi sınıfının talepleri, İngiltere işçi sınıfının talepleriyle aynı. Dublin'deki, Katolik Andersonstow'daki, Protestan Shankill Road'daki (Belfast), Liverpool Toxteth'deki ve Londra-Broadwater Çiftliği'ndeki işçi gettoları, birbirlerinden çok mu farklı?

Kuzey Katolik bölgelerde kurulan radikal militan proleter bir örgütlenme, zenginin daha zengin olmasını sağlayabilmek için, düşük yaşam koşullarında yaşamak zorunda kalan binlerce işçinin (her iki ülkede de) duyduğu nefreti açıkça ifade etmenin yollarını arayabilir. Böyle bir örgütlenme, müttefiklerinin kaybetme korkusu olmaksızın, Protestan ve Katolik işçi sınıfını saflarını patronlara, İngiltere'nin çıkarcı ataklarına ve İngiliz işgalinin en kabul edilemez ve arsız tavırlarına karşı saflarını kapatmak yoluyla, bu sekter bölünmenin yalan ve tuzaklarını gözler önüne serebilir. Böyle bir proleter örgütlenme, İngiliz burjuvazisinin ve onların İrlandalı işbirlikçilerinin yarattığı ölümcül pisliği durdurabilmenin tek yolunun, hem İngiltere hem de İrlanda işçi sınıfının güçlenmesiyle olabileceğini ve bunu amaçladıklarını açıkça söyleyebilir. *(Class Struggle, Şubat 1989/Dünya Solu - Çeviri: Funda Özlem)*

Saraçoğlu'na göre Türkiye'nin AT karşısındaki kozu, büyüme potansiyeli

"AT'nin derdi 12 Eylül"

Türkiye Avrupa Topluluğu'na üyelik için ilk başvurusunu 31 Temmiz 1959'da yaptı. Aradan geçen 30 yılda, AT konusunda çeşitli sorumluluklar üstlenen emekli büyükelçi Tevfik Saraçoğlu Panorama'nın sorularını şöyle yanıtladı:

Panorama- Türkiye'nin toplulukla ilişkilerinin geçmişi uzun yıllara dayanıyor. O nedenle tam üyelik müracaatında geç kalındığı, hata edildiği söyleniyor. Ama, bildiğim kadarıyla Avrupa'nın Türkiye'yi istemiyiş gerekçeleri dün ne ise, bugün de o. Dolayısıyla ortada gerçekten bir hata var mı? Ne dersiniz?

Saraçoğlu- Daha erkenden müracaat edilseydi teorik olarak şansımız artardı. 1975'te Yunanistan tam üyelik müracatını yaptığında, Türkiye de başvursaydı alacağı tepki bugünkünden farklı olurdu. Şöyle ki, o zaman toplulukta, "Yunanistan'ın müracaatını aldık, şimdi Türkiye gelirse reddedemiyiz" görüşü hâkimdi. Bugün ise Türkiye'nin üyeliği çok uzun zaman sonra düşünülebilecek bir konu olarak görülüyor. Teorik bakımdan dedim, zira topluluğa bu müracaat yapılsaydı, o zamanki Türkiye'nin koşulları anımsanırsa derhal CHP ile MSP başkanı, diğer küçük partilerin de katılmasıyla mevcut AP hükümetini düşürecekler, derhal topluluktan bu başvuruyu geri alacaklar ve başlanılan noktaya dönülmüş olacaktı. Teorik olarak şansımız, Türkiye'nin o zamanki koşulları yüzünden hiç de geçerli değildi. Yani AP başvuruyu yapsaydı, hükümet düşürülecekti ve başvuru geri alınacaktı.

Panorama- CHP o zaman karşıydı yani...

Saraçoğlu- Kesinlikle. Bu itibarla kaçırılmış bir fırsat ancak kâğıt üzerindedir. Yani, gerçekçi olmak lazım, o zamanki hükümeti eleştirirken koşulları göz önünde tutmak lazım. Bu koşullar da hiç iç açıcı değildi. Özellikle Erbakan'ın mevcudiyeti dolayısıyla.

Panorama- Yani AP düşündü ama iç siyasal koşulları nedeniyle başvurmadı mı diyorsunuz?

Saraçoğlu- Bu çok nazik bir denge. O zaman topluluk nezdinde daimi temsilciydim. Hükümet Topluluk üyesi ülkelerde elçilerin katıldığı bir toplantı yaptı. Toplantıya Dışişleri Bakanı başkanlık etti. Bütün arkadaşlarımız "Türkiye hazır değildir, bu başvuruyu yapmamalıdır" dediler. Ben tek başıma bu başvuruyu yapmamızın gerekliliğini savundum. Hemen şunu söyleyeyim; o sıralar, bu telkinin bizzat topluluk üyelerinin dışişleri bakanları tarafından yapıldığı yazıldı, çizildi, söylendi. Kesinlikle doğru değildir. Topluluk bakanları benim yakın olduğum insanlardır. Genel sekreter Emile Noel, bizzat "Aman bir çılgınlık yapmayın, Yunanistan ile bizim ilişki kurmamız sizinle olan ilişkilerimizi bozmaz. Her türlü garantiyi veririz. Siz sakın başvuru yapmayın" diye caydırmak için ellerinden geleni söylemişlerdi. Ben ise "Yunanistan ile beraber başvuru yaparız, ya birlikte kabul ediliriz ya da birlikte reddediliriz" dedim. Savunduğum tez bu idi. Ama tek başıma kaldım. Ve büyükelçilerin katıldığı toplantıda alınan kararı hükümet uygulamış oldu. Şimdi bu işi gerçekten atlatmak istiyorlardı da bu sonuç onlara son derece kıymetli bir armağan oldu. Hemen üstüne atladılar da denebilir.

Panorama- Ama bütün bu gelişmeleri harekete geçiren Yunanistan'ın müracaatı oldu. Yunanistan başvurmasaydı, böyle toplantılar falan olmayacaktı...

Saraçoğlu- Kesinlikle. Ortaklık ilişkilerimiz devam ediyordu, hatta biraz da bozulmuştu. İlişkilerin bozulması 1974 yılına rastlar. Bir yandan Kıbrıs olayı, bir yandan da topluluğun Türkiye'ye karşı tutumunda giderek belirginleşen değişiklik...

Panorama- 1974'ten beri soğuk bakmaya başladılar diyordunuz. Sebep ne?

Saraçoğlu- Bir genel sebebi vardır. Topluluk kurulduğunda, İngiltere'ye karşı varlığını savunmak için bir uğraşa girdi. O zaman önce Yunanistan 1959'da, sonra Türkiye ilişki başvurusu yaptığı zaman bunu zafer olarak karşıladırar ve Türkiye ile Yunanistan'ın övülmesinin sınırı yoktu. "Bunlar bizdendir, bunları bir gün içimize alacağız" sözleri gayet cömertçe söylendi. Aradan geçen zaman zarfında topluluk İngiltere'ye karşı olan uğraşını kazandı, topluluğa üye olmak için İngiltere başvurdu. 1962 yılında bu başvuruyu De Gaulle geri çevirdi. Sonra tekrar geldiler ve katıldılar.

Panorama- Öyle anlaşılıyor ki, o zaman 74'te "Türkiye müracaat ederse almak zorundayız" diyorlardı. Şimdi öyle değil. Bu fark niye?

Saraçoğlu- Bence tam üyelik başvurusu yerinde. Bunun maliyeti ne olursa olsun yerinde. Çünkü koşullar her geçen gün aleyhimize dönüyordu. "Türkiye müracaat ederse alamamazlık edemeyiz" derken, şimdi "Türkiye'yi alamayız, zaten Avrupalı değil" diyorlar.

Panorama- İşte bunu soruyormu zaten. 1959'dan 1974'e kadar olan durum açığa kavuştu. İngiltere sorunu çözüldü, topluluk başarılı oldu. Soğuk bakmaya başladılar. "Müracaat olursa, almak zorunda kalırız" diyorlardı. Ama şimdi onu bile demiyorlar. Bu farkı neyle açıklıyorsunuz?

Saraçoğlu- En büyük olay, 12 Eylül'dür. Politiktir. Yani Türkiye'deki lüzumlu, ya da lüzumsuz nasıl değerlendirirsiniz ama bir askeri müdahalenin yapılması, Türkiye'nin büsbütün kenara itilmesi bakımından son derece etkili olmuştur. Çünkü topluluğa katılmanın birinci şartı demokrasi ile idare olmaktır. Bu kalkınca zaten bir şey söyleyemiyoruz. Bir de ardı sonu gelmeyen insan hakları ihlaleri, zaten kötü olan konjonktürü büsbütün aşağıya çekti.

Panorama- Şöyle bir senaryo yapsak. 1990'larda SHP diyelim iktidara geldi. Demokrasi ve insan hakları konusunda bazı gelişmeler oldu, Kıbrıs'ta taviz verdi. Bu üyeliği hızlandırır mı?

Saraçoğlu- Evet, hızlandırır. Çünkü kendi içlerine döndüklerinde söyleyecekleri bir şeyleri kalmaz. Ama başka bahaneler bulmaya çalışabilirler. Söyleyecek lafı kalmadığından müzakereye başlayacaktır. Ama sıfırdan başlayacaklar. Buna karşı tedbir almak lazım. O da şimdiden gerekir. Reorganizasyonlara girmek lazım. Özellikle sosyal alanda katılma müracaatı yapan bir ülke olarak işsizlik sigortasına sahip olmayışımız komiktir.

Panorama- Türkiye'nin hiç kozu yok mu?

Saraçoğlu- Bence hayatiyeti ve büyüyen bir ekonomi oluşu kozudur. Madem bu kadar değersiziz, ekonomik bakımdan niye yabancı firmalar peşimizde koşuyor? *(Ekonomik Panorama, 6 Ağustos 1989)*

Gotbaum'a göre AT üyeliği işçilere çeşitli avantajlar sağlayacak

"Türkiye, en olumsuz örnek"

Kısa adı PSI olan Uluslararası Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu'nun Başkanı Gotbaum, geçtiğimiz hafta Türkiye'deydi. 73 ülkede 12 milyon üyesi bulunan bu işçi örgütünün başkanı Gotbaum AT tek pazarı koşullarında sendikacılık ve Türkiye'de işçi hakları konusunda sorularımızı şöyle yanıtladı.

Panorama– 1992 Avrupa tek pazarı, sizce sendikaları nasıl etkileyecek?

Gotbaum- Tek pazarın, işçi hakları konusunda olumsuz gelişmelere yol açması ihtimali var ama bence bu küçük bir olasılık. Benim kanımca örneğin Portekiz'de işçiler açısından olumlu olacak, buna ek olarak Türkiyeli işçilerin de ücret ve yaşam standartları yükselecek. Çünkü bu gelişmeler Türkiye'yi kaçınılmaz olarak etkileyecektir.

1992'de oluşacak tek pazar, sendikal haklar, ücretler, sosyal haklar konusunda bir standart belirlemek zorunda. Örneğin Batı Almanya'da ücretler ve sosyal haklar diğer AT ülkelerinden daha iyi bir durumda. Avrupalı politikacıların ve çokuluslu şirketlerin çekindiği nokta 1992'den sonra ücret ve hakların Batı Almanya düzeyine yükseleceği doğrultusunda sendikalardan gelecek talep. Bu açıdan Avrupalı işverenler ortalamayı tutturacak bir standart peşindeler. Bunu da Portekiz ve İspanya gibi ülkelerin ortalamasını bir derece yükseltip sağlamaya çalışıyorlar. Burada sendikaların çabası, elde ettikleri ücret ve sosyal haklardan ödün vermek değil, aksine en yüksek standardın tek pazarda kabul ettirilmesini sağlamak yönünde olmalıdır.

Panorama- Türkiye'nin AT'ye üye olması Türk sendikacılık hareketini nasıl etkiler sizce?

Gotbaum- Birkaç yıl öncesinde Avrupalı sendikacılar Türkiye'nin AT üyeliğine karşı çıkıyorlardı, bunun nedini ise Türkiye'de sendikal harekete yönelik baskılar, grev hakkının kısıtlanmış olması idi. Şimdi isi durum biraz daha farklı. Türkiye'deki işçilerin daha iyi koşullara kavuşmaları ve daha yüksek ücret alabilmeleri AT'ye üye olmakla sağlanacaktır. Türkiye hâlâ Avrupa'da en düşük standartlara sahip bir ülke, ayrıca işsizlik sigortasının olmadığı ender ülkelerden ki, bu bana göre inanması güç bir durum.

Panorama- Türkiye'deki sendikal hak ve özgürlükleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Gotbaum- Tek başına sendikal haklardan bahsetmek güç. Çünkü bence sendikal haklar, insan haklarından ayrı düşünülemez. Sendikalar, insan haklarının olumsuz seyrettiği bir ortamda kendi çıkarlarını koruyamazlar. Türkiye sendikal haklar açısından Avrupa'daki en olumsuz örnek. Sendikalara hükümetin müdahalesi çok fazla. Örneğin sendika liderlerinin görevde kalma süresi bile hükümetçe belirlenebiliyor. Sendika lideri olabilmek için ne kadar süre o sendikada çalışmanız gerektiği konusunda yasalar var. Bu bence hükümetin işi değil, buna işçiler karar vermeli. En önemli nokta Türkiye'de gerçek ücretlerin ciddi ölçülerde düştüğüdür. Gerçek ücretler düştüğü zaman daha doğrusu işçi ücretleri düştüğü zaman tüm Türkiye nüfusunun yaşam standardında düşme olacaktır. Sendikanın iki amacı vardır: Birincisi, üyelerinin onurlu bir yaşam için gerekli ücret düzeyini sağlamak, onlara daha iyi sosyal koşullar sağlamak için mücadele etmek. İkincisi ise o ülkede yaşayan diğer insanların da daha iyi bir yaşama kavuşmasını sağlamaya çalışmaktır.

Panorama- Özellikle ABD ve İngiltere'de devletin sendikalara karşı tutunduğu saldırgan tavır konusundaki görüşleriniz nelerdir?

Gotbaum- Avrupa'da, özellikle İngiltere'de sendikal harekete bir saldırı politikası izlendiği gerçek. Bence bu tavır Reagan ve Thatcher politikalarının bir mirası. *(Ekonomik Panorama, 9 Nisan 1989)*

"Ordu birçok konuda söz hakkını kaybedecek"

Mehmet Ali Birand AT'ye giriş ve tam üyeliğin askeri darbe olasılığını nasıl etkilediği konusunda Nokta'nın sorularını yanıtladı.

Nokta: Türk ordusunun müdahale etme olasılığından söz ediliyor. Sizce böyle bir hava var mı?

Birand- Eğer Türk ordusunun nasıl müdahale hazırladığını biraz biliyorsam, bu konuda epey incelcme yapmış bir kişi isem, bugün bir darbe olasılığından söz edenlerin kendi kendilerine bir "olanak hazırlama çabasında" olduklarını söyleyebilirim. Türk ordusunda ne bir müdahale kıpırdanması, ne de böyle bir eğilim görülüyor. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tam AT ile müzakerelerin açılabilinceği 1989 yılında böyle bir girişimde bulunup, Türkiye'nin Avrupa yolunu daha da uzatma sorumluluğunu yüklenmek isteyebileceğini de hiç sanmıyorum.

Nokta: AT'ye tam üyeliğe, müdahale hakkı kaybolabilir diye karşı çıkanlar var mı?

Birand: Orduda hiçbir subay, mutlaka müdahale edip el koymayı düşünmez. Olaylar, koşullar ve maalesef sivillerin demokratik sisteme tam sahip çıkmamaları nedeniyle hareketlenirler... Anayasa'nın değişmesine, müdahale haklarını kaybedecekleri için karşı çıkmıyorlar. Zira istesecler, iç tüzüğe gerek kalmadan da bu işi yapabilirler. Bunun nedeni, Anayasa ve hukuk sistemi değişirse, komünizm ve diğer ayrılıkçı güçlere karşı mücadele etmekte zorluklarla karşılaşacaklarına inanıyorlar. 141-142-163 ile Türkiye'nin AT'ye tam üye olmasının imkânsızlığını gayet iyi biliyorlar. Bizdeki kısıtlamaların büyük bölümünün 12 Eylül sonrasında getirildiğini ve AT'ye basın, sendika, düşünce fikirleri başta olmak üzere, bu kısıtlamalar değişmeden yakınlaşmanın dahi gerçekleşemeyeceği düşünülürse, bazı çevrelerde duyulan rahatsızlık daha iyi anlaşılır.

Nokta: AT'nin hangi yanı Silahlı Kuvvetler'e cazip geliyor?

Birand: Özellikle savunma yönü, Amerika'nın giderek yardımı azaltma eğilimine girmesi, öte yandan Avrupalıların kendi içlerinde savunmalarını örgütlemeye başlamaları. Türk Silahlı Kuvvetleri, Avrupa'nın bu oluşumunun dışında kalmak istemiyorlar. Avrupa'da bulunup, savunması için Amerika ile işbirliği yapmak yerine, Avrupa ile birlikte, hareket etmeyi arzuluyor... Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa'daki savunma sanayiilerine Amerika'dan daha kolay katılabileceğini ve nihayet ekonominin güçlenmesi sayesinde, TSK'nın da bundan payını alabileceğini düşünüyorlar.

Nokta: AT'ye tam üyelik, uzun vadede neyi değiştirebilir?

Birand: Türkiye'nin katılması çok şeyi değiştirir. Her şeyin başında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahale etmesi diye bir şey kalamaz. Düşünülmesi dahi söz konusu değildir. Bunu bütün Türk subayları da biliyorlar... Uzun vadede baktığımız zaman, ordunun siyasi hayatımızdaki ağırlığı giderek azalacak ve toplum içindeki statüsü değişecektir. Politikanın dışında kalacağı gibi, bugün görüş açıkladığı birçok konudaki söz hakkını kaybedecek. Örneğin Milli Savunma Bakanlığı'nın görüşlerinin alınmasına gerek kalmayacak, zira kararlar Brüksel'de saptanacak... Dolayısıyla, AT'ye tam üye olmuş, Türkiye'nin ordusu politik hayattaki statüsünü kaybedecektir. *(Nokta, 18 Aralık 1988)*

İsrailli göçmenler, Araplara karşı savaşımlarını şiddetlendiriyorlar

Batı Yakası'nın zorbaları

Geçen haftalarda, Kifl Hanth'in sakin Arap köyüne, göçmenler, 70 dakika süren saldırılarıyla, utanç verici bir öç gösterisi yaptılar. Yahudi saldırganlar, - yakındaki bir yerleşim biriminden 30 kadar Yahudi din okulu öğrencisi, hahamlarının birkaç gün önce, Araplarca taşa tutulmasına karşılık- pencereleri kırıp su depolarına ateş ettiler. Buğday ürününü yaktılar, arabaları parçalayıp lastiklerini ateşe verdiler. Arkalarında, sindirilmiş bir köy ve bir felaket bıraktılar. Göçmenlerin evlerini otomatik tüfeklerle tararken, 13 yaşındaki İbtisam Boriych üç kurşun aldı ve yaşamını yitirdi.

Batı Yakası'ndaki 70 bin Yahudi göçmen arasında bir "zorba ruh" filizleniyordu. İsrail ordusu, mayıs (1989) ayında, Filistinlilere karşı, on ikiden çok "öç eylemi" gerçekleştirmişti. Filistin ayaklanması başladığından bu yana, 18 Arap, göçmenlerin ellerinde ölmüştü. Ordu komutanları, şimdi, göçmen zorbalığının kendilerinin köklü kaygıları olduğunu belirtiyorlar. Bu, yalnız Arap öfkesini kabartmakla kalmayıp Yahudi askerlere karşı, Yahudi sivilleri de giderek katılaştırıyordu. Geçen ay, Aizariya'nın Arap köyüne yapılan bir saldırı sırasında, göçmenler, bir subayı, ateş hattına çekilmeye zorlamışlardı.

İsrailli askeri yorumcu, Zev Schifd, "Göçmenlerin, ilk kez, kendilerinin yasadışı eylemlerini önlemeye çalışan subaylara karşı fiziksel karşılık vermeye hazır durumda olduklarını" söylemiştir. İsrail ordusunun Batı Yakası Komutanı General Amram Mitzna, aynı ölçüde, bir açıksözlülükle, "Göçmenlerin tutumlarından ve eylemlerinden dolayı ateş üstündeyiz" demiştir.

Göçmenler, İsrail ordusunun, onları, kendilerini taşlayan Araplardan, uzun süre koruyamayacağı kanısında olduklarından, karşı eylemde bulunuyorlardı. Kiryat Arba'da, bir göçmen olan Eliakim Haetzni, "İsrail ordusunun, salt gözlemci bir güç olduğunu" söylemişti. Kuşkusuz, 18 aylık ayaklanma, Yahudi göçmenleri büyük baskı altına almıştır. Taş atan Araplardan dolayı, otobüs ya da otomobil ile Kudüs'ten, yerleşim alanlarındaki evlere yolculuk büyük gerilim yaratıyordu. Şimdi çoğu göçmen, hava kararduktan sonra, bunu göze almaya cesaret edemiyor. Gush Etzion yerleşim merkezleri önderi Dov Kenan, "İnsanlar olağan yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlar, ama tüm deneyimlerin ruhsal bir etkisi var... Burada, insanlar, İsrail'in ödünlerinden dolayı, evlerini bırakmaları gerekeceği gibi bir politik durumdan korkmaktadırlar" demektedir. İsrail'in, 1967'de işgal ettiği bölgeye yerleştirdiği binlerce Yahudi'nin toprağa büyük bağlılığı, barış görüşmelerinebüyük bir engel oluşturmaktadır. Araplar, Batı Yakası'nın, Filistin devletinin bir parçası olduğunu ileri sürüyorlar. Ama, bölgesel uzlaşmayı göz korkutucu bir sorun yapan yüzden fazla Yahudi yerleşim merkezi, yorgan desenleri gibi yayılmış bulunmaktadır. Göçmenler için, İsrail'de, başka konutların sağlanması, şimdi, yüksek bir gideri gerektirecektir. Bu ise, 20 milyar dolara ya da biraz daha çoğuna mal olacaktır.

ARAP İDDİALARI

İster amaçlı olsun, ister rastlantı olsun, göçmen zorbalığı, işgal edilmiş bölgelerde, barışa daha çok engel olmaktadır. Bu, İsrail'le görüşmelerde, Filistinlilerin kendi temsilcilerini seçmeleri önerisinin başbakan tarafından desteklenmesine, "Şamir Planı"na doğrudan bir meydan okumadır. Göçmenler, planın, İsrail'in Batı Yakası'ndan ve Gazza'dan

çıkmasına yol açacağından korkarak karşı çıkıyorlar. "Eğer, Araplarla görüşeceğimizi sezdirirsek, yok oluruz. Onlara vereceğimiz hiçbir şey olmamalıdır. Burası, bizim toprağımızdır ve görüşülecek hiçbir şey yoktur" diye konuşmuşlardır. Ortak kapıların korunmasına yardım eden bir Kiryat Arba göçmeni olan Zvi Hausmann, Şamir, geçen haftalarda orduya yapılan haksız direniş sırasında, "Acılara (göçmenlerin) ilgisiz kalmak olanaksızdır" derken, kendi planının desteklenmesine yardım için çok az şey yapmıştı. Göçmen ayaklanmasının, Batı Yakası'nda, dinsel nedenlerle değil, ucuz konut buldukları için yaşayan, politik bakımdan ılımlı binlerce göçmen arasına yayılması, çok daha üzücüydü. Aizariya'da, bir taşlama olayından sonra, Filistinlilere saldıranlar, Maale Adumim'de oturanlardı; (Kudüs'ün 15 bin nüfuslu, güçlü bir banliyösü.) "Araplara ölüm!" diye bağırarak pencerelere ateş açmışlar, park edilmiş arabaları ateşe vermişlerdi. Aizariya'dan, 39 yaşındaki Galip Jaaber, "Bir turist otobüsünü kullanmamdan dolayı, Maale Adumim'den birçok insan tanıyorum" demişti. Şimdi, Maale Adumim'de oturan 39 yaşındaki New Yorklu Haham Benjamin Greenberger, "Fakat şimdi, onlarla, barış içinde nasıl yaşayabiliriz?", "Burada oturanlar huzursuzluk duyuyorlar, ordunun, kendilerini, daha çok koruması gerektiğini düşünüyorlar, onların da elleri, politikacılar tarafından bağlanmış... Burada sahip bulunduğumuz, bir Vietnam sendromuydu. Hükümet, onların savunulmasına izin vermiyordu" demişti.

YAHUDİ SERSERİLER

Bazı İsrailliler, göçmen zorbalığına gösterilen resmi hoşgörüye son verilmesini zorluyorlardı. Knesset İşçi Partisi üyesi Avraham Burg, zorbalara, "Yahudi serseri ve kışkırtıcılara, Araplara uygulanan aynı yöntemler uygulanmalıdır" diyor. Ama göçmenler, taş atan Araplara karşı, kendilerini korudukları gerekçesiyle, kovuşturmadan kaçabiliyorlardı. Şimdiye değin, çoğunluğu çocuk 18 Filistinli, göçmenlerce öldürülmüştü. Yalnızca, saldıranlardan üçü sorumlu tutulmuş, sadece de birisi suçlu bulunmuştu. Günlük Maariv gazetesi, "Arap köylerine saldırıp, ayrım gözetmeksizin vuran, yakan, yıkan göçmenlerin, kıyımların suçluları olduklarını" yazmıştı. Savunma Bakanı Rabin, göçmenlere bir uyarıda bulunarak, "silahlarının geri alınabileceği konusunda" bir gözdağı verdi. Eleştiriler, birçok göçmeni, özür kabul etmez duruma getirmişti. Haham Yitzhak Ginsburg, Kifl Harith adlı saldırı olduğunda, Yahudi kurallarına göre, Batı Yakası'nda, Araplara ateş açılmasına göz yummuş, "Yahudilerin, babalarımızın topraklarında, güvenlik içinde dolaşamamalarından acı duyuyorum" demiştir.Kifl Harith saldırganlarından biri olan Gadi Ben Zimra, din okulu öğrencilerinin karşı koymaya çalıştıklarını yadsımış, kentte, dinsel bir yer olan Joshua'nın mezarına doğru yürürlerken taşlandıklarını, çevrelerinin sarıldığını, yaşamlarının tehlike içinde olduğunu, bunun için yasaların izin verdiği gibi kendilerini savunduklarını söylemiştir. Ama yetkililer, göçmenlerin hazır benzin tenekeleriyle yangın çıkarmak için geldiklerini belirlemişlerdir.

Önemli bir Arap kenti olan Nablus'un güneyindeki bir yerleşim merkezi olan Ariel'de, görevliler, Haziranın son haftasında, Filistinli inşaat işçilerinden, "yabancı işçi" olduklarını belirten beyaz işaretler kullanmalarını istemeye başladılar. Bu davranış, birçok İsrailliden protestoların gelmesine yol açtı, ve sonunda değiştirildi.

Diğer göçmenler de, hiçbir zaman kabule yanaşmadılar. Kiryat Arba'da oturan sekiz çocuk annesi, 43 yaşındaki Bela Gonen, "Kendimin sonuna değin, Kiryat Arba'da olacağımı düşünüyorum. Eğer savaşmaya çağırılırsam, ve burası için ölürsem, yanıtım 'evet'tir. Ölüme değin savaşmaya hazırım" demiştir. Her yeni zorbalık olayı, Filistinlileri de, daha duyarlı ve hazır duruma getirmektedir. *(Newsweek, 12 Haziran 1989)*

Esaret bitecek

Ahmet ALTAN

Bir fırıncıyla bir polis eşit mi bizim ülkemizde? Bir dişçiyle bir general eşit mi? Bir bakkalla bir yargıç eşit mi?

Bu ülkenin sivil vatandaşları, "resmi görevli" vatandaşların elinde bir tür esir gibi yaşıyor.

Resmi görevlilerin eleştirilmesini önlemek için, bin bir yasa çıkarılmış...

Herkeste gizli bir korku var, "aman devletin görevlilerini eleştirmeyelim," diye...

Eleştirirsen ne oluyor?

Bugüne kadar ne olduysa... Karakol dayağından mahkeme kapısına, mahkeme kapısından cezaevindeki "dipkapalıya" kadar uzun bir mesafeyi katedebiliyorsun.

Şimdi yavaş yavaş, dünyadaki ve Türkiye'deki değişimlerin de etkisiyle, "resmi görevlilerin" arkasına saklandığı korku duvarı deliniyor.

Basın organlarında "devlet baskısının" umacı yüzü gösteriliyor.

Fidye için adam kaçıran polisler çıkıyor ortaya.

Doğu Anadolu'da "yakalayın ve öldürün" diye yazılı emir veren generaller çıkıyor.. Kendini mahkeme yerine koyup idam emri imzalayan generallerin isimleri açıklanıyor.

Şakır şakır rüşvet alan yargıçlar belirleniyor... "Yüce Türk adaletinin" bağımsız yargıçlarının bazılarının yaptıkları pazarlıklar anlaulıyor.

Yüzlerce yıldır karanlıkta kalan bir tezgâh tel tel dökülüyor ortaya.

Cüppesine, üniformasına, palaskasına güvenip, olmadık işler yapanlar afişe ediliyor... "Devletin efendilerinin" hep karanlıkta kalan gizli işlerine dönüyor projektörler.. "Büyük Atatürk" diye nutku patlatıp, karışık işler çevirenler, resimlerini gazete sayfalarında görüyorlar.

Bir şeyler değişiyor Türkiye'de..

Eğer Türk basını son günlerdeki muhteşem haberciliğini sürdürürse, yakında "dilsiz esirler" olarak yaşamaktan kurtulacağız.

Ama bunun için halkımızın da artık "biz de insanız, insanca yaşamak istiyoruz" diye sesini yükseltmesi gerekiyor.

Politik partileri zorlamaları gerekiyor. Vatandaşların hakkını koruyacak bir anayasa yapılmasının, Cumhurbaşkanlığı seçiminden daha önemli olduğunu kendi partilerine anlatmaları gerekiyor.

Polisteki, ordudaki, yargıdaki bozuklukları açıkça konuşup, düzeltilmesi için önlem almamız gerekiyor.

Bu kurumların tümüyle "kuşkulu" bir hale düşmesini önlemenin tek yolu da, çarpıklıkların açıkça sergilenebilmesi zaten.. Yanlış yapanla doğru yapanın birbirinden ayırt edilebilmesi.

Kendi ülkemizde esir olarak yaşamaktan... Kendi devletimizin görevlilerinden korkmaktan... İkinci sınıf vatandaş muamelesi görmekten kurtulacağız.

Bu devlet bizim.. Kendi ülkemizde korkmadan, insan gibi yaşamak da en doğal hakkımız. *(Hürriyet, 6 Ağustos 1989)*

Joan Baez: Glasnosttan umutluyum

We shall overcome (Bir gün yeneceğiz) şarkısını söylemenin hiçbir anlamı kalmadı artık. O dönem kapandı. Glasnosttan umutluyum. Glasnost bence soğuk savaşın yol açtığı felçli durumu iyileştirecek.

Leyla TAVŞANOĞLU

Hava hafif bulutlu. Hilton'da havuzun başında pek kimse yok. Joan Baez şezlonga uzanmış güneşlenmeye çalışıyor. Sırtında siyah bikinisi, başında beyaz şapkası var. Yüzünde boyanın izi bile yok.

Uzun zamandır merak ettiğim bir konuyu soruyorum ona: "1960'larda simgeniz haline gelen o güzelim, uzun saçlarınızı niye kestirdiniz?"

"Ben nostaljik değilim. Eskiye sıkı sıkıya bağlı kalmayı da sevmem, 30 yıldır aynı saç modelini sürdürsem, başta bana sıkıntı gelirdi. Değişiklik iyi oluyor."

ABD'de barış ve özgürlüğün, 1960'larda marşı haline gelen "We shall overcome" adlı parçayı neden artık hiç söylemediğini soruyorum:

"O dönem kapandı. "We shall overcome"ı söylemenin hiçbir anlamı kalmadı artık."

Barış, özgürlük, insan hakları için çalışan, şarkılarında hep bu temayı işleyen Joan Baez son aylarda Çekoslovakya, Macaristan, Polonya'ya gitmiş, buralarda konserler vermişti. Buraları gezip gördüğüne, o ülkelerin insan hakları savunucularıyla görüşmeler de yaptığına göre glasnost konusunda ne düşünüyor:

"Glasnosttan umutluyum. Glasnost bence soğuk savaşın yol açtığı felçli durumu iyileştirecek. Başta Amerika'da kimse glasnosta inanmamıştı. Olmaz böyle şey, deniyordu. Ama yavaş yavaş bu düşünce değişti gibi. Zaten dünyada herkes değişmek, sürekli devinim halinde olmak zorundadır. Glasnost birçok yerde, zafer de kazandı. Örneğin Polonya'da.Evet, Polonya'da hareket daha önce başlamıştı. Dayanışma'nın ortaya çıkmasıyla. Ama esas glasnost döneminde büyük başarı kazanıldı."

Bulgaristan'daki Türk azınlığa yapılan şiddetli baskılar ve Türklerin sınırdışı edilmeleri konusunda ne düşünüyor?

"Aslında çok üzücü bir durum. Ama buna benzer olaylar oluyor. Bizse ancak halkımızı ilgilendirdiği zaman tepki gösteriyoruz. Tabii, bu olay herkesi üzer. Ama Bulgaristan'a karşı ne yapılmalı, ne gibi önlem alınmalı? Bunu bilemem. Yalnız şunu söylemek istiyorum: Batı'nın bu olaya yeterince tepki göstermemesinin nedeni, Türkiye'nin kendi içinde insan hakları sorunları, işkence iddiaları bulunmasından kaynaklanıyor büyük ölçüde. Örneğin, Bulgaristan'daki Türklerin kültürel kimlikleri yok ediliyor, isimleri değiştiriliyor, kendi dillerinde öğrenim görmeleri, kendi dillerini konuşup yazmaları yasaklanıyor, deniliyor. Peki, Türkiye'deki Kürtlerin isimleri değiştirilmiyor, kültürel kimlikleri yok

Bulgaristan'dan çıkarılan Türklere, Batı'nın yeterince tepki göstermemesinin nedeni, Türkiye'nin içindeki insan hakları sorunları ve işkence iddialarından kaynaklanıyor.

"Bulgaristan'daki Türklerin kimlikleri yok ediliyor" deniliyor. Peki, Türkiye'deki Kürtlerin kültürel kimlikleri yok edilmiyor mu? Kendi dillerinde konuşmaları yasak edilmiyor mu?

edilmiyor, kendi dillerinde konuşmaları yasak edilmiyor mu?"

Konuşma dönüyor, dolaşıyor ve '68 kuşağı ve '68 kuşağından olanların bugün neler yaptıklarına geliyor. Joan Baez diyor ki:

ABD'de son bir kamuoyu araştırması yapıldı. Buna göre, '68 kuşağından olan ve olaylara aktif olarak katılan kişiler, bugün çok parlak işadamları olamadılar ya da çok parlak görevler almadılar. Çünkü hepsinin kendi vicdanıyla hesaplaşması durumu var. Hepsi de hâlâ aktif olarak çalışan insan hakları, kadın hakları ve buna benzer örgütlerin üyeleri, '68 kuşağından olmak onların bugünkü davranış ve düşüncelerini çok etkiliyor. Tabii ben Amerika için konuşuyorum."

Dünyada barış ve şiddete son verilmesi için çalışmalar konusunda Joan Baez şunları söylüyor: "Ben dahil, birçok kişi örgütler kurdular. Şiddet, savaş olmasın diye çalışılıyor. Ama çağımız bu işlere çok ters düşüyor. Bizi yokuşa sürüyor. Akıntıya kürek çekiyoruz gibi bir duyguya kapılıyorum bazen. Ama çalışmalarımızı aynı hızla da sürdürüyoruz. Yine de Sovyetler Birliği'nde gayri resmi de olsa bir insan hakları hareketi oldu, toplantılar yapıldı. Başka ülkelerde de bu oldu."

'68 kuşağının, özellikle Batı ülkelerinde şiddete son verilmesi ve insan haklarının korunması konusundaki çalışmalara hız vermekte büyük etkisi olduğu görüşünü savunan Joan Baez sonunda politika konuşmaktan sıkıldı, biraz da konserlerini anlatmak istedi.

Ona, İstanbul'da bu yıl verdiği ilk konserinde bir daha Türkiye'ye geldiğinde, halka açık konser düzenleme sözü verdiğini hatırlattım. Ünlü şarkıcı buna şu açıklamayı getirdi:

"Bunu ancak iki yıl sonra gerçekleştirebileceğim. Konser sırasında Açıkhava Tiyatrosu'nun duvarına çıkarak beni dinlemek isteyen gençler, bana bilet bulamadıklarını söylediklerinde bu fikir birdenbire aklıma geldi. Aynı gece de Los Angeles'a telefon edip fikrimi menajerime açtım. Tabii çok şaşırdı. Şimdi mesele parada. Bu konseri vermek için yeterli para bulmak zorundayım."

Joan Baez İstanbul konserinde "I'm the daughter of the moon" adlı bir şarkı söylemişti. Bu şarkının kendisini anlattığını dizelerde belirtiyor, bir de Kamerunlu bir kaptanın oğluyla yaşadığı bir aşk macerasını anlatıyordu. Bunu biraz daha açmasını, bu aşk macerasını gerçekten yaşayıp yaşamadığını anlatmasını istedim: "Gerçekten böyle bir aşk yaşadım. Ama benden yaşça çok küçüktü. O yüzden de onu öldürebilirdim. Ama artık o fasıl kapandı."

Joan Baez'e son bir soru. Çok güzel bir soprano sesi var. Şimdiye kadar hiç opera söyledi mi? "Hayır", diyor. "Tabii müzik eğitimi gördüğüm yıllarda söylemek zorundaydım. Ama çok özel dost toplantıları dışında, yani halk önünde hiç opera söylemedim. Kendi tarz müziğimi her zaman yeğledim."
(Cumhuriyet, 23 Haziran 1989)

KASIMLO

Avusturya'da, İranlılarla görüşmeler yaparken, Kasımlo'yu ve arkadaşlarını kim öldürdü?

Viyana'da, Kürtlere karşı işlenen cinayet üzerine soruşturma

Marc KAVETZ

Yirmi dakikalık gecikme üzerine, Azad, ciddi olarak kaygı duymaya başlıyor. Viyana'daki ziyaretleri sırasında, şoförlüğünü yaptığından ve onu evinde misafir olarak ağırladığından bu yana alışkanlıklarını ve dakikliğini biliyor. Hilton Oteli'nin önünde, saat beşte ayrıldıklarında, Doktor, ona, "Yediyi çeyrek geçe gel, beni al" diye söylemiş, sonra düşüncesini değiştirerek, "Yedi buçuk olsun" demişti. Saat tam 7.15'te, Azad, arabanın içinde, Hilton'un karşısındaki havaalanı otobüsleri terminali önünde, gelir gelmez, hemen yola çıkmaya hazır biçimde bekliyordu.

İran Kürdistan Demokratik Partisi (İK-DP) Genel Sekreteri'nden söz ederken, Azad, hep, "Doktor!" diyor. İran Kürdistanı'nın başkenti Mahabad'da doğmuş, 16 yaşındayken Viyana'ya yerleşmiş olan Azad, İK-DP'nin disiplinli ve sadık bir militanı. Azad, kendi kendine söz vermişti: Doktor, Viyana'ya geldiğinde, birlikte yemek yediklerinde, evinde kaldığında, sorular sormayacaktı. Doktor'u, aralık ve ocak (1988, 1989) aylarında, gizli toplantılara götürürken, olağan olmayan bir şeylerin olduğunu duyumsamıştı. Doktor, bunlardan söz etmediyse, haklı nedenleri var demekti.

Sekize doğru, hâlâ bir kıpırtı yok. Azad, arabayı bir yere park etmeye ve bir parti toplantısı için Doktor'u bekleyen Kürt arkadaşlarına telefon etmeye karar veriyor. Kim bilir, belki de, Doktor, bir sonraki buluşmaya gitmek için, bir taksiye binmiştir! Ne arkadaşları, ne de Azad, bu olasılığa pek inanmıyorlar. Anormal bir şey olduğunu kabul etmek gerekiyor. Ama ne? Azad, Doktor'u bıraktığında, nereye gittiğini bile bilmiyor. Daha sonra, yanına gelen iki arkadaşıyla birlikte, Azad, trafiğe nicedir kapalı, demiryolunca kıvrıla kıvrıla giden dar Linkbahngassa Sokağı'nda operasyona hazır biçimde gelen polislerle karşılaşıyor. Polisler yaklaşırken, içlerini korkunç bir duygu kaplıyor. Bir komiser, on-

lara yakındaki bir binada, üç kişinin öldürüldüğünü, bir dördüncüsünün de yaralı olduğunu söylediğinde, trajik bir gerçeklik kendisini gösterecektir: "Bu adamı tanıyor musunuz?" diye soruyor komiser. Bir Fransız oturma kartını, Azad'a ve arkadaşlarına uzatırken elbette tanıyorlar. Abdullah Kaderi, İKDP'nin Avrupa temsilcisi. Azad'ın arabasında, Doktor'a eşlik ediyordu.

Linkebahngasse'deki 5 numaralı binanın beşinci katında, üç Kürt'ü korkunç bir görüntü bekliyor. Koridorun sonunda, polisin girişi yasakladığı salona benzer bir yerde, bir koltukta, gömleği tümüyle kana bulanmış Dr. Abdurrahman Kasımlo'yu görebiliyorlar. Diğer ikisi yere uzanmış. Biri, Abdullah Kaderi. Sarsıntı geçiren Azad, ötekinin kimliğini belirleyemiyor, bununla birlikte iyi tanıyor: Dr. Fadıl Rasul. O da Kürt. Irak asıllı ve Kasımlo'nun arkadaşı.

Saat 8.30. Azad ve arkadaşları için, yaşamlarının en acı geceleri başlıyor. Üç hafta sonra bile, kendilerini toparlayamıyorlar. O an için, kıyımı kimlerin gerçekleştirdiğini kestirmek olanaksız. Titiz davranan Avusturya polisi, soruşturmadan önce, üç Kürt tanığı, birbirinden ayırıyor ve ateşli silah kullanılıp kullanılmadığını belirlemek üzere parmak izi testini yürütmek için kesin önlem olarak, özellikle hiçbir şeye dokunmamalarını istiyor. Test, tümüyle olumsuz. Evde, karşılıklı çatışma olmamış. Yalnızca katiller ateş etmişler. Şimdilik bilinen tek şey bu. Bir mi, yoksa iki katil mi? Nereden gelmişler? Hangi nedenle? Nereye gitmişler? Hangi araçlarla? Bir yığın belirsizlik...

LİNKEBAHNGASSE SOKAĞI'NDAKİ 5 NUMARALI BİNANIN BEŞİNCİ KATINDA, 13 TEMMUZ, SAAT SEKİZİ BİRAZ GEÇE, ÜÇ KÜRT ÖLÜ, BİNANIN ÖNÜNDE BİR YARALI VE İRANLI KORUMA GÖREVLİSİ.

Yaralı olmasaydı, cinayet neredeyse kusursuzdu. "İmdat! Polis! İmdat!" çığlıklarını duyan bir komşu çıktı. İmdat isteyenin yüzü kan içindeydi. Komşu, hemen polisi çağırdı. Polis, beş dakika sonra, olay yerindeydi. Saat, yaklaşık 19.35-40. Yaralı İranlıdır. Adının Muhammed Cafari Sahrarudi olduğunu söyler. En azından, İran İçişleri Bakanı Velayeti tarafından imzalanan diplomatik pasaportta yer alan ad böyledir. Daha sonra, ötekiler, soyadını Rahimi olarak belirleyeceklerdir. Linkebahngasse Sokağı'ndaki 5 numaralı binanın birkaç metre ötesinde, polisler, onu yakaladıklarında Sahrarudi, bir adama, bir paket uzatmaktadır ya da öteki cebine bir paket koymaktadır. Tanıklıklar, farklılık gösteriyor. Öteki adam, Amir Mansuri Buzurciyan olduğunu söylüyor, o da İranlı. Hizmet pasaportu var.

Sahrarudi, hastaneye doğru yola çıkar. Buzurciyan, Schnottering üzerindeki polis karakoluna getirilmiştir. Cafari Sahrarudi'nin basit bir "koruma görevlisi" olarak kendini tanıtan Buzurciyan, İKDP temsilcileriyle, Tahran'dan gelen yetkililer arasında, çok gizli ve önemli bir toplantı yapıldığını açıklıyor. Sahrarudi, İranlı yetkililere, Hacı Mustafavi Laceverdi denilen (arasıra, Mustafa Acvadi olarak da adlandırılan) ve ortadan yiten birinin yardımcılığında başkanlık ediyordu. Amir Buzurciyan'ın, bu konuda, en ufak bir bilgisi yoktu. Ayrıca, toplantıya katılmadığı yolunda ısrar ediyor. Katılmadığı toplantının sonuna doğru çıkmış, cinayet sırasında da sandviç yiyormuş. Geri geldiğinde, polis, olay yerine ulaştığı sırada, binanın kapısının önünde yaralıyı bulmuştu. Başka bir şey bilmiyor. En azından, söylediklerı bunlar. Cebinden, Sahrarudi'den aldığı, içinde 9.000 dolar bulunan paket ve belki de başka kâğıtlar çıkıyor. Polis, bu konuyu ötekilerde olduğu gibi, son derece gizli tutuyor.

Üç hafta sonra, İçişleri Bakanı Sekreteri Dr. Peter Heindl, Libération'un özel muhabi-

rini kabul ederken, hiç de rahat konuşamayacaktır. Olayla ilgili sorularımızın çoğunu, aşırı bir incelik gösterisiyle, "Bu konuda hiçbir şey diyemiyoruz!" diye yanıtlıyor. Yanıtını bilmiyor muydu, yoksa bize mi vermiyordu? Dr. Heindl, farklı anladı, ama bir şey diyemiyor. Öyle görünüyor ki, özsözlülük, salt yabancı basına karşı değildi. 14 Temmuz sabahı soruşturmayı ele alan yargıç Peter Seda, gece boyunca Amir Buzurciyan'ı sorguya çeken polislerden, pek bir şey elde edemiyor.

PARİS'TE KÜRTLERİN GÖSTERİSİ

250 Kürt, Eiffel Kulesi'nde, pazar günü öğleden sonra, gösteri yaptı. 100 kadar gösterici, kulenin birinci katını işgal etmeyi ve iki pankart asmayı başardı. Pankartlardan birinde, Fransızca olarak, "Kahrolsun, Kürdistan'daki soykırım" yazılıydı. Göstericiler, saat 18'e doğru, olaysız biçimde dağıldılar.

ZALİMCE BİR TUZAĞIN DOĞUŞU

Ölmeden iki gün önce, 11 Temmuz 1989'da, Viyana'ya gelirken, Abdurrahman Kasımlo, tuzağa düşeceğini bilmiyordu. Zamanın meclis başkanı, şimdinin Devlet Başkanı Haşimi Rafsancani tarafından görevlendirilmiş aracılarla, geçen aralık ayında başlatılmış olan görüşmeler sürecini sonuçlandırmayı düşünüyordu. Gerçekte, olay, 1987 yılında başlamıştı. O zamanlar, İran-Irak Savaşı sona ermiş, içeride, "Humeyui sonrası" görüş açısı içindeki iktidar için korkunç savaş sürüyordu. Askeri alanda, İranlılar ve Iraklılar, karşılıklı saygı gösterdikleri bölgelerden başlayarak, İran ve Irak arasındaki anasınırı denetliyorlar. Tahran ve Bağdat, Kürtlerin dostluğunu kazanmak gereksinimini duyuyorlar. Bu halktan kaynaklanan siyasal eylemlerin trajik birlik oyunu ve süreklilik içinde, Irak'taki Kürt direnişi, ortak düşman Saddam Hüseyin'e karşı, İran kampında, ayrı nedenlerden dolayı Bağdat tarafından korunan İran Kürt hareketi için de bulunuyordu.

İran'ı ilgilendiren yanıyla, Kasımlo'nun İKDP'si, sekiz yıllık savaşa karşın, yalnızca yıkılamayan, hesaba katılması gereken askeri bir güç değil, İslam rejimine karşı temel bir siyasal güçtür de. "Kürdistan için özerklik, İran için demokrasi" sloganı, gelecek için de bir tehlike oluşturmaktadır. Çözüm yollarını nasıl bulmalı? Özerklik, Irak'taki İKDP'ye eşdeğer etkililikteki Yurtsever Kürt Cephesi'nin (YKC) Tahran'a sığınan Kürtlerle ilişkisi olan Celal Talabani, İran'ın başkentindeydi. Talabani ve Kasımlo, 30 yıldır tanışmaktadırlar. Bölgesel savaş olasılıkları ve Kürt hareketleri arasındaki görüş ayrılıkları, iki önder arasındaki gerçek dostluğu etkilememiştir. Bu ülkü aracılığıyla, İranlılar, Kasımlo'nun partisiyle bir çıkış yolu bulma istencini gösterdiler. En ufak bir hatayı gözleyen Rafsancani'nin hasımları, ondan, olayın çok önemli tehlikeleri içerdiğini saklamadılar.

İki Kürt lideri, yurt dışına çıktıklarında, sık sık görüşüyorlardı. 1988 sonbaharında, Paris'te böyle buluştular. Kasımlo, Talabani'nin söylediklerileriyle ilgilenmiş göründü. Onun söylediği kadarıyla, İranlılar, toplantıyı düzenlemek ve İKDP Başkanı'nın can güvenliğini sağlamak üzere Kürtlere her türlü serbestliği tanıyorlardı. Bu temel üzerine, aralık ve ocak (1988, 1989) aylarındaki toplantılar başladı.

Mart (1989) ayı için öngörülen başka bir toplantı iptal edilmişti. Çünkü, İranlılara göre, özellikle İran karşıtı kişilerce, daha önceki toplantıların sırrı sızdırılmıştı. Humeyni'den sonra başa geçmek için kavgaya tutuşan Rafsancani, Mollalara ters düşme korkusuyla, özellikle Kürtlerden yana, pek fazla bir girişimde bulunamazdı. Celal Talabani, istemeyerek, kaçışların başlangıcı mı oldu? Ne olursa olsun, YKC, hazırlıkların ve Fadıl Rasul tarafından düzenlenen, temmuzdaki toplantının, tümüyle dışında tutulacaktır. Fadıl Rasul, bütün öncülerle iyi ilişkiler kurma önce-

liğini elinde bulunduruyordu. İlk zamanlar, görevin, gücünü tükettiğini değerlendiremedi ve İranlılara daha önce, Celal Talabani tarafından işgal edilmiş yeri almak için, Cezayir'in eski devlet başkanı Ahmet Ben Bella'yı önerdi. Cinayetten sonra, aracılığının Kasımlo tarafından değil de, İranlılar tarafından reddedildiğini öğrenen Ben Bella, Kasımlo'ya tuzak kurulduğu kanısına varmıştır. Prof. Rasul'ün yakınlarından birinin açıklığa kavuşturduğu gibi, "İlk zamanlarda Talabani ve YKC, sonra da Ben Bella dıştalandı. İranlılar, ikisini de öldüremezlerdi. Fadıl Rasul, onlar için sorun oluşturmuyordu. Kasımlo'nun güvensizliğini uyandırmak tehlikesinden mi acaba? Ama, onun, ne pahasına olursa olsun, başlatılmış süreci sürdürmek için, kesinlikle haklı nedenleri vardı." Aralık ve ocak ayındaki tartışmalardan bilindiği kadarıyla, Tahran ve İKDP arasındaki görüşmelerin tarihinde ilk kez, Kürt bölgesinin yeniden birleştirilmesini, ayrıca Kürdistan'da, Kürt dilinin Farsçayla birlikte resmi dil olarak kabul edilmesini, okullarda Kürt dilinin okutulmasını, İKDP'nin yasallaştırılmasını ve Kürt gazetelerinin serbestçe yayımlanmasını kabul ederek, Kürdistan için özerklik isteğini, ilke olarak reddetmişti.

Cinayetin ertesinde, Rafsancani, kabine yöneticisini, Celal Talabani'yle, İran'da karşılaşması, olup bitenlerden duyduğu üzüntüyü bildirmesi ve "Kürtlere bu cinayeti aydınlatmaları ve faillerini cezalandırmaları için yardım etmelerini" istemek için gönderdi. Kabine yöneticisine göre, Rafsancani'ye "düşman bir İran fraksiyonu" saldırıyı düzenlemişti. Elbette, bu ziyaret, yeni İran Devlet Başkanı'nın Irak Kürt liderine karşı, bir iyi niyet gösterisi olarak yorumlanabilir. Haşimi Rafsancani'nin YKC ve onun da ötesinde Irak Kürtleriyle ilişkilerin bozulmasından, özellikle kaygı duyduğu da düşünülebilir. Bu bozulma, bir sınırda, İran'ın durumunu, Irak karşısında zayıflatacağı gibi, bu sınırda, bölgedeki iki temel Kürt hareketinin karşı karşıya gelmesini de hesaba katmak gerekecektir.

Yavaş yavaş, Avusturyalı yetkililer arasında kendisini gösteren durum, İran rejimi içindeki "fraksiyonlar savaşı"nı düşündürüyor. Açıkçası, Rafsancani'nin adamı olan Sahrarudi, görüşmenin yaratıcısı, rejimin sertlerinden biri ve İstihbarat Bakanı Muhammed Rayşari'nin adamı Hacı Mustafavi'nin de, Buzurciyan ya da olası bir dördüncü kişi tarafından yardım edilmiş, işi baltalayan biri olabilir. Daha önce, "Halkın Mücahitleri"ni ya da İran Gizli Servisi'ni suçlayan İranlılar tarafından ileri sürülmüş varsayımlardan daha usa yatkın olan bu varsayımın birçok insanı tatmin etmesi gerekiyor. Öncelikle, İran rejimiyle karşı karşıya gelmek yükünden böyle kurtulan Avusturya'nın, sorunu çözüme kavuşturması gerek. Celal Talabani ve hareketini yatıştıracaktır. Bir sürece girmişlerdi. O süreçte, aracıların iyi niyetine sığındıkları bir sırada, başka bir Kürt lideri "kurşuna dizildi". Bu da, az çok Rafsancani'ye oynayan ve Kürt sorununa artık, hiç sıcak bakmayan İran muhalefetinin hoşuna gitmeyecektir.

Sonuçta, belki İran Kürdistanı'nda bir çözüm bulmayı dileyen, ama Kasımlo ve İKDP için hiçbir özel eğilim göstermeyen Haşimi Rafsancani işini de düzene koyacaktır. Kesin sonuç, İKDP'nin başının öldürüldüğü ve yeri doldurulmaz bir adamdan yoksun kaldığıdır. Gerçeği söylemek gerekirse, iki tez, iktidar içinde savaşmak ya da İran devletinin aldığı karar, aynı sonuca varıyor ve Rafsancani'nin çıkarına geliyor. Belki de, Muhammed Rayşari, tek suçlu ve iktidar çevresi içinde, güç ilişkilerine göre görevini bırakacak ya da bir uzlaşma sayesinde, "idamcı" Mustafavi, günah keçisi olacak.

Bu varsayım, gözden geçirilince, Rayşari'nin yasadışı bir grubun başı değil, bir devlet yönetiminde bakan olduğunu söylemekten

başka bir şey kalmıyor. O zaman, İran, sorumluluğunu yüklenip Rafsancani'nin genel bir bildirisiyle, ihanet ve cinayet suçundan, bakanın tutuklanmasını bildirecekti. (Unutmayalım ki, Rafsancani ve 'sigortası' Rayşari, ortak düşmanları, özellikle Montazari'deki insanları dıştalamak için işbirliği yaptılar.) İran Devlet Başkanı, bir operasyonun tehlikesini göze alabilir mi? O zaman, dışarıya vermek istediği görüntü üzerinde, başarısızlık yeniden fışkırırdı. Soru, yanıtını birlikte getiriyor. Bir şey olmayınca, hiçbir şeye sahip olunmaz ve bütün bunlardan sonra, hangi tehlike? Bir tek Avrupa ülkesi, açıkça, İran'a meydan okuma gözüpekliğini gösterdi mi? Viyana'da olduğu gibi, gerçek bir devlet terörü yürüttüğüne inanmış olsa bile! Haşimi Rafsancani, bugün, pek sık yanılmıyorsa, parlak kariyeri onu gösteriyor ki, başarıya giden bütün gerekli yollarda, çok az geriledi. Sonuçta, ceza görmemek üzerine bahse girerek büyük bir riske girmediği sonucu da çıkarılabilir. *(Libération, 7 Ağustos 1989)*

Çeviren: A. Tekin

Bir katliamın öyküsü:

Kürt liderlerine "Acem tuzağı"

Sımko, Qazi Muhammed, İsmet Şerif Vanlı ve Mesud Barzani'ye yapılan saldırılardan sonra yeni bir suikast

M. Şehmus GÜZEL

13 Temmuz 1989. Saat 19.20. Viyana'nın merkezinde, Hilton Oteli'nin yakınında bir apartman. Salonda PDK-İ Genel Sekreteri Abdurrahman Qasımlo, PDK-İ MK üyesi ve Avrupa genel temsilcisi Abdullah Qadiri ve Dr. Fadıl Resul bir yanda; Muhammed Caferi Sahrarudi ve Hacı Mustafavi öte yanda. PDK-İ ile İranlı yetkililer arasında İran Kürt sorununa ilişkin görüşmelerin sonuna yaklaşılıyor. Kürt liderlerini bir gün önce de olduğu gibi, o gün de parti militanları binanın yakınına dek getirmişler ve kimlerle ne görüşeceklerini bilmeden oradan ayrılmışlardı. Ama İranlıların bir özel muhafızı vardı yanlarında: Amir Mansuri Zurdiyen. İşte o, toplantının bitmesine yakın "mutfaktan içecek bir şeyler getirmek için" salondan çıktı. Giriş kapısı yanındaki mutfak, salondan görünmüyordu. Amir, apartman kapısını açtı. Ve birdenbire 2-3 veya 4-6 kişilik "katil komando" grubu salona daldı. Çarpışma kısa sürdü. Qadiri ve Resul, Qasımlo'yu korumak istediler. Fakat boşuna. Kürt önderler kurşun yağmuruna tutularak katledildiler. Bu arada Resul da vuruldu. Belki "katliamın hiçbir tanığı kalmasın" diye. Sahrarudi yaralandı. Mustafavi polis gelmeden kayıplara karıştı. Muhafız, olay yerine

hızla yetişen polislerce yakalandı. Öldürenler sırra kadem bastılar. Olay yerinin yakınında susturucu takılı iki tabanca ve büyük olasılıkla katillerin suikast sırasında giymiş oldukları giysiler bulundu.

19 Temmuz'da Paris'te basın toplantısı düzenleyen PDK-İ Siyasi Büro üyeleri Abdullah Hasanzade ve Hasan Şerafi ile Paris Kürt Enstitüsü Başkanı Kendal Nezan'ın verdiği bilgilere göre, Kürt liderler İran'ın kurduğu bir "tuzağa" düşürüldüler.

Hasanzade, İran'la PDK-İ arasındaki Aralık 1988-Ocak 1989'da yine Viyana'da ilk görüşmelerin yapıldığını, bu görüşmelerin banda kaydedildiğini belirtti. "Rafsancani'nin özel temsilcisi" olan Sahrarudi'nin isteği üzerine ve "Rafsancani'yi zor durumda bırakmamak" amacıyla bu görüşmeler gizli tutulmuştu. İlk görüşmeler, tarafların soruna yaklaşımlarını dile getirdikleri, sıradan görüşmelerdi. Hiçbir karar alınmamış, gelecekte yeni bir görüşme için tarih saptanmamıştı.

Oysa 12 Temmuz 1989'da "3 saat süren ilk günkü görüşme çok olumlu geçmiş, ertesi gün için randevu alınmıştı". Kimi bilgilere göre 13 Temmuzda bir "anlaşma protokolü" (protocole d'accord) imzalanacaktı. Bu işin, bu denli kısa sürede olması düşündürücü değil mi?

Qasımlo Stockholm'deki II. Enternasyonal genel kurulu sonrasında Paris'e uğradığında, birkaç dostuna, bu arada insan haklarından sorumlu Fransız bakan Bernard Kouchener'e "Viyana'ya Tahran temsilcileriyle siyasi bir anlaşma yapmak için"gideceğini söylemişti. Bütün bu olgular, İran'ın, PDK-İ'ye olumlu bir sonuca hızla ulaşılacağı konusunda umut verip, liderlerini tuzağa düşürdüğünü göstermiyor mu?

Qasımlo, İran Kürdistanı'nın sınırlı bile olsa özerkliği için İran ile görüşmenin zamanı geldiğini düşünüyordu. Humeyni'nin ölümünün barış görüşmelerine yol açacağını umuyordu. İran da "Kürt sorunu askeri yoldan çözümlenemez" diyordu. Nitekim "Te'omoignage..." Chretien'deki 17-23 tarihinin son söyleşisinde "Tahran yöneticileri görüşmeyi kabul ederlerse reddetmeyiz. Ama iki koşulumuz var. Önce masaya rejimi temsil eden gerçekten tam yetkili kişilerle otururuz. Yoksa şu veya bu eğilimin temsilcileriyle değil. İkincisi, Tahran bizim 'İran için demokrasi, Kürdistan için özerklik' biçiminde özetlediğimiz siyasi isteklerimizden hareketle görüşmeyi kabul etmelidir" demişti. Oysa Qasımlo, Humeyni'nin ölümünün 40. günü ve Kurban Bayramı'nın ilk günü vurularak öldürüldü. İranlılar "rehber"lerine postmortem (bir kurban) mı (!) sunmak istediler?

Basın toplantısında PDK-İ yöneticileri "Qasımlo'nun öğrencileri olarak kavgasını sürdüreceğiz" dediler. Hasan Şerafi, PDK-İ Avrupa genel temsilciliğine getirilmiş. Qasımlo'nun yardımcılarından Sadık Şerefkandi, yeni merkez komite genel sekreteri seçilene dek, genel sekreterlik görevini üstlenmiş. Hasan Şerafi "Hiçbir şey kavgamızı engelleyemez, birçok şehit verdik ama mücadelemiz sürecek. İran'lı yöneticilere güvenmiyoruz. Şu anda görüşme masasına oturmamız imkansız, İran'da Kürt sorununa askeri çözüm bulabileceğimizi sanmıyoruz" dedi.

İRAN SUÇLU, ÇÜNKÜ...

Basın toplantısının sorular-yanıtlar bölümünde şu noktalar ortaya çıktı:

Muhafız Amir Mansuri Zurdiyan diplomatik pasaportlu. Yakalandıktan birkaç saat sonra serbest bırakıldı. Ve İran'ın Viyana Büyükelçiliği'ne sığındı. Büyükelçilik, polis istediği an onu sorguya çekebileceğini belirtmesine karşın, polisin bu konudaki arzusunu reddetti.

Olay gecesi İran Büyükelçisi, Fadıl Resul'un eşine "Bu cinayet, Kürtlerle görüşme yapmamızı engellemek isteyen bir fraksiyonun işi olmalı" demiş. Bu, suçun İranlılarca

işlendiğinin dolaylı da olsa kabul edilmesi değil mi?

Kürt liderlere göre sorumlu İran. Çünkü yeni görüşmeleri başlatmayı İran istedi. Ayrıca İran'lı temsilcilerin olay sonrasında cinayeti polise bildirmeden kaçtıkları unutulmamalı. Binaya kapı kırılmadan girilmiş. Kodlu (şifreli) kapının içeriden bir "işbirlikçi" tarafından açıldığı kesin. Bu da mutlaka Amir isimli "muhafız"dır. Dahası, eğer İran hükümeti suçsuz olsaydı, iki diplomatının polis tarafından sorgulanmasını engellemezdi.

Olay, İran Kürdistanı'nda duyulması üzerine, peşmergeler iki gün Mahabat'ı işgal ettiler. Kürtler genel grev ve gösteriler yaptılar. Hükümet, gösteri yapanların 300'den fazlasını tutukladı. Eğer İran hükümeti suçsuzsa insanların bu "iğrenç cinayeti" kınamasını niçin engelliyor?

PDK-İ temsilcilerine göre "Avusturya polisi aksini ispat etmedikçe, bu iğrenç katliamdan İran sorumludur."

Daha önce Simko olayı yaşanmamış mıydı? 1920'den beri İran merkezi hükümetine karşı Kürt hareketini yönetmiş olan Simko, Tahran yöneticileriyle görüşürken, Haziran 1930'da vurulmamış mıydı? 1947'de Mahabat Kürt Cumhuriyeti önderi Qazi Muhammed, Tahran'a görüşmeye giderken yolda tutuklanıp sonra da idam edilmemiş miydi? Bu tarihi olayları anımsatan Kendal Nezan, Makyavel'den çok önce, Ziya-ül Mülk'ün Siyasetname adlı ünlü yapıtı yazan Acem olduğunu belirtti. Rakip ve "isyancılar"ı görüşme vaadiyle aldatıp katletmek çok eski bir Acem yöntemi değil miydi.

OLAYIN "AKTÖRLERİ"

Muhammed Cafcri Sahrarudi, "Haşemi Rafcani'nin özel ve tam yetkili temsilcisi". Halkın Mücahitleri örgütünün belirttiğine göre, "asıl adı Muhammed Rahimi ve Kermanşah'taki Devrim Muhafızları 15. Alay Komutanı". Aralık 1988-Ocak 1989'daki görüşmelere de katılmış. Viyana'ya son görüşmelerden kısa bir süre önce gelmiş.

Hacı Mustafavi, İranlı ikinci yetkili. Hükümet içerisindeki "Kürt sorunu sorumlusu". Bazı kaynaklara göre "katliamın beyni". Viyana'ya son görüşmelerden üç hafta önce geldiği ve "gerekli hazırlıkları" yaptığı iddia ediliyor. Katliam sonrasında polis gelmeden kayıplara karıştı.

Abdurrahman Qasımlo, 1930'da doğdu. 16 Ağustos 1945'te kurulan PDK-İ'de (İran Kürdistanı Demokrat Partisi) ilk günlerden itibaren militan olarak çalıştı. Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin Aralık 1946'da "düşmesinden" sonra, Mustafa Barzani ve peşmergeleriyle birlikte SSCB'ye sığındı. 1960'lı yıllarda Çekoslovakya'da. 1968 "Prag Baharı" taraftarı. SSCB'nin Çekoslovakya'da müdahalesi üzerine Fransa'ya sığındı. Fransa'da üniversitelerde öğretim üyeliği yaptı. 1978'de Şah'ın düşmesinden önce İran'a döndü. İslam Cumhuriyeti Danışma Meclisi'ne seçilen tek laik üye. Daha sonra Humeyni İranı'na karşı mücadeleyi başlattı.

1973'te PDK-İ genel sekreteri seçilen Qasımlo, öldürülene dek bu görevini sürdürdü. Öldürülmeseydi 16 Temmuz'da Paris'e dönecek, 19 Temmuz'da ABD'ye gidecekti. Çok tedbirli olan Qasımlo, yakınlarının anlattığına göre sık sık babasının şu deyişini anımsarmış: "İranlı bir yönetici görürsen, ya onu öldür veya kaç. İranlılarla görüşme yaparsan ve görüşmeler uzarsa, güvenme, bir bit yeniği var diye dikkatli ol!" Qasımlo'nun, tedbirsizliğinin kurbanı olduğu söylenebilir mi?

Abdullah Qadiri, 1952'de doğdu. Tahran güzel Sanatlar Enstitüsü'nü bitirdikten sonra doğum yeri Nagadeh'de lise öğretmenliği yaptı. 1978'de PDK-İ'ye katıldı. VII. Kongre'de PDK-İ Merkez Komitesi'ne seçildi. Siyasi büro tarafından 1985'te PDK-İ Avrupa temsilciliğine atandı. Öldürüldüğünde cebinde Fransa'da siyasi mültecilere verilen bir pasaport vardı. "Mütevaziliği, sakinliği, insan-

ları dinlemeye verdiği önem ve inceliği" onu tanıyanlarca dile getiriliyor.

Fadıl Resul, 1951 doğumlu. Irak Kürdistanı'ndan. 1985'ten beri Avusturya vatandaşı. Fadıl Molla Mahmud Resul ismiyle de tanınan 38 yaşındaki bu "büyük prestij sahibi, Kürt aydın"a göre, "Kürtlerin en büyük düşmanı Saddam Hüseyin'dir". Abdurrahman Qasımlo ile İran yetkilileri arasında aracılık yapan Resul, Qasımlo'yu Irak'tan uzaklaştırıp İran'a yaklaştırmak istiyordu. İranlılar, Resul aracılığıyla "görüşmelere hızla yeniden başlayalım" önerisini yaptılar. Temmuz başında Paris'te bulunan Resul, bu işi ayarladı. 11 Temmuz 1989'da Viyana'da görüşmek üzere randevu alındı. Doktorasını Viyana Üniversitesi, Siyasi Bilimler Bölümü'nde tamamlayan Resul, aynı üniversitede ve Kahire Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapıyordu. "İslamcı" tanınan Resul al Hiwar (Diyalog) isimli dergiyi yönetiyordu. Aynı dergide Beni Sadr ve Ahmet Ben Bella'nın katkıları da görülüyordu. Fadıl Resul'un PDK-İ siyasi bürosu ile ilişkisi olmadı. Aracılık görevini Qasımlo ile dostluğu sayesinde yaptı.

CENAZE TÖRENİ

A. Qasımlo ve A. Qadiri'nin cenaze töreni 20 Temmuz Perşembe günü Paris'te yapıldı. Tören, Paris Kürt Enstitüsü'nde saat 10.00-13.00 arası düzenlenen saygı duruşu ile başladı. Sabahın erken saatlerinden itibaren enstitü önünde uzun kuyruklar oluştu. Hemen hemen bütün Kürt örgütlerinin önde gelen liderleri saygı duruşuna ve daha sonraki törene katıldılar. Medecins Sans Fronh'eras'in (*) eski başkanlarından, yıllarca Kürdistan'da doktor olarak ücretsiz çalışmış olan, bu vesilesiyle Qasımlo'yu çok iyi tanıyan ve halen Fransa'da insan haklarından sorumlu bakanlık görevinde bulunan Bernard Kouchner, Fransa hükümeti adına enstitüdeki saygı duruşuna katıldı. Kürtlere başsağlığı diledi. Orada hazır bulunan Kürt önderlere hitaben kısa bir konuşma yaptı. İsmet Şerif Vanlı, Kürtler adına söz alıp yanıt verdi, Kouchner'e ve özel mesajcısı ile başsağlığı dileklerini ileten Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'-a teşekkür etti.

Tören 13.30'da Cumhuriyet Meydanı'ndaki toplantıyla sürdü. Toplantıya katılım çağrısı birçok Kürt örgütünün yanı sıra, Medecins sans Frontieres, France-Liberte's (Bayan Mitterrand'ın yönetimindeki dernek **). La FIDH (***) ile L. Aide Medicale (****) de yaptı.

Tören, Cumhuriyet Meydanı'nda toplanan 5-6 bin kişilik kitlenin cenazeyi alıp Pérelachaise mezarlığına taşımasıyla sürdü. Çelenk, bandrol ve dağıttıkları bildirilerle şu örgüt, dernek ve partiler dikkati çekti:

PSKT, Kawa, PPKK, Des Chretines de Pontoise, Komkar, TKP/ML, TKP/ML Hareketi, ERNK, Les Amis de H. Curiel, THKP-C (Acilciler)....

Qasımlo ve Qadiri, daha sonra Yılmaz Güney, İranlı şair Hüseyinî Sacdî, Auguste Comte, Chopin, Michelet, Proust, Moliere, Apollinaire, Modigliani, Edith Piaf, Maurice Theoraz, Jacques Duclos ve Paris Komünü şehitlerinin mezarlığına defnedildiler.

Törene Bayan Mitterrand'ın önde gelen iki danışmanı, Fransa Milli Eğitim Bakanı Lionel Jospin ve Sosyalist Parti yöneticileri katıldılar. İran muhalefetinin önemli bütün parti, örgüt ve dernek temsilcileri de oradaydı. İranlı profesör Nasır Pakdaman "Sadece Kürtler değil, bütün İran, demokrasi kavgasında büyük bir önderi yitirdi" dedi.

Mezarlıkta PDK-İ adına Abdullah Hasanzade, Fransa hükümeti adına Bernard Kouchner birer konuşma yaptılar. Kouchner, katliamı "barbarlık" olarak nitelendirdi. Qasımlo'nun "demokrasi ve insan hakları âşığı" olduğunu belirtti ve bütün Kürtlere başsağlığı diledi. *(Medya Güneşi, Eylül 1989)*

(*) Sınırsız doktorlar
(**) Fransa - özgürlükler
(***) İnsan Halkları Uluslararası Federasyon
(****) Ilaç Yardım örgütü

Kasımlo'nun ölümü ve dolayısıyla Ortadoğu ufkumuz

İran Kürdistanı Demokratik Partisi (İKDP) genel sekreteri A. Kasımlo ve MK üyesi A. Kadiri Viyana'da, İran devlet yetkilileri ile yaptıkları dizi görüşmelerin ikincisinde, toplantı mahallinde tuzağa düşürülerek öldürüldüler. Bu, Kürt halkı için olduğu kadar bölge halkları için de acı, önemli bir kayıp sayılmalıdır. Kürt halkını hedeflemekle birlikte bölgenin öteki halklarını da doğrudan etkileyecek tehlikeli gelişmelere gebe bir sürece girildiğinin habercisidir bu olay.

Cinayet tertibinin İran'da hazırlandığı kesin gibi. İki ihtimal var: Ya İran yönetiminde söz sahibi hiziplerin ortak onayıyla bir "devlet politikası" olarak kararlaştırılıp icra edilmiş bir cinayettir bu. Veya bu hiziplerden birinin, öteki(ler)in daha farklı bir politikasını böylc bir emrivaki ile geçersiz kılmaya, kendi "çözüm"ünü empoze etmeye matuf bir girişimdir. Bu ihtimallerden hangisinin doğru olduğu henüz bilinemiyor.

Ancak hangisi doğru olursa olsun, İran Kürtleri için bu olaydan çıkarılacak sonuç değişmiyor: En azından birkaç yıl İran devleti ile barışçıl bir çözüme varmak söz konusu değildir. İran Kürtleri, şimdilik "silahlı bir çözüm"e değilse bile, kendilerini silahla koruma yoluna icbar edilmişlerdir. Ya bunu yapacaklar ya da kendilerini İran devletinin uygun göreccği muameleye teslim edeceklerdir.

Kasımlo başından beri otonomiyi, İran halkını oluşturan öteki uluslarla bir arada yaşamanın savunuculuğunu yaptı. Bu çözüme barışçıl yollarla varılmanın gereğini vurgulayan akımın önderi, bu çizgiyi İKDP'ye egemen kılan kişilik idi. Onun katledilmesi bu akımın taraftarlarını çaresiz bırakarak, İran devletinin fütursuz meydan okuyan şiddetine aynı yolla cevap vermeye çalışacak eğilimi öne çıkaracaktır.

Ama yalnızca bu değil. Bölgenin öteki devletlerinde yaşayan Kürt topluluklarının şu son yıllarda karşılaştıkları durumlar topluca düşünülürse, bir bütün olarak Kürt halkının kendisini, tarihinin hemen hiçbir döneminde hissetmediği biçimde demirden bir mengenede kuşatılmış, sıkıştırılmış gibi göreceği, gördüğü ortaya çıkar. Irak'ta her tür aracı mübah gören vahşi, yoğun bir saldırının yenilgiye uğrattığı Kürt halkı, topraklarından koparılıp sürgüne ve toplama kamplarına sürülmekte, İran'da Kürt bölgesine direnmesiz girmiş İran ordusu, barışçıl bir çözümün muhatabı olacak Kürt önderlerini öldürten bir devletin uygulamaya kararlı olduğunu gösterdiği tedip ve "temizlik" politikası için elde silah beklemektedir.

Bunlar denli büyük çapta olmasa bile, Türkiye'de de PKK eylemleri nedeniyle girişilen bazı operasyonlar mide bulandırıcıdır. "Güvenlik güçleri"nin gazetelere yansıyan akıldışı baskı ve sindirme metotları bir yana, şu sırada Cudi Dağı'nda PKK mensuplarına karşı harekâtta bulunan askeri birliklerin biyolojik, kimyasal silahlar kullanmaya hazır-

landıkları haberleri de gelmektedir. Cudi Dağı'ndaki köyler boşaltılarak bu operasyonun sadece "eylemciler"e yönelik olmasını sağlamak, kullanılan araçların bölge halkının bilincinde yaratacağı etkiyi fazlasıyla değiştirmeyeccektir.

Kendisine kendi fikri sorulmadan kendisiyle ilgili çözümler dikte ettirilen bir halk olduğunu düşünmek... Kürt halkı bu halet-i ruhiyyenin içine itilmemelidir. Hiçbir halk bu duruma düşürülmemelidir. Ve hiç kimse de, kendisini bu noktaya ittiklerini düşünmesi için hemen her şey yapılan bir halkın, sırf onurunu kurtarmak için bile olsa kendi içinden sınır tanımaz bir karşı-şiddet hareketi çıkarmasına şaşırmamalıdır.

Yakın zamana değin, her biri içinde bulunduğu devletin hududuyla kendini sınırlamış, birbiriyle ortak hareket etmeyen, ortak bir hedef ve stratejileri olmayan girişimler halinde süren Kürt ulusal hareketleri, son yıllarda Kasımlo'nun özel gayretlerinin de bir sonucu olarak müşterek bir hareket yaratmaya doğru yönelmişlerdi. Kürt sorununu uluslararası platformlarda tartışılır hale getirmekte yeri zor doldurulur bir rol oynayan Kasımlo'nun ,Kürt halkı için yerel otonomiler ve tüm bölge için uzun vadede bir federasyon düşünen projesi ve bunun için tüm barışçıl yöntemleri seferber etme tavrı, onun öldürülmesiyle şüphesiz nüfuzlu bir sözcüsünü kaybetmiş ve belki de bu yaklaşımın Kürtler içinde ikna gücünü ciddi ölçüde sarsmış olmalıdır.

Ancak bu proje sahipsiz kalmamalıdır. Bu proje ve ona temellik eden yaklaşımı, daha da derinleştirilerek, bölgenin Kürt olmayan ulusları içinde de savunucular, geliştiriciler bulmalıdır. Dinci ve milliyetçi şovenizmlerin kol gezdiği ve eylem üzre bulundukları Ortadoğu bölgesinin bu akımlar, politikalar ve bunları destekleyen güçlerce çizilmiş "makus talihi"ni kırmaya uğraşmak veya o makus talihin bizi de sinesine çekmesine baş eğmek.

Galiba artık karar vermek gerekiyor. *(Birikim, Ağustos 1989)*

Viyana'da öldürülen İranlı lider Kassumlu ile son söyleşilerden birini Cumhuriyet gerçekleştirdi:

Kürtler için öncülük şansınız var

Yavuz BAYDAR

"Türk basınını yakından izliyorum. Cumhuriyet'i de her gün dağa getiriyorlar ciple. Ülkenizde çok ilginç gelişmeler oluyor."

İran Kürdistan Demokratik Partisi (KDPİ) genel sekreteri ve iktisat doktoru Abdurrahman Kassumlu'nun, Cumhuriyet için kendisiyle söyleşi yapmak istediğimizi söy-

İran'a: Rejim çatlamıştır. Mollalar dışa bir beraberlik görüntüsü vermeye çalışıyorlar, aslında değiller. Çözemedikleri pek çok ekonomik, politik ve sosyal sorun var. Bir programları yok. Bu yüzden çözümler konusunda da beraberlikleri yok. Humeyni, askerlere "Kürtleri öldüren cennete gider" demişti. Bu inanç hayli zayıfladı. Biz çok iyi durumdayız. Azınlığın yüzde 90'ı "Demokrasi-özerklik" sloganımızı destekliyor.

leyince ilk tepkisi, kusursuz bir Türkçeyle dile getirdiği bu sözler oluyordu.

Sosyalist Enternasyonal'in Stockholm'de yapılan 18. kongresine partisinin lideri sıfatıyla katılmıştı Dr. Kassumlu. Tanınmış bir demokratik sosyalist olması nedeniyle hayli sıkı ilişkiler geliştirdiği İskandinav sosyal demokratlarıyla kongre sırasında çeşitli görüşmeler yapmış, SHP heyeti ile de kısa bir görüşme gerçekleştirmiş, Iraklı lider Celal Talabani'nin örgütü PUK'la düzenlediği ortak basın toplantısında Türkiye'yi, "Kürtlerin yaşadığı en demokratik ve en umuda açık ülke" olarak tanımlamıştı.

45 dakika süren söyleşimiz sırasında Dr. Kassumlu, özellikle İran'daki gelişmeler hakkında büyük bir rahatlık ve iyimserlik sergiliyordu. İran'da çoğulcu, demokratik bir rejimin ülkede yaşayan Kürt azınlık açısından en sağlıklı çözüm olduğunu sık sık vurguluyordu. Yanında, örgütün Paris bürosu temsilcisi Abdullah Gaderi de vardı. Kendilerini bekleyen tehlike, o anda çok uzak bir olasılıktı. Ancak yazgı her ikisini de 13 Temmuz akşamı Viyana'da, İran rejimiyle uzlaşma kapılarının açıldığı bir sırada yakaladı. Kafalarına ikişer kurşun sıkılarak öldürüldüler.

Dr. Kassumlu 59 yaşındaydı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da Mahabad Cumhuriyeti'ni kuran, ancak Şah orduları tarafından yenilgiye uğratılan KDPİ'nin çoğulculuk yanlısı ideolojik çizgisini sürdüren bir siyasi faktördü. Yenilgiden sonra Çekoslovakya'ya yerleşen Dr. Kassumlu, önce burada, sonra da Paris'te ekonomi okumuş; bu arada gerek Doğu Avrupalı sosyalistler, gerekse Batı Avrupalı sosyal demokratlar arasında saygın bir yer edinmişti. Marksizm'i yakından bilmesine ve İslam'a uzak kalmasına karşın, partisi içinde feodal nitelikli bir konuma sahipti. Şah rejiminin 1979'da yıkılmasından sonra Kürt azınlığın geleceği konusunda umutları artan Dr. Kassumlu, çok geçmeden kendisini Humeyni rejimiyle bir savaşın içinde buldu. Daha sonra patlak veren İran-Irak Savaşı'nda, öteki muhalif İran örgütleriyle birlikte Irak tarafını seçti. SE (Sosyalist Enternasyonal) kongresi için Stockholm'e geldiği sıralarda, Iraklı Kürt lider Talabani kanalıyla, İran'ın yeni lideri Rafsancani ile diyalog konusunda ilk önemli adımları atmıştı.

Dr. Kassumlu, Humeyni'nin ölümünden sonra İran'a nasıl bakıyordu?

"Humeyni'nin ölümü durumumuzu kolaylaştırdı. O, İslam Cumhuriyeti'nin temeliydi. Var olan rejim, eski rejimin Şah'a bağlılığından daha çok bağlıydı Humeyni'ye. İslam Cumhuriyeti şimdi dah güçsüzdür. Ordu, Kürdistan'da eskisi gibi güçlü bir savaş vermiyor. Humeyni askerlere, 'Kürtleri öldüren cennete gider' demişti. Bu inanç hayli zayıfladı. Biz çok iyi durumdayız. Azınlığın yüzde 90'ı 'Demokrasi, özerklik, otonomi' sloganımızı destekliyor. Partimizin ardında yüzde 80'lik bir destek olduğunu da abartmadan söyleyebilirim.

Genel olarak bakarsak, rejim çatlamıştır. Mollalar dışa bir beraberlik görüntüsü ver-

Türkiye'ye ve PKK'ya: 1992 Avrupası'nda Türkiye de yerini almak istiyor. Ülkeniz için büyük bir şans bu. Türkiye öteki ülkelere kıyasla Kürtlerin yaşadığı en demokratik ülkedir. Türkiye'deki Kürtler için ilk adım, ulusal kimliklerinin tanınması olmalıdır. Bunu kültürel ve ulusal hakların tanınması izlemelidir. Bu, neden Türk çoğunlukla birlikte gerçekleştirilmesin ve bir özerklik tanınmasın? Türkiye'nin önünde şimdi Kürtlerin sorunlarına demokratik çözüm getiren ilk ve öncü ülke olma şansı vardır. Bu, aşırı grupların dışlanmasını da sağlayacaktır. Bizim ilişkide olmadığımız tek Kürt örgütü var, PKK. Çünkü bu partinin metotlarını doğru bulmuyoruz.

meye çalışıyorlar. Aslında değiller. Çözemedikleri pek çok politik, ekonomik ve sosyal sorun var. Bir programları yoktur. Bu yüzden çözümler konusunda beraberlik de yoktur.

Ben gerçekçiyim: Halkın Mücahitlerinin ya da monarşistlerin öne sürdüğü gibi rejimin günlerinin sayılı, yıkılınanın an meselesi olduğunu sanmıyorum. Rejimin belirli yedekleri vardır, bir süre daha ayakta kalacak güce sahiptir."

Dr. Kassumlu'ya göre, bu durumda iki seçenek ortaya çıkıyordu:

"Bunların ilki, Tahran'ın daha gerçekçi bir politikayı benimsemesi, İslami inançlar çerçevesinde bir liberal çizgiye girmesidir. bunu başarır, Batı'ya kapıları açarlarsa, ayakta kalma olanakları artacaktır. Ancak böyle bir durumda İslam Cumhuriyeti'nin içeriği de farklı olacaktır, adı aynı kalsa bile.

İkinci seçenek, yönetim içinde bir grubun kendisini zorla ötekiler üzerine empoze etmesi, onları dışlamasıdır ki, bu da kaçınılmaz olarak ülkede bir patlamaya, bir iç savaşa yol açacaktır.

Biz bir iç savaş için örgütlenmiş durumdayız. İç savaş öncelikle Tahran'ı etkileyeceği için bize yararı da olacaktır. Ancak biz ilk seçeneği tercih ediyoruz. Çünkü bizi destekleyen kitle demokrasi istiyor. Artık şiddet istemiyoruz, İran'da barışçı bir gelişme istiyoruz."

Dr. Kassumlu, barışçı gelişme içindeki hedeflerini ise şöyle açıklıyordu:

"Çözüm konusundaki temel ilkemiz yıllardır aynıdır: Biz İran'da demokrasi, İran Kürdistanı'nda özerklik istiyoruz.

Yani çoğulcu bir rejim. Neden demokrasi?... Çünkü demokrasi olmadan özerklik de olmaz. Önce, demokrasi kök salacak ki, iktidara zorla el koymaların önü alınabilsin. Demokrasi güvencedir."

– Peki, ayrılık isteminin ortaya çıkardığı ikinci yol nedir?

Kassumlu – İran, Irak, Türkiye ve Suriye'de'ki Kürtlerin birleşerek kendi kaderini tayin hakkını kullanması. Bu da, Ortadoğu'da dört ülkenin sınırlarının değiştirilmesi demektir ki, hiç gerçekçi bir çözüm değildir. Politikada gerçekçi olmak zorundasınız.

Bakınız, kendi kaderini tayin etme hakkı önemlidir. Ben bunun özerk bir yönetim içinde mümkün olduğunu düşünüyorum. Ulusal kimliğimizi korumayı, içişlerimiz yönetmeyi ve dil, kültür, eğitim gibi alanlarda karar hakkına sahip olmayı hedeflediğimize göre, bu neden İran devleti bünyesinde gerçekleşeme-

sin? Eğer İran'a demokrasi yerleşir, Kürt halkına özerklik sağlanırsa, yaşam koşullarının hızla düzeleceğine inanıyorum.

– Bu tahlilin, Kürtlerin yaşadığı diğer ülkeler için de geçerli olduğunu düşünüyor musunuz?

Kassumlu – Türkiye'yi alalım. Batı Avrupa'daki ekonomik entegrasyon ne kadar hızlı bir süreç, biliyorsunuz. 1992 Avrupası'nda Türkiye de yerini almak istiyor. Gelişen teknoloji açısından bakarsak ülkeniz için büyük bir şanstır bu. Türkiye, öteki ülkelere kıyasla, Kürtlerin yaşadığı en demokratik ülkedir. Bana sorulursa şunu söylerim: Türkiye'deki Kürtler için ilk adım, ulusal kimliklerinin tanınması olmalıdır. Bunu, kültürel ve ulusal hakların tanınması izlemelidir. Bu, neden Türk çoğunlukla birlikte gerçekleştirilmesin ve bir özerklik tanınmasın?

Türkiye'deki Kürtlerin demokrasi çerçevesi içinde belirli ölçülerde hukuksal hareket serbestileri var, bundan yararlanmalılar. Acıdır ki, Türk hükümeti Kürtlere ulusal kimliklerini tanımıyor. Bakınız, açık olarak söyleyeyim, bu sorunu çözmeden hiçbir sorunu çözmek mümkün değildir. Türkiye'de yalnız Türkler vardır diye bin defa da tekrarlansa, sorun, sorun olarak kalacaktır. Biliyorum ki Türkiye demokrasi istiyor, AT'ye üye olmak istiyor. Öyleyse bu sorun çözümlenmeli. Bu, diğer ülkelerle ilişkilerinizin normalleşmesi açısından da büyük önem taşıyor. Eğer sorunun çözümüne bugün başlanırsa bile, geç kalınmıştır. Ama yarın başlanırsa çok, ama çok geç kalınacaktır. Türkiye'nin önünde şimdi Kürtlerin sorunlarına demokratik çözüm getiren ilk ve öncü ülke olma şansı vardır. Çözüm, Kürt halkının desteğini çeken küçük, aşırı grupların dışlanmasını da sağlayacaktır.

– Sayın Dr. Kassumlu, genelde ayrılıkçı hareketlere, özelde de PKK'ya bakışınız nasıl?

Kassumlu – Bizim ilişki içinde olmadığımız bir tek Kürt örgütü var: PKK. Çünkü bu partinin metotlarını doğru bulmuyoruz. Eğer PKK programını alıp incelerseniz, eleştirecek pek bir şey bulamazsınız. Diğer siyasi partiler gibi bir programları var. Ancak metotlarını desteklemiyorum, ne Türkiye içinde ne de Türkiye dışında. Bizim ilkemiz, sivil halka zarar verici her hareketten kaçınmaktır. PKK, terörist metotların kısa vadede verimli olacağını düşünebilir. Ancak bir siyasi parti, eğer sorumluluk sahibi, demokratik bir parti olarak kendisini kabul ettirmek istiyorsa, bu metotlara başvurmamalıdır. Filistinlileri alalım: Arafat'la görüştüm geçenlerde. Bana "On yıl önce yaptıklarımızın bedelini ödüyoruz hâlâ" diyordu. Bakınız, ben yıllarca dağlarda savaştım. İran'a karşı kendimizi savunduk. O yüzden çok iyi biliyorum, inanın ki, bir savaş başlatmak çok kolay, ama o savaşı sona erdirmek hiç mi hiç kolay değil. *(Cumhuriyet, 19 Temmuz 1989)*

Irak'ta savaşan Barzani'nin peşmergeleriyle görüştük

Gözden ırak, Irak Kürtleri

Milena ERGEN

Evet, tam bir yıl oldu. Kimyasal silahlardan ve Irak hükümetinin soykırımından kaçan Kuzey Irak Kürtleri 1988 Ağustosu'nun 27'sinde başlayarak, Çukurca'dan Şemdinli'ye kadar olan sınır bölgesinden geçip, kitleler halinde Türkiye'ye sı-

Irak'tan kaçan Kürtlerin Türkiye'ye sığınmalarının üzerinden bir yıl geçti. Ancak, ilk zamanlardaki ilginin yerini, yavaş yavaş bir duyarsızlık aldı. Irak'ta kalan peşmergeler için de durumun pek parlak olduğu söylenemez. Her an yeni bir kimyasal ya da biyolojik silah saldırısıyla karşılaşabilirler.

ğındılar. Türk ve dünya basınının ilgisini birkaç ay üzerinde toplayan Irak Kürtleri şimdi gözden ırak, Irak anti propagandasıyla karşı karşıya. Saddam rejimi yaşananların izleri hâlâ canlıyken, aralarında Türklerin de bulunduğu, BBC'den Amerikan haber ajansları muhabirlerine kadar pek çok gazeteciyi soykırımın en dehşet verici örneklerinden birinin yaşandığı Halepçe'yi gezmeye davet ediyor. Tabii, yaşanan acılardan en ufak bir iz taşımayan, yeni inşa edilmiş bir Halepçe'ye...

İsveç Haber Ajansı TT muhabiri Stefan Hjerten, "Bize yeni ve tertemiz bir Halepçe gösterildi. Ancak, burada Kürtlerin mi yoksa Arapların mı yaşadığını tespit etmeye zamanımız olmadı" diyor. Hjerten, tüm gezi sırasında asla yalnız bırakılmadıklarını ve hükümet görevlilerinin kendilerine rehberlik yaptığını söylüyor.

ÇÖLE DÖNEN OVALAR

Tabii, hiçbir gazeteci ekibi bir yıl öncesine kadar "kurtarılmış bölge" olarak adlandırılan kuzey sınırına kadar götürülmüyor. Geziler baştan sona hükümetin belirlediği zamanlarda ve yerlerde yapılıyor. Oysa sınıra yakın bölgelere gidildikçe, yıkılmış çoban kulübelerini ve kimyasal silahlarla çöle çevrilmiş ovaları görmek mümkün. Bu da geçen yıl yaşanan vahşetin en açık kanıtlarından biri. Ama daha yakından görmek gerek. Bunun için de denemek gerek. Deniyoruz...

Türk-Irak sınırında insan kalmamış. Daha bir yıl önce buradan yüz binlerce insanın geçtiğine inanmak çok zor. Dağlar sessiz. Saatlerce yürümemize rağmen tek bir insanla karşılaşamadık. Rehberler "Geldik" dediğinde gözlerime inanamadım. Ağaçların içlerine oyulmuş kulübeler ancak çok yaklaşıldığında fark edilebiliyordu. Birkaç dakika sonra da kayalıkların arasında çok zor fark edilen nöbetçileri görebildim. Yaklaştığımızda, gölge bir yer gösterip "Oturun" demek dışında hiç konuşmadılar. Geceleri keşfe ya da eyleme çıkan peşmergeler, saat 13.00 olmasına karşın hâlâ uyuyordu. Akşama doğru kamp yavaş yavaş canlanmaya başladı. Ateş yakıp çay yapanlar, silah temizleyenler, telsizle uğraşanlar... Misafir olduğum peşmerge kampı Mesut Barzani'nin liderliğindeki Irak Kürdistan Demokrat Partisi'ne (İKDP) bağlı. Kamp komutanı bir yıldan bu yana Irak Kürdistanı'nda çarpışan tüm partilerin katıldığı Irak Kürdistan Cephesi'nin (IKC) bir parçası olduklarını söylüyor. IKC'de yer alan partiler ise; Irak Kürdistan Demokrat Partisi (Barzani), Kürdistan Yurtsever Birliği (Talabani), PASOK (Kürt Sosyalist Partisi), Irak Kürdistan Sosyalist Partisi, Kürdistan Demokratik Halk Partisi ve Irak Komünist Partisi Kürdistan Bölümü... "Cephemiz, her Kürt ilinde küçük gruplar halinde hareket ediyor. Bu kampta 20 kişiyiz, 9-10 kişilik gruplarla eylem çıkıyoruz. Amacımız Irak ordusunun dağlarımızda serbest hareket etmesini engellemek. Bazen günler boyu Irak ordu birliklerinin peşine düştüğümüz oluyor. Zaten silahlarımızın tamamını da çatışmalarla elde ediyoruz" diyor kamp komutanı...

DEPO DOLU

Barınaktaki silah deposu bu tür eylemlerde oldukça başarılı olduklarını gösteriyor.

Otomatik tüfekler, mermiler ve antitank roketlerinin çoğu Sovyet malı. Bazılarında Irak ordusunun amblemlerini görmek mümkün. Genç bir peşmerge, "Bize dışarıdan hiç silah gelmiyor" diyor. Sonra depoyu göstererek ekliyor; "Bunların hepsini savaşarak kazandık." Sıra fotoğraf çekmeye geldiğinde ise hemen uyarılıyorum. Ne sığınakları, ne de deponun fotoğraflarını çekmeme izin verilmiyor. Tekrar dışarı çıktığımızda telsiz yardımıyla İran'daki Politbüro ile bağlantı kurmaya çalışan peşmergelerle karşılaşıyorum. İki peşmerge sürekli olarak telsizle ilgileniyor. Karargâhtan gelen haberler oldukça endişe verici. Irak hükümet güçleriyle bir çatışma bekleniyor. 10 kişilik bir grup hemen hazırlanmaya başladı. Gelen haberle birlikte Irak içlerine doğru harekete geçtiler. Komutan gerekli talimatları verdikten sonra yanıma döndü. "Sürekli hareket halindeyiz. Kontrolümüz altında olan bölge kalmadı. Bu yüzden kadın ve çocuklarımızı bu bölgede tutmuyoruz. Şimdilik onları koruyamamız mümkün değil" diyor.

Saat 17.00'ye yaklaşırken genç bir çocuk bize yemek getirdi. Menü her gün olduğu gibi bugün de sac ekmeği, yoğurt ve baldan oluşuyor. Yiyecek bulmak oldukça güç. Katır ya da at sırtında bir iki günlük yolculuktan sonra yiyecek verecek bir köye ulaşılabiliyor. Çay ve şeker ise en değerli yiyecek malzemeleri. Çok dikkatli ve ölçülü kullanılıyor. Çaylarımızı içerken konu geçen seneki saldırıya geliyor. Peşmergeler yavaş yavaş konuşmalarımıza katılmaya başlıyor; "Adamlarımızın bir kısmı, kadın, çocuk ve yaşlıları korumak için onlarla birlikte Türkiye'ye geçti. Küçük gruplar halinde dağlara dağıldık saldırıdan sonra. Irak ordusunun ulaşamadığı bölgelerde barındık." Görüldüğü kadarıyla peşmergeler Irak ordusuna göre dağlık arazide biraz daha avantajlı. Peki ya, olası bir kimyasal silah saldırısında bu avataj sürecek mi?

OTUZ SAYFALIK KORUMA

"Kendimizi korumayı öğrendik" diyorlar. Sonra peşmergelerden biri küçük bir broşür çıkartıp gösteriyor. En ucuz teksir kağıdına basılmış otuz sayfalık kitapçıkta değişik kimyasal silahların şekilleri, dumanı, kokusu ve patlama sesine göre nasıl ayırt edilebileceği gösteriliyor. Son bölüm ise bu tür silahlara karşı alınacak önlemlere ayrılmış. "Bu kitap artık her peşmergenin cebinde var" diyor komutan. "Örneğin, hardal gazı çürümüş yumurta kokusunda. Rengi ise sarı. İlk saldırıda kendimizi korumak için hepimiz yerlere yattık. Ama bunun bir hata olduğunu öğrendik. O gaz havadan ağır. Bu nedenle yüksek yerlere kaçmamız gerekiyor." Kamptaki konuşmalar kimyasal silahların peşmergeler için, "zehirli hava" olmaktan çıktığını gösteriyor. Artık tedbir alınabileceğini öğrenmişler. Bu arada kamp komutanı, kuşağından sarı ve yeşil renkli ambalajı olan bir ampul çıkarıyor. Atro Pen isimli bir anti-sinir gazı iğneleri. Bu tür ilaçların dışarıdan alabildikleri tek yardım olduğunu söylüyor. Bir başkası söze karışıyor; "Silahı düşmandan, yiyecekleri de halkımızdan sağlayabiliyoruz. Ama ilacı nereden alabiliriz?"

Gece ilerledikçe sohbet giderek canlanıyor. Herkesin sürekli tekrarladığı söz ise, "Artık Irak'a destek verilmesin." Bu arada oldukça yaşlı bir peşmerge soruyor, "Bizim durumumuz dünyayı utandırmadı mı? Saddam bu silahları tek başına üretemez ama biz tek başımıza direnmek zorundayız." Sonra sesler yükseliyor, "Bunu yaz! İnsan haklarına saygılı olan herkes, Saddam'a destek verilmemesi için harekete geçmeli."

BİR GARİP FABRİKA

Peşmergelerin ortak iddiası, Selmanpak kenti yakınlarında bulunan Ebuxreb yerleşim bölgesindeki bir fabrikada biyolojik silah üretildiği yolunda. Fabrikada yabancı mühendisler çalışıyormuş. Ayrıca, sürekli ola-

rak Avrupa'dan koliler gönderiliyormuş. Burada üretilen silahları ise en ufak ayrıntılarına kadar tarif edebiliyorlar. Küçük oval bir bombadan patlama sırasında sadece mekanik bir ses çıkıyor ve dört parçaya ayrılıyormuş. Çok yakınında bulunulduğunda sinek sesine benzer bir ses duyuluyor ve havada bir şeylerin yayıldığı görülebiliyormuş. Peşmergeler, ancak yıllar sonra bu bombanın tifo ve koleraya yol açtığını tespit ettiklerini söylüyorlar. Sonra Irak ordusundan ele geçirdikleri bir belgeyi gösteriyorlar. Belgede, biyolojik ve kimyasal maddelerin nakliyatına ilişkin bilgiler var.

Hararetle süren sohbeti parazitlerle dolu bir radyo sesi kesiyor. İran'dan korsan yayın yapan IKDP'nin bir saatlik yayını başladığında önce Kürtçe marşlar duyuluyor. Marşların bitiminde çarpışmalarla ilgili bilgiler veriliyor. Haberleri doğrular gibi uzaktan top sesleri geliyor. Keşfe çıkacak peşmergelerle vedalaşıyoruz. İki peşmergeyle birlikte kampta kalıyorum. Komutan, "Bu dağlarda son peşmerge kalana kadar savaşa devam edeceğiz" diyor.

Irak Kürtleri için bir dönemin bitip yeni bir dönemin başladığı ortada. Kimyasal silahlardan önce ve kimyasal silahlardan sonra... Bu dönemde kimin haklı olduğu değil, kimin en öldürücü silaha sahip olduğu önemli. *(Tempo, 10 Eylül 1989)*

Irak'taki Kürt liderler:

"Türkmenlere baskı yapılıyor"

Irak'taki Kürt liderler, "ülkelerindeki Türkmenlere baskı yapıldığını " belirterek, kendilerinin Türkiye ile bir anlaşmazlıkları olmadığını söylediler.

Irak Kürdistan Demokrat Partisi lideri Mesut Barzani, Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani ve Kürdistan Demokratik Halk Partisi lideri Sami Abdurrahman, dün telefonla gazetemizi arayarak, "Irak gerçeği"ni somut olarak yansıtan haber için teşekkür ettiler.

Güneş'e verdikleri özel demeçlerde, "Irak'a demokrasi, Kürdistan'a otonomi" için savaşımlarını sürdürdüklerini açıklayan liderler, Irak Kürdistanı'nda 478 yerleşim biriminin yok edildiğini ve 77 köyün oturulamaz duruma getirildiğini açıkladılar.

Yapılan açıklamalarda, 25 Ağustos 1988'den 1 Eylül 1988'e kadar geçen süre içinde kimyasal silah bombardımanından kaçan 150 bin kişinin Türkiye ve İran'a sığındı, ancak peşmerge savaşının halen devam ettiği belirtildi.

BARZANİ: "SEÇİM GÖSTERMELİKTİ"

Irak Kürdistan Demokrat Partisi lideri Mesut Barzani, Irak'taki Saddam rejiminin Kürdistan Özerk Bölgesi'nde yapılan seçimleri dünya basınına izletirken, kendi kalesine gol attığını belirterek şunları söyledi:

"Saddam rejiminin gerçeği, dünya basınının gözünden kaçırmak için aldığı önlemler yeterli olmayınca, özü ortaya çıkmıştır. Göstermelik ve düzmece seçim senaryoları, Irak'ta yaşayan 3 milyon Kürt'ün hangi koşullar altında yaşadığını ve özgürlükten, demokrasiden yoksun olduklarını bir kez daha göstermiştir."

Kuzey Irak'taki dağlık bölgenin Irak ordusunun giremediği alan olduğunu ve Türkiye, İran, Irak sınırlarında oluşturulan güvenlik kuşağının kendi denetimlerinde bulunduğunu vurgulayan Celal Talabani, halen 25 bin kilometrekarelik bir bölgeyi denetim altında tuttuklarını açıkladı. Irak Kürdistanı'ndaki Kürt örgütlerinin ittifak içinde Saddam rejimine karşı savaştıklarını açıklayan Talabani, peşmerge eylemlerinin, yalnızca Irak topraklarında yapıldığını ve Türkiye ile hiçbir alıp verecekleri olmadığını belirtti.

SAMİ ABDURRAHMAN: "GECELER BİZİM"

Kürdistan Demokratik Halk Partisi lideri Sami Abdurrahman, sayısı 20 bini aşan peşmerge güçlerinin tek merkezden yönetildiğini ve gündüz, Irak ordularının denetiminde olan yerleşim birimlerine, gece olunca peşmerge güçlerinin hâkim olduğunu söyledi. Kendi örgütsel anlayışlarının komşu ülkelerle hiçbir çelişkiye yer vemeyecek biçimde geliştiğini açıklayan Sami Abdurrahman, aralarında çok sayıda Türkmen, Asuri, Arap ve diğer Iraklı rejim muhalifi bulunduğunu da söyledi.

29 Mart 1987'de Irak Devrim Komuta Konseyi'nin aldığı bir kararla Kürdistan Özerk Bölge Valiliği'ne Saddam Hüseyin'in akrabası ve özel istihbarat şefini atadığına dikkati çeken Sami Abdurrahman, Türkiye ve Irak sınırında oluşturulan güvenlik kuşağında Türkiye aleyhine geliştirilen olayların Vali Ali Hesen Elmecid tarafından düzenlendiğini öne sürerek şöyle dedi:

"Irak ordusunun güneyden giremediği topraklarımıza, kuzeyden Türk ordusunun girebilmesi için Vali Ali Hessen Elmecid'in senaryolarına işlerlik kazandırılmıştır. Peşmerge güçlerini iki ateş arasında bırakmak ve Türk ordusunun denetimimizde olan topraklarda operasyonlar yapması için, Türkiye'ye yönelik eylemler geliştirme fikri, Saddam dışında hiçbir devlet yetkilisinin taşımadığı yetkileri elinde tutan bu valinin fikridir." *(Güneş, 15 Eylül 1989)*

Halepçe katliamını anmak için BM'ye başvuru

İsveç hükümeti 17 Mart'ın Halepçe katliamını anma günü ilan edilmesi için Birleşmiş Milletler'e başvurdu.

Kıbrıs Rum Kesimi'nde, Dünya Öğrenci Günü nedeniyle bir araya gelen öğrenci temsilcileri, Irak Baas rejimini Kürtlere karşı giriştiği kanlı eylemler nedeniyle kınadı.

Suriye Halk Radyosu, İsveç hükümetinin Halepçe'yi anma günü ilan edilmesi için Birleşmiş Milletler'e başvurarak, tüm ülkelerin bugünü kabul etmesini istediğini haber verdi. İsveç hükümetinin BM'ye sunduğu raporda, kimyasal silahların dünya genelinde kaldırılması için çalışmalar yapılması gerektiği savunuldu. *(Cumhuriyet, 11 Ağustos 1989)*

Saddam Hüseyin kendine trilyonluk mezar yaptırdı!

Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, başkent Bağdat'ta kendisi için yaptırdığı anıt mezara 500 milyon dolar (bizim paramızla 1 trilyon 125 milyar lira) harcadı. Adına "Saddam Quasidiye" denilen mezarı Japonlar tam 27 ayda inşa ettiler.

Irak'ta nereye giderseniz gidin, her yerde Saddam'ın fotoğrafı asılı. Onun adını anmadan hiçbir şey yapamıyorsunuz. Yalnız gezemiyorsunuz. Çünkü Saddam'ın adamları tuvalette bile peşinizde.

Irak Enformasyon Bakanlığı'nın daveti üzerine gittiğimiz Irak'ta, gözümüze ilk çarpan, Devlet Başkanı Saddam'ın fotoğrafları. Aklınıza gelecek her yerde, yollarda, direklerde, duvarlarda, sokak aralarında, otel, lokanta, sinema, işyerleri, eğlence yerlerinde, dükkânlarda ve hatta evlerin içinde bir tek kişinin fotoğrafı asılı. Saddam Hüseyin'in...

Sadam, adeta Irak'ın her şeyi. Şimdi de 2600 yıl önce Irak'ta büyük medeniyet kuran Babilon'un torunu ilan etmiş kendisini. Saddam, "Allah'ın bir lütfu" olduğunu iddia ederek "Bu göreve Allah istediği için geldim" diyor ve "Çünkü kutsal kitapta benim devlet başkanı olacağım yazılıdır" diye ekliyor.

Saddam ölmeden mezarını bile yaptırmış. Üstelik İran'la savaş sırasında inşa edilen bu dev anıt mezara 500 milyon dolar harcanmış. Bizim paramızla 1 trilyon lirayı geçiyor.

"Saddam Quasidiye" adıyla anılan Anıt mezarı Japonlar inşa etmiş. Toplam 27 ay süren anıt mezar inşaatı 1981'de tamamlanmış. İkiye bölünmüş bir küre şeklindeki anıtın doğuya bakan yüzü Saddam'ın doğumunu, batıya bakan yüzü ise ölümünü temsil ediyor.

Irak'ta yabancıysanız, ortada dolaşmak çok zor. Davetli bile olsanız, peşinizde Saddam'ın ajanları dolaşıyor. Bu ajanlar tuvalete girerken bile peşinizde. Bütün dünyadan toplam 270 gazetecinin izlediği seçimlerde gazeteci sayısından daha fazla polis görevliydi.

Biz Kürt bölgesindeki seçimleri izlemeye gitmiştik. Ama seçimler görülmeye değerdi doğrusu. Halk davullu-zurnalı eğlenceyle seçime gidiyor. Oyunu açık açık kullanıyor. Ama sayım gizli yapılıyor. Çünkü muhalefet diye bir şey yok. Seçime katılan herkes Saddam'ın adamı. Yani laf olsun diye seçim yapılıyor.

Yolda yürürken bir-iki dakika içinde konuşabildiğimiz bazı Kürtler, "Bu göstermelik seçimde, eğer oyumuzu kullanmazsak, Saddam'ın resmini dükkânımıza ve evimize asmazsak, o zaman bizi asarlar" diyor.

Kürdistan Özerk Bölgesi olarak bilinen bölgede, özerklik sadece kâğıt üzerinde kalıyor. Şöyleki, bölgedeki üst düzey yöneticileri de dahil olmak üzere, bütün görevliler Bağdat hükümeti tarafından seçilip, göreve atanıyor.

Kürdistan, Bağdat ve Basra'da geçirdiğimiz yaklaşık bir hafta boyunca, yerli halk bizlerle konuşmaktan dahi çekiniyordu. *(Sabah, 15 Eylül 1989)*

Kürt mülteciler, göçmen Türkler

Asimilasyon insan haklarına en büyük, en ağır saldırıdır. İnsanın etnik kimliğini, kültürel varlığını ve sonuçta manevi kişiliğini yok etmeye yönelik bir suçtur. Bir insanlık suçudur.

Mehmet Ali ASLAN

Yüz binden fazla Iraklı Kürt, 1988 yazında Türkiye sınırına dayandı. Kimyasal bombaların, zehirli gazların bölgeye yaydığı ölümden kaçıyorlardı.

Saddam rejimi, Kürtlerin bulunduğu sivil yerleşim merkezlerine karşı kimyasal bombalarla saldırıya geçmişti. Çocuk, kadın, genç, yaşlı ayrımı gözetilmeden bütün Kürtler yok edilmek isteniyordu. Bu bir soykırımdı.

Iraklı Kürtlerin büyük çoğunluğu kadın ve çocuktu. Türkiye'den sığınma hakkı istediler. Birkaç gün sınırda bekletildikten sonra, kamuoyunun baskısı ve Sayın Özal'ın etkisiyle Türkiye'ye kabul edildiler.

Başbakan Sayın Özal'ın gelenlerin soydaşları olduklarını belirttiği bölge halkı, Iraklı Kürtleri evlerine aldı. Ekmeklerini onlarla bölüştüler. Acılarını paylaştılar.

Fakat iktidar, halkın bu gönüllü yardımına kuşkuyla baktı. Mültecileri enterne edip, tel örgülerle çevrili kamplara yerleştirdi.

Beslenme, barınma ve sağlık ihtiyaçları en alt düzeyde karşılandı. Gezi, yerleşme ve çalışma özgürlüklerinden yoksun bırakıldılar. Çocuklara eğitim ve öğretim imkânları sağlanmadı. Kendi çabalarıyla yapmak istedikleri öğretime ise idare engel oldu. Gelecekleri belirsiz ve psikolojik bunalım içindedirler.

Türkiye'nin de onayladığı uluslararası sözleşmelere göre, mülteci oldukları halde hükümet onlara mültecilik sıfatı tanımıyor. Mültecilik sıfatı tanınmayınca da dış yardımlardan yararlanamıyorlar. Çünkü dış yardımlar ancak mültecilik sıfatı tanınanlara verilebiliyor.

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu, yardım toplanmasını idarenin iznine bağlamış. Hükümet ve emrindeki idare, kurulan yardım komitelerine izin vermediği için yurt içinde yapılmak istenen yardımlar da engellenmiş oldu.

Bulgaristan Türkleri sorunlarını, şimdiye kadar beraber yaşadıkları Bulgaristan'daki halklarla işbirliği yaparak çözemezler miydi?

Türkiye 1989 yazında, bu kez Bulgaristan'dan gelen bir göç dalgasıyla hareketlendi.

Gelenler, kimyasal bombaların, zehirli gazların yarattığı dehşet ortamından kurtulmak için kaçmıyorlardı.

Ellerinde pasaportları, alabildikleri kadar eşyaları ve ceplerinde bir miktar paralarıyla birer turist gibi geldiler. Birçoğunun otomobili de vardı.

Geldikleri ülkede önemli maddi sorunlarının olmaması gerekirdi. Bulgaristan işgücü açığı olan ve yabancı işçi istihdam eden bir ülkedir. Gelenlerin hepsinin çalıştıkları bir işi vardı.

9 milyonluk Bulgaristan'ın kişi başına milli geliri, 54 milyonluk Türkiye'nin birkaç katıdır.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye göre gelenler mülteci değildir. Pasaportla serbest olarak gelen, dönme olanakları bulunan ve haklarında takibat yapıldığı konusunda bir delil olmayan Bulgaristan Türkleri iltica talebinde de bulunmamışlardır.

Fakat hukuki statüleri ne olursa olsun, Bulgaristanlı Türkler, hükümet ve siyasi partiler tarafından olağanüstü bir ilgiyle karşılandılar.

Cumhurbaşkanından bütün parti liderlerine kadar herkes sınıra koştu. TRT ve basın, olayın üzerinde gereğinden de fazla durdu. Bankalar, büyük gazeteler ve birçok kurumlar yardım kampanyaları açtılar. Kürt mülteciler olayında olduğu gibi Yardım Toplama Kanunu'nun engeliyle karşılaşmadılar. Hükümet ve yardım kurumları gereken her türlü yardımı yapmakta gecikmediler. "Bursa'da binden fazla işçinin son aylarda bu şehre gelen göçmenlere istihdam yaratmak için işten çıkarılması. Bazı KİT'lerde bu yönde bir emekliliğe ayırma harekâtının sessizce yürütülmesi.. Kaba bir hesapla, göçmenlere ev ve istihdam sağlamanın faturasının 2 trilyon lirayı aşacağı..." haberleri basında yer aldı.

Yetkililer göç olayının nedeni olarak Bulgaristan'da uygulanan asimilasyon politikasını gösterdiler. Bulgaristan bu suçlamayı reddetti.

Çünkü asimilasyon, insan haklarına en büyük, en ağır saldırıdır. İnsanın etnik kimliğini, kültürel varlığını ve sonuçta manevi kişiliğini yok etmeye yönelik bir suçtur. Bir insanlık suçudur. Uluslararası sözleşmelerin yasakladığı, hukuka ve insan haklarına aykırı olan asimilasyon uygulanıyorsa, buna maruz kalanların her türlü tepkiyi göstermeye hakları vardır.

Yalnız düşündürücü olan şu. Asimilasyon politikasının yıllar önce uygulandığı söyleniyor. Ama o dönemlerde fazla bir ses çıkmadı. Sosyalist ülkelerde demokratikleşmenin başladığı bir dönemde olaylar patlak verdi.

Gelenler, demokratikleşme hareketinin başladığı ve geliştiği bu dönemde, sosyalist demokrasiye geçiş için Bulgaristan'daki halklara destek olamazlar mıydı?

Bulgaristan Türkleri sorunlarını, şimdiye kadar beraber yaşadıkları Bulgaristan'daki halklarla işbirliği yaparak çözemezler miydi? Ülkelerinden ayrılmakla hem geride kalanlar için ve hem de geldikleri ülke için yeni sorunlar yarattıklarının farkında değiller mi?

Halkımız, bir olup bittiyle karşı karşıyadır. Beklenmeyen bir misafir de olsa, imkanlar ölçüsünde misafiri ağırlamak kaçınılmaz hale gelmiştir.

Fakat bunu yaparken kamuoyunun duyarlı olduğu iki konuya dikkat edilmelidir.

Kürt mültecilerle göçmen Türklere karşı hükümetin, bürokrasinin ve basının farklı tavrı, kamuoyunda gittikçe büyük tepkilere yol açıyor.

Kürtlerin Türkiye'de kalmaları bir zorunluluktan doğuyor. Irak'ta demokratik bir iktidarın işbaşına geldiği gün, vatanlarına döneceklerdir. Şimdilik sorunun çözümü için vakit geçirilmeden Kürt mültecilere mültecilik sıfatının tanınması gerekir.

Göçmenler ayrıcalıklı bir konuma getirilmemeli ve vatandaşların işi ve geliri için bir tehdit unsuru olmamalıdır.

Türkiye'nin dış politikası iki ayrı etnik grubun ipoteği altında görünüyor ve bu iç politikayı da şekillendiriyor. Bunlardan biri dış Türkler, diğeri Kürtlerdir.

Televizyonu açın, basına bakın. Hükümetlerin dış ilişkilerini yönlendiren unsurları araştırın. Bunu açıkça göreceksiniz.

Irak, İran ve Suriye'yle ilişkilerin ağırlık noktasını hep Ortadoğu'daki Kürt sorunu teşkil eder. Kürtlere karşı alınacak önlemler, ortak kurumları bile yaratır. Önceliği Kürt sorunu alınca, bu devletlerle olan ilişkilerde Türkiye halkının çıkarları gereğince gözetilemez ve çoğunlukla halkımızın çıkarlarıyla ters düşen politikalar saptanır.

Kıbrıs ve Batı Trakya Türkleriyle ilgili sorunlar, Batı'yla olan ilişkilerimizi hep olumsuz yönde etkilemiş, bugünkü ekonomik sıkıntılarımızın temel nedenlerinden biri olmuştur.

Bulgaristan Türkleri ise Bulgaristan ve sosyalist ülkelerle ilişkilerimizin gerginleşmesine yol açmıştır.

Bu yetmiyormuş gibi bazı çevreler İran'daki Azerileri, Sovyetler Birliği'ndeki Türkleri, birlikte yaşadıkları halklara karşı kışkırtmanın ve Türkiye'yi bir maceraya sürüklemenin hesabı içindedirler.

Aynı çevreler, Kerkük Türklerini, zengin petrol kaynaklarının ele geçirilmesinde bir araç olarak görüyorlar.

Topluma şöyle bir anlayış egemen kılınmak isteniyor. "Türkiye Türklerindir. O halde Türkiye, Türk soylu olan herkesin vatanıdır. Türk soylu olan kişi nerede olursa olsun Türkiye'ye gelip yerleşmek hakkına sahiptir. Türk soylu olmayan kim olursa olsun yabancıdır."

Bu anlayışın temelinde ırk unsuru vardır. Öngördükleri devlet de ırkçı bir devlettir.

Türkiye Cumhuriyeti ırk esasına dayalı bir devlet olabilir mi? Bugünkü dünya konjonktüründe buna izin verirler mi?

Türkiye'de en büyük etnik grup Türk olmakla beraber başka etnik gruplar da vardır. Müslüman etnik gruplar bir yana, Müslüman olmayan etnik grupların hakları Lozan Antlaşması'yla güvence altına alınmıştır. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler bu ülkenin vatandaşları ve sahipleridirler. Müslümanlar da, hangi etnik kökenden gelirse gelsinler, yine bu ülkenin gerçek sahipleridirler.

Anayasa'nın 66. maddesi "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" diyor. Bu Türklük kavramında soy, ırk esası değil, sadece vatandaşlık bağı kabul edilmiştir.

Demek ki bu ülkenin sahipleri, bu ülkenin vatandaşlarıdır. Çünkü bunlar bu vatan için savaştılar. Yıllardır aynı acıları birlikte paylaşıyor, aynı güçlüklere birlikte göğüs geriyorlar. Ülkede bulunan tüm zenginlikleri, tüm değerleri ortak emekleriyle bunlar yarattılar.

Türkiye'nin dışında yaşayan hiç kimsenin, hangi soydan gelirse gelsin vatan üzerinde bir hakkı yoktur. Bu benim vatanımdır diyemez. O, bir yabancıdır.

Onların da acı tatlı hatıralarını paylaştıkları birer vatanı var. Beraber yaşadıkları halklar var.

Sorunları varmış. Tabii ki olacak. Hangi toplumun sorunu yok ki. Çözüm, sorunlardan kaçmak değildir. Toplumun diğer kesimleriyle ve beraber yaşadıkları halklarla birlikte

el ele verip, bu sorunları çözmeleri gerekir. Hem kendileri, hem içinde bulundukları toplumlar ve hem de insanlık için en doğru yol budur.

Türkiye azgelişmiş bir ülke. Kaynakları sınırlı. Nüfus artış hızı fazla. Bugün 4 milyon işsiz var. Her yıl yarım milyona yakın, bu işsizler ordusuna katılıyor. Üç milyon vatandaşımız Avrupa'da, el kapılarında yaşam mücadelesi veriyor.

Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlara yaptığımız yatırım çok yetersiz. Konut açığı her gün biraz daha büyüyor.

Türkiye, Türk soyundan gelen herkese kapılarını açarsa, Türkiye'dekiler nereye gidecek? Onlar nerede iş bulacak?

Buna bakıp başkaları da, örneğin vatandaşlarımız olan Rum, Ermeni, Yahudi, Kürt, Çerkez ve diğerleri de dışarıdaki soydaşlarını Türkiye'ye davet etseler durum ne olur?

Türkiye yol geçen hanı mıdır ki, her isteyen soydaşını getirip yerleştirsin.

Olmaz böyle şey. Bu işin kuralı var. Bu kuralları da Lozan Antlaşması ile Anayasa saptamıştır. Bir de örneğin mültecilerin hukuki durumunda olduğu gibi, uluslararası sözleşme hükümleri vardır.

Türkiye ne dış Türklerin vatanıdır ve ne de dış Kürtlerin. Türkiye sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarınındır ve Türkiye'nin sahipleri sadece onlardır. Hiçbir ayrım gözetmeden, ama birbirlerinin kültürlerine, özelliklerine ve kimliklerine saygılı olarak birlikte bu ülkeyi yönetecekleridir ve herkesin mutlu olduğu ileri, demokratik bir Türkiye yaratacaklardır.

Türkiye'nin dış politikası, dış Türklerle Kürtlerin etnik sorunlarına bağımlılıktan kurtarılmalı ve dış politika bu sorunlardan bağımsız olarak saptanmalıdır.

Bu nasıl olur? Öncelikle toplum, şoven milliyetçi anlayışların etkisinden kurtarılmalı. Eğitim ve öğretim demokratikleşmeli. Dış Türkler sorununu yaratan güçlerin etkinliklerine son verilmeli. En önemlisi Kürt sorunu serbest ve özgürce her kesimde tartışılmalı ve barışçı, demokratik, çağdaş bir çözüme varılmalıdır. İçte bir Kürt sorunu kalmamalı ki, Türkiye Ortadoğu'daki Kürt sorununa demokratik ve insani bir anlayışla yaklaşsın.

O zaman ülkemizin ve halkımızın yararına olacak bağımsız bir dış politika saptanabilir. Kuşkusuz bu politikalar diğer halkların yararlarıyla ve evrensel yararla uyum içinde olacaktır. Onlara ters düşmeyecektir.

Türkiye, dış Türkler ve dış Kürtlerle ilgilenmeyecek midir? Elbette ki ilgilenecektir. Fakat bu ilgi, başka devletlerin içişlerine karışmadan, insan hakları çerçevesinde olacaktır.

Çağımız insan hakları çağıdır. İnsan hakları devletlerin içişleri değildir. Hangi ülkede olursa olsun, insan hakları ihlal ediliyorsa buna tepki göstermeliyiz.

Örneğin Irak ve İran'da Kürtlere yapılan baskılara, Bulgaristan'daki asimilasyon politikasına, Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine, Irak'ın Kerkük Türklerine, İran'ın Azerilere uyguladıkları baskılara karşı çıkılmalıdır.

Ama bunun ölçüsü bellidir. Sofya'ya, Kerkük'e ordunun yürümesi, İran'a savaş açılması, Sovyetler Birliği'nin içişlerine müdahale ederek, rejime karşı ayaklanma girişimlerinin kışkırtılması ve Kıbrıs için 55 milyonluk Türkiye'nin yaşamsal çıkarlarının feda edilmesi değildir.

Evet, sınırlar aşılmadan gereken yapılmalıdır. Yoksa hayatından memnun olmadığını söyleyen her topluluğa "buyur gel" dersek, Türkiye'de kimseye yer kalmaz. Çünkü dünya hayatından memnun olmayanlarla doludur. *(Görüş)*

Irak Kürtleri, Bulgaristan Türkleri ve milliyetçilik

Ömer LAÇİNER

Ortadoğu'nun siyasal haritasının bugünkü halini aldığı II. Dünya Savaşı ertesinden bu yana, Irak Kürtlerinin sürdürdüğü özerklik-bağımsızlık mücadelesi, şu anda tarihinin en ağır yenilgi durumuyla karşı karşıyadır. Bu kırk yıllık mücadele boyunca Irak Kürtleri, uğradıkları her yenilgiden sonra, Irak devletinin git gide daha milliyetçi, hatta ırkçı nitelik kazanan "cezalandırma" operasyonlarına katlanmak zorunda kaldılar.

Ancak öyle görünmektedir ki; Irak devleti, 1988 yenilgisi esnasında yaptıklarıyla bu uygulamalarına sınır tanımaz bir vahşeti de ekleyerek, Irak Kürtlerine karşı tam bir yok etme politikasına yönelmiştir. Kürt bölgesine karşı başlatılan kimyasal silahlarla takviyeli, şimdiye kadar görülmedik çaptaki saldırı harekâtı, bu acımasız politikanın bir bölümüdür. Şu anda bu yoğun saldırıda ölen binlerce kişinin yanı sıra, Irak Kürdistanı'nın Türkiye sınırındaki bölgede yaşayan 150 bin kişi, yanıp yıkılmış köylerini terk ederek İran ve Türkiye'ye sığınmış, bölge hemen tamamen insandan "arındırılmış"tır.

Irak hükümetinin "ölüm kuşağı" diye adlandırdığı bu bölgenin güneyinde yaşayan Kürt nüfusun 300-400 bin kadarı ise tehcir edilerek Irak'ın Ürdün ve Kuveyt'le sınır, çöl mıntıkalarındaki toplama kamplarına yığılmıştır. Irak Kürdistanı'ndaki şehirli, kasabalı Kürt nüfusu da tehcir etmek kararında olan hükümet, dış baskılar nedeniyle şimdilik bu projeyi durdurmuş ise de ilk uygun fırsatta -söylentilere göre 1989 sonbaharında- yeniden yürürlüğe koymayı beklemektedir.

1970'lerde 3 milyona yakın Kürt'ün yaşadığı bölgede bugün Kürt köyü kalmamış gibidir. Bu insanların tahminen 300-350 bin kadarı Irak bombardımanları ve kimyasal silahlı saldırılar sonucu Türkiye ve İran'a sığınmış, 500 bine yakın kısmı Kürdistan'daki şehirler civarındaki özel toplama kamplarına sokulmuş, bir o kadarı da çöl kamplarına sevk edilmiştir. Kalanlar yalnızca şehirlerde ve büyükçe kasabalarda yaşayanlardır. Bunların da gelecekleri belirsizdir.

Kaldı ki, Irak hükümeti Kürt bölgesini tamamen stabilize edebilmek için öteden beri yürürlüğe koyduğu "bölgeyi Araplaştırma" projesini şimdilerde daha da hızlandırmıştır. Bu proje uyarınca, bir yandan başta bölgenin büyük şehirleri -Musul ve Kerkük gibi- olmak üzere tüm şehirlere Arap nüfus yerleştirmekte ve bunların çoğunluğu sağlamalarına, iktisadi hayata egemen olmalarına çalışmakta; bir yandan da kırsal yörelere Iraklı veya Mısır'dan getirilen Araplar yollayarak, onlara Kürt köylülerine terk ettirilen toprakları verip, yeni Arap köyleri kurdurtmaktadır.

İran'la savaşın yüklediği ağır borçlara rağmen yüksek petrol gelirleri sayesinde Irak hükümeti, bu bölgeyi Araplaştırma projesinde mali sıkıntı çekmeyecektir. Ayrıca yine o petrol kozu ve uluslararası güç-denge hesapları sayesinde Kürt halkına uyguladığı bu kan, sürgün ve zulüm politikasını, fazlasıyla bir uluslararası kamuoyu tepkisi olmaksızın

yürütecek gibi gözükmektedir. Günümüzün devlet ve ticaret çıkarlarının mantığı, şimdiki durumda galiba böyle, Irak Kürtlerinin temsilcileri, Halepçe katliamı gibi iğrenç bir cürmü işleyebilmiş Irak yönetimine karşı, onca çabalarına rağmen etkili bir uluslararası baskı kampanyası sağlayamadılar. Gözleri, savaştan çıkan Irak'ın sunduğu zengin iş imkânlarına dikili olan devletler ve ekonomik çıkar mantığının önceliğine şartlandırılmış kamuoyları usuli protestolarla bir süre oyalandıktan sonra, Halepçe'yi de, Irak Kürtlerinin trajedisini de "unutmuş" görünüyorlar.

Ancak Türkiye'de yaşayan insanların, özellikle sosyalistlerin böyle bir unutma hakları olmadığı gibi, bilhassa gündemde tutmak gibi bir görevleri vardır.

Irak Kürtlerinin durumuyla ilgili edinilen bilgiler, Irak yönetiminin uyguladığı ırkçı politikaların Arap halkı içinde belirli bir desteğe sahip olduğu yolundadır. Özellikle eskiden Kürtlerin çoğunluk olduğu kuzey Irak şehirlerine yerleştirilmiş Araplar arasında belirgin olan anti-Kürt Arap milliyetçiliği, oralarda yaşayan Kürtleri hem Irak devletinden, hem de yöre Araplarından gelen çifte bir baskı-terör kıskacına maruz bırakmaktadır.

MİLLİYETÇİ İDEOLOJİ ÇİFTE STANDARTLIDIR

Türkiye'deki faşist hareketin soy ırkçı sözcülerinin bir zamanlar anti-Kürt bir kampanya yürüterek, benzer bir durumu Türkiye'de de oluşturmak istemelerine rağmen bunda başarılı oldukları söylenemez. Şüphesiz bu o yolun Türkiye'de kapalı olduğu anlamına gelmez. "Milli devlet" mantığı ve ideolojisi gerek faşizm gibi siyasal akımların gayretiyle, gerekse devletin şu veya bu gerekçeyle uygulayacağı milliyetçi politikalarla, halkın ırksal kökenlerine göre cepheleşecekleri bir sürece daima gebedir.

Kaldı ki, milliyetçi ideoloji, yapısı gereği çifte standartlıdır. "Kendi milleti'nin maruz kaldığı herhangi bir zulüm ve haksızlık olayını gereğinde tüm insanlık değerlerine referansla yerden yere vururken; başka bir milletin uğradığı daha büyük bir haksızlığı ve zulmü, duyarsızlıkla karşılayabilir.

Her şey bir yana, son yıllarda Türkiye'deki Kürtlerin geleneksel isimlerini değiştirmeleri için yapılan zorlamalara ses çıkarmayan ülkemiz kamuoyu, Bulgaristan devleti aynı şeyi oradaki Türklere yapmaya kalkınca kıyameti koparması bu çifte standardın tipik bir örneğiydi. Şimdi Bulgaristan devleti, katıksız bir milliyetçilikle asırlardır orada yaşayan Türkleri zorla ülkeden atıyorken, en fazla bağıranlar; vaktiyle Türkiye Kürtleri için "nereye giderlerse gitsinler, Birleşmiş Milletler'e müracaat edip Afrika'da yurtluk istesinler" diyebilmiş faşist hareketin sözcüleridir.

Ayrıca çok daha önemli olarak; milliyetçilik, yalnızca tarihi bir olgu olarak milletlerin varlığına dayanamaz. Asıl niteliğini öteki milletleri düşman olarak görmekte bulur. Özgül bir ideoloji olarak algılanabilmesi için bu zorunluluk şarttır. Düne kadar, sömürgeleştirilen veya toprakları işgal edilen halkların, "kurtuluş" hareketlerinde izlenen milliyetçiliğin bu düşman gösterme vasfı, o koşullarda mazur ve meşru sayılabilirdi. Ancak şu son yıllarda ortaya çıkan milliyetçi hareketlerin ve "milli devlet"lerin uyguladığı milliyetçi politikaların azınlıkları ve azınlık milliyetleri hedef alıyor olması anlamlıdır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde güçlenmeye başlayan ırkçı-milliyetçi akımların azınlık göçmenleri, örneğin S. Birliği'nde ortaya çıkan aynı tür akımların oradaki azınlık milliyetleri, Bulgaristan devletinin kendi vatandaşı Türkleri, "düşman" gören bir tutumda olmaları "milliyetçiliğin gerçek doğası"nı sergileyen ibretli örneklerdir.

Aynı yıl içinde hem Bulgaristan Türklerinin uğradığı zulme, hem de Irak Kürtlerinin şahsında bir ulusun on yıllardır yaşadığı trajediye tanık olan Türkiye toplumu, bu iki olgunun ışığında milliyetçiliğin iki tarafı da keskin ve zehirli bir bıçak olduğunu görebilmelidir. *(Birikim, Temmuz 1989)*

Geleceğin belirsizliği, şu anda yaşadıkları sıkıntılardan daha çok korkutuyor

Sığınmacı umutsuzluk içinde

Şimdi kamplarda bekliyorlar. Aslında neyi bekledikleri de bilinmiyor. Geri dönmeyi mi? Geri gönderilmeyi mi? Bir başka ülkeye sığınmayı mı? Türkiye'de mülteci olmayı mı? Tümü bir bilmece.

8 bin sığınmacını bekletildiği Muş Kampı'ndayız. Kapıda gazetecileri karşılayan kalabalık peşmerge grubunda İngilizce bilen biri var. Adı Hasan Sadi. Hemen soruyoruz: "Gelecekten ne bekliyorsunuz?" Yanıt kısa: "Geleceğimizden korkuyoruz, ne olacağımızı bilmiyoruz." Diğer kamplarda da durum aynı. Konuştuğumuz hemen tüm sığınmacılar bugün yaşadıkları sıkıntılar kadar, geleceklerinin belirsizliğinden de söz ediyorlar. Hepsini gelecek korkusu sarmış, adeta gelecek şokuna girmişler.

Belirsiz olan sadece gelecekleri değil. Aslında ortada tam bir niteleme karmaşası var. Basın kendileri için "sığınmacı" nitelemesini kullanıyor, oysa henüz sığınmacı değiller. Resmi dilde "Irak'tan gelen konuklar" olarak adlandırılıyorlar. Bu da onları son derece rahatsız ediyor, bir an önce bu hukuki karmaşaya son verilmesini ve kendilerine "siyasi mülteci statüsü" tanınmasını istiyorlar. Havar adlı peşmerge, "Bizim için şimdi ne olduğumuz, ne olacağımızdan daha önemli. Siyasi mültecilerin sahip olduğu haklara sahip olmalıyız" diyor.

Kamplarda iki türlü izlenim ediniliyor. Birincisi yaşama ilişkin, sorarak ve görerek edinilen izlenim. İkincisi de insanların ruh hali. Bunu biraz da hissederek anlıyorsunuz.

Muş ve Diyarbakır'daki afet konutlarına yerleştirilen Kürtler, Mardin Kızıltepe Kampı'nda çadırlarda yaşayan 16 bin kişiye kıyasla daha şanslılar. Muş'ta 8 bin, Diyarbakır'da 13 bin kişi kalıyor. Ancak çadır yerine beton konutlarda kalmanın getirdiği güçlük, yer darlığı oluyor. Örneğin 70 metrekarelik 450 konuttan oluşan Diyarbakır Kampı'nda, konut başına ortalama 30 kişi düşüyor.

Kamplar tel örgü ile çevrili. Kamp sakinleri gerekli hallerde izin alarak kente inebiliyorlar. Bunun dışında kendilerine tanınan normal izin süresi Diyarbakır'da ayda bir 5 saat, Muş'ta haftada bir gün sabahtan akşama kadar. Kürtler kaçarken yanlarında getirdikleri altın ve dövizi çoktan tüketmişler. Artık paraları yok, para kazanma olanakları da... Peşmergelerin en çok canını sıkan konulardan biri bu. Üretken olmak istiyorlar. Muş Kampı'nda Serbest Ömer adlı peşmerge, Muş halkının kendilerine yardım ettiğinden, esnafın kamptan gelenlere daha ucuza mal sattığından bahsettikten sonra, sözünü "iş olanaklarının sağlanmasına" getiriyor: "Çalışmak, para kazanmak istiyoruz. Bize bu olanaklar sağlanmalı."

Kamp sakinlerinin nüfusu hızla artıyor. Mardin Vali Yardımcısı Ahmet Nevruz'dan, Kızıltepe Kampı'nın açılmasından bu yana 670 bebeğin doğduğunu öğreniyoruz. Kamplarda doğurganlık hayli yüksek. Muş Kampı'nda peşmergeler kendilerine aile planlaması konusunda yardım yapılmadığını söylüyorlar. Doğan çocuklar kamplarda yaşamın sürdüğünün kanıtı, ama yeni yükleri beraberinde getiriyorlar. Zaten kamplarda çevreye şöyle bir göz atıldığında ilk göze çarpan şeylerden biri çocuk sayısı. Mardin Kızıltepe

Kampı'nın 16 bine yaklaşan nüfusunun 4548'i 0-5 yaş arası, 3588'i de 6-14 yaş arası çocuklardan oluşuyor. Çocuklar, içine düşülen belirsizlikten en çok payı alan kesim.

Şimdi kamplarda bekliyorlar. Aslında neyi bekledikleri de bilinmiyor. Geri dönmeyi mi? Geri gönderilmeyi mi? Bir başka ülkeye sığınmayı mı? Türkiye'de siyasi mülteci olmayı mı? Tam bir bilmece. Bilinmezlerin ağır yükü kamptakilerin ruh halini belirliyor. *(Cumhuriyet, 10 Mayıs 1989)*

Kürt Bilim ve Tıp Cemiyeti'nden

Peşmergeler, kampta ilaçla zehirlenmiş

İngiliz bilim adamları ve Uluslararası Haber Ajansı Reuters, Türkiye'deki Kürt mülteci kamplarındaki zehirlenme olaylarında, kimyasal savaşta kullanılan organik fosfat ve baryum maddelerine rastlandığını önesürdüler. Uluslararası Tıbbi Yardım Organizasyonu'ndan Dr. Jhon Foran, Leeds Üniversitesi öğretim üyelerinden, kimyasal savaş alanında 16 yıllık tecrübesi olan Toksikolojist Dr. Alastair Hay ve gazeteci Guynne Robert'in katıldığı, "Kürt Bilim ve Tıp Cemiyeti" tarafından düzenlenen basın toplantısında konuşan uzmanlar, daha önce iddia edildiğinin tersine, ekmeklerde herhangi bir zehire rastlanmadığını, bununla beraber kimyasal savaşta kullanılan bir tür zehirin bulunduğunu ifade ettiler.

ARAŞTIRMA AZ

Guynne Robert ile birlikte Türkiye'den yeni geldiklerin kaydeden Dr. Alastair Hay, kamplara girişlerin çok sıkı olduğunu, geniş bir inceleme ve araştıma yapma fırsatı bulamadıklarını kaydederek şunları söyledi: "Ancak sekiz adet kan örneği alabildik. Gerçekleştirebildiğimiz testler sonucu, alınan kan örneklerinde, normalin 20 misli düzeyde baryum ve kimyasal savaş alanında kullanılan zehirlerden biri olan organik fosfat bulundu. Gerçek olan şudur ki, kamplarda zehirlenen Kürt mültecilerin kanlarında normal yollarla gelmesine imkân olmayan zehirli maddelere rastlanmıştır" dedi.

ORGANİK FOSFOR

Dr. Jhon Foran ise söz konusu zehirin ticari olarak elde edilemeyeceğini, çok özel ve kuvvetli bir madde olduğunu belirterek, şöyle konuştu: "Türkiye'den getirilen kan gruplarını inceleyen Southampton Üniversitesi, herhangi bir ize rastlamadı. Ancak daha sonra testi daha zor olan, organik fosfor üzerinde duruldu. Neticede İngiliz Ulusal Zehirler Merkezi, eldeki örneklerin organik fosfor taşıdığını ispat etti."

TÜRK OTORİTELER

Irak'ın daha önce de kendi topraklarındaki Kürtlere karşı zehirleme olaylarına karıştığına dikkati çeken bilim adamları, son olayların arkasında da aynı kaynakların bulunabileceğini gözden uzak tutmamak gerektiğini ifade ederek, bölgedeki Türk otoritelerinin de bireysel düzeyde sorumlu tutulabileceğini iddia ettiler. *(Hürriyet, 16 Ağustos 1989)*

"Irak, 15 mülteci Kürt'ü idam etti"

İran İslam Cumhuriyeti'nin Sesi Radyosu, dış ülkelere iltica ettikten sonra Irak'a teslim edilen 15 Kürt mültecinin, idam edildiğini öne sürerek, Süleymaniye kentinde halkın ayaklandığını bildirdi. Irak kuvvetlerinin Süleymaniye'de geniş çaplı operasyonlara başladığını belirten radyo, şöyle devam etti: "Irak'ın güneybatısındaki kamplarda idam edilen 15 Kürt mülteci, Süleymaniye şehrinde, ailelerine teslim edilirken, şehir halkı ayaklandı. Güvenlik kuvvetleri ile halk arasında çıkan taşlı sopalı çatışmada, çok sayıda sivil yaralandı." *(Hürriyet, 24 Ağustos 1989)*

18.8.1989

İçişleri Bakanlığına

Ankara

Irak'tan Türkiye'ye sığınan Iraklı Kürtlere, Devletimiz sınırlarını açarak insan haklarına saygının gereklerini yerine getirmiştir.

Fakat Devletin olanakları çerçevesinde sağlanan yardımlar yetersiz kalmış ve halkın yardım isteklerine ise olumlu cevap verilmemiştir.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçe zorlanan Türk soylu göçmenler için Hükümetin, çeşitli kurumların ve basının haklı ve büyük ilgisi yanında, Kürt sığınmacılara yapılmak istenen yardımlara izin verilmemesi, Türkiye'nin dışarıdaki imajını olumsuz etkilerken, halk arasında da tepkilere yolaçıyor.

Devletimizin, Türkiye'ye sığınanlara soy farkı gözetmeden sadece insan oldukları ve yardıma muhtaç oldukları için kucak açtığını ve eşit davrandığını göstermeliyiz.

Bu nedenle, yardıma muhtaç durumda olan Kürt sığınmacılara yardım kampanyası açmak için bir komite oluşturduk.

2860 sayılı Yardım Toplama Kanununa göre acilen izin verilmesini dileriz.

Saygılarımızla.

Ahmet Türk	Salih Sümer	İbrahim Aksoy
Mardin Milletvekili	Diyarbakır Milletvekili	Malatya Milletvekili

T.C.
İçişleri Bakanlığı
Emniyet Genel Müdürlüğü
Güvenlik Daire Başkanlığı

Sayı:1989-2860-G
Şube:Dernekler (D)
Konu:Yardım Kampanyası.

Ankara
... / ... / 198

05.09.89*245317

Sayın İbrahim Aksoy

(Malatya Milletvekili)

İnsani gayelerle sınırlarımızı açarak Yurdumuza kabul ettiğimiz Irak vatandaşlarının yaşantılarını sürdürmeleri için ihtiyaçlarını karşılamak üzere Devletimiz tarafından sağlanan yardımların yetersiz kaldığı belirtilerek yardıma muhtaç durumda olan Irak'lı sığınmacılara yardım yapılmak üzere, yardım kampanyası açmak için bir komite oluşturduğunuzdan yardım toplanmasına izin verilmesi talebinize ait 18.8.1989 tarihli dilekçeniz tetkik edilmiştir.

İnsani gayelerle sınırlarımızı açarak yurdumuza kabul ettiğimiz Irak vatandaşlarının yaşantılarını sürdürmeleri için tüm ihtiyaçları Devlet tarafından karşılanmaktadır.

Şu ana kadar ne yabancı ne de yerli gerçek kişilerin sembolik veya ayni yardım taleplerine Devletimizin çok büyük meblağlara ulaşan harcamalarını gölgelememesi maksadı ile izin verilmemiştir.

Ayrıca, Yardım Toplama Kanununun 3 üncü maddesi gereğince talebinizin Bakanlığımızca is'afı mümkün görülmemektedir.

Bilgilerinize rica ederim.

Bakan adına

Tuncer Perçinler
Vali
Müsteşar Yardımcısı

Celal BAŞLANGIÇ

Bayram öncesi sığınmacılara yardım için Diyarbakır Milletvekili Fuat Atalay başkanlığında bir komite kurulmuştu. Kamptaki sığınmacılarla görüşüp "Neye ihtiyacınız var?" diye sordu komite üyeleri. Aldıkları yanıt, "Bize mal olarak değil, para olarak yardım edin. Çünkü mal olarak karşılayamayacağınız ihtiyaçlarımız var. Örneğin erkeklere, kadınlara, çocuklara iç çamaşırı gibi.... Bunları ancak kendimiz alabiliriz" oldu. Bir bankaya hesap açıldı. Bir günde on milyon lira toplandı. Ama ardından SHP Merkez İlçe Başkanı Ömer Önen, komite üyesi olduğu için siyasi polisçe sorguya çekildi. Neden yardım kampanyası açmışlardı, amaçları neydi? Önen, polislere anlattı amacını da bir tek şeyi anlayamadı: Televizyonda banka hesap numarası verilerek Bulgaristan'dan gelenlere yardım yapılması isteniyordu; hem de devlet eliyle. Bu suç olmuyordu da aynı yöntemle sığınmacılara yardım toplamak neden suç sayılıyordu? *(Cumhuriyet, 20 Temmuz 1989)*

Sığınmacı yardımına kamu yararı engeli

Alman derneklerinin, Iraklı sığınmacılara iletilmek üzere İHD'ye gönderdiği eşyaya "derneğin kamu yararına çalışıp çalışmadığı belirlenemediğinden" hibe izni verilmedi.

Alman Demokratik İşçi Birliği ile Göçmenler Derneği yöneticileri tarafından, Iraklı Kürt sığınmacılara verilmek üzere İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şube Sekreteri Özgür Gencan adına gönderilen giyim malzemelerine, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, "derneğin kamu yararına olup olmadığının belirlenememesi" nedeniyle hibe izni vermedi. Gencan, kolilerin göndericilere iade edileceğini bildirdi.

Yaklaşık 5 ay önce Iraklı Kürt sığınmacılara verilmek üzere PTT aracılığıyla gönderilen 450 koli ile DDY kanalıyla gönderilen bir ton giyim eşyasının hediye limitini aştığını belirten gümrük yetkilileri, adres sahibi İHD Diyarbakır Şube Sekreteri Av. Özgür Gencan'a, "giyim eşyasının verilmesi için bakanlıktan hibe izni gerektiğini" bildirmişlerdi.

Kolilerin, altı ay içerisinde alınmaması ve göndericiye iadesinin yapılmaması durumunda, Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın ilgili mağazalarında satışa çıkarılacağı öğrenildi. *(Cumhuriyet, 3 Mayıs 1989)*

Sığınmacı yardımı iade edildi

Federal Almanya'daki çeşitli derneklerce Iraklı Kürt sığınmacılara gönderilen giyecek eşyalarının büyük bölümü altı ay gümrükte bekletildikten sonra bürokratik engellemeler sonucu geri gönderildi.

Yaklaşık altı ay önce Federal Almanya'daki işçi dernekleri, göçmen federasyonları ve üyeleri tarafından Kürt sığınmacılara DDY ile bir ton, PTT kanalıyla da 450 koli giyecek yardımı yapılmıştı. İHD Diyarbakır Şube Sekreteri Av. Özgür Gencan, Kürt sığınmacılara iletilmek üzere adına gönderilen kolileri almaya gittiğinde eşyaların hediye limitini aştığı belirtilmiş ve kolileri alması engellenmişti.

Gümrük yetkililerinin Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndan "hibe" izni alınası gerektiğini bildirmeleri üzerine Av. Gencan bakanlığa başvurmuş, ancak bakanlıktan da olumsuz yanıt almıştı.

Gümrük müdürlüğü yetkilileri gönderilen koliler üzerindeki şartnamede göndericinin "eşyalar alınmadığı takdirde masrafları tarafımızdan ödenmek üzere tekrar adresimize iade edilsin" maddesi bulunduğunu savlayarak, 209 koliyi geri gönderdi.

Yetkililer göndericinin gönderme masraflarını üstlenmemesi halinde eşyaların devlet malı sayılacağını da belirtti. *(Cumhuriyet, 2 Ağustos 1989)*

Kürt dostu Fransızların first lady'si geliyor

Bayan Mitterrand, peşmergelerin konuğu

Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın eşi Danielle Mitterrand, 29 Nisan'da ülkemize geliyor. Başkanı olduğu vakıf adına Iraklı Kürt mültecilerin kamplarını ziyaret edecek. Bayan Mitterrand, büyük olasılıkla Semra Özal'la da görüşecek.

Ülkemize 29 Nisan Cumartesi günü sürpriz bir ziyaretçi geliyor: Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın eşi Danielle Mitterrand. 64 yaşındaki Bayan Mitterrand eşiyle birlikte gelmiyor. Yani resmi bir ziyaret söz konusu değil. Ama "rakı şiş kebap-Turkish lokum" turuzmi yapmak da değil niyeti. Hatta İstanbul'a uğramak bile şu anda programında yok. Önce Ankara, hemen ardından da ver elini Güneydoğu. Daha doğrusu Muş, Diyarbakır ve Mardin'deki peşmerge kampları!

Evet, Bayan Mitterrand bir Kürt dostu. Bunu defalarca kanıtlamıştı. Örneğin, 1983'te Paris'te kurulan Kürt Enstitüsü'nün bina

sorununun halledilmesi için, 1988'de bizzat bir maddi yardım kampanyası başlatmıştı. Şimdi enstitü, içinde bulunduğu binanın sahibi.

Son olarak, Kürt Enstitüsü'nün yakın bir zamanda Paris'te gerçekleştirmeyi umduğu Uluslararası Kürt Kültürü Konferansı için elinden geleni yapacağı sözünü, genel sekreter Bahtiyar Amin'e verdiği söyleniyor.

VAKIFTAN VAKIFA FARK VAR

Aslında Danielle Mitterrand yalnızca Kürtlerin dostu değil. Dünyanın dört bir tarafındaki "güçlük içindeki halklara yardım etmek" istiyor. Ve bunları tek başına yapmıyor. Kurucusu olduğu ve başkanlığını yürüttüğü Fondation France-Libertés (Fransa Özgürlükler Vakfı) adına hareket ediyor.

1986 Martı'nda kurulan vakfın, 1989 Nisanı'nda yayınladığı broşüründe temel hedefleri şöyle açıklanıyor: "İnsan ihtiyaçlarının bilinçli bir şekilde ihlal edildiği her alanda, dünyada ve Fransa'da mücadele etmek."

"Non-gouvernemental" (hükümet dışı) bir örgüt olan vakfın, büyük çoğunluğunu kardeş kurumlarla yürüttüğü çalışmalardan bazıları şöyle: Şili'de ölüme mahkûm edilenlerin kurtarılması; 1987'de Peru'da çatışmalarda yetim kalan çocukların kurtarılması; 1987'de Ekvator depreminde zarar görenlere yardım; Nikaragua'da altyapı çalışmalarına katkı; Brezilya'da topraksız köylülere yardım kampanyası; Arjantin'de kaybolan ailelerin, askerler tarafından evlat edinilen çocukların tespitinde yapılacak doku tahlilleri için sağlık malzemesi temini....

Hemen hemen tüm Afrika'da, özellikle açlık, susuzluk ve AIDS'e karşı çabalar. Özellikle "Bir şırınga bir çocuk demektir" kampanyası çerçevesinde 100 binlerce şırınga yollanması....

HAZMI ZOR ZİYARET

"Fransa'da cumhurbaşkanı eşlerinin vakıf kurma geleneği var. Ben sırf geleneğe uymak için kurmadım. Önce de mücadele ediyordum. Tabii François'nın seçilmesinin de etkisi oldu. Çok sayıda hükümet dışı kurum beni teşvik etti." Bir söyleşi sırasında bu sözleri eden Danielle Mitterrand, yıllardan beri uluslararası sorunlarla insani nedenlerle ilgilenen derneklerde bulunmuş. 1982'de 21 Juin (21 Haziran) adlı bir derneğin kurucusu olmuş.

Danielle Mitterrand'ın Türkiye ziyareti birçok açıdan önemli. Birincisi, sayıları 36 bin 500 kadar olan, yaşam koşulları bakımından zor durumdaki Iraklı Kürt mültecilerin geleceği açısından; ikincisi, evrensellik ve insan hakları duyarlılığı konusunda anlamlı bir örnek olması bakımından ve üçüncüsü, devletimizin resmi yetkilileri için "hazmı biraz zor" bir ziyaret olması açısından.

Çünkü vakıf, Kürtleri şöyle anlatıyor: "2600 yıldan beri bağımsızlığı elinden alınan, dili ve kültürü inkâr edilen, göçe mahkum edilen, kölelik ile ölüm arasında kayıtsızlığa terk edilen halk... Unutulmaz, Yol'un yaratıcısı Yılmaz Güney'in halkı..." *(Tempo, 23 Nisan 1989)*

Fransız elçisi: "Türk-Fransız ilişkilerinin soğumasında aptalca nedenler var"

"Dostluk anlayışınız ilkel"

Le Monde'da 30 yıl gazetecilik yaptıktan sonra, Başkan Mitterrand tarafından, ilişkileri geliştirmek göreviyle Ankara'ya tayin edilen Büyükelçi Eric Rouleau, Türk-Fransız ilişkilerini değerlendirirken zaman zaman sinirlenmekten kendini alamadı. İki ülke arasındaki kopukluğun gerçek nedenler yanında "aptalca ve yapay" nedenlerden de kaynaklandığını söyleyen büyükelçi şöyle konuştu:

TÜRKLER HASSAS

"Bir Fransız bakan, Ermeniler lehine beyanat verirse, Türklerin ona inanması doğal. Ama bu bile yanlış anlama. Çünkü o bakan, Fransa'nın Ermeni bölgesinden seçilmiştir ve seçmenleri adına konuşmaktadır. Türkleei 'aman bakanımıza inanmayın, onlar aptaldır, anlamadıkları bilmedikleri konuda beyanat veriyorlar' diyemezdik"

BİZ MAKİNE DEĞİLİZ Kİ

"Türkiye, şurada yanlış var dediğinde, her ülkenin yanında olmasını, ona hak vermesini istiyor. Bu iş böyle yürümez. Çünkü gerçekçi değil. Sağlıklı değil. Türkiye, bize karşı başkalarının yanında yer aldığında biz protesto etmiyoruz. Dostluk anlayışında bir ilkellik var. Bunu Türk-Bulgar olayında yeniden yaşadık. Biz, basınca çalışan makine değiliz ki"

TAHKİR ETTİNİZ

"Bazı Türk basın mensupları Bayan Mitterrand'a açıkça saldırdılar. Onu şeytan ilan ettiler. Şimdi de şeytanı Kapıkule'ye davet ediyorlar... Bayan Mitterrand'ın yalnız Türkleri düşündüğünü sanıyorlar. Yerinde olsam hiç gelmem. Fransa'nın 'first lady'siyle düşmanca bir konuşma tarzıdır bu. Davet ediş yolunuz tahkir edici. O bağımsız bir hanımefendidir. Kendilerini çok akıllı sanan gazetecilerden emir alamaz"

Sayın Büyükelçi, insan hakları konusuna yönelik hassasiyetinizden söz ettiniz. Bayan Mitterran'ı ele alalım örneğin, kendisi Irak'tan gelen Kürt mültecileri kamplarında ziyaret etmeye, geldi. Nedense aynı hassasiyet Kapıkule'de yığılan Türk azınlığa gösterilmiyor.

—Bu konuda düş kırıklığımı söylememe izin verin. Bazı basın mensupları da açık mektup yazıp Bayan Mitterrand'ı Kapıkule'ye davet etti. Eğer kendisi Türkiye'ye geldiğinde ona açıkça saldırmasalardı, bu davet daha saygın ve anlamlı olurdu. Ona "Gelin" diyen kişiler, neden geldiğini öğrenmeden saldırıp, şeytan ilan ettiler. Şimdi de şeytanı Kapıkule'ye davet ediyorlar. Kapıkule'ye gelmemesi de şeytanlığının kanıtı olacaktır. Madam Mitterrand mülteciler Türkiye'ye sığındıktan tam 10 ay sonra geldi. Kendisi çok meşgul bir insandır. Uluslararası bir organizasyonda görevlidir. Bunları yazmıyorlar. Bayan Mitterrand'ın yalnız Türkleri düşündüğünü sanıyorlar.

BAYAN MITTERRAND GELSİN Mİ?

—Peki ne yapmaya geldi Bayan Mitterrand Türkiye'ye Sayın Büyükelçi?

—Bayan Mitterrand, başka bir ülkeden bombardımanla kovulan insanları görmeye geldi. Türkiye'yi eleştirmeye değil. Siz de diyorsunuz ki "Madem ki onları görmeye geldiniz, bizimkileri de görün." Bu onur kırıcı bir yoldur. Ben Bayan Mitterrand'ın yerinde olsam hiç gelmem, Fransa'nın "first lady"siyle düşmanca bir konşma tarzıdır bu. Davet ediş yolunuz tahkir edicidir. Bayan Mitterrand kendilerini çok akıllı sanan gazetecilerden emir almaz. O, bağımsız bir hanımefendidir ve bağımsız bir organizasyonda çalışmaktadır. En azından bu bağımsızlığa saygı duymak gerekir.

—Çok sinirlendiniz Sayın Büyükelçi?

—Evet çok kızgınım. Gerçekten. Bugüne kadar basına bu konuda bir tek şey söylemedim. Çünkü düşünüyorum da hem Bayan Mitterrand, hem de Fransa daha fazlasını hak ediyor. Bu tür davranışlarla iyi olan ilişkilerimizi bozuyoruz. Şunu da söylememe izin verin: Bayan Mitterrand'ın gelişinde Türk hükümeti çok sorumlu davranmış, özel bir kişi olarak Türkiye'ye geldiğinden, kendisine "Hoş geldiniz" demiştir. Biz kendilerine teşekkür ettik, ancak basın aynı sorumluluğu göstermedi. Tabii bazı köşe yazarlarından söz ediyorum.

—Teşekkür ederim Sayın Büyükelçi, ben doğrusu sizden bu kadarını beklemiyordum.

—Siz bir diplomatla değil bir gazeteciyle görüştüğünüzü unuttunuz sanırım. *(Milliyet, 13 Temmuz 1989)*

Türkiye'den göç eden Iraklı Kürtler, Bourg-Lastic askeri garnizonunda

Peşmergeler Fransız oldu

Türkiye'den göç eden 300 kadın, erkek, çocuk peşmerge, askeri garnizonda Fransızlaşmaya alışıyorlar.

Peşmergeler yerleştikleri barakaların duvarlarına kendilerince çizdikleri bir Kürdistan haritası ve bayrakları astılar.

Fransız hükümeti, peşmergelerin garnizonda 2 ay yaşadıktan sonra isterlerse tarım, isterlerse sanayi bölgelerinde kendilerine iş bulunacağını vaat etti.

Güneydoğu Anadolu'daki kamplarından Fransa'ya göç eden peşmergeler, Bourg-Lastic'te yerleştirildikleri askeri garnizonda Fransızlaşmaya alışıyorlar. Günlerini garnizondaki Fransız askerleri ile el ele çalışarak geçiren Iraklı peşmergeler, amaçlarının Fransız vatandaşları gibi özgür olmak ve iş kurmak olduğunu, çocuklarının da iyi eğitim görmesini istediklerini söylerken, gözleri mutluluktan parlıyordu.

Türkiye'den Fransa'ya göçmen olarak kabul edilen 300 peşmergenin yaşadığı kampı ziyaret etmek istediğimizi bildirdiğimizde, garnizonun komutan yardımcısı Albay Jean Louis Mourrut, bunu mutlulukla kabul edeceğini belirtti.

Albay Mourrut'un daveti üzerine garnizonda katıldığımız yemekte de bizi en çok şaşırtan, garnizon subaylarının yanı sıra, masada peşmerge liderlerinin de bulunmasıydı. Albay Mourrut, peşmergelerin kamptaki yaşamlarını düzenlerken, kültürel ve dinsel özelliklerinin gözönüne alındığını ve Fransa'ya giderek uyum sağlamalarına çalışıldığını vurguladı.

Peşmergelerin yaşadığı askeri garnizonun bir bölümü 28 saat içinde sivillerin de yaşayabileceği biçimde düzenlenmiş. Garnizonun komuta kurulu, sivil bölümle ilgili kararlar, peşmerge liderlerinin de görüşü alınarak veriliyor. Peşmergeler, yerleştikleri barakaların duvarlarına kendilerince çizdikleri bir Kürdistan haritası ve bayraklarını asmışlar.

Fransız hükümeti, peşmergelerin Bourg-Lastic garnizonunda 2 ay yaşadıktan sonra yaşamlarını nasıl düzenleyeceklerine kendilerinin karar vereceğini, isterlerse tarım kesiminde, isterlerse sanayi bölgelerinde kendilerine iş bulunacağını kararlaştırmış.

Kampta konuştuğumuz peşmergeler ve aileleri, biraz tedirgin olmalarına karşın, genellikle mutlu görünüyorlar.

Albay Mourrut'un daha önce "Kürdistanlı kardeşlerimiz" dediği göçmen peşmergelerle ailelerinin günlük yaşamı, sabah 07.30'daki kahvaltıyla başlıyor. Öğle yemeğinin 12.00'de, akşam yemeğinin de 19.30'da yendiği kampta, askerlerle göçmenler tam bir görev bölümü gerçekleştirmiş. "Kendilerini dışlanmış gibi görmesinler diye" el ele çalışılıyor.

Fakat, bunun yanı sıra, sohbeti, TV'si, eğlencesi ve kocaman ağaçların gölgesinde olsun, güneşin altında olsun cıvıl cıvıl... Kendileriyle, Fransız Kızılhaç görevlileri ve sosyal asistanlar yakından ilgileniyor. Oyun oynuyorlar, şakalaşıyorlar, gülüyorlar. Hem kreş, hem okul hizmete girmeye hazır.

Bu arada, futbol hastası peşmergelerin oluşturduğu takımın, kamptaki askerlerle yaptığı ilk maçta 6-0 yenildikten sonra, onu izleyen ikinci bir karşılaşmada ise 2-1 kazandıkları, kahkahalar içinde anlatıldı. Bunun yanı sıra, kampta tenis kortu bulunmasa bile, kimi gençlerin raket sallayışına da tanık olduk doğrusu.

Fransa'nın 25 vilayetini kapsayan güneydoğu askeri bölgenin komutan yardımcısı Albay Mourrut, göçmen peşmergelerle ailelerinin buraya, "Fransa Özgürlükler" Vakfı Başkanı sıfatıyla, Bayan Mitterrand'ın yaptığı girişimler sonucu geldiğini de anımsatmaktan geri kalmadı. Bir sorumuz üzerine de, cumhurbaşkanın eşi Bayan Mitterrand'ın ağustos sonu veya eylül başında Bourg-Lastic kampını ziyarete geleceğini söyledi. Bu arada, resmen doğrulanmamakla birlikte, üç bin göçmen grubunun getirtilmesinin düşünüldüğü de öne sürülüyor.

Albay Mourrut'un Milliyet'i özel olarak kabul etmesinin nedenini de fazla beklemeden anladık.

Kendisi, Türk ordusunun içtenli bir hayranı. "Dünyadaki en iyilerinden, en güçlülerinden biri" diyor. Birkaç yıl önce, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin davetlisi bir Fransız askeri heyetiyle Türkiye'yi ziyaret eden Mourrut, ülkemizde geçirdiği 10 günü unutamıyor. *(Milliyet, 9 Ağustos 1989)*

Afganlı mülteciler altı yıl sonra hoşnut

"Vatan, karnın doyduğu yerdir"

Gaziantep'teki Afgan lojmanlarında 350 kişi yaşıyor. Kadınlı erkekli yaşam savaşı veren, eski mülteci, yeni vatandaşlarımız arasında Afganistan'a dönmeyi düşünen hemen hemen yok....

HERKEŞ YERİNDEN MEMNUN!

Ve yaşamak! Önce Afganistan'dan gelenlere kulak kabartılıyor: Hayat çok pahalı, ekonomi tükenmiş durumda. Hayır, İran gibi bir Afganistan istemiyor hiçbiri. İran'dan gelenler pek konuşmak istemiyor gazetecilerin yanında. Amerikalılar ise, hayatlarından memnun görünüyor.

Ya Türkiye'dekiler? Onlar 1982 ve 1983 yıllarında iki grup halinde gelmişlerdi. Beş bin kişi kadardılar. Hatay, Gaziantep, Urfa ve Tokat'a yerleştirilmişlerdi. İstanbul ise serbest bölgeydi. Gaziantep'te 2 yıl Sümerbank lojmanlarında kaldıktan sonra, Sanayi'nin yanındaki lojmanlar verilmişti kendilerine: 2 oda, salon, mutfak, banyo... Elektrikleri, suları vardı, yavaş yavaş telefon da giriyordu lojmanlar. Önümüzdeki günlerden başlayarak, 20 yılda 20 milyon lira ödeyeceklerdi.

Kadınlar, erkeklere kocaman tepsilerde sütlü kahve ve küçük demliklerle çay ikramı yapıyorlar, kasetten yayılan Afgan müziği eşliğinde. Kadınlar güne uygun bir şıklıkta: Orta yaşlılar işlemeli, dantelli giysileriyle

Afgan rüzgârı estiriyor, gençlerse Türkiyeli görünümünde. Kollarda, duruma göre, bir-iki bilezik, boyunlarda kolyeler...

HIZLI TÜRKİYELİLEŞME

Erkekler yeni toplumlarına uymada kadınlardan daha önde. Onlar işyerlerinde, çocuklar okullarda Gazianteplilerle iç içe yaşamanın avantajından yararlanmış görünüyorlar. Türkçe kusursuz, giyim kuşamlarında ve davranışlarında Afganistan'ın izi kalmamış gibi.

Türkiyelileşme olgusundan yemekler de etkilenmiş besbelli. Nikâh sofrasında bile, Afganistan'ın çeşit çeşit pilavları, yerini Gaziantep'in içli köftesi, pidesi, kebabına bırakmış. Kültürler kaynaşıyor; giderek daha çok Türkiyeli olma yolunda üstelik!

Hayat pahalılığı ve geçim derdi üzerine en çok erkekler konuşuyor. Yine de, Sanayi'deki küçük dükkânlarda deri montlar üreterek, halı tezgâhlarında çalışarak, hayatı güzelleştirme çabasındalar. Kadınlar da, sırma işlemeli nakışlar yaparak bütçedeki sorumluluklarını üstleniyorlar. Bunun pek kolay olmadığı gözleniyor. O günkü soğuk havada, 63 haneli 350 nüfuslu Afgan lojmanlarında tek bir baca tütüyor. Ama, yine de birkaçı dışında hepsi aynı görüşte: "Biz artık Türkiyeliyiz, işimiz gücümüz burada. Dönsek ne olacak?" Gazianteplıler ise, tüm mülteci kabul eden ülkelerin halkları gibi Afganlılara pek sıcak bakmıyorlar. Geçim sıkıntısı dayattıkça, "kendilerine verileceklerin" onlara verildiğine inanıyorlar. Yoksa, neden birbirlerini sevmesinler ki? *(Tempo, 10 Aralık 1988)*

Üç aylık göç sırasında, 27 milyar lira da, ne olacağı belli olmayan "leva"lara gitti

Bulgar'ın ilk faturası 47 milyar

Bulgaristan'dan, haziran ayı başından, vize işleminin uygulanmaya başladığı ağustos ayı sonlarına kadar geçen yaklaşık üç ay içinde, zorunlu göç uygulamasıyla ülkemize gelen soydaşlarımızın çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için, devletin kasasından 47 milyar liralık harcama yapıldı. Devletin yaptığı harcamalarda en önemli payı, dünya borsalarında kullanımı olmayan Bulgar Levaları oluşturuyor. Merkez Bankası tarafından, bugüne kadar 26 milyar 789 milyon lira karşılığı leva alındı. Henüz miktarı belirlenemeyen bazı harcamalarla toplu göçün faturasının, daha da yükselebileceği belirtildi. *(Hürriyet, 5 Eylül 1989)*

Soydaşlarımıza yardım bütçesi 300 milyar lira

Devlet Bakanı Ercüment Konukman, Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımıza yıllık yardım tutarının 300 milyar liralık bir bütçe oluşturduğunu açıkladı.

Kurban Bayramı öncesi soydaşlarımız için açılan, "Kurban eti, kurban parası" yardımlarından elde edilen 1 milyar 786 milyon liralık gelirin çekinin teslim töreninde konuşan Konukman, bağışların toplamının 10 milyar lirayı bulduğunu belirtti. Konukman şunları söyledi:

"Bugüne kadar soydaşlarımıza 14 milyar lira nakit yardım yapıldı. Bu parayı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan karşıladık. Vakfın parasının büyük bir bölümünü bu işe ayırdık. 73 bin aile var.

Ayda 16 milyar lira kira yardımına başladık. Soydaşlarımıza yardımın yıllık bütçesi 300 milyar lirayı buluyor. Bulgaristan'dan gelirken yanlarında bulunan ve Türk Lirası'na çevrilen 24 milyar levayı da Merkez Bankası'na devrettik. Banka, buna bir uygulama yapacak. Ayrıca 22 bin arabalı soydaşımız gümrüksüz olarak araba getirdi. "Toplam 40 bin soydaşımız işe yerleştirildi."

Okulların tümünün boşaltıldığını, buradan ayrılanların kamu ve özel kuruluşların kamplarına yerleştirildiğini belirten Konukman, yurtların da aybaşına kadar boşaltılacağını bildirdi. Bulgaristan'a geri dönen soydaşlarımızın, "İş bulamadık, aç kaldık" şeklindeki iddialarının da asılsız olduğunu ifade eden Konukman, şöyle konuştu:

"Bulgaristan, sadece parçalanmış ailelerine kavuşmak ve daha sonra tekrar dönmek için geri dönenleri televizyona çıkartıp Türkiye'yi kötülüyor ve kamplara yolluyor. Geri dönenler ne evlerini, ne işlerini bir daha göremiyorlar. Göç sırasında maddi durumları bir hayli iyi olanlar var. Bunlardan bilgisayara kayıt ettiğimiz 50-60 bini kayıp. Bunlar çeşitli yerlere gidip geziyor. Devlet kuruluşları ile temasa geçmiyorlar. Kendi imkânları ile barınıyorlar. Sanayi kuruluşlarında çalışan soydaşlarımızın büyük bir kısmı işe yerleşti. Ziraatten anlayanlar ise kamuya ait arazilere yerleşecek, buralara göç-köyler kurulacak ve kredi verilecek." *(Güneş, 13 Eylül 1989)*

İl il göçmenlerin bilançosu

Aktifler ve pasifler

Hürriyet Haber Ajansı'nın muhabirleri Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulanlarla ilgili olarak, yurdun dört bir yanından Tempo'ya bilgi ve gözlemlerini ulaştırdılar.

Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul ve Ankara dışında göçmenlerin en yoğun bulunduğu kent Bursa. Burada 60 bin kişi var. Sıralamada ikinciliği 16 bin göçmen ile İzmir alıyor. Bu arada 3 kişilik bir aile ile Muğla en az

Hürriyet Haber Ajansı'nın verilerine göre göçmenlerin en son bilançosu: En çok yardım yapılan il, en az kişiye kucak açan kent, kiraların arttığı yerler, olaya soğuk bakan yurttaşlar ve diğerleri...

göçmene konukluk eden kent olarak göze çarpıyor.

Göçmenler arasında barınma yönünden en şanslı olanlar Denizli'dekiler. Buradaki toplam 100 civarındaki göçmenin tümü akrabalarının yanına yerleşmiş. Bolu'ya ulaşan 225 göçmenin hepsi kız öğrenci yurdunda barınıyor. Muğla'ya giden aile ise bir pansiyonda kalıyor. Konya'dakiler Türkiye'ye eskiden gelen göçmenlerin yanına yerleşmişler. İzmir, Adana, Sakarya, Balıkesir ve diğer bazı illerdekiler ise, bir eve yerleşme imkânını bulamamışlar; liselerde, kamuya ait lojmanlarda ve misafirhanelerde barındırılıyorlar. Ve bir eve çıkacakları günü bekliyorlar.

200 binden fazla göçmenin çok kısa sayılabilecek bir süre içinde Türkiye'ye gelmesi ve barınma sorununun başgöstermesi, bazı kentlerdeki kiraları yüzde 50'ye varan bir oranda artırmış. İzmir ve Uşak'ta oran yüzde 50. Konya'da yüzde 10 ile 20 arasında oynuyor. Bununla beraber Düzce, Zonguldak, Aydın, Malatya ve Kayseri'de kiralarda bir oynama yok. Kocaeli'nde ise ev sahipleri eski kiracılarına zam yapmaları için girişimde bulunuyorlar. Öte yandan Bursa'daki kiraların zaten yüksek oluşu, göçmenlerin gelişinden sonra bir oynama olup olmadığını hissettirmiyor.

İş bulma açısından Uşak ve Düzce birinci: Toplam 300 göçmenden çalışmak isteyene iş bulunmuş. İzmir, Antalya, Eskişehir, Kütahya ve diğer bazı illerde bir kısmına iş sağlanmış. Buna karşılık Adana, Zonguldak, Isparta, Samsun, Amasya ve Tokat'tan henüz "işe giren oldu" haberi gelmiş değil.

Göçmenlere yapılan yardımlar açısından bakıldığında, ele aldığımız iller içinde İzmir başta geliyor. Şimdiye kadarki miktar 500 milyon lira civarında. Hemen ardından 300 milyon ile Tekirdağ ve 250 milyon ile Kocaeli geliyor. Sakarya'da ise halktan 130 milyon lira toplanmış. Amasya, Tokat, Bolu ve Düzce'den ise herhangi bir yardımın yapıldığına dair bilgi gelmedi.

Bütün bunların yanı sıra, göçmenlerin gittikleri bölgelerde, zaten oturmakta olan kişiler arasında değişik türde tepkilere rastlanıyor. Amasya, Tokat, Kayseri, Kocaeli, Aydın ve Muğla'dan, kent sakinlerinin, göçmenlerin gelişinden genellikle tedirgin ve huzursuz oldukları haberleri ulaşıyor. Tekirdağ, Zonguldak, Bilecik, Sakarya ve Samsun'da kent sakinleri arasında işsizliğin daha büyük boyutlara ulaşacağına dair korku göze çarpıyor. Yine Tokat, Eskişehir ve Uşak'tan benzeri tepkilerin olduğu haberleri geliyor. İzmir'de ise göçmenlerin kayırıldığına dair kanı, gün geçtikçe güçleniyor.

Öte yandan Afyon, Çorum, Çanakkale, Bolu illerinde yukarıdakine benzeyen tepkiler göze çarpmıyor. Antalya'da mevsim dolayısıyla zaten nüfus kalabalık, bu nedenle varlıkları pek fark edilmiyor. Kütahya'da ise halk neredeyse iki kutba ayrılmış. Bir kısmı aktif yardımdan yana, diğeri ise işsizlik yüzünden konuklara soğuk bakıyor.

Bir başka nokta da geçtiğimiz haftanın ortasına dek Siirt, Mardin, Tunceli, Yozgat, Şanlıurfa, Diyarbakır, Hakkâri, Bitlis gibi, Kürtlerin yoğun olarak bulunduğu, çeşitli etnik sorunların yaşandığı ya da PKK saldırılarının olduğu yerlere göçmenlerin gönderilmemiş olmaları. Bu arada yine hiç göçmen gelmemesine karşın örneğin Erzurum ve Van gibi illerdeki birçok vatandaş olaya soğuk bakıyor. *(Tempo, 6 Ağustos 1989)*

Soydaşlar otomatik vatandaş

Uğur DÜNDAR

Maliye ve Gümrük Bakanı Prof. Ekrem Pakdemirli'nin önerisiyle hazırlanan kanun hükmündeki kararname ile, Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı sayılmalarının ve böylece kamu kuruluşlarındaki boş kadrolara, memur olarak atanmalarının sağlanacağı öğrenildi.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı bünyesinde hızlı bir çalışma ile hazırlanıp, Bakanlar Kurulu'nun imzasına açılan ve dün Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in onayına sunulan kararname ile, devlet memurunda aranması gereken nitelikleri düzenleyen 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'ndaki engelin de aşılacağı bildirildi. Bakanlık üst düzey yetkililerinden biri, kararname ile ilgili bilgi verirken, "Bu yasanın 48'inci maddesinin 'Genel Şartlar' bölümü, devlet memuru olmak isteyen kişilerin, Türk yurttaşı olmalarını zorunlu kılıyor. Oysa soydaşlarımız, henüz Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı değiller. Üstelik gerekli işlemler, zaman alıyor. İşte kanun hükmündeki kararname, bu sakıncaları ortadan kaldırarak, Bulgaristan'dan zorunlu göçe itilen soydaşlarımızın memur olma hakkını elde etmelerini sağlıyor" dedi. Aynı yetkili, kararnameye paralel olarak düzenlenen bir genelge ile, tüm kamu kuruluşlarındaki sorumluların uyarılacağını ve "boş kadrolara, istedikleri takdirde, soydaşlarımızın atamalarının yapılması" talimatının verileceğini açıkladı.

GÜVENLİK SORUŞTURMASI

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na yakın çevreler, atamalarda özellikle, "güvenlik soruşturmasının" esas alınacağını ve soydaşlarımızın eğitim düzeyleri ile niteliklerinin de ön planda tutulacağını belirttiler.

Öte yandan, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde sürdürülen ekip çalışmaları ile de, kamu sektörü dışında istihdamı düşünülen göçmenlerin, eğilim ve becerilerine göre, hizmet ya da sanayi sektöründe iş bulmalarını sağlayacak hazırlıkların da son aşamaya geldiği ve birkaç pilot bölge üzerinde durulduğu öğrenildi. *(Hürriyet, 29 Haziran 1989)*

Soydaşlarımıza kira yardımı

Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlarımızın sayısı 264 bini aşarken, Bulgar yetkililerinin isteği üzerine, Kapıkule gümrüklü saha içersindeki protokol binasında, her iki ülke yetkililerinin katıldığı bir toplantı yapıldı. Toplantıyla ilgili açıklamanın daha sonra Edirne Valisi Ünal Erkan tarafından yapılacağı açıklandı.

Tarifeli olarak her sabah Kapıkule Garı'na gelen "Utanç Treni", dün sabah da 8 yolcu 20 yük vagonuyla 650 soydaşımızı getirdi. Kapıkule'den ve Kırklareli'nin Dereköy Sınır Kapısı'ndan karayoluyla gelen soydaşlarımızla birlikte bugüne kadar Türkiye'ye gelen soydaşlarınızın sayısı 264 bini aştı.

KONUT KREDİSİ VERİLECEK

Toplantıdan sonra açıklama yapan Devlet Bakanları Ercüment Konukman ve Cemil Çiçek, soydaşlarımızla ilgili bazı kararlar aldıklarını açıkladı. Bakanlar, okullarda kalan ai-

lelerin 1 Eylül'e kadar bu yerlerden çıkarılarak, eğitimin belirli tarihte başlayacağını söylediler.

Soydaşlarımızın çözülmesi gereken ilk sorunlarının, iskân edilmeleri oduğunu kaydeden Bakan Konukman, Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulanlara Toplu Konut Kredisi verilmesinin planlandığını, her aileye ayda 300 bin liraya kadar bir yıl sürcli kira yardımı yapılacağını söyledi.

Devlet Bakanı Konukman, soydaşlarımızla birlikte ülkemize 26 bin "soydaş otomobili" geldiğini de söyleycrek, "Bunların ticari amaçla kullanılması söz konusu olabilir" dedi.

SOYDAŞLAR TATİL KAMPLARINDA

Soydaşlarımızdan Samsun'a gelenler, kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesislerine yerleştirilecek. Samsun Vali Yardımcısı Orhan Arasan, yaptığı açıklamada, Samsun'a gelen 364 ailenin şu anda öğrenci yurtlarında barındırıldığını belirtti.

YARDIMCI OLMALARINI İSTEDİ

Soydaşlarımızla ilgili olarak Bursa'ya gelen Devlet Bakanı Ercüment Konukman, sanayici ve işadamlarının da soydaşlarımıza, "ellerinden geldiğince yardımcı olmalarını" istedi. Bakan Konukman, "Soydaşlarımız konusunda Bursa ve Batı illeri yükünü aldı. Şu andan itibaren Batı'ya gelenler gerekli desteği bulamayacaklardır. Bu sertlik politikası değildir. Bundan sonrakileri diğer illere ve Doğu'ya kaydırmak zorundayız" dedi. *(Hürriyet, 11 Ağustos 1989)*

Özal'ın ve Yılmaz'ın açıklamalarına güvenerek, dünyanın büyük gazetelerine ilan veren Bankalar Birliği, çok zor duruma düştü

Rezil olduk!

Bankalar Birliği'nin yaklaşık 700 milyon lira harcayarak verdiği ilanlarda, "Türkiye Bulgaristan'dan gelecek bütün Türkleri almaya hazır" ifadesi kullanıldı. Ancak Özal verdiği sözü tutamayıp, sınırı kapatınca her şey berbat oldu.

Bulgaristan'ın Türk azınlığa yaptığı insanlık dışı baskıları ve zorunlu göçü dünyaya duyurmak için on binlerce dolar verdiğimiz paralı ilanları, yüzümüze gözümüze bulaştırdık.

Hükümet ve Dışişleri Bakanlığı'nın isteği üzerine, Türk Bankalar Birliği tarafından bir ajansa yaptırılan tam sayfalık ilanlar için dünyanın çeşitli ülkelerinde 11 büyük gazeteye 367 bin 078 dolar (yaklaşık 800 milyon lira) ödendi.

"Özgür dünyanın insanları, baskıya karşı birleşin" başlığını taşıyan ilanlarda, Bulga-

ristan'ı bütün ulusların mahkûm etmesi istenirken, Türk azınlığa yaptığı işkenceler anlatıldı.

İlanda daha sonra "Türkiye, Irak ve İran'dan gelen binlerce mülteciyi kabul ettiği gibi, Bulgaristan'dan gelecek herkesi kabul edecektir. Türkiye, İspanyol Engizisyonu'ndan kaçan Yahudilere, ihtilalden kaçan Beyaz Ruslara verdiği gibi, bu insanlara da yeni bir hayat kurmaları için destek verecektir. Türkiye her zaman yorgun, fakir ve sürülmüş toplumlara açık olmuş bir ülkedir" denildi.

Ancak bu ilandan sonra, Bulgaristan sınırını kapattığımızı açıklamamız, ilandaki ifade ile çelişince, Türk dış politikası yine rezil oldu. *(Sabah, 28 Ağustos 1989)*

HANGİ GAZETEYE, NE KADAR İLAN VERDİK?

London Times	22.710
Financial Times	32.557
Wall Str. Journal (Avrupa baskısı)	474
Wall Str. Journal (Amerika baskısı)	95.556
Wall Str. Journal (Asya baskısı)	12.449
Int. Herald Tribune	39.432
Guardian	21.196
New York Times	39.196
Le Monde	34.193
Handesblatt	13.995
Los Angeles Times	41.310
Toplam	**367.078**

Rakamlar ABD Doları'dır.

Sokak

Melih AŞIK

Bu hafta piyasaya yeni bir dergi çıktı... Adı Sokak... Nokta dergisinden ayrılmış bir grup arkadaşımızın yayınladığı "Sokak", ilk sayısının kapağını Çemberlitaş Kız Yurdu'nda kalan soydaşlarımızın başına gelenlere ayırmış... Türkiye'ye geleli henüz iki buçuk ay olmuş soydaşlarımız, utanılası şeyler anlatıyorlar... Melahat Sönmez diyor ki:

"Ben bizim orada gecenin birinde canım sıkılsa arabama atlar arkadaşıma kahve içmeye giderdim. Ne arabamı rahatsız eden olur, ne beni. Ben istersem o başka... Bu işler karşılıklı olur. Bu mu Türkiye'nin medeniyeti..."

Zahide Hanım ise şöyle konuşuyor:

"Çay bahçesine gitmek kolay mı? Sokağa çıktığımız zaman arkamızdan yağmur gibi erkek geliyor.."

Suçlamaların çoğunluğu soydaşları korumakla görevli polis memurlarına yönelik... Melahat diyor ki:

"Bizim için sanıyorlar ki, bunlar bizim olacak. Nasıl oluyor be? Eşi olmayan kadın orospu mu oluyor? Valiye kadar vardırdım birini...Ama bir şey olmadı..."

Gece yarısı kapıya vurup sohbete geliyormuş kimi polisler. Soydaş beraber olmayı kabu etmezse, pasaportunu almakla, karakola götürmekle tehdit ediyormuş...

Bütün bunlar doğru mu? İnanası gelmiyor insanın... Ama anlatanların adı, fotoğrafı, adresi dergide açık açık yazılı. Yakında o ifadeler Avrupa basınına da taşarsa hiç şaşmamalı..Başlarına gelen rezilliği dünyaya anlattıkları için soydaşları suçlamamalı... Yüzü kızarmayan bir iktidarın yönetiminde, yüz kızartıcı bir dönemi yaşamaktayız, adeta, çaresiz... *(Milliyet, 29 Ağustos 1989)*

Bulgaristan'a geri dönenler 21 bini aştı

Göçmenlere 200 milyonluk yardım

Merkezi Londra'da bulunan Avrupa İslam Konseyi'nce, Bulgaristan'dan Türkiye'ye zorla göç ettirilen soydaşlarımız için kullanılmak üzere, 200 milyon liralık yardımda bulunuldu. Yardım nedeniyle düzenlenen basın toplantısında konuşan İslam Konseyi Genel Sekreteri Salem Azzam, Bulgaristan'daki Müslümanların zorla göç ettirilmesinin İslami bir sorun olduğunu belirterek, tüm İslam ülkelerine ve örgütlere, soruna ilgi gösterilmesi çağrısında bulundu. Devlet Bakanı Ercüment Konukman da birçok İslam örgütünün soruna ilgi göstermesine karşın maddi destekte bulunmadığını vurgulayarak, İslam Konseyi'nin 200 milyon liralık yardımının bu konuda bir başlangıç olmasını dilediğini söyledi.

İslam Konseyi'nin 200 milyon liralık maddi yardımını teslim etmek üzere Türkiye'ye gelen genel sekreter Salem Azzam dün Sheraton Oteli'nde düzenlenen basın toplantısında, Türkiye'ye göçe zorlanan "kardeşleriyle" dayanışma içinde olduklarını söyledi. Salem Azzam, "Bu sorun bizim için bir İslami sorundur ve Müslüman hükümetlerin, örgütlerin ve kişilerin, siyasal, moral ve finansal desteğine ihtiyaçları vardır. İslam Konseyi, yurtlarından zorla çıkartılıp Türkiye'ye göçe zorlanan Bulgaristan Müslümanlarının kötü durumundan esef duymakta ve bu kardeşlerimize sınırlı imkânlarına rağmen elden gelen yardımı yapmaya çalışmaktadır" diyerek, konsey adına 200 milyon liralık çeki sundu.

Devlet Bakanı Konukman, zorunlu göçü bir anlamda "İslam davası" olarak niteleyerek, genel sekretere yardım için teşekkür etti.

Konukman daha sonra gazetecilerin sorularını yanıtlarken de 200 milyonun Sosyal Yardım Fonu'na aktarılacağını bildirdi. Bu zamana kadar Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımız için 14 milyar lira harcandığını belirten Konukman, bundan sonra her ay 15 milyar lira kira harcamasında bulunacaklarını, bu nedenle de harcamaların artacağını söyledi. Konukman, Bulgaristan'a geri dönenlerin tampon bölgelerde bekletildiklerini, televizyona çıkartılarak Türkiye'nin aleyhinde kullanıldıklarını ve Bulgarların çoğunlukta oldukları yerlere sürgüne gönderildiklerini de sözlerine ekledi.

DÖNENLER 21 BİNİ AŞTI

Kapıkule ve Dereköy Sınır Kapılarından Bulgaristan'a geri dönen soydaşlarımızın sayısı 21 bini aştı. Cumhuriyet muhabirlerinin bildirdiklerine göre, dün Kapıkule'den 633, Dereköy'den ise 382 göçmen, Bulgaristan'a geri döndü. Böylece 22 Ağustos'tan bu yana dönenlerin sayısı 21 bin 224'e ulaştı.

Bu arada sınır kapılarından vizeli girişler de devam ediyor. Dün Kapıkule'den 21 soydaşımız Türkiye'ye giriş yaparken, Dereköy'den giren olmadı. *(Cumhuriyet, 19 Eylül 1989)*

Nasser peşmerge kampında

Dünya İslam Birliği Genel Sekreteri ve İslam İzleme Konferansı Başkanı Prof. Dr. Ömer Nasser, 13 bin sığınmacının barındığı kampı ziyareti sırasında "Kuran yardımında bulunacaklarını" belirtti. Prof. Ömer Nasser, Dünya İslam Birliği'nden üç yetkiliyle birlikte dün 11.00'de özel bir uçakla Diyarbakır'a geldi. Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu'ndan, bir yıldır Türkiye'dc barındırılan Kürt sığınmacılar hakkında bilgi alan Prof. Nasser, daha sonra kampa giderek peşmerge liderleriyle görüştü. Peşmerge lideri Ekrem Mai ve Hacı Salih Hüseyin'le görüşen Prof. Abdullah Ömer Nasser, Kürt - Arap, Doğulu ve Batılı diye insanları ayırmadıklarını ve Müslümanların hizmetine koşmayı amaçladıklarını belirterek "Elden gelen yardım yapılacak. Yararlanmanız için sizlere Kuran-ı Kerim dağıtacağız" dedi.. *(Cumhuriyet, 13 Ağustos 1989)*

İngiliz gazetesi The Observer'in yorumu:

"Tersine göç, Türkiye'nin prestijini zedeledi"

İngiltere'de yayımlanan The Observer gazetesi, Bulgaristan yönetimin baskı politikası yüzünden Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türklerin, anavatanlarında hayal kırıklığına uğrayarak geri dönmesinin, Türkiye'nin dünyadaki imajının zedelenmesine yol açtığını öne sürdü.

Gazete, geriye doğru göçün bu şekilde sürmesinin, göçmenlerin, totaliter bir komünist ülkeyi, bir NATO ülkesine tercih ettiklerini gösterdiği şeklinde yorumlanacağını iddia etti. Bugüne kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelenlerin yüzde beşinin, yani yaklaşık 17 bininin geri döndüğüne, Bulgarların bu insanları vatandaşları olarak ağladığına dikkat çeken The Observer, Ankara'nın geri dönüşleri engellemek için hiçbir şey yapmadığını savundu.

Kendi bakanları tarafından bile durumu idare edememekle suçlanan Başbakan Turgut Özal için bu olayın bir "aksilik" olduğunu yazan gazete, Türkiye'ye giriş yapan vizeli Bulgar Türkleriyle, Bulgaristan'a dönen yüzlerce göçmenin Kapıkule'de karşılaşmalarını "Tuhaf bir çelişki oluşturan sahne" diye tanımladı. *(Hürriyet, 18 Eylül 1989)*

Dalkavukluğun kötü örnekleri

Necati DOĞRU

Tek bandodan çıkan tek ses gibi yine bağırmaya başladı. Sorumsuz ve düşüncesiz Özal, Türklüğü rezil etti.

Ne yaptı?

Bulgaristan sınırını kapattı. Türkiye'yi "güvenilmeyecek bir anavatan" durumuna düşürdü.

Bandodan ayrılan tek gerçekçi ses Mümtaz Soysal hoca oldu. Her zamanki gibi olayın çekirdeğini yakalayıp, ondan yeni bakış açıları üretti...

Gerçekten bu konuda suçlu olan sadece Başbakan Özal mı? Aydınların, muhalefet partilerinin, basının, işverenlerin, bürokratların, üniversitenin, sendikaların hiç suçu yok mu?

★ Biz sağken hiçbir Türk'ü Bulgar'a ezdirmeyiz havasına girenlerin...

★ Kendi üyeleri her an işsiz kalırım korkusuyla yaşarken, akın akın gelen kalifiye Bulgaristan Türklerine bakıp "içli insanları" oynayan sendikaların...

★ Özal'dan milyonlarca defa daha çok "ırktaş sevgisi" ile yanıp tutuştuğunu göstermek için "kapıların açılmasında kendilerinin de payının" olduğu izlenimini yayan muhalefet partilerinin...

★ Yüreklerinin ne kadar da "süblime edilmiş insan sevgisiyle dolu olduğunu" göstermek için "gelenler canımızdır, kanımızdır" türünden demeçler verip, somut bir yardım olarak da parmaklarını oynatmayanların...

★ Ve halk dalkavukluğunun pis örneklerini en bönce ortaya koyarak birbiriyle yarışan ve Özal'ın "göçle ilgili palavralarını" araştırmadan yazan biz gazetecilerin...

★ Kapısına yığılan milyonlarca işsize iş veremeyen, çalıştırdıklarını da en ucuz ücrete talim ettiren, gelmekte olan insanlara bakıp tensikat rüyaları gören, fakat bu tilkiliklerini "duygusal idealist" maskesi altında gizleyen işverelerin...

Bu yenilmişlikte büyük payı var. Suç ve sorumluluk sadece Özal'ın değil. Kabul etmeliyiz ve hiç değilse buraya gelen 300 bin insanın Türkiye'ye iltica eden peşmergeler durumuna düşmemesi için hükümete her gün bu konuda bir planı olup olmadığını sormalıyız... Gelenler çok zor durumdadır. Ve durumları her geçen gün kötüye gitmektedir.

Başkasını düzeltmenin en kestirme yolu, gecikmeden bu işe kendimizden başlamamızdır... (*Milliyet, 24 Ağustos 1989*)

Palavra ve gerçek

Mümtaz SOYSAL

Bulgaristan sınırını göçmenlere kapatarak vize kararı alınmasına karşı ne söyleseniz, ilk bakışta haklısınız.

Zaten herkes her şeyi söylüyor da. Karar, bütün Türkler için üzüntü ve utanç kaynağı olmuştur. Neredeyse, 56 milyon birden yerin dibine geçmiş gibiyiz.

Ama, itiraf edin ki, Özal palavraları sıktıkça hep birden göklere uçar gibiydik.

İnanmasak da, doğru olmadığını bilsek de, Özal "İki milyon da gönderseler alırız; Türkiye büyük devlet. Olsa olsa nüfusumuz 58 milyona çıkmış olur. Açtım kapıyı, göndersinler bakalım. Bıraksalar, Bulgarlar da gelir" dediği zaman, gururdan ağzımız kulaklarımıza varıyordu. Hafiften hafife büyük devlet olmanın, başkalarına meydan okuyabilmenin, hiçbir sorundan korkmamanın keyfini yaşıyorduk.

Bunca sıkıntı, çözülmemiş bunca sorun ortasında. Bu sorunun da doğru dürüst çözülemeyeceğini bile bile.

Toplum psikolojisi uzmanları herhale daha iyi bilir, belki de bu davranışın gerisinde ezilmekten, dışlanmaktan bıkmış bir halkın avunma ve böbürlenme özlemi yatmaktaydı.

Ne olursa olsun, kabahatin bütününü Özal'ın üstüne atarken, işin bu yanını da gözden uzak bulundurmasak iyi olur. Atılan palavralara toplumun çok az bir kesimi karşı çıkmış, çok az insan sınırı sonuna kadar açma kararını eleştirmiş, yapılanları eksik bulmuş, örgütlenme bozukluğuna dokunmuş, bu konuda bir ulusal seferberlik gereğini vurgulamıştır.

Şimdi yalnızca Özal'ı eleştirerek rahatlayamayız. Bu olay dolayısıyla, böbürlenmeye, bedelini ödemeden büyüklük taslamaya olan yatkınlığımızı da saptamış olalım. Evet, insanlık dışı zulümlere karşı kapıları sonuna kadar açmak ve "gönlü yüce Türk"ü oynamak iyiydi ama, Bulgaristan'dan akan göç dolayısıyla hangi gencimiz gönüllü seferber olup Kapıkule'de eşya taşımaya, falanca bölgede göçmenevi yapımında çalışmaya koştu? Hangimiz, yazlıktaki ikinci, üçüncü konutunu bir aileye açmaya razı oldu?

Televizyondaki palavraları dinleyerek yan gelip oturmak hem rahattı, hem de ezilmişliğimize iyi geliyordu.

Muhalefet de ödevini tam yapmış değildir. SHP Genel Başkanı, "Başlangıçtan beri bu konuya milli bir mesele olarak baktıklarını ve sınırı açtığı için hükümeti hiçbir zaman eleştirmediklerini" söylüyormuş.

Aferin, her şeyi "milli mesele" sayıp eleştirilmesi gerekeni vaktinde eleştirmezseniz, işte böyle olur. Muhalefetin ödevi, yalnızca işler kötü gitmeye başlağı zaman mı eleştiri yağdırmaktır? Devlet adamlığı, sonuçları önceden kestirip yanlış tutumlara karşı çıkmak ve sorumluları uyarmak değil midir? "Aman bu konu ulusal duygularla ilgili ve halkın gururunu okşuyor; karşı çıkarsak ters düşeriz" diye düşünen bir muhalefetin şimdi kaygılar belirtmeye hakkı olabilir mi?

Belki basında da bir özeleştiriye gerek var.

"Bulgar ekonomisi durdu. Fabrikalar çalışmıyor. Tarlalar harap. Jivkov sallanıyor" söylentileri acaba ne dereceye kadar doğruydu? Hükümete yakın kaynaklar bunları pompalasa bile doğruymuş gibi kabullenmek ve halka yansıtmak ne derece iyi habercilik olmuştur?

Öyle anlaşılıyor ki ANAP da kabahati Dışişleri bürokrasisine yıkarak işin içinden sıyrılmak istemektedir. Alpaslan Pehlivanlı'nın "Özal'ı yanıltan Dışişleri Bakanlığı"dır anlamına gelen çıkışı, Mesut Yılmaz'ı yıpratmaya yönelik basit bir manevra değilse, en azından, gerekli uyarıları yıllardır yapan görevlilere karşı haksızlıktır.

Özal'ı yanıltan, Özal'ın kendisidir. Bu açık. Peki toplum olarak bizi yanıltan ve hâlâ Özal'ın peşinden sürükletip sözünü dinleten kim? *(Milliyet, 23 Ağustos 1989)*

Göçmenlerin Avrupa'daki durumu

Ortak Pazar'ın her ülkesi, göçmenlere karşı farklı bir tutum içinde. Bunun nedeni, etnik, kültürel ve tarihsel yakınlıklar.

Uzun zamandan beri yalnızca üç ülke (Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa ve Büyük Britanya) göçlerin yükünü üstlendi. Ama, zamanla, göç edilen ülke ile göçün kaynağı olan ülkeler (Portekiz, İspanya, İtalya) arasındaki fark ortadan kalktı. Bu sonuncu ülkeler de gizlice gelen göçmenleri kabul etmeye başladılar. Üstelik, ucuz bir el emeğinin yarattığı etkileri karşılamak için yasalar düzenlemeye yöneldiler.

On iki Avrupa ülkesinin aynı ilkelere dayanan göçmen politikaları (sınırları kapamak, gizlice girenleri çıkartmak, gitmek isteyenlere yardım etmek ve sürekli kalacak olanları toplumla bütünleştirmek), bundan ötürü, birbiriyle uyumlu hale gelmek zorundadır. Ama gerçek, çok daha karmaşıktır. Ortak Pazar'ın (CEE) göçmenler konusundaki yasaları, her Avrupa ülkesinin, üçüncü ülkelerle kurmuş olduğu özel bağıntılar dolayısıyla farklılık gösterir. Bundan ötürü, vize politikası da, farklı etnik ve kültürel yakınlıklara bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik gösterir.

Her ulus, uyrukları vize isteyecek olan ülkelerin listesini belirlemiştir. 1986 suikastlarından sonra Fransa'nın Almanay tarafından taklit edilen çok kısıtlayıcı bir vize politikası uygulamasına karşılık, (özellikle, Türkiye, Sri Lanka, Pakistan, Bengaldeş gibi ülkelerden gelen göçmenler üzerinde önemle durulur), gizli göçmenlerin kolayca girdiği İtalya, Mağrip'tan gelenlerin hiçbirinden vize istemez.

İspanya ise, iki ay ile on yıl arasında kalma süresi kolayca tanıdığı Latin Amerikalılardan vize isteme uygulamasını benimsedi. Büyük Britanya, Commenwealth uyruklulara 1983'e kadar kolaylık gösterirken, Britanya uyrukluğuna sahip olma konusunda kısıtlayıcı kararlar aldı.

Bunun yanı sıra, iki ayrı bütünleşme süreci ortaya çıktı: Asyalılar (Hintliler, Pakistanlılar, Çinliler), İngiliz toplumu tarafından bir ölçüde kabul edildi, Afrikalılar ve Mağrıplılar, bu toplumdan dışlandılar ve gettolarda yaşadılar. Yalnızca Hollanda, eski sömürgelerinden biri olan Surinam ile aralarındaki ilişkilerde bir değişiklik yapmadı. Nitekim Sürinamlı yabancılar (300 000 kişi) otomatik olarak Hollanda vatandaşı sayılırlar.

Onikiler arasında iltica hakkı konusunda da farklar vardır. Belçika'da bu hakkı almak pek zor değildir (iltica hakkı talep eden kişi, bu talebinin incelenmesi sırasında çalışma olanağına sahiptir), ve Fransa'da girişimlerde bulunmak için bir aylık oturma izni verilmektedir. Bir başka Avrupa ülkesinde üç aydan fazla kalmış olan ve iltica hakkı talep edenler, Almanya'da ve Hollanda'da bazı kısıtlamalarla karşı karşıya kalıyorlar. İtalya ise, "coğrafi kısıtlamalar" koyuyor ve Doğu ülkelerinin mültecileri ile bazı Şililileri, Afganistanlıları ve kısıtlı sayıda "boat people" kabul ediyor.

Uyruk olma hakkı konusunda da bu ülkeler arasında farklar var. Federal Almanya Cumhuriyeti ve İsveç, "kan" hukuku denen ilkeyi benimsiyorlar. Buna karşılık Fransa, Belçika, Büyük Britanya ve Hollanda, toprak hukukuna (ülkenin toprakları üzerinde doğmuş çocuklar uyrukluk hakkını ediniyorlar), önemli bir yer veriyorlar. Bu konuda, Fransa'nın çok cömert davrandığını söyleyebiliriz. Gerçekten de, bu ülkede beş yıl oturmuş bütün yabancılara, reşit oldukları gün uyruk olma hakkı tanınıyor. Ana ve babalarının rızası söz konusuysa, bu hak, 16 yaşında bile elde edilebiliyor.

Bütün bunlara karşılık, Onikiler arasında, oy verme hakkı konusunda büyük farklar görülmüyor. Bu ülkelerin hemen hepsi, seçme ve seçilme hakkını yalnızca kendi uyruklarına tanıyorlar. Şunu da belirtmemiz gerekir: Danimarka, Hollanda ve Ortak Pazar Avrupa Konseyi (CEE) dışında İsveç, yerel seçimlerde oy kullanma hakkını kabul etmişlerdir ve aynı zamanda yabancılara uyruk olma hakkını kolayca veren ülkelerdir. Bazı devletler, oy verme hakkı konusundaki yasalarını daha az kısıtlayıcı hale getirdiler. Nitekim İspanya, karşılıklılık ilkesi uygulanmak koşuluyla, yabancılara seçmen olma hakkını tanıyor. Portekiz ise, ülkede beş yıldır oturan Brezilyalıların oy verme hakkını kabul ediyor. Avrupa içinde oy verme hakkını inceleme söz konusu olduğunda Avrupa Konseyi, 1993 yılında bu düzenlemeden esinlenebilir. *(Le Point, 13 Ağustos 1983)*

12'lerin baş ağrısı

Göçmenleri bir tek sınırda denetimden geçirmek gerekiyor. Ortak bir vize koymak da zorunlu... Onikiler bunca hukuksal, teknik ve siyasal güçlüğü ortadan kaldırma sorumluluğuyla karşı karşıya.

Alain DAUVERGNE

Artık, sınır diye bir şey söz konusu değil belki de. 1 Ocak 1993'te, Ortak Pazar, herkesin, sınır kısıtlamaları olmaksızın gezip dolaşacağı geniş bir alan olacak. En azından, çeşitli metinlerde böyle yazıyor. Ama gerçek, bundan farklı.

Bu işin güçlüğünü anlamak için her biri bir ülkeden gelmiş olan on iki yüksek görevlinin, geçen haziran ayında Madrit'te yapılan zirve toplantısı sorumlularına sunduğu ve "Palma belgesi" diye adlandırılan rapora göz atmak yeterlidir. Bu raporda, uyuşturucu trafiği, mafya etkinlikleri ve terör üzerinde duruluyor. Ortak Pazar topraklarına giriş ve vize politikası (yani, göçmen sorunu) da söz konusu ediliyor.

Bu konuda yapılması gerekenler hayli düşünce çekici: Önce, Avrupa'ya gelebilecek olan ülke yurttaşlarının (bu ülkelerin sayısı altmışa varıyor) belirten ortak bir liste hazırlamak ve sonra, vize verilmesinin ölçütlerini birbiriyle denk düşecek duruma getirme ve ayrıca, istenmeyen kişilerin dökümünü yapmak, 1992 yılı sonu için gerçek bir Avrupa vizesi kabul etmek, sığınma hakkı ve uygulanması konusunda bir ortak davranış benimsemek.

Bütün bunlar da, ilkeler üzerinde anlaşmak ve ortaya çıkacak somut sorunları çözmek için sonu gelmez hukuksal, teknik ve siyasal görüşlerin yapılmasını gerekli kılıyor.

Buna bir örnek olarak, göçmenlerin Ortak Pazar'a girişlerini gösterebiliriz. Böyle bir olanak, herhangi bir kimsenin Avrupa'da istediği yerde bulunmasını sağlayacağı için çok önemlidir. Ve yine bundan ötürü, asıl sorunu limanda ya da havaalanında çözmek gerekir. Ama açıkça söylenmese de, örneğin Almanya ile Yunanistan'da polis ve gümrük denetiminin farklı olduğu herkesin düşündüğü bir şeydir.

Bir başka örnek de, ülkede kalma izninin verilmesidir. Her devlet, hiç kuşkusuz işin başlangıcında, göçmenlere uygulayacağı politikayı istediği gibi saptayacaktır. Her yıl ne kadar göçmen kabul edeceğini belirlemek, ona kalmış bir iştir. Ama ülkede kalma izni verme konusunda tutarlı davranmak da bu ülkelere düşen bir görevdir. Çünkü, göçmenler,şuraya ya da buraya serbestçe gitme hakkına sahip olacaklardır, ama kalma iznini veren ülkeden başkasında oturamayacaklardır. Bunun da komşu ülkeler üzerinde etkisi olacaktır. Yerel seçimlerde oy verme ve seçilebilme sorunu da hiç kuşkusuz ortaya çıkacaktır. Bu sorunun çok çabuk çözüleceğini de sanmıyoruz. Çünkü, Onikiler, Ortak Pazar'ın yurtaşları olan göçmenler konusunda da henüz anlaşmış değiller. Örneğin bir Danimarkalı ya da İngiliz, Fransa'da oy veremez.

Bu işin güç tarafını, dört yıl önce beş ülkenin (Almanya, Belçika, Fransa, Luxembourg ve Hollanda) giriştikleri deneyimi göz önüne alarak daha iyi anlayabiliriz. "Schengen" diye bilinen anlaşmaları imzalayan bu beş devlet, 1 Ocak 1990'da, aralarındaki sınırları tüm olarak kaldırmayı amaçlamışlardı. Ama bunda başarılı olacakları söylenemez. En azından, 1991 yılında böyle bir şey gerçekleştirilebilir. O da, Fransa (özellikle iç işleri ve adalet bakanlıkları) işi savsaklamazsa böyle bir olasılığın gerçekleşmesinden söz edilebilir.

Öte yandan bütün uzmanlar, şu nokta üzerinde fikir birliği halindeler: Beşlerin bu anlaşması başarısızlıkla sonuçlanırsa, Onikiler'in de anlaşma olanağı kalmayacaktır. Ama bunun tersine, eğer bu deney başarıya ulaşırsa, 1993 yılına ilişkin iddia gerçekleşebilir. Ya da gerçekleştirilmesine yakın bir durum yaratılabilir. *(Le Point, 13 Ağustos 1989)*

Cezaevleri

Cezaevlerindeki insanlık onuruyla bağdaşmayan uygulamalar ve buna karşı tepkilerin yaygın ölüm orucuna dönüşmesi, uzun süre gazete manşetlerinden inmedi. Olaylara karşı takınılan tavır da demokrat olmanın göstergesi haline geldi.

Baskıların hedefi, siyasal tutuklu ve mahkûmlardı. Bunların bir kısmı "düşünce suçu"ndan içeri atılmışlardı. Diğer bir kısım ise siyasal amaçla silahlı eyleme girdikleri veya girdikleri ileri sürüldüğü için cezaevindeydiler.

Demokrasilerde "düşünce suçu" olmayacağı için, Türkiye'de gerçekten demokrasi bütün kurum ve kurallarıyla yerleşmiş olsaydı, bu insanlar cezaevinde bulunmayacaklardı.

Demokratik bir toplumda ifade kanalları açık olur. Bugünkü sorunların büyük bir kısmı çözümlenmiş olur ve diğerlerinin de barışçı ve demokratik yoldan çözümleri mümkün olur. Türkiye demokratik bir düzene sahip olsaydı, bugün silahlı hareketlere katılanlar da, demokratik mücadelenin içinde yer alırlar ve cezaevinde bulunmazlardı.

Olayın bir başka yanı da, ülkedeki hukuksal düzenin ve yargı kurumunun durumudur.

Türkiye, adli hata sayısının en yüksek olduğu ülkelerden biridir. 1982 Anayasası yargı bağımsızlığını yok etmiştir. Gözaltı süresi, sorgulama sistemi, işkencenin yaygınlığı, tutuklama kararlarının çoğunlukla hukuksal gerekçelerden yoksunluğu, bazı gruplara ve siyasal görüşlere önyargılı yaklaşım, adli hataları artıran ve suçsuz insanların da cezaevlerine girmesine yol açan nedenlerdir.

Bugün siyasal ve adi suçlardan cezaevlerinde tutuklu veya hükümlü olarak bulunanların büyük bir kesimi gerçekten bunu hak etmişler midir?

Fakat ister suçlu olsun, ister suçsuz, cezaevine girenler insandır. Bu toplumun bir üyesidir. Onların onurunu, sağlığını ve kişiliklerini korumak, alınan önlemlerin, tutuklamanın ve mahkûmiyetin amacıyla sınırlı kalmasına özen göstermek, ayrı bir ceza oluşturacak önlemlere başvurmaktan kaçınmak, devletin ve devlet görevlilerinin ödevidir.

Cezaevine girenler ya tutukludur, ya da mahkûmdur.

Tutukluluk bir tedbirdir. Suç işlediği ileri sürülen sanık tutukevine alınır. Sanık, aksi sabit oluncaya kadar masum sayılır. Masum bir insan için de tutukevinde alınacak önlemler, ancak kaçmayı önlemekle sınırlı olacaktır. Önlemler bu sınırın dışına taştı mı kanunsuz bir ceza niteliğine dönüşür. Hukuk açısından da sorumlular suç işlemiş olurlar.

Suç işlediği mahkeme kararıyla kesinleşenler ise, bu cezalarını çekmek için cezaevine alınırlar.

Cezanın amacı, suçlunun eğitimi, topluma yeniden kazandırılmasıdır. Cezaevi ko-

şulları bu amaca uygun olmalı ve görevliler bu amacı gerçekleştirecek düzeyde bulunmalıdırlar.

"Siyasal suçlular"ın durumu bu açıdan farklıdır. Onların eğitim ve ıslahından söz etmek mümkün değildir. Onlar mevcut düzenin, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermediğini düşündükleri için başkaldırmışlardır. Kendi anlayışlarına uygun, daha ileri bir düzen kurmanın mücadelesini verdiklerine inanıyorlar. Bu doğru da olabilir, yanlış da. Ama ne olursa olsun, genellikle fikir ve moral değerler bakımından yöneticilerin çok ilerisinde oldukları da bir gerçektir.

Bu nedenle de bunlar için, toplumsal sorunları daha kapsamlı ve soğukkanlı düşünecek ve değerlendirecek uygun bir ortam yaratmak ve gerekli araçları sağlamak gerekir. Bu insanların kendilerini aşması, topluma yarar sağlar. Yanılmışlarsa, yanılgılarını anlayacaklar; doğru düşünüyorlarsa toplum olarak biz onlardan yararlanmış olacağız.

Aksi sabit oluncaya kadar masum olarak kabul etmek zorunda olduğumuz tutuklularla, topluma yeniden kazandırmamız gereken hükümlüler devlete emanet edilmişlerdir. Devlet bu emaneti, tutukluluğun ve hükümlülüğün amacına uygun olarak muhafaza etmek zorundadır. Devletin alacağı önlemler ise, bu amaçla sınırlı olmalıdır.

Devletin resmi görevlileri, hukuka uygun yasal önlemlerin dışında, tutuklu ve hükümlülerin onurunu kıran, sağlığını tehdit eden, kişiliğini tahrip eden uygulamalara girişirlerse suç işlemiş olurlar. Bu uygulamalar yaygınlaşır ve iktidarlar tarafından bir devlet politikasına dönüşürse, artık bir hukuk devletinden söz etmek olanağı kalmaz. Ortada bir suç örgütünün olup olmadığı sorusuna yanıt aranır.

Uygulamalarda, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken farkı gözetiliyorsa, durum daha da vahimleşir. Artık sıradan bir suç değil, bir insanlık suçu söz konusu olur.

Türkiye'deki cezaevlerinin durumu hiç bir zaman iyi olmadı. Üyesi olmaya çalıştığımız Avrupa Topluluğu standartlarına uygun bir düzenleme ve uygulama görülmedi. Her askeri darbeden sonra, siyasal tutuklu ve mahkûmlar için durum daha da korkunç bir hal aldı.

Başta Diyarbakır Askeri Cezaevi olmak üzer, Mamak ve diğer cezaevlerinin birer işkence merkezi haline dönüştürüldüğüne dair açıklamaları yıllardır basından izliyoruz.

12 Eylül sonrasında demokrat bir parti iktidara gelseydi, sorumluları tespit edip cezalandırır ve ileride bu gibi acı olayların tekrar yaşanması önlenebilirdi. Ama 12 Eylül'ün devamı olan bugünkü iktidar, aynı uygulamayı sivil bir görünüm altında sürdürmekten çekinmez görünüyor. Ne yazık ki örgütsüz halk olarak bizler de, gazete sütunlarına aktardığımız kınamalardan öte bir şey yapamıyoruz ve uygulamaları değiştirecek bir etkinliğe ulaşamıyoruz.

Olayların gelişimini basından izleyelim.

SEÇMELER

52 günün öyküsü

Kanlı sürgün ve 2 ölüm

Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde haziran ayı sonlarına doğru biri 33, diğeri 40 metre uzunluğunda iki tünel ortaya çıkarıldı. Dev-Yol, Kurtuluş, Dev-Sol, PKK davalarından yargılanan tutuklu ve hükümlülerin birbirlerinden habersiz kazdıkları iki tünelin rastlantı sonucu ortaya çıkartılması üzerine geniş çaplı bir soruşturma başlatılmıştı. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, yerli ve yabancı basın mensuplarını cezaevine götürerek tünelleri göstermiş, tutuklu ve hükümlülerle konuşmalarını sağlamıştı. Tutuklu ve hükümlüler kendilerinin en doğal haklarının ellerinden alındığını öne sürerek açlık grevine başlamışlardı. Açlık grevine başlayan tutuklu hükümlülerle konuşmalarını sağlamıştı. Tutuklu ve hükümlüler daha sonra ringlerle uzun süren bir yolculuk sonrası Aydın E Tipi Cezaevi'ne getirilmişler ve burada çırılçıplak soyularak dövülmüşlerdi. Bu olaylardan sonra Mehmet Yalçınkaya ile Hüseyin Hüsnü Eroğlu ölmüşlerdi. Aydın Başsavcısı Nuri Uçurum, eylemcilerin açlık grevi yaptıklarından, aşırı su kaybından öldüklerini açıklamıştı. Bunun üzerine açlık grevi eylemleri daha da yaygınlaşmıştı. Eskişehir'de başlayan, Aydın E Tipi Cezaevi'nde 52 gün sonra sona eren açlık grevi olayının gelişimi şöyle oldu:

29 Haziran 1989: Tutuklu ve hükümlüler, tünel olayı bahane edilerek haklarının gasp edildiğini, kendilerine kasıtlı olarak su ve yemek verilmediğini, en temel gereksinimlerinin bile yasaklandığı öne sürerek açlık grevi başlattılar. İlk etapta açlık grevine katılanların sayısı 80.

30 Haziran 1989: Tünellerin kazılmasını 15 hükümlü üstlendi. Hükümlülerin Dev-Yol ve Kurtuluş davalarından yargılandıklarına işaret edildi. Jandarma Genel Komutanlığı, cezaevlerindeki birliklerine gönderdiği emirle, hükümlülerin tünel kazarak firar girişimlerine karşı duyarlı davranılmasını istedi.

1-17 Temmuz 1989: Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde 80 kişinin başlattığı açlık grevi, katılımlarla 280'i buldu. Eylemle ilgili herhangi bir bilgi verilmiyor.

18 Temmuz 1989: Açlık grevi yapanlara musluk suyu dışında yiyecek ve içecek verilmiyor. Açlık grevi yapanlardan Nail Koç, Şerif Simen ve Davut Akın'ın sağlık durumlarının bozulduğu belirtiliyor. Tutuklu ve hükümlüler, "Bu, bize tünel cezası" görüşünü dile getiriyorlar. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu açlık grevinin ulaştığı boyutlardan üzüntü duyduklarını söylüyor, ancak eylemin basın mensuplarının gezdiği güne rastlatılmasına dikkat çekiyor. Bu arada aileler destek için açlık grevine başlıyor.

19 Temmuz 1989: 9 yıldır sürmekte olan 723 sanıklı Dev-Yol davası 7 idam, 39 müebbetle karara bağlanıyor. Haber, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde açlık grevi yapanları daha da kamçılıyor. 1 Ağustos Genelgesi kaldırılıncaya dek açlık grevinin sürdürüleceği açıklanıyor.

24 Temmuz 1989: Açlık grevinin 26. günü, ailelerin başlattığı destek grevinin 6. gününde de 3 kişi hastaneye kaldırılıyor. Hükümlü ve tutuklulardan ise 33 kişi mide kanaması geçiriyor.

25 Temmuz 1989: Ölüm olabilir uyarısı ilk kez yapılıyor. SP Genel Sekreteri Yalçın Büyükdağlı açlık grevi ile ilgili izlenimlerini

anlatırken, "Her an ölüm olabilir" uyarısında bulunurken, Adalet Bakanı Oltan Sungurlu "Eyleme son verin" çağrısı yapıyor. Bu arada Gaziantep ve Ceyhan'daki cezaevlerinde destek için açlık grevleri başlatılıyor. Duruşma için cezaevinden alınan Ahmet Çapan, Ahmet Kaya, Ali Öztürk ve Durmuş Beyazıt yolda jandarma tarafından dövülüyor. Hastaneye kaldırılanların ise zincirli tedavisi tepki topluyor.

30 Temmuz 1989: Açlık grevi 32. günde "ölüm orucuna" dönüşüyor. 34 kişini yaşamlarının tehlikeye girdiği ve hastaneye kaldırılanlara çift pranga vurulduğu bildiriliyor. Şükrü Göktaş, Sabahattin Selim Erhan, Nail Koç ile Şerif Simen'in durumlarının ciddi olduğu kaydediliyor.

31 Temmuz 1989: Adalet Başkanı Oltan Sungurlu, "Cezaevlerinde benim yapabileceğim bir şey yok" derken, durumları ağırlaşan tutuklu ve hükümlülerin ölüm sınırına geldiği kaydediliyor. Sungurlu'nun tutumu tepkileri artırıyor.

1 Ağustos 1989: 1 Ağustos Genelgesi'nin kaldırılması için başlatılan eylem "açlık dayanışmasına" dönüşüyor. Açlık grevi yapanların sayısı 500'e yükseliyor. Cezaevlerinde sağlık durumları bozulanların hastaneye kelepçeli olarak taşınmaları tepki çekiyor.

KANLI SÜRGÜN

2 Ağustos 1989: Eskişehir E tipi Cezaevi'nde açlık grevinin 34. günüydü. Tutuklu ve hükümlülerle cezaevi yönetimi arasındaki tüm diyalog kesilmişti. Gece saat 02.00 sıralarında cezaevinde olağanüstü bir hareketlilik başladı. Nakil vardı. Açlık grevindeki tüm tutuklu ve hükümlüler Aydın ve Nazilli cezaevlerine gönderilecekti.

Tutuklu ve hükümlüler saat 02.00'den itibaren nakil araçlarına bindirilmeye başlandı. Nakil araçları "ring" adı verilen çelik zırhlı, dört yanı kapalı, sadece üst bölümünde 4-5 parmak kalınlığında bir havalandırma bölümü bulunan araçlardı. İçleri bölüm bölümdü. İkisi Avrupa'dan ithal edilmişti. Orada tutuklu ve hükümlüler, nakil sırasında birbirleriyle herhangi bir sapık ilişkiye girmemesi için tek tek bölümlere konuyorlardı. Ancak Eskişehir'den nakil sırasında her bölüme 4-5 kişi kondu. Bu araçlarla daha önce Erzincan'dan Eskişehir'e getirilen tutuklu ve hükümlüler, açlık grevinde olmadıkları halde üç gün hasta yatmışlardı. Oysa şimdi açlık grevindeydiler ve 35. güne girmişlerdi.

Eskişehir'den yolculuk sabah 07.00 sıralarında başladı. Kavurucu ağustos sıcağında su isteminde bulunan tutuklu ve hükümlülerin hiçbir isteği yerine getirilmiyordu. Yolda sık sık verilen molaların hiçbirinde tutuklu ve hükümlülerin dışarı çıkmasına izin verilmedi. 12 saati aşkın bir yolculuktan sonra Nazilli'ye varıldı. Tutuklu ve hükümlülerin 59'u burada kalacaktı. Bu arada durumu ağırlaşanların, Nazilli Cezaevi'nde doktor isteği de yerine getirilmedi. Müdahale etmek isteyen sağlık görevlilerine jandarma izin vermemişti.

Nihayet Aydın'a gelindi. Burada tutuklu ve hükümlüleri karşılayan gardiyan ve cezaevi yöneticileri Eskişehir'dekilerin aynısıydı. Ringlerden indirilen tutuklu ve hükümlüler, soyularak muayene edilmek istenmesine karşı çıkıyorlardı. Tutuklu ve hükümlülerin, daha sonra dışarıya sızdırdıkları haberlerde, Aydın'da koğuşlara yerleştirilirken jandarmanın "dipçik"le, gardiyanların da sopalarla kendilerine dayak attığını, çok kötü muamelelerle karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdi. Bu sırada cezaevine gelen itfaiyelerin de üzerlerine basınçlı su sıktıklarını söylemişlerdi.

Nakil sırasında meydana gelen olaylar iki kişinin ölümüyle noktalandı. Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu olay gecesi Aydın Devlet Hastanesi'ne kaldırılmış, ancak "kurtarılamayarak" yaşamlarını yitirmişlerdi. Yalçınkaya'nın ve Eroğlu'nun yolda mı, yoksa hastanede mi öldüğü sorusu tam bir netlik kazanmış değil. Resmi açıklamaya gö-

re her iki kişi açlık grevinin neden olduğu koşullar yüzünden ölmüştü. Savcı, otopsi sırasında yaşadıklarını şöyle aktarıyordu:

"Mide bulamadık. Mide kalınbağırsak gibi olmuş. Ben de şaşırdım. Otopside oldukça zorlandık."

Yalçınkaya ve Eroğlu'nun cenazelerinin bulunduğu Aydın Devlet Hastanesi'nde, çok sayıda tutuklu ve hükümlü daha bulunuyordu, ancak hastanede tam bir "ölüm sessizliği" vardı. Olay gecesi hastaneye gelen gazetecilere gerek polis, gerekse sağlık görevlileri, "Bizim hiçbir şeyden haberimiz yok. Burada bir şey mi olmuş?" diyerek bütün soruları yanıtsız bırakıyorlar. Hemen morga kaldırılan Yalçınkaya ve Eroğlu'nun bulunduğu bölüm, 4 polis ve 4 jandarma tarafından korunmaya alındı.

Çelik zırhlı araçlarla 15 saatlik nakil adeta sürgüne dönüşmüştü; Sonuç, iki ölü ve durumları ağırlaşan, su kaybından dolayı beyinleri küçülmeye başlayan onlarca tutuklu ve hükümlüydü.

3 Ağustos 1989: Tepkiler: "Cezaevinde göz göre göre ölüm." Günlerdir ölüm sınırında süren açlık grevi yapanların 15 saat süren bir yolculuktan sonra dayaktan geçirilmeleri ve 2 kişinin ölümü ile sonuçlanan olay büyük tepki topladı. 23 tutuklu ve hükümlünün ölüm sınırında olduğu belirtilirken, Adalet Bakanlığı Müsteşarı Arif Yüksel ile Aydın Başsavcısı Nural Uçurum ölüm olaylarının açlık grevi nedeniyle aşırı su kaybından olduğunu açıklıyorlar. Ancak görgü tanıkları ölenlerin üzerinde darp izleri gördüklerini bildiriyorlar.

4 Ağustos 1989: Ölüme açık çağrı: Eskişehir Devlet Hastanesi'nde görevli iki doktor "Nakledilemezler" derken, bakanlık doktorlarının: "Nakledilebilirler" raporu verdikleri anlaşılıyor. 15 tutuklu ve hükümlünün durumu iyice ağırlaşıyor. Tedavi kabul etmeyen eylemcilerde beyin küçülmesi görülürken,mide ameliyatı olmaları gerektiği kaydediliyor. Cezaevinde tedavi altında tutulan 23 hükümlüden birinin kaburga kemiklerinin kırık olduğu bildiriliyor.

5 Ağustos 1989: Cezaevi revirlerinde yatanlardan Mustafa Güngör'ün komada oluğu belirtilirken, Şerif Silmen'in idrarından ve makatından kan geldiği belirtiliyor. Ölenlerden Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun yapılan ikinci otopsisinde darp izleri ortaya çıkıyor.

6 Ağustos 1989: Adalet Bakanı Oltan Sungurlu "1 Ağustos Genelgesi değişecek" açıklamasını yaparken, cezaevinde tedavi altında tutulan 21 tutuklu ve hükümlü Aydın Devlet Hastanesi'ne kaldırılıyor. Bu arada Eskişehir Cezaevi doktorlarından Murat Kozanoğlu, "Sevk raporunu biz vermedik" açıklamasını yapıyor.

7 Ağustos 1989: Durumları ağırlaşan Mustafa Güngör ile Şerif Silmen tedavi kabul etmiyorlar. İHD ülke çapında saygı duruşu çağrısı yapıyor.

8 Ağustos 1989: Tutuklu ve hükümlülerin istemlerinin kabul edildiği haberleri açlık grevinin sona ermesi için umut olarak kabul ediliyor. SHP'li milletvekillerinden oluşan heyet bakanlık yetkilileriyle 9 saat süren görüşmelerin ardından, eylemcilerin 61 isteğinden 58'inin kabul edildiğini bildiriyorlar.

9 Ağustos 1989: Doktorlara soruşturma. Eskişehir Cezaevi'ndeki tutuklu ve hükümlülerin Aydın ve Nazilli cezaevlerine nakil izni veren Dr. Lütfü Üstün ve Dr. Bülent Baloğlu hakkında TTB soruşturma açıyor. Açlık grevinin sona erdirilmesi için görüşmeler sürdürülürken, durumları ağırlaşan tutuklu ve hükümlüler tedavi kabul etmiyor. Sungurlu ise "Ölüm tehlikesi söz konusu" diyor.

11 Ağustos 1989: 247 tutuklu ve hükümlüden 47'si Aydın Devlet Hastanesi'nde, Başsavcı Nural Uçurum 40 kişinin eylemi bıraktığını öne sürdü. Bu arada savcılığa yürüdük-

leri gerekçesiyle 39 tutuklu ve hükümlü yakını dövülerek gözaltına alındı. TTB heyeti eylemcilerde darp izine rastladıklarını, tuz ve şekerli su verilmediğini gözlemliyor.

12 Ağustos 1989: 44. günde 4 kişi komaya giriyor. Mehmet Gül, Nurettin Şensoy, Ramazan Deniz ve Mehmet Ali Hüseyinoğlu'nun durumları çok ciddi boyutlara ulaşıyor. Gözaltına alınan tutuklu ve hükümlü yakınlarından 5'i tutuklanıyor.

13 Ağustos 1989: Aydın'da büyük gözaltı. Kentin giriş ve çıkışları tutularak kimlik kontrolü yapılıyor. SHP, İHD ve devlet hastanesi, polis kordonu altında. Mehmet Gül adlı eylemcinin durumu "kritik."

14 Ağustos 1989: Aydın Devlet Hastanesi'nde özel bir koğuşta tutulan ve durumları ağırlaşan 5 kişi konsültasyondan geçiriliyor.

15 Ağustos 1989: Mehmet Gül, Nurettin Şensoy, Muharrem Akçiçek, Mustafa Özdemir, İmdat Çelik ve İbrahim Doğan, İzmir Devlet Hastanesi'ne kaldırılıyor. Göreve yeni başlayan Vali Recep Yazıcıoğlu, kentte güvenlik önlemlerini artırırken açıklamalarıyla olaya ışık tutuyor.

16 Ağustos 1989: 10 hükümlü ölüm döşeğinde. Doku erimesi saptanan 4 hükümlü daha, İzmir Devlet Hastanesi'ne kaldırıldı. Aydın Valisi Yazıcıoğlu, açlık grevini sürdürenlerin sayısını 156 olarak açıkladı.

17 Ağustos 1989: Eylemin 50. günü. Aydın Devlet Hastanesi'nde yatanlardan 76 hükümlünün bir bölümü felç oldu. Toplu ölümden korkuluyor. Vali Yazıcıoğlu "olağanüstü hal olduğunu" bildiriyor.

18 Ağustos 1989: 12 tutuklu ve hükümlünün doku erimesi endişe verici boyutlarda. SHP Genel Sekreter Yardımcısı Tufan Doğu, saat 17.00 sularında cezaevlerine giderek eylemcilerle görüşmeye başladı. Saat 23.30'a dek süren görüşmelerden sonra açlık grevi eyleminin bitirildiği bildiriliyor. *(Cumhuriyet, 20 Ağustos 1989)*

Cezaevi sorunu hat safhada

Duvarı yıkamadı, kendini yaktı

Adı Münevver Sönmez... 50 yaşında... 9 Kasım 1988 günü saaat 12.30'da kendini yaktı... Cağaloğlu Meydanı'nda... Başta oğlu Ercan, kocası Hıdır, insanlar üzerine kapaklandılar. Kimisi onunla birlikte yandı. Ama kendisini ölümcül yaralar almaktan kurtardılar. Haseki Hastanesi doktorları Münevver Sönmez için "orta dereceli yanık" teşhisi koydu. Elleri, kolları, yüzü hep yanmıştı...

O gün sabah erkenden kalkmıştı Münevver Sönmez. Mecidiyeköy'deki bir istasyondan az miktarda benzin aldı. Bir kutuya koydurttu. Kutuyu çantasına özenle yerleştirdi. Bütün bunları en yakınlarına bile haber vermeden yaptı.

Sonra evine döndü. Kocası, oğlu, o; hep birlikte İstanbul Tabip Odası'nın Konferans Salonu'nun yolunu tuttular. Yine bir basın toplantısı vardı. 1 Ağustos Genelgesi'nin ardından açlık grevlerinin, ölüm oruçlarının cezaevlerinde yeniden başlamasıyla Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği öncülüğü ile yapılacak bir toplantı... Sönmez ailesinden Erdoğan, PKK davasından müebbet hapse mahkûm olmuştu. Şu anda Eskişehir

Cezaevi'nde buluyordu. Ailesi onun "insanca yaşama mücadelesi"ne, katkıda bulunmak istiyordu.

Münevver Sönmez en ön sırada bir koltuğa oturdu. İçi içine sığmıyordu. TAYAD ve diğer dernek yöneticileri cezaevlerindeki durumu anlattılar. Birden oğlu Ercan ortaya çıkıp konuşmaya başladı. 10 Kasım günü, saat dokuzu beş geçe Taksim Meydanı'nda kendisini yakacağını duyurdu. Salondakiler Ercan'ı kararından vazgeçirmek için oldukça uğraştılar.

Ve toplantı bitti. Dinleyiciler, konuşmacılar, gazeteciler dağılmaya başladı. Birden bir haber bomba gibi patladı: "Münevver Ana kendini yaktı..."

Kutu çantadan çıkmış, benzin boşalmış, kibrit çakılmıştı. Haseki Hastanesi yetkilileri, Münevver Sönmez'in kısa bir süre sonra psikiyatri bölümüne sevk edileceğini söylediler gazetecilere... Çünkü "intihara kalkışmıştı". Demek ki "psikolojik sorunları vardı."

Kendisi ise aynı gazetecilere şunları söyledi: "Böyle devam ederse daha acı şeyler yaparız. Topluca ölüme bile gideriz." *(Tempo, 13 Kasım 1988)*

Türkiye'de insanlığın büyük sınavı

Ya onur, ya ölüm!

Tutuklu ve hükümlüler, yiyeceğinden giyeceğine, kitabından radyosuna, havalandırmasından açık görüşüne kadar birçok noktada, daha iyi yaşam koşulları için açlıkla koyun koyuna yatıyorlar, ölümü göze alıyorlar. Ama gerek onların, gerekse onları destekleyenlerin en temel amacı insanlık onurunu korumak.

İstanbul Tünel'den Galatasaray'a kadar kaldırımdan yürüyen, daha sonra etrafa kara kâğıtlar saçan karalara bürünmüş kadınları gördünüz mü? Gördünüzse polisin içlerinden yedisini gözaltına aldığını da görmüşsünüz demektir.

Bir gün öncesinde, yine karalara bürünmüş kadınların Cağaloğlu Meydanı'nda caddede yerlere uzandığını ve "Bundan böyle bizim tavrımız siyah" dediklerine tanık oldunuz mu?

Aynı sıralarda Sultanahmet Parkı'nda kefenler içindeki insanların cezaevlerinde yeni ölümlere izin vermeyeceklerini belirten bir pankartı açıp, Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun bezden yapılmış kuklasını ateşe verdiklerini duydunuz mu?

Bunlardan da bir gün önce, saat 11.00'de Hüseyin Hüsnü Eroğlu ve Mehmet Yalçınkaya için İnsan Hakları Derneği'nin çağrısına uyarak bir dakikalık saygı duruşundu bulundunuz mu?

Yine İHD'nin çağrısına uyarak, "Biz insan haklarından yana olanlar, iki insanın cezaevinde ölümünün sorumluluğunu taşıyan bir Adalet Bakanı istemiyoruz" sözleri bulu-

nan telgrafı, "Oltan Sungurlu Adalet Bakanlığı-Ankara" adresine yolladınız mı?

Şişli ve Topkapı'da ateş yakıp, yolları kesip cezaevlerindeki yugulamaları protesto eden gençler hakkında ne düşünüyorsunuz?

"Büyüklerimizin" düşündükleri ortada. Başbakan Turgut Özal açık açık "Tedavi istemeyen ölür" diyor. Bakan Sungurlu'ya göre açlık grevi "Devrimci mücadelenin sürdürülmesi için bir araç". Onlara dışarıdan destek verenler ise "siyasi istismarcı."

İşin garibi, çeşitli cezaevlerinde 1850 kişi "devrimci mücadelelerini sürdürmek için" açlık grevini sürdürüyorlar. Bunların 190'ından "tedavi istemedikleri için" her an yeni ölüm haberleri gelebilir. Ve Türkiye'de "siyasi istismarcıların" sayısı giderek artıyor. Yeni protesto biçimleri, yeni eylem yöntemleri ölüme karşı, duyarsızlıklara rağmen geliştiriliyor.

HER İŞİN BAŞI NÂZIM

Cumhuriyet döneminin ilk açlık grevini bundan 40 yıl önce Nâzım Hikmet yapmıştı. Adli hata nedeniyle 12 yıl cezaevlerinde tutulmasını protesto ediyor, yetkilileri ilgilenmeye çağırıyordu. Sonuçta oluşan kamuoyu, başta İsmet İnönü olmak üzere yetkilileri harekete geçirmeye zorladı. Bir yıl sonra da ünlü şair afla serbest bırakıldı.

Nâzım'ın açlığa yatması ve başarıya ulaşması şunu kanıtlamıştı: İnsanların tek başına açlık grevi yapmaları çözüm değildir, önemli olan bu eylemin yeterli kamuoyunu oluşturabilmesidir.

Bir ay önce Ankara Kapalı Cezaevi'nden tahliye olan, tutuklu bulunduğu sırada toplu dayağı protesto için yapılan 20 günlük açlık grevine katılan Reha Maden, bu "ilke"nin günümüzde de geçerli olduğunu vurguluyor: "Açlık grevi yapanlar, grevlerinin ancak kamuoyuna mal olduğunda etkili olacağını biliyorlar. Cezaevi koşullarının yalnızca açlık grevleriyle düzelmediğini, düzelemeyeceğini biliyorlar. Açlık grevlerinin sağlıkları için ne kadar zararlı olduğunu da biliyorlar. İçeride sindirim sistemleri çürümüş, sağlıkları çok bozulmuş insanlar var..."

ÇAKMAKLA PİŞEN YUMURTA

Ayten Gümüşel bir başka açlık grevi tecrübelisi. 4.5 yıl içeride yattı. 6 kez açlık grevine katılmış. "İnsanlar açlık grevine zorlanıyor. Yaşamak için mücadele bu" diyor ve sürdürüyor sözlerini: "Rahat bize battığı için aç kalmıyoruz. Herkes bize 'Yapmayın' diyor. peki ne yapalım?"

Eşi de cezaevinde olduğu için 14 ay oğlu Engin'le birlikte cezaevinde kalmış Gümüşel. 30 ve 33 günlük son iki açlık grevinin ardından bağırsakları kanama yapmış, 30 kiloya düşmüş, dericeri buruşmuş, hafıza kaybı ve istemdışı hareketler yapmaya başlamış, eşinin, çocuğunun ismini unutur olmuş. Oğlu Engin, cezaevi tarafından yemek verilmeyen bir gün, zorunlu olarak açlık grevi yapmış. Daha 4 yaşında ve bakın o günü nasıl hatırlıyor:

Tempo: Neden açlık grevi yaptın?

Engin: Ne yapalım, yemek vermiyorlar, süt vermiyorlar. Hem, hep soğuk içiyorum. Ben de kapıya yumruk vurdum, slogan attım.

Tempo: Sonra verdiler mi?

Engin: Kola da vermediler. Annem yumurta buldu. Çakmağıyla yaktı. Onu yedim. Askerler bizi dövdüler. Ben de gizli gizli kaçmayı düşünüyordum. Ama görecekler diye kaçmadım.

ÖNCE ONUR, SONRA YİNE ONUR

Tutuklu ve hükümlülerin talepleri kabaca şöyle özetlenebilir: Tek tip elbisenin kalkması, yakılan infazların geri verilmesi, sürgün politikasından vazgeçilmesi, mektuplaşmanın serbestçe yapılması, havalandırma sürelerinin uzatılması, ziyaretlerin daha özgürce gerçekleşmesi, kitap, radyo, daktilo, televizyon gibi araçlardan yararlanabilme, yemeklerin düzeltilmesi, disiplin cezalarının kaldırılması, dışarıdan yiyecek kabul edilmesi...

Ama hepsinin temelinde, kendilerine, insanlık onuruna yakışır bir şekilde muamele

edilmesi; bu nedenle de baskı ve sindirmenin simgesi haline gelen 1 Ağustos Genelgesi'nin kaldırılması yatıyor.

Ünlü genelge ise özetle şöyle: "Ziyaretçiler veya posta aracılığıyla gönderilen yiyecek ve içecek maddeleri alınmayacak. Isıtıcı ve ocaklar toplatılacak. Hükümlü ve tutuklular dışarıyla telefon görüşmesi yapamayacak. Merkezi radyo yayın istasyonu bulunan cezaevlerinde teyp, radyo, walkman verilmeyecek. Olmayan cezaevlerinde her koğuşa bir radyo verilecek. Hükümlü ve tutuklular, anarşist ve terörist hükümlü ve tutukluların bulunduğu ceza ve tutukevlerindeki hükümlü ve tutuklularla mektuplaşamayacaklar. Gazete ve mecmualardan disiplini bozmayacak olanlar verilecek. Verilecek kitaplar Cezaevi Yayın Seçici Kurulu'nca saptanacak. Açlık grevine başlanması halinde stok yiyecek maddeleri toplanacak. Günde iki kez sayım, 15 günde bir genel arama yapılacak..."

Açlık grevlerinin ardından Bakan Sungurlu "Konuların yeniden incelenebileceğini, bazı maddelerin yumuşatılabileceğini" açıkladı. Ama bu sözler grevcileri tatmin etmekten çok uzak. Ölüm sınırında olmalarını bilmelerine rağmen direnişlerini sürdürüyorlar.

DEĞİŞEN TALEPLER

Geçtiğimiz günlerde olayların odak noktası haline gelen Aydın E Tipi Cezaevi'ni ziyaret eden Sosyalist Parti Genel Başkanı Ferit İlsever önemli bir noktaya dikkat çekiyor: "Tutuklu ve hükümlülerin şimdilik en önemli talepleri, Eroğlu ve Yalçınkaya'nın ölümüne neden olan son saldırının sorumlularının oradan alınması ve cezalandırılmasıdır. Bu talepleri, günlük yaşamla ilgili isteklerinin önüne geçmiştir. Bir çözüm bulunmak isteniyorsa, müdürüyle, gardiyanıyla oradaki geçici idare derhal görevden alınmalı ve haklarında soruşturma açıldığı inandırıcı bir biçimde açıklanmalıdır."

Eskişehir Cezaevi'nden Aydın ve Nazilli'ye, açlık grevinin 35. gününde nakile izin veren Dr. Lütfü Üstün ve Dr. Bülent Baloğlu hakkında ise Eskişehir Tabip Odası tarafından soruşturma açıldı. İki doktor da psikolojik baskı altında karar verdiklerini ve doktor gözetiminde ambulansla nakil için sakınca olmadığını belirttiklerini söylediler.

Ankara Tabip Odası Başkanı Dr. Selim Ölçer, hekimlerin açlık grevi karşısında nasıl tutum takınmaları gerektiğini şöyle anlatıyor: "Uluslararası ilkelere göre açlık grevi karşısında hekim nasıl rol alır sorusunu netleştiren bir rapor hazırladık ve hekimlere dağıttık. Buna göre, açlık grevinin nedeni ne olursa olsun hekimler kişiyi politik görüşüyle, diniyle, ırkıyla, milliyetiyle değil hasta olarak görmek zorundalar. 1 Ağustos Genelgesi'nin yasaklamasına rağmen, açlık grevi yapanlara tuz ve şeker verilmesi gerekir. Hekimler, açlık grevindekilere greve katılmamalarını ısrarla söylemeliler. Ona rağmen devam etmekte ısrarlıysa, grevin sonunda oluşabilecek her türlü olumsuzluğu anlatmak zorundalar. Buna rağmen tedavi kabul etmiyorlarsa zorla tedavi etmek hekimlik meslek ahlakına aykırıdır. Hekimlere nasıl tedavi edileceğini de raporla ilettik."

Bugün açlık grevinin şiddet eylemi olduğu iddialarına kargalar bile gülüyor, tabii biraz tarih bilmeleri kaydıyla. Ülkesi Hindistan'ın İngiliz emperyalizmine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinin lideri Gandhi'nin dünya mazlumlarına hediye ettiği bu direniş yöntemi, o gün bugündür çeşitli nedenlerle ne yazık ki gündeme geliyor.

Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığı için savaşan IRA militanlarının 1981 ölüm oruçları hâlâ belleklerden silinmiş değil, silineceğe de benzemiyor. Daha bir sürü örnek verilebilir.

Ayten Gümüşel içerideyken katıldığı açlık grevlerinin amacını şöyle anlatıyor: "Düzenli yemek, havalandırma, temizlik, kitap, radyo, ocak, insanca, sağlıklı yaşam koşulları istedik. En önemlisi onurlu kalmak istedik."

Ya siz? Siz de onurunuzu korumak ister misiniz? Mutlaka içeride olmanız mı gerekir sanıyorsunuz? *(Tempo, 13 Ağustos 1989)*

Küçük Gülizar, ölüm cezasına hükümlü babası için açlık grevine başladı

"Babam çıkınca hep gezeceğiz"

Eskişehir Cezaevi'nde ölüm cezasına hükümlü babası için Gülizar ve annesi de Adana İHD Şubesi'nde açlık grevine başlıyor. "Baban neden cezaevinde?" sorusuna ise Türkçe bilmediği için annesinin ağzıyla cevap veriyor: "Siyasetten."

Kocaman gözlerini hiç kırpmadan bakıyor insanın yüzüne. Bakışlarında ne bir korku ne bir hüzün ne de ne olacağını bilememenin kaygısı var. Gülizar, gözleriyle şarkı söylüyor.

Gülizar, henüz sekiz yaşında. Babası Şehmuz, o annesinin karnında beş aylık olduğundan bu yana cezaevinde. Babasıyla tüm tanışıklığı cezaevinde başlıyor, cezaevinde bitiyor. Çocuklar babalarıyla neyi yaşarsa, nasıl paylaşırsa o, hep ya demir parmaklıklar arkasında ya da avlunun bir köşesinde soluk soluğa yaşıyor, paylaşıyor.

Şehmuz Tay, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde otuz iki gündür açlık grevinde. Ölümün eşiğine gelinen günlerin sancısı Şehmuz'dan karısı Zekiye'ye, Zekiye'den Gülizar'a geçiyor. Şehmuz'la birlikte grevde olanların yakınları da açlık grevine başlıyor bu arada. Gülizar da annesiyle onlara katılıyor.

İnsan Hakları Derneği Adana Şubesi'nin koridorunda bir köşeye çekiliyor Gülizar önce. Herkes bir ağızdan konuşuyor, sözcükler beyninde dönüp dolanıyor. Hiçbir şey anlamıyor, çünkü Türkçe bilmiyor. Kendi dilinden Kürtçe, "Oğlum ülser, dayanamaz" ağıtını duyuyor, ağlıyor. Herkesten önce o uzatıyor "zafer" işaretli parmaklarını.

"Baban neden cezaevinde?" sorusuna çat pat Türkçe bilen annesinin ağzıyla yanıt veriyor Gülizar; "Siyasetten." Zekiye onun yıllar önce "Babam neden gelmiyor?", "Babam neden cezaevinde?", "Babam ne zaman gelecek?" sorularına karşılık vermekten yorgun düşmüş, Gülizar da soru sormaktan vazgeçmiş artık. Sadece kendisine sorulana yanıt veriyor:

—Başka çocukların babaları her akşam eve dönerken sen babana kızıyor musun cezaevinde diye?

—Kızmam. Babam doğru şeyler yapar benim.

—Sen neden açlık grevine katılıyorsun?

—Babam ve arkadaşları için.

—Kaç gün yemek yemeyeceksin?

—Tüm arkadaşlarıma bağlıyım. Onlar kaç gün yemezse ben de o kadar yemeyeceğim.

—Baban da açlık grevinde, onun için korkuyor musun?

—Korkmuyorum.

Şehmuz, ölüm cezasına hükümlü. Onun yaptığı kolyeleri, bilezikleri takıyor Gülizar. Okula gitmiyor, gitmek de istemiyor. Ama babası çıkarsa, babası isterse okuyacak. O, dışarıya çıktığında neler yaşayacaklarını anlatıyor:

—Babamla hep gezeceğiz. Ne istersem onu alacak bana babam. *(Cumhuriyet, 31 Temmuz 1989)*

SHP, Aydın Cezaevi'nde verilen sözlerin tutulmasını istedi

Ateşoğulları: "Açlık grevleri yeniden başlayabilir"

Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP), bir süre önce ölümle sonuçlanan açlık grevinin yapıldığı Aydın E Tipi Cezaevi'nde olayların yeniden başlayacağı endişesi ile Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'ya başvurdu.

Ankara milletvekili Kamil Ateşoğulları tarafından cezaevinde yapılan inceleme sonucu düzenlenen rapor, SHP Grup Başkanvekili Hasan Fehmi Güneş tarafından Bakan Sungurlu'ya gönderildi. Ateşoğulları, raporunda bayan ziyaretçilerin çok ayrıntılı ve "gayri ahlaki" şekilde arandıklarını ve kollarına damga vurularak binaya sokulduklarını anlattı. Koğuşların çok kalabalık olduğunu belirten Ateşoğulları, mahkeme kararı ile yasaklanmamış yayınların, radyo ve daktilolaların koğuşlara sokulmadığını belirtti.

Ateşoğulları, koğuşlararası ziyaret ve sportif çalışmalara hâlâ izin çıkmadığını vurguladığı raporunda, kayıp eşya ve paraların da verilmediğini, diyet uygulaması yapılmayarak eksik ilaç dağıtıldığını öne sürdü.

İYİ DAVRANILMIYOR

Kamil Ateşoğulları, koğuş koğuş 121 tutuklu ve hükümlünün adlarını bir liste halinde raporuna ekleyerek sağlık durumlarının bozuk olduğunu belirtti. Genel olarak hemeroid, bağırsak iltihabı, mide kanaması, genel halsizlik, kol ve dirsek titremesi ve baş ağrılarının yaygın olduğunu bildiren Ateşoğulları, ağır durumda olanlara zamanında tıbbi müdahale yapılmazsa bir kısmının sakat kalabileceğine dikkat çekti. Ateşoğulları, cezaevinde görevli doktor Mehmet Genç ve Osman Güler'e, ilk gecedeki tutumları nedeniyle, hükümlü ve tutukluların güvenmediklerini, bunların muayenesini kabul etmediklerini, cezaevi müdürü ve gardiyanların hükümlü ve tutuklulara iyi davranmadıklarını da öne sürdü.

Rapora ek olarak sunulan listede yer alan 121 hükümlü ve tutukludan bir kısmının ağzından kan geldiği, mide kanamasının devam ettiği, kaburgalarının çatlak olduğu öne sürüldü.

Aynı listede bazı hükümlü ve tutukluların yürüyemedikleri, kalp rahatsızlığı geçirdikleri, tüberküloz oldukları, bir kısmında da şuur kaybı görüldüğü ifade edildi.

Ateşoğulları, uygulamanın böyle devam etmesi ve verilen sözlerin yerine getirilmemesi halinde cezaevinde yeniden açlık grevine başlanabileceğini de belirtti. *(Güneş, 13 Eylül 1989)*

Cezaevi perişan

52. gününde ölüm sınırında pazarlıklı bitirilen açlık grevinden sonra, kapıları açılan cezaevinde çok sayıda tutuklu ve hükümlünün görevlilerin yardımı ile güçlükle görüş yerine gelebildikleri izlendi. Tutuklu ve hükümlülerin yakınları acil önlemler alınması gerektiğini belirttiler. Bu arada kapalı görüşün genişletilmiş olarak yapılacağının açıklanmasına rağmen, sadece birinci derecede yakınlar içeri alınırken, görüşe giren ana-baba ve eşlerin çok sıkı arandığı gözlendi.

SUÇ DUYURUSU

Aydın E Tipi Cezaevi'ne getirilirken ring araçlarında dövüldüklerini, cezaevi girişinde işkence ile karşı karşıya kaldıklarını ileri süren tutuklu ve hükümlüler, dışarıya yolladıkları mesajda işkenceci ve dayakçı olarak nitelendirdikleri görevliler hakkında suç duyurusunda bulundular. Bunların arasında Aydın Cumhuriyet Başsavcısı Nural Uçurum, cezaevi doktoru ile cezaevi müdürü ve gardiyanlar bulunuyor.

NE DEDİLER?

Ve tutuklu yakınları kapalı görüşte karşılaştıkları olayları Milliyet'e şöyle anlattılar:

Mehmet Emin Yılmaz (idamdan hükümlü Mehmet Ali Yılmaz'ın ağabeyi):

"Kardeşimi tanıyamadım. Bütün elbiseleri paramparçaydı. Eskişehir'den Aydın'a gelirken yaşadıklarını anlattı. Durumu tüyler ürpertici. Keşke görmez olaydım. Görüş yerine gardiyanların omuzunda geldi. Tanınmayacak haldeydi. Benimle konuşurken oturduğu yerde yığıldı kaldı ve bayıldı. Bir daha konuşamadı."

Zeliha Meriç (idamdan hükümlü Bekir Meriç'in annesi):

"Açlık grevi yaparlarken yemekleri karşılarına koyup 10 gün bekletmişler. Doktor Osman varmış. Çok işkence yapmış. Oğlumu tanıyamadım. Sesi zor çıkıyordu."

Gönül Karabulut (tutuklu Osman Karabulut'un eşi):

"Durumları çok kötü olduğu halde, serum ve ilaç verilmiyor. Kaderleriyle baş başa bırakılmışlar. Ölüme terk edilmişler. Sesini zor duyuyordum. Bütün vücudu titriyordu."

Ramazan Uzun (52 yıla hükümlü Abdullah Uzun'un babası):

"Oğlum felç olmuş. Bugüne kadar bir şey söylememişlerdi. Onun yerine beni alsınlar içeri. Onu hayata döndürsünler. Yüreğim yanıyor. Böyle adalet, böyle insanlık olur mu?"

(Milliyet, 21 Ağustos 1989)

Buyruğu kim verdi?

Hikmet ÇETİNKAYA

Şimdi yeni bir tartışma başlıyor. Tartışmanın önümüzdeki günlerde ilginç boyutlara ulaşacağı bir gerçek.

Evet, 349 tutuklu ve hükümlünün Eskişehir E Tipi Cezaevi'nden Aydın'a nakli için doktor raporunu kim verdi?

Bu soruya yanıt aranırken, şu anda Aydın E Tipi Cezaevi'nde yönetim soruşturmasını yürüten Adalet Bakanlığı başmüfettişine bir soru sormak gerekiyor:

—Vurun komünistlere, hainlere, öldürün onları, devletin ne olduğunu anlasınlar..

Kim verdi bu buyruğu?

Aslında "sevk raporunu" kimin verip vermediği araştırılırken, "vurun hainlere" sözcüğünü kullanıp tutuklu ve hükümlüleri çırıl çıplak soymaya kalkışan, dipçik, cop kullanarak kafa, göz patlatan gardiyanların gerçek kimliği ortaya çıkarılmalıdır.

Olayın iki yönü var bizce...

Eskişehir'den Aydın'a dek geçen süre. 1 Ağustos gece yarısı saat 02.00'de riglere bindirilen 259 hükümlü ve tutuklu Eskişehir Cezaevi'nin kapısında sabah saat 08.00'e dek bekletiliyor. Yani tam 6 saat. Eskişehir'den Aydın'a ise 12 saat sürüyor yolculuk. Aydın Cezaevi kapısında da 4 saat bekletiliyor. Toplam 20 saat ringlerde kalıyor 259 tutuklu ve hükümlü.

Dr. Lütfü Üstün ve Dr. Bülent Baloğlu'nun raporlarında şunlar yazılı:

—Eskişehir Özel Tip Cezaevi hükümlü-tutuklusu Selahattin Şimşek'in hekim refakatinde ve ambulansla Aydın E Tipi Cezaevi'ne naklinde bir sakınca yoktur.

Eskişehir E Tipi Cezaevi'nde görevli Adalet Bakanlığı doktorlarından Temel Altay ve Murat Kozanoğlu'nun verdikleri rapor da yukarıdaki gibi. Şimdi bu iki doktorun verdikleri raporun noterden tastikli bir surcti Çorlu'da çalışan Temel Altay'ın ağabeyinde bulunuyor.

Raporlarda "ambulans takviyesiyle otobüslerde" sözcüğü yazılı olduğu halde 259 tutuklu ve hükümlü ringlere bindiriliyor. Havasız ve susuz bir yolculuk başlıyor böylece.

Eskişehir Cumhuriyet Savcısı Uğur İbrahim Hakkıoğlu, yıllık izinde olmasına karşın nakil buyruğunu onaylıyor.

35 günden beri açlık grevinde olan tutuklu ve hükümlüler ringlerde, bir jandarma birliği ise otobüslerde yolculuk ediyor. Doktor raporunun tam tersi bir uygulama işin özü.

Sorumlu kim?

Sevk raporunu veren doktorlar mı, yoksa cezaevi yetkilileriyle, savcı mı?

Dün sabah olayın tanığı bir konuğumuz vardı. Kendisine sorduk:

—Bu ringler neyin nesidir?

Aldığımız yanıt tüyler ürperticiydi:

—İki ring ithal edilmişti. İçerisi bölüm bölümdür. Avrupa ülkelerinde her bölüme nakil sırasında birer tutuklu-hükümlü konur. Amaç uzun bir yolculukta içlerinde sapık varsa filan diye. Oysa Eskişehir'den sevkte her bölüme dörder kişi konuldu. Ölen Mehmet Yalçınkaya ile Hüseyin Eroğlu da bu ringlerdeydi. Havasızlığın etkisiyle zaten yolda fenalaşmışlardı.

—Fenalaşınca durdurup hastaneye kaldırılmaları gerekmez miydi?

Yanıt yine ilginçti:

—Askeri bir konvoydayız. Yetkimiz yok. Konvoy durmadan hareket edecek denildi.

—Ama yol boyunca birkaç kez durmuş konvoy. Jandarmalar su içmiş. Tutuklu ve hükümlüler "Doktor bizi kurtarın" diye bağırmışlar.

—Biz konvoydan daha sonra hareket ettik. Öğrendik ki bazılarına su verilmiş, bazılarına verilmemiş.

—Tutuklu ve hükümlülerin ringlere alınışı nasıl oldu?

—Gece yarısı saat 02.00'de başladı. Selahattin Şimşek, battaniyeye konulup ölü gibi çıkarıldı Eskişehir Cezaevi'nden. Nail Koç, Davut Aksu, Mehmet Kök, Erdem Keçer ve Hasan Cansız da Selahattin gibiydiler. Bunlar ringe konuldu. Oysa ambulans eşliğinde otobüslere konulacaktı.

—Doktorlar itiraz etmediler mi?

—Ettiler, ama dinleyen kim? Doktor arkadaşlar Aydın'da yaşadıklarını anlatınca olay açığa çıktı. Bu, bir ölüm yolculuğuydu. Aydın işkence, zorla tıraş, çırıl çıplak soyma meselesi. Doktor arkadaşlar "yapmayın, vurmayın" deyince onlar da itile kakıla dışarıya çıkarılıyor.

Olayların tanığı olan konuğumuzun bize yukarıda yazdıklarımızı anlatırken gözleri doluyor.

—Bu bir vahşettir, bir cinayettir...

Doktorların verdiği "sevk raporu" araştırılsın. Ama bununla birlikte de salt birkaç SHP milletvekili değil, Genel Başkan İnönü, Baykal, bu insanlık dışı olayın üstüne gitmelidirler. Olayı tüm ayrıntılarıyla kamuoyuna açıklamalıdırlar.

Ellerinde de yeterli kanıt var şu anda... *(Cumhuriyet, 11 Ağustos 1989)*

Amerikalı senatörler: Böyle demokrasi olmaz

Ankara Merkez Kapalı ve Yarıaçık Cezaevlerinde incelemelerde bulunan Amerikalı senatörler, "Bizler demokratik bir ülkeden geldiğimiz için düşünce suçu kavramını anlayamıyoruz. Böyle demokrasi olmaz" dediler.

Amerikan Kongresi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Komitesi heyeti, dün önce Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'yu ziyaret ettiler, daha sonra da kapalı ve yarıaçık cezaevlerinde incelemelerde bulundular.

Amerikan heyetine, yarıaçık cezaevinde hükümlülerle görüşme olanağı tanındı. Bir görevli, cezaevinin yatakhane bölümünü gezdirirken burasının her zaman düzenli olduğunu söyledi. Bunun üzerine Amerikalı senatör Frank Lautenberg, "Askerlik yaptığım günleri anımsadım. Ben de her teftişte üst düzey yöneticilerine aynı şeyleri söylerdim" karşılığını verdi.

Amerikalı senatörler daha sonra halen cezaevinde bulunan Nihat Sargın ve Haydar Kutlu ile de görüştüler.

Senatör Frank Lautenberg cezaevi izlenimlerini şöyle aktardı:

"Görüştüğümüz tutuklu ve mahkûmlar kendilerinin düşünce suçu nedeniyle cezaevinde bulunduklarını söylediler. Düşünce suçu bizim gibi demokratik ülkeden gelenler için çok şaşırtıcı ve anlaşılması güç bir kavram."

Kutlu ve Sargın'ın kendilerine komünist olduklarını ve Türkiye'ye dönmeleri halinde hapishaneye gireceklerini bilerek geldiklerini söylediklerini anlatan Amerikalı senatör, "İnsanların düşüncelerinden dolayı hapishaneye girmesini anlayamıyoruz. Aynı görüşü paylaşmamamıza rağmen bence Kutlu ve Sargın cesur adamlar" dedi. *(Sabah, 19 Ağustos 1989)*

Helsinki raporu:

Cezaevinde işkence tanıkları

Helsinki İnsan Hakları İzleme Komisyonu'nca yayımlanan bir raporda, Türkiye'deki cezaevlerinde tutukluların dövüldüğü, bulunduruldukları kalabalık koğuşların fare ve böcekler nedeniyle sağlıksız olduğu öne sürüldü.

AP'nin New York mahreçli haberinde, raporun Türkiye'de incelemelerde bulunan komisyon temsilcilerinin bulgularına dayandığı belirtiliyor. Heyetin cezaevlerinde incelemelerde bulunmasına izin verilmemesi nedeniyle, daha önce cezaevinde tutuklu kalan kişilerle yaptıkları görüşmeleri esas aldığı kaydediliyor. Türk makamlarının heyete incelemelerde bulunmaları için gerekli izni yalnızca bir cezaevi için ve heyet, Türkiye'yi terk ettikten sonra verdiği öne sürülüyor.

Helsinki İnsan Hakları İzleme Komisyonu'nun raporuna ilişkin yapılan basın açıklamasında, 28 Haziran'da Eskişehir Cezaevi'nde başlatılan açlık grevinde iki kişinin ölmesinin ve en az beş kişinin durumunun ağırlaşmasının, tüm dikkatleri cezaevlerindeki koşullara çevirdiği belirtildi. 102 sayfalık raporda, "Kötü bir biçimde dayak, ayrımcılık benzeri sorunların resmi politikasının bir ürünü ya da üst düzeyde kayıtsızlığın sonucu olmasının" kaygı uyandırdığı ifade edildi. Raporda, geçen yıl içerisinde çeşili defalar cezaevlerindeki tutuklulara toplu dayak atıldığı öne sürülüyor. Cezaevlerinde verilen yemeklerin "yetersiz ve yenilemeyecek" derecede kötü, sağlık hizmetlerinin yok denecek kadar az, koğuşların kışın soğuk, yazın ise boğucu olduğu belirtiliyor. Polis karakollarında tutulanların ise düzenli işkenceye tabi tutuldukları ve ölümcül koşullarda yaşadıkları öne sürülüyor. *(Cumhuriyet, 23 Ağustos 1989)*

Cezaevlerindeki açlık grevlerine çözüm bulunmasını istediler

Alman milletvekilleri Özal'ı protesto etti

Batı Berlin Senatosu'ndaki Alternatif Liste (AL) Fraksiyonu milletvekilleri, Başbakan Turgut Özal'a cezaevlerindeki uygulamaları protesto eden bir açık mektup gönderdiler. Dokuz milletvekilinin imzalarını taşıyan mektupta, Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu'nun istifa etmesi ve 1 Ağustos Genelgesi'nin kaldırılması istendi.

Alternatif Liste milletvekillerinden, Berlin Senatosu Başkanvekili Hilde Scraam ile, Benedikt Hopmann, Gisela Wirths, Dieter Telge, Lena Schramt, Michael Michaelis, Renate Hoff, Bernard Kopll ve Jurgen Wadsmünfer'in imzasını taşıyan mektupta, Başbakan Özal'dan, uluslararası anlaşmalara uygun davranması istendi. Tutuklu ve hükümlülere yönelik işkencelerin milletvekillerince "mahkûm edildiği" belirtilen mektupta, Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun katillerinin derhal cezalandırılmaları, Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun hemen istifa etmesi, 1 Ağustos 1988 Cezaevi Genelgesi'nin derhal uygulanmadan kaldırılması istendi. *(Güneş, 17 Ağustos 1989)*

Bir direniş eylemi olan açlığın fizyo-patolojisi

Dr. İldeniz KURTULAN

Önce şunu bilmeli, direniş eyleminin kavramı basit bir karşı koyma olayı anlamında değil. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan beri. Direniş o dönemde faşistlerce işgal edilen ülkelerde gelişen anti-faşist eylemler nedeniyle pratik ve evrensel bir anlam nitcliği kazanmıştır. Bugün ise direniş özgürlükleri kısıtlayan ve kaba güce dayanan siyasal yönetimlere karşı insan onurunun gerektirdiği bir davranış biçimi, bir tepkisidir.

Aydınların, işçilerin tüm insansever kesimlerin başlattığı anti-faşist direnişler, edilgen eylemlerle başlarsa da giderek geniş alanlarda büyük milis hareketlerine dönüşür.

Son yıllarda yaygınlaşan açlık grevlerinin oluşturduğu kamuoyu, olumlu etkililiğini sürdürüyor. Etkinliğini sürdürüyor, ama bu madalyonun bir de ters yüzü var; açlığın fizyo-patolojisi.

İnsan organizması durduğu yerde kendini tüketir. Çalışmasa da, yürümese de, konuşmasa da, insan hiç hareket etmezse de eriyip gider.

Kaba bir tanımla insan bir hücreler yığınıdır. Hücreler besin maddesini sürekli kullanırlar. Yani insanda metabolizma hiç durak-samaz. Metabolizmanın gereği insan vücuduna durmadan şu beş klasik anamaddenin girmesi gerikir: Proteinler, karbonhidratlar (nişasta ve şekerler), yağlar, vitaminler, madensel tuzlar. Bunlara suyu da eklemeliyiz. Ayrıca bunlardan yararlanılabilmek için oksijene gereksinim var.

Proteinler; yapıcı ve onarıcı besinlerdir. Bir gram protein 4 kalori üretir. Organizma için temel olan aminoasitler yönünden zengindir. Hayvansal kaynaklardan (et, süt ve süt ürünleri, yumurta, balık) ve bitkisel kaynaklardan (baklagiller, tahıl, pirinç) elde edilirler.

Yağlar; enerji veren besin maddeleridir. Bir gramı 9 kalori üretir. Vücutta depolanır, yedek enerji olarak kullanılır. Hayvansal yağlar (tereyağı, içyağı, balıkyağı), bitkisel yağlar (zeytinyağı, çiçekyağı, soyayağı) gibi.

Karbonhidratlar; nişasta ve şekerler, organizmanın çabuk özümseyebildiği besinlerdir. Bir gramı 4 kalori üretir. Glikojen halinde karaciğerde saklanır ya da yağa çevrilerek depolanabilir. Tahıllar, nişastalı bitkiler, tatlı meyveler; karbonhidrat yönünden zengindir.

Su ve madensel tuzlar; insan vücudunun yüzde 70'i sudur. Susuz yaşanmaz. Madensel tuzlardan (kalsiyum, fosfor, magnezyum, kükürt, potasyum, demir vb.) oluşur. Bunlar vücuttaki sıvıların yoğunluğunu düzenli tutar, emilme, terleme, salgılama gibi canlılık belirtilerinde rol oynarlar.

Vitaminler, kalori üretmezler ama vücudun gelişmesi, sağlıklı işlemesi direncinin artırılması için gerekli kimyasal maddelerdir. Hayvansal ve bitkisel kaynaklarda belirli oranlarda bulunurlar.

Sağlıklı yaşam, sürekli beslenmeyi gerektirir. Beslenmenin durması, yani açlık gre-

vine yatmak, yaşamla bağdaşmaz. Bu eylemde önce vücut yedeklerinde bulunan maddeler erir, zayıflama ortaya çıkar. Yemek yemeden yalnız su içilerek geçirilen 24 saatlik bir sürenin sonunda metabolizma normale nazaran kimi farklılıklar gösterir. Değişim karbonhidrat, protein ve yağ metabolizmasında gerçekleşir. 24 saatin sonunda kanın yağ asidi düzeyinde yükselme var. Karaciğer, kalp kası ve iskelet kasları bundan yararlanırlar. Ancak beyin, alyuvarlar ve böbreklerin kan şekerine gereksinimleri var. Açlık grevindeki sağlıklı bir insanda var olan yağ deposu onu bir ay, ya da daha fazla bir süre için enerji gereksinimine kaynak olur. Bu durumda çevrenin etkisi de önemlidir. Soğuk bir ortamda enerji gereksinimi daha fazladır. Öyleyse süre kısalır.

Dedik ki insan durup durduğu yerde tükenir. Başka bir deyişle var olma nedenine bağlı olarak kalori harcamaktadır. Yatarken, tamamen hareketsiz halde bile kalori tüketilir. Burada kalp, solunum kasları, içi organlar kaslarının kasılmasına, bezlerin çalışmasına, vücudumuzda sürekli meydana gelen binlerce biyoşimik tepkilere bağlı "temel" bir tüketim söz konusudur. Bu kalorik harcamaya temel metabolizma adını verelim. Temel metabolizma yaşamı sürdürmek için kesinlikle zorunlu olan kalorik harcamadır. Bu da 24 saatte ortalama 1590 kalori olarak hesaplanır. (70 kg. ağırlığında bir insan saatte 70 kalori yakar, 24 ile çarpıldığında 1680 kalorilik sonuç alınır.)

İstemli ya da istemdışı ufacık bir hareket bu rakamı 2000'in üstüne çıkarır. Açlık grevindeki insan her gün en az 2000 kalori tüketir ve yerine hiçbir şey koymaz. Beslenmesi durmuştur. Depoları kullanmaya başlayacaktır. Önce göz küresinin oturduğu yağ yastığı eriyecek, gözler çukurlaşacak. Gün geçtikçe güçten düşecek, yetilerini birer birer yitirecek ve açlık grevine girmeden önceki ağırlığının beşte ikisini yitirmesiyle ölecek.

Literatürdeki kayıtlara göre, bir insan yalnız su içmek koşuluyla açlığa 60-70 gün dayanabilir. Suyla birlikte şeker ve tuz alabilenler daha uzun bir süre dayanırlar.

Sona yaklaştıkça insan aşırı zayıflar, göz görmez, beden ısısı 0.3-1C kadar düşer, sinirler gerilir, baş dönmeleri, halüsinasyonlar, zekâ sapıtmaları oluşur.

Savaşım için, direniş için, hepsinden önemlisi, güzel günler görmek için yaşamak gerek. Yaşamak, büyümek ve çoğalmak. Yaşarken her canlı kendine özgü hücre, doku ve organlar yapmak zorundadır. Bunun için gerekli olan organik ve inorganik maddeler beslenmeyle sağlanır. Yeri gelmişken hatırlatmakta yarar var; vücutta 4 hücre türünün durmadan yenilenmesi gerekir. Deri, kıllar, bağırsak içi döşemesi hücreleri ve kanın alyuvarları. Bunlar durmadan yenilenmeli. Açlık grevinde olan insanlarda cildin kuru, buruşuk ve bozuk oluşu, saçların dökülmesi belki büyük bir felaket değil ama barsak duvarının hücreleri yenilenmezse barsak delinir. Alyuvarların sayısı azalırsa vücudun tek yakıtı olan oksijen akciğerden dokulara taşınmaz ve giderek tüm dokularda harabiyetler başgösterir.

Uzun süren açlık grevi sonunda ağır bir tablo çıkar ortaya; kırılan direnç spesifik hastalıklara zemin sağlar, verem ve öteki infeksiyöz hastalıklar ortaya çıkar. Kadınlarda özellikle yumurtalıklar erir kaybolur, tüm kadınlık fonksiyonlar ortadan kalkar. Kimi organlar yerinden kayar, yer çekimi doğrultusunda sarkar. Karın yağlarının erimesi sonucu ileus (barsak düğümlenmesi) görülebilir. Protein, vitamin ve madensel tuzlar eksikliğine bağlı bir sürü hastalıklar ortaya çıkar ve direnişçi gençse büyüme ve gelişmesi durabilir. Özellikle A vitamini eksikliği önce gece körlüğü sonra gözün saydam katında ülserizasyon ve nihayet tüm körlüğe neden olur. Tek bir sözle açlık grevi çok ağır bir direniş türüdür. *(Toplumsal Kurtuluş, Ekim 1987)*

Elektronik hapishane uygulaması başladı

İngiltere'de ev hapsine mahkûm edilenlere elektronik kelepçe takılıyor. Mahkûm, kelepçenin irtibatta olduğu bilgisayar alanından çıkınca, en yakın karakolda alarm çalıyor.

Adalet tarihinde devrim yapacak "elektronik hapishane" uygulamasına önceki gün İngiltere'de başlandı. Hapishanelerdeki sıkışıklığı gidermek için ilk kez Nottingham kenti mahkemisi, bir suçluyu ev hapsine mahkûm etti. Bu kişinin ayak bileğine takılan bir "elektronik kelepçe" ile hapsedildiği evinden dışarıya çıkıp çıkmadığı kontrol edilebilecek.

Bu uygulama, şimdilik hafif suçlardan kısa süreli hapse mahkûm olan kişilerde yürürlüğe kondu. Uygulamanın başarısına göre yaygınlaştırılması öngörülüyor.

Sistem şöyle çalışıyor: Ayak bileğine takılan kelepçe elektronik sinyaller yayınlıyor ve bunlar evdeki bir bilgisayar tarafından alınıyor, depo ediliyor.

Bilgisayar da en yakın karakoldaki kontrol merkezine telefonla bağlı bulunuyor. Mahkûm evinden dışarı çıkarsa, bilgisayar hemen telefonu açıp karakola durumu bildiriyor ve polisler mahkûmun peşine düşüyorlar.

BOY VE YAŞA GÖRE KELEPÇE

Polisler, günün istedikleri saatinde de telefonla evdeki bilgisayarı arayıp mahkûmun evde olup olmadığını kontrol edebiliyorlar.

Sistemi geliştirenlerin verdikleri bilgiye göre, elektronik kelepçeler her boya ve yaşa göre yapılmış. Sudan etkilenmiyorlar. Bu sayede, mahkûmlar rahatça banyoya girebiliyorlar. Ayrıca deride herhangi bir alerjiye de neden olmuyorlar.

İngiltere hapishanelerinde 42 bin mahkum için yer var. Halbuki halen mahkûm sayısı 55 bin 800. İngiltere, Avrupa'nın en çok mahkûmu olan ülkesi. Nüfusa göre oran Türkiye'de çok daha düşük. *(Güneş, 5 Eylül 1989)*

Hapishane olmasaydı

Ragıp DURAN

Antalya tarflarından tanıdığım bir genç, Soho'da bir barda, gece, İspanyol arkadaşı ile çok yorulmuş. Şarap işçilerinin mantarlarını açmaktan bilekleri, kolları bitap düşmüş. Sonra, bardaki bir grup İngiliz genci, bunlara kötü bir söz mü söylemiş, bir şeyler olmuş, ayrıntısı pek önemli değil. Yalnız işin içinde bir İtalyan dilber var.

Londra'nın batısında Acton Cezaevi, "Yeşil soğan, demir kapı" edebiyatına girmeden anlatayım manzarayı. Etraf tertemiz. Tutuklu ve mahkûm yakınları kapıda bekler. Gardiyanlar iriyarı adamlar falan ama güleryüzlü. Çevrede dikenli teller. Hem de elektrikli. Bekleme odasındayım. 20 kişi varız. 5 siyah, 4 de Pakistanlı saydım. Çoğunluk ka-

dınlar. Kocalarını, sevgililerini ziyarete gelmişler. Erkekler, kadın yüzünden mi düşerler kodese? Benim sırama daha var.

Bizim Antalyalının fikir, düşünce, kitapla arası nahoş. Memlekette de başka konuda da tecrübesi olmadığından kıyaslama yapamıyor. "Fena değil. Ama yemekler soğuk." İki kişilik odalarda kalıyormuş. Televizyonla, ziyaretçilerin getirdiği her türlü giyecek, yiyecek ve yayın serbest.

Görüşme 15 dakika. Cam, telörgü falan yok. Tek tip cezaevi elbisesi de giyilmiyor. Avukat, mahkeme, kefalet sorunlarını görüştük. "Yatılı okul gibi burası. Günde sadece iki telefon görüşmesi yapabiliyorum. İyisi de var, kötüsü de. Pakiler iyi mesela da sabıkalılar, yaramaz".

Geçenlerde gazetede okumuştum. Resmi bir komisyon, buradaki cezaevlerindeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusunda bir dizi öneri hazırlamış. Kadınlarla erkeklerin beraber kalmasının sağlığa yararlı olduğunu belirtiyordu.

Görüşme bittikten sonra, ziyaretçilere ayrılan kantinde polis ve gardiyanlarla sohbete daldım. Silahsız görevliler. Bir ara boş bulunup, "Burada işkence falan oluyor mu?" deyiverdim. Üniformalı muhatabım, trene bakar gibi baktı bana ve "Siz Şili'den mi geliyorsunuz?" dedi.

Hapishaneler, hürriyetsizlikle, topluma alıştırmaya çalışıyor insanları. Hürriyet olmasa cezaevleri olmaz mıydı?

Çalışmanın mecburiyet değil zevk olacağı, babaerkil olmayan toplumlarda da cezaevleri olacak mı? Berhava olsun zulalar! *(Cumhuriyet, 2 Şubat 1986)*

Niyetler ve önlemler

Mümtaz SOYSAL

Uzun Feyyaz, uyduruk adıyla "Mat Mor Menekşe" örgütündendi ve Nuri Çolakoğlu'yla birlikte "en uzun süre işkenceden geçmiş olma" rekorunu elinde bulundururdu.

Basın ve Yayın Yüksek Okulu öğrencisiydi ama, teknik konularda da son derece yetenekli bir insandı Uzun Feyyaz. Tutukevi komutanının evinde bozulup getirilen televizyonu en basit araçlarla onarmaya kadar, bir yığın marifeti vardı. En basiti de, duvardaki fişe iki tel sokup plastik kabın içinde çay suyu kaynatmaktı.

Ama, sabahları, içilmez ılık çorba yerine sıcak çay verilse, böyle bir marifet geliştirmesine gerek kalmayacaktı. Kolaylıkla firarlığa kaçabilecek niyetleri engellemenin en basit önlemi, insanca davranışın en kolay gereklerini yerine getirmekten ibaretti.

Adalet Bakanı'nın cezaevi koşullarını iyileştirmekten söz ederken, "Radyo, teyp, pikap verelim diye düşünüyoruz. Ama nasıl kontrol edelim? Yani her gün kasetlerle içeriye bomba sokarlarsa ne olacak?" dediğini okuyunca Uzun Feyyaz'ı anımsamamak mümkün mü?

Cezaevlerine sokulacak şeyleri istediğiniz kadar sınırlayın, en basit maddelerden en beklenmedik araçları imal edecek Uzun Feyyaz'lar hep bulunur. Bunun böyle oluşu, insanları, tutuklu ya da hükümlü de olsalar, en basit gereksinmelerin karşılanışından yoksun

bırakmak mıdır? Bu yoksun bırakış, niyetlerin büsbütün kötüleşmesine yol açmaz mı? Yoksa, doğrusu, gereken azami önlemleri alıp insanları asgari insanca koşullar içinde yaşatmak mıdır?

Adalet Bakanı, bunların "Normal hükümlü ve tutuklu olmadıklarını, son derece iyi yetişmiş, gerilla eğitimi görmüş, her türlü haberleşmeyi yapabilecek teknik konularda eğitim görmüş bulunduklarını" söylemiş. O zaman, daha da doğrusu, bir toplumun böylesine yetenekli gençlerini, hapishane köşelerine düşürecek eylemlere itmeden, daha da iyi yetişme olanaklarına kavuşturması, benimsemesi ve kendilerine sorumluluk yükleyerek ülkenin yönetimine katması olmaz mıydı? Kötü niyetleri engellemenin en etkili önlemi, insanlara iyi niyetle kucak açış değil midir? Türkiye, yıllardır, gençlerine gereği gibi kucak açmış olmayışın bedelini ödemiyor mu?

Adalet Bakanı, dışlanmış bir gençliğin hangi eylem çeşitlerine kadar uzanabileceğini henüz kavramış değil. Örneğin, açlık grevinden söz ederken, "Bizde tespit edilmiş isimler var. Şunlar şunlar ölecek. Yani fedai seçilmiş bunlar. Bunlar ölürse dünya ve Türk kamuoyu bize baskı yapacak" diyor.

Günaydın.

Sanki açlık grevi başka bir amaçla yapılırmış gibi. Yapanlar elbette fedai ve bu işi "kilo verip vücut hatlarını muhafaza etmek için" değil, elbette cezaevlerini yöneten mekanizma üzerinde baskı yaratmak için yapıyorlar.

Onların niyeti buysa, önlem, sapır sapır ölmelerine seyirci kalmak mıdır, yoksa açlık grevine yol açan koşulları hızla değiştirmek mi?

Bakan, "Baskılardan fevkalade rahatsız oluyorum. Uykularım kaçıyor... Açlık grevi yapanlar karşısında son derece aciz durumdayız. Arzu ettikleri de o" diyormuş. Uykuların kaçmaması ve aczin kudrete dönüşmesi için, yumruğu masaya vurup sorumlulara seslenerek "Cezaevlerinde insanca yaşam istiyorum; bunu sağlamayanın canına okurum" demek de mi çok zordur? Açlık grevi yapanlardaki niyetleri engellemenin en basit önlemi bu değil midir?

Bakanın yaptığı gibi, "Ama bunlar siyasi mücadele yapıyorlar; Türkiye Cumhuriyeti'nde, Türkiye topraklarında bir başka devlet kurma arzuları var" da diyemezsiniz.

Onların öyle niyetleri varsa, sizin de Türkiye Cumhuriyeti'nde, Türkiye topraklarında yaşayan herkesi başka bir devlet kurmayı akıllarından geçirmeyecek kadar özgür, eşit ve insanca yaşatmak fırsatınız ve iktidarınız var. Bunu yapın, her türlü fesat dursun. Suçu başkalarının kötü niyetlerine yüklemek, kendi iktidarınızın inkârı değildir de, nedir? *(Milliyet, 19 Ağustos 1989)*

Saatin tiktakları

İlhan SELÇUK

Bir insan geri zekâlı doğabilir ya da akıllı bir kişinin beyni zamanla sulanabilir. O zaman elden ne gelir? Hekim tedavisinin yanı sıra beylik bir tümceyle yetinilir:

—Tanrı şifalar versin!...

Peki, devlet yönetmeye kalkmış kişinin, sıradan bir insanın şippadak anlayabileceği konuda mantık kargaşasına düşmesi nasıl yorumlanır? Cezaevlerinde açlık grevlerini sürdürenlere ortaçağ ilkelliğinin gözüyle bakanlar, Allah aşkına neler söylüyorlar:

—Ne yapalım yani? Siz açlık grevi yapanların geçmişini karıştırın, ne suçlar işlediklerini görürsünüz. Devlet düşmanlarına ödün verilmez.

İnsanlığın İ'sinden, hukukun H'sinden, yasaların Y'sinden, uluslararası antlaşmaların A'sından biraz haberli kişinin böyle konuşmasına olanak var mı?

Bir deli ya da bunalım geçiren bir dengesiz, apartmanın damına çıkıyor:

—İntihar edeceğim..

Devlet, polisiyle itfaiyesiyle seferber oluyor; sağlık ekipleri geliyor; ahali toplanıyor, yetkili kişiler yalvarmaya başlıyorlar:

—Kardeşim yapma, ne olur...

—Atacağım kendimi..

—Dur, bizi dinle!..

—Atlıyorum..

—Sakın ha!..

Halkın yüreği ağzına geliyor; komiser canını tehlikeye atarak deliyi kurtarmaya çabalıyor; itfaiyeci kellesini ortaya koyarak dama tırmanıyor; sağlık ekibi anında duruma el koymak için bekliyor.

Yalnız insan için geçerli değil bu; ağaca tırmanıp da inemeyen minik kedi yavrusunu kurtarmak ya da kuyuya düşmüş köpeği çıkarmak için kent itfaiyesinin görev yaptığına kaç kez tanık olduk?

Ama biz garip kişileriz.

Cezaevlerinde insanlık dışı ve onur kırıcı baskılara son verilmesi için açlık grevine girişen gençlere, içimizden kimileri ortaçağ celladı gibi bakıyorlar:

—Gebersinler!...

—Devlet düşmanları..

—Hem anarşist ve terörist, hem de hapishanede beyler gibi yaşamak istiyorlar..

—Ölsünler...

Yalnız beyni sulanmışlar mı böyle konuşuyorlar? Sap ile samanı birbirinden ayırmakta yetersiz gerzekler mi cellat ruhuna bürünüyorlar? Hayır. Devletin yüksek sorumlusu, kendini zulmün inadına sardırmış, cinayet saatinin tıktaklarını dinliyor;

—Ne yapalım yani? Devlet düşmanı bunlar!... Öldürmeyelim de besleyelim mi?

Başbakan umursamaz, Adalet Bakanı vurdumduymaz, televizyon sağır, adım adım ölüme doğru yol alınıyor; cinayeti açık artırma yoluyla azraile ihale etmişiz; gençlerin mezarlıktaki yerlerini görevliler önceden ayırmışlar; tabut marangoza hazırlatılmış; kefenler biçtirilmiş; ölü yıkayıcıları hazır...

Ölümün yumurtasını geriliğin, karanlığın, ilkelliğin folluğuna ellerimizle yerleştirmişiz.

Hep birlikte bekliyoruz..

Kulaklarımız kirişte...

Açlık grevine girmeş tutuklu, son soluğunu bir hırıltıyla verdiğinde, içimizde belli belirsiz bir sevincin çakmağı yanacak; ellerimizle gencin gözlerini kapatıp, çenesini bağlayacağız; azraile şükranlarımızı sunacağız.

Hepimiz birer katil gibiyiz.

Ya da cellat.

Göz göre göre, hepimizin ortaklaşa sorumlusu olduğu cinayet işleniyor.

Belki işlendi bile..

Peki, bu kaçıncı?.. *(Cumhuriyet, 19 Ağustos 1989)*

Ne yapmalı?

İlhami SOYSAL

Türkiye'de yüzlerce, binlerce yıllık geleneklerin tortusu içinde debelenen Türk insanı, kulluktan vatandaşlığa kolay kolay geçemiyor. Çok kişi, vatandaş olduğunu akıl bile edemiyor. Edemeyince de eziliyor da eziliyor.

Alın ele son günlerde gene açlık grevleri, ölüm oruçları ve direnişlerle çalkalanan cezaevlerini...

Ne demiş atalarımız? Şeriatın kestiği parmak acımaz... Bir kere; yanlış bu sözden başlıyor. Ne demek şeriatın kestiği parmak acımaz? Acır, hem öyle bir acır ki, yürek dayanmaz.

Ama bu laf sık sık yinelenir. Yinelene yinelene de beyinlere çakılır. Niye? Kul kulluğunu bilsin, vatandaş olduğunun bilincine varmasın diye. Ancak artık günümüzde kulluk anlayışı ve kurumu çatırdıyor. Ceza ve tutukevlerindeki direnişler de bunun belirtisi. Açlık grevlerine, ölüm oruçlarına yatanlar, bu yolda can verenler, yöneticilere bir ders veriyorlar. Hem de ölerek, can çekişerek ders veriyorlar. Tutuklu da olsalar, hükümlü de olsalar insan olanlara kendilerinin de vatandaşlıktan da önce insan olduklarını anlatmaya çalışıyorlar. İnsanlık haklarını savunuyorlar. Yani sizin, bizim, hepimizin şu ya da bu ülkenin uyruğu olmaktan da önce insan olduğumuzu, öteki insanlara da insanca davranmak gerektiğini anlatmaya çalışıyorlar. Ölüyorlarsa bunun için, yani salt kendileri için değil, sizin, bizim, hepimizin insanlığı için ölüyorlar.

Oysa, bunlara karşı davranış ve tutumun çok insanca olduğunu söylemek zor. Çünkü yapılanlar ortada. Yapılanlar ne vatandaşlık haklarına sığar, ne insan haklarına.

Zaten bu sığmayış da apaçık ortada. Yöneticilerimiz daha hâlâ, —insanlar ölürken—, komisyonlar toplayıp ceza ve tevkifevleri iç yönetmeliğini, üyesi olmaya özendiğimiz Avrupa Topluluğu ceza ve tevkifevleri yönetmeliklerine uydurma çabasındalar. Bunu şimdiye kadar yapmamış olmaları bir ayrı hata ama hatalarında da direniyorlar. Oralarda tutuklu ve hükümlülere tanınan kimi hakları tanımak bizim koşullarımızla uygun değildir, gibisinden kurumuş derelerden su getiriyor, gün geçiriyorlar...

Bu niye böyle?

Her şey gösteriyor ki, öncelikle bu ülkeyi yönetenler kendilerini kulluk anlayışından kurtaramamışlar. Bakın bu ülkeyi yönetenlerin ast-üst anlayışına ve toplum içindeki tutumlarına:

İşveren, işçiyi kulu gibi görür, ekmeğini ben veriyorum diye düşünür. Devlet kademesinde memurun gözünde vatandaş, amirin gözünde şefler ve memurlar kullarıdır. Müdürün gözünde amir, genel müdürün gözünde müdürler, bakanın gözünde genel müdürler, başbakanın gözünde de bakanlar ve milletvekilleri birer kuldur. Yap deyince yapacaklar, öl deyince öleceklerdir!...

Çingene'ye beylik vermişler, önce babasını asmış lafı, bizim devlet hiyerarşisinde de büyük ölçüde geçerlidir. Üç kişinin başına getirilen adam müsveddesi, bir etiket edindi mi kendisini sadrazamın sol kasığından düşmüş sanıp, emrindekileri hemen ezmeye kalkışır.

Eh, toplumda bu kapı kulluğu anlayışı bunca yaygın olunca, elbette ki hapishanedeki gardiyan da kendi yönetimine bırakılan hükümlü ya da tutukluyu ezmek, sömürmek için elinden geleni ardına koymayacaktır. Baş gardiyan gardiyanları, hapishane müdürü, baş gardiyan ve gardiyanlarla hükümlü ve tutukluları, savcı da bunların tümünü ezmeye çalışacaktır. Bu iş tıpkı suya atılan taşın yarattığı dalgalar gibi kademe kademe yayılır, taaa adalet bakanlarına, başbakanlara kadar yayılır gider. Gidince de bir noktada, günümüzde olduğu gibi işler çığrından çıkar, ele güne rezil olunulur.

Bu memlekette değil miydi bir aralık ülkenin en üst düzey yöneticisinin, idam cezalarının uygulanması konusunda, bunları asmayalım da besleyelim mi dediği? Bu laf unutuldu mu? Ne demişler, imam kabahat işlerse cemaat daha büyüğünü yapar. Hesap bu hesap... Daha geçenlerde değil miydi, açlık grevinde ölenler için ANAP Genel Başkanı'nın, canım bunlar da nice canlara kıydılar, işin bu yanına hiç bakmıyorsunuz diye gazetecilere diskur geçmesi...

Türkiye'de bu kafalarla askere gidenlerin tezkere alması mümkün müdür? Hiç sanmıyoruz.

Elbette ki bir ülkede kendisi insan olmayana, başkasının insanlığını, kendisi kul olana başkasının vatandaşlık haklarını anlatmak ve kabul ettirmek zordur. Zordur ama anlatmaktan da başka çare yoktur. Ya bu deveyi güdeecekler ya bu diyardan gideceklerdir. Bunun başka çıkar yolu yok. Türkiye Cumhuriyeti'nin insanlardan oluşan vatandaşlar topluluğu olduğu, yönetici denenlerin, vatandaşların seçimi ya da ataması ile işbaşına gelmiş hizmetliler olduğu, insana insanca ve vatandaşa vatandaş gibi davranılmazsa asıl hesap verecceklerin de yöneticiler olduğu gerçeği, binlerce yıllık gelenekler kırılarak eninde sonunda anlatılacaktır. Bu böylece bilinmeli, insanlıktan uzaklaşma eğilimleri gösterenlere insanlıkları hatırlatılmalıdır. *(Milliyet, 16 Ağustos 1989)*

Açlık ve kişilik

Mümtaz SOYSAL

Oruç tutanlar en hafif biçimiyle de olsa bilirler, açlık ve irade çatışması, insanoğlunun yaşayabileceği en anlamlı çatışmadır. Biri, içgüdülerin en temel olanıyla, yaşama içgüdüsüyle ilgili; öbürü de insanı insan yapan en temel güçle, irade gücüyle. Böyle olduğu içindir ki, dinler bile inançlara bağlılığın ve nefis terbiyesinin ölçme yollarından biri olarak bu çatışmayı görmüşlerdir.

O bakımdan, son günlerin açlık grevi olayı, kim ne derse desin, taşıdığı anlam dolayısıyla yabana atılacak bir olay değildir. Yüzlerce genç insan, her şeye karşın yaşamlarının yine de umut dolu olması gereken filizlenme döneminde, bazı uygulamaları protesto etmek için ölünceye kadar açlığa dayanma kararı almışlarsa, en azından, o uygulamaların böylesine büyük bir irade sınavını göze aldırtan ölçüdeki bozukluğu üzerinde durmak gerekir.

Hele karar, lafta ve gösterişte kalmayıp, yine her şeye karşın bu toplumun varlığı sa-

yılması gereken dal gibi iki gecin ölümüne kadar varmışsa.

Arada bir şekerli su içip gösterinin sürdürüldüğü çıtkırıldım açlık grevlerinden biriyle değil, ciddi bir olayla karşı karşıyayız.

Açlık grevi konusu dünyada çok tartışılır. İnsanlar protesto ve ses duyurma yolu olarak bunu seçmiş olsalar bile, kararlarını sonuna kadar götürmelerine müsaade etmeye toplumun hakkı var mıdır? Arada bir, karara saygı göstermekten ve protesto biçimini sonuna kadar götürme hakkını insanlara tanımaktan yana olanlar çıkarlarsa da, uzmanların ve düşünürlerin büyük çoğunluğu, ölümün eşiğinde, doktor kararıyla ve doktor eliyle, "zorla besleme" denen yola başvurulmasından yanadır. Çünkü, toplumlar kendi mensuplarını göz göre göre ölüme terk etmek hakkına sahip değildirler. Dolayısıyla, ölümün eşiğine gelmiş ve hatta bilincini yitirecek kadar halsizleşmiş grevcileri, serumlar yoluyla zorla beslemeye almak bir insanlık borcu sayılır.

Bu bakımdan, son olayda, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş dünya önündeki büyük ayıbı, iki insanın açlık grevinden ölmesine göz yummuş olmasıdır. Bu ayıbın bir bölümü de, tutukevinde görevli doktorlar belli durumdaki grevcilerin nakline izin vermeyi reddetmişken, kendilerinden istenen onayı kolaylıkla veriveren Eskişehir Devlet Hastanesi doktorları yoluyla, tıp mesleğinin payına düşer.

Tabii, daha büyük ayıp, Avrupa Topluluğu üyeliğine aday Türkiye Cumhuriyeti'nin, tutuklulara uygulanacak koşullar konusunda, bırakınız Avrupa standartlarını, Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği genel ölçüleri bile henüz tutturamamış olmasıdır. Bu ölçüler sır değil. On beş yılı aşkın bir süreden beri Birleşmiş Milletler Ceza ve İnfaz Hukuku Özel Konferansı'nın belgesi olarak, "Tutuklulara Uygulanacak İşlemlere İlişkin Asgari Standart Kurallar" adıyla ortada.

Türkiye'nin "infaz mevzuatı", özellikle hükümlülüğün sonuna doğru iş bulma izni filan gibi konularda hayli ileri sayılabilecek birtakım kolaylıklar taşımakla birlikte, tutukluluğun ve hükümlülüğün geçirildiği yerlerdeki durum yürekler acısıdır.

Özellikle, tutukevi, cezaevi ve ıslahevi kavramlarının birbirine karıştırılması bakımından.

Daha ilk günden başlayarak, tutukevine konmuş olan kişiye, cezalandırılması ve ıslah edilmesi gereken kişi gözüyle bakılır.

Dövülerek, kötü koşullarda yaşatılarak, kişiliği ezilerek.

Sanki özgürlüğü sınırlamak yeterince etkili bir ceza ya da önlem değilmiş gibi.

Üstelik, kişiliği ezmeye kalkışmak, özellikle siyasal düşünceleri ya da eylemleri dolayısıyla parmaklıkların gerisine girmiş olanlara yapılması gereken en son şeydir. Çünkü onlar, ıslah edilmesi gerekenin, kendileri değil, toplum ve sistem olduğuna inanırlar. Ters ve insanlık dışı uygulamalar, ancak onları haklı çıkarmaya yarar. *(Milliyet, 8 Ağustos 1989)*

Borç polisi

Bunalımlar Afrika'dan Latin Amerika'ya değin derinleşirken, Uluslararası Para Fonu, dünya finansının baş polisi, yöntemlerini değiştiriyor.

Borç batkını Arjantin acı ekonomik ilacı daha önce tattı. Arjantin, geçen hafta, iki haftalık Başkan Carlos Saúl Menem hükümeti, vergileri artırıp büyük kamu yardımlarına son vererek ve devlet mülkiyetindeki endüstrileri satıp bitirerek aşırı enflasyonu -temmuzda yüzde200- dizginlemeye çabalarken, aynı ilacı bir daha yuttu. Benzin fiyatları yüzde 600'e yükseliverdi ve Arjantin bir satınalma paniğine kapıldı. Menem, her şeye karşın sert çıktı. Amacı şu: Arjantin'i, Uluslararası Para Fonu'nca beğenilen programı bırakıp, böylece kimi zaman pek azgınlaşan ekonomik kaosa sürüklendiğinden önceki, 1988 başlarındaki gidişe geri döndürmek.

Mexico City'deki yöneticiler, yurttaşlar çoğunluğu aynı görüşte değilse de, daha az sıkıcı beklentilere yöneldiler. Meksika, Arjantin'den farklı olarak, IMF'yi kovmadı ve fonca desteklenen politikaya yaklaşık yedi yıl bağlı kaldıktan sonra, örnek bir borçlu olarak övülmeye hak kazandı. Meksikalı delegeler ile yaklaşık 500 uluslararası bankayı temsil eden bir komite, geçen hafta, ülkenin 100 milyar dolarlık dış borcunu yarıya indirecek bir anlaşma üzerinde çalışıyordu.

Bütün bu ilerlemeye karşın, Meksika'nın ekonomisi 1982 sonundan beri gelişmiyor ve tarımsal üretimdeki düşme, yaygın açlık ve kuzeye, ABD'ye yasadışı yollardan daha çok göç korkusu saçıyor. Geçen temmuzda yapılan seçimlerde en düşük kazanma oyu ile iktidara gelen Başkan Carlos Salinas de Gortari'ye halkın güveni azaldı. Bir finansal danışma firması olan Macro Económica'dan baş ekonomici Jonathan Haeth, "Meksika'nın politik düzeni, özellikle IMF programı yüzünden amacını yitirdi" diyor.

1.3 trilyonluk bir borç yükü, kalkınmaktaki dünyanın belini büküyor. Ve hiçbir kurum, merkezi Washington'daki cam ve betondan 13 katlı bir yapıda bulunan IMF kadar bu acıyı paylaşmıyor. Bu bina ve kiracılarıyla ilgili hiçbir şey, tartışma belirtisi vermiyor: Kurşuni giysili ekonomiciler, istatistikçiler ve araştırmacılar içeri dışarı geziniyorlar; gömme bir Japon bahçesine yukarıdan bakan bodrumdaki haberleşme merkezi, çoğu çok gizli olan verilerle uğraşan teleks ve faks makinelerinin gürültüsüyle doluyor. Destekçileri, IMF'yi haylaz ülkeleri yıkımdan kurtaran gerekli borç polisliğinden ötürü övüyorlarsa da, kurum sık sık, yoksulluk, ayaklanma ve

toplumsal kararsızlık yayan bir örgüt olmakla yeriliyor. IMF'nin sorumlu tutulduğu acılar bazen dramatiktir. Geçen şubatta, kredi sıkıntısı çeken Venezüella, ekonomik düzeltme programı için fondan destek ararken, tüketici fiyatları ücret artışlarından önce patladı ve gözü dönmüş gecekondulular bağırıp çağırarak, yağmalayarak Karakas'ın iş bölgesine daldılar. Askeri birlikler düzeni yeniden sağlamaya çalışırken en az 297 kişi öldürüldü. Geçen nisanda, Ürdün yakıt ve sulama suyu için devlet yardımını kesti ve tüketici mallarının yükselmesine izin verdi; buna kötü bozulan yurttaşlar, banka ve hükümet binalarını yaktılar. Kral Hüseyin'in danışmanlarından biri, kargaşalıkları açıklamaya çalışarak, "Halk IMF'nin kente geldiğini işitir işitmez, olacaklar hakkında kaygıya ve korkuya kapıldı" dedi. İki hafta önce, nisan ayaklanmasına bir son söz olarak IMF Ürdün'e 18 ay boyunca yardım olarak, 97 milyon dolarlık uzun vadeli ödünç verdi.

Venezüella ve Ürdün'deki patlamalar asla ilk değildi. 1984'te, hükümet IMF ile görüşürken kemer sıkma önlemlerini açıkladıktan sonra, güvenlik güçleriyle çatışmada 90 Dominikli öldürüldü. Bunun gibi, Hartum kemer sıkma programlarını isteksizce yeniden başlatmaya kalkınca, Sudan gösteriler ve protestolar ile uğraşmak zorunda kaldı. Ülke, 1986'ya dek, fona 1 milyar dolarlık borcunu ödeyemez duruma düşmüştü; daha çok borçlanması da yasaklanmıştı. Ekonominin bürokratik kötü yönetimine öfkelenen subaylar, bu yılın haziran sonlarında hükümeti devirdiler.

IMF'nin uyandırabildiği tepki, çoğu zaman, gereken finans tutarıyla oransız gözüküyor. fonun 50 ülke ile ve toplam 17.3 milyar dolara varan sözleşmeler ile etkin programları var. (Gelişmekteki ülkelere verilmiş 1,3 trilyon dolarlık büyük ödünçlere göre pek az.) Örgütün önemi yalnızca ne kadar ödünç verdiğinde değil, ama ne zaman verdiğindedir. 151 üye uluslu bir uluslararası kooperatif, IMF, sendeleyen ekonomiler için son ödünç alma başvurağı rolü yüzünden, ve özel ticari bankalar ile öbür kurumların aşırı açılmış borçlulara nasıl davranılacağını belirlerken inceledikleri krediye değerlik ve ödeyebilirlik alanlarının köşemeni olarak tokatlanıyor. Bu rol IMF reçetelerine güç veriyor, ama meteliksiz hükümetler arasında kızgınlık ve kaygı uyandırıyor; onların yurttaşları için de elverişli bir hedef sağlıyor. IMF'YE HAYIR, bütün dünyada yükselen bir çığlık. Venezüella Cumhurbaşkanı Carlos Andıés Peres, 1988 seçim kampanyasında, IMF'nin "ekonomik totaliterciliği"ne sövüp saydı ve fon politikasını "yalnız halkı öldüren" nötron bombasına benzetti.

IMF neden bu denli güçlü? Politikaları gereksiz olarak mı gaddar ve yıkıcı? Yoksa kendi beceriksizliklerinden doğan sorumluluklarını saptırmaya çalışan politikacılar için özellikle uygun bir günah keçisi mi? Fon işte bu sorunlarla boğuşuyor. Geçen birkaç ay boyunca, Üçüncü Dünya ödemelerinin 1982'de başlayan bunalımını önlemede bir yol olarak, borçları yeniden programlamaya karşıt olarak, borç indirimi konusunda büyüyen tartışma sırasında, politikalarında önemli değişiklikler yaptı. IMF, ABD Maliye Bakanı Nicholas Brady'nin önayak olduğu borç indirimi politikalarını destekliyor, ama geçmişte bir yıldırımsavar gibi iş görmüş sıkı iyileştirme önlemleri gibi şeyler üzerinde direnceduruyor. Fon İşletme Yönetmeni Michel Camdessus, IMF'nin dünya finans düzeninin yürütücüsü olduğunu kabul ediyor. Diyor ki: "Biz bu sistemin merkeziyiz ve yaptığımızın sorumluluğunu üstleniyoruz."

IMF'nin görüntüsü başlangıcından beri belirsizdir. 1944'te, Bretton Woods Konferansı'nda hem IMF'nin, hem Dünya Bankası'nın kuruluşuna yardım etmiş olan ekonomici John Maynard Keynes, bir zamanlar, fona bir banka, bankaya ise bir fon demek ge-

rektiğini söylemişti. Oysa Dünya Bankası, kalkınma projeleri için bir para havuzu gibi anlaşıldı, IMF ise mevduat kabul eden ve gerekseyen ülkelere ödünç veren bir dünya çapında merkezi banka gibi işlemek zorunda kaldı.

Washington'da, IMF merkezinin karşısında bulunan Dünya Bankası, daha seveccn olmakla ünlüdür; çünkü halkın yaşamını ve esenliğini doğrudan etkileyen projeleri -köprüler, yollar, hastaneler, okullar- parayla desteckliyor. IMF'nin rolü ise daha soyut, ama aynı ölçüde yaşamsal. II. Dünya Savaşı sonundan beri fon, üye ulusların dünya çapında ticaret ekonomilerinin, mali ve parasal sağlıklarının gözetiminde bir siperdir. Uluslararası ticaret için köklü önemi olan para değişim oranı (kambiyo kuru) sağlamlığını sağlamak için, 151 üye ülkeden her biri, fondaş üyelerin iyiliğine zararlı olabilecek politikalardan vazgeçerek, ulusal bağımsızlıktan da belirli bir ölçüde vazgeçmeye söz verdi. IMF kesinlikle ideolojik değildir: Batılı ve bağlantısız ülkelerin yanı sıra Macaristan, Polonya, Yugoslavya ve Romanya gibi komünist ülkeler, fona üyedirler ve yöncrgelerinin hiç değilse birtakımına uyarlar. Sovyetler Birliği üye değildir, ama Mikhail Gorbaçov ülkesinin fona katılmak istediğini çıtlattı.

Bir ülke sıkıntıya düşmeden, özellikle de uluslararası ödemeler dengesi, Üçüncü Dünya ülkelerinin borç bunalımlarının ardındaki motor bozulmadan, IMF işe karışmaz. Bu ödemeler dengesizliği, bir ülkenin dışsatımla ülke dışına gönderdiklerinden çok, dışalım malları tükettiğini, dolayısıyla kazandığından çok para harcadığını yansıtır. Böyle bir açığın nedenleri, yerel paralara göre dış ülkelerden fazladan satın almayı özendiren yüksek yapay değişim oranları; tüketimi özendiren ve dışsatımları ise özenilmez kılan irrasyonal besin ve yakıt fiyatlamaları; kapital ve insan gücü emen, ama düşük ücret ödemeyi sağlayan gösterişli kalkınma programları içerir. Birçok ülkelerin, işsizlerinden bir kesimini soğuran kalabalık bürokrasileri var; böyle gereksiz işlendirmeler, bütçelere bir yüktür. Kârlı olabilecek endüstrilere ayrılması gereken paralar yolsuzluklarla çarçur edilebilir veya yetersiz vergi toplama hükümet gelirini azalttığı için yeni borçlanmalarla ödenmesi gerekir.

Bütün bu nedenlerle, ödünç verenler -ticari banka sistemi gibi- daha çok ödünç vermeyi reddedince, bir kredi darlığı doğar. Bu noktada, ekonomik makineyi yeniden çalıştırmak için IMF'nin fon sağlaması çoğu zaman gerekir. Oysa fonun varlığı üyelerinden gelen saptanmış katkılara, veya kotalara dayanır ve yaklaşık olarak ancak toplam 113 milyar dolardır. (En büyük katkıcı ABD, en küçüğü de Maldive Cumhuriyeti'dir.) Üstelik IMF, fon sağlamadan önce, bir ülkenin hesaplarını düzeltmesini ister. IMF'nin koşulları epey kapsamlıdır: Bir ülke çoğu zaman yıllık gelirlerini artırmak, hükümet harcamalarını kısmak, yatırımları ve dışsatımları özendirici politikalar benimsemek zorundadır. Özel önlemler her hükümetin kendisine bırakılır. IMF amaçlarını benimseyen bir ülke, onlara ulaşmak için atacağı adımları belirleyen bir niyet mektubu hazırlar. IMF onayı bir kez alınınca, bir ülke çoğu zaman eskiden ödünç vermiş olanlardan ek ödünçler almaya, veya yeniden programlama denen bir süreç içinde önceki borçlarında değişiklikler yapılmasına hak kazanır.

IMF'nin geniş kapsamlı istekleri en sert eleştirilere uğradı. Fon, sorunlu ülkelere, hangi toplumsal programların kısılacağını veya hangi endüstrilerin özendirileceğini söylemez; bir dokunmayınız, karışmayınız yaklaşımı ki, çoğu zaman, ekonomiye egemen, güçlü özel çevrelcri, durumu düzeltme sıkıntısından kurtarır (uzun sürede bunalımı kızışırsa bile). Ülkesi 1988'de IMF'ce onaylanan bir düzeltme sürecinin sancıları içinde kıvranan Pakistanlı finansal gazeteci M. Zi-

yaeddin diyor ki: "Bizimki gibi ülkeler, sıkıntıyı, kemer sıkmaya en az gücü yetcn, ama politik etkisi olmayan daha yoksul halka çektirir."

Toplumsal duyarsızlık -veya ekonomi ötesine bakmayı ret- IMF'ye sık sık yönclti-len suçlamadır. Brookings Enstitüsü'ndc konuk Nora Lustig diyor ki: "Desteklenmeleri için oybirliği sağlayabilmeniz koşuluyla, kimi IMF programları başarılı olabilir. Bu, ekonomik teorinin sağlamadığı bir şeydir." Üçüncü Dünya işleriyle ilgili bağımsız bir Washington araştırma grubu olan Denizaşırı Kalkınma Danışma Kurulu yetkili Başkan Yardımcısı Richard Feinberg, fon görcvlilerinin bazen "reformların etkisi konusunda aşırı iyimser" olduklarına inanıyor.

Londra Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacı Tony Killick, şunu öne sürüyor: "Ödemeler dengesi sorunları uzun sürelidir. Fon yöneticileri, endüstriyelleşmiş ülkeler için daha elverişli olan epey kısa süreli bir yaklaşıma bağlanmışlardır."

IMF'nin geleneksel tutumu, hükümetleri, Üçüncü Dünya'da özellikle ivedi olan eğitim, sağlık, konut vb. gereksemeleri savsayan düzeltme yollarını yeğlemeye sürükledi. Dışsatım için üretimi rekabet edebilir düzeyde tutmak amacıyla yercl ücretler çoğu zaman donduruldu veya düşürüldü. Afrika Birliği Örgütü Ekonomi Bölümü görcvlilerinden Ahmed Hagag şöyle yakınıyor: "IMF programları büyük acılara ve güçlüklere yol açtı." Fonun yöneticileri, IMF ekonomicilerinin bütçe açıkları ve yerel üretimde bir duraklama nedeni olarak anladıkları devlet yardımlarına düşmandırlar. Sorun, devlet yardımlarının toplumlarda çoğu zaman refahla ilgili başka pek az yarar sunan tamponlar sağlamasıdır. Örneğin, IMF sınırlamalarına sıkı sıkıya uyan Kenya'da, geçen üç ay içinde, hükümet ekmek, buğday ve mısır fiyatlarını yüzde16 kadar yükseltti.

Eleştirmenler IMF koşullarını her yerde daha çok işsizliğe yol açmaktan sorumlu tutuyorlar. Britanya Üniversitesi (Sussex) Kalkınma İncelemeleri Enstitüsü'nden Stephany Griffith-Jones diyor ki: "Kalkınmaktaki ülkelerde işsizlik arttı; çünkü [Üçüncü Dünya'da] ticaret dengesine yaklaşmanın en kolay yolu dışalımları kısmaktır; bu da yatırımları veya tüketimi kısmayı gerektirir." Bu, dolaylı veya dolaysız olarak endüstriyelleşmiş ülkelerde işsizliği etkiler. Griffith-Jones diyor ki: "Borçlu ülkelere azalan dışsatımlar yüzünden Britanya'da 200.000'i aşkın kişi işini yitirdi; bütün endüstriyel dünyada ise, dışalımlardaki kısmalar yüzünden 6 milyonu aşkın kişi işini yitirdi."

Ortanın kesinlikle solundaki kimi IMF eleştirmenleri, ödünç fon vermeyle ilişkili her türlü koşula karşı çıkıyorlar. Borç ve Kalkınma Forumu Andean Bölgesi Koordinatörü, solcu Javier Iguiñez diyor ki: "Fon, bir egemenlik sorununa karışıyor. Bunun yerine demeliydi ki: 'Bak, bana borcunu öde. Her şeyi nasıl yapacağını kendin kararlaştır.'..."

Fon gerçekten tam da bunu yapmaya izinlidir ama Iguiñez'in hoşlandığı biçimlerde değil. O, baştan sona yeni sömürgeci ve emperyalist bir öğe görüyor IMF'de ve şunu ileri sürüyor: Fon politikalarının oluşumunda "ABD'nin daha az ve sosyalist ülkelerin daha çok etkisi olmalıdır."

IMF İşletme Yönetmeni Camdessus, öncelleri gibi, bir Avrupalı da olsa, Iguiñez ABD'nin fondaki egemenliğini belirtirken kısmen doğrudur. Fon kapitaline yaklaşık yüzde 20 katkıya dayanan oyu ile ABD, neredeyse kendinden sonraki dört katkıcı kadar etkilidir. Bu düzen de saldırıya uğramaktadır. Dördüncü en büyük IMF katkıcısı olan Japonya, ikinci konuma yükselerek örgütteki sesini de yükseltmek istiyor.

Tokyo, Üçüncü Dünya'nın borcunu indirmeye her zaman ABD'den daha duyacandır.

Çünkü Japon Kalkınma Bankası yardımcı guvernörlerinden Şicuro Ogata'nın dediği gibi, "Borçlu ulusların pek çoğu düzeltme güçlükleri ve halk ayaklanmaları ile uğraşıyor. En gerekli şey, IMF'de başlıca güçlerin egemenlik taslamasını önlemektir." ABD, o zamanki Jopon Maliye Bakanı Kiyiçi Miyazava bir borç bağışlama politikası hazırladıktan çok sonra, ancak geçen martta buna benzer bir görüşe yaklaştı.

Gene de, borç indirimiyle ilgili gecikmiş değişme IMF'de önemli değişikliklere yol açtı. Önümüzdeki yıllarda Üçüncü Dünya borçluları için artan bir önemi var bunun. Bütün niyet mektuplarını onaylayan 22 üyeli IMF Yürütme Kurulu, ABD desteğiyle, belalı âşık yaklaşımından uzaklaşıyor. Mayısta ve haziranda, Kosta Rika, Meksika, Filipinler ve Venezüella'ya, dış borçlarını indirmek için, onlara ayrılmış IMF kaynaklarındaki 9 milyar dolardan 2.4 milyarını kullanma izni verdi. Daha önce hiç desteklenmemiş bir davranış. Camdessus, Cenevre'de Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Toplumsal Kurulu'nun bir toplantısında dedi ki: "Gırtlağına dek batmış borçlularımız olması stratejisinin düpedüz iş görmeyeceği örneklerle karşılaştık."

Aynı ölçüde anlamlı bir değişme, IMF ödünçlerinin ödenmesini etkiliyor. Kosta Rika, Meksika, Filipinler ve Venezüella'nın durumlarıyla ilgili olarak fon, borçlu özel bankalara ve öbür kurumlara borçlarını başarıyla yeniden programlatıncaya değin ona ödünç vermeye başlamayı artık reddetmeyeceğini bildirdi. Geçmişte, erteleme, yükümlülüklerini ne pahasına olursa olsun yerine getirmeleri için bir çeşit baskı gibi kullanıldı. Denizaşırı Kalkınma Danışma Kurulu'ndan Feinberg diyor ki: "Fon, önceleri alacaklılarla birlikte kuyruğa girmek eğilimindeydi. Şimdi ise borçlulara eğilim gösteriyor."

Yenilik, borç görüşmelerinde, giderek artan yola gelmezliğin de bir belirtisidir. Meksika yerinde bir örnektir. Geçen altı ay için, Salinas hükümeti, özel ticari bankalara olan 54 milyar dolarlık borçta yüzde 55'lik bir indirim araştırıyor. İki hafta önce Salinas, Başkan Bush'u konuşmaların gidişini hızlandırmak için yardıma zorladıktan sonra, Washington, pazarlık bitirilir bitirilmez geçerli olmak üzere, Meksika için 2 milyar dolara, 1 milyar dolarlık bir "köprü ödünç" düzenlemeyi önerdi. Endüstriyelleşmiş ülkelerin Paris'teki doruk toplantısı sırasında Salinas, öbür ülkelerin borç indirim beklentilerini tartmak için Meksika'yı gözlediklerini duyurdu. Dedi ki: "Meksika'yı stratejik bir ülke olarak görüyorlar."

Borç bağışlamanın yan yararı, IMF'nin görüntüsünü değiştirmeye yardım etmesidir. Üçüncü Dünya borçlarında indirim tasarısı ilerlerken, örgütü eleştirenler, ölkelerinin çoğunun fona bir çeşit günah keçiliği yüklemek olduğunu kabul etmeye, giderek daha istekliler. Feinberg diyor ki: "IMF'ye bağırıp çağırmak, temel sorunlara -kimi durumlarda ülkedeki kötü ekonomik işletmeciliğe- dikkat toplamaktan çok, onları dile getirene kurşun sıkmaktır." Örneğin, Venezüella ile Ürdün'deki ayaklanmalar kamuyu parasızlık yüzünden harcamaları kısma kararına hazırlamada hükümetin gösterdiği beceriksizliğe büyük ölçüde bağlıdır.

112 milyar dolar dış borcu ve enflasyon oranı üç rakamlı olan Brezilya'da IMF, uzun zamandır aforoz edilmiştir. Şimdi São Paulo Üniversitesi Ekonomi Bölümü Dekanı Roberto Mecedo diyor ki: "IMF değişti, ama Brezilya değişmedi. Sorunlarımızın yüzde 70'i Brezilya'da yaratılmıştır ve IMF ile ilgisi yoktur derim." Ekonomici Iguiñez IMF'nin Latin Amerika'da "iç sorunları çetinleştirdiği"ni ileri sürüyor, ama şunu da kabul ediyor: "Ana sorun fon değil. Ana sorunumuz biziz." IMF'nin en büyük başarı öyküsü bu noktanın altını çiziyor. 1980'de, iki onyıllık çarpıcı büyümeden sonra Güney Kore ekonomisi tökezledi. Cari hesap açığı, 60.3 milyar dolarlık

brüt ulusal ürünün (gayri safi milli hasılanın) yüzde 8.7'sine erişti; dışalımlar dışsatımları 5.3 milyar dolar aştı.

Seul ödemeler açığını gerçekten kapatmak için borç aldı ve IMF'nin yardımıyla kapsamlı bir beş yıllık düzeltme programı düzenledi. Kapital kaçışını önlemek için faiz oranları özgürce yükselmeye bırakıldı; ödünç alınmış fonlar sürekli olarak üretken yatırımlara yönceltildi. Dünya petrol fiyatları yükseldiği için öbür ülkeler enerji tüketimini devlet yardımıyla destekleyedururken, Seul özgür pazar fiyatlarını benimseyip sarsıntıyı atlatıverdi. Bir sıkı çalışma, tutumluluk ve özveri ahlakı buna yardımcı oldu. 1981'de ekonomi yeniden büyümeye başlayıp bu yıl için tasarlanan yüzde 7.1 oranına ulaştı. Güney Kore, 1985'te 46.8 milyar dolar olan borcunu -Asya'da en büyük borç- 1988'e dek 31 milyar dolara indirdi. Bu arada döviz yedekleri, 1985'te 2.5 milyar dolarken, geçen yıl 18.8 milyar dolara yükseldi.

Gene de ancak bir Güney Kore örneği var. IMF'deki değişme belki daha ileri gidebilirdi. Fon, ticari bankaları, kalmış alacaklarını borçlu uluslarda gerçek büyümeye izin verecek biçimde daha çok indirimeye inandırabilirdi. Örneğin Meksika engellenmekte; çünkü bankalar ancak yüzde 35'lik bir indirime istekli görünüyorlar ki, bu da, enflasyonda ve öbür koşullarda ancak yüzde 23'lük bir düzeltme demektir. Finans uzmanları Meksika'ya gerekli büyümeyi sağlamanın yüzde 35'ten de çok indirim istediğine inanıyorlar.

Fon, kendi içinde daha ileri demokrasi olmasından da yararlanabilirdi: Örgüt içinde Japonya'nın ABD'ye seçenek güç olarak ortaya çıkması, fonun işlemlerini geliştirebilir, hiç değilse görüntüsünü düzeltebilirdi. Şu anda IMF'nin övülen oybirliği, çoğu zaman ABD'nin dayatması olarak görünüyor. Sorunlu ulusların daha az acı ile düzeltmeler yapmaları için fonun onlara daha çok ödünç para vermesi gerekiyor. IMF'nin ekonomik düzeltmenin toplumsal fiyatlarına duyarlığını artırması, hükümetlere en yoksul yurttaşlarını sıkıntı cenderesinden kurtarmada daha iyi yardım etmesi gerekiyor. Son olarak, fon, Arjantin ve Brezilya gibi yeniden toparlanan sorunlu ülkelerde, dünya çapındaki finans topluluğuna daha etkinci *(activist)* bir rol seçmesi gerekiyor. Feinberg diyor ki: "Bu ülkelerin sivri kayalara çarpmasını istemeyin."

Ne var ki, IMF borç batağı yüzünden kınanmamalıdır. Fon azgelişmişlik şeytanı olmayıp, diyor Siri Lanka Maliye Bakanlığından bir üst görevli, bir cerraha benzer. "Son başvurağı olarak ona gidersiniz, ama sizi neşter altına yatmaya zorlayamaz." Kesin iyileşme hem doktorun becerisine hem de hastanın iyileşme isteğine bağlı olacaktır. *(Time, July 31, 1989)*

IMF'NİN EN BÜYÜK KATKICILARI

	Milyar dolar
ABD	22.6
Britanya	7.8
Federal Almanya	6.8
Fransa	5.6
Japonya	5.3
Suudi Arabistan	4.0
Kanada	3.7
İtalya	3.7
Çin	3.0
Hollanda	2.9

IMF'YE EN ÇOK BORÇLU ÜLKELER

	Milyar dolar*
Meksika	4.90
Arjantin	3.21
Brezilya	2.68
Hindistan	2.32
Şili	1.21
Filipinler	1.02
Yugoslavya	0.92
Çin	0.91
Zambiya	0.86
Sudan	0.85

**30 Haziran 1989 durumu.*

Brady'nin kemer sıkma planı

Piyasadaki hareketli parayı yeniden çekici duruma getirmek, bankerlerden yeni para istemekten daha tutarlı bir davranıştır. Meksika'da, ulusal borç bunalımının patlak vermesinden hemen hemen yedi yıl sonra, borçlu ülkeler, az gelişme tuzağından kurtulmaya çalışıyorlar. Borçlu ülkeler, kendi alacaklarına, yeni borçlarını almadan, her yıl, kendi GNP'lerinden (Gross National Product - Brüt ulusal gelir) yüzde 3-4 oranında fazla ödeme yapmaktadırlar. Böylece, her aldıkları parayı, belli bir çerçevede tutabiliyorlar. Fazla yatırım yapamıyorlar, büyüme ve sermaye çekiciliği yok. Borç azaltma programı, bu bunalımın üstesinden gelmeye kararlı. Amerika Hazine Bakanı Mr. N. Brady tarafından başlatıldı bu. Ama, hızlı yapılan bu işlemler gösteriyor ki, haklı olarak, banka borcunun azaltılması ve kendi bankaları arasındaki dağılım, bu işi becermeye yeterli olmayacak. Meksika, kendi bankerleriyle yapılmış yeni bir anlaşma diyaloğu ile, borçlanmanın ve ilgili yardımın eşliğinde, her yıl kendi brüt ulusal gelirinin yüzde 1'inden daha azını kazanacak. Borç veren yabancılar, daha çok borç vermedikçe, sonuç, Brady Planı'nın beceriksizliği ve başarısızlığı olacaktır.

Brady Planı hakkında tecimsel birçok olumsuz sözlerin söylenmesinin nedeni bu. Her türlü olumsuzluğa karşın, ticari bankerler, daha çok borçlanma isteğindedirler. Bankerlerin kuşkulu davranmalarının başka bir nedeni var: Aşağı yukarı, nakit paranın yarısı, geçmiş on yıl içinde, teleksle ya da ağzına kadar dolu bavullarla, gelişmekte olan ülkelere borç verildi. Hareketli parayı ölçmek çok zor. Ama yeni bir York Bank olan J. P. Morgan'da, ekonomistler, bu denli para birikiminin, kendilerinin toplam yabancı borçlarından daha çok olduğunu düşündüler. (1987 sonunda, 300 milyar dolara ulaşacağını tahmin edemiyorlardı.) Meksika'da oturanlar, 84 milyar doları, dış ülkelere kaydırdılar. Bu da, ülke borçlarının beşte dördüne eşdeğerdi. Arjantin ise, 46 milyar dolar kaydırmış. Bu da, borçlarının dörtte üçü. Eğer bir ülkenin içinde oturan halkın, kendi ekonomisine güveni yoksa, yabancı krediciler, mutlaka bunun haberini almaktalar.

Burada, Üçüncü Dünya'nın borç sorununa geliyorum. Borçları azaltmak çok iyidir. Ama, yanlış yönetilirse, ülkenin kendi parası dışarıda kalır. Yüksek fiyatın piyasa değerini etkilemesi, faiz fiyatının piyasadaki olumsuzluğu, büyük bütçe açıkları, yüksek enflasyon, etkisiz para pazarlaması, bütün bunlar, yerli yatırımcıları kaçırır.

Halkı, paralarını kendi ülkelerine yatırmaya yönelmek ve yabancı mevduatı özendirmek, aynı durumu zorlar. Mali senetler, poliçeler, mikro ekonomik reformlar, gerçek piyasa değeri, gelişmeye ve ekonomik güvenin kazanılmasına yardım eder. Eğer, hareketli paranın piyasadan çekilmesi gerçekleştirilebilseydi, yara almış bankaların elde ettikleri paradan daha çoğuna sahip olunabilecekti. Güvenle dışarıya yatırılmış maddi varlığın, paranın dışarıdan alınması, fazladan bir politika gerektirir.

Hükümetler, ülkeye giren hareketli para için, tercihli değer değişimini uygulayabilirlerdi. Onlar, savurgan paranın, doların baskı-

sında alıkonulmasına ve Meksika'nın yeni açıkladığı gibi, genel vergi affından yararlanmasına yardım edecek ve izin verecektir.

Bunlar, arkada kalan çalışmayı ve parayı vergilendirirken, hareketli parayı ödüllendirmek gibi tatsız sonuçlardır. Maliyenin hızı artar, ama gerçekte, ev halkı ekonomik haşinlikle sıkışmış ve yoksullaşmıştır. Sermaye değişimi olmadan, ekonomide iyileştirme, yoksulları daha çok mali bunalıma sokacaktır. Piyasadaki hareketli para, borçların arınmasının ve gelişme hızının düşmesinin kısır döngüsünü yenme seyrinde yitirilmiş bir olgudur. Brady Planı'nda uygulanan yöntem, gerçek mali güvenin verilmesi ve sağlam reformları yapmak için hükümete taze kan sağlanması işini sonuna değin kendisinin yapmasıdır. Dönen hareketli para, olanaklar elverdiğince, bir kez hatalı bankaların gibi görünür ki, hatalarını bir kez daha yinelesinler. Meksika, bu noktaya parmak basıyor. Meksika hükümeti, ekonomik durumunu düzenlemek için gereğinden fazlasını yaptı. Büyük vergi dilimleri, yabancı sermayenin serbestleşmesi bankerlere dağılımıyla birlikte, borçların azalması birleştirildi ve bu durumun, Meksika parasının dışarıdan içeriye dönmesine, güvenli bir stok haline gelmesine yardımcı olması sağlandı. Borçlu ülkelerin hükümet görevlilerinin yaygın yakınmaları, sert önlemlerin birkaç ödüllendirmeye de yer verdiği, bu da (bereket ki) yüksek meblağlı çeklerin birkaç yurttaşları tarafından da olsa ödenmesi idi. *(The Economist, 24 Ağustos 1989)*

Çeviren: Güldane Şenol

Latin Amerika'da "zor" samba

Latin Amerika ülkeleri duraklayan büyüme, ağır dış borç yükü, hiperenflasyon ve azalan yatırımlar gibi sorunlarla boğuşuyorlar. Business Week dergisi, sorunların en önemli kaynağı olan dış borçların bir gecede silinmesinin de çözüm olmayacağını belirtiyor.

Latin Amerika ekonomileri son 50 yılın en kötü krizini yaşıyor. 1900'lerde Kanada ve Avustralya kadar zengin olan Arjantin ile birlikte, sadece 10 yıl önce Üçüncü Dünya'nın en çok gelecek vaat eden ülkeleri arasında yer alan Brezilya, Meksika, Venezüella ve Peru, duraklayan büyüme, ağır dış borç yükü, hiperenflasyon ve azalan yatırımlar gibi temel sorunlarla karşı karşıya.

International Business Week dergisinin son sayısında yer alan Latin Amerika incelemesinde, bölge ülkelerinin, bu kadar hızlı bir şekilde bu duruma düşmesinin tek net yanıtı olarak dış borçlar gösteriliyor. Latin Amerika'nın toplam dış borçları 400 milyar doları aşarken, bu rakam günde 100 milyon dolarlık faiz ödemesini gerektiriyor. Dış borçların yanında bölgeden sermaye kaçışı da önemli bir

sorun. Sadece 1988'de Arjantin, Brezilya, Meksika ve Venezüella'dan 300 milyar dolar sermaye kaçışı gerçekleştiğini vurgulayan Business Week, bir gecede borçların silinmesi ve kaçak paranın anavatanına geri dönmesi durumunda bile, kıtanın yine de zorlanacağını belirtiyor. Dergiye göre borç sorununun çözülmesi yeterli olmayacak, çünkü Latin Amerika ülkelerinde önemli miktarda yatırım ve radikal ekonomik reformlar yapılması gerekiyor.

Business Week, Arjantin ve Venezüella'da geçen aylarda yaşanan yağmalama ve ayaklanma olaylarına değindikten sonra, bu türden olayların Brezilya'da da tekrarlanabileceğini ifade ediyor ve "Sanayileşmiş ülkeler bilgisayar çağına doğru hızla ilerlerken, Asya Kaplanları ihracatlarını artırırken, Arjantin, Brezilya, Meksika ve Venezüella, hayallerinin yok olmasını seyretmekle yetiniyorlar" ifadesini kullanıyor.

Bölgenin bir başka baş ağrısı da altyapı yatırımlarındaki kötüleşme. Tüm Latin Amerika'da bozuk karayollarının onarımı için 6 milyar dolar gerekirken, bu rakam 1987 yılında bölgeye yapılan tüm yabancı yatırımların iki katı. Brezilya'da karaborsada yeni bir telefon hattının 6 bin dolara satıldığını, elektrik kesintilerinin sanayinin başlıca sorunu olduğunu belirten Business Week, Latin Amerikalı liderlerin politik endişelerle verimsiz yatırımlara para akıttığını, ancak Asyalı ülkelerin ihracata yönelik yatırımlarla refahlarını artırdığını belirtiyor.

Bölgedeki fakirleşmeyle birlikte, ABD'nin doğal pazarlarından birindeki payının hızla azaldığını da vurgulayan dergi, Nikaragua ve Jamaica gibi popülist hükümetler de dahil olmak üzere tüm ülkelerin yabancı sermayeye kucak açtığını, çünkü gelecek yıllarda bankalardan da fazla kredi alamayacak "taze paraya aç" hükümetlerin, yabancı sermayeyi tek çıkış yolu olarak gördüğünü ifade ediyor. Bölgedeki yoksulluk nedeniyle kuzeye göçün hızla arttığını vurgulayan Business Week, "Eninde sonunda Latin Amerika'nın yoksulluğu Birinci Dünya'nın krizi olacaktır" diyor. *(Cumhuriyet, 7 Temmuz 1989)*

Osmanlı, dünyadaki tipik borçlu

Giderek ağırlaşan dış borçlarına karşı ciddi önlemler alınmadığı takdirde, Üçüncü Dünya ülkelerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun durumuna düşeceği belirtildi.

Amerika'da yayınlanan Herald Tribune gazetesinde yer alan yorumda, tarihte Osmanlıların kötü borçlanmadan nasıl etkilendiklerine dikkat çekilerek, Üçüncü Dünya ülkelerinin borçları konusunda duyarlı davranılması gerektiği belirtildi. David Ignatius imzalı yazıda, şu görüşlere yer verildi:

"Üçüncü Dünya borçları üzerine gürültü patırtı süredursun, uluslararası bir 'borç krizi'nin temel nedenlerinin, yüz yılı aşkın zamandır değişmediği görülüyor. Borç krizi, Batılı borç verenlerin aşırı iştahıyla başlar. Bu borçları almaya hevesli, fırsatçı ve kifayetsiz yerel yöneticiler de eklenince, çok geçmeden, borçlar geri ödenemez olur ve kriz başlar."

"Bu, 1870'lerde 'Osmanlı borçları' konusunda da böyle oldu. 1980'lerde Batı'nın, Üçüncü Dünya'nın kronik borçlularına borç vermesinde de, aynı şekilde gelişti. Osmanlı olayındaki tarih dersi, borç krizini çözme çabalarının, bazen işleri büsbütün kötüye çevirebildiğini gösteriyor. Karmakarışık borçlarıyla Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın hasta adamı durumundan, ölü adamı durumuna gitti. Batı'nın, ölüyü canlandırma çabaları, yeni problemler yaratmaktan başka işe yaramadı."

BRADY PLANI'NA ELEŞTİRİ

Osmanlıların borç yüzünden düştüğü batağı ve mali idarenin yabancıların eline geçmesini anlatan yazıda, ABD Maliye Bakanı Brady'nin, Üçüncü Dünya ülkelerine ait dış borçların bir bölümünün silinmesini öngören planı eleştirildi ve "Dış borç geri ödemelerin sürmesinde ısrarcı davranmak, alacaklı ülkelerin, borçlu ülkelerin ekonomilerinin yönetiminde daha etkin roller üstlenmelerini gerektirir. Tıpkı, 1881'de İstanbul'da oluşturulan Düyun-ı Umumiye gibi. Ancak Brady tarzı bir borç affı da, borçlu ülkelerin uluslararası itibarını zedeleyebilir. 1875'teki borç reddinin Osmanlılara yaptığı gibi" denildi.

OSMANLILARIN BORÇLANMASI

Osmanlı tarihçisi Bernard Lewis'e atıfta bulunarak, "Yüzyıllık bir tarih boyunca sabit kalan tek şey, borçluların deneyimsizliği ve alacaklıların açgözlülüğü oldu" görüşüne yer verilen yorumda, Osmanlıların, borç batağına nasıl battıkları, şöyle anlatıldı:

"Osmanlılar boçlanmaya ilk olarak alışılagelmiş bir nedenle gittiler. Modern silahlar satın almak istiyorlardı. 1854'te Kırım Savaşı başladığında Osmanlıların hemen hemen hiç dış boçları yoktu. Fakat, Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'ya yardım etmeye hevesli olan Sultan Abdülmecit, Hazine'nin 3 milyon pound borç alması için buyruk verdi. Bu, Türklerin yabancı sermaye iştahını iyice bileldi."

KÜPLERİNİ DOLDURDULAR

İngiliz tarihçi Lord Kinross'un "Osmanlı Yüzyılları" adlı kitabından alıntı yapılan yazıda, Batı'dan borç almanın kolay olduğu, Avrupalı yatırımcıların da, Türkiye'nin geniş doğal kaynaklarından cesaret aldıkları vurgulandı. Kredi açan Batılıların, Osmanlıların doğal kaynakları geliştirmekteki yetersizliğini ve finansal konulardaki beceriksizliğini görmediği belirtilen yorumda, borçların kullanımı konusunda, şu görüşlere yer verildi:

"Osmanlılar, siyasi liderlerin, kendi küplerini doldurmak için devletin büyük miktarlardaki parasını çarçur etme eğiliminden çok çekti. Bu problem, 1861'de Abdülaziz başa geçtiğinde iyice belirginleşti." Sir Edwin Pears, 1917'de şöyle yazmıştı: "Mali yönetim tamamen çürümüştü. Büyük ihtimalle, toplanan vergilerin ancak yüzde 40'ı yerine ulaşıyordu."

"Bu arada Osmanlıların borçları, 1875'te 200 milyon pounda ulaşmıştı. Bu borç piramidi, aynı yılın 6 Ekimi'nde, Osmanlıların borç anlaşmalarını reddetmeleriyle altüst olmuştu. Babıâli, anapara ve faizin yalnız yarısını nakit olarak ödeyeceğini, geri kalanı için yeni tahviller basacağını duyurmuştu." Lord Kinross'a göre bu, Osmanlı hükümetinin dış dünyadaki itibarını bozmuştu.

OSMANLILARI BOĞAN BORÇ

"Kredisi iflas eden, ekonomisi batağa saplanan Osmanlı İmparatorluğu tökezlemişti. Sonunda II. Abdülhamit havlu attı. Osmanlı ve Avrupalılardan ortak bir komisyon kurulmasını ve dış borç ödemelerini bu komisyonun yürütmesini kabul etti. İmparatorluğun toplam borcu, yarı yarıya, 100 milyon pound kadar yazıldı ve düşük faiz oranları belirlendi."

"Ancak Osmanlılar, kendi ekonomileri üzerindeki kontrollerini kaybettiler. Temel sanayi gelirleri, doğrudan borç ödemesine ayrılıyordu. Öte yandan yabancı imtiyaz sa-

hipleri, ekonominin diğer sektörlerinde de kontrol kazanmaya başladılar. Sonuçta, sosyal ve politik çekişme, Jön Türkler'in doğmasına ve imparatorluğun ölümüne yolaçtı. Bir anlamda, Osmanlıları boğan, borç oldu."

Yazıda, Osmanlı örneğinden sonra, borçların bir bölümünün silinmesini öngören Brady Planı eleştirildi ve "Aptal yöneticilerin verdiği kötü borçlardan, Batılı vergi mükelleflerinin sorumlu olacağı bir Brady kumarı, hiç kimse tarafından hoş karşılanmaz" denildi. *(Hürriyet, 17.5.1989)*

"Borçlarımızı ödemeyelim"

"Bence borçlar ödenmemelidir. Silinmelidir. Böyle bir durumda belki Batı finans sistemi biraz sarsılır ama çok büyük bir sorun da çıkmaz."

"Borçlu ülkelerdeki ayrıcalıklı bir azınlıkla Batılılar arasında çıkar ortaklığı var."

"Borçların hızlı artmasının asıl nedeni, 'bağımlı ve dışlayıcı' büyüme modelidir."

Doç. Fikret Başkaya, Gazi Üniversitesi Bolu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi. "Borç Krizi Üzerine Bir Deneme", "Azgelişmişliğin Sürekliliği", "Devletçilikten 24 Ocak Kararları'na", "Çevre Kapitalizmi Veya Azgelişmişlik Süreci" adlı dört kitabı var. Bu haftaki Mikrofon'un konuğu Doç. Fikret Başkaya oldu. Dış borç sorunu üzerindeki sorularımızı cevapladı...

SORU: "Sayın Hocam, sizin dış borç sorunlarıyla ilgili kitaplarınız var. Bizim borçlar çok hızlı yükseldi. Ödemeleri de aksatmadan yapıyoruz. Ancak bizim durumumuzda olan bazı Latin Amerika ülkeleri borç ertelemc yoluna gidiyorlar ya da 'ödemeyiz' diyorlar. Bizim tavrımız ne olabilir sizce?.."

CEVAP: "Aslına bakılırsa ortaya anlamsız bir tablo çıkmış durumda. Sanayileşmiş ülkeler hem borçların ödenmesini istiyorlar, hem de azgelişmiş ülkelerin borçlarını ödeyebilme koşullarını ortadan kaldırıyorlar. Ürünleri gülünç bir fiyattan satın alıyorlar. Korumacı önlemler uyguluyorlar, borçların mutlaka kuvvetli Batı para birimleriyle ödenmesini istiyorlar. Bu ülkeleri 'dışa açılmaya' zorluyorlar ama kapılarını kapatıyorlar... Yüksek gümrükler, kotalar uyguluyorlar... Bu son derece saçma bir durumdur.

Bence borçlar ödenmemelidir. Silinmelidir. Böyle bir durumda belki Batı finans sistemi biraz sarsılır, ama çok büyük bir sorun da çıkmaz. ABD 1830'da ve 1870'te iki kere borçlarını ödemedi. Aynı şekilde 1930'lu yıl-

larda İngiltere, Fransa gibi ülkeler savaş tazminatlarından doğan borçlarını ödemediler. Dünya yıkılmadı. Zaten bu ülkelerin ödeme güçleri de kalmadı. Fiili bir durum ortaya çıkmakta... Daha da yoksullaşmayı göze almadan borç ödemeye devam edemezler. Üstelik borçlar ödenmezse bu, 'yoksulların zenginlere yardımında' bir kısıntı anlamına gelir. Sadece 1985 yılında azgelişmiş ülkeler, borç ödemeleri, kâr transferleri (çokuluslu şirketlerin) ve sermaye kaçışı sonucu 240 milyar dolar transfer yaptılar. Buna bir de ticaret hadlerinin bozulmasından dolayı uğranılan kaybı eklerseniz, asıl kaynak akışının ne yönde olduğu daha iyi anlaşılır.

Ama asıl çözüm geçerli 'büyüme modellerinin' yerine, yeni, orijinal, özgün kalkınma stratejilerini gündeme getirmeye bağlı. Aksi halde sorun, yine ertelenmekle kalır..."

SORU: "O halde neden ödüyorlar?"

CEVAP: "Borçlu ülkelerdeki ayrıcalıklı azınlıklarla Batılılar arasında çıkar ortaklığı var. Zaten borçları ödeyenler, borçların yükü altında ezilenler de ayrıcalıklı kesim değil. Borçları ödeyenler borçlanmadan pek bir yarar sağlamayanlar. Başka türlü söylemek gerekirse, bu ülkelerin yönetici elitleri söz konusu ülke insanlarının çoğunluğunu temsil etmiyorlar. Her şeye rağmen borç ödemeye devam etmelerinin asıl nedeni burada yatıyor..."

SORU: "Göründüğü kadarıyla borçlanma, sermayesi kıt bir ülke için yarar getiriyor. En azından hızlı büyümeyi sağlıyor. Örneğin bizde olduğu gibi. Bir de olumsuz sonuçları var aşırı borçlanmanın... Nedir bunlar?"

CEVAP: "Aşırı borçluluk, eski borçları ödeyebilmek için yeni borç bulmanın zorunlu olduğu durumdur. Bu ülkeler borç ödeyebilmek için ihracatlarını artırıp, ithalatlarını kısarak bir fazla elde etmeye zorlanıyorlar. Bağımlı bir büyüme modeli geçerli olduğu için ithalatın kısılması otomatik olarak daha az büyümek veya hiç büyüyememek gibi bir sonuç doğuruyor. Fakat ihraç mallarının fiyatı sürekli düşüyor. Mesela bir Latin Amerika ülkesi 1 ton kahve ihraç ederek 1960'ta 37.5 ton yapay gübre satın alabilirken, 1980'de 1 ton kahve ile 15.5 ton yapay gübre satın alabiliyordu. Bugün birçok temel malın (tarım ürünü ve maden) fiyatı 1932 seviyesinin bile altında. Bu durum karşısında aynı miktar döviz elde etmek için çok daha fazla mal üretip ihraç etmek gerekiyor. Her seferinde daha ucuza satarak sanayileşmiş ülkelere karşılıksız kaynak transfer ediyorlar ve oralarda enflasyonun aşağı çekilmesine de katkıda bulunuyorlar. Ama kendi ülkelerinde enflasyonu azdırmak pahasına.

Bunun da iki olumsuz sonucu daha var. Birincisi, topraklar zorlanarak verimsizleşiyor. İkincisi de ihracat geliri için gerekli mallar üretiliyor. İnsanların beslenmesi için zorunlu olan ürünler ihmal ediliyor. Sonuçta açlık ve yoksulluk giderek daha da artıyor. Tabii bütün bu çabalara rağmen borçları ödemek de ekseri mümkün olmuyor.

IMF'nin önerileri doğrultusunda yatırımlar ve kamu harcamaları kısılıp temel mallara yapılan sübvansiyonlar kaldırılınca, hem işsizlik artıyor hem de insanlar daha kötü beslenir duruma geliyor. Bugün ortalama bir Afrikalı 1970'tekinden daha kötü besleniyor. Birçok aşırı borçlu ülkede eğitim ve sağlık harcamalarında büyük kısıntılar yapıldı. 1980'den bu yana birçok ülkede asgari ücretin satın alma gücü yüzde 30 ile yüzde 40 oranında aşındı. IMF'nin programlarının uygulandığı ülkelerde istikrarsızlık tohumları hızla yeşeriyor. Esasen bunlara 'İstikrarsızlık programı' demek daha doğru olurdu."

SORU: "Borçlardaki hızlı artışın başka nedenleri yok mu? Örneğin petrol fiyatlarının artması, silah alımları vb. gibi."

CEVAP: "Petrol fiyatlarının artmasının elbette rolü oldu. 1971'de tüm azgelişmiş ül-

kelerin borçları 100 milyar dolardı. 1980'de 474 milyar dolara, 1985'te 800 milyar dolara, 1987 sonunda da yaklaşık 1.200 milyar dolara yükseldi. Fakat asıl neden petrol fiyatlarının birkaç kat artması değildir. Asıl neden bu ülkelerde benimsenen 'bağımlı ve dışlayıcı' büyüme modelidir. Nitekim petrol fiyatlarının önemli oranda düştüğü 1985 sonrasında borçlar yüzde 50 arttı. Silahlanmaya gelince: Silah malzemeleri alımları aşağı yukarı beşte bir ağırlığa sahip. Yani toplam borçların 200 milyar dolarlık bölümü silahlanma amacıyla yapılan harcamalara gitti."

SORU: "IMF'nin önerdiği 'istikrar programlarında' hep kamu harcamalarının kısılması önerisi yer alıyor. Silahlanma harcamalarının da kısılması istenmiyor mu?"

CEVAP: "IMF tarafından önerilen hiçbir istikrar programında (ki hep standart öneriler içerirler) 'silahlanma harcamaları kısılsın' diye bir cümleye rastlanmaz. Zaten IMF'nin programı uygulanınca, geniş kitleler yoksullaşıyor. Sefalet derinleşiyor. Ayaklanmalar oluyor. Bunları bastırmak için yeniden baskı aygıtı güçlendiriliyor. Daha çok silah satın almak 'gerekiyor,' ordu için, polis için, 'çevik kuvvet' vb. için daha çok silah satın alınıyor. Zaten azgelişmiş ülkelerdeki ordular dış düşmandan çok, 'kendi' halklarına karşı kullanılıyor."

SORU: "Bu aşırı borçlanmada sorumluluk sadece borçlu ülkelerin yöneticilerine mi ait?"

CEVAP: "Azgelişmiş ülkelerin yöneticilerinin basiretsizliğinin elbette payı büyük. Alınan krediler çoğu zaman verimliliği tartışmalı alanlara gitti. Prestij yatırımları, çoğu ülkenin gelişmişlik düzeyi geri iken 'lüks' sayılabilecek projelere gitti. Mesela Meksika, petrol sektörü için aşırı borçlandı. Borçlanırken, bir gün petrol fiyatlarının düşebileceğini dikkate almadı. Askeri cunta döneminde Arjantin'de yapılan borçlanmanın 20 milyar dolarlık bölümünün (o zamanki borçların yarısı) hiçbir haklı ekonomik gerekçesi olmadığı R. Alfonsin iktidara gelince anlaşıldı. Bu arada önemli miktarlara varan sermaye kaçışı oldu. Nijeryalı üst düzeyde bir yetkili 1 milyar doları İsviçre'deki bir bankaya kaçırmayı başarmıştı. Brezilya'da da anlamsız projeler için 15 milyar dolar harcandığı söylendi.

"Bu arada çokuluslu ticari bankaların da sorumluluğu büyük. Bunlar borç verirken, borç verdikleri ülkelerin geri ödeme güçlerini hesaba katmadılar. Ayrıca 1970'li yılların sonundan başlayarak ABD'nin uyguladığı 'yüksek faiz' politikası da borçların hızla kabarmasına neden oldu. Nitekim faiz oranları 1 puan yükseltildiğinde, Üçüncü Dünya'nın borçları durduğu yerde 3.5-4 milyar dolar birden artıyordu. Esasen petro-dolarları devrettikleri için, bir bankadan çok simsar gibi davrandılar." *(Milliyet, 9 Temmuz 1988)*

OECD Türkiye Konsorsiyumu Sekreteri Kuehn'den uyarı

"İç borçlara dikkat"

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Türkiye Konsorsiyumu Sekreteri Dr. Alfred Kuehn, kamu açıklarını enflasyonun en önemli nedeni olarak gösterdi ve "Türkiye, iç borçlanma konusunda dikkatli olmalı" dedi.

Kasım ayında Paris'te görüşülecek OECD Türkiye Raporu'nun taslağını hazırlamak üzere Ankara'da temaslarda bulunan Kuehn, hükümetin ekonomiyi iyileştirmek amacıyla çaba harcadığını belirtirken, enflasyonun nedenleri ve nasıl azaltılacağı konusunda analiz yapmanın zor olduğunu belirtti.

KAMU ZORUNLU BORÇLANIYOR

Kuehn, "Ancak, Türkiye'de kim hükümette olursa olsun aynı sorunlarla karşılaşacak. Kamu borçlanmasına gidilmesi, Türkiye için kaçınılmaz. Önemli olan, iç borçların kabul edilebilir limitlerde tutulması" dedi.

Kuehn, bütçenin yaklaşık üçte birini borç geri ödemesine ve faizlerine ayırmanın, sosyal hizmetleri aksatacağını da sözlerine ekledi.

Liberalleşme çalışmalarını olumlu bulduklarını belirten Kuehn, Türk Lirası'nın konvertibilite kararını da şöyle yorumladı:

"Tam konvertibilite daha başka bir şeydir. Fakat Türkiye döviz kurlarını liberalize ediyor. Bu iyi bir şey. Çünkü sonunda, dış piyasalarda Türk Lirası'nı güçlendirecek ve otomatik olarak tam konvertibiliteye yöneltecek bir gelişme. Tam konvertibilite, Türk ekonomisinin dünya ekonomisiyle entegrasyonuna diğer ülkelerle daha çok ticaret yapmasına bağlı."

İç borçlar 30 trilyon sınırında

1984'ten 1989'un ilk yarısını kapsayan 5.5 yılda iç borçlar, daha önceki altı yıllık döneme göre 45 kat artarak, 28.4 trilyon liraya yükseldi.

İç borçlar, ANAP'ın iktidarda olduğu son 5.5 yılda, daha önceki altı yıllık döneme göre 45 kat artışla, 28 trilyon 365.5 milyar liraya ulaştı. Bu borçların faiz yükünün 12-13 trilyon lira civarında olduğu hesaplanıyor. 1984 yılı başından bu yılın haziran sonuna kadarki dönemde gerçekleştirilen iç borçlanmanın 15 trilyon 480.6 milyar liralık bölümü Hazine bonoları, 11 trilyon 859.9 milyar liralık bölümü devlet tahvilleri, 1 trilyon 25

milyar liralık bölümü gelir ortaklığı senetleri satılarak yapıldı.

İç borçlanma, ANAP iktidarının ilk yıllarında çok hızlı bir artış gösterirken, daha sonra yavaşladı ve 1988'de yalnızca yüzde 37.7'lik bir artış gösterdi. Ancak, iç borçlanma bu yıl yeniden hızlandı. Ocak-haziran dönemleri itibariyle geçen yıla göre artış yüzde 80.5 oldu.

AĞIRLIK KISA VADELİDE

1984 öncesinde hem borçlanma düzeyi düşük, hem de borçlanmanın büyük bölümü uzun vadeli olurken, ANAP döneminde bir yandan borçlanma hızla artı. Ağırlık da kısa vadeli borçlanmaya kaydı. Vadesi bir yıldan düşük olmak üzere Hazine bonoları yoluyla gerçekleştirilen borçlanmanın toplam kamu borçlanması içindeki payı da giderek yükseldi ve 1987 yılında yüzde 60'ı aştı. Bu oran geçen yıl da yüzde 57.3 oldu.

ANAP iktidarı dönemindeki iç borçlanmada yıllık ortalama faiz, yüzde 50'nin üzerinde gerçekleşti. Borçlanmanın vadeleri dikkate alınarak yapılan değerlendirmeye göre, 5.5 yıllık dönemdeki 28.4 trilyon liralık kamu iç borçlanmasının getirdiği faiz yükü, 12-13 trilyon lirayı buluyor.

"Yaban kazları" geri dönecek mi?

KAPİTAL'in görüşlerine başvurduğu uzmanlar, kaçak servetin göstermelik kararlarla geriye dönmesinin oldukça uzak bir ihtimal olduğunu söylüyorlar.

Turgut Özal'ın kambiyo rejiminde köklü değişiklikler sağlayan meşhur "32 sayılı kararı"nı açıklamasını izleyen günlerde, konu ile ilgili tepkilerini dile getiren işadamlarından Üzeyir Garih, "32 sayılı kararın" içerdiği ve servet transferlerini düzenleyen madde için "Bu kararların aynı zamanda dışarıdaki 100 milyar dolardan fazla karaparanın Türkiye'ye dönmesini sağlayacağına inanıyorum..." diyordu. Garih'in işaret ettiği "karapara"nın yurda dönüp dönmeyeceği ayrı bir tartışmayı oluşturuyordu; ama gerçek oydu ki, Türkiye'den yurt dışına kaçan "karaservet"in boyutları oldukça yüksek düzeylerde seyrediyordu. Morgan Guaranty Trust tarafından yapılan bir araştırma, yalnızca 1976-85 yılları arasında Türkiye'den kaçırılan karaservetin 3.5 milyar dolar olduğunu ortaya koyuyordu. Şimdi soruluyor, "32 sayılı karar, yaban kazlarını geri getirebilecek mi?" sorusuydu.

YABAN KAZLARI

Sermaye kaçışı, birçok ülke için önemli sorunların başında geliyor. Özellikle de gelişmekte olan ülkeler için... Sermaye kaçışı aynı zamanda çeşitli ekonomik sıkıntılara da yol açıyor. Tıpkı dış borçların artması gibi. Merkezi ABD'de bulunan Morgan Guaranty Trust adlı bankerlik şirketinin hesaplamaları,

bu açıdan, gerçeği ortaya koyuyor. Şirketin 1976-85 yılları arasında yaptığı araştırmaya göre, azgelişmiş ve gelişmekte olan 19 ülkeden kaçan servetin tutarı 200 milyar dolara yaklaşıyordu. Bu ülkelerin başında da, oldukça önemli ekonomik ve siyasi problemlerle uğraşan Arjantin, Meksika, Malezya ve Kore gibi ülkeler geliyordu. Tabii bir de ırk ayrımcısı elmas zengini Güney Afrika Cumhuriyeti... Servetin yurt dışına "korkunç" düzeylerde kaçıyor olmasının yarattığı önemli sorunlardan biri de dış borçlardı. Yapılan araştırmalar, aynı dönemlerde dış borçların arttığını ortaya koyuyordu.

Morgan Guaranty Trust'ın bu yöndeki araştırması, bu 19 ülkenin dış borçlarında, aynı dönemde 450 milyor dolarlık artışın olduğunu ortaya koyuyordu.

KAZLARIN YUVASI

Yaban kazları nereye uçuyordu? Yurt dışına kaçırılan servetin son durağı neresiydi? Aynı araştırmanın sonucu, bu sorunun yanıtını verirken "İsviçre bankaları" diyordu. Çeşitli azgelişmiş ülkelerden kaçırılan servetin son durağı, İsviçre bankaları ydı..

TÜRKİYE'DEN KAÇANLAR

İşadamı Üzeyir Garih, Türkiye'den kaçırılan servetin 100 milyar dolar düzeyinde olduğunu ileri sürüyordu. Bu konuda yapılan araştırmalar her ne kadar aynı boyutlu bir rakamı ortaya çıkarmıyorsa da, Türkiye'nin sermaye kaçışından payını alan ülkeler arasında önemli yer tuttuğunu ortaya koyuyordu. Morgan Guaranty Trust'ın yaptığı araştırma 1976-85 yılları arasında Türkiye'den yaklaşık 3.5 milyar dolar (zamanın kurlarıyla 2.5 trilyon lira) kaçırıldığını ortaya koyuyordu. Aynı araştırmanın sonuçlarını değerlendiren uzmanlar, bu rakamı fazlasıyla iyimser buluyordu... Adının açıklanmasını istemeyen bir ekonomist, "Belki de bizim pembe istatistiklerden yararlanmışlardır" eleştirisini getiriyordu.

Araştırmayı yapan kuruluş, bir başka saptamada daha bulunarak, servet kaçışının önemini ortaya koyuyordu: Türkiye'nin o dönemdeki dış borcu, ödenmesi gerekn faizleriyle birlikte 31 milyar doları buluyor. Yurt dışına kaçan 3.5 milyar doların yarattığı sermaye açığı, dolaylı olarak ancak borç alınarak kapatılabildiğine göre, bu borç paranın faizi de hesaba katıldığında, araştırma, son 10 yıldaki sermaye kaçışının ülkeye 5 milyar dolara mal olduğunu ortaya koyuyor. Bir başka deyimle o dönemde Türkiye'nin dış borcu 31 milyar dolar değil, 26 milyar dolar olacaktı.

Morgan Guaranty Trust, servet kaçışının boyutlarını araştırırken şöyle bir formülü uyguluyordu: "Dolaysız yatırım + dış borçlardaki artış – cari işlemler dengesi – rezervlerdeki artış." Bu formüle dayanarak 1980-88 yılları arasındaki servet kaçağını hesaplayan KAPİTAL dergisi, 14.539 milyar dolar düzeyinde bir rakam buluyordu. KAPİTAL'in uzmanlara hazırlattığı bu hesaplama, servet kaçışının boyutlarını ortaya koyması açısından ilginçti..

GERİ DÖNER Mİ?

"Göçmen ve mültecilerin İskân Kanunu'nun 31'inci maddesinde öngörülen haller dışında yapacağı ithalat ve Türkiye'de yerleşik kişilerin Türkiye'ye yapacağı servet transferleri, ithalat rejimi ve gümrük mevzuatı hükümleri çerçevesinde serbestçe yapılır..."

Meşhur 32 sayılı kararın 14'üncü maddesi, servet transferini düzenliyordu. İşadamı Üzeyir Garih'in işaret ettiği, 100 milyar dolarlık karaservetin yurda dönmesini sağlayacak maddeydi. Ancak, sözü edildiği gibi bu madde, milyonlarca dolarlık (trilyonlarca liralık) kaçak serveti yurda getirebilecek miydi? Tartışmalar ve yeni kambiyo rejimini düzenleyen karar hakkındaki "tereddütler de" bu noktada başlıyordu.

KAPİTAL'in görüşlerine başvurduğu uzmanlar, kaçak servetin böylesine göstermelik

kararlar nedeniyle dönmesinin oldukça uzak ihtimal olduğunu ileri sürüyordu. Aynı uzmanın değerlendirmesi şu yöndeydi: "Yurt dışındaki kaçak servetler daha önce de çeşitli yöntemlerle yurt içine çekilmeye çalışıldı. Tıpkı DÇM'ler ve garantisiz ticari borçlar olayında olduğu gibi... Ancak ikisi de fiyaskoyla sonuçlandı. 1980 sonunda prefinansman denilen uygulama... Şimdi de '32 sayılı karar'la bunu sağlamak istiyorlar. Bence öncelikle siyasi ve ekonomik istikrarın olduğu kanısının yerleştirilmesi gerekir. Bir defa içeride ve dışarıda hiç kimse bu yeni kararları anlayabilmiş değil. Kimi yerleri, altı kaval üstü Şişhane gibi." Bu arada diğer önemli bir nedenin de bu tür servetin, adından da anlaşıldığı gibi "kaçak ve ürkek" olduğuydu. O nedenle "yaban kazlarının" kaçtıkları sıcak ülkelerden, kışları don olayı görünen ülkeye dönmesinin, kendilerini güvende hissettikleri durumda gerçekleşebileceği belirtiliyordu.

IMF, SSCB'ye kapıyı araladı

Uluslararası Para Fonu tarafından hazırlanan "Çok Kutuplu Bir Dünyada Uluslararası Para Fonu" adlı raporda, Sovyetler Birliği'nin IMF'ye üye olması halinde, bu ülkedeki ekonomik reformların destekleneceği görüşüne yer verildi...

Uluslararası Para fonu (IMF) uzmanları, "Sovyetler Birliği'nin IMF üyesi yapılarak, Batılı yöntemleri izlemesinin sağlanabileceği" tavsiyesinde bulundular.

IMF'nin uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından hazırlanan "Çok Kutuplu Bir Dünyada Uluslararası Para Fonu" başlıklı incelemede, Sovyetler'e IMF'de yüzde 5 ile yüzde 6 oranında oy hakkı tanınması halinde, bu ülkede Batılı tipte ekonomik reformların desteklenebileceği ileri sürüldü. İncelemede, şu görüşlere yer verildi:

"SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un sertlik yanlıları tarafından görevden alınması tehlikesi hâlâ mevcuttur, ancak, bu ülkeye IMF'de azami yüzde 5-6 oranında oy hakkı tanınması halinde, bu tür girişimler önlenebilir.

Sovyetler, Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Dünya Bankası'ndan aldığı gibi, IMF'nin tavsiye görüşünü alabilirler. SSCB'nin, para, bankacılık, fiyat reformu, kambiyo ve dış ticaret konularında rehberliğe ihtiyaçları var. Sovyetler Birliği'nin dünya ekonomisine entegre edilmesi konusu, IMF'nin 1990'lı yıllardaki ana hedefini oluşturabilir.

"Sovyetler, IMF'nin kurulmasını sağlayan konferanslara katılmışlardı ve fonda yüzde 13 oranında oy gücüne sahip olabilirlerdi. Ancak, Sovyet lideri Josef Stalin, IMF üyeliğini reddetmişti. Gorbaçov, IMF'ye katılmayı

istediklerini bir süre önce bildirdi. Ancak, ABD yönetimi bu fikre karşı çıktı."

"IMF, 1980'LERDE BAŞARISIZ"

Bu arada, bu incelemeye katkıda bulunan Harvard Üniversitesi öğretim üyelerinden Jeffrey Sachs, IMF'nin 1980'li yıllarda başarısız olduğunu bildirdi. Sachs, IMF'nin son 10 yılda yardım etmeye çalıştığı 39 kalkınmakta olan ülkeden pek azının, içeride yaşam standartlarını düşürmeksizin uluslararası mali yükümlülüklerini yerine getirebildiğine dikkat çekti. *(Hürriyet, 15 Eylül 1989)*

Borç silme tartışması

Prof. Tansu Çiller: "Türkiye borç erteleme, borç indirimine gitme veya Brady Planı'na dahil olma gibi konuları kesinlikle ağzına almamalıdır. Türkiye'nin durumu, ipin üstünde yürüyen cambazlara benziyor."

Prof. Gülten Kazgan: "Meksika çok zengin bir ülke ve kalkıp borçları indiriliyor. Türkiye bu durumda eğer pazarlığa oturmazsa enayi olur. IMF, gelir dağılımını öğrendiğinde etekleri tutuştu. Türkiye bunları anlatmalıdır."

Türkiye'nin dış borçlarında kolaylık sağlanması için alacaklılarına "sert çıkışta" bulunmakla sonuç alamayacağı belirtildi. Hükümetin bunun yerine, "yumuşak başlı" bir tavırla Batı dünyasından "kolaylık göstermesini" talep etmesi gerektiği belirtildi.

Prof. Tansu Çiller, Türkiye'nin borç erteleme veya Brady Planı'na dahil olmayı talep etme gibi sözleri kesinlikle ağzına almamasını isterken, Prof. Gülten Kazgan, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulları anlatarak, "kolaylık istemesi" gerektiğini ifade etti. Prof. Taner Berksoy ise Meksika'yı başka ülkelerin izlemesi halinde Türkiye'nin de Brady Planı'na dahil edilmeyi talep edebileceğini ve "katarı kaçırmaması" gerektiğini savundu.

Meksika'nın 54 milyar dolarlık borcunun, Brady Planı'nın ilk somut gelişmesi olarak yüzde 35'inin indirime tabi tutulması, Türkiye'nin dış borçlarını yeniden gündeme getirdi. Mali çevreler, Meksika'nın vardığı anlaşmayı Brady Planı'nın başarısı için "anahtar" olarak değerlendirirken, Türkiye'nin de plana dahil edilip edilmeyeceği konusunda Türkiye'den farklı sesler yükseldi. Görüştüğümüz uzmanlar, Türkiye'nin sert çıkarak veya blöf yaparak bir sonuç alamayacağı görüşünde birleşirken, plana dahil olup olmama konusunda görüş ayrılığına girdiler.

Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Tansu Çiller, Türkiye'nin şu anda borç anaparalarını zamanında ödeyebildiğini, bu yüzden "borçları erteleme, indirime gitme veya Brady Planı'na dahil olma konularını" ağzına bile almaması gerektiğini belirtti. Çiller, dış borçlanmada limitte olduğumuzu hatırlatarak, "Türkiye'nin sorunu kısa vadeli borçların yüksek olmasıdır. Bu konuda herhalde ilk üç sıradayız. Türkiye'nin durumu

ipin üstünde yüreyen cambaza benziyor. Eğer erteleme vs. olursa, ip sallanır ve düşme riski çok artar. Ödemeler üç ay gecikse darboğaz olur ve her şey biter. Türkiye olsa olsa yeniden yapısal değişim için - bunu da siyasi istikrarı sağladıktan sonra- yeniden borçlanmayı talep edebilir" diye konuştu.

İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Gülten Kazgan, Türkiye'nin metezori borç ödemesi içinde daha fazla fedakârlığa katlanmaya taraftar olmadığını, dünya kamuoyunun da artık yeni gelişen ülkelerin borçlarının tümünü ödeyemeyeceğini kabul ettiğini ifade ederek, "Borç yükünü daha fazla çekmemeliyiz. Türkiye, halkının canına okuyarak borçlarını ödüyor. Ama artık pazarlığa girmeliyiz. Türkiye gidip 'milyonlarca mülteci var, AT'ye girmek istiyorum, sanayide yeni teknolojileri kullanmak istiyorum. Bana bir kolaylık gösterin' demelidir. Türkiye Batı'dan hoşgörü, tolerans istemelidir" dedi. Türkiye'nin ancak son çare olarak rest çekebileceğini, şu an için buna taraftar olmadığını vurgulayan Kazgan, şunları söyledi:

"Meksika çok zengin bir ülke ve kalkıp borçları indiriliyor. Türkiye bu durumda eğer pazarlığa oturmazsa enayi olur. IMF, gelir dağılımını öğrendiğinde etekleri tutuştu. Türkiye tüm bunları anlatmalıdır."

Marmara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Taner Berksoy, "Meksika'nın arkasından başka ülkelerin de aynı anlaşmaya gitmeleri halinde, Türkiye'nin Brady Planı'na dahil olmayı talep ederek, katarı kaçırmaması gerektiğini" söyledi. Berksoy şöyle konuştu:

"Latin Amerika ülkelerinin çoğu, Amerikan bankalarına borçlu ve blöfleri sonuç veriyor. Ama Türkiye'nin toplam borcu ve borç yapısı blöf çekmeye uygun değil. Böyle bir durumda blöfü görmezler. Bu yüzden Türkiye sert çıksa ne olur? Ama biz iyi çocuk olmayalım.

Borçların yeni bir ödeme planına bağlanması istenebilir. Sanırım önümüzdeki dönemde giderek bir 24 Ocak paketi açılacaktır ve yeni ödeme planı bu paketin bir bacağı olabilir."

Bu arada Meksika'nın Amerikan ticari bankalarıyla vardığı anlaşmanın yankıları sürüyor.

Uluslararası gözlemciler, anlaşmanın, Brady Planı kapsamında ticari bankaların ilk kez borç indirimine yanaşmaları açısından hayati önem taşıdığını bildiriyorlar. Gözlemciler, Meksika ile ticari bankalar arasında varılan uzlaşmanın, ağır borç yükü altındaki diğer Üçüncü Dünya ülkeleri için de umut oluşturduğu görüşünde birleşiyorlar.

Bu arada ABD'deki mali çevreler, Meksika ile ticari bankalar arasındaki anlaşmayı Brady Planı'na işlerlik kazandırılması açısından "anahtar" olarak nitelendirirken, planın başarısının da ticari bankaların nereye kadar borç indirimine yanaşacaklarına ve hangi ülkelerin plan çerçevesinde yer alabileceğine bağlı olduğunu kaydediyorlar.

Uzmanlar Meksika'nın, Latin Amerika ülkeleri arasında "en iyi" ekonomik performansa sahip ülkelerden biri olduğuna dikkat çekerek, bu nedenle Brady Planı'nın ekonomik ortamın elverişli olduğu bu ülkede başarılı olmasının hayati önem taşıdığını belirtiyorlar. Latin Amerika'daki diğer borçlu ülkelerin de plandan aynı ölçüde yararlanıp yararlanamayacağı konusunun ise henüz belirsiz olduğu kaydediliyor. *(Cumhuriyet, 26 Temmuz 1989)*

De-Çe-Me

Necati DOĞRU

Basit, yavan, faydasız, gerçeği saptıran bir tartışmanın daha içine girdik. Dövize çevrilebilir mevduat borçlarının son taksidini de ödedik, "Memleketi onlar batırdı. İşte biz kurtardık" demek ne anlama gelir?..

Birkaç kocadan arta kalmış olmasına rağmen genç kızlarla aşık atan havalı kadınlar gibi böbürlenmenin de faydası yoktur. Kalkarken güvertesinde orkestranın "İzmir Marşı'nı" çaldığı Gülcemal vapuru havasına girmenin de gereği yoktur...

Dövize çevrilebilir mevduat, bir uluslararası soygundu. 1975'te Demirel hükümeti başlattı. Amacı, dış borç bulup sıkıntıları atlatmaktı...

O dönem, dünyaya mal satmakta sıkışan gelişmiş ülkelerin tuzağına bir kez daha düşüldü. Karamamenin altında sadece Demirel'in değil, Erbakan, Türkeş, Feyzioğlu'nun da imzası vardı. Dönemin DPT müsteşarı olan Turgut Özal'ın da, kimseyi uyarmadığı için, sorumluluğu tamdı...

1975'te dövize çevrilebilir mevduatta kur garantisi kaldırılınca, Türkiye'nin baba holdingleri, en büyük işadamları, fırlayıp büyümek isteyenler, dış borca saldırdılar...

1975'te başlayıp, patlama noktasına ulaştıktan sonra 1977'de hızı kesilen dövize çevrilebilir mevduat borçlanmaları gerçekten de sosyal adalet açısından büyük bir yara açtı. Tam anlamıyla fukaradan zengine gelir ve servet transferi yaptı...

Kısaca işin ruhu şuydu: Şirketler, holdingler, kişiler, Türk bankalarının garantisini alarak, "emisyon" denilen komisyonu masa altından ödeyerek ve "Fee" denilen yabancı banka payını da tezgâh altından vererek, dış borç bulabileceklerdi. Buldukları doların, markın, frangın, geri ödeme zamanları gelince aradaki kur farkını kendileri değil, devlet ödeyecekti. Yani halk, vereceği vergilerle karşılayacaktı...

İşte böylesine avanta ve "hızlı köşe döndürücü" bir dış borçlanma biçimine öylesine saldırdılar ki, bulunan dış borçların Türk Lirası karşılıkları ile içeride nohut, fasulye, arsa, apartman spekülasyonu yapıldı. Altın stoklandı.

Türk ekonomi tarihinde "havaleciler" ile "defineciler" türedi. Yurt dışındaki işçilerin dövizlerini toplayıp, Türk'ün parasını Türkiye'ye akıl almaz yüksek faizlerle dış borç olarak sokuşturan şebekeler türedi. Tahtakale kurumlaştı...

Bu şebekeler, 1980 yılından sonraki en büyük sosyal yara ve soygun olan "hayali ihracat"ın finansmanını bulmak konusunda ilk deneyimlerini dövize çevrilebilir mevduat borcu ararken yaptılar...

Bu yolla bulunan dış borçla rahatlayan Demirel dönemi ekonomisinde Türkiye, çok fazla ütüldü. Türkiye dışarıya daha ucuza mal satıp, daha pahalıya mal aldı...

Bulunan bu yüksek faizli kur farkını 50 milyona ödeten dış borçla holdingler kemikleşti. Gelir dağılımı bozuldu. Ve ekonomist Arslan Başer Kafaoğlu'nun yaptığı bir hesaba göre, "Batı'nın oyununa gelen Türkiye'ye bu soygun, 11 milyar dolara" mal oldu...

Başbakan Turgut Özal, işin başındayken, "Bu borçları aslında alanlara ödetmek gerekir" diyordu. Ama halka ödetti...

Şimdi halkın ödediği bir faturadan övünç payı çıkartmaya çalışıyor. Demirel ise faturanın ağırlığını hafif göstererek, "Gülcemal vapuru" havasına giriyor... *(Milliyet, 18 Eylül 1989)*

Ha küfelik... Ha IMF'lik...

Necati DOĞRU

Dünya Bankası'nın Ortadoğu ülkelerinden sorumlu müdürü, okkalı koltuğunun ağırlığını kullandı... Washington'dan Ankara'ya mesaj çekti..

Türk gazetecilerini bir yemekte toplayıp, "Türkiye ile IMF masaya oturmalı" uyarısında bulundu. Gel de şaşma...

Çünkü Türkiye ne zaman küfelik olursa o zaman IMF'lik oluyor.

Şu anda Türkiye küfelik midir? Herkesin bildiği ve tarihin yazdığına göre, Türkiye dış borcunu ödeyemez duruma düştüğü zaman küfelik oluyor. Küfelik olunca IMF'yle masaya oturuyor... Tarih baba şu notları düşüyor:

YIL 1946:IMF kuruldu. Türkiye IMF'ye üye oldu. Türkiye'yi IMF'de Nurullah Esat Sümer temsil etti...

YIL 1951:Türkiye'nin IMF'deki ikinci temsilciliğine Prof. Feridun Ergin getirildi. Ergin'den sonra onun yerini Hasan Polatkan aldı...

YIL 1958:Türkiye sıkıştı. Dövizi bitti. Adnan Menderes "Bize bir formül bulun" diye IMF ile masaya oturdu. IMF kredi verdi. Buna karşılık Türkiye devalüasyon yaptı. Bir dolar 9 liraya fırladı.

YIL 1970:Türkiye yine sıkıştı. Dövizi bitti. Dönemin Başbakanı Demirel, "Aman bize bir formül" diye IMF'ye gitti. IMF devalüasyon yap diye diretti. Bir dolar 15 liraya çıktı...

YIL 1975:Türkiye yine sıkıştı. IMF Türkiye'yi çağırdı. Uzun süren görüşme maratonu başladı. İktidarlar gitti... İktidarlar geldi. Yıl 1980'e ulaştı...

YIL 1980:Beş yıl süren görüşme maratonu 24 Ocak Kararları'nı doğurdu. Hem yüksek yüksek zamlar, hem yüksek devalüasyon geldi. Bir dolar 47 liradan, önce 70 liraya fırladı. Sonra da yerinde durmayıp hep arttı...

YIL 1989:Türkiye 9 yıl boyunca borcunu sektirmeden ödedi. Türk halkı dişinden, tırnağından, işinden, boğazından artırdı. Dış borç ödedi. Demirel ile holdinglerin Türk halkının başına bela ettiği dövize çevrilebilir mevduat borcu soygununu da son kuruşuna kadar ödedi. Bu borcun son taksidinin bittiği gün, Dünya Bankası'nın müdürü "Türkiye'nin yeniden IMF'ye ihtiyacı var" dedi...

Gel de şaşma... Türkiye dış borcunu ödeyemez hale gelince IMF'lik oluyordu. Şimdi dış borcunu IMF tarihinin görmediği ölçüde düzenli, uslu, zamanında ve üzmeden ödüyor...

Ama onlar yine masaya oturalım diyorlar. IMF'nin tilki müdürüne bakılırsa bu kez dış borçtan ötürü değil, iç borçtan ötürü Türkiye masaya oturmalı... Sanki iç borcun kabarmasında IMF reçetesinin hiç mi suçu yok?

Bu işte bir terslik var. Ölçüler tutmuyor. Dış borç açısından Türkiye'nin şu sırada IMF'ye ihtiyacı olduğunu kaçınılmaz kılacak bir belirti ortada görünmüyor...

Peki, IMF niçin bastırıyor? Acaba yeni bir soygun mu planlıyorlar? Ya da Türkiye'yi hoyratça hırpalayıp, bir şeylerden caydırmak mı istiyorlar? Acaba neden?

Herkes bu soruyu düşünmeli... *(Milliyet, 19 Eylül 1989)*

Dış borç sorunu açmazda

Borç vermeyi bir denetim aracı olarak görmeleri ve kullanmalarından ötürü, alacaklı ülkeler ve onların sözcüleri, borçların silinmesi gibi bir öneriyi gündeme bile almak istemezler.

Borçlu ülkeler dayanışma içinde hareket ederlerse, alacaklı ülkeleri faizleri indirmeye razı edebilirler

Sadun AREN

Bugün ülkemizin karşı karşıya bulunduğu en önemli ekonomik sorunlardan biri, belki de birincisi dış borç sorunudur.

Bu durum diğer gelişmekte olan ülkeler için de geçerlidir. Türkiye, Brezilya, Meksika gibi olanların aralarında bulunmadığı bu ülkelerin toplam dış borçları, UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) tarafından 1986 sonu itibariyle 825 milyar dolar olarak hesap edilmiştir. Buna bu ülkelerin borçları da eklenecek olursa, tüm gelişmekte olan ülkelerin toplam borçları 1 trilyon doları aşmaktadır. Bu ülkeler de bir bütün olarak, tıpkı bizim gibi, borçlarının anaparalarını ödemek şöyle dursun, bunların faizlerini bile ödeyemez durumdadırlar. Bu yüzden, gene tıpkı bizim gibi, toplam borçları yıldan yıla sürekli artmaktadır. Böylece tüm gelişmekte olan ülkeler ve bu arada ülkemiz de, borçlarını ödemek için daha çok borçlanmak gibi vahameti gittikçe artan kısır bir döngü içine düşmüş bulunmaktadırlar. Bu durum borçlu ülkeler kadar alacaklı ülkeleri de ilgilendirdiği ve tedirgin ettiği için, onlar da borç sorununa kendi açılarından bir çözüm bulmaya yönelmişlerdir. Baker Planı böyle bir çözüm önerisidir.

Borç sorununa nasıl bir çözüm getirilmesi gerektiğini açıklıkla ortaya koyabilmek için, konuyu biraz daha yakından tanımamız gerekmektedir.

ÜLKELER NİÇİN BORÇLANIR?

Azgelişmiş bir ülke için sanayileşme ve kalkınmanın yaşamsal bir önem taşıdığı bilinen bir gerçektir. Kalkınma çabalarına girişen böyle bir ülkenin dışalım gereksinimi hızla artar. Buna karşılık dışsatım ve diğer döviz kazançları buna eşit miktarlarda artmaz. Kalkınmadan vazgeçilmesi düşünülemeyeceğine ve önerilemeyeceğine göre, aradaki farkı dışa borçlanarak kapatmak gerekir. Bu nedenle, bizim gibi ülkeler için sürekli olarak borçlanmak bir zorunluluktur.

ÜLKELER NİÇİN BORÇ VERİRLER?

Tıpkı zengin bireyler gibi zengin ülkeler de gelirlerinin bizzat harcayamadıkları (yatıramadıkları ve tüketemedikleri) bölümünü başkalarına borç verirler. Bu sayede hem -aksi halde ellerinde kalacak olan- mallarının borç verdikleri ülkelere satılmalarını sağlayarak ekonomik faaliyet hacimlerinin daralmasını önlerler, hem de bir faiz geliri elde ederler. Bu nedenle, sürekli borç vermek de

gelişmiş zengin ülkeler için devamlı bir zorunluktur.

DIŞ BORÇ YÜKÜ DENİLİNCE...

Alacaklı ülkeler için, faizler düzenli bir biçimde ödeniyorsa, anaparalarını geri alabilmek önemli değildir. Çünkü, geri alacakları anaparaları -kendileri bizzat kullanmayacaklarına göre- bu sefer de başka ülkelere gene borç vermek zorundadırlar. Bu nedenle, yeni bir borçlu bulmanın külfetine katlanacaklarına, faiz borçlarını düzenli olarak ödeyen eski borçlusunun borcunu vade sonlarında sürekli yenilemeleri kendi çıkarları bakımından daha akıllıca bir yoldur. Demek oluyor ki, alacaklı ülkeler bakımından önemli olan alacaklarının kendisi (anaparası) değil, fakat onun faizleridir. Faizler düzenli olarak ödendiği sürece alacaklı ülkenin anaparasını geri istemesi söz konusu olmaz.

Borçlu ülkeler bakımından da durum aynıdır. Borçlarının faizlerini aksatmadan ödeyen bir ülkeye herkes borç vermek ister. Böyle bir ülke, vadesi gelmiş bir borcunu, canı isterse, başka bir ülkeden borçlanarak kolayca ödeyebilir. Bu olanak var olduğu sürece borçlu ülke için önemli olan, borçlarının anaparalarını değil, sadece faizlerini düzenli olarak ödeyebilmektir.

Bu duruma göre açıktır ki, borç yükü denildiği zaman, bundan sadece faiz ödemelerini anlamamız gerekmektedir.

DIŞ BORÇLAR NASIL ÖDENİR?

Bir ülkenin vadesi gelen borçlarını yeni borçlarla ödemesi, elbette ki, borç ödemek sayılmaz. Çünkü bu durumda ülkenin toplam borçları azalmamış, sadece alacaklıların adresleri ve kimlikleri değişmiş olur. Hele bu arada yeni borçlar, ödenen borçlardan fazla ise, ülkenin borç ödemesi değil, tersine borçlanması söz konusudur. Son yıllarda ülkemizde borç ödemesi adı altında yapılan iş budur. Yani ülkemiz borç ödememekte, tersine sürekli borçlanmaktadır.

Borç ödemek, ülkenin toplam borç miktarının azaltılması demektir. Bunun tek yolu da ülkenin döviz gelirlerinin döviz giderlerinden fazla olmasıdır. Bu durumda ülkenin elinde birikecek olan dövizler alacaklı ülkelere verilerek borçların anaparaları ödenir.

Ülkemizin başlıca döviz kaynakları, dışsatım, turizm ve dışarıda çalışan işçilerimizdir. Turizm özel (yabancılara ülke içinde yapılan) bir dışsatım sayılabilir. İşçi dövizleri ise ülkenin çabalarından bağımsız bir olaydır ve en iyi olasılıkla önümüzdeki yıllarda miktarı değişmeyecektir. Bu nedenle, döviz gelirlerimizi, esas olarak, dışsatımdan sağladığımızı düşünebiliriz. Diğer gelişmekte olan borçlu ülkeler için de aynı durum söz konusudur. Demek oluyor ki, borçlu ülkelerin borçlarını ödeyebilmeleri için zengin alacaklı ülkelere karşı bir dışsatım fazlası vermeleri (aldıklarından fazla mal satmaları) gerekmektedir. Bu, sözcüğün en yalın anlamıyla olanaksızdır. Çünkü, bir kere, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik-teknik güçleri buna yetmez. Gerçekten, bu ülkelerin, örneğin Türkiye'nin, önümüzdeki görünür gelecekte dışalımdan daha çok dışsatım yapabilecek bir üretim gücüne ve yapısına erişebileceği, gerçekçi olunursa, düşünülemez bile. (Bu konuda tahmin yapılırken gelişmeye koşut olarak yalnız dışsatımın değil, dışalımın da artacağı göz önünde tutulmalıdır.) Kaldı ki, gelişmekte olan borçlu ülkeler böyle bir dışsatım potansiyeline sahip olsalar bile, alacaklı gelişmiş ülkeler, bunun fiilen gelişmesine müsaade etmezler. Eğer müsaade ederlerse kendi ülkelerindeki sanayi zarar görür, ekonomik faaliyet hacimleri daralır. İleri ülkelerin bu davranışlarının en yakın örneği, birçok dışsatım ürünlerimize ve özellikle tekstil ürünlerimize sınırlamalar koymuş olmalarıdır.

Demek oluyor ki, ne borçlu ülkelerin borçlarını ödeyebilecek takatleri vardır, ne de, takatleri olsa bile, alacaklı ülkeler bunların ödenmesine müsaade ederler. Diğer bir deyişle borç sorunu tam bir açmazdadır.

ÇÖZÜM NE OLABİLİR?

Yukarıda görmüştük ki, faizleri ödeniyor olmak koşuluyla, borçların anaparalarını ödemek gerekmez. O halde, çözüm yolunda ilk bir adım olarak, gelişmekte olan ülkelerin tüm borçlarının anaparaları silinebilir. Anımsatmak için yineleyelim ki, böyle bir borç silme işlemi, ne borçlu ülkelere bir kazanç sağlar ne de alacaklı ülkeleri bir kayba uğratır. Yani, böyle bir işlem, ekonomik açıdan var olan durumda bir değişiklik yapmaz.

Böyle bir işlemin, borçların yükünü hafifletmek biçiminde bir kazanç sağlamamakla beraber, borçlu ülkeler açısından başka yönde büyük bir yararı vardır. Bu yarar, borçlu ülkelerin, tek tek borçlarının vadeleri geldiğinde bunları ödemek için yeni borçlar bulma zorunluğu ve telaşından kurtulmuş olmalarıdır. Bu önemli bir yarardır. Çünkü bilindiği gibi, alacaklı ülkeler her borç verişlerinde karşı taraftan bir ödün alırlar. Çağımızda bu ödünlerin ana çerçevesini IMF belirlemektedir. Borçlu ülkelerin sürekli borç bulma çabası içinde olmaları, IMF'ye bu ülkelerin ekonomi politikalarını sürekli denetim altında tutma olanağı verir. Borçların anaparalarının silinmesi, borçlu ülkeleri IMF'nin bu sürekli denetiminden kurtarmış olur.

İşte tam bu nedenden, yani borç vermeyi bir denetim aracı olarak görmeleri ve kullanmalarından ötürüdür ki, alacaklı ülkeler ve onların sözcüleri durumunda olan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, borçların silinmesi gibi bir öneriyi gündeme almak bile istememektedirler.

Açıktır ki, borçlu bir ülkenin, örneğin ülkemizin, tek başına böyle bir çözümü alacaklı ülkelere kabul ettirmesi olanaksızdır. Buna gücü yetmez, Alacaklı ülkelerin herhangi bir boykotu, örneğin mal satmamaları, o ülkeyi perişan edebilir. Ama tüm borçlu ülkeler ortak hareket ederlerse durum değişir. Gelişmekte olan ülkelerin hepsine birden boykot uygulanamaz. Böyle bir boykot, borçlu ülkelere olduğu kadar onu yapan alacaklı ülkelere de zarar verir. Dünyamız birçok konuda bölünmüş olmasına rağmen gene de bir bütün oluşturur. Özellikle ekonomi alanında ülkeler arasında gittikçe kuvvetlenen bir kader birliği vardır. Sorunlar dünya düzeyinde düşünülürken, bu kader birliği göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle, borçlu ülkeler arasında bir görüş birliği sağlanabilirse bundan olumlu sonuçlar alınabilir. Türkiye bu konuda liderlik yapmasa bile aktif bir rol oynayabilir.

Biliyoruz ki, bir ülke için borçlarının asıl yükü faiz ödemeleridir. Bu nedenle sadece borçların anaparalarının silinmesi borç sorununu çözmez. Gerçekten, gelişmekte olan borçlu ülkeler faiz borçlarını ödemekte de büyük güçlük çekmekte, sırf bu ödemelerini yapabilmek için yeni borçlanmalara girmek zorunda kalmaktadırlar. Bundan ötürüdür ki, dünya borç sorununun çözümünde ikinci ve asıl adım, faiz oranlarının düşürülmesidir.

Açıktır ki, alacaklı ülkeler faiz oranlarının düşürülmesine karşı çıkacaklardır. Çünkü burada açık bir kayba uğramaları söz konusudur. Ne var ki, borçluların ödeme güçlerini aşan bir faiz alacağı üzerinde ısrar etmenin ve bunu sürdürmeye çalışmanın anlamı ve pratik bir yararı da yoktur. Hiç kuşku yoktur ki, borçlu ülkeler bu konuda da dayanışma içinde hareket ederlerse, alacaklı ülkeleri faizleri indirmeye zorlar ve razı edebilirler.

Bu konuda son olarak şunu söylemek isterim. Toplumsal yaşamın çözümsüz gibi görünen tüm sorunlarının temelinde, sömürüye dayalı çıkar çekişmesi yatar. İlgililer ortak davranışlarıyla bunu bertaraf edebilirlerse çözümsüzlük de kendiliğinden ortadan kalkar. Uluslararası borç sorunundaki çözümsüzlük bunun en iyi örneğidir. *(Görüş, Sayı 3)*

Sömürü?..

İlhan SELÇUK

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) birkaç gün önce Türkiye'de gelir dağılımını "hane halkı" (aile) açısından gösteren bir anketin sonuçlarını açıkladı.

Durum acıklıdır.

12 Eylül'den sonra "ortadirek" edebiyatıyla politika yapan Özal yönetiminin, toplumda "ortadirek" bırakmadığını sayısal açıdan DİE saptamış. Ülkemizde ya çok zengin var, ya çok fakir; ikisi arasındaki uçurum başdöndürücü...

DİE'nin anketi yayımlanınca, Babıâli'deki bütün gazetelerde tepkiler başladı. Köşe yazarları, ekonomi uzmanları, üniversite profesörleri gelir dağılımındaki adaletsizliği en sert bir dille eleştirdiler, yerdiler. Ortaya çıkan sonuç o kadar çarpıcı ki kimsenin savunacak gücü yok. Hele birisi çıkıp da şöyle konuşsa:

– Baylar!... Nc gürültü ediyorsunuz? Türkiye'de gelir dağılımı normaldir. Bir toplumda zengin de olur, fakir de. Çalışan kazanır ya da zenginlik babadan kalır. Batı'da bu düzen geçerlidir. Yoksa siz mülkiyet düşmanı mısınız? Komünist misiniz? Anarşist misiniz?

Oysa eski yıllarda böyle konuşulurdu. O dönemlerde gelir dağılımının bozukluğundan söz açmak, komünistlikle eşanlamlıydı. Bir köşe yazarı çıkıp da "kim, ne kadar vergi veriyor açıklansın" dediğinde, bütün Babıâli zavallıyı bir kaşık suda boğmaya kalkardı.

Şaka değil, aradan çeyrek yüzyıl geçti; artık vergiler açıklanıyor...

Babıâli gelir dağılımının bozukluğunu yazabiliyor...

Ne büyük ilerleme!

Ülkemizde gelir dağılımı çok bozuk.

Artık herkes biliyor ki Türkiye'de gelir dağılımı Hindistan'dan, Güney Kore'den, Endonezya'dan, Nijerya'dan, Fas'tan, Kenya'dan beterdir.

Peki, ne demektir bu?

"Sömürü" demektir.

Kimi yerde kibarlık geçerlidir; kimse "çişim var" demez; "tuvalet nerede?" diye sorar; ama aynı kapıya çıkar. "Gelir dağılımında uçurum" diye başlık atan gazeteci arkadaş, dolaylı yoldan diyor ki:

– Türkiye'de sömürü var!...

Hem de en koyusundan..

İşçi kardeş eline "sömürüye son" yazılı bir döviz alıp sokaklarda yürüdü mü, kızma-

yalım. Emekçi doğruyu söylüyor. Alınteri erlerinin üzerine polis, asker, tank, panzer yollayıp kurşunlamayalım. "1 Mayıs" yürüyüşlerinde gençleri öldürmeyelim; doğruyu söylüyorlar.

Doğru ne?

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) gelir dağılımı anketinde vurgulanıyor.

Toplumdaki servet-sefalet çelişkisine baktın mı başın dönüyor: Uçurumun dibini göremiyorsun. Sömürü denen canavar, o çukurun dibine yuvalanmış, insan etiyle besleniyor; her gün kurbanlarını parçalayıp yiyor; kız erkek, çoluk çocuk, bebe dede, her gün sömürünün kurbanı oluyor. Doymuyor sömürü, insanları parçalayıp yedikçe azgınlaşıyor, ulumaya başlıyor, hırıldıyor, ürkü çöküyor her yana...

Ve insanlar soruyorlar:

– Sonumuz ne olacak?

Oysa Türkiye'de demokrasi geçerli olsaydı, sömürü azgınlaşamazdı.

İnsan eti yiyerek beslenen bu canavarı yok etmek için geçerli silah demokrasidir. Çünkü demokrasi bir toplumda hakça paylaşım için özgürlüklerin gündeme girmesi demektir. Nerede çağdaş demokrasi varsa, orada sömürü azalır, gelir dağılımındaki bozukluklar onarılır, dengesizlikler giderilir.

"Sömürüye paydos" diyen emekçiye örgütlenme özgürlüğünü tanıyacaksın. Polonya'da siyaset yapan Dayanışma Sendikası'nı alkışlarken, Türkiye'de sendikalara siyaset yasağı koymayacaksın.

Gelir dağılımındaki bozukluk, ancak bunu yaparsan düzelme yoluna girecektir. *(Cumhuriyet, 26 Ağustos 1989)*

Tutunamayanlar ve yata binenler

Necati DOĞRU

İki önemli araştırma yayınlandı. Rakamları ete kemiğe büründürüp, "Nereden geldik? Nereye gidiyoruz?" sorularına cevap veren iki araştırma üst üste geldi çakıştı...

Birisi Devlet İstatistik Enstitüsü'nün "gelir dağılımı" araştırması.... Diğeri İstanbul Sanayi Odası'nın "500 büyük sanayi kuruluşu" anketi...

İki araştırmada da sonuç ayın kapıya çıkıyor. İşçinin, memurun, esnafın, köylünün, sanayicinin, dürüst tüccarın çalışıp didinmesi boşa gidiyor. Türkiye'de büyüyen gelir pastasını bir yeni sınıf mı desek, yoksa bir yeni acayip grup mu desek onlar yiyor...

Gelir bölüşümü araştırmasında, istatistik biliminin kibar anlatımı içinde adına "en alt gelir grubu" denilen kesimin gelir pastasından aldığı payın yüzde 4'lerde gelip kilitlendiği görülüyor. Bunlara "tutunamayanlar" adını yakıştırmak daha doğru oluyor.

Verilen rakamlara göre, 11 milyon kişilik bir grup, yılda yaklaşık 370 bin liralık bir ge-

lirle yetiniyorlar. Yani tutunamayıp yok oluyorlar...

İkinci gruptakilerin adına istatistikçiler, "ortanın altı gelir grubu" diyorlar. Rakamlara bakılırsa, bunların gelir pastasından aldıkları pay, yüzde 7'ye inmiş. Oysa 14 yıl önce yapılan araştırmada, bunların payı yüzde 11'miş. Bu gruptakiler açıkça "bitkisel hayata" girmişler.

İstatistikçilerin "orta gelir grubu" dedikleri kategoride yer alanların ise gelir pastasındaki payları yüzde 13 olmuş. Bunlar yılda 1 milyon 200 bin liralık bir gelirle yetiniyorlar. Onlara da "yaşam mucizesi" gösterenler demek gerekiyor.

Dördüncü gruptakilerin adına "ortanın üstü gelir grubu" deniyor ki, bunların pastadaki payı yüzde 21'i buluyor. Esamcsi okunan bir kesimi oluşturuyorlar.

Beşinci grupta ise "mevki ve iktidar sahipleri" yer alıyor. İstatistikçiler buna "en üst gelir grubu" adını veriyorlar. Ve son araştırmaya göre, bunların milli gelir pastasından aldıkları pay yüzde 55'e ulaşıyor...

Türkiye'de paranın, servetin, iktidarın, mevkiin bu en üst gelir grubuna doğru hızlı bir kayma içinde olduğunu yeni yayınlanan "500 büyük sanayi kuruluşu" anketi de ortaya koyuyor...

En büyük sanayi devlerinde de yaratılan pastada çalışanın payı düşüyor. Kârların payı düşüyor. Sadece faizin payı artıyor. Yani işçi-patron, herkes bir rantiye sınıfına çalışıyor...

Toplumun bin bir eziyet, özveri ile biriktirdiği servet, yeni servetler yaratmak için yatırıma dönüşmüyor. Birikim yat oluyor, Bodrum'da başbakan gezdiriyor. Birikim, çürük sermaye oluyor, rüşvet, ahlaksızlık, sahtekârlık, kumar, fuhuşu körüklüyor...

Ve bugüukü iğrenç görüntü, kalkınmanın bedeli ve büyümenin doğal sonucuymuş gibi yutturuluyor. Yutana... *(Milliyet, 25 Ağustos 1989)*

Durgunluk büyümeye vurdu: Yüzde 0.16

DİE, Türkiye ekonomisinin bu yıl binde 1.6 (yüzde 0.16) büyüyeceğini tahmin etti. Böylece, yüzde 5 olarak hedeflenen ekonomik büyüme hızı, DİE'nin tahmini gerçekleştiği takdirde, 1981'den bu yana en düşük düzeyine inmiş olacak. Bu rakam ile ayrıca, enflasyonun nedeni olarak gösterilen "hızlı kalkınma" da ortadan kalkmış olacak.

Ekonomik durgunluk sonunda "büyüme hızı"na vurdu. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Türkiye ekonomisinin bu yıl binde 1.6 (yüzde 0.16) büyüyeccğini tahmin etti. DİE'nin bu tahmini yüzde 2.5'lik nüfus artışıyla "arındırıldığında", Türkiye ekonomisinin bu yıl reel olarak yüzde 2.34 "küçüleceği" anlaşılıyor. DİE'nin tahmini gerçekleştiği takdirde, 1981'den bu yana en düşük büyüme hızına ulaşılacak. Böylece, hükümetin sık sık enflasyonun nedeni olarak gösterdiği hızlı büyüme de ortadan kalkacak.

DİE'nin bu tahmini, yüzde 2.5 olarak kabul edilen nüfus artış hızı ile "arındırıldığında" ise ortaya "ekonomik küçülme" çıkıyor. Büyüme, nüfus artış hızından çıkarıldığında, reel büyüme yüzde 2.34 küçülmeye dönüşüyor. Bu küçülme DİE rakamlarında da doğrulandı. Kişi başına düşen gelirin bu yıl, geçen yılki düzeyinden yüzde 2.34 düşeceği öngörüldü.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1989 yılı ekonomik büyüme hızına ilişkin birinci tahminine göre, Türkiye'nin bu yılki Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) 1968 yılı sabit fiyatlarıyla 310 milyar 545.3 milyon lira olacak. Bu tutar geçen yıl 309 milyar 798.9 milyon lira olmuştu.

Cari fiyatlarla ise, geçen yıl 99 trilyon 992 milyar lira olan GSMH, bu yıl 163 trilyon 818 milyar olacak. Böylece, GSMH'de cari olarak yüzde 63.6 olarak tahmin edilen büyüme hızının sabit fiyatlarla binde 1.6 (yüzde 0.16) düzeyinde kalacağı öngörüldü. Hükümetin yıl başında hedeflediği yüzde 5'lik büyüme hızı dikkate alındığında, bu hedef yaklaşık 5 puan şaşmış oldu.

Bilim adamlarının her zaman dikkate alınması gerektiğini vurguladığı "nüfus artışı" faktörü dikkate alındığında, "reel büyüme" hızı negatife dönüşüyor. Tahmin edilen bu büyüme hızı, yüzde 2.5 dolayında kabul edilen nüfus artış hızı ile "arındırıldığında" reel büyüme hızı, yüzde 2.34 "küçülme"ye dönüşüyor. Bir başka deyişle, bir yıl içinde nüfus yüzde 2.5 artarken, ekonomik büyüme hızı artışı ancak yüzde 0.16'da kalacak. Böylece, GSMH artış hızı, nüfus artışının gerisinde kaldığından, kişi başına düşen milli gelir gerçekte küçülmüş, sonuç olarak da, ülke ekonomisi "mevcut" büyüklüğü ile "daha çok" insanın ihtiyaçlarını karşılamış olacak.

DİE'nin kişi başına düşen gelir bazında açıkladığı rakamlar da bu küçülmeyi doğruluyor. Buna göre 1968 fiyatlarıyla 1988'de 5 bin 723 lira olan kişi başına gelir, bu yıl yüzde 2.34'lük azalmayla 5 bin 591 liraya inecek. Ancak, Türk Lirası'nın dolar karşısında değer kaybı, enflasyon hızının altında gerçekleşmesi, dolar bazında geliri "artmış gibi" gösteriyor. Doların bu yılki ortalama kurunun 2 bin 200 lira olacağı varsayılan hesaplamaya göre, geçen yıl 1294 dolar olarak belirlenen kişi başına düşen milli gelir, bu yıl 1340 dolar olacak.

Bu yıl ulaşılacağı hesaplanan binde 1.6'lık büyüme hızı, 1981 yılından bu yana en düşük düzey olacak. 1981 yılında yüzde 4.1 olarak gerçekleşen büyüme hızı 1983'te yüzde 3.3'e geriledikten sonra, sürekli artarak 1986'da yüzde 8.0'e ulaştı. Daha sonra gerileme dönemine giren büyüme hızı, 1987'deki yüzde 7.4'lük düzeyinden geçen yıl yüzde 3.4'e geriledi.

Büyüme hızındaki bu gelişmeyle Özal hükümetinin, önlenemeyen enflasyona bahane olarak gösterdiği "hızlı kalkınma hamlesi" de ortadan kalkmış oldu. Hükümet tarafından sık sık "Biz büyümeyi tercih ettik, o yüzden de enflasyonu kabullenmek gerekir" şeklinde görüşler dile getirilmişti. Enflasyonun büyümeden kaynaklanmadığı, büyüme hızının yüzde 0.16'ya düşmesiyle bir kez daha kanıtlanmış oldu.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), 1986 yılı fiyatlarıyla, 1989 yılındaki gelişme hızı sanayide yüzde 1.5, inşaat sektöründe yüzde 2.6, ticaret sektöründe yüzde 4.5, ulaştırma ve haberleşmede yüzde 2.2 ve devlet hizmetlerinde de yüzde 6.8 olacak.

DİE, imalat sanayii kamu kesiminde sabit gelişme hızının, bir önceki yıla göre yüzde 2.7'den yüzde 0.5'e, özel sektörde ise yüzde 1.7'den yüzde 0.2'ye gerilediğini tahmin etti. *(Cumhuriyet, 2 Eylül 1989)*

Gizli Doğu raporu!

Hükümet, olayların yoğunlaştığı Doğu illerinin sosyal ve ekonomik durumuyla ilgili yaptırdığı araştırmanın sonuçlarını bir türlü açıklamıyor. Çünkü rapor, Doğu'nun uzun yıllar devlet tarafından ihmal edildiğini, bütün açıklığıyla ve rakamlarla ortaya koyuyor.

Başbakanlık tarafından BİAR Araştırma Enstitüsü'ne yaptırılan nüfus, yatırım ve gelir araştırması, Doğu illerindeki fert başına ortalama gelirin, Türkiye ortalamasının yarısı bile olmadığını gösterdi.

Türkiye'de fert başına gelir 1.105 dolar iken, 21 Doğu ve Güneydoğu ilinde bu rakam 494 dolara, olağanüstü hal bölgesi içinde yer alan 7 ilde 382 dolar düzeyine iniyor.

Bu rapora göre olağanüstü hal bölgesindeki 7 ilimizin yıllık gelir ortalaması Sudan, Pakistan, Bangladeş gibi en yoksul ülkeler ile aynı. Raporda, bu bölgenin yatırımdan aldığı payın da çok düşük olduğu belirtiliyor.. Olağanüstü hal bölgesindeki 7 ile kamu yatırımlarının sadece yüzde 2.8'i gidiyor.. Özel sektör yatırımlarının ise sadece yüzde 1.3'ü.. *(Sabah, 19 Ağustos 1989)*

TÜRKİYE GENELİ	
Nüfus (milyon)	52.845
Fert başına ortalama GSYİH (bin TL)	1.105
Toplam kamu yatırımları içindeki yüzdesi	100
Toplam özel sektör yatırımları içindeki yüzdesi	100

KALKINMADA ÖNCELİKLİ DOĞU VE GÜNEYDOĞU İLLERİ	
Nüfus (milyon)	11.106
Fert başına ortalama GSYİH (bin TL)	493.8
Toplam kamu yatırımları içindeki yüzdesi	17.9
Toplam özel sektör yatırımları içindeki yüzdesi	5.0

OLAĞANÜSTÜ HAL BÖLGESİ	
Nüfus (milyon)	3.322
Fert başına ortalama GSYİH (bin TL)	382.1
Toplam kamu yatırımları içindeki yüzdesi	2.8
Toplam özel sektör yatırımları içindeki yüzdesi	1.3

Doğu-Batı uçurumu derinleşti

İSO araştırmasına göre, Batı bölgelerinin milli gelirden aldığı pay artarken, Doğu'nun payı düştü. Kocaeli "zenginlik"te ilk sırada yer alıyor.

Türkiye'nin Doğusu ile Batısı arasındaki gelişmişlik uçurumu, azalacağına arttı. 1979-1986 yılları arasını kapsayan bir araştırma, gelişmiş Batı bölgesinin, gelişmemiş Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgesine, kişi başına düşen milli hasılanın

TÜM İLLERİN GELİRİ (Kişi başına gelir: $)

1986 sırası	İlin adı	1979	1986
1 -	Kocaeli (1)	3781	3211
2 -	İstanbul (2)	2857	1962
3 -	İzmir (3)	2342	1737
4 -	Bursa (5)	1771	1342
5 -	Kırklareli (18)	1371	1335
6 -	Tekirdağ (8)	1685	1318
7 -	Kütahya (12)	1514	1294
8 -	Bilecik(9)	1657	1262
9 -	İçel (7)	1714	1239
10 -	Muğla (20)	1342	1234
11 -	Zonguldak (4)	1828	1220
12 -	Eskişehir (6)	1742	1135
13 -	Çanakkale (11)	1542	1134
14 -	Manisa (21)	1314	1106
15 -	Edirne (13)	1314	1088
16 -	Ankara (10)	1600	1054
17 -	Nevşehir (15)	1428	1046
18 -	Denizli (14)	1457	1020
19 -	Elazığ (25)	1228	980
20 -	Aydın (23)	1285	977
21 -	Balıkesir (22)	1314	945
22 -	Burdur (24)	1285	943
23 -	Adana (16)	1428	942
24 -	Antalya (19)	1342	870
25 -	Isparta (27)	1200	818
26 -	Rize (17)	1428	778
27 -	Uşak (33)	1085	761
28 -	Samsun (30)	1171	737
29 -	Malatya (51)	685	736
30 -	Konya (26)	1200	719
31 -	Sakarya (28)	1171	698
32 -	Bolu (31)	1142	697
33 -	Kayseri (29)	1171	689
34 -	Kırşehir (38)	942	675
35 -	K. Maraş (46)	800	649
36 -	Afyon (39)	914	621
37 -	Artvin (36)	1000	603
38 -	Trabzon (35)	1028	597
39 -	Kastamonu (34)	1057	597
40 -	Gaziantep (37)	942	591
41 -	Hatay (32)	1114	567
42 -	Niğde (40)	914	563
43 -	Amasya (41)	885	558
44 -	Çorum (44)	828	534
45 -	Çankırı (43)	857	505
46 -	Giresun (45)	800	505
47 -	Erzincan (42)	857	501
48 -	Sinop (47)	771	496
49 -	Tokat (52)	685	444
50 -	Yozgat (55)	628	438
51 -	Ordu (59)	600	427
52 -	Diyarbakır (53)	657	425
53 -	Sıvas (49)	714	419
54 -	Şanlıurfa (60)	600	418
55 -	Siirt (58)	600	415
56 -	Erzurum (48)	747	398
57 -	Mardin (56)	628	379
58 -	Gümüşhane (62)	571	367
59 -	Adıyaman (50)	714	345
60 -	Tunceli (57)	628	324
61 -	Kars (61)	600	303
62 -	Muş (54)	657	277
63 -	Van (64)	514	245
64 -	Bingöl (66)	457	228
65 -	Bitlis (65)	457	224
66 -	Ağrı (63)	542	200
67 -	Hakkâri (67)	428	174

Not: Parantez içindeki rakamlar 1979 sıralamasını gösteriyor. Dolar bazındaki gelirler, TL bazındaki cari gelirin 1979 için 1$= 35 TL, 1986 için 1 $= 767 TL ile bölünmesiyle bulundu.

büyüme oranı açısından 7 kat fark attığını ortaya çıkardı. Marmara ve Ege bölgesinde sabit fiyatlarla kişi başına GSYİH büyüme oranı yüzde 22.5, İç Anadolu bölgesinde yüzde 18.6 olurken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüzde 3.9, Karadeniz bölgesinde yüzde 3.4 gerçekleşti. Akdeniz bölgesi ise yüzde 9.2 oranındaki artışla, bu iki grup arasında yer aldı. 1979-1986 yılları arasında dolar bazında kişi başına milli gelir karşılaştırmasında 67 il arasında sadece Malatya'nın gelirinde artış meydana geldi, öteki tüm illerin dolar bazında geliri düştü.

İstanbul Sanayi Odası (İSO), 1979-1986 yılları arasını kapsayan "Türkiye Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın Yıllar İtibariyle Dağılımı" konulu araştırma raporunu yayımladı. Rapordan ortaya çıkan sonuçlara göre Doğu - Batı arasındaki uçurum derinleşti. Kişi başına gelir listesinde Elazığ ilk Doğu ili olarak 19. sırada yer aldı. Rize ise 26. sıradaki yeriyle, listeye giren ikinci Doğu ili oldu. Listenin 29. sırasında yer alan üçüncü Doğu ili, dolar bazında kişi başına geliri düşmeyen tek il Malatya, 1979 yılına göre sıralamada 22 basamak birden yükseldi. Listenin ilk sırasında yer alan Kocaeli, İstanbul ve İzmir'in yerleri değişmedi.

Yaratılan GSYİH'nin bölgelere göre sıralamasında da Marmara ve Ege bölgesi başta bulunuyor.

Bu bölgelerin Türkiye toplam GSYİH'si içindeki payı 1979 yılında yüzde 51.82 iken, 1986'da yüzde 57.03'e çıktı. Marmara ve Ege bölgesini yüzde 17.73'le İç Anadolu bölgesi, yüzde 9.46 ile de Karadeniz bölgesi izliyor. Akdeniz bölgesinin yüzde 8.60 oranı ile dördüncü olduğu sıralamada, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi yüzde 7.19'luk payla son sırada bulunuyor.

1986 yılı itibariyle toplam GSYİH'nin yüzde 22.05'ini İstanbul gerçekleştirdi. *(Cumhuriyet, 13 Mayıs 1988*

Doğu'ya milyarlık cezaevi yatırımı!

İşsizliğin dev boyutlara ulaştığı Doğu ve Güneydoğu'da yaşayanlar fabrika yapılmasını beklerken, Muş ve Midyat'a milyarlarca lira harcanarak yeni cezaevleri yapılıyor.

Muş ve Mardin'in Midyat ilçesinde iki dev binanın inşaatı hızla devam ediyor. Bunlar yıllardır Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da halkın beklediği fabrika inşaatları değil, her biri yüzlerce insanı barındırabilecek dev cezaevleri.

Hükümetin tüm teşvik vaatlerine karşın işsizliğin dev boyutlara ulaştığı bu bölgelerde özel sektör yatırıma yanaşmazken, yapımına geçen yıl başlanan Midyat Cezaevi için şimdiye kadar 6 milyar lira dolayında para harcandı. İnşaatı 1992 yılında tamamlanacağı belirtilen Midyat Cezaevi için daha kaç milyar harcanacağı belli değil.

Midyat'ta halen faaliyet gösteren bir cezaevi var. Ancak aylar önce inşaatı tamamlanan devlet hastanesi ise kapalı tutuluyor. Yetkililer, parasızlıktan malzeme alınamadığı için

hastanenin hizmete açılamadığını söylüyorlar.

Yetkililer "Hâlâ faaliyet gösteren eski bir hastanemiz var. İhtiyaca cevap veremediği için yenisi inşaa edildi. Araç gereç alınması için defalarca başvuruda bulunduk ama sonuç alamadık" diyorlar.

Yörede salgın hastalıkların yaygınlığına dikkat çeken yetkililer, "Gelen hastaları nereye yatıracağımızı bilemiyoruz. Midyat'ın cezaevine değil başka hizmetlere ihtiyacı var" şeklinde konuşuyorlar.

Yaklaşık 25 bin kişinin yaşadığı Midyat'ta içme suyu bile bulunmazken, milyarlarca lira harcanarak yeni cezaevi yapılması, vatandaşların da tepkisine yol açıyor. Vatandaşlar ise "Kadınlarımız bir bidon su alabilmek için saatlerce cılız akan çeşme başında bekleşiyorlar. İçme suyumuzu evlerimizin bahçesinde açtığımız kuyularda bireken yağmur suyu ile gideriyoruz. Bize cezaevi değil, su lazım" diyorlar. Milyarlık cezaevlerinin bir yenisi de Muş'ta yapılıyor. İnşaatına bugüne kadar 8 milyar lira harcandığı belirtilen cezaevine tepki gösteren vatandaşlar, bu yerin fabrikaya dönüştürülmesi için imza kampanyası başlattılar.

Yapımına 1985 yılında başlanan E tipi cezaevi 2 ay sonra hizmete açılacak. SHP Muş İl Örgütü tarafından başlatılan imza kampanyasının ilk gününde 3 bin imza toplandı. Ayrıca Adalet Bakanlığı'na da telgraf çekileceği belirtildi. *(Sabah, 11 Eylül 1989)*

Ücret karşılaştırmasının ortaya çıkardığı acı gerçek:

Avrupalının bahşiş parasına çalışıyoruz

AT üyesi ülkeler ve Türkiye arasında, ücretlerle fiyatlar konusunda çeşitli kuruluşların araştırmalarına göre, aynı mallardan oluşan bir fileyi Türk işçisi 20 bin liraya, Federal Alman işçisi ise 30 bin liraya doldurabiliyor. Buna karşılık Türk işçisi net 83 bin, Alman işçisi ise net 2 milyon 670 bin lira asgari ücret alıyor. Fiyatlar, ülkemizde "Avrupa düzeyine" ulaşıp, bazı mallarda geçerken, ücretlerin aynı oranda artmaması, işçinin, sabit gelirlinin "sırtındaki kamburu" büyütüyor.

ÜCRETLER VE FİYATLAR

Bir Fransız işçisi, ücreti Türk Lirası'na çevrildiği takdirde en az, 2 milyon liraya çalışırken, İtalya'da asgari ücret 1 milyon 750 bin lirayı buluyor. Buna karşın, 250 gram tereyağı Fransa'da 1720, Almanya'da 1450, İtalya'da 2250, Türkiye'de ise 2 bin liradan satılıyor.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde, üretimine ağırlık verilen ve büyük ölçüde tüketilen bazı gıda maddelerinde, ücretlere oranla düşük fiyatlar göze çarpıyor. Bir örnek olarak, ücreti 2 milyon 670 bin lira olan Alman işçisi, 1 kilo pilice 2300, 83 bin lira ücretli Türk işçisi ise 3400 lira veriyor. Bir litre suyun fiyatı, Türkiye'de 600 lira iken, Fransa'da 1000, Almanya'da 725, İtalya'da 1200 lira dolayında bulunuyor. Türk işçisi aynı mallardan oluşan bir filcyi doldurmak için, 45 saat 300 dakika çalışmak zorunda iken, Alman işçisine 2 saat 20 dakika, İtalyan ve Fransız işçilerine ise 3 -4 saat çalışmak yetiyor. *(Hürriyet, 30 Mart 1989)*

Türkiye, işçi başına kâr rekortmeni

Uluslararası şirketlerin kârlarında ve işçi ücretlerinde ülkelere göre büyük farklılıklar gözlendiği bildiriliyor. Uluslararası şirketlerden Unilever, 1987 yılında dünyada işçi başına ortalama 4 bin 349 dolar kâr ederken, bu rakam Türkiye'de 19 bin doların üzerinde gerçekleşti.

Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nca (WFTU) yayınlanan haftalık bir bültende, gelişmiş ülkelerde çalışan işçilerin, gelişmemiş ülkelerde, aynı nitelikteki işi yapmakta olan işçilerden saat başına 10 dolar daha fazla ücret aldığı belirtildi.

Federasyonun bültcninde, ülkelere göre farklı ücret politikası uygulayan uluslararası şirketlerden Unilever, 1987 yılında dünyada işçi başına ortalama 4 bin 349 dolar kâr ederken, bu rakamın Batı Afrika ülkelerinden Fildişi Sahilleri'nde 5 bin dolar, Nijerya'da da 7 bin 300 dolardan fazla olduğu vurgulandı. Uluslararası şirketlerden Néstle, 1987 yılında dünyada işçi başına ortalama 7 bin 513 dolar kâr elde ederken, bu şirketin Nijerya'da işçi başına elde ettiği kâr, 12 bin 200 dolar olarak gerçekleşti.

Bültende ayrıca, uluslararası şirketlerin hisse sahiplerine yaptığı kâr dağıtımında, ülkeler arasında fark gözetmediklerine işaret edilerek, bu şirketlerin, işçileri yarıştırmak ve düşük ücretli kötü çalışma koşullarını sürdürebilmek için, ücret farklılıklarını kullandıkları kaydedildi. *(Milliyet, 10 Temmuz 1989)*

İŞÇİ BAŞINA KÂR NEREDE, NASIL?..

		(Dolar)
Unilever'in dünya ortalaması	:	4349
Néstle'nin dünya ortalaması	:	7513
Fildişi Kıyıları		5000
Nijerya'da	:	12200
Türkiye'de	:	19000

Yargıtay, 20 milyonluk ölüm tazminatını fazla buldu...

Yargıtay Dokuzuncu Hukuk Dairesi, işverenin yüzde 100 kusurlu olduğu iş kazasında ölen bir işçinin anne ve babasına ödenmesi için yerel mahkemenin belirlediği 10'ar milyon liralık manevi tazminatı çok buldu. Konuyla ilgili Yargıtay kararında, tarafların sosyal ve ekonomik durumlarının gözönüne alınması gerektiği belirtildi ve manevi tazminatın özendirici ve zenginleştirici olmaması gerektiği ifade edildi. *(Milliyet, 10 Temmuz 1989)*

DİE'ye göre nüfusun yüzde 40'ı, milli gelirin yüzde 11'ini alıyor

Gelir uçurumu

DİE'nin hazırladığı "Hane Halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi"nin sonuçlarına göre en düşük gelir grubunu oluşturan nüfusun yüzde 20'si, millli gelirin yüzde 4'ünü alırken, en yüksek gelir grubunu oluşturan nüfusun yüzde 20'si, yüzde 55'le milli gelirin çoğunu elde ediyor.

1987 yılında 26 bin 400 hanede uygulanan anket sonuçları, hane halkı başına düşen yıllık ortalama gelirin 3 milyon 575 bin 663 lira, kişi başına düşen yıllık ortalama gelirin 747 bin 392 lira olduğunu ortaya koydu. *(Cumhuriyet, 24 Ağustos 1989)*

Faiz ve rant gelirlerinin toplam gelirdeki payı artıyor

Rantiye sınıfı genişledi

DİE'nin 1987 hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi, Türkiye'de üretim ve emeğe dayalı olmayan gelirlerin, toplam gelir içindeki payının arttığını gösterdi. Ücret ve maaşın toplam gelirdeki payı ise geriledi.

Üretime katkıda bulunmadan, faiz ve rant gelirleriyle geçinenler çoğaldı. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 1987 hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi, Türkiye'de üretim ve emeğe dayalı olmayan gelirlerin milli gelir içindeki payının arttığını gösterdi.

Yüksek enflasyon ve izlenen ekonomi politikaları, bazı kesimleri oturduğu yerde zengin ederken, milli gelir içinde ücretlerin payını düşürdü.

DİE'nin 1978 yılında yaptığı gelir ve tüketim harcamaları anketi ile 1987 yılında yaptığı anketin gelir türleri itibariyle yapılan kıyaslaması, faiz, rant ve karşılıksız transferlerin toplam gelir içinde aldığı payın, söz konusu dönemde yüzde 14.22'den yüzde 25.23'e çıktığını gösterdi. Buna karşılık üretime dayalı gelirlerin payının yüzde 85.78'den yüzde 74.77'ye gerilediği belirlendi.

Üretime dayalı gelirler içinde de, emek geliri olan ücret, maaş, yevmiyenin payı düşüş gösterdi. Hane halkı kullanılabilir geliri için de emeğin payı 1978 yılında yüzde 38.98 iken, 1987'de yüzde 23.42'ye düştü, buna karşılık tarım, ticaret ve hizmet kesimlerinin elde ettiği gelirin payı yüzde 46.80'den yüzde 51.35'e yükseldi.*(Güneş, 28 Ağustos 1989)*

8 bin 500 liraya ekmek ithal ettik

İstanbul'un büyük şarküterilerinde tanesi 8 bin 500 liraya satılan Amerikan malı ithal tost ekmeği, kapış kapış gidiyor.

Aynı şarküterilerde İtalya'dan ithal edilen ve içinde 42 adet küçük parça bulunan Mulino Bianco marka peksimetlerin kutusu da 4 bin 500 liradan satılıyor..

İthal malı ekmek, peksimet ve grisinilerin sardığı şarküterilerin sahipleri alışverişten çok memnun. Şarküteri sahipleri, "Bu malları ilk günlerde satamayız diye endişelendik, ama korkumuz boşuna çıktı" diyor ve şöyle konuşuyorlar:

"Parası olan müşteri artık kalite arıyor.. Bu yüzden ithal ekmek ve undan yapılma ürünler, kapış kapış satılıyor.. Alan memnun satan memnun." *(Sabah, 6 Ağustos 1989)*

Bedava "ekmek sevinci"

Samsun'da iki yıldır 5 bin yoksula her gün yemek dağıtan Kızılay şubesi önünde her gün adeta bir ekmek kavgası yaşanıyor. Hayat şartlarının gün geçtikçe zorlaşması karşısında yardım isteyenlerin hızla artışını göz önüne alan Kızılay Samsun Şubesi, iki yıl kadar önce aşevi açarak, yoksullara yemek dağıtmaya başladı. Yoksulların yemek yanında ekmek de istemeleri üzerine, Kızılay Şube Başkanı Bahattin Yüksel, fırıncılarla anlaşmaya girerek, günde 5 bin ekmek bağlantısı yaptı. Kızılay'ın yemekten sonra ekmek dağıtımına da başladığını öğrenen yoksullar, büyük bir sevinçle sabahın erken saatlerinde uzun kuyruklar oluşturarak, bedava ekmek alabilme yarışına girdiler. *(Hürriyet ,11 Ağustos 1989)*

Gelir az, vergi çok

Çalışanların vergi yükünün artırılması, "gelir uçurumu"nun daha da derinleşmesine yol açıyor. 1987'de milli gelirin yüzde 16.3'ünü alan ücret maaşlı, vergi yükünün yüzde 43.6'sını omuzladı.

Doç. Dr. Oğuz Oyan'ın hesaplamalarına göre 1987'de ücretli ve maaşlıların "toplam" vergi yükü yüzde 45'i bulurken, bu oran sermaye grubunda yüzde 22.1 olarak gerçekleşiyor. (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1989)

Tarım sektöründe reel gelir 8 yılda yüzde 26.7 azaldı

Köylü perişan

Tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay 1980'de yüzde 23.8'den, 1989'da yüzde 14'e indi. Kişi başına düşen gelir ise 497 dolardan 364 dolara inerek, reel anlamda yüzde 26.7 azaldı. Bu gelir, Türkiye ortalamasının üçte birinden daha az.

Çiftçi yarın Manisa'de "ekmek" için yürüyecek. 1980'li yıllarda milli gelirden aldığı pay sürekli azalan tarım kesiminde kişi başına gelir, Türkiye ortalamasının yaklaşık üçte birine indi. Son 8 yılda çiftçilerin gelirleri reel olarak yüzde 26.7 azaldı. Tarımdaki gelir kaybının önemli nedenlerinden birini enflasyonun altında seyreden destekleme alım fiyatları oluşturdu. Bu yılki kuraklık, tarımdaki gelir kaybını iyice pekiştirdi. Tüm kentleşme olgusuna karşılık, tarım nüfusu DPT rakamlarına göre 1980-1988 döneminde azalma göstermezken, tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay 1980'deki yüzde 23.8'lik düzeyinden, 1988'de yüzde 14'e indi. Tarımda kişi başına gelir ise 497 dolardan 364 dolara inerek, reel anlamda yüzde 26.7 azaldı. Tarım kesiminde kişi başına gelirin 364 dolara inmesiyle, bu kesimin geliri, Türkiye ortalaması olan 1292 dolarlık düzeyin üçte birinden daha düşük bir seviyeye düştü.

Milli gelir dağılımının tarım aleyhine bozulmasının bu sektörden diğer sektörlere yaptığı gelir transferi ise, 8 yıllık dönemde 22 milyar 594 milyon doları (50 trilyon 581 milyar lira) buldu. Tarım kesiminin, 1980 yılı milli gelirinden aldığı payı sonraki yıllarda koruyamamasından dolayı uğradığı bu kayıp, bu yılın kurak geçmesiyle iyice pekişti. Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) tarafından yapılan araştırmaya göre, kuraklığın tarım kesimine faturası 10 trilyon lira oldu. Kuraklık kimi ürünlerde neredeyse yarı yarıya kayba yol açtı. Bu oran kırmızı mercimekte yüzde 46, arpada yüzde 40 olarak gerçekleşti. Buğdaydaki yüzde 19.5'lik kayıp 4 milyon tonluk bir azalmayı saptarken, arpadaki kayıp da 3 milyon tonu buldu.

Tarımda son 8 yıldaki gelir kaybının bir nedenini de destekleme alım fiyatlarının enflasyonun gerisinde kalması oluşturdu. Petrol-İş'in '88 Yıllık Raporu'na göre, ortalama destekleme alımları, tarımdaki toptan eşya fiyatlarını 9 yılda sadece iki yıl geçti, 7 yıl ise enflasyonun altında kalarak ezildi. Tarım destekleme fiyatlarının enflasyonu sadece 1981 ve 1986 yıllarında geçtiği, öteki yıllarda hep gerisinde kaldığı görüldü.

Prof. Dr. Emre Kongar, Türkiye'nin genel ekonomik politikası olarak kırdan kente ve tarımdan sanayiye fon aktarıldığını, söyledi. Bu aktarmanın sanayileşmenin ön koşulu olduğunu savunan Prof. Dr. Emre Kongar, "Ayrıca tarımdaki makineleşme ve miras yoluyla toprak bölünmesi, Türkiye'nin tarımsal yapısında ciddi değişikliklere yol açıyor" dedi. "Köylünün desteklenmesinin siyasi bir karar olduğunu" belirten Prof. Dr. Emre Kongar, şunları söyledi:

"Zaman zaman askıya alınan demokrasimizde sesini zaten duyuramayan tarım kesimi sürekli olarak gelir kaybına uğramaktadır. Çeşitli kesimlerin milli gelirden aldıkları payın artırılması demokratik hak ve özgürlüklerin kullanılmasına bağlı bir olaydır." *(Cumhuriyet, 6 Eylül 1989)*

Nüfusun yüzde 40'ı "Hintfakiri" gibi yaşıyor

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün, 1987 hane halkı gelir dağılımı araştırması, Türkiye nüfusunun yüzde 40'ını temsil eden 21.1 milyon kişinin, yıllık ortalama gelirinin 355 dolar düzeyinde kaldığını ortaya koydu.

Bu gelir düzeyi, Gana, Çad, Uganda, Moritanya, Leshoto, Zimbabve, Mauritus gibi Afrika ülkelerinin ortalama gelir düzeylerinin bile gerisinde kalıyor. Nüfusun en yoksul yüzde 20'sinin geliri ise, 258 dolar.

Türkiye'de nufüsun yüzde 40'ı "Hintfakiri gibi bir hırka bir lokmayla" geçiniyor. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 1987 hane halkı gelir tüketim harcamaları anketindeki gelir gruplarının nüfusa oranlanması, Türkiye'de 21 milyon 138 bin kişinin yıllık ortalama gelirinin 355 dolar olduğunu gösteriyor. Nüfusun yüzde 40'ını oluşturan 21 milyon 138 bin kişinin gelir düzeyi, haritada yerini dahi zor bulacağımız, isimini ilk kez duyacağımız bazı Afrika ülkelerinin altında bulunuyor. Nüfusun yüzde 40'ının aldığı gelir, Türkiye'nin ortalama 1080 dolar olan kişi başına gelirinin de ancak üçte birine varıyor.

DİE'nin gelir dağılımı araştırmasının Türkiye nüfusu rakamlarına oranlanması, ürkütücü sonuçlar ortaya koyuyor. 1987 yılında yapılan araştırma sonuçları yine aynı yılın, yıl ortası nüfusu ile dolar bazında yıllık milli gelir rakamlarıyla oranladık. DİE gelir dağılımı araştırmasında ilk yüzde 20'lik grup yüzde 4, ikinci yüzde 20'lik grup da yüzde 7 pay almıştı. İki grubun yüzde 11'i bulan gelir payı, Türkiye'nin 1987'de 68 milyar 237 milyon 328 bin dolar olan milli gelirinden ancak 7 milyar 506 milyon 106 bin dolarını alıyor. Yine aynı yılın 52 milyon 845 bin olan yıl ortası nüfusundan yüzde 40'ını oluşturan 21 milyon 138 bin kişinin yıllık ortalama geliri ise, kişi başına 355.1 dolar oluyor. Bu rakam Türkiye'nin kişi başına milli gelirinin, ancak üçte birini oluşturuyor. Milli gelirin yüzde 4'ünü almak durumunda olan en fakir yüzde 20'lik nüfusun gelir düzeyi ise, daha da içler acısı. 10 milyon 569 bin kişinin yıllık ortama geliri ancak 258.2 doları buluyor. Bu grubun en zengin yüzde 20'lik grup ile arasındaki gelir uçurumu farkı ise, tam 13.7 kat.

Türkiye nüfusunun yüzde 40'ını oluşturan 21 milyon 138 kişinin yıllık 355.1 doları bulan geliriyle pek çok ismi dahi duyulmamış Afrika ülkesinin gerisinde yaşadığı görülüyor. Nüfusun yüzde 40'ının aylık ortalama geliri ise 29.5 dolara geliyor.

Türkiye'deki gelir dağılımının bu kadar bozulmasına ana etken olarak enflasyon, ücret-maaş-taban fiyatı politikası ile, vergi politikası iç ve dış borçlar gösteriliyor. Bu kalemlerin gelir dağılımına olan olumsuz etkisi şöyle:

Enflasyon: Toplumun çok büyük bir kesimini oluşturan ücretliler, maaşlılar ile çiftçinin ürününe verilen taban fiyatlar, özellikle 1980'li yıllarda enflasyonun çok gerisinde kaldı. Yılbaşında ilan edilen resmi enflasyon tahmini oranlarına göre, bu kalemlerde artış

21.1 milyon Türkiyelinin aylık geliri ise 29.5 dolar düzeyinde kalıyor. Prof. Besim Üstünel, konuyu değerlendirirken, "Çok acıklı ve utanç verici. Bu, 1980 sonrası politikaların sonucudur" dedi.

yapılırken, yıl sonu enflasyon oranının, tahminleri ikiye katladığı görüldü.

Ücret-maaş-taban fiyatı politikası: Hükümet 80'li yıllarda ücret-maaş-taban fiyatı artışlarını enflasyonun kaynağı gibi gösterdi. Yılbaşında açıkladığı tahmini enflasyon rakamının üstünde bu kalemlerin hiçbirine artış yaptırmadı. Enflasyon tahmini ise hiçbir yıl tutmadı. Bu kesimler yükselen enflasyon ve gerileyen gelirleri ile, 80'li yıllarda sürekli kaybettiler.

Vergi politikası: 80'li yıllarda izlenen vergi politikasıyla çalışan kesimlerin vergi yükü artırılırken, sermaye kesiminin vergi yükü hafifletildi. Özel sektörün yaklaşık yüzde 65'lerde olan vergi yükü yüzde 23'e düşürüldü. Çalışanların vergi yükü de yüzde 25'ten yüzde 45'e çıkarıldı.

İç borçlanma: Yine 1980'li yıllarda özellikle de 1984'ten itibaren yoğun bir şekilde artırılan iç borçlanma, gelir dağılımında önemli ölçüde bozucu etki yaptı.

Türkiye'nin nüfusunun yüzde 40'ının yaşadığı gelir düzeyi ile, ancak "bir hırka bir lokma alabileceği ve bir Hintfakiri gibi yaşayabileceği" belirtilerek, bunun "utanç verici bir durum olduğu" vurgulandı. Eski Maliye Bakanlarından ekonomi profesörü Besim Üstünel, Türkiye'nin özellikle 1980'den sonra ve Özal döneminde izlenen bilinçli politikalarla geniş kitlelerin gelir düzeylerinin aşağıya çekildiğini belirtti.

Ücretler, maaşlar ve taban fiyatları sabit tutulup veya geriletilirken, buna karşılık fiyat artışlarının hızlandırıldığını kaydeden Besim Üstünel, şöyle konuştu: "Büyük kitlelerin reel gelirleri enflasyon yoluyla azaltıldı. Bu kitlelere yılbaşında kendilerinin tahmin ettikleri enflasyon oranı kadar artış verdiler, ama yıl sonunda enflasyon gerçekleşmeleri hep iki katı çıktı. Onun için de enflasyon geriye çekilmedi. Bu politika 1989'a kadar izlendi. Yerel seçimlerde akılları başına geldi. Artık bıçağın kemiğe dayandığını fark ettiler. Birtakım sosyal patlamalardan çekindiler. Yoksulluğun yarattığı talep noksanlığından dolayı, sanayinin etkilendiğini fark ettiler. Onun için de eski enflasyon tahribatını kısmen telafi edici bir ücret-maaş ve taban fiyatı zammı verdiler. Ama onu da taksitlendirdiler."

Türkiye'de para ve maliye politikalarının enflasyonun kontrolü için değil, gelir dağılımını bozmak için kullanıldığını savunan Besim Üstünel, "Bunun sonucunda yeni zenginler ortaya çıktı. Gelir grupları arasındaki büyük uçurumu kapatmak için de, göstermelik Fak Fuk Fon gibi, devlete babalık etme görevi verildi" dedi. *(Cumhuriyet, 29 Ağustos 1989)*

ONLAR NASIL YAŞIYOR?

Ülkeler	1985 yılı nüfusu (milyon)	1985 yılı kişi başına geliri (dolar)
Senegal	6.6	370
Gana	12.7	380
Pakistan	96.2	380
Sri Lanka	15.8	380
Zambia	6.7	390
Moritanya	1.7	420
Bolivya	6.4	470
Lesotho	1.5	470
Liberya	2.2	470
Endonezya	162.2	530
Morako	21.9	560
Filipinler	54.7	580
Fildişi Sahilleri	10.5	660
Yeni Gine	3.5	680
Zimbabve	8.4	680
Honduras	4.4	720
Nikaragua	3.3	770
Dominik Cum.	6.4	790
Nijerya	99.7	800
Tayland	51.7	800
Kamerun	10.2	810
El Salvador	4.8	820

Kaynak: Dünya Bankası 1987 Yıllık Raporu

Kongar'a göre uçurum daha büyük

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) ardından Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın da (TÜSEV) milli gelir dağılımı ile ilgili yaptığı araştırmanın sonuçları belli oldu. Araştırmaya göre, gelir dağılımındaki uçurum giderek bozuluyor. TÜSEV adına araştırmayı yapan Prof. Emre Kongar, "Bizim belirlemelerimize göre, milli gelir dağılımı DİE'nin araştırmasından da kötü çıktı" dedi.

Emre Kongar'ın araştırmasına göre, 1988 yılında nüfusun beşte birini oluşturan en zengin kesim, milli gelirden yüzde 59.1 pay alıyor. Buna karşın, nüfusun yine beşte birini oluşturan en yoksul kesimin milli gelirden aldığı pay da ancak yüzde 3.1 oranında gerçekleşti. Böylece, en zengin kesimin, en yoksul kesimden 19 kat daha fazla gelir elde ettiği ortaya çıktı.

Prof. Kongar, DPT'nin 1973, TÜSİAD'ın 1986 ve DİE'nin 1988 yılında yaptığı milli gelir dağılımı ile ilgili araştırmaların sonuçları ile TÜSEV'in belirlemelerinin birbirine yakın olduğunu da söyledi ve "Türkiye'de gelir dağılımı zaman içinde düzelmiyor. Tam tersine daha da bozulma eğilimi gösteriyor" dedi. *(Milliyet, 2 Eylül 1989)*

MİLLİ GELİRDEN ALINAN PAYLAR

	1973 DPT	1988 TÜSİAD	1988 DİE	1988 KONGAR
En fakir (%) 20	3.5	3.9	4.0	3.1
İkinci (%) 20	8.0	8.4	7.0	9.0
Üçüncü (%) 20	12.5	12.6	13.0	12.2
Dördüncü (%) 20	19.5	19.2	21.0	16.6
En zengin (%) 20	56.5	55.9	55.0	59.1

İşte korkunç gerçek

Devlet İstatistik Enstitüsü, kişi başına yıllık geliri 747 bin lira açıklayarak, Özal'ın "3 bin doları (6 milyon lira) buldu" sözlerini yalanladı.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nun (DİE) 1987 yılında gerçekleştirdiği ancak, sonuçlarının açıklanmasının gecikmesi nedeniyle üzerinde yoğun tartışmalar olan "hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi" sonuçları, nihayet açıklandı.

Açıklanan rakamlar Başbakan Turgut Özal'ın pembe tablo çizen rakamlarını yalanladı. Özal'ın "Kişi başına yıllık gelir 3 bin doları (yaklaşık 6 milyon lirayı) buldu" demesine karşın, DİE'nin anketinde bunun ancak 747 bin (yaklaşık 350 dolar) kadar olduğu ortaya çıktı.

Anket sonuçlarında 1987 yılı itibariyle kişi başına düşen yıllık ortalama gelir 747 bin 892 lira gibi düşük bir düzeyde görülürken, hanelerin ilk yüzde 20'lik bölümünün gelirden aldığı pay, yüzde 4, son yüzde 20'nin aldığı pay, yüzde 55 olarak hesaplandı. *(Sabah, 24 Ağustos 1989)*

Fuhuş ve gelir bölüşümü

Artık iktisatçıların ve istatistikçilerin gelir bölüşümü çalışmaları yapmalarına gerek kalmıyor. Gelir bölüşümü çalışmaları, gelirin dağılımının bozulup bozulmadığını saptamak içindir. Gerek kalmadı; artık bundan kuşku duymamayı gerektiren çok net ve öğretici çalışmalar saptanıyor. 1987 yılında fuhuş yaptıkları kuşkusuyla polisler tarafından izlenen kadınların sayısı 1398 iken 1988 yılında bu sayı 13671'e fırlıyor. On kat artıyor. Toplumda emeğini satarak geçimini sağlayamayan kadınların bir bölümü, en son çare olarak, vücutlarını satışa çıkarıyorlar ve böyle yapanların sayısında astronomik sıçramalar gözleniyor. Birkaç doğuştan hasta bir yana, hiç kimse vücudunu satarak para kazanmaya isteyerek başlamaz; ancak çaresizlikle bu yola girilir. Türkiye, 1988 yılında bir çaresizler ülkesi oldu. Kayıtlar ne kadar doğrudur ve emniyet istatistikleri ne kadar güvenilir; bütün bunlar ayrıdır. Ancak bir yıl içinde kendi imkânlarıyla ve vesikalanmadan fuhuş yaptıklarından kuşkulanılanların sayısında on kat artış, hem her türlü istatistik eksiklikleri bir kenara atıyor ve hem de ürkütücü bir tablo ortaya çıkarıyor. *(Toplumsal Kurtuluş, Mayıs 1989)*

İşportacı kadının dramı

45 yaşındaki Melahat Hanım, 10 yaşındaki oğlu Arif'i de yanına alarak Konak'taki altı katlı otoparkın tepesine çıkıp canına kıymak istedi.

Tezgâhının belediye tarafından kapatıldığını, kendisine yeni yer gösterilmediğini öne süren işportacı Melahat Mıhçın, yanına henüz 10 yaşındaki oğlu Arif'i de alarak altı katlı otoparkın tepesine çıkıp canına kıymak istedi. Bir ayağı teras duvarında, diğeri ise park halindeki otomobilin üstünde oğluna sarılmış halde duran ve sürekli belediye başkanıyla görüşmek istediğini söyleyen 45 yaşındaki Melahat Mıhçın, atlamak üzereyken İlyas Mübrek adındaki vatandaş ve polis tarafından tutulup içeri çekilebildi. Yarım saat süreyle olan biteni dehşet içinde izleyen binlerce İzmirli, işportacı kadın ve çocuğunun kurtulmasıyla rahat bir nefes alabildi. Polis tarafından karakola götürülen 45 yaşındaki Melahat Mıhçın, "Hastayım, oğlumla birlikte yaşıyoruz. Tutacak bir dalımız yok. Belediye de tezgâhımı kapayıp yeni yer göstermeyince başka çarem kalmadı" dedi. *(Hürriyet, 24 Ağustos 1989)*

İstanbul bu düğünü konuşuyor

ESKA Şirketler Grubu'nun sahibi Selim Edes'in kızı Elif Edes ile Cengizhan Üçgün'ün Çubuklu 29'da yapılan muhteşem düğünü İstanbulluların dilinden düşmüyor. Özal çiftinin şahitliğini yaptığı nikâh, Amerikan müzikal film sahnelerini andıran bir görkem içinde havuz başında kıyıldı. Bir tek kuş sütünün eksik kaldığı yemekli düğünde İstanbul Valisi, iş dünyasının önde gelen isimleri, bakanlar, politikacılar ve sanatçılar hazır bulundular. *(Sabah, 29 Temmuz 1989)*

Başarılı öğrenci, Robert'i kazandı ama...

Mühendis oğlu bile kolejde okuyamıyor

Robert Lisesi'ni 36'ncı sırada kazanan Mustafa Köse adlı öğrenci, babasının yüksek mühendis olmasına rağmen bu okula gidemiyor. Robert Lisesi'nin yıllık ücretini ödemeye güçleri olmadığını belirten baba Mehmet Köse, "Bir yardımsever çıkmazsa, çocuğumu bu okulda okutamayacağım" diyor. Özel Türk ve yabancı okullar sınavında da Türkiye 63'üncüsü olan Mustafa Köse'nin en büyük ideali, ileride bilgisayar mühendisi olmak. İlhami Ahmet Örnekal İlkokulu'nu da birincilikle bitiren Mustafa, Alman Lisesi'ne 26'ncı, Avusturya Lisesi'ne de 23'üncü olarak girme başarısını gösterdi.

Yaşam şartlarının günden güne ağırlaştığını söyleyen elektrik mühendisi baba Mehmet Köse, "Ayda 1 milyon lira kazanıyorum. Ev kirasına 400 bin lira veriyorum. Mustafa'nın bir kardeşi daha var, o da okula bu yıl başlayacak. Ne yapacağımızı şaşırdık. Çocuğumuzu ülkeye yararlı bir evlat olarak yetiştirmek istiyoruz. Ama şartlarımız buraya kadar" diye konuştu. Mehmet Köse, eşinin çalışmadığını da belirterek, "Burs için birçok yere başvurduk, ama sonuç alamadık. Bir yıllık ödeme olsa dişimizden, tırnağımızdan keser verirdik ama bu iş böyle değil" dedi. *(Milliyet, 24 Ağustos 1989)*

Grevci çocuğuna okul da yok

Grevde bulunan ve büyük maddi sıkıntı çeken demir-çelik işçilerinin büyük bölümünün, çocuklarının okul masraflarını karşılayamayacağı belirtildi. Bazı işçiler, Anadolu liseleri ya da yüksekokulları kazandıkları halde, çocuklarını bu okullara kaydettiremeyecekler. İsdemir'in elektrik bakım onarım bölümünden 118 bin lira maaşlı grevci işçi Salih Aktaş, ilkokul, ortaokul ve liseye giden Devrim, Osman, Diyar, Burcu ve Cansu adlı çocuklarını okula gönderemeyeceğini söyledi. Aktaş, "Durumu çocuklarıma da anlattım. Beni anlayışla karşıladılar. Onların eğitimsiz kalmalarının vebali, grevi uzatanların sırtındadır" dedi. *(Milliyet ,24 Ağustos 1989)*

Şahenk'lerin Hilton gecesi 2.5 milyar liraya çıktı

Rekor düğün

Gelinin şahitliğini Semra Özal, damadın şahitliğini Vehbi Koç'un yaptığı düğünde, ünlü Los Paraguayos Topluluğu'nun müziği eşliğindeki eğlence geç saatlere kadar sürdü. Tüm masrafların 2.5 milyar lirayı aştığı belirtilen düğünde, sadece orkideler için 300 milyon lira ödendi.

Doğuş Holding'in sahibi Ayhan Şahenk'in oğlu Ferit Şahenk, ABD'de Boston Üniversitesi'ndeki öğrenimi sırasında tanıştığı Bostonlu sanayici Fred Mc Intyre'ın kızı Dianne Mc Intyre ile önceki akşam Hilton Oteli Havuzbaşı'nda düzenlenen muhteşem düğünle evlendi.

İstanbul sosyetesinin önde gelenleri ile çok sayıda işadamı ve siyaset dünyasının tanınmış isimlerinden oluşan 1500 kişilik davetli topluluğunun katıldığı düğün, "yılın düğünü" olarak nitelendirildi.

Güney Amerikalı dünyaca ünlü topluluk Los Paraguayos'un düğün marşı ile saat 22.00 sıralarında havuzbaşına gelen genç çiftlerden gelinin tanıklığını Semra Özal, damadınkini ise ünlü işadamı Vehbi Koç yaptı. Hilton Oteli Havuzbaşı'nın dekorasyonu, kokteyl bahçesi ile etraftaki ağaçların ışıklandırılması, ayrıca masa örtüleri ve perdeler için Vakko firmasına toplam 400 milyon lira ödendiği bildirildi. Masaları süslemek üzere dışarıdan getirilen orkidelere 300 milyon lira harcandığı, Amerika'dan gelen çok sayıda misafiri ağırlayan Hilton dairelerinin, ücreti dahil tüm masrafların 2.5 milyarı aştığı öne sürüldü.

Amerikalı gelin Dianne Mc Intyre'ın gelinliği New York'tan getirtilen kumaşlarla modacı Canan Yaka tarafından hazırlandı. Davetliler için hazırlanan özel mönüde çeşitli deniz ürünleriyle her türlü yiyecek ve içecek mevcuttu.

Yılın düğününe Sağlık Bakanı Halil Şıvgın, SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, ANAP milletvekili Güneş Taner, SHP milletvekili Hikmet Çetin, işadamları Sakıp, Şevket, Erol, Hacı Sabancı kardeşler ile eşleri ve kızları, Ali Koçman, Erdoğan Demirören, YÖK Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı, aktör Kadir İnanır, Vitali Hakko, Üzeyir Garih, İshak Alaton, Yılmaz Ulusoy, Şarık Tara, Ali Rıza Çarmıklı gibi çok sayıda ünlü katıldı. Davetliler bir ara sahneye çıkan dansözlerden Sibel Barış, Semra Sun ve Gülnihal'i ayakta izlediler. Amerikalı konuklar ise Türk dansözlerin gösterilerini merakla izlerken, bol bol da fotoğraf çektiler. Yılın düğünü geç saatlere dek sürdü. *(Milliyet, 3 Temmuz 1989)*

(Haberin yayın tarihinde 1 ABD Doları 2150 TL'dir.)

Bozulan gelir dağılımı endişe uyandırıyor

Bölüşümde kriz korkusu

Türkiye'nin bir sosyal krize doğru gittiği ve birçok insanın "kendisini göreli yoksulluk içinde" hissettiği belirtildi. Milli gelirde uçuruma gelindiğinin "bir sabah saat 03.00'te radyoyla" anlaşılabileceğini, gelir dağılımındaki dengesizliği gidermek için yüksek gelirli grupların vergi yükü artırılırken, toplumdaki farklı çıkar gruplarının örgütlenip siyasal karar süreçlerine etki edebilmeleri gerektiği savunuldu.

Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti'nin düzenlediği "Para ve Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi" konulu panel dün İstanbul'da yapıldı. Oturum başkanlığını Şahap Kocatopçu'nun yaptığı panelin ilk konuşmacısı ODTÜ öğretim üyesi Prof. Dr. Merih Celasun, Türkiye koşullarında gelir bölüşümündeki bozulmanın bir ölçüde telafisi için yüksek gelirli grupların vergi yükü artırılırken, kamu harcamaları içinde eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerinin payının da genişletilmesi gerektiğini belirtti. Celasun, "Eşitsizlik kırsal kesimde daha fazla. Tarımda yığılma var. Türkiye'de birkaç yıl duralım dediğinizde feryatlar yükselir. Büyüyerek bölüşümü konuşmak gerekir. Vergilerle gelir dağılımı düzeltilemez. Dışarıya net kaynak transferi oldukça, bölüşümde olumlu gelişme olmaz" dedi.

İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Erdoğan Alkin, gelir dağılımını düzeltmek için önce adaletsizliğin derecesinin ve nereden kaynaklandığının tespit edilmesi gerektiğini ifade ederek, "Aksi takdirde farkında olmadan bazı grupların aleyhine bozulma artar" diye konuştu. Aynı üniversitenin öğretim üyelerinden Prof. İzzettin Önder ise, şu anki krizin sosyal krize doğru gittiğini söyledi..

Kalkınma için gereken sermaye birikiminin fedakârlıkla mümkün olduğunu "ama bunun da ortak yapılması gerektiğinin" altını çizen Önder, şunları söyledi: "Vergi sistemimiz arkaiktir. Topladığımız Kurumlar Vergisi kadarını istisnalar yüzünden toplayamıyoruz. Toplumu sarsmak lazım. Devletin gelir dağılımı politikalarında anlamlı adımlar atabilmesi, toplumdaki farklı çıkar gruplarının örgütlenip siyasal karar süreçlerine etki edebilmeleri koşuluna bağlı bulunmaktadır".

Konuşmacılardan sonra söz alan Prof. Besim Üstüncl, gelir dağılımındaki dengesizliğin eğitim ve servet farklılığı ile örgütlenme sorunlarından kaynaklandığını öne sürerek, "Dengesizlik o kadar birikmiştir ki yarın bir programa başlasanız, ancak dokuz yılda bu dengesizlik giderilebilir" diye konuştu. Prof. Memduh Yaşa ise, Prof. Erdoğan Alkin'i eleştirerek, "Uçuruma gelmediğimizi söylüyorsunuz. Bunun sabahın saat 03.00'ünde radyoyla anlarız. Sezai Okan'ın hatıratlarını okuruz. O noktayı beklememek gerek" dedi. Sosyolog Mübeccel Kıray ise, göreli yoksulluğun özellikle kentlerde yaygınlaştığını ifade ederek, yaptıkları bir araştırmanın küçük girişimcilerin yüzde 70'inin 1980'den bu yana kapandıklarını gösterdiğini hatırlatarak, "Bunlar daha sonra yine açılıyor. Küçük girişimcilik üçüncü, dördüncü kez batma noktasına gelmiş. Bu, göreli yoksulluğu artırıyor" diye konuştu. *(Cumhuriyet, 14 Haziran 1989)*

BİLİM VE TEKNOLOJİ

Az gelişmiş ülkelerle, gelişmiş sanayi ülkeleri arasındaki gelişme farkı gittikçe artıyor ve bir uçuruma dönüşüyor. Nedeni teknoloji.

Gelişmiş ülkeler kendi teknolojilerini yaratıyor ve geliştiriyorlar. Azgelişmiş ülkeler teknoloji transferiyle işi idare etmeye çalışıyorlar.

Transfer edilen teknoloji geri. Bu da az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere kaynak transferine yol açıyor. Gelişmiş ülkeler gittikçe zenginleşirken, az gelişmiş ülkeler onlara göre yoksullaşıyor.

Teknoloji üretmek bilime, bilimsel araştırmalara bağlı. Ülkenin eğitim politikasına bağlı. Laik bir eğitimi uygulayamıyorsanız, özerk üniversitelere ve bilim kurumlarına sahip değilseniz, eğitime ve bilimsel araştırmalara yeterli kaynak aktaramıyorsanız, dünyadaki bilimsel ve teknolojik yarışta geri kalmaya mahkûmsunuz. Bu mahkûmiyetin sonucu da yoksulluktur. Başkaları için çalışmak, başka toplumların refahı için kaynak transfer etmektir.

Bilimsel araştırma özgür bir ortam ister. Düşüncenin korkusuz, sansürsüz ifade edilebilmesi gerekir. Tabuların, şartlanmaların, yasal ve sosyal engellerin olduğu yerde bilim filizlenmez, teknoloji üretilemez.

Azgelişmişliği yenmek, bilimde ve teknolojide çağdaş düzeye erişmekle mümkündür. Zaten kıt kaynaklara sahip azgelişmiş ülkeler bunu nasıl başaracaklar? İleri teknolojiye sahip ülkelere nasıl yetişecekler? Kendi imkânlarıyla mı? Yoksa kaynaklarını birleştirerek mi?

Bugün sosyalist ülkelerdeki huzursuzlukların ve olayların temelinde de bu teknolojik sorun var. Sovyetler Birliği ile Batı arasındaki bilimsel ve teknolojik düzey farkı, sosyalist dünyada büyük sorunlar yarattı. Bu sorunların, çözümü, bilimde ve teknolojide Batı'yı yakalamakla mümkün.

Kalkınma vatan, millet nutuklarıyla olmuyor. Dünyanın en iyisi ve güçlüsü olduklarını ileri sürenler, başkalarının sokaklarını temizlemek durumunda kalırlar.

Türkiye'nin bilimsel yayın sıralamasındaki yeri 41 ile 47 arasında değişiyor. İsviçre milli gelirinin yüzde 2.80'ini, Japonya yüzde 2,74'ünü, Federal Almanya yüzde 2.70'ini bilimsel araşırmalara ayırırken, Türkiye ancak binde 2'sini ayırıyor. Ama Türkiye'nin savunmaya ayırdığı pay bunlardan fazla ve Türkiye, sayı olarak dünyanın 7'nci büyük ordusuna sahip.

Eğitim laik, üniversiteler özerk değil. Başta 141.,142. ve 163. maddeler olmak üzere, düzinelerle yasa, insanların resmi görüş dışında düşüncelerini açıklamasını engelliyor. Böyle bir ortamda hangi bilimsel araştırma yapılabilir? Örneğin, Türkiye'de Türkçeden başka dillerin ve Türk'ten başka etnik grupların olduğunu ileri sürenler cezalandırılıyorsa, hangi sosyolojik araştırmayı yapmak mümkün olacak? TCK'nun 141. ve 142. maddeleri karşısında, toplumun sınıfsal yapısıyla ilgili hangi bilimsel araştırmalar yapılabilecek?

Sadece paraya ve maddi değerlere öncelik veren bir değerler sisteminin egemen olduğu toplumda, kimleri bilimsel araştırmalara yönelteceksiniz ve bu alanda çalışanları ülkede nasıl tutacaksınız?

Azgelişmiş ülkelerin işi güç, hem de çok güç. Ama Türkiye için farklı bir imkân var.

Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girip girmemesi hep demokrasi, ekonomi ve kültür açısından değerlendiriliyor. Bu konudaki görüşlerin bilimsel araştırmalara dayandığını söylemek güç. Çoğunlukla önyargılarla hareket ediliyor. 6'ların AET'siyle 12'lerin AT'si arasındaki büyük farka ve solun çoğunlukta olduğu Avrupa Parlamentosu'nun etkinliğine rağmen, Türkiye'de AT'ye bakış, 30 yıldır halen değişmemiştir.

Türkiye, Avrupa Topluluğu'na girmekle teknolojik geriliği aşamaz mı? Türkiye'nin AT'ye girmesini gerektiren önemli iki nedenden birisi demokrasi ise, diğeri de teknolojik geriliği aşmak şansını elde edebilmesidir.

En çok konuşulması gereken bilim ve teknoloji, en az ilgilenilen bir konudur. Oysa toplumumuzun kaderi, bilim ve teknolojideki geri düzeyi aşıp aşmamaya bağlı.

Sayın Zeynep Atikkan'ın, Hürriyet'in 26 Haziran-2 Temmuz 1989 tarihli sayılarında, (Bilimin Dikiz Aynasında) başlığı ile yayınlanan yazı dizisinin önemli bölümlerini alıyoruz.

SEÇMELER

Türkiye, 21'inci yüzyılın, süper sektör gerçeğinin çok gerisinde

Bilimin dikiz aynasında

Dünya bilim sıralamasında Türkiye, yıllardan beri 40'ların altına inemiyor. Oysa, bilim sıralamasındaki ilk 20 ülke, araştırmaların ve bilimsel yayınların yüzde 80'ini elinde tutuyor.

21'inci yüzyılı kucaklarken, bütün dünyanın kabul ettiği bir slogan var: "Ya bilim, ya teknolojik sömürge". Dünya coğrafyasını bile değiştirebilecek güçteki teknolojik gelişmeye ayak uydurmak için, bugünden bilim havuzuna atlamak gerekli...

Zeynep ATİKKAN

Bilimsel araştırmalar konusunda dünya, inanılmaz fanteziler peşinde... Zengin ülkelerin gücü, en akıl almaz araştırmaları bile finanse edebilecek imkanlara sahip. Amerika'da, dahi nesillerin yetiştirilmesi amacıyla, Nobel'li bilim adamlarının spermlerini biriktiren özel bankalar bile mevcut. "Çatlak ses ve yaratıcılık" tezgâhında daha neler dokunmuyor ki...

Üç yüz kadar bilim adamı ve uzmanın iki yıl süren bir çaba ve katkısıyla gerçekleşen, Türkiye'nin bilim politikası belgesini hazırlayan eski devlet bakanlarından Prof. Nimet Özdaş'la İstanbul Teknik Üniversitesi'nde görüşüyoruz:

"Dünya bilim hazinesini, bilimsel yayınlar zenginleştiriyor. 1987 yılı göstergelerine göre, dünyada bilim alanında 'muteber' yayın sayısı bir milyonun üstünde. En çok bilimsel araştırma yapan ilk on ülke, bu yayınların yüzde 80'ini omuzlamış. İlk 40 ülke ise yayınların yüzde 98.5'ini tekelinde bulunduruyor." Bilim dilinde bunun anlamı "Bilimsel yayın yapıyorum, öyleyse varım" şeklinde. Amerikalılar da bunu, "Yayınlar yoksa yok olursun" formülüyle ifade ediyorlar. Yeryüzündeki diğer 120 ülkenin evrensel bilim havuzuna akıttığı damlaların oranı, sadece yüzde 1.5. Türkiye ise yıllardan beri, en iyi ihtimalle 41'inci, en kötü ihtimalle ise 46 veya 47'nci sıralarda yer alıyor.

Bir ülkenin bilim olimpiyatlarındaki yerini, beyinsel faaliyetlere ayırdığı pay da belirlemekte... Prof. Nimet Özdaş'ın da belirttiği gibi, Türkiye'nin araştırma-geliştirmeye ayırdığı kaynaklar çok düşük. Üyesi bulunduğu OECD'nin bilimsel araştırma raporlarında, Türkiye hanesi uzun yıllar boş bırakılmış... Derli toplu yeri toparlanamamış, veya OECD üyesi diğer 23 ülkenin gerisinde kalmaktan çekinilmiş.

SİHİRLİ YÜZDE BİR

Prof. Dr. Nimet Özdaş'ın bilim politikası çalışmaları sırasındaki danışmanlarından, Yük. İnşaat Mühendisi Ender Arkun'la bilim-

2000'li yıllarda, bilim kulvarında ilk 20'de koşabilmek için, milli gelirden, önümüzdeki ilk on yılda, yüzde 1; ikinci on yılda da, yüzde 2'lik bir payın araştırma-geliştirmeye ayrılması şart.

de çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın formülü hakkında konuşuyoruz...

"Sihirli yüzde bir. Yani, Türkiye, gayri safi milli hasılanın yüzde birini, önümüzdeki on yıl içinde araştırma ve geliştirmeye ayırırsa, önemli bir mesafe katetmiş olacak. Yirmi yıl içinde de, bu payın yüzde 2'leri bulması gerekiyor. Ancak, bu koşullarda nihai hedef olan, bilimde ilk 20'ye girmek mümkün olabilir. O zaman Türk bilim adamları, bilim havuzunda, serbest, kelebek, sırtüstü yüzebilecekler..."

BİLİMDE ULUSAL HEDEF

Prof. Dr. Nimet Özdaş, bilimde ulusal hedefin gerekliliğine inananlardan. Aynı görüşü, yurt içi ve yurt dışında çeşitli üniversite ve araştırma merkezlerinde çalışmış, genç bilim adamı Prof. Dr. Tolga Yarman da paylaşıyor. Prof. Yarman, "Sorunlar, genelde yörelere, ülkelere özgü olduğuna göre, bilim, özellikle ulusal boyutlar geliştirmek durumundadır" görüşünde. Prof. Yarman için, bilimde öne geçmek, füze veya denizaltı yapmakla eşdeğerli değil kuşkusuz:

"Araştırma-geliştirmeye paramız yok, yaklaşımına katılmıyorum. Önce, düşünmeye başlamak lazım. Yani özgürce düşünen, düşündüğünü söyleyebilen, araştıran insanlar yetiştirmeliyiz. Bence, birinci mesele insana yatırımdır. Özgür kafalı insan yetiştirmektir. Belli sayıda, belki bini aşmayan bir kritik kitle yetiştirilirse, sorun önemli ölçüde çözülür."

Bilimde ulusal hedef belirlemenin önemini kavramış ülkelerden biri de İsrail... "Savaşta yara almış tankları iyileştiren tank hastaneleri kurmuşlar. Yenisini imal etmek yerine, yıpranmış olanlara öyle parçalar takıyorlar ki, eskisinden daha sağlam oluyor. Bu çalışmalarının sonunda, Amerika ve Sovyetler Birliği, İsrail'den, harcamaları kısma yönünde birtakım dersler aldılar."

Prof. Yarman, Türkiye'deki "devşirme bilim" anlayışına; Ariane füzesine, Yıldız Savaşları'na katkı verecek Türk bilim adamı ekiplerinin çoğaltılmasına da inanmıyor. Bir düzey tutturmak için, Batı'nın meseleleri ile uğraşmak gerekmiyor. Bilimde aşama yapmak için, İngiliz'in veya Fransız'ın ördüğü duvara, bir tuğla eklememiz de gerekmiyor:

"Tuvaletler pis diyoruz; tuvaletlerin yapısının bize uygun olup olmadığını sorgulamıyoruz. Ben, tuvaletleri kirletenlere kızmıyorum... Nasıl olup da tuvaletin kirletilmesi problemini çözemeyen mühendis, teknik adamlara öfkeleniyorum... Çünkü bu noktada, düşünce, özgün düşünce başlıyor..."

Temel bilimlerde olduğu kadar, sosyal konular için de geçerli, temel bir soru ile karşı karşıyayız... "Yüzyıllardan beri, meselelerimizi ne ölçüde tezgâha alıp işlemeyi öğrendik? Bu meseleleri işlerken, ne ölçüde başarılı olduk?"

Prof. Yarman, çevre ve toplum için düşünmeyen üniversiteleri de eleştirirken, "Bunlar, üniversite değildir. Başka bir şeydir. Herhangi bir okuldur. Bu vasfı dahi, yazık ki hak etmeyebilir. Devşirme bilim bizde, şimdi artık sıkça rastlandığı gibi, pek sindirmeden, dışarıdan edinildiği şekliyle telaffuz etmekle yetiniliyorsa, bu taklit, tekrar ve ezber merkezidir" diyor.

Bilimde, bağımsız düşünmenin gereği bu kadar berrak şekilde ortaya konulurken, bi-

limle yakından ilgili çevrelerin de belirttiği gibi, 1983 yılında kanun hükmünde karamame ile oluşturulan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun bir türlü toplanamamasını izah etmek mümkün mü? Kimse de çıkıp bunu sorgulamıyor...

Bu gelişmeleri izleyince, Prof. Dr. Nimet Özdaş'ın, "Türkiye'de bilim yapmak, Müslüman mahallesinde salyangoz satmaya benzer" yaklaşımına katılmamak elde değil...

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI BİLİMSEL YAYIN PERFORMANSI

Yıl	Makale sayısı	Dünya sıralamasındaki yeri
1983	435	46
1984	501	44
1985	555	43
1986	612	45
1987	704	43

Kaynak: Science Citation Index verileri.

Türkiye'de hazırlanan ilk bilim politikasının mimarı Prof. Nimet Özdaş'a göre, "pahalıdır" diye teknolojiyi ülkelerinde üretmeyenler, bunu daha sonra "cehalet vergisi" olarak geri ödüyorlar...

Türk bilim dünyasının efsane isimlerinden Ord. Prof. Cahit Arf, "Liberalizm, çarşı pazarda olur. Hiçbir Batı ülkesi, verimli olarak kullandığı teknolojisini başkasına hediye etmez" diyor...

Boğaz sırtlarında, 26 Mart yerel yönetim seçimlerinden birkaç gün önce, bir akşam yemeği. Ev sahibi yabancı bir sigortacı, konuklardan iktidar partisi mensubu milletvekili Avrupa Topluluğu üyesi bir ülkenin Ankara Büyükelçisi'ne F-16 uçaklarının yapımı ile ilgili bilgi veriyor. Gelişmiş savaş uçaklarının Türkiye'de yapılıyor olmasının önemine dikkat çekiyor; bunun ciddi bir gelişmişlik ölçüsü olduğunu belirtiyor. Sohbet devam ediyor.

"F-16 uçaklarının imal edildiği fabrikayı gezdiniz mi eksalans?"

"Evet."

"Parçaların önemli bir bölümü Türkiye'de üretiliyor. İmalatta çok ileri bir teknoloji kullanılıyor. Türkiye'deki insan gücü de bu teknolojiyi uygulamakta son derece başarılı."

Büyükelçi dayanamıyor ve itiraz ediyor:

"Fabrikayı ben de gezdim, çok ayrıntılı bilgi aldım. Ancak, unutulmaması gereken önemli bir nokta var. Amerika, kendi kullandığı ileri teknolojiyi hiçbir ülkeye koklatmaz... Bunun istisnası yoktur."

Uluslararası güç dengelerini değiştiren teknolojinin transferi söz konusu olduğunda, bir kavram kargaşasıdır çıkıyor ortaya. Şu bir gerçek ki, Türkiye'nin teknoloji dünyasına katkısı, yok denecek kadar az. Türkiye, üretmediği bir matal üretmek zorunda.. Bunun da çözümü, ithalattan geçiyor. 1987 yılında, dönemin Devlet Bakanı Tınaz Titiz başkanlığında hazırlanan "Bilim ve Teknoloji Politikası İçin Çalışma Dokümanı"nda, liberal politikanın izleri var.. "Araştırma-geliştirmenin hedefi, bilgi edinmektir. Bilgiye, bizzat araştırma yaparak erişildiği gibi, başkalarınca

üretilmiş ve üretilecek bilgilere erişerek de sahip olunabilir."

Bugün Türkiye'de, siyaset, kamu ve özel kesimde söz sahibi mühendis iktidarı da bu anlayışa yakın değil mi?

Araştırmaya yılda 150 milyar dolar ayırabilen Amerika gibi devlerin yanında, Türkiye ve diğer pek çok ülkenin, mevcut bilgiyi, beceriyi satın alması doğal. Ancak, ne kadar, nasıl ve hangi noktaya kadar? Bu sorunun doğrudan yanıtı Prof. Nimet Özdaş'ta:

"Teknolojinin üç özelliği vardır. Önce teknoloji serbest bir mal değildir ve pahalıdır. Pahalıdır diye kendi ülkenizde üretmezseniz, bunu cehalet vergisi olarak ödersiniz. Teknoloji, tükenmeyen bir metadır, oysa teknolojiyi satın almak için ödenen paranın bir özelliği de, çabuk tükenmesidir. Tükenmeyen bir şeyi, tükenen bir şeyle ödemeye ne kadar dayanılır? Bazı teknolojiler size yasaktır... Bunlar, en gelişmiş en ileri olanlarıdır. Bir teknoloji, transfer edilebilecek kadar eskimişse başka ülkelere aktarılır. Bu, temel prensiptir."

TEKNOLOJİ VE TAKLİTÇİLİK

"Taklitçilik ve teknoloji hayranlığı", Üçüncü Dünya ülkelerinde bilimi tehdit eden iki temel unsur. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Hasan Yazıcı, Türkiye'de ister sosyal bilimlerde, ister fen bilimlerinde olsun, taklitçiliğin, bilim üretilmesini engelleyecek kadar yaygın olduğu görüşünde.... "Batı'nın teknolojisini taklit etmekle hiçbir yere varılmıyor. Taklitçilik, bir İngiliz'in dediği gibi, dikiz aynasından araba kullanmaya benziyor. Her zaman geriye bakarak gidiyorsunuz..."

Prof. Yazıcı, teknoloji hayranlığının özellikle tıpta, bilimi ciddi şekilde tehdit eder hale geldiğini belirterek, bir "rehavet" tehlikesinden de söz ediyor:

"Kristof Kolomb'un Amerika'ya gittiği zaman yerlileri kandırmak için incik, boncuk dağıtması gibi, kendimizi kandırılıyor gibi hissediyorum. Bilgisayarlar, onlardan çıkan kâğıtlar, veriler çok hoşumuza gidiyor. Bilgisayar kötüdür demiyorum, ama o, bize bir rehavet veriyor. Onların arkasındaki fikirleri tartışamıyoruz, onlara katkıda bulunamıyoruz."

Bilim yapmak için çok araç ve gerece ihtiyaç olmadığı görüşü de Prof. Yazıcı'dan... "Bütün önemli buluşlar, dönemeçler çok az araç ve gereçle gerçekleşmiştir. Önemli buluşlar, birkaçım insanların oturup düşünmesi, tartışması ve başka yeni fikirleri izleyebilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Teknolojiyi üreten bilimi tartışır duruma gelmeliyiz."

"LİBERALİZM ÇARŞIDADIR..."

Bilimde liberalizm olur mu? Aynı sorunu ömrünü "matematiğin güzelliğinde sonsuzluğu" aramakla geçirmiş dünyaca ünlü Türk bilim adamı Ord. Prof. Cahit Arf ile tartışıyoruz. Prof. Arf'ın Türk bilim yaşamında efsaneleşmiş bir adı var. Bebek sırtlarındaki evinde görüşmemizi sürdürürken, özgün kişiliğinin etkisinde kalmamak mümkün değil...

"Hiçbir Batı ülkesi, verimli olarak kullandığı teknolojisini başkasına hediye etmez. Liberalizm, çarşıda, pazarda olur. Teknoloji transferini marifet sayanlar, boyuna Kore modelini örnek göstermeye başladılar. Kore'deki endüstrinin sahibi Koreli değil, Amerikalı. Orada sadece insanı çalıştırıyor."

"Batı'da bizim için çok daha ilginç bir örnek var: Japonya... Japonlar, Batı teknolojisini, bilimini almaya, aşağı yukarı Osmanlı ile aynı zamanlarda başladılar. Ancak Japonlar, bizim izlediğimiz yoldan gitmediler. Önce bilim adamı yetiştirmeye çalıştılar. Teknolojiyi alırken, böyle toplu şekilde; 'gel yap' yoluna sapmadılar. Çalmaya çalıştılar."

"Benim ODTÜ'de öğretim üyesi olan bir Japon arkadaşım var. Türk vatandaşı, hatta Müslüman da olmuş. Japon mucizesini, 'eğer yabancı, bir işi yapabiliyorsa onu ben de ya-

parim' geleneğine dayandırıyor. Japonlar ise bu yaklaşımla girdiler ve bugün dünyanın sayılı teknolojisine sahipler. Ya biz? 'Yabancı işliyor ben seyrediyorum', rahatlığını bir türlü kıramıyoruz..."

OECD ÜLKELERİNDE BİLİME KİM DAHA CÖMERT?

Ülkeler	Araştırmaya ayrılan kaynakların milli gelire oranı
Amerika	yüzde 2.74
Japonya	yüzde 2.74
Almanya	yüzde 2.70
Fransa	yüzde 2.25
İlgiltere	yüzde 2.42
İtalya	yüzde 1.14
Kanada	yüzde 1.42
İspanya	yüzde 0.57
Avustralya	yüzde 1.20
Hollanda	yüzde 2.21
İsveç	yüzde 2.80
Belçika	yüzde 1.61
İsviçre	yüzde 2.30
Avusturya	yüzde 1.31
Yugoslavya	yüzde 0.88
Danimarka	yüzde 1.24
Norveç	yüzde 1.82
Yunanistan	yüzde 0.33
Finlandiya	yüzde 1.59
Portekiz	yüzde 0.45
Yeni Zelanda	yüzde 1.00
İrlanda	yüzde 0.92
İzlanda	yüzde 0.73
Türkiye	yüzde 1.20

Kaynak: OECD - 1986

Osmanlı'da, en zengin ansiklopedik bilgi mönüsünü sunanlara, "âlim adam" denirdi...

Âlim mi, hafız mı?

Osmanlı'da uzun yıllar bilim, bir tür ansiklopedi gibi anlaşılmış. Âlimler, "filan şöyle dedi, falan böyle" dedi türünden ne kadar çok hikmet sıralarsa, büyük adam sayılmış, itibar görmüş. Zamanla, Batı'da silahların şekli değişip tüfek devreye girince, Osmanlı'nın eski rahatı kalmamış.

Cumhuriyet döneminde teşvik gören bilim adamının zor günleri, 1950'lerde başlamış. Bilim Kurulu'nun ilk başkanı, dünyaca ünlü matematikçi Prof. Dr. Cahit Arf'ın da belirttiği gibi, 50'lerden sonra, genç bilim adamları insanca yaşayabilmek için, ek iş aramaya başlamışlar.

Bilim Kurulu'nun ilk başkanı Prof. Arf ile bilim adamının statüsünü, toplumdaki yerini konuşuyoruz:

"Bilim, üstün zekâ, deha meselesi değil. Sadece, anlamak arzusunun güçlü olması gerekiyor. Çevre de müsait olunca, bu arzusu olanlar, her şeyi feda ediyor, dikkatlerini çalışmalarına yoğunlaştırıyorlar."

Çevrenin müsait olması hangi koşullara bağlı? Bunun çok basit kuralları var. Prof. Arf'ın da belirttiği gibi, "Bilim adamının maddi zenginlikle hiçbir ilgisi yoktur... Bakkal, kasap, ev kirası gibi işlerle uğraşmak istemez. Eğlenceye zaman ayıramaz. Bilim adamlığı, biraz da aristokratik bir meslek... Bilimle uğraşanlar, rütbe için çalışmazlar. Rütbe, onların işine yaramaz..."

"Bu durumda, onları teşvik etmek gerekmiyor mu?"

"Bu çeşit adamların, bakkal-çakkal, kasap düşünmeyecek şekilde, yaşamalarını sağlamak şartır. Sonra da, onları rahat bırakmalıdır. Yaptıklarını, ancak kendi benzerleri anlayabilir, değerlendirebilir. İlim faydasızdır demiyorum... İlim yapanlar o faydayı hedef almazlar. Eğer, bu tür insanlar yetiştirmezsek, 30 sene sonra, hâlâ bugünkü durumda oluruz."

Boğaziçi Üniversitesi, Çevre Bilimleri Fakültesi'nde "fotosentez" konusunda, sessiz sedasız çalışmalarını sürdüren genç bilim adamı Prof. Dr. Ömer Saygın da, yukarıdaki görüşleri paylaşanlardan... "Klasik araştırmacı, Türkiye'de yaşayamaz" diyor. "Bu nedenle de, Türkiye'deki bilim adamı potansiyeli kullanılamıyor."

LİBERALİZM VE FAKİRLEŞME

Cumhuriyetle birlikte, kıt imkânlara rağmen bilimin önemi kavranmış... Bilimin zor günleri, 1950'lerde başlıyor.. Prof. Arf'a göre, "50'lerde, bugünkü gibi, 'liberalizm' adı altında 'fakirleşme' dönemi başladı. Yaşam zorlaştı. Genç bilim adamları, insanca yaşayabilmek için, ek iş aramaya başladılar. Ek iş aramak demek, bilimi aksatmak demektir... Bu durum, 60'lara kadar devam etti."

Bilim adamı, çevre şartlarından ne kadar az etkilenmeye çalışırsa çalışsın, toplumda hâkim değerlerden, yargılardan kendini soyutlayamıyor. Türk toplumu için, bilim adamının statüsü nedir? Şair-yazar Hilmi Yavuz'un bu noktadaki yorumu şöyle:

"Türkiye'de tüpgazla otomobil yürüten adam, bilim adamı sayılır da, Cahit Arf'ı pek kimse bilmez. Bilim adamı pek çok kişi için, pratisyen ve uygulayıcı kimliği ile Edison'dur..."

Bilim ve teknoloji dünyamıza hâkim olan, sürekli "tren kaçırmışlık" psikolojisinin tarihi kökenleri var mı? Bilim dizimizi hazırlarken görüştüğümüz pek çok bilim adamı, günümüzü aydınlatmak için, tarihle şu köprüleri kuruyorlar:

"Bu toplum, refahını, mutluluğunu tarihi boyunca zaptettiği ülkelerdeki insanların ürettiklerini elde edip kullanma ilkesi üzerine kurmuş. Böylece, bilimi kullanmaya ihtiyaç duymamış. Ülke kaybetmeye başlayınca, işler giderek zorlaşmış. Müslüman oldukları için, hadislerdeki 'bilimi nerede bulursan al, öğren' yaklaşımıyla bilimi öğrenmeye çalışmış. Osmanlı'da bilim, bir tür ansiklopedi gibi anlaşılmış. Bilim adamı, 'filan şöyle dedi, falan böyle dedi' türünden, ne kadar çok hikmet sıralarsa büyük adam sayılmış, itibar görmüş. Ancak zamanla, Batı'da silahların şekli değişip tüfek devreye girince Osmanlı'nın eski rahatı kalmamış. Bunun da farkına, 150 yıl önce varmış."

ANSİKLOPEDİYİ GELİŞTİRMEK

Farkına varmış, fakat alışkanlığı nedeniyle, ansiklopedilerdeki bilgiyi geliştirmekle işin altından kalkabileceğini sanmış. Ansiklopedik bilgileri artırmış ve boyuna kopya etmeye başlamış. Cüppe yerine redingot giyip Batılıların fabrikalarının benzerini kurarsa, sorunları çözebileceğini sanmış. Önce cüppe yerine ceket-pantolon giyip, daha sonra yabancılara imtiyaz tanıyarak fabrika kurdurmuş... Ondan sonra da, yabancıdan matematiği, fiziği öğrenmeye çalışmış. 19. yüzyılın son çeyreği, yabancı bilim yayınlarının tercümesiyle geçmiş... Aralarında, "Bunu ben de yazarım" diyen,Vidinli Tevfik Paşa gibi, bir iki istisna ancak çıkmış.

Bugün de durum, çok farklı değil... Tekrar, taklitçilik ve bilgi yığmacası, bilimselliğin ön koşulu gibi gözüküyor. "Abdi İpekçi Eleştiri Yarışması" birincilik ödülü sahibi Doç. Dr. Zehra İpşiroğlu'nun Gösteri dergisi'ndeki şu gözlemleri, dünden bugüne, pek fazla değişiklik olmadığını ortaya koyuyor:

"Bilimsellik deyince, akla ansiklopedik bilgi geliyor. Ne denli bilgi yığmacası yaparsanız, o kadar saygınlık kazanıyorsunuz. Bilimsel bir yazı ne kadar anlaşılmaz ve karmaşıksa, o denli bilimsel sayılıyor.." Prof. Dr. Tolga Yarman da, durmadan kendi kendini tekrar eden, şarkılarını, şiirlerini bile yenilemeyen bir toplumda, bilim yapmanın çok zor olduğunu belirtiyor.

Araştırmacılara göre, süper sektörde ilerlemenin tek çıkış yolu var:

"Bağımsız düşünce ile geleceğe yatırım..."

Ülkemizde, Osmanlı'dan bu yana, geri plana itilen sosyal bilimlere, hep üvey evlat muamelesi yapılmış. Sosyal bilimler, "bürokrat yetiştirme deposu" olarak görülmüş, araştırmalar bir kenara itilmiş...

Türk sosyal bilimlerinin, dünya bilimsel literatöründeki yeri, çok geri. Fen ve sosyal bilimlerdeki toplam 4026 yayından, sadece 143'ü sosyal bilimlere ait. Öbür yayınlar sağlık, fen ve mühendislik alanlarında...

"Sosyal bilimciler meseleleri çözemezse, temel bilimcilerin Amerika'yı keşfetmesi beklenemez. Ortada, çözülmesi gereken bir mesele var; Toplumca özgün düşünmeye başlamak. Sosyologlar, koşullanmaları aşamazlarsa, olaya çok daha az vakıf teknik adamların, kendi öz şartlanmalarını kolay kolay kırabileceklerini sanmıyorum..."

Bu sözler, bir nükleer fizikçi bilim adamına ait... Prof. Dr. Tolga Yarman, tepedeki mühendis iktidarına rağmen, sosyal bilimcilerin, toplum meselelerini tezgâha alıp dokumalarını istiyor...

Prof. Yarman'a göre, iş; sağda Adam Smith ile Keynes'i, solda Marx'ı tercüme etmekle bitmiyor. Birkaç yılda bir, süslü bir paketle reçete yollayan IMF'nin hediyesini geri çevirebilmek için, özgün düşünce gerekli. Hukuk şablonlarını meydana getirirken de...

"ÇATLAK SES GEREK"

Prof. Yarman'ın bilimde özgün düşünce rehberi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hasan Yazıcı'nın "çatlak ses" formülüyle de bağdaşıyor:

"İnsanların bilim üretmesi için, etrafta kabul edilen dogmalardan memnun olmamaları lazım. O dogmadan memnun olmadıklarını, önce kendi kendilerine, sonra da çevreye söylemeleri lazım... Ama sorun, çatlak ses çıkarmakta. Türkiye'de, çatlak ses beğenilmiyor."

Sosyal bilimlerde "çatlak ses" çıkaranların, özgün düşünce üretenlerin sayısı o kadar az ki... Bu sığlığı, dünya bilimsel yayın rehberlerinden izlemek mümkün. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Farmasi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Kasım Cemal Güven, dünya bilim havuzundaki araştırmalarında, çok az sayıda Türk damlacığına rastlıyor:

"Türk sosyal bilimlerinin, dünya bilimsel literatüründeki yeri pek iç açıcı değil. Dünya bilimsel yayın literatüründe, fen ve sosyal bilimlerde, Türkiye'nin katkısı toplam 4026 ya-

yınla sınırlı. Bunun, 3883'ü sağlık, fen ve mühendislik ve ancak 143'ü sosyal bilimlere ait. Sosyal bilimlerdeki performansımız, toplam yayınların sadece yüzde 3.55'ini oluşturuyor."

Bu düşük performansın nedeni, biraz da, sosyal bilimlere toplumca üvey evlat gibi bakılmasından mı kaynaklanıyor? Kuşkusuz, bu pek çok ülke için de geçerli. Ama, galiba bizdeki kadar horlandığı yer de, pek yok. Kalkınmaya engel, ayak bağı, boş laf üreten gibi görenler bile mevcut.

Doç. Dr. İlber Ortaylı'nın, birkaç yıl önce fen liseleri gibi, edebiyat liselerinin de açılması yolunda bir önerisi vardı. Bu liselerde; Latince, Yunanca, Arap harfleri, Osmanlıca, Balkan kültürü gibi, sağlam bir sosyal bilimcinin yetişmesi için gerekli temel bilgiler öğrenilecekti... Böyle bir öneriyi ciddiye alan çıkmadı. Liselerin en iyi öğrencilerinin tercih ettikleri bir alan değil, sosyal bilimler...

"Sosyal bilim mi, fen bilimleri mi?" tartışması, bundan yüzyıl önce de gündemde Türkiye'de yayınlanan ilk popüler bilim dergisi Güneş'in amacı, "edebiyat okuyucularının ilgisini fen konularına çekmek" idi. Derginin kurucusu Beşir Fuad'a göre, bilim yalnızca "müspet ilim"di. Sadece okuyucu kazanmak için, "metafizik" konuların dergide yer alması gerekiyordu...

ARAŞTIRMACI MI, BÜROKRAT MI?

Siyaset bilimcisi Prof. Dr. İlter Turan, dış tribünlere de oynayan bilim adamlarımızdan. Yabancı üniversitelerde ders veriyor, uluslararası bilimsel yayınlarda adı geçiyor. Prof. Turan'ın Türkiye'de sosyal bilimlerin kısır döngüsüne teşhisi, tarihsel açıdan:

"Sosyal bilimlerin gelişim çizgisinde, geçmişten kaynaklanan bir gelenek yok. Sosyal bilimler, devletin bürokrat ihtiyacını karşılamak, devleti meşrulaştırmak için gelişmiş. Sosyal bilimciler, Türkiye'de gerçeği aramak üzere yola çıkmamışlar. Bu nedenle de, Türkiye'de en çok tanınan sosyal bilimciler, siyasetle iç içe geçmiş olanlardır. Yurt dışında tanınanlar ise, bambaşka isimlerdir. Sosyal bilim araştırmaları teşvik görmüyor. Planlama kendisine yakın gördüğü kadrolara, pratik içerikli araştırmalar ısmarlıyor. Teorik endişesi olmayan araştırmaların, dünya bilimine hizmet etmesi beklenemez..."

Sosyal bilimcilere hep kuşkuyla bakılması da, ciddi bir engel değil mi? Bilkent öğretim üyelerinden Prof. Dr. Metin Heper'in bir yazısındaki şu görüşler, bu sorunun yanıtını veriyor:

"Türkiye'de sosyal bilimler hep atlandı. Önceleri hukukçular, şimdilerde teknokratlar söz sahibi olmaya başladı. Oysa, hukukçular, sosyal bilimciler ve teknik bilimciler birlikte çalışmalı. Gerçekten de, devleti yönetenler, üniversitelerdeki sosyal bilimcilerle işbirliği yapmaktan çekiniyorlar. Türkiye açısından Ortadoğu'nun önemi ortada, fakat hiçbir üniversitede 'Ortadoğu araştırma merkezi' yok. 'ABD ve Sovyetler Birliği ile ilişkiler merkezi' kurmak, kimsenin aklından geçmiyor. İlgili bakanlıklar, bu tür merkezleri desteklerse, buralar fonlara akar ve araştırmalar yapılır."

Araştırmacı sosyal bilimcinin, kendi yağı ile kavrulmasından başka çare yok Türkiye'de... İstanbul Siyasal Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Şükrü Hanioğlu, az imkânla, sosyal bilim tarlasına sayısız tohumlar saçan bir siyaset bilimci. Doç. Hanioğlu, tipik bir araştırmacı örneği mi, yoksa bir istisna mı? "Bir memur çocuğu, düşük tüketim seviyesiyle yetiniyor. Engel tanımayan bir kişiliği var, 'Bu memlekette hiçbir şey olmaz' diye düşünenlerin yurt dışında da çok şey başaramayacağına inanıyor. 'Gönül veren, katlanır' yaklaşımı ile cilt cilt kitaplar yayınlanıyor."

ÖZGÜR DÜŞÜNCE ŞART

TÜBİTAK gibi bir "Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu" kurmak kimsenin aklına gelmiş mi? Neden olmasın? Böyle bir kurumun Türkiye'de ve dünyadaki sosyal bilimler evrenini ışıklandırmasını düşünmek bile, büyük bir mutluluk değil mi?

İster sosyal, ister fen bilimlerinde olsun, mesafe almanın yolu, özgür düşünceden geçiyor. Prof. Yarman'ın da dediği gibi, ya uluslararası entegrasyonda bize verilen görevleri yüklenip "idame-i hayat" eyleyeceğiz, ya da yol açan, yol gösteren bir toplum olacağız. Çözüm sadece araştırma-geliştirme yatırımı değil, insana yatırımdır. Meşaleyi, özgün düşünen insanlara vermektir....

ŞİRKETLER, ARAŞTIRMAYA NE KADAR PAY AYIRIYORLAR?

	Yıllık harcama toplam ciroya oranı
Boeing	624 milyon dolar/yüzde 5.4
Lockhead	549 milyon dolar/yüzde 4.8
Chrysler	798 milyon dolar/yüzde 3.0
Ford	2 milyar 514 milyon dolar/yüzde 3.5
GM	4 milyar 381 milyon dolar/yüzde 4.3
Dupont	1 milyar 223 milyon dolar/yüzde 4.0
DowChemical	670 milyon dolar/yüzde 6.0
Monsanto	557 milyon dolar/yüzde 7.3
Westinghouse	216 milyon dolar/yüzde 2.0
Motorola	624 milyon dolar/yüzde 7.8
Honowell	289 milyon dolar/yüzde 4.3
ITT	870 milyon dolar/yüzde 8.8
Matsushita	490 milyon dolar/yüzde 4.1
Philips	960 milyon dolar/yüzde 7.3
IBM	1 milyar 560 milyon dolar/yüzde 6.0

HANGİ ÜNİVERSİTE NE KADAR DIŞ YAYIN YAPIYOR?

Üniversitelerimiz	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
İstanbul Üniversitesi	77	66	57	75	80	84	57	66	86
Hacettepe Üniversitesi	74	85	42	55	79	73	60	100	90
ODTÜ	60	55	80	80	94	69	70	91	90
Ankara Üniversitesi	36	50	39	28	28	23	39	58	72
İstanbul Teknik Üniversitesi	36	27	26	30	25	22	32	33	49
Ege Üniversitesi	26	20	30	29	24	26	13	27	21
Boğaziçi Üniversitesi	8	24	14	23	20	10	16	16	25
Çukurova Üniversitesi	3	7	9	9	17	18	11	16	10
Karadeniz Üniversitesi	6	3	6	9	5	7	2	11	6
Atatürk Üniversitesi	1	2	5	5	6	8	9	11	14
Gazi Üniversitesi				6	7	9	5	13	21
Erciyes Üniversitesi				1	7	10	7	11	10
Uludağ Üniversitesi	1	5	1	5	5	3	1	4	11
Dicle Üniversitesi			-	5	5	4	7	10	7
Gülhane Tıp Fakültesi		2	7	1	2	3	1	4	3
Anadolu Üniversitesi	3	1	2	3	1	5	-	5	6
Diyarbakır Üniversitesi	3	2	4		-		4	-	2
Dokuzeylül Üniversitesi			-	-	5	3	5	5	9
Cumhuriyet Üniversitesi			1	1	2	3	3	2	9
Ondokuzmayıs Üniversitesi		1		1	2	4		8	13
Yıldız Üniversitesi				2	2	2	-	2	3
Fırat Üniversitesi					1	1	2	2	6
Marmara Üniversitesi				-	1	-	3	2	14
Trakya Üniversitesi				3		1		-	1
Antalya Üniversitesi					2		-	2	5
Selçuk Üniversitesi					2		1	2	5
Bilkent Üniversitesi									11
Akdeniz Üniversitesi									2
İnönü Üniversitesi									2

Darwin'in kuramı, genetik bilgisayar programlarına kaynak oluşturuyor

Cren MANUEL

Doğal seçme kuramları, bir jet makinesinin başarısını artırmaya uğraşan mühendisler için, olasız bir esin kaynağı gibi görünüyor. Şimdilik, Birleşik Devletler'in Genaral Electric'i, Charles Darwin'in düşüncelerine dayanarak sorun-çözüm yapan bir yöntem kullanan hava makineli gaz türbininin yakıt tüketiminde, bir sentlik tasarruf sağlayabilmiştir.

GE'nin (General Electric) görülmedik bilgisayar programı, makinenin türbin bıçaklarının tasarımını düzeltti. Eğer, bütün sivil uçak sahiplerince, yakıt tüketiminde bir sentlik tasarruf yapılabilir ve başarılabilirse, yılda, toplam olarak 70 milyon dolarlık bir değer kazanılacaktır. David Powell'a göre, New York'ta, Schenectady'de GE'nin Mühendislik Sistemleri Laboratuvarı'nda geliştirilen bir makine, sorun-çözüm yöntemlerinin becerisini (algoritma diye bilinen), ileri sürdükleri yeni yaklaşımları, genetik'e dayandırdılar. Bilgisayara verilen program, diğer türbin öğelerine, elektrik motorlarına ve ışıklara hemen salıverildi. Arada, yeni bıçaklarla (çarklarla) örnek makine için, 250 bin dolar harcanmış oluyor. Yasalar, Darwin tarafından bulundu ve canlıların nasıl evrimleştikleri, kendi soylarını nasıl sürdürdükleri, ardıllarınca tanımlandırıldı. Bir bilgisayarda genetik algoritma (uziş) benzeri genetik yasaları tasarımlanıyor ya da evrim tasarıları başarıyla amaçlanıyor. Türbin bıçaklarını bir örnek olarak alan bir insan yönetici ve onlar gibi görevliler, bilgisayara, halkı hareketlendiren birkaç makul tasarım yerleştirdiler. Her tasarım, tahmin edilen yakıt verimliliğini, gerçeğe uygun deneme yapan bir aygıt, çabucak gözden geçiriyor. Çiftler, her "soy"dan öğelerle rasgele seçilmişler ve yeni tasarımlar yaratılmış. Birkaç hatalı örnek, "gen dönüşümü" öykünmesini ortaya koyuyordu ve yeni tasarımlar, deneme aygıtında yineleniyordu. Yöntem, yeniden üretim için, seçilme olasılığı olan en başarılı tasarımlarla, binlerce kuşak için yinelenmiştir. Er geç, ıslah edilen seçilemez olacktır. Görülüyor ki, organizmanın oluşumuna en elverişli duruma ulaşılmıştır.

Genetik algoritmalar, önce 1905'lerde araştırılmaya başlanıldı. Ancak, başarı için çok çok güçlü bilgisayar gerekliydi. İleri atılımlar, bu sorunu çözümlemişti ve programların bazıları, bir bilgisayar çalışanına mutluluk veriyordu. Mühendislik (engineous) denilen GE'nin programı, bir otomatik tasarım sisteminde, gerçeğe uygun deney yapan aygıt yaşamsaldır; çünkü, sistem tasarım, en işe yarayan bilgiyi gerektirir. Doğada, bu rol, kötü hava, hastalık, ve yırtıcılar (hayvan) tarafından yerine getirilir. Bilgisayara verilen bunca iş programları, taklit edilecek, örneğin birçok birimler, kâr için yatırılan sermayenin sıkışıklığını hesaplayacak.

Mühendislik sistemi, alışılmış sayısal sorun-çözüm yöntemlerini de kullanabilir. Yetkin bir sistem, yapım durumundadır, tasarım sürecinin her aşamasında, en umut verici tekniği öğrenmemize izin verecektir. Alabama Üniversitesi'nde, Tuscaloosa, türlü tasarım görevleri için, genetik algoritmalar denemiştir. Mekanik mühendislik yardımcı projesini, David Goldberg, plastikle güçlendirilmiş cam tabakalarından fırlatılan bir "koni sisi" tasarımının çok başarılı olduğunu söylüyor. "Gelenceksel yöntemlerin yetmeyeceği zaman, genetik algoritma bir yanıt buldu." O, genetik algoritmanın artan bir ilgiyle, uluslararası bir oluşum aşamasına vardığına işaret ediyor.

UK'da (United Kingdom-Birleşik Krallık), İntelligent Systems Centre of PA Com-

puters and Telecommunications'ın kıdemli danışmanı Paul Sachs, şirketinin, altı ay içinde, genetik algoritma üzerine, fabrika tasarım sistemlerinde köklü öneriler sunacağını umduğunu söylüyor. Buckinghamm Üniversitesi ile özel işbirliği yapılıyor. İş, sorunları tasarlama süreciyle, yılın başlarında, Londra-temel PA yaklaşımı, şirketlerin bir atılımıyla yönlendirildi. İmalat aşaması, denetleme açısından güç olabilir ve darboğaza girmekten kaçınılabilir. Teknik bir imgesel yapım tasarımın orta boyda hazırlanmış bir benzerini yapmayı, özel bir bilgisayarda ve sonra kullanılan genetik algoritmada en iyi işleyen yordamı bulmayı içerir. Gerçi, katılınabilecek milyonlarca program tasarı vardır. Onlardan üstünlük kuran, hemen geliştirilebilir en elverişli birine inanılır. Programlarında, tasarımları, bağımsız bir duyarlıkla başa çıkmayı görmek için, yabanıl hayvanları tanıtmış olan kavram, Londra'daki City Üniversitesi'nden Prof. Derek Hitchkins tarafından bir adım daha ileri götürülmüştür. EASAMS'ın, GEC'in ikincil askeri elektronik sistemleri taslak yönetmenlerinden biri, yeni bir savaş uçağında olduğu gibi, silah projelerinin, ilk tasarıma yardım edeceğine inanıyor.

O diyor ki, belli başlı ayrıntılar, ağırlıkta ve hızda olduğu gibi, daha başlangıçta, düşman donanımlarında ve teknolojisindeki değişmeler ve tüm değerler hakkında bilinenlerin yetersiz olduğu zamandaki gibi, sabitleştirilmişti. Onun sistemi, sysmorph, en iyi tasarımları geliştirmek için, genetik algoritmayı kullanır, sonra da, düşman donanımlarına karşı, yeni donanımları, "bütün küresel nesnelerin çevirgeçlerini (düğmelerini)" geliştirebilirdi.

Yırtıcı hayvan ve av, çoğu zaman, evrimleşiyor. Var olan savaş benzeteçleri (simulatör), on yıllarca etkin olabilecek savaş tasarımlarına yardımcı olabilmiştir. *(Financial Times, 18 Ağustos 1989)*

Çeviren: Sadık Munzuroğlu

NATO Genel Sekreter Yardımcısı:

"Teknolojisi olmayan, olana yetişemez"

NATO Genel Sekreter Yardımcısı Amerikalı Senatör Mack Mattingly, gelişmiş teknolojiye sahip olmayan ülkelerin modern teknolojiye sahip ülkelerle ortak yatırıma gitseler bile, savunma sanayilerini tam anlamıyla geliştirmelerinin mümkün olmadığını söyledi.

Mattingly, bu konuşmayı Uluslararası Savunma ve Havacılık Fuarı İDEA '89 çerçevesinde dün Ankara'da düzenlenen, "Konvansiyonel Silahların Modernizasyonu" konulu seminerde yaptı.

NATO Genel Sekreter Yardımcısı'nın, "Yanlış anlamayın; F-16 projesini eleştirmiyorum, bu ortak yatırım Türk savunma sanayiine yarar getirecektir. Ama, savunma sanayiinde nasıl üretim yapılacağını bilmek ile know-how'e sahip olmak arasında fark vardır. İkinci taraf doğal olarak daha avantajlıdır. Bu nedenle teknolojisi gelişmemiş ülkeler araştırma ve geliştirmeye daha çok önem vermelidirler" dedi. Cumhuriyet muhabirine, "Mattingly tam bir politikacı gibi konuştu. Ortak yatırım elbette teknoloji transferidir. Ama bu işte kârlılık da esastır" dedi.

NATO Genel Sekreter Yardımcısı Amerikalı Senatör Mattingly, konuşmasında Batılı ülkelerin savunma ve dış yardım bütçelerinde kısıtlamaya gittiklerini anlattı ve ileri teknolojiye sahip olmayan ülkelerin gerçekte dış yardımdan çok, kendi sanayi kapasitelerini geliştirmeleri gerektiğini söyledi.

Mattingly, savunma sanayiilerini azgelişmiş olarak nitelediği NATO'nun güney kanadındaki (Türkiye, Yunanistan ve Portekiz) ülkelerin, Akdeniz'in güvenliği için kendi aralarında bir teknolojik işbirliğine gitmelerinden yana olduğunu belirtti. *(Cumhuriyet, 4 Mayıs 1989)*

Ders kitabı terörizmi

Amerikalı çocuklara evrim diye bilinen kötücül öğreti üstüne bir şeyler öğretmek veya öğretmemek konusundaki savaş, mahkemelerden ders kitaplarına kaydı. Devlet okullarında evrim yanında "yaratma bilimi" de öğretilmesi girişimleri, yaratmacılık bilim değildir, yalnızca dindir, dolayısıyla öğretilmesi anayasaya aykırıdır gerekçesiyle Yüksek Mahkeme'ce engellendi. Yaratmacılar biyoloji ders kitaplarında evrimin anılmasını önlemede daha başarılılar. Bu yıl evrimciler yeniden savaş veriyorlar.

California ve Texas, her altı yılda bir her konu için yaptıkları gibi, çocuklarına biyoloji öğretmede kullanılacak yeni ders kitaplarını seçiyorlar. Bu iki devletin büyüklüğü ve aynı kitapların bütün devletler için seçiliyor olması, onları yayımcıların kitap yayımlarken en çok dikkate aldıkları pazarlar yapar. Ders kitaplarıyla ilgili kuralların formülleştirilmesi, ateşli bir politik uğraş olur.

ABD biyoloji ders kitapları, Sputnik uyarısı ile bilim öğretimine bir reform dalgasının yayıldığı 1960'lara dek, evrimden nerdeyse tümüyle sakındı. Ama ilk 1970'li yıllardan beri, ders kitapları, evrime her kitapta ayrı bir bölüm ayırıp ve onun yerine "kökenler", "değişme" ve "gelişme" gibi yumuşak deyişler kullanarak, evrim konusunda yazdıklarını git gide azaltmaktalar. Birbirini izleyen basımlar, konuyla ilgili herhangi bir anma "kimi bilim adamları inanırlar ki..." gibi deyimlerle sarılıp sarmalanıncaya dek, git gide çetrefilleştiler. Bilim adamlarının kütle çekimi veya atomlar konusunda dogmatik olmalarına izin var, ama evrim konusunda yok; oysa evrimin biyolojideki rolü, o iki teorinin fizik ve kimyadaki rollerinden çok daha büyük ve vazgeçilmezdir.

1984'te, başka birçok şey arasında sansürle de savaşan bir dernek olan Amerikalı Yol Yandaşları, okullarda okutulan biyoloji ders kitaplarının altıda birinde evrimle ilgili hiçbir bilgi bulamadı. Yaratmacıların baskısıyla, Texas, ders kitaplarında seçenek teoriler anılması gerektiğini değil, evrimin "yalnız" bir teori olarak anılması gerektiğini bildiren kitap seçme kuralları yayımladı. Bu, dünya toparlaktır teorisinin yanında, dünyanın düz olduğuna inanmanın öğretilmesinde direnmeye benzer. (Bilim adamları, teori sözcüğünü yanlış anlanmaz ve sınanmış düşünceler takımı anlamında kullanırlar; halk ise, konuşma dilinde, karşıt anlamda kullanır.)

California'nın kitap kabul kurulu, enerjik Eğitim Bakanı Mr. Bill Honig'in etkisiyle, 1986'dan beri bu "suskunluğu" reddediyor. Bu yıl, ders kitapları seçimi için sert kurallar belirledi: Yaratma tartışması biyoloji kitaplarının değil, din kitaplarının konusudur kuralını getirdi.

Texas şimdi California'nın kılavuzluğunu benimseme yürekliliğini gösterebiliyor. Texas, martta, biyoloji ders kitaplarının evrimi içermesi gerektiğini bildirdi. Bu, yaratmacıları küplere bindirdi. Bir yaratmacı şu kehanette bulundu: "Bu, okul çocuklarımızı bilimsel karanlığa gömüp hayvanlar gibi davranmalarına yol açar." (Bu, bayağı bir tartışmadır: Georgialı bir yargıç, 1980'de, evrimi öğretmeyi, incest ve zinanın doğrudan nedeni diye tanımladı.) Aşırı tutucu Protestanların (Fundamentalistlerin) düzenlediği bir kampanyadan sonra, Texas yumuşadı, ama tümüyle değil: Şimdi evrime seçenek teoriler öğretilsin istiyor; "varsa".

Burada rollerin garip bir tersine çevrilişi var. 1925'te Tennesee'deki Scope duruşma-

sında, yaratmacılar davayı kazandılar (Scope suçlu bulundu ve evrimi öğrettiği için para cezasına çarptırıldı), ama evrimciler tartışmayı kazandılar. Bu, içerikle görünüşten daha az ilişkiliydi. Scope konuşma özgürlüğü uğruna zulme uğramıştı. Şimdi, yaratmacılar durumu kurnazca tersine çevirip eğitsel terörizmlerini bir konuşma özgürlüğü dileği imiş gibi gösterdiler. Idaho'da bir biyoloji öğretmeni Yer'in 6.000 yaşında olduğunu ve fosillerin Hazreti Nuh zamanında yerlerine konduğunu öğretti ve hem devletin hem Kilise'nin saldırısına uğradıktan sonra, yerel toplulukça savunuldu. Duygudaşlık, Scope'un gününde olduğu gibi, zulme uğrayana idi. 1987'de, Dallas Morning News gazetesinin bir anketi, yaratmacılığın öğretilmesi yandaşlarının yüzde 70 olduğunu gösterdi. Yaratmacılar saptırmacaya başvurup, bütün istediğimiz, diyorlar eşit zaman: Çocuklara yaratmayı da anlatın, evrimi de.

Burada, anayasanın resmileştirilmiş bir dini yasaklayan birinci değişikliğine aykırı bir sonuç var. Devlet okullarında Kutsal Kitap'ın okutulmasına izin verilirse, Fundamentalistler (Avrupa'da çoğu kez yaptıkları gibi) biyolojiye karışmayabilirler. Biyoloji dersi dışında çocukların dinle de ilgilendirilmelerine pek az biyolog itiraz ederdi. Charles Darwin rahiplik yapmak için yetiştirilmemiş miydi? *(The Economist, 25 Ağustos 1989)*

Başlangıçta Tanrı... yarattı

Yaratma bilimi yandaşları, Darwin'in yanlış, Tekvin'in ise doğru olduğunu kanıtladığını söyledikleri bir yandoğrular karışıklığını onaylıyorlar. Onların "bilim"ini, kurulu hiçbir Kilise onaylamıyor. Papa kınadı. Geçen ay, California'da Lutherci bir rahip, asıl Hıristiyanlığı en çok kendisinin temsil ettiğini öne sürerek bu "bilim"e karşı tanıklık etti. Ama yeter sayıda Evangelik vaiz (örneğin, Pat Robertson ve Jimmy Swaggart) onaylıyor; çünkü Kutsal Kitapkuşanmış Amerika'da büyük çoğunluk bunu bir Tanrı inancıyla karıştırıyor ve dolayısıyla o düşünceden hoşlanıyor.

Yaratma bilimi yandaşları, 5 şeyi bilimsel olarak kanıtlayabildiklerini söylüyorlar: Yer'in yaşını tarihlemek için kullanılmış bütün yöntemler kusurludur (doğru). Yaşamın karmaşıklığı bir yaratıcının varlığını gerektirir (birçokları için çekici bir inanç, ama ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir). Fosil kayıtlarda geçiş biçimleri yoktur (saçma). Bütün fosiller Nuh Tufanını izleyen bir yıl içinde yaratıldı ve birikti (fosillerin bütün dünyada böylesine düzenli oluşuvermesi insanı güldürüyor). Son olarak, insan ve dinozorlar birlikte var oldular.

Bu sonuncusu, uzlaşmalı "kanıt" diye sundukları biricik önermedir. Öbür önermeler için apaçıklıkları (evidence) çoğunlukla "Mars'ta yaşam var — fareler üzerinde bunu kanıtlayan bir deney yaptılar" çeşidinden karartmacalardan oluşur. Ama Texas'taki Paluxy Irmağı'nda, birbirini kesen fosil dinozor ve fosil insan izleri bulduklarını iddia ederler. Bu, bir devekuşundan bir suaygırına dek herhangi bir şeyle, yapılabilmiş ve belki de o zamanlar o alanda yaygın bir tip olan görece küçük, üç ayak-parmaklı dinozorlarca bırakılmış iz baskılarıyla bulanıklaştırılmış insan izlerini görmenize değin inandırıcı gibi görünür.

Bu kanıtlar, en çoğu, kendilerini özgür düşünen araştırmacılar diye sunan ve yaratmacılığa inanan, çok yönlü, (hiçbiri biyolog

olmayan) birkaç sabık bilim adamının bulunduğu California Yaratma Bilimi Kurumu'ndan fışkırıyor. Bu sabık bilim adamlarının sarılıverdikleri bağlantılar, ilkel kuş (Archaeopteryx) örneğiyle anlatılıyor. Bu, kuş ile küçük dinozor arasında, ikisi ortası bir fosil hayvandır, dolayısıyla da bir evrimde bir adımdır. Buna, saçma dedi yaratmacılar, kuyruğu, dişleri ve pençeleri ile tam bir kuş: Sürüngenle hiçbir ilişkisi yok. Sonra Sir Fred Hoyle bu hayvanın teleklerinin düzmece olduğu suçlamasıyla ortaya çıktı. (Bu iddia çürütülmüştür.) O zaman, siz söylediniz dedi yaratmacılar, bu tam bir sürüngen: Kuşa benzer hiçbir yanı yok. California, din öğrettiğini söyleyecek, bu kurumun bilimsel rütbeler verme yetkisini kaldırdı. *(The Economist, 25 Ağustos 1989)*

Her şeye karşın olağanüstü görünüyor

Şişede "füzyon" : O kadar kolay mı?

Soğuk kaynaşma (fusion), lise öğrencilerinin, suyu hidrojen ve oksijene ayrıştırmak için kullandıkları gereçlerle, su için kullanılan cam bir kavanoz ve bir araba bataryasına bağlanmış bir çift telle gerçekleştirildi. Ama Utah Üniversitesi Kimya Bölümü Başkanı Stanley Pons ve bir zamanlarki öğretmeni, İngiltere'nin Southampton Üniversitesi'nde elektro-kimya profesörü Martin Fleischmann, bu masa başı deneyini, dünyanın ilk sürekli çekirdeksel kaynaşma (nuclear-fusion) reaktörüne çevirdiklerini söylüyorlar.

Paskalya Yortusu'ndan hemen önce, iki bilim adamı, Salt Lake kentinde düzenlenen bir basın toplantısında, kullandıkları basit gereçlerin, 21. yüzyılın vadettiği ucuz, temiz ve sınırsız bir güç kaynağını, güneş enerjisi kullanılır kılmak için onlarca yıldır yürütülen araştırmaların sonunu işaret ettiğini açıkladılar. Fleischmann'ın görüşü, bunun "ısı ve güç elde etmede daha kolay bir teknoloji" olduğu yolunda.

SICAK TARTIŞMALAR

İki kimyacının kuraldışı açıklamasının, 40 yıldan uzun bir süredir kaynaşma faktörlerini geliştirmeye çalışan fizikçilerde bir tepki ve şüphe yaratmasına şaşmamak gerekir. Bilim adamları, bir basın toplantısı düzenleyeceklerini duyurduklarında, Maryland Üniversitesi'nden fizik profesörü Robert L. Park, elde, iddiayı destekleyecek bir araştırma raporu olması gerektiğini, ama "önceden, geçerli bir araştırma raporunun hazırlanmamış olduğunu" söylüyor. Livermore Ulusal Laboratuvarı'nda kaynaşma konusunda çalışan fizikçi Donald L. Correll ise, "Henüz, bu adamların ne yapıp ne yapmadıklarını anlamış değilim?" diyor. Pons ve Fleischmann ise, bu tepkilerden yılmıyorlar. Pons, basın toplantısında, milyarda bir olabilecek böyle bir başarıyı, kendilerinin de önceden düşünmediklerini kabul etti. Kimsenen para vermeye yanaşmayacağını tahmin ettiklerinden, deneyler için, beş yıl içinde harcadıkları 100.000 doları kendi ceplerinden ödediler. Alışılmadık basın toplantısına gelince, Utah Üniversitesi'nden bir araştırmacı, kampüs çevresindeki söylentileri ve konunun basına zaten sızmış olmasını gerekçe gösteriyordu. Peki ama niçin konu ile ilgili ayrıntılara girilmiyordu? Birincisi, üniversitenin patent başvurusunu tehlikeye atmaktan çekiniliyordu; ve ikincisi, Pons ve Fleischmann, İngiliz dergisi Natire 'da yayımlamayı tasarladıkları

araştırma raporunu, basın toplantısının ertesi gününe kadar hazırlayamamışlardı.

Pons ve Fleischman'ın gerçekleştirdikleri, lise laboratuvarlarında yapılan sıradan bir elektroliz deneyinin düzenlenmesiydi. Su yerine, kimi çekirdeksel (nuclear) reaktörlerde yakıt olarak kullanılan, benzer özellikte bir madde, "ağır" su kullanılıyor. Bu suya "ağır" denmesinin nedeni, sudaki yalın hidrojen atomunun çekirdeğinde bir protona ek olarak bir de nötron bulunan döteryum ile yer değiştirmiş olmasıdır. Kimyacılarımız, deney kavanozunun bildik elektrotlarını ise, platin bir telden yapılmış anotla çevrelenmiş palladiyum katotla değiştirdiler.

Bu iki uç, bir araba bataryasına bağlandığında, ağır su, döteryum ve oksijen iyonlarına ayrılıyor. Böylece, oluşan artı yüklü döteryum iyonları, palladiyum çubuğa çekiliyorlar. Fleischman ve Pon'ın söylediğine göre, saatler sonra, palladiyumun kristal yapısındaki boşluklar, döteryum iyonlarıyla öylesine doluyor ki, sonunda kaynaşma başlıyor. Bu süreçte, kavanoza verilen elektrik enerjisinden çok daha fazla miktarda ısı enerjisi salınıyor.

Tabii, Fleischmann ve Pons, kavanoza elektrik akımı verdiklerinde, elektroliz hücresinde kaynaşmanın başladığına hemen inandılar. Palladiyum çubuğu yaklaşık olarak 1650 °C sıcaklıkta hemen eriyor. Pons, bir araba bataryası ile, böyle büyük miktarda ısı enerjisinin açığa çıkmasını, "yalnızca çekirdeksel bir tepkime olabilir" biçiminde açıklıyor.

Eğer Pons ve Fleischmann, kaynaşmayı şişelemeyi gerçekten başardılarsa, bunu, 1947'de İngiltere'de Bristol Üniversitesi'nde "soğuk kaynaşma"nın temellerini atmış olan F. C. Frank'e borçlular. Frank, atom-altı parçacıklardan müonlarla, hidrojen atomları içindeki elektronların yer değiştirmesi sağlanabilirse, atom boyutlarının ve itme kuvvetlerinin, kaynaşmanın düşük sıcaklıkta gerçekleşmesini sağlayacak kadar küçüleceğini ve atomların bir araya toplanacağını kuramsal olarak formülleştirmişti. Tersi durumda, kaynaşmanın olabilmesi için çekirdeği atom boyutları içinde tutan itme kuvvetinin üstesinden gelebilecek büyük miktarda sıcaklık gerekecektir.

Dahası, müonlar, kaynaşmayla birlikte tepkide bulunup, bunun sonucu başkaca tepkimeler başlayacağı için, sürekli bir zincirleme tepkimenin görüleceği düşünülebilir. Bu düş, 1950'lerin ortalarında müonların, atom-altı parçacıklara ayrışmadan önce, çok kısa - saniyenin iki milyonda biri- bir süre varolduklarının saptanmasıyla sona erdi. Fizikçiler, bu sürenin, soğuk kaynaşmanın gerçekleşebilmesi için, çok daha fazla olması gerektiğini hesapladılar. Ama 1977'de yapılan yeni araştırmalarla, müonların, düşünülenden daha etkin oldukları saptandı; ve böylece, soğuk kaynaşma için kapanan kapılar yeniden aralandı.

"MUCİZE GERÇEKLEŞTİ"

O zamandan beri, Brigham Young Üniversite'sinden Steven E. Jones ve bir grup araştırmacı konu üzerinde azimle çalışıyorlar. Konuyla ilgilenen bilim adamları, Fleischmann ve Pons'ın keşiflerinden çok etkilendiler. Florida Üniversitesi'nde fizik profesörü Hendrik J. Monkhors, bunu, "Mucize gerçekleşti" sözleriyle dile getiriyor; ve geleneksel-kaynaşma üzerinde çalışan araştırmacıların, "konuyu etraflıca düşünmediklerinden ötürü, itme-engelinin üstesinden gelemediklerini" söylüyor.

1985 yılı içinde, Jones ve sayıları on ikiyi bulan, Birleşik Devletler'den ve Avrupalı çalışma arkadaşları, araştırma alanlarını genişletme yoluna gittiler. Çünkü müonlar, ancak, çok pahalı atom-parçalayıcılarla üretilebiliyordu. Jones, bunun yerine, metallerin kristal örgülerinin döteryum iyonlarıyla doldurula-

bileceğini düşündü. jones'un araştırmalarını parasal yönden destekleyen Enerji Bölümü'nün ileri-projeler müdürü Ryszard Gajewski, geleneksel-kaynaşma araştırmalarının, kaynaşmanın yeni bir yoldan gerçekleştirilebileceğini ortaya koymakla birlikte, bunun pratik olacağı konusunda herhangi bir işaret olmadığını söylüyordu.

Pons ve Fleischmann 1984 yılı sonlarında, BYÜ'den gelen yolun hemen aşağısında, deneylerine başladıklarında, iki takımın da birbirlerinden haberdar olması kaçınılmazdı. Yarışma arkadaşlığı, her iki grubun da Nature dergisinin aynı sayısında yayımladıkları gelişme raporlarıyla, bir söz birliğine dönüştü.

Utah Üniversitesi'ndeki basın toplantısı, Jones takımı için sürpriz oldu. Nature'ın, bu erken duyurudan ötürü, raporlarını yayımlamayabileceği endişesiyle pek ses çıkarmadılar. Ama Jones ve arkadaşlarının söyledikleri pek az şeyden, onların da metal kristallerinde kaynaşma keşfettikleri, bununla birlikte, gözledikleri enerji akışının Pons ve Fleischmann'ın bildirdiklerinden çok daha düşük düzeyde olduğu anlaşılıyor. Adının açıklanmasını istemeyen bir araştırmacı, deney sonuçlarını "kerelerce sınadıklarını" açıklıyor.

Pek çok bilim adamını şaşırtan şey, Pons ve Fleischmann'ın, 100 saat ya da daha uzun süren deneyler sırasında, giren her bir watt enerji için dört watt ısı enejisi üretildiğini iddia etmeleri. Rochester Üniversitesi Lazer Enerjisi Laboratuvarı müdürü Robert L. McCrory şöyle söylüyor: "Eğer biraz fizik biliyorsam, bu sonuçlar yanlıştır. Bu miktarda ısı elde etmek için, bir saniyede bir trilyon nötron yayılması gerekir ve bunlar bir saat içinde etkinliklerini yitirirler."

Ulusal Standardlar ve Teknoloji Üniversitesi'nden Michael Danos, bunun, yüksek-sıcaklık kaynaşması için geçerli olduğunu, ama hesaplamaların, döteryum iyonlarının kristal içine dolmasını içermediğini söylüyor. Bu durumda, kuantum fiziğinin özel kuvvetleri sorunu güçleştirecek; ara sıra, bir döteryum çekirdeği, itme engeli içinden bir "tünel"le kuantum sıçrayışı yapacaktır. Bunun gerçekleşme olasılığı ise on milyarda bir ya da biraz daha fazladır, ama Jones'un araştırmaları, bu olaslığın, iyonları birbirlerine çok yakın olmaya zorlayan bir kristalin kullanılmasıyla artırılabileceğini gösteriyor. Bu sürecin hızlandırılmasını sağlayan döteryum ve trityum karışımı bir hidrojen izotopu, hidrojen bombalarında kullanılmaktadır.

Geriye iki kilit soru kalıyor: Kristal-hızlandırıcılı kaynaşma yeterli bir enerji kaynağı olabilecek duruma getirilebilir mi; ve bu yöntem ticari bir boyut kazanabilir mi? Fleischmann ve Pons, bunun belki, önümüzdeki yüzyılın başlarında gerçekleştirilebileceğine inanıyorlar. Ve Enerji Bölümü, bu işe, önümüzdeki 18 ay için 322.000 dolar ayırıyor.

Kimileri bu konuda çok iyimser. Maryland Üniversitesi'nden Robert L. Park, "Eğer haklılarsa, dünya sorunlarından pek çoğu çözülmüş olacak" diyor ve ekliyor: "Yine de evimi, ona güvenip ipotek ettirmem." *(International Business Veek, 10 Nisan 1989)*

Çeviren: Mehmet Ragıp Ünalan

Maymunlarda barışma

Frans B. M. de WAAL

Çekişme, saldırganlık, baskın çıkma, yaşamak için kavga... Törebilimciler hayvanların davranışlarını anlatmak için, bizi, böylesine bir savaş edebiyatına alıştırdılar. Oysa, sağ kalmak, bir gruba uyum sağlamak için, barışseverliliğini kanıtlamayı bilmek de gerekmez mi? Son günlerde, maymunbilimciler, şimdiye dek, pek üstünde durulmamış olan bir davranış biçimiyle ilgilenmektedirler: İki birey arasındaki bir kavganın ardında dostça bir dokunmayla, kendini gösteren "barışma." Bu davranış, öpücükten tutun da, çok gelişmiş cinsel ilişkilere dek çeşitli biçimlerde görülmektedir. Son gözlemlerin ışığında, öyle anlaşılmaktadır ki, yatıştırma jestleri, toplumsal ilişkilerde asal bir rol oynamaktadır. Bazı türlerde, bunlar, insanın toplumsal evriminde, anahtar davranış olarak ele alınan yiyecek paylaşımı biçiminde görülmektedir.

MAYMUNLARDA SAVAŞ VE BARIŞ

Ünlü "yaşam için kavga" özdeyişi, hayvanlar dünyasını, temelde bir çekişme oyunu olarak ele alan biyolojistlerin tutumunu açıklamaktadır. Charles Darwin ve yandaşları, her ne kadar bu deyimi, sözcüğün gerçek anlamında almamak gerektiğini anlamak zorunda kalmış iseler de, özdeyiş (aforizma), olağanüstü bir başarı kazanmıştı. Oysa hayvanlar arasında ölüme kavgadan çok, hastalıklar ve kötü beslenme yol açacaktır. Doğal seçmede (seleksiyon) rekabet, ancak, dolaylı bir etkendir. Bu yarışta kazananlar, daha fazla besin elde etmeyi, daha çok sayıda karşı cinsin ilgisini çekmeyi, daha kalabalık yavru yetiştirmeyi becerebilenlerdir. Her ne kadar, arada bir saldırganlığa rastlasak da, Thomas Heny Huxley'in tanımladığı biçimiyle, "gladyatörlerin kanlı gösterisi", aslında, yalnızca bir abartmadır. Huxley'in tezine en etkili biçimde karşı çıkan Pyotr Kropotkin, bazı doğa bilimcilerin hayvanlar arasında yalnızca arığ bir uyum gözlemlerken, bazılarının da, aynı konuda bir cinayet oyunundan başka bir şey görmediklerini fark etmiştir: "Rousseau doğayı algılarken nasıl 'diş ve tırnak' savaşını gözmezden geldiyse, Huxley de, bunun tam tersini yapmıştır." (1):

Çağdaş biyoloji incelendiğinde, baskın olan görüş, açıkça ortaya çıkar. Hayvanlar arasındaki öldüresiye çekişme kavramı, öylesine paylaşılmaktadır ki, Wall Street'ten "vahşi orman" deyiminin kullanıldığını duymak, hiç de şaşırtıcı gelmez. Genellikle, rekabet ilişkileri çerçevesinde açıklanmış olsalar da, hayvanlar arasında çok sayıda önemli işbirliği ve yardımlaşma örnekleri bulunduğu, bilginlerce kabul edilmektedir. Bu bağlamda, elginliğin evrimi üstüne yazılmış çok tanınan bir kitap, aykırı biçimde, "Bencillik Geni" diye adlandırılmıştır (2). Bu kuramları ayrıntılarıyla tartışmak şimdi konuyu dağıtmak olur: Dolayısıyla duyguların açık biçimde bundan yoksun olan bireylere yüklendiğini belirtmek yeterli olacaktır. Genlerin onları bencil kılabilecek benlikleri yoktur ki! "Bencillik geni", kışkırtıcı, özellikle de sakıncalı bir kavramdır. Burada sakınca, genlerde bulunmayan duyguların bu genleri taşıyanlarınkiyle, duygusal bir yaşama sahip olan tek varlıklar olan hayvanların ve insanlarınkiyle karıştırılıyor olmasıdır(3).

Davranış nedenlerinin ve duyguların incelenmesi, evrimsel biyolojinin değil, psiko-

lojinin alanına girer. Bir hemcinsini, bir tehlikenin varlığına karşı uyaran bir hayvan, belki de, bunu bütünüyle bencillikten uzak bir biçimde, yalnızca hemcinsinin korunması amacıyla yapmaktadır. Bundan, kim emin olabilir? Kişilere davranış nedenleri üstüne sorular sorabiliriz, ama hayvanlarla bunu yapamayız. Yapılabilecek tek şey, onların davranışlarını özenle gözlemlemektir. Ortaklaşa kabul edilenin aksine, bu gözlemlerle ortaya çıkan görünüm, Kropotkin'in öne sürdüğünden pek farklıdır: Toplu olarak yaşayan cinsler, çoğu zaman, iyi bir uyum içinde bulunmakta ve bireyler, hemcinslerine karşı özellikle karşılıklı yardım tavrı sergileyerek, bir gruba ait olma konusundaki yoğun gereksinimlerini kanıtlamaktadırlar.

Çekişmenin yalnızca bedensel yaralanma bakımından değil, toplumsal ilişkiler açısından da, pahalıya mal olan sonuçları vardır. Uzun ömürlü türlerin bireyleri, özellikle de maymunlar, aralarında herkesin yararına olan dostça ve yakın bağlar kurarlar. Toplumsal ilişkiler, bütün bir yaşam boyunca sürebildiğinden, bazıları, bunu uzun vadeli yatırımlara benzetirler (4). Maymunlar, yakınlarını ve arkadaşlarını "bitleyerek" saatler geçirirler; bu arada da, yanlarına yaklaşmak isteyenleri kıskançlıkla iterler. Toplumsal ilişkiler için en büyük tehdit, dışarıdan değil, ama ilişkilerin kendi içinden, saldırganlık ve rekabetten kaynaklanır. Dostça bir ilişkinin dayanabileceği çatışmaların da, bir sınırı vardır. Dolayısıyla bir maymun, kazanacağına kesinkes güvense bile, önemsiz nedenler yüzünden, genellikle saldırganlığa kalkışmaz. Aç gözlülükle istenen bir yiyecek, çoğu kez, bir ilişkiyi bozmaya değmez. Başka bir deyişle, rekabetin yararları ve zararları, rakibin arkadaş ve yandaş olarak değerine bağlıdır. Örneğin, dünyanın en büyük (mağarada yaşayan) şempanze kolonisinde, Hollanda'nın Arnhem hayvanat bahçesinde, Utrecht Üniversitesi araştırma ekibimiz, şunu gözlemlemiştir: Ergin dişiler, ergin erkekleri, sallandıkları lastiğe kendileri oturmak üzere, ya da ellerinden yiyeceklerini almak üzere itip kakmaktadırlar. Erkekler, bunu engellemek üzere arkalarını dönseler bile (5). Bu olayda, erkek şempanzeler, daha iri, daha hızlı, daha güçlü ve dişilerde bulunmayan kocaman köpek dişlerine sahip oldukları halde, dişiler, onlardan baskınmış gibi davranmaktadırlar. Bir erkek ve bir dişi arasında, yalnızca fiziksel bir çatışma söz konusu olsaydı, sonucun ne olacağı bellidir. Erkeklerin bir noktaya kadar böyle davranmaları için, dişilere izin verdikleridir. Bu duruma en uygun açıklama onların dişilere bağımlı olduklarıdır.

Arnhem kolonisi tarihinde, dişiler, her zaman erkekler arasında hiyerarşik konum sorunları yüzünden çıkan kavgalarda, önemli bir rol oynamışlardır. Taraflardan birine yardım ederek bir anlamda "oy kullanırlar". Böylece, en fazla dişi yandaşı olan erkeğin iktidarı elde etmek ve elde tutmak için, daha çok şansı olacaktır. Bir politikacının yandaşlar "edinmek" amacıyla eliaçık davranması gibi, erkek şempanzelerin de, bazı ayrıcalıkları, dişilere tanımak için haklı nedenleri vardır.

Yalnız bu, aralarında dostça ilişkiler bulunan maymunların kavgalarının hiç büyümeyeceği anlamına da gelmez elbette. Aile bireyleri ya da bağdaşıklar arasında da, çok sayıda saldırgan kavgalar gözlemlenmektedir. Ancak bu arada, ilişkileri ayakta tutmak için, birçok yapıcı düzenlemeler de bulunmaktadır. Gözlemlenen en belli başlı yapıcı davranış, bir kavgadan sonra, taraflar arasındaki dokunmadır. Barışma adı altında bilinen davranış, işte budur.

BİR TARTIŞMADAN SONRA NASIL BARIŞILIR?

Klasik anlamda saldırganlık, bölücü, yani hayvanları birbirinden uzaklaşmaya götüren bir davranış biçimi olarak düşünülmüş-

tür. Ama şimdi, bilinmektedir ki, maymunlar arasında saldırganlık, başlangıçta düşmanları birbirinden uzaklaştırsa bile, sonuçta, onları yakınlaştırabilmektedir. Arnhem kolonisi şempanzeleri arasında, sürekli yapılan video kayıtları, bize bir saldırganlık sonunda, düşmanların birbirine olay öncesinden daha yakın (iki metreden daha az) durduklarını göstermiştir. Elbette, kavga sırasında, taraflardan biri, kaçmaya ya da öbürünü kaçırtmaya çalışmaktadır, ama yakınlaşma, çoğu kez, düşmanlığın bitiminden hemen sonra başlamaktadır. Bu uyumun çekişmesi, yer darlığı yüzünden olmamaktadır. Çünkü, koloni, düşmanların birbirinden yeterince uzak kalabilecekleri gerekli bütün alanı içeren, aşağı yukarı bir hektarlık bir ada üzerinde kurulmuştur (7). Eğer bir sonuç, saldırganlığın bölücü bir davranış olduğu savına ters düşüyorsa, o zaman, bu görüşü geliştiren ilk törebilimcilerin ülke çapında yaşayan türler üzerinde gözlem yapmış olduklarını düşünmemiz gerekecektir. Demek ki, saldırganlık, bütün ülke çapında ya da belli bir topluluk içinde oluşuna göre değişik işlevler üstlenmektedir.

Arnhem'de kullanılan gözlem yöntemlerinden biri de, erkek ya da dişi şempanzenin yakınlarından biriyle bir tartışmaya girişmesinden sonraki 45 dakika içindeki davranışlarını not etmektir. Yukarıda, düşmanların bir kavgadan az zaman sonra, dostça dokunma yolları aradıklarını ve bu karşılıklı etkileşim sırasında, özel davranışlar sergilediklerini belirtmiştik. Az önce, düşman olanlar arasındaki ilk ilişki, tipik olarak, el açarak, uzanan kolla, bir çağrı biçiminde başlamaktadır. Eğer, her cins, bu çağrıya karşılık verirse, taraflar kucaklaşır ve şempanzelerin gene tipik davranışı olan açık ağızlarını, birbirine bastırma biçiminde öpüşürler. Bu gözlemler, bizi, maymunların saldırganlık yüzünden bozulan ilişkilerini düzeltmek üzere, bir barışma girişiminde bulundukları varsayımını düşünmeye yöneltmiştir. Bu eylemden anladığımız kadarıyla, maymunlar, birbirlerini tanıma ve birey olarak hatırlama yeteneğini taşımaktadırlar; (hayvanlar, en azından, kısa bir süre için, kiminle dövüştüklerini hatırlamaktadırlar). Bu iki yetenek, fillerden zebralara, yunus balıklarından sırtlanlara kadar birçok türde bulunmaktadır. Öyleyse, barışma davranışının yalnızca, maymunlara özgü olmadığını rahatça düşünebiliriz. Bununla birlikte, şimdiye dek, böyle bir davranış, ancak, maymunlar arasında gözlemlenip gösterilebilmiştir. Bu olay, aşağıdaki üç ölçütle belirlenmektedirler: a) İlişkilerin yoğunluğu (bir saldırının ardından iki birey arasındaki dokunma olasılığı belirgin biçimde artmaktadır), b) partönerin kendine özgü oluşu (dokunma özel olarak düşmana yöneliktir, eğer saldırgan dönemlerin ardından ilişkilerde grubun, ayrım gözetmeden, bütün üyelerini içeren genel bir artma görülüyorsa, bu durumda barışmadan söz edilemez), c) davranışlardaki özgünlük (dokunmaya, güvence verme, diye adlandırdığımız, güven vermeye yönelik ve başka durumlarda ender bulunan özel davranışlar eşlik etmektedir).

Bu üç koşulu denemek için, birçok sistematik incelemeler yapılmaktadır. Çalışmaların çoğunda, Madison'daki Wisconsin Maymun Merkezi'nde, D. Yoşihara ve benim tarafımdan yapılmış ilk incelemede belirlenen yöntemler kullanılmaktadır (8). İncelenen tür makak rezüs (macaca mulatta), barışma olayının gözlemlenmesi açısından ilginçtir, çünkü maymunlar içinde en saldırgan ve en az hoşgörülü tür olmak gibi bir ünü bulunmaktadır. Doğada olduğu kadar, tutsak oldukları durumlarda da, şiddet olaylarına ve yaralara, rezüs gruplarında, çok sık rastlanır. Eğer barışma davranışı, bu "savaşçı" türde görülebiliyorsa, mutlaka, çok yaygın bir olay olmalıdır, diye düşünmekteyiz. Açık havada, büyük bir alanda yaşayan ve elliden fazla üyesi bulunan bir makak topluluğunun her bir üyesi, saldırgan davranışların gözlemlenmesinden ön-

ce belirlendi. Örneğin, bugün saat ikiyi çeyrek geçe, Ommi adında bir dişi, Beatle adında bir başka dişi tarfından saldırgan biçimde kovalandı, diyelim. Olay biter bitmez, kronometreye basıyor ve taraflardan birini, örneğin Ommi'yi, on dakika boyunca, grubun öbür üyeleriyle bütün karşılıklı davranışlarını da, not ederek gözlüyoruz. Videoya kaydedilen bilgiler, daha sonra, bir bilgisayara aktarılıyor. Buna, "kavga sonrası" gözlemi diyoruz. Ertesi gün, gene ikiyi çeyrek geçe, Ommi'yi, yeniden, davranışlarını aynı biçimde not ederek, ama bu kez, herhangi bir saldırganlık yokken gözlüyoruz. Buna da, "kontrol gözlemi" diyoruz. Bu iki tip gözlem, kavga sonrası ya da kontrol gözlemi, aynı birey için, hep, günün aynı saatinde ve yılın aynı mevsiminde yapılmaktadır. Böylelikle, iki tip gözlem sonucunda ortaya çıkan sonuçların arasındaki ayrımın, doğal olarak, bizi ilgilendiren tek öğe olan önceki kavgadan kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Bu yolu izleyerek, tam üç yüz elli saldırı olayı ve sonrasını inceledik.

Elde ettiğimiz sonuçlar, rezüslerin yukarıda sözü edilen barışma davranışlarında bulunduklarını kanıtladı. Bir saldırganlık sonrasında, kontrol gözlemleri sırasında olduğundan daha sık, dostça ilişkilere girişerek, düşmanlarıyla ilişki arayışına yönelmeyi yeğlediklerin gösterdiler. Dudakların ritmik ve sesli şapırdatılması ve "kucaklaşma" gibi karşılıklı güven verme davranışları, kavgalardan sonraki bir araya gelmelerde, günün olağan akışı boyunca, olduğundan daha çok yer almaktadır.

Ayrıca, barışmanın, birbirlerine sıkıca bağlı bireyler arasında, daha çok görüldüğünü de saptadık. Örneğin kavga sırasında, bir ana, ergin kızını cezalandırıyorsa, daha sonra, bu iki dişinin yeniden ilişkiye girme çabaları, daha belirgin olarak görülmektedir. Oysa aynı dişi, hiçbir özel bağı olmayan bir hemcinsine saldırdıysa, daha sonra, bunu unutabilmektedir. Bu durum, toplumsal ilişkinin yoğunluğu ile, barışma olasılığı arasında, bir bağıntı olduğu ve kavgadan sonraki dokunuşların ilişkiyi düzeltmeye yaradığı düşüncesini pekiştirmektedir. İlişkinin değeri arttıkça, "düzeltme" gereksinimi de artmaktadır.

Son zamanlarda, bu sonuçlar, başka iki maymun türünde daha doğrulanmıştır. Birleşik Devletler, Berkeley'de, Kaliforniya Üniversitesi'nden A. York ve T. Rowell, gevşek bir grup halinde yaşayan tutsak pataları (erythrocebus patas) gözlemlediler. Bu türde, düşmanlar, kavgalarını karşılıklı hiyerarşik konumlarını, özel imlerle belirtmekten çok, birbirlerinden uzaklaşarak bitirirler. J. Kaplan, patalar arasındaki bu duruma, "alan ülçeşimindeki değişiklikler, yüz mimiklerinin ve boyun eğme davranışlarının yerini almıştır" (10) yorumunu getirmektedir. Bu nedenle, York ve Rowell, pataları, maymunlardaki kavga sonuçlarının hiyerarşik üstünlüğe bağlı olduğu görüşünü doğrulamak ya da çürütmek için, denek türü olarak ele almaktadırlar. (11) Eğer, hiyerarşik konuma bağlı özel işaretleri yok gibi görünen patalar barışma davranışları gösterirlerse, klasik kuram çürütülmüş olacaktır.

Araştırmacılar, pataların düşmanlarının çekim alanına girdiklerini, yani bir kavga sonunda, tarafların birbirine yaklaştıklarını gözlemlemişlerdir. Bununla birlikte, bu yakınlaşmaların yarısı, düşmanlardan birinin öbüründen uzaklaşması yüzünden, dostça dokunmalarla sonuçlanmamaktadır. Açıkçası, durumun yüksek gerilimi sürmektedir. Üstelik, bir dokunuş söz konusu olsa bile, bu, hiçbir özel davranış içermemektedir. Bu bakımdan patalar, hem çözümlenmemiş kavga sonrası toplaşmaları, hem de belli belirsiz bir hiyerarşi sergilemektedirler.

GERİLİMİ AZALTMAK İÇİN YAKINLAŞILIR

Bu sonuçlar, dolaylı biçimde de olsa, barışmanın yerleşik bir hiyerarşide, daha kolay gerçekleştiğini göstermektedir. Ancak, bu arada, söz konusu tür içinde bile, grup içindeki saldırganlıklardan sonra, uyum sağlamaya

eğilim bulunduğunu belirtmek, yerinde olacaktır. Pataların yapısı, özellikle koşmaya çok uygundur. Savanların geniş alanlarında, inanılmaz hızlarıyla, avcıların ellerinden kurtulurlar. Belki de, patalar için uzaklaşmak, besinlerini yeterli biçimde aramak ya da avcılardan kaçmak için gerekli olan davranıştır. Böylece, saldırıdan sonra yakınlaşma, tam bir fiziksel yakınlıkla anlatılmasa da, gerilimi azaltmaya ve grubun birliğini sağlamaya yaramaktadır.

Bunun tersi durumda, yani büyük bir toplumsal uyumun bireylerin varlığını sürdürmesinde temel öge olarak boy gösterdiği bir maymun türü vardır. Kırmızı yüzlü makakın (macaca arctoides) doğal ortamdaki yaşamı üstüne pek az bilgimiz var. Ama tutsaklıkta, Wisconsin Maymun Merkezi'nde, R. Ren ile birlikte, doğada da aynı olduğunu düşündürecek biçimde ortaya koyduğumuz gibi, önemli ölçüde gelişmiş barışma davranışları görülmektedir. ([12]) Daha önce, makak rezüsler konusunda uyguladığımız gözlem yöntemlerini kullanarak, kırmızı yüzlü makakların, rezüslerin iki katı sıklıkta barıştıklarını saptadık. Üstelik bunlar, rezüslerinkinden çok daha zengin bir dizi güven verici davranış sergilemektedirler. Bunlardan, en sık rastlananı, astın "kendini sunması"dır. Yani, sağrısını kendinden üstün olana dönerek geriler, o zaman, üstün olan da, onun kalçalarını tutar. Bazen, partönerler, ince, uzun ve güçlü çığlıklar atarak grubun öbür üyelerinin dikkatini, ortak eylemleri üzerine çekerler. Barışmalar, önceden kestirilebilir biçimde, hepsinin görebileceği gibi gerçekleştirilir. Bunun çok heyecan verici bir olay olduğu da, kuşkusuzdur.

Şurası kesindir ki, kırmızı yüzlü makaklar, kavgaların yarattığı toplumsal kargaşaya, hiç katlanamamakta ve bu sürecin bölücü sonuçlarını, denetim altına almak için ellerinden gelen her şeyi yapmaktadırlar. Bu eğilimin evrim boyunca nasıl ortaya çıktığını henüz bilmemekteyiz. Ama, bu maymunların birbirlerine çok bağlı gruplar halinde yaşadıklarını varsayabiliriz. Yoksa doğada gevşek bir toplumsal düzene sahip ya da birbirinden kopuk yaşayan bir tür için, tutsak olma durumunda, böylesine gelişmiş kavga çözümleme yöntemleri sergilemek hiçbir anlam taşımazdı.

ÜÇÜNCÜ BİREYİN ARACILIĞI, ALDATMACA, ÇIKARCILIK

Barışma davranışı, özünde, öbür yüz anlatımlarından ya da çıkarılan seslerden çok farklıdır. Bu sonuncuların tersine, gerçekten, toplumsal ilişkiler ağı konusunda, keskin bir bilinç gerektiren ortak bir eylem biçimi söz konusudur. Toplaşmalar, partönerlerin ilişkilerine verdikleri değer göz önüne alınarak seçmeli biçimde yapılır. Üstelik bireyler, belli bir ölçüde, geçmiş ve geleceğin de bilincinde olsalar gerektir. Çünkü, bir barışma sırasında, daha sonraki bir işbirliğini olası kılmak için, daha önceki olay silinmektedir. Başka bir deyişle, bu davranış, geçmişi ya da geleceği göz önünde bulundurarak ölçüp biçme ve öngörü gerektiren bir toplumsal "uyum" olarak ele alınmalıdır.

Törebilimciler hayvan davranışlarının, git gide daha çok zeki bir yargıya varma olayı olarak düşünmektedirler. Tanıma törebilim (éthologie cognitive) adı altında bilinen bu tutum, hayvanları basit bir etki-tepki düzeneği olarak alan davranış psikologlarınınkinden (behavioristler), onların bir içgüdüler "toplamı"nca yönetildiğini düşünen ilk etologlarınkinden de farklıdır.

Burada, barışma davranışıyla ilgili olarak, Arnhem kolonisi şempanzelerinin toplumsal karışımından (sofistikasyon) birkaç örnek vermek istiyorum.

Bir kavgada, karşı karşıya gelen iki rakip erkek, uzun süre dostça bir dokunuşla, yeniden bir araya gelmeksizin uzak dururlar, diyelim (görünüşe göre statükoyu korumak için). Bu durumda, bir dişi, onları bir araya

gelmeye yöneltebilir. Buna, erkeklerden birini bitleyerek başlayabilir. Birkaç dakika sonra, bitlediği hemcinsini sınlayarak, yavaş yavaş öbür erkeğe yanaşır. Üç hemcins, belli bir süre, bir arada durduktan sonra, dişi, kalkar ve iki erkeği karşı karşıya bırakarak, öylesineymiş gibi uzaklaşır. Bitleme olayından sonra, ilk erkeğin onu izlememesi durumunda, dönüp kolundan çekerek ardından gelmeye zorlaması, dişinin ne yaptığını bildiğini açık olarak kanıtlamaktadır.

Kavganın uzamasının, partönerlerin çıkarını zedeleyecek gibi olduğu durumlarda, barışmalar, ivedilikle ve koşulların gerektirdiği biçimde (oportünistçe) yapılabilir. Arnhem kolonisinin Nikkie-Yeroen koalisyonunca yönetildiği yıllarda, erkek Nikkie, düşmanıyla giriştiği uzun kavgalar yüzünden, kötü durumlara düşebiliyordu. Oysa, bu durum, önce dişileri ve yeni yetineleri ürkuterek, sonra da tartışmakta olan iki erkeğe, git gide daha fazla yaklaşarak sürdüreceği bir korkutma gösterisine başlayacak bir üçüncü erkeğin işine gelebilirdi. Nikkie'nin hiçbir zaman, tek başına, bir üçüncü erkeği denetim altına aldığı görülmemişti. Büyük olasılıkla, buna gücü yetmezdi. O zaman, Nikkie, yüzünü iyice buruşturarak, bir kucaklaşma dilenircesine, Yeroen'e yaklaşıyor, ancak, yandaşıyla olumlu bir ilişkinin yeniden kurulmasından sonradır ki, boyun eğdirmek üzere, üçüncü erkeğe yöneliyordu. Bu sonuncu da, iki "mutlak hükümdar" arasındaki barışmanın bir kez daha, bir "birleşik cephe" oluşturacakları anlamına geldiğini, anlamışa benzerdi.

Barışma, bazen de, yalnızca bir kandırmacadır. Birçok kez, üstün bir dişinin, kendisinden kaçan düşmanını yakalayamadığında, bir süre sonra, dostça bir tavırla elini uzatarak ona yaklaştığı görülmektedir. Hemcinsine ulaşabilecek noktaya geldiğinde ise, davranışı, dramatik biçimde değşimektedir. Bu saldırının dişi tarafından bütünüyle belli bir amaç için yapıldığını düşündürecek birçok belirtiler vardır: Birdenbirelik, alışıldık uyarı imlerinin yokluğu, bu tür saldırıların bütün kurbanlarının saldırandan daha hızlı koşabilir durumda olması ve cezalandırmanın alışılmadık şiddeti. Bu arada hayvanlararası iletişimde, yalanın varlığının, bilim adamları arasında, yoğun bir tartışma konusu olduğunu da belirtelim. Olayların çoğu, bugün için anlatı biçiminde olsa da, maymunlar arasındaki kandırma öykülerinin çokluğunu daha uzun süre bilmezden gelemeyiz. (13,14)

Arabuluculuk, çıkarcılık ve kandırma konusundaki gözlemler, barışmanın bir toplumsal karışımın bütünleyici bir bölümü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu, basit bir içgüdü olayı değil, maymunlarda, özellikle de şempanzelerde, önemli ölçüde bir zekânın varlığını kanıtlayan, stratejik bir davranıştır. Bu hayvanları, laboratuvarda, gereç, aynanın ya da sembolik dillerin kullanımında, bizi, toplumsal yaşamları konusunda aydınlatmaya başlayan şaşırtıcı yetenekler göstermektedirler. Bu arada, bilim adamları, şempanzelerin doğada kullanmadıkları yetenekleri, tutsaklıkta geliştirip geliştirmediklerini, kendi kendilerine sormaktadırlar. Artık git gide, maymunların bir muza erişmek için bir sopa kullanmayı becerebildikleri gibi, üçüncü birini etkilemek amacıyla, bir arkadaşını kullanabilecekleri ortaya çıkmaktadır. Açıkçası, laboratuvarda belirlenen yetenekler, doğal konumlarında, türlerin toplumsal düzenindeki karmaşıklığa bağlı olan sorunların çözümlenmesinde de kullanılıyor olsa gerektir.

Peki, barışma olayında, öğrenme ve denemenin yeri nedir acaba? Şimdilik, bu konuda hiçbir şey bilinmemektedir. Bununla birlikte, bir maymunun memeden kesilir kesilmez, ilk ciddi kavga deneyimini, toplumsal bağını korumak zorunda olduğu yakınıyla yaşadığını söyleyebiliriz. Genç maymunlar, memeden kesildikten sonra da, analarına bağımlı olmayı sürdürürler. İtelenmek, gerisin

geri dönmek, kavganın yinelenmesi sakıncasını göze alarak ilişkiyi yeniden kurmaya çabalamaktan başka seçenekleri yoktur. Ana ile yeni yetme arasındaki esen, bu bir soğuk, bir sıcak hava uzaklaşmaya zorlanan çocuğun, olduğu yerde zıplayıp tepinerek, keskin ve güçlü çığlıklar attığı "çırpınma krizleri"ne yol açabilmektedir. Kavgaları, barışçı biçimde çözümleme yeteneğinin gelişimini, en derinden etkileyen belki de bu dönemdir.

ZENGİN VE YOĞUN BİR CİNSEL YAŞAM

Bazı türlerde, besin konusu, çoğu kez cinsel nitelikli özel barışmalara yol açan kavgaların nedenidir. Örneğin, makaklar konusundaki deneyler, çekici bir yiyecek yüzünden ortaya çıkan toplumsal gerilimlerin ardından, bitleme ve yatıştırıcı etkisi olan bedensel dokunuşların geldiğini göstermiştir. Marine Cords, bunu, Zürih Üniversitesi Zooloji Enstitüsü'nde, uzun kuyruklu makak (macaca fascicularis) çiftlerinde çok iyi incelemiştir. Alt sınıftan bir bireye, baskın birinin gözü önünde yer fıstığı vererek bir olay çıkarttırmış, bunun sonucunda, iki maymun, çoğu kez dostça bir dokunuşta bulunmuşlardır. Eğer besin konusunda bir çekişme yoksa, böylesi davranışlara daha az rastlanmaktadır (15). Aynı biçimde, biz de, Wisconsin Maymun Merkezi'nde, cinsler arasındaki ayrımı araştırmak üzere, önce, aynı türün her iki cinsinin de bulunduğu, sonra da, yalnız, aynı cinsten genç makak rezüslerin bulunduğu gruplarla araştırmalar yaptık. Böylece, kavgadan sonra, erkeklerin dişilerden daha sık barıştıklarını belirledik. Acaba erkeklerin barışmaya daha mı çok eğilimi vardır? Değişik bir açıklama da, bu sonucun cinsiyetten çok, hiyerarşik konum farkını yansıttığı yolundadır. Gerçekten, saldırgan kavgalarla, sınıf atlama daha kolay olduğu için , toplumsal hiyerarşinin üst düzeyinde, barışma, belki de daha büyük önem kazanmaktadır. Her iki cinsin de bulunduğu gruplarda, erkekler, dişilere göre zaten daha üst sıradadırlar. Bu da, uzlaşmaya daha büyük bir eğilimi doğurmaktadır. Aynı cinsten oluşmuş gruplarda ise, bireyler, her düzeyde bulunabilmektedirler. Böylece, barışma konusunu, cinsiyete bağlı olarak anlamaya çalışabiliriz artık.

Denemeler, şu biçimde yürütülmüştür: Eğer, maymunların ortasına bir elma dilimi atılırsa, bu, birkaç dakika süren saldırgan bir çekişmeye yol açmakta, sonunda, gençlerden biri bunu yutmaktadır. Denetim testleri ise, kafesin kapısını aynı biçimde açıp kaparken, hiçbir yiyecek vermemek biçiminde yapılmaktadır. Besini elde etmek için girişilen rekabetin, erkek ve dişi gruplarda, aynı yoğunlukta yaşandığını gördük. Ancak, olaydan sonra, erkeklerde daha fazla bitleme ve kucaklaşma görüldüğü halde, dişiler, davranışlarını pek değiştirmemekte, giderek daha bile az yakınlaşma eğilimi göstermektedirler. (16) Öyleyse, erkekler, daha iyi ilişkiler kurmakta, dişiler ise, sanki "kinlenmektedirler". Bu sonuç, büyük karma gruplardaki cinsel davranış farklılıklarının o bireyin topluluk içindeki yerine değil, cinsiyetine bağlı olduğunu göstermektedir.

Şempanzeler, makaklardan daha da ileri gitmekte, yatıştırma ve güven verme davranışları, besin için çekişmeksizin ortaya çıkmaktadır. Eğer, bir bakıcı, meyve dolu bir kovayla, bir makak kafesine yaklaşırsa, çekişme hemen başlar ve her maymun, kendi payını almak için davranır. Şempanzelerde ise, bakıcının yaklaşması, bir çeşit bayramla karşılanır: Besini görür görmez, gürültüyle bağırışırlar, kucaklaşırlar, birbirlerine dokunup öpüşürler. Büyük olasılıkla, dokunma davranışlarındaki bu taşkınlık, sonuçta, makaklarda bulunmayan bir davranış olan besin değiş tokuşunu kolaylaştırıcı bir hoşgörü ortamı yaratmaya yaramaktadır. Şempanzeler, bakıcılarına olduğu kadar, hemcinslerine de yönelmekle, bakıcıdan çok, hemcinslerinden besin almayı bekliyor gibidirler. Bu, öbür

maymunlarla, aralarındaki en önemli ayrımdır. Çok önemlidir, çünkü, insanın evriminde besin paylaşımı anahtar öge olarak ele alınmaktadır. (17) Evrim tarihlerinin büyük bölümünü insanla paylaşan şempanzeler için, insanınkine benzer davranışlarda bulunmak, rastlantı olmasa gerektir (son genetik analizlere göre şempanzeler, insana, makaklar, şebekler, ya da insana benzemeyen öbür maymun türlerinden daha yakındırlar. (18)

Son zamanlarda, cüce şempanze ya da bonobo diye adlandırılan maymunlarda (pan paniscus), besin üleşimi ile yatıştırıcı bedensel dokunmalar arasındaki ilişkiyi inceledim. Bildiğimiz şempanzeye yakın olan bu tür, çok ender olarak, tutsak durumda bulunduğu ve vahşi durumda yaşadığı Zaire'nin bataklıklı ormanlarına girmek olanaksız olduğu için, bilim adamlarınca, çok az tanınmaktadır. Alt örgenlerinin görece uzunluğu, bedenlerininse, narinliği nedeniyle, bunların insanlarla antropoitlerin ortak atalarına en çok benzeyen tür olduğu düşünülmektedir. (19,20)

Bonoboların cinsel yaşamı, birçok bakımdan, insanınkine, bildiğimiz şempanzeninkinden daha yakındır. Örneğin, dişi bonoboların , vulvaları çoğu kez yeğledikleri duruş biçimi olan yüz yüze çiftleşmeye uygun biçimde, karınlarına doğru yönelktir. Şempanzelerin toplumsal gerginlikleri geçiştirmek için öpüşüp koklaştıkları durumlarda, bonoboların cinsel eyleme girişiklerini gösteren ilk çalışmalar, Japon bilim adamlarının yerinde yaptıkları incelemelerdir. Bonobonun cinsel eylemi, üreme işlevinden büyük ölçüde sapmıştır. Japonya'da Kyoto Üniversitesi'nden A. Mori, Zaire'nin Wamba ormanındaki bonobolarda, "Cinsel davranışın doğasında oluşan değişimle, bunun bütün bireylerin katılabildiği ortak bir eyleme dönüşmesi ve olayın değişimle, bunun bütün bireylerin katılabildiği ortak bir eyleme dönüşmesi ve olayın bilinen üremeye yönelik anlamının zayıflamasının, sonuçta, birçok erkek ve dişinin eşleşme konusunda saldırganca çekişmeler olmaksızın, bir arada yayabilmesini sağladığını" belirtmektedir. (21)

Başka Japon araştırmacılar, daha da ileri giderek, erkeklerle dişiler arasındaki besin değiş tokuşlarında, cinsel davranışların kullanıldığını düşünmektedirler. S. Kuroda, dişilerin, elinde besin bulunan erkeklere nasıl cinsel çağrıda bulunduklarını gözlemiştir: "Bu gibi durumlarda, birçok gözlemler, dişilerin amacının yalnızca çiftleşmek değil, besini elde etmek olduğunu göstermektedir. Çünkü, kendini sunmak ve çiftleşmek, besin konusundaki çekişmeyi yumuşatmakta ve erkeği daha hoşgörülü kılmaktadır". (22) Kuroda, bu arada, ergin dişiler arasındaki "homoseksüel" ilişkileri de anlatmaktadır: İki dişi, bunu pembe ve şişkin cinsel organlarını, dikey ve hızlı hareketlerle birbirine sürterek yapmaktadırlar. Kuroda, bu davranışı, "jenito-jenital sürtme" diye adlandırmaktadır. (23) Bonobolar üstüne, gerek doğada, gerek tutsaklık durumunda çalışan bütün gözlemcilerin, bu sürtme olayını tanımalarına karşılık, bildiğimiz şempanze dahil, öbür antrpoitlerin hiçbiri, bu eylemi bilmemektedirler.

Benim incelememse, bonoboların Kaliforniya'daki San Diego hayvanat bahçesindeki kolonisi üstüncdir. Amacım, öncelikle, bu türün cinsel davranışını, doğada yapılabilecek olandan daha ayrıntılı biçimde tanımlamaktı. Çünkü, tutsaklık durumunda çiftleşmeler, kalça itişlerinin sayısını ve süresini ölçmek gibi amaçlarla, videoya alınabilirler. Bu gözlemler, söz konusu türün cinsel davranışlarındaki çeşitliliği ortaya koymuştur. Eşinin üstüne çıkmalar ve çiftleşmeler, bireylerin cinsiyetine ve yaşına bakmaksızın düşünülebilecek her türlü çift arasında, olabilecek bütün duruşlarla yapılmaktadır. Erkekler, karşılıklı olarak penislerini birbirine sürtmekte, dişiler, "jenito-jenital" sürtüşmektedirler. Bu arada, dille öpüşme (iki partönerin

ağızlarını birbirine bastırarak dillerini karşılıklı birbirine değdirmesi), fellasyon (erkeğin cinsel organını emme) ve eşler arasında, mastürbasyon yapıldığını da gözlemledim. İzlenen cinsel ve erotik davranışlardan dörtte üçünün üremeye yönelik hiçbir işlevi bulunmadığı görüşüne varıldı (24). Dolayısıyla, bu türün cinsel davranışlarını "Homo Sapiens"inkinden, hiç de daha az çeşitli olmadığı sonucunu çıkardım.

Öte yandan, beslenme olayı boyunca, cinselliğin rolünün ne olduğunu da anlamaya çalıştık. Ortada iki varsayım vardı. Birincisi, cinsel eylemin herhangi bir öznelliği olmayan basit bir uyarılma durumu olduğuydu, yani besinin görülmesi, sonuçta, cinsel eylem dönüşen bir uyarılma yaratıyordu. Örneğin, erkek bonoboların çekici bir besini alma sırasında, sıklıkla, ereksiyon durumunda olduklarını görüntüledik. İkinci varsayım ise, daha işlevsel ağırlıklıdır. Cinsel davranış, belki de, besinin dolaysız olarak kendisine değil, ama besinin varlığı yüzünden, ortaya çıkan çekişme ortamına ve toplumsal gerginliklere karşılıktır. Bu kurama göre, cinsel davranış, besinin bölüşülmesini amaçlayan çekişmeyi azaltmaya ve homojen kılmaya yaramaktadır. Eğer bu, gerçekse, cinsel davranışın besinle bağlantısı bulunmayan toplumsal gerilimlere karşılık olarak ortaya çıkması gerekirdi. Başka bir deyişle, cinsel eylemlerdeki artışın öncül nedeni, besinin kendisi değil, ama kavgadır.

Doğada, karşılıklı saldırganlıkların nasıl oluşup nasıl sonuçlandığını ayrıntılarıyla izlemek, uygulamada olanaksızdır. Çünkü, maymunlar, genellikle ormanın derinliklerinde yitip giderler. Bu bakımdan, bizim tutsaklıkta yaptığımız inceleme, saldırgan bir karşılaşmadan sonra ne olup bittiğini gözlemlemekte hiçbir sorunla karşılaşmadığımıza göre, elde edilebilecek tek veridir. Bonobolardaki barışmaların, beslenme sırasındaki cinsel davranışların tıpkısını içerdiğini gördük. Örneğin, bir erkek, bir başkasını kovaladıktan sonra, "kurban" saldırganına döner ve cinsel organlarını oynatır ya da ergin bir dişi, yeni yetme erkeklerden birini kovaladığında erkek, onu, alışılan biçimde dikilmiş penis ve ayrık bacaklarla, cinsel ilişkiye çağırır. Böylece, cinsel etkinlikler, hem beslenme dönemi boyunca, hem de bunun dışındaki saldırgan etkileşimlerin ardından yoğunlaşmaktadır. Bu iki görüngü de (fenomen), eğer, toplumsal gerilim gibi ortak bir nedene dayandırılır ve ikisinin ortak işlevinin de, gerginliği azaltmak olduğu düşünülürse, daha kolay anlaşılabilir.

İlginçtir, yoğun cinsel ilişkilerin, insandaki "çekirdek" aile, yani, monogam çiftin evrimini konu alan kuramların çoğunun temel taşını oluşturmaktadır. Amerikalı Antropolog Fisher, "The Sex Conrat" adlı kitabında, yüzyüze ilişkinin, dişinin, ilişkiyi daha uzun sürdürmesinin ve zengin cinsel çeşitlemelerin insan türüne özgü olduğunu, bu belirtilerin işbölümüyle, karşı cinsler arasındaki bağda, baskın bir rol oynadığını ileri sürmektedir. (27) Bununla birlikte, bu kuralın birçok yönü, yalnızca insanlara özgü değil, görüldüğü gibi, bonobolara da uygulanabilmektedir. San Diego'da yapılan çalışma, dişi bonobolarn cinselliklerini, toplumsal çıkarlar elde etmek için kullanabildiklerini göstermiştir. Bir erkek, elinde bir besin tutuyorsa, dişi, ona yaklaşmakta, çiftleşmeyi başlatmakta ve hemen ardından (hatta bazen, çiftleşme sırasında (!) erkeğin tuttuğu besini kapmaktadır: (24,28) Bu yapıdaki anlaşmalar, gerginliklerin düzene sokulma yöntemleri, karşılıklı toplumsal ilişkiler ve kavgaların sonuçlandırılması arasındaki ilintinin ne denli sıkı olduğunu göstermektedir. Barışma olayının incelenmesinin, insan ailesinin kökenini bile içine alabilecek çeşitli kuramsal dallara ayrılabileceği açıktır.

Bu da, Kropotkin'in hayvanlardaki ve insanlardaki "işbirliği"nin altını çizmekte haklı

olduğunu kanıtlamaktadır. Dikkatimizi, geleneksel baskınlık ve çekişme görünümündense, buna daha çok verdikçe, maymunların toplumsal yaşamı üstüne, daha dengeli bir görüntü elde edebilecek ve barış içinde birlikte yaşamanın nasıl sağlanabileceğini, daha iyi anlayabileceğiz. *(La Rechherche, Mayıs 1989)*

Çeviren: Güneşi Akol

KAYNAKÇA

1-Mutuat Ata, New York University Press, 1972, (Original 1902).

2-R. Dawkins, The selfish gene, Oxford University, Press, 1976

3-M. Midgly, Philosophy, 54,439,1979.

4-H. Kummer, in Human ethology, M. Van Cranach, (et al. ceds), Maison des sciences de l'homme, 1979, p. 381.

5-R. Noe, et al. Folia primatol, 34,90, 1980.

6-F. de Waal, La politigue du chimpanzé, le Rocher, 1987, (Original 1982).

7.F. de Waal et A. van Roosmalen, Behav. Ecol. Sociobiol. 5,55,1979.

8-F. de Waal et D. Yoshihara, Behaviour, 85, 224, 1983.

9-A. York et T. Rowell, Anim. Behav., 36, 502, 1988.

10-J. Kaplan, in Comparative behaviour of African monkeys, E. Zucker Ced.), A. Liss, 1987, p.127.

11-F. de Wall, Q. Rev. Biol., 61,459,1986.

12-F. de Waal et R. Ren, Ethology, 78,129, 1988.

13-R. Mitchell et N. Thompson Ceds., Deception: Perspectives on human and nonhuman deceit, SUNY Press, 1986.

14-A. Whiter et R. Byrne, Behav. Brain Sci., 11, 233, 1988.

15-M. Cords, Anim. Behav., 36,1124,1988.

16-F. de Waal, Anim. Behav., 32,765,1984.

17-G. Isaac, Sci. Am. 238,90,1978.

18-C. Sibley et J. Ahlquist, J. Mol. Evol., 20, 2, 1984.

19-H. Coolidge, Am. J. Phys. Anthrop., 28, 1, 1933.

20-A. Zihlman et J. Lowenstein, in New interpretations of ape and human ancestry, R. Chiochon et R. Corruccini (eds), Plenum, 1983, P.677.

21-A. Mori, Primates, 25,255,1984.

22-S.J. Kuroda, in the Pygmy chimpanzee, R. Susman (ed.), Plenum, 1984, p. 301.

23-S. Kuroda, Primates, 21,181,1980.

24-F. de Waal, Nat. Georgr. Res. 3,318,1987.

25-D. Morris, The naked ape, Jonathan Cape, 1967.

26-C. Lovejoy, Science, 211,341,1981.

27-H. Fisher, The sex contract, Quill, 1983.

28-F. de Waal, J. Human Evol., sous presse.

Kızılderili reisin mektubu

Okuyacağınız mektup, "Duwarmish" Kızılderililerinin reisi Seattle tarafından; "Washington'daki büyük başkan"a yani 1853-1857 seneleri arasındaki Amerikan Cumhurbaşkanı Franklin Pierce'ye ithafen yazılmıştır. Duwarmish Kızılderililerinin yaşadığı topraklar bugün, bir ırmak ile bir kasabaya ve reisin adı da Washington eyaletinin büyük bir şehrine ismini vermiştir. Mektubun çevirisini Almanca Kosmos dergisinden yaptık. Fakat çevirinin sadık metninde içeriğinin hissini bulamadığımızdan dolayı belki haddimiz değil ama, çevirinin dilini tekrar yorumladık.

Altınay IŞIK-Özlem YANGIN

Kızılderili reisin mektubu

Washington'daki büyük başkan bizden topraklarımızı satın almak istediğini bildiren bir mektup yollamış. Dostluktan söz etmiş büyük başkan... Ama biz sizin dostluğumuza ihtiyacınız olmadığını biliriz.

Gökyüzünü nasıl satın alabilirsiniz?
Ya da satabilirsiniz?
Ya toprakların sıcaklığını?
Ağzımdan çıkan sözler yıldızlara benzer, büyük başkan, hiç sönmezler. Bu yüzden söyleyeceklerime güveniniz.
Havanın taze kokusuna
Suyun pırıltısına
Sahip olmayan biri onu nasıl satabilir?
Kutsaldır bu topraklar benim için ve ulusum için...
Yağmur sonrası ışıltılı her çam yaprağı

Denizi kucaklayan kumsallar
Karanlık ormanların koynundaki sis
Şakıyan böcekler...
Ve bilin ki: Kızılderili adamın anıları
Ağaçların özsuyunda saklıdır.
Toprak bizim anamızdır:
Ve bizim ölülerimiz, bu toprakları unutmaz
Geyik, at ve büyük kartal erkek kardeşimizdir.
Kayalıklar, çayırlar, taylar ve insanların
ılık sıcaklığı aynı ailedendir.

Washington'daki büyük başkan bizden topraklarımızı istediği zaman bütün bunları istemektedir. Büyük başkan bizim babamız biz de onun çocukları olacakmışız.

Büyük ruh ulusumuzu sever fakat nedendir bilinmez Kızılderili çocuklarını terk etti. Şimdi size makineler yolluyor ve çok yakında beklenmedik yağmurlar sonrası yataklarımıza taşan ırmaklar örneği beyaz adam bu toprakların her karışını dolduracak. Bizler yetim kaldık. Çünkü başka ırklardanız. Çünkü ihtiyarlarımız farklı öyküler anlatırlar.

Bilesiniz ki...
Derelerin ve ırmakların içinden geçen sular
Sadece su değildir.
Atalarımızın kanıdır o.
Bilesiniz ki bu toprakları size sattığımızda
Göllerin ışıltılı sularında
Ulusumun öykülerinin anlatıldığını...
Çocuklarınıza öğretmelisiniz.
Suların çıkardığı sesler atalarımın sesidir
Irmaklar kardeşimizdir.
Bunları çocuklarınıza öğretmelisiniz.
Beyaz adam bizi anlamaz
Biliriz.
Toprak onun kardeşi değil düşmanıdır.
Babalarının mezarını geride bırakır beyaz adam
Toprağı çocuklarından çalar.
Açlığın dünyayı saracak beyaz adam.
Ve ardından koca bir çöl bırakacaksın:
Sabahın sisi dağların karnından doğan güneşi görür.
Ve kaçar.

Babalarımızın külleri kutsal topraklara yayılır. Ben Kızılderiliyim ve anlamıyorum. Şehirlerinizi de anlamıyorum. Oralarda sessizlik yok ki... Yaprakların seslerini, böceklerin vızıltılarını, kuşların ötüşünü ve kurbağaların şarkılarını dinleyebileceğiniz yerler yok ki oralarda.

Bir Kızılderiliyim ve anlamıyorum. Ben, gölü yalayarak gelen rüzgârın sesini, öğlen yağmurunun temizliğini ve taze çam yapraklarının kokusunu severim.

Size bu toprakları satarsak bilmelisiniz ki hava bizim için kıymetlidir. Her şey aynı solunumdan pay alır ve hava tüm canlılar tarafından ortak kullanılır. Bu yüzden onu kirletmeyin. Hava hayatta tuttuğu her şeyle ruhunu paylaşır.

Demir at (lokomotif),
Öldürüp çürümeye bıraktığınız.

Binlerce buffalodan nasıl kıymetli olabilir?

Nasıl? Anlayamıyorum.

Hayvanlar, insanları bıraksa.

İnsanlar ruhlarının yalnızlığından ölmez mi?

Hayvanların başına gelen, insanın da başına gelecek.

Toprağın başına gelen, oğullarının da başına gelecek.

Çocuklarınızın ayak bastığı bu toprakların, atalarımızın külleri ile örtülü olduğunu anlatmalısınız. Çocuklarımıza bizim öğrettiğimiz şeyleri öğretin. Toprak bizim anamızdır. Ve toprağa tükürülmez. Toprak insana değil, insan toprağa aittir. İnsan, hayat dokusunun içindeki bir liftir sadece...

Beyaz adam neyi satın almak istiyor?

Gökyüzü ve toprakların sıcaklığını mı?

Koşan antilopların çabukluğunu mu?

Biz size bunları nasıl satabiliriz?

Ve siz nasıl satın alabilirsiniz?

Bir kâğıt parçasını imzaladığımız ve beyaz adama verdiğimiz için her şeyi yapabileceğini mi zanneder beyaz adam. Havanın tazeliğine ve suyun pırıltısına sahip değilsek, bunu nasıl satabiliriz size? Son buffalo da öldüğünde onları tekrar nasıl satın alabilirsiniz?

Beyaz adam geçici bir iktidardadır ve o kendini her şey zannetmektedir. Bir insan annesine sahip olabilir mi?

Günlerimizin kalan kısımlarını nerede geçireceğimiz önemli değil. Çocuklarımız babalarını gururları kırılmış gördüler. Savaşçılarımız utandırıldılar. Yenilgiler sonrası kendilerini içkiye ve yemeye verdiler. Bu yolla vücutlarını uyuşturuyorlar. Birkaç kış ömrümüzün kaldığı bu topraklarda yakında matemimizi tutacak bir tek kişi bile kalmayacak. Ama niye ağlayayım? İnsanlar denizdeki dalgalar gibi gelip geçerler. Biz gidiyoruz ama beyaz adamın da bir gün keşfedeceği şeyi bugünden biliyoruz. Hepimiz aynı büyük ruhtan geliyoruz. Beyazlar da bir gün bu topraklardan gideceklir, belki de bütün ırklardan daha çabuk. Yataklarınızı zehirlemeye devam edin. Ve bir gece kendi çöplerinizde boğulacaksınız. Bu kader bizim için şu anda bilinmezdir. Fakat biliyoruz ki batışınızda her tarafa parlak bir ışık yayacaksınız.

Bütün buffalolar öldürüldükten, yaban atları ehlileştirildikten, ormanların en gizli köşelerine kadar dünya, insan kokusu ile dolduğunda sevimli tepelerin görüntüsü konuşan tellerle kirletildikten sonra... Bir bakacaksınız ki... Gökteki kartallar yok olmuş. Hızlı koşan taylara elveda demişsiniz. Bu ne demektir, biliyor musunuz? Bu, yaşamın sonu ve sadece daha fazla hayatta kalmanın başlangıcıdır. Büyük ruh bizim hayvanlara ve Kızılderililere sahip olmamızı istedi, herhalde bunun özel bir anlamı vardır fakat henüz bilemiyoruz.

Biz (kardeşlerininkinden ne kadar farklı olursa olsun) her insanın istediği gibi yaşamasını savunuruz. Eğer biz teklifinizi kabul edersek, bu sadece yeni toprakları güvence altına almak için olacaktır ve orada son günlerimizi rahat ve huzurlu geçirebiliriz belki.

Son Kızılderili de bu topraklardan gittiği gün ve onun hatırası yalnız bir bulutun sonsuz çayırlar üzerindeki gölgesi olarak kaldığı zaman, atalarımızın ruhu da bu kıyılarda ve ormanlarda yaşamaya devam edecektir.

Size bu topraklarımızı sattığımız zaman, siz de onu bizim sevdiğmiz gibi seviniz, onunla bizim ilgilendiğimiz gibi ilgileniniz. Ve onu bugün bulduğumuz gibi hatırlayınız. Bu toprakları ve üzerindeki canlıları çocuklarınız için koruyunuz. Çünkü bu dünya kutsaldır. Beyaz adam bile ortak kaderimizden kaçamaz, belki biz hepimiz kardeşiz, bunu zaman gösterecek. *(Gökyüzü, ekoloji ve toplum-87/1)*

Rocard-Cousteau: Gezegenimizi nasıl kurtarmalı?

Françoise MANİER-Sylvie O'DY

Bir yanda, dünyaca tanınmış, yaşamını "sessizlik dünyası" denize adamış Kaptan Cousteau. Uzun zaman önce, çevrenin yıkımını ve okyanusların yağmalanmasını haykırdı. Her zaman, çevre militanlığını yapan, sonra, akademisyen olan kaptan, insanlara ve dünyalarına olan sevgisini açığa vuruyor.

Öte yanda, 1988 Mayısı'ndan bu yana, Fransa Başbakanı olan Michel Rocard. Geçen mart ayında, La Haye'de yapılan doruk toplantısının esinleyicisi. Bu toplantıda, 24 ülke, -orta güçte ve gelişmekte olan ülkeler- atmosferi korumak için, öteki ülkelere çağrı yaptılar. Onun için, çevrenin korunması, gezegen düzeyinde bir sorun.

Çevrebilimci ve politikacı. İki bakış, iki yöntem. Biri Cousteau, bu dünyanın büyüklerini ve kamuoyunu, pek yakındaki tehlikelerle ilgili olarak inandırmak için, bütün kişisel etkinliğini ortaya koyuyor. Öteki Rocard, dünya çapında bir örgütün kurucusu. Ona göre, bir tek bu örgüt, bu işi üstlenebilir. İlk kez, Express'te, Yeşiller, Antartika kıtası, Üçüncü Dünya ülkeleri üzerine konuşuyorlar.

Express : Çevrecilik, uzun süre, militanların işi oldu. Bugün, bir tür yeşil coşkuya, yeryüzünde yaşayanlar arasında olduğu kadar, yöneticiler arsında da, tanık olunuyor. Avrupa'daki seçimlerin sonuçları, bunu kanıtlıyor. Neden?

Michel Rocard: Bilim adamlarının verdiği bildiri, daha bilgi verici ve açık oldu. Çok haklı bir kaygıyı doğurdu. Birçok militan, bunun anlamını, çok önceden anlamıştı. Ama, biraz basit bir savaşım verdiler. Gezegenimiz tehdit altındadır. Bilinçli bir iktidar, bunun önlemlerini almalıdır. Sıkı önlemler almak gereklidir.

Jacques-Yves Cousteau: Çevre sorunu, hep var oldu. Yalnız, bunu anlamak için, uzun bir süre gerekti. Çevrebilimsel felaketler, önce bölgesel ya da ulusal düzeydeydi, bir bölgeyi ya da ulusu ilgilendiriyordu. Şimdi, bu sorunlar geneldir ve uluslar, yeryüzünün ısınmasından etkilenmişlerdir. 1988 yılının Temmuz ayında, çok sayıda başbakanın, bu işin bilincine varması, bana, biraz umut verdi. Hep birlikte, bir şeyler yapmaya karar verdiler.

Michel Rocard: Cumhurbaşkanı ve ben, bu farkına varışı destekleme isteğini çok duyduk. Öyle ki, Fransız Devrimi'nin 200. yılı, yaratıcılığın, yeni bir insanlık hakkının seferber edilişinin, temiz bir çevre hakkı yılı olsun. Temiz bir çevrede yaşama hakkı.

L'Express: Geçen mart ayında, özellikle Fransa'nın girişimiyle yapılan La Haye çağrısı, biraz unutulmadı mı? Paris'te, 14-16 Temmuz da yapılan yediler doruk toplantısında, aynı genel istek yoktu.

Michel Rocard: Bilinçli insanlık, 3.5-5 milyon yıldır var. Tarihini, altı bin yıldır yazıyor. Dünya çapında düzenleme aracı hiç olmadı. La Haye çağrısı, bir şey üzerinde dünya çapında bir yetkiyi istemekten ibaret. Birkaç yıl alabilen hukuksal ve siyasal bir savaşımı bildiriyor.

24 ülkenin imzasını attığı ilk toplantıda, dokuz yedek üye ülke vardı: Pakistan, Çekos-

lovakya, İsviçre, Avusturya ve AT'den 5 ülke. Artık, İngiltere dışında, bütün bu AT ülkeleri, başta yer alıyorlar. Çağrı, neden, Yediler doruğunda değerlendirilmedi? Çünkü bunlar, bir egemenlik hakkından vazgeçmeye en çok çekinen süper güçlerdir. Ama hasımlar, bu hukuksal savaşım içinde bıkacaklardır. Belki de, bir ya da iki yıl sonra, bu yönde itmek üzere, Birleşmiş Milletler toplantılarında, bir çoğunluk oluşturacağız. Direniş gösteren ülkelerde, kamuoyuna çağrı yapmayı ve açıklamayı, onları eğitmeyi sürdürmemiz gerekecek.

Jacques-Yves Cousteau:Bütün önceki toplantılarında Yediler, yalnızca büyük paralardan söz ettiler. Bu kez, 23 sayfalık son bildirinin 9 sayfasını çevreyle ilgili konulara ayırmışlardı. Bu, olağanüstü bir şey.

Michel Rocard: Elbette hızlı gidilmeyecek. Aslolan başlamaktır. Bir mekanizmayı çalıştırmak. Çevre sorunlarından etkilenmeyen ülke yok artık. Çin'in, Sovyetler Birliği'nin, Amerika Birleşik Devletleri'nin durumu da aynı.

Express:Bugün, derneklerin, militanların, yeşilci partilerin, kamuoyunun ve hükümetlerin rolleri nedir?

Michel Rocard: Herkesinki kendi çapında. Çevre korumasında verilen savaşımda, yalnızca seçime katılanların çoğunluğu bunu anlarsa, ilerlenecektir. Yasama ve yürütme güçleri, bu yönde giderse. Hükümetlerin, yerel yöneticilerin, militanların, yeşilci partilerin, o zaman, anlamı ve yararı vardır. Ama, çevrebilimin savunulması, böyle bölümlerden çok daha önemlidir. Halk güçlerinin devlet düzenini bozdukları kadar, çevre için verilen savaşımı, tekelinde bulundurduklarını ileri süren yeşilci partilerin yükselmesinde, yeni bir halk yönelimini düşünmenin biçimi olmak yerine, baskı grubu olarak sınırlı kalmak, çevrebilim için bir tehlikedir. Bütün partilerde, yeşil bir düşünce gerekiyor.

Jacques-Yves Cousteau: Yeşilci partilerin varlıklarına karşıyım. Bununla birlikte, uzun süredir çevrebilimciyim. Çevrebilimci düşünceleri savunan bir partinin ortaya çıkmasından başlayarak, bütün ötekiler, onlara karşı çıkıyorlar. Yapılması gereken, bütün partileri, bu konuya inandırmaktır.

Express: Ama, yeşilci partiler, kendi düşüncelerini savunuyorlar.

Jacques-Yves Cousteau: Bize özgü olan bu düşüncelere, onları savunmak için gereksinmemiz var. Birbirlerine karşı geniş bir bütünlük içinde, küçük yeşil bir köşe olması gerekmiyor.

Michel Rocard: Çevre koruması, çok pahalıya patlayacak. Yeryüzü çevrebilim harcamaları nedeniyle, bir hükümetin düşmesine tanık oldu: Hollanda hükümeti. Bu ilktir, elbette, son olmayacaktır. Çevrebilimle ilgili vergilendirmeyi düzenlemek gerekecek.

Jasques-Yves Cousteau: Salt alışlageIen ekonomik çareleri uygulamak değil sorun, yeni bir yapıyı da kurmak söz konusu. Köklü bir devrim. Bireyler için çok daha doyurucu olacak, tümüyle değişik, başka yaşama biçimi bulmak gerekecek. Ve dahası, zenginliği daha iyi artırmaya yarayacak bir biçim.

Michel Rocard: Zaman ve düş gücü gerekecek.

Express: Bu da, önce, insanların boyunlarındaki halkayı kırmalarını gerektiriyor.

Michel Rocard: Hiçbir şey kırılmıyor. Hükümetler, yalnızca, insanların düzeylerini ve bilinçlerini yükseltebilirler. Kent yaşam biçimi, doğayla ilişkisini yeniden kurmalıdır. Üretim, daha az kirletici olmalıdır. Nesneleri korumaya, onarmaya, zararlı biyolojik maddeleri azaltmaya alışılmalıdır. Daha çok hizmet, dinlence, kültür ya da sporla yaşanmalıdır. Bütün bunlar, yavaş yavaş olacak. Yalnızca, bir yandan sanayiyle ilgili toplumsal düşgücü, öte yandan, vergiyle ilgili parasal

destek gerekiyor. Çevrebilimin sanayi düşüncesini, ticaretle ve vergiyle ilgili düşünceyi renklendirmesi gereksinimi duyuluyor.

Jasques-Yves Cousteau: Gelişme, her şeyi artırmak demek değildir. Çevrebilimsel, zekice, felsefi seçim yapmak gerekir.

Michel Rocard: Yalnızca, cumhuriyetin sloganını alın: "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik." Eşitlikle özgürlük arasında, göreceli bir çelişki olduğunun farkına varmak için nice zaman geçmesi gerekti. Özgürlüğe geniş yer verildikçe, güçlülerin, onu başkalarının zararına kullanmaları tehlikesi doğuyor. Özgürlük güvenlik altına alınmak istendikçe, bir başkasının özgürlük alanını sınırlamak gerekiyor. Bu da, özgürlüğün kısılması demektir. Çevrenin korunması için, çok daha sıkı bir savaşım, en azından, özgürlüğü kısıtlayacaktır. Ne olursa olsun, yapma özgürlüğünü.

Express: Büyük sanayi gruplarının özgürlüklerini kısıtlamaya hazır mısınız?

Michel Rocard: Öyle gerekiyor. Yapıyoruz da. Avrupa düzeyinde, katalitik maddeler üzerine bir karar aldık. Bu karar, otomobil üreticileri için daha eksiksiz, ama daha pahalı satma zorunluluğunu içeriyor. Birkaç yıl içinde, aşırı hızlı arabaların üretimini yasaklamaya yönelebileceğiz. Sınıflandırılmış kurumlarla ilgili eski bir mevzuatımız var Fransa'da. Bu, işin farkına varmanın ilk belirtisidir. Daha fazlasını ve daha iyisini yapabiliriz. Rekabetçi durumumuzu zayıflatmadan. Zor. Bizden daha çok kirletene yer vermek için, bir neden yok. Kimlere? Bilincine vardığımız şey yüzünden terk ettiğimiz pazarları kapabilecek olanlara, kuralları hiçe sayanlara. Bu yüzden, Avrupa düzeyinde davranmayı düşündük. Tek anlaşma. Brüksel Komisyonu'na bir yetki veriyor.

Express: Gezegenimizde ağır basan en önemli tehlike nedir? İvedi bir plan önermeye hazır mısınız? Ve öteki ülkelere, bunu, nasıl kabul ettirmeli?

Jacques-Yves Cousteau: Bugün, dünyada, çevreyi tehdit eden şeyler, birbirlerine bağlı. En büyük tehlike, sera etkisi yapan iklimin ısınması.

Michel Rocard: Uluslararası topluluk, bu konularda pek çalışmadı. Toplantılar artıyor. İki yıl önce, Montréal'de imzalanan ozon tabakasıyla ilgili sözleşme, her ulusun uygulamadaki iyi niyetine kalmış durumda. Egemenlik eksiksiz kalıyor. Bütün dünyanın bu konuda, kendi kendine bir yetki vermesi gerekiyor. Bu da, 5-15 yıl gerektirir. Bu, çağdaş dönemlerin en büyük işidir. Hareket parçalanmıştır. Onu hızlandırmalı. BM'nin Meteoroloji örgütü ve çevreyle ilgili programı iyi işliyor. UNESCO temsilcisine ve bilimsel çalışmalar yapan bir koleje bağlı bir dünyaya, bir sorumluluk yüklediğini sanan büyük güçlere, ABD ve İngiltere'ye karşı direnebilir. Ama, öteki ülkeler, baskı yapacaklardır.

Express: Bu dünya çapındaki yetki, büyük güçlerin katılımı olmadan var olabilir mi?

Michel Rocard: Elbette hayır. Bunu onlarla birlikte yapmalı. Yavaş yavaş ilerleyeceğiz. Bir hazırlık dönemi, düşüncelerin yaygınlaşması gerekiyor.

Jasques-Yves Cousteau: ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin bu konuya inandırılması gerek. Bu sonbaharda, Amerikalı parlamenterleri ikna etmek için, ABD'ye gidiyorum.

Express: Peki, Antarktika'yı, nasıl bir gelecek bekliyor?

Jacques-Yves Cousteau: Antarktika, 1959'da imzalanan Washington Antlaşması'yla düzenlenmiştir. Bu anlaşma, toprakla ilgili istekleri, askeri güçleri yerleştirmeyi engellemiş, nükleer artıkların dökülmesini yasaklamıştır. Bu da, toprakların göreceli olarak, bakir kalmasını sağlamıştır. Ama, bugün, gezegendeki tehlikeler üzerine daha çok şey biliyoruz. Antarktika'yı, incelik kaygısıy-

la korumamak gerekiyor artık. Gezegenimizin bir ucunu, hiç el değmemiş olarak korumak zorundayız. Dünyanın, güncş enerjisini alan kapalı bir mekanizma olduğu unutuluyor. Bu enerji, bitkiler ve hayvanlar tarafından özümleniyor, bir bölümünü de geri çıkarıyorlar. Gezegen de, termodinamik yasalarına boyun eğen bir ısı makinesidir, yani soğuk ve sıcak kaynaklar vardır. Soğuk kaynaklar, iki kutuptadır. Kuzey Kutbu'nda çok az buz, dolayısıyla küçük bir soğuk stoku bulunur. Güney Kutbu, çok büyük bir soğuk kaynağı oluşturur. Gezegenin tatlı suyunun çok büyük bir bölümü, yüzde 90'ı, ortalama üç kilometre kalınlığında, buzlaşmış olarak, Antarktika'da bulunuyor. Salt tatlı su değil, aynı zamanda soğuk su yatağıdır. Isı makinemizin denge öğesidir. Bununla birlikte, bu soğuk kaynak, çok büyük ve duyarlıdır. Ona dokunulursa, sonunun ne olacağı bilinmiyor. Üstelik, gezegenin genel olarak ısınmasıyla tehdit altındadır. İşte, onu, neden korumamız gerçği ortada. Her zaman demiyorum ama, şimdilik.

Belki de, bir ya da iki yüzyıl içinde, teknolojimiz öylesine gelişecek ki, varsa, Antarktika'nın zenginliği işletilebilecek. Bugün, görevimiz, ona dokunmamaktır. Sizi, Mitterrand'ı, Avusturya Başbakanı Bob Hawke'yi, Belçika ve Hindistan başbakanlarını ikna ettik bu konuda.

Michel Rocard: Yetkili bilim adamları da, aynı görüşteler: Azıcık ek bir sıcaklık, büyük oranda buzu eritebilir. Okyanuslar yükselebilir. 1.5 metre yükselse, Bangladeş yok olur. Maldiv Adaları batar, Hollanda'nın yarısı, Fransa'nın bile bir bölümü su altında kalır. Antarktika'yı, uluslararası koruma altına almak görevdir.

Jacques-Yves Cousteau: En azından yüz yıllığına. Zaman belirlenmiştir. Çünkü, bilimsel düşünceler, birbirini tutmuyor. Felaketten kaçınmanın tek yolu önlemli olmaktır.

Michel Rocard: Büyük bir hukuksal güçlük kalıyor geriye. Antarktika Antlaşması'na karşın, aşırı derecede maden işletmesine karşı kimse bizi uyarmıyor. En kaygılı ülke, çok yakında bulunan Yeni Zelanda'dır. Yaklaşık altı yıl önce, Yeni Zelandalılar, koruyucu bir sözleşme için görüşmelerde bulunmak istediler. Bu sözleşme, Wellington'da 20 ülke tarafından kabul edildi. O zaman kimse, çevrebilimden söz etmiyordu. O zamandan bu yana, herkes, çevre sorunlarıyla ilgilenmeye başladı. Daha ileri gidilmeliydi. Bu, Antarktika Antlaşması'nda imzası bulunan iki ülkenin, Fransa ve Avusturya'nın düşüncesiydi. Avusturya Başbakanı, bir sosyal demokrattır ve çevreci militandır. Bir muhtıranın açıklanması ve Antarktika Antlaşması'nı imzalayan partilere sunulması için birlikte çalıştılar. Bu kıtayı, uluslararası bir ihtiyat yeri yapmalarını istiyoruz. Büyük bir muhalefetle karşılaşırsak, kendimizi, hukuksal bir boşluk içinde buluruz. O zaman, şimdiki yetersiz sözleşmenin verdiği güvencelerden yararlanmayacağız.

Jacques-Yves Cousteau: Amerikalılar, Wellington Sözleşmesi'ni imzaladılar, ama onaylamadılar. Bugün, öne geçmiş olan metni reddetmeleri için, Kongre'yi ikna etmek gerekir. Hindistan'ın daha önce yaptığı gibi, Paris'te, ekim (1989) yapılacak olan konferansta başarısızlığa uğranırsa, savaşımı sürdürmek gerekecek.

Michel Rocard: Bir morotoryum da istiyoruz, yani, Antarktika'da her türlü işletmenin yasaklanmasını. Ama, bu morotoryumun belirli bir süreye son vermesi varsayılmıştır. Umarız kesinleşir.

Jacques-Yves Cousteau: Wellington Sözleşmesi'nde değiştirilecek sözcükler var. Metin şöyle başlıyor: "Antarktika'da maden işletmesine izin verilmiştir." "İzin verilmiştir" yerine, "yasaktır" konulmalıdır. Yoksa, Anlaşma metni, çok iyi yazılmıştır.

Express: Çok pis artıklar, en yoksul ülkelerin sırtına yüklenmeden, gelişme ve çevre sorunları uzlaştırılabilir mi?

Michel Rocard: Onlara, bunu yapmaları için yardım edilmeli. Bu gelişmenin, onların sorumluluğu altında yapılması da gerek. Yaratıcısı olduğumuz sanayi uygarlığı, yine de, kirlenmenin en büyük öğesidir. Bunu biliyorlar.

Tarım da kirleniyor. Kirlilik yapan kimyasal maddelerin, tehlikeli gübrelerin kullanılmasını sınırlayan bazı tarımsal gelişme biçimleri üzerine düşünmeliyiz. Bilim adamları, güven içinde, birlikte konuşabilmek için, sıkı bir ilişki içinde bulunmalılar. Egemenlik isteği duymadan, Kuzey-Güney rekabeti olmadan, Birleşmiş Milletler'in çevreyle ilgili programı iyi işliyor. Dünya Bankası da, çevre korumasına yardımda bulunmayan gelişme tasarılarına, gittikçe daha az para veriyor.

Jasques-Yves Cousteau: Gelişmekte olan ülkeler açısından, gelişmiş ülkelerin tutumunu görmek, yine de, oldukça cesaret kırıcı. Üçüncü Dünya ülkelerinin ormansızlaşmasını suçlayan yazıları görünce çok şaşırdım. Malezya'da ya da başka yerlerde, yalnızca bizim gibi ülkelerde satılan lüks mobilyalar yapmak üzere kereste ihraç ediliyor. Fildişi olayında olduğu gibi.

Michel Rocard: Her türlü fildişi ithalini yasakladık.

Express: Ormansızlaşma, pek çok Üçüncü Dünya ülkesi tarafından kabul edilmiştir, çünkü, gitgide artan nüfuslarını doyurmak zorunluluğu içindeler.

Jacques-Yves Cousteau: Mercedes ya da prenslere özgü saraylar kurabilmek için. İyi örnekler var. Tayland, yabancıların bütün orman işletme anlaşmalarını askıya almıştır.

Michel Rocard: Çok geniş topraklara sahip olan Hindistan, bir orman politikasını yürürlüğe koydu. Fransa, ona, teknik açıdan yardım ediyor. Isınma odunu ve mutfak için gerekli kereste üretimi, özellikle Afrika'da, başka bir ormansızlaşma kaynağını oluşturuyor. Çözümler bulmak gerekiyor. Casamence'in en ücra yerinde teknik bir asistan tarafından, çok zekice, değişik çapta benzin bidonlarıyla yapılmış, yemek pişirmeye yarayan küçücük bir yerleşim yerini hayretle anımsıyorum.

Express: Gelişmiş ve geri bırakılmış ülkelerde, enerji üretiminin yarattığı sorunları nasıl çözümlemeli?

Jacques-Yves Cousteau: Buluşçu olmak, birçok nükleer santralın kurulmasına harcanan parayı, bize sınırsız olanaklar sağlayacak olan deniz ve rüzgâr enerjisini kullanmayı öğrenmek için harcamalıyız. Ama bu, zaman alacak. Bütün bu sorunlara, bazı teknolojik çözümler var. Nükleer enerjiye olduğu gibi, başka enerji kaynaklarına öyle yatırımlar yapıldı ki, çok geç kalındı.

Michel Rocard: Çok daha iyi enerji tasarrufu yapabildiğimiz şey, çok büyük. 1982'de, enerji tasarrufuna destek olacak bir planı yaşama geçirmek için çok uğraştım. Yılda 30 milyar frank ayrılmasını istiyordum. Sonunda, uzun kavgalardan sonra, büyük işler özel fonu yaratmayı başardık. İki aşamalı olarak 4 milyar frank elde ettik. Bu eylemleri geliştirmek istiyorum. Fransa enerji tüketiminin en az düzeyde arttığı ülkelerden biri. Ama, çok daha iyisi yapılabilir. Bunun için, para kaynakları yaratmak gerekiyor. Kısacası, Kaptan Cousteau'nun sözünü ettiği tekniklerden önce, aşırı derecede ivedi olan karbon gazının dışarı atmadan enerji üretmek gerek. Nükleer enerjiyi kullanıyoruz.

Jacques-Yves Cousteau: Oldukça pahalı bir üretim ve çok önemli başka tehlikeleri taşıyor.

Michele Rocard: Karbon üretiminden daha pahalı değil. Seçeneğimiz yok. Fransa'da, bunu kırk yıldır yapıyoruz. Bir tek kişiyi olumsuz etkileyen bir tek kaza olmadı. Nükleer güvenlik için, Sovyetler'den 4 katı, Ame-

rikalılardan 2 kat daha çok ödeme yapıyoruz. Cumhurbaşkanı ile aynı görüşte olarak, büyük teknolojik tehlikelerin önlenmesi için, bağımsız bir komiteyi işbaşına getirdim. Artık, nükleer güvenlik konusundaki gerçeği, ne Atom Enerjisi Komiserliği ne de EDF değil, bu komite söyleyecek. Çernobil kazasında olduğu gibi, kamuoyu, bilgilerin saklanmasını istemiyor artık. Her şeyi bilmeliyiz. Çevrebilim, ne bir mutlaktır ne de bağnazlıktır. En zeki bir seçim, ve en az zararlı iyi bir ölçektir.

Express: Nükleer santrallar da, Üçüncü Dünya ülkelerine ihraç edilebilir mi?

Michel Rocard: Bazıları, dar bir hidroelektrik yedeğine sahipler. Ötekiler, nükleer sayesinde, her türlü ikinci etkinin uygun biçimde kullanılması koşuluyla, karbon gazını atmadan, bazı kaynakları değerlendirebilirler. Bu alanda, güvenlik maliyeti hiç pahalı değildir.

Jacques-Yves Cousteau: İnsan tarafından üretilmiş karbon gazının fazlalığı, -ki, iklimin ısınmasına yol açıyor- gezegen tarafından doğal yolla üretilmiş milyonlarca tonluk karbon gazının % 1'ini oluşturuyor. Teknolojimiz, bu yüzde 1'i gidermeye yeterli değildir. Gerçekten, sonuncuların sonuncularıyız.

Express: Gezegenin geleceği konusunda, iyimser misiniz, kötümser misiniz?

Michel Rocard: Zeki olmanın, kötümserliğe yol açtığını, ama istencin de iyimserliği yarattığı söyleyen Romain Rolland'la aynı şeyi paylaşıyorum.

Jacques-Yves Cousteau: İnsanların, yapılması gerekeni yapacaklarından emin değilim, ama yapılabilirdir. *(Express, 18 Ağustos 1989). Çeviri: A. Tekin*

En pahalı yakacak yığını

Şenlik ateşini tutuşturmak için 60 ton odun, 140 galon gazyağı ve benzin gerekti. Geçen dört yıl içinde kaçak avlananlardan alınan ve ağırlığı 12 tonu bulan 2400 tutuşmaz fildişini yakıp kül etmek için Kenyalı yaban yaşamı görevlilerine bundan daha azı yetmezdi.

Geçen hafta Cumhurbaşkanı Daniel arap Noi, Nairobi Yaban Hayvanları Parkı'nda Athi Ovaları'na yukarıdan bakan bir açıklıktaki 20 ayak (yaklaşık 6 m.) yükseklikteki fildişi yığını dramatik bir törenli tutuşturdu. Bu yakacak yığını, geçen on yıl içinde kaçak avlananlarca boğazlanmış yüzbinlerce fil için bir anıttı ve Kenya'nın, Afrika filinin soyunu tüketmekle tehdit eden kaçak avcılığa ve dünya çapındaki fildişi ticaretine son verme kesin kararının bir sembolüydü. Yalnızca son on yıl içinde, sürülerdeki fil sayısı Kenya'da 65.000'den yaklaşık 17.000'e, bütün Afrika'da ise 1.3 milyondan yaklaşık 625.000'e düştü.

Piyasa değeri 1981'den beri hemen hemen üç kat artan fildişi, piyano tuşlarından biblolara, saç tokalarından kişisel mühürlere dek pek çok şey için kullanılır. Kenya depo ettiği, yavru fil kafataslarından sökülmüş bu fildişlerini satsaydı 3 milyon dolar (yaklaşık 6.630.000.000 TL) kazanabilirdi. Ama, Noi dedi ki: "Aynı zamanda biz de aynı metal satıyor olsaydık, dünyanın fildişi satın almaktan vazgeçmesini elbette isteyemezdik."

Bu yakma töreni yalnızca kaçak avlananları ve tacirleri uyarmak için düzenlenmemişti. Mayısta Kenya'nın yaban yaşamı bakanlığını üstlenen ünlü eskivarlıkbilimci (paleontolog) Richard Leakey, tüketicilerin canlı tuttukları piyasa üstüne düşünmeye başlamalarını da istiyor. Leakey dedi ki: "Bütün dünyadaki koleksiyonculara oyulup işlenmiş fildişinin iğrenç bir şey olduğu mesajını iletmeye çalışıyoruz. Alıcıya fildişi süs nesnelerine para vermemeyi benimsetmeliyiz. Fildişini yalnız canlı fillerde görmek isteriz." *(Time, july 31-1989) Çeviren: Ferhat Ünalan*

Bizim dünyamız ve başka dünyalar

Melin Cevdet ANDAY

Troya Savaşı dönüşü yurdu İthakâ'ya dönemeyip on yıl denizlerde olmadık serüvenler yaşayan Odysseus'un nerelerde dolaştığı bugün artık bilinmektedir. Doğu Akdeniz'in küçük bir bölgesinde geçmiştir bu yolculuk. Evet ama Odysseus'un hayal gücü çok büyüktür. O destanı okurken dünyamızdan daha kocaman bir dünyanın düşüne kaptırırız kendimizi. Çağdaş uygarlığımızın tekniği ise hiçbiri düşe yer bırakmıyor. Gitmesek de biliyoruz her yeri.

Dahası, merak da etmiyoruz artık dünyamızı, çünkü bilinmedik bir yerle karşılaşma umudu yok. Turizm acenteleri yerimizi ayırtıyorlar, orada hangi yemekleri yiyip hangi içkileri içeceğimizi bize önceden bildiriyorlar, oteller her yerde üç aşağı beş yukarı birbirine benziyor, hangi dille olursa olsun üç aşağı beş yukarı anlaşıyoruz. Ve sonra yorgun, kalabalıktan serseme dönmüş bir halde evimizin sakinliğine kavuşuyoruz.

Dünyamızı en iyi anlatan bir sözcük bu "kalabalık" sözcüğü. Yalnız kalamıyoruz ve en korkuncu doğayı göremiyoruz, doğa ile baş başa dinlenemiyoruz. Dünyanın güzelliğini ancak şiirlerden öğrenmek zorunda kalıyoruz. Eski şiirlerden. Bakın Walt Whitman bir şiirinde ne diyor:

"Gökyüzünde akıp giden bu güneş, bu yıldızlar
Bu elma biçimli dünyamız ve üstünde biz, kesinlikle yüce bir şey bu sürükleniş,
Ne olduğunu bilmiyorum, yüceliğin ötesinde, biz mutluluk olduğunun ötesinde..."

Yazık ki mutluluğumuzu bozan kimi kaygılarımız var: Bir Fransız düşünürü, güneşimizin 4.5 milyar yıl içinde patlayacağını söylüyor. Daha çok var diyerek rahatımıza bakabilir miyiz? Hiç sanmıyorum. Evsahibi bizi evden çıkarmak istese huzurumuz kaçmaz mı? Ama mahkeme bir yıl sürermiş... Ne kadar sürerse sürsün, diken üstündeyizdir artık.

Bu dünyada yerleşmek için anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geldi. Nafile imiş! Sağlam çıkmadı dünya.

Dahası, 4.5 milyar yılı beklemeden de yolculuk görünebilir. Çünkü pislettik dünyayı. Öteki canlılar git gide azalıyor, denebilir ki, günün birinde bizi tümden yalnız bırakacaklar. Ama hayvansız, bitkisiz bir dünyada insan yaşayamaz ki!

Yaşayabileceğimiz başka bir dünya var mı, canlı barındırabilecek bir dünya?

Kimi bilgin inanıyor buna. Varmış, ama oradaki canlılar haber salamıyorlarmış bize. Kimine göre, haber salmışlar da buraya ulaşmamış daha. Kimine göre de, haber gelmiş, ama biz çözemiyormuşuz bir türlü.

İyi ki çözemiyoruz, ya onlar da kendi dünyalarından yakınıyorlarsa, ya onlar da buraya göç etmek istediklerini söylüyorlarsa, o vakit ne olacak?

Rahat yüzü görmedik şu dünyada! *(Bayram, İstanbul, 8 Mayıs 1989)*

"Haliç'i berbat etmişsiniz..."

Melih AŞIK

Fransa Mimarlar ve Restoratörler Birliği üyesi 60 mimar İstanbul'da tarihi eserler üzerinde incelemeler yapıyorlar. Onarılarak kurtarılmış veya tam tersine onarılması gerekirken yerle bir edilmiş eserleri bir bir gözden geçiriyorlar...

Fransız mimarlar bir gece yarısı operasyonuyla ortadan kaldırılan gazetemizin hemen yanındaki Bizans sarnıcı kalıntısını incelediler. Yapılan işi "Tarih katliamı" diye niteleyen mimarlar, sarnıcın yıkılmasına yeşil ışık yakan bilirkişi üyelerinden birinin halen Güzel Sanatlar Akademisi "Restorasyon" Ana Bilim Dalı Başkanı olduğunu öğrenince az daha küçük dillerini yutuyorlardı...

Arkadaşımız Nazım Alpman, Fransız mimarlar grubundan Jean Michel Prignon ile edindikleri izlenimler üzerine konuştu:

—"İstanbul'un son halini nasıl buldunuz?"

—"Üzüldük. Daha önce de İstanbul'a geldim. Şimdi gördüm ki İstanbul'un doğal şehir dokusu fevkalade bozulmuş... Bir Doğu kenti olan şehrinizin bu özellikleri kaybolmaya yüz tutmuş. Kente beton bloklar hâkim oluyor. Bunlar dünyanın her yanında var. Bunların hiçbir tarihi değeri yok..."

—"Haliç'in yeni halini İstanbullular çok beğeniyor... Sizce güzel olmamış mı?"

—"İstanbul bir liman kenti...Haliç'in eski durumu limanla uyum halindeydi. Cıvıl cıvıl bir yerdi. Bu özellik korunarak bir temizlik yapılabilirdi. Gecekondu tipi yapılar ayıklanarak büyük yapılar bırakılsa ve tarihi doku bozulmadan bir temizliğe gidilse Haliç o zaman İstanbul'a kazandırılabilirdi. Ama siz temizliği dozerle yapınca her şeyi silip süpürmüşsünüz. Ortada hiçbir şey kalmamış."

—"Ama parklar, gezi yolları falan var..."

—"Bu kadar çok parka gerek var mıydı? Haliç'i çepeçevre gezdik, parklarda tek tük insan gördük. Burada yapılan anti şehirciliktir. Her şeyi yıkıyorsunuz, yerine bir şey koyamıyorsunuz. Bunu yaparak yoksul görüntüyü ortadan kaldıramazsınız. Ancak yoksulluğun yerini değiştirirsiniz o kadar. Haliç projesi için bir çöpçüye yetki verseydiniz işte o da bunu yapar sadece her şeyi silip süpürmeyi akıl ederdi..."

—"Fransa'nın dışında da çalışmalarda bulundunuz mu?"

—"Afrika'da 12 yıl kaldım. Fildişi Sahili, Mali, Togo ve Cezayir'de çalışmalara katıldım. Oralarda da aynı şeyi yapıyorlar. Modern olacağız diye otantik dokuyu yerle bir ediyorlar."

—"Bu ortak davranışın nedenini saptayabildiniz mi?"

—"Sorun her yerde aynı: Ulusal tarih bilinci oluşmamış! Bir şeyi yıkıyorsanız, yerine daha iyisini koyabilmelisiniz. Bizdeki Notre-Dame ve sizdeki Ayasofya eski katedrallerin üzerine yapılmıştır. Eskilerden daha güzel oldukları için de kimse eski yapıları aramamıştır."

—"Fransa'da durum nasıl?"

—"Bizde, görece bir tarih bilinci var. Ancak bunun yeterli olduğunu söyleyemem. Fransa, tarihi eserler açısından 100 bölgeye ayrılmıştır. Her bölgenin başında, tarihi eserler alanında uzman bir mimar vardır. Ciddi bir denitim söz konusudur." *(Milliyet, 3 Haziran 1989)*

Yerel yönetimlere doğru

Büyümenin sınırlarını artık çevre sorunları çiziyor. Bu nedenle yerel yöneticiler çevrecilerle birlikte mühendisleri, ekonomistleri, plancıları yeni kent yönetim modelleri oluşturmaya zorluyorlar. Kent-devletlerin yeniden doğuşunu mu yaşayacağız acaba?

Ömer KULELİ

GEÇMİŞTEN BU YANA KENTLER

Tarihten biliriz, Efes, İskenderiye, Atina ve Truva birer kent devletti. Küçük bir nüfusla dar sınırlar içinde bir devletin tüm işlevlerini yerine getirecek biçimde örgütlenmişlerdi. Üretim, tüketim, ekonomi, adalet, savunma, sağlık, eğitim vb. alt ve üstyapıların hepsini bu devletlerde görmek olağandır. Daha sonra yayılmacılık politikası insan egosunu dürttü ve gerisini biliyorsunuz.. Ancak 2000'li yıllara doğru insanlar var olan devlet örgütlenmesine ciddi eleştiriler getirmeye başladılar. Büyüyen örgüt hantallaşmış ve kendisini oluşturan küçük yerleşim birimlerinin isteklerine kulaklarını tıkamıştı. Yol, su elektrik, okul isteyen her kent artık derdini anlatmak için taaa başkente gitmek, orada korkunç bir bürokrasi canavarı ile uğraşmak zorunda. Genellikle de yavaş ve başarısız bir savaş bu. Üstelik öncelikler nedense hep büyük kentlere veriliyor, gerçek gereksinim sahipleri seslerini duyurmakta zorluk çekiyorlar. Seslerini duyan olsa bu kez kendilerine uzanan el çok yavaş, çok kısa... Umutsuz kentliler ve köylüler kendi sorunlarını çözmek için yeni yöntemler arayışı içindeler.

KENTLER KENDİLERİNİ YENİDEN TANIMLIYOR

Günümüzde hemen tüm kentler yaşamak için çok uzaklardaki kaynaklara bağlı. Düşünün İstanbul'a elektrik Keban'dan, kömür Soma'dan, petrol İzmit'ten (S. Arabistan'dan), mandalin Mersin'den, buğday Konya'dan geliyor. Bu ulaşım yollarındaki ya da kaynaklarındaki tüm krizler tamamen İstanbul valisinin ya da belediye başkanının denetimi dışında. Gine İstanbul'daki tüm fabrikalar çok uzak yerlerden gelen hammadeleri işleyerek üretim yapıyorlar. İstanbul'un durumu Paris, Hong Kong, Viyana gibi tüm kentler için ay-

Kentler artık birer "Ekolojik devlet" olarak düşünülüyor. Bu yeni tanımlamada güdülen amaç "yerel olanaklarla kendi kendine yetme". Kenti kapalı bir devre olarak tanımlayan çevre bilimciye göre bir sürecin atıkları bir diğerinin hammaddesidir.

nı, hatta daha büyük ölçeklerde. Ama bu durum pek çok küçük kent için de geçerli. Uzak yörelere bağlı olarak yaşamanın maliyeti de giderek artıyor. Sinop'ta kilosu X lira olan hamsi, İstanbul'da 6X lira, Antalya'da Y lira ola elma İstanbul'da 10Y lira, Keban'dan gelen elektriğin yüzde 30-40'ı yollardan yitiriliyor, bir şişe birayı İzmir'den İstanbul'a, oradan da boş şişeyi tekrar İzmir'e taşımanın maliyeti biranın kendisinden daha çok!... Çağımızın kent plancıları işte bu uzağa bağlı yaşamdan kurtulmayı amaçlıyorlar. Kentler artık birer "Ekolojik devlet" olarak düşünülüyor. Bu yeni tanımlamada güdülen amaç "yerel olanaklarla kendi kendine yetme". Kenti kapalı bir devre olarak tanımlayan çevrebilimciye göre bir sürecin atıkları bir diğerinin hammaddesidir. Ekonomist için amaç o yörede yaratılan katma değeri gine o yörenin refahı için kullanmaktır. Örneğin ulusal bankaların o yöre halkından topladıkları mevduattan kazanılan paranın gine o yörede harcanmasıdır. Kendine yeterli olmaya çalışan bu kapalı devrede para ve mallar sürekli bir geri döngü içindedir. Ticari kuruluşlar yalnızca ürettikleri mal ya da hizmetlere bakarak değil yerel ekonomiye katkıları açısından değerlendirilirler. Yeni kentler kendi kapalı devrelerinden dışarıya giden her türlü mal, para ve işgücüne önlenmesi gerekli bir sızıntı olarak bakmaktadırlar. Ulusal ya da uluslararası düzeydeki bankacılık çalışmaları yeni kent-devletçilerin en çok eleştirdikleri bir üstyapı türü. Çünkü çeşitli yörelerden toplanan mevduatlar genellikle o banka için kârlı, fakat o yöre halkına yararı olmayan, uzak bir yördeki yatırıma yöneltiliyor. Üretim yapılan tercihli yörede katma değer yükselirken kaynak sağlayan yöreler ise görece fakirleşiyorlar. O halde yerel ekonomileri ancak küçük, yerel bankacılık kalkındırabilir. Bunlar aldıklarını hemen aynı yöreye geri verirler ve orada bir artı değerin oluşumuna katkıda bulunurlar. Burada da öncelik yakın çevrenin şimdiye dek ihmal edilmiş olan kaynaklarının değerlendirilmesidir. Örneğin çöplerin gübreye, tarımsal artıkların alkole, hurda demirin küçük bir tesiste çeliğe, hurda kağıdın kitaba dönüştürülmesidir, evlerde sıcak suyun güneş enerjisi ile üretilmesidir, kanalizasyon sularını temizlerken üretilen metan gazının tekrar kentin gaz şebekesine geri verilmesidir.

YEREL EKONOMİ YA DA "KÜÇÜK GÜZELDİR"

Bu bağlamda E. Schumacher'in öncülüğünü yaptığı "uygun teknoloji" önem kazanmaktadır. Yerel girdilerle, o yörenin sosyal yaşam düzenini bozmadan yapılan üretim insan-doğa ilişkilerinin bozulmadan sürdürülmesi için gereklidir. Küçük ölçekte üretim hiç de sanıldığı gibi pahalı değildir. Schumacher'in verdiği güzel bir örneği burada özetleyelim: Schumacher 1972'de Zambiya'yı gezerken büyük bir ekonomik krizle karşılaştı.

Üreticiler yumurtalarını pazara ulaştıramıyorlardı. Neden ise piyasada yumurta kartonu (viyol) bulunmaması idi. Kartonları yapan Hollanda firmasında grev vardı.. Hollandalı fabrika müdürüne Zambiya'da yılda bir milyon karton üreten fabrika kurmasını önerdi Schumacher. Müdür kendi fabrikasının ayda en az bir milyon üretmek üzere kurulduğunu, daha düşük kapasitenin ekonomik olmadığını bildirdi. Schumacher Zambiya'ya döndü, yumurta üretim bölgelerini inceledi ve yılda 350.000 karton kapasiteli üç ayrı bölgesel fabrikanın kurulması gerektiğini belirledi; çalışmaya başladı. Bir buçuk yıl sonra tamamen yerli girdilerle çalışıp ithal malı kar-

tonla aynı fiyatta karton üreten fabrikalar çalışmaya başlamışlardı. Schumacher endüstri mühendislerine niçin daha önce bu ölçekte bir fabrika kurmadıklarını sorduğunda aldığı yanıt şaşırtıcı idi: "Kimse daha önce bizden böyle bir şey istemedi ki!".

Küçük ölçekteki yerel üretimlerin o yöre halkına daha pahalıya mal olacağı savı doğru değildir. Evet, üretim maliyeti daha yüksek olabilir ama son satış fiyatı içindeki üretim maliyetinin payını bir düşünün. Fabrika çıkış fiyatı 100 TL olan bir malın tüketiciye satış fiyatı toptancı tüccar kârı, nakliye, sigorta, perakendeci kârı derken, en az yüzde 300-500 gibi korkunç farklar vardır, yüksek teknoloji ürünü mallarda satış fiyatı ve üretim maliyeti arasındaki fark daha da büyüktür, işte yeni kentleri planlayanlar hem aradaki farkı azaltmayı, hem de bu farkı (katma değeri) o kent içinde tutmak istemektedirler.

KENT DEVLETTE ENEJİ POLİTİKASI

1900 Yılında bir Amerikan elektrik 1980'de ise bir santral 3.000.000 eve elektrik sağlıyordu. 1982'de bir kW-saat enerji yerine ulaşmak için 300 km seyahat ediyor. Amerikalılar ödedikleri elektrik faturasının ancak 1/3'üne eşdeğer elektrik tüketiyorlar, kalan 2/3 ü kayıplar, altyapılar, vergi, sigorta vb. için ödüyorlardı. Bugün yapımı en az on yıl süren bir santral yerine küçük santrallar kurmak, bunların artık ısılarından ev, sera, fabrika ısıtma/çalışturmaya yöneliyorlar. Normal bir santral kullandığı yakıtın enerjisinin % 30-50'sini elektriğe çevirir, kalan yüzde 70-50'si çevreye yitirilir. İşte yitirilen bu ısı buhar ya da sıcak su olarak çok değerlidir, santralın hemen yakınlarında ısıtma amacıyla kullanılabilir, böylece genel enerji verimi yüzde 80'e kadar artırılabilir. Tek koşul santral ile tüketicilerin birbirine yakın olmasıdır. Kent-devleti savunanlar için ideal bir durumdur bu. Büyük hidroelektrik santralları yerine 2-5 MW'lık mini-hidro barajların yapımı parasal kaynak oluşturulabilmesi ve çevre korunması açısından gine kent-devleti destekleyenlerce iyi bir çözüm olarak görülüyor. Güneş ve yel enerjileri gibi yenilenebilir kaynaklardan sonuna kadar yararlanmayı ve tüm ekonomik gücü buraya kaydırmaya kararlı kent-devletçiler. Çünkü bu tür enerji kaynakları hep merkeze bağımlılığı azaltan doğal çevre olanaklarını gine o çevrede kullanıp geri döngüye sokan girdiler. Yöredeki insan ve hayvanların dışkılarından ve tarım artıklarından biyogaz üretmek de Çin ve Hindistan'daki başarılı uygulamaları ile ilginç bir enerji kaynağı. Biyogazın yanı sıra üretilen sıvı gübre de kentin tarım sektörüne ucuz bir girdi sağlar. Kent çöpleri içindeki organik maddeler ise kompostlama tekniği ile humus benzeri çok zengin bir gübreye dönüştürülerek tekrar toprağa verilecektir. Başka bir deyişle insan dışkısı ve artıkları tekrar kendi besin zinciri içine geri döndürülecektir.

Kent-devletlerin en önemli enerji politikalarından biri de tasarruftur. Evlerde güneş enerjisi ile ısıtma ve soğutma, daha iyi yalıtım, daha çok toplu taşıma, daha küçük otomobiller, daha verimli elektrikli ev aletleri, iyi denetlenen bir aydınlatma sistemi (odada kimse yokken, yolda otomobil yokken kendiliğinden sönen lambalar) gibi mevcut kaynakların tasarrufuna yönelik her teknik gelişme bu yeni enerji politikasının öğeleridir.

YEREL GELİŞMEYE KARŞI VAR OLAN ENGELLER

Şimdiki durumda büyük enerji santralları, büyük bankalar, büyük fabrikalar, büyük devlet örgütleri ile yaşıyoruz. Van'daki Ali, Seylan'daki Raj ya da Gezira'daki Ahmad için bu büyükler çok uzakta, adeta erişilmez noktalarda. Bu örgütlere yaklaşması, hele hele onların yönetiminde söz sahibi olması uzak bir düş... Belediye meclisi seçimlerinde oy kullanan Hans, Maria ve Ayşe için de durum pek farklı değil. Onlar oy kullanabiliyorlar ama kaynakların dağıtımı politikasının saptanmasında hiçbir etkileri yok. Ama Toros'lardaki bir küçük Türkmen aşireti ya da İs-

viçre'nin küçük bir Alp kantonu kendilerini ilgilendiren her konuda toplanıp karar verme yeteneğine sahip. Bu küçük yerel örgütlenmelerle bu insanlar hür olduklarının farkındalar, hem karar verici, hem de uygulayıcı durumundalar. Yani hem sorumlulukları, hem de yetkileri var. Oysa ne kapitalist, ne de sosyalist toplumda yetki ve sorumluluk kolay kolay aynı adamda/örgütte bulunamıyor. İşte kent-devletçiler bu mevcut devlet yapılarına karşı insanın doğal çevresi ile uyum içinde yaşayacağı küçük, özyönetimli kentlerden bir federasyon geliştirmek peşindeler. Kavram pozitif, amaç güzel ama "büyük"lerin direnişi de doğal olarak o ölçüde büyük. Şimdilik ABD, İsviçre ve Çin H. C.'nde örnekleri görülen kent-devletler bakalım 2000'li yıllara doğru artacak mı, yoksa Orwell'in o meşhur "Büyük Birader"i utku kazanıp var olanlardan çok daha merkezi, otoriter devletini kurup ezecek mi insanlığı?... *(Bilim ve Sanat, Aralık 1988)*

Tokat'ın "olay" valisi Recep Yazıcıoğlu "gerçek demokrasi" istiyor

"Sömürge idaresi gibiyiz"

Ekonomik girişimleriyle, devlet dairelerinde sigara, çay yasağıyla, lokantalarda içki sınırlamasıyla kimine "solcu", kimine "yobaz" gelen Tokat Valisi Recep Yazıcıoğlu şunları söylüyor: "Biz, işgal idaresi gibi, halkı sömürge halkı gibi görüyoruz. Biz de, sömürge idaresi gibi, afurlu tafurlu arabaya biniyoruz. Halk yönetime katılmıyor, seyirci."

"Yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesine ilişkin broşürünüzde, gerçek demokrasinin olabilmesi için, yerel yönetimlerin söz sahibi olması gerektiğini savunuyoruz."

Yazıcıoğlu: "Merkezi idare, yerel yönetimlerin üzerindeki hantal ağırlığını çekmelidir. Turizmden bayındırlığa, sağlıktan eğitime kadar bütün sorunlar yerel yönetimlerce planlanmalı ve çözülmelidir."

"Yerel yönetimlerin güçlendiği, yani gerçek demokrasiye geçildiği sistemde valiler seçimle mi işbaşına gelecek?"

Yazıcıoğlu:"Tabii. Seçimle işbaşına gelecek valiler, halkla daha bütünleşmiş olacaktır. İl meclislerinin başı olacak. Aynı zamanda il meclisince denetlenecek. Bugünkü sistemde valilerin bir fonksiyonu yok. Yatırım yapamıyor. Sadece asayiş hizmetleriyle görevli zabıta gücünün başı durumuna gelmiş."

"Valiler dahil, yerel yönetimler seçimle olursa, hizmetler daha mı rasyonelleşir?"

Yazıcıoğlu:"Tabii. Biz, işgal idaresi gibi, halkı da sömürge halkı gibi görüyoruz. Biz de (valiler), sömürge idaresi gibi afurlu tafurlu arabaya biniyoruz. Vatandaş uzaktan bize bakıyor. Çünkü halk yönetime katılmıyor ki. Halk seyirci. Biz madem demokrasiden bahsediliyor, o halde Batı'daki gibi gerçek anlamda demokrasi olsun istiyoruz. Biz şehir ve kasaba meclisleri etkin olsun, sorunlar mahallinde saptanıp çözülsün istiyoruz. Böyle olursa, gerçek demokrasi olursa, kimse kendini devlet yerine koyamaz. Ben Tokat'ta göreve başladıktan sonra kapımı isteyen herkese açtım. Gelen açık kapıdan içeriye dalıyor. Böyle olunca bizim odacı Hasan çok sıkıntıya düştü. Çünkü eskiden köylülere bağırabiliyordu. Bu imkânı elinden alınınca forsu kalmadı. Bizim Hasan eskiden olduğu gibi, kendini devlet yerine koyamaz oldu."

"Yani, yerel yönetimlerle gerçek demokrasiye geçilince, döven, söven, işkence yapan devlet anlayışı da yıkılır mı?"

Yazıcıoğlu:"Tabii... Bizim Hasan gibi düşünenler, 'ben devletim' deyip eziyet edemez. O zaman seçimle gelmiş valinin, il meclisinin yakasına yapışır vatandaş..." *(Milliyet, 24 Mayıs 1989)*

Özerkliğe övgü

Yurdakul FİNANCI

Yerel yönetimler ne kadar özerk olmalıdır? Referandum ve yerel seçim tartışmalarının tozu-dumanı arasında, bu nokta gümbürtüye gitti.

Öyle olması da doğaldı. Çünkü hemen her siyasal tartışmada gördüğümüz gibi, referandum ve yerel seçim kavgasının altında da toplumsal yapımızın ilkesiz gelişi-güzelliği yatıyor.

Siyasal geleneğimiz, yerel yönetimlerin özerkliğini içine sindirebilseydi de bir anayasa kurumu ve ilkesi haline getirebilseydi, o gereksiz tartışmalar olmayacaktı.

Yerel yönetimlere bugünkü yaklaşımımız, aslında, taşraya geçmişteki bakışımızın uzantısıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetim geleneği kurulamamıştır. Osamanlı taşrası, merkezi bürokrasiyle, onun taşeronu diyebileceğimiz timar, zeamet ve has imtiyazı sahiplerinin, bir de vergi toplama işini parayla satın alan mültezim ve muhassılların sultası altındaydı. Osmanlı devleti, taşrayı, insanları gönendirilecek bir yurt olarak değil, vergi ve asker deposu gibi görürdü.

Fatih döneminin, bugün belediye başkanı olarak bilinen Şehremini dahi, devlet dairelerinin yapımı ve bakımıyla sorumlu bir devlet memuruydu. Daha önceleri kent işlerinden sorumlu Subaşı da öyle...

Osmanlı yıllarında kurulamayan özerk yerel yönetim geleneği, cumhuriyet döneminde de düşünülmedi. Gerçi belediyeler var ama, valisi, kaymakamı, bakanlıkların taşra örgütleriyle tüm ülke yine merkezi idarenin eli altında.

1984'ten sonraki özerk yerel yönetim esintisi de merkeziyetçi geleneği gevşetebilmiş değil.

Üstelik 1982 Anayasası, özerk yerel yönetim kavramına yabancıdır. Anayasa'nın 123 ve 127'nci maddeleri idarenin çerçevesini çiziyor. Bu maddeler yerel yönetimleri, idarenin istepnesi sayıyor. Aslolan merkezi idaredir. Merkezi idare tayinle, yerel yönetim seçimle geldiği halde, ikincisi birincinin denetimi ve vesayeti altına konmuştur.

Merkezi yönetim, yetkilerine o kadar kıskanç ki, seçimle gelmiş yerel yönetimlerin yargı denetimi altında olması ilkesini dahi, Anayasa yarım-yamalak benimsiyor. Örneğin, sanık sandalyesine oturtulan bir belediye başkanını ya da belediye meclisi üyesini, kesin mahkeme kararına kadar görevden alma yetkisi yargıcın değil, İçişleri bakanınındır.

Son yıllarda bu yetkinin kötüye kullanıldığını az mı gördük? İşin garibi, belediyeler üzerindeki vesayetini kötüye kullanan da, Batı'dan özerk belediye ilhamını alan ve savunana ANAP değil mi?

Hep tanık olduğumuz gibi, Batı'dan özenip devşirdiğimiz her fikri sonunda kendimize benzetiyoruz. Bir de geleneği olmayan bir Batı kurumunu transfer ederken alaturkalaştırma hastalığımızdan, yerel yönetimler de kurtulabilmiş değil.

Batı'da uzun bir süreç içinde gelişip gelenekleşmiş, demokratik bir kurumu, bizim despot yapımıza aşılamaya kalkınca, o kurum, siyasal ve kültürel geleneğimizle çatışıyor ve çarpık-çurpuk bir şey oluyor.

Batı'da özerk yerel yönetimin köklü bir geleneği var; feodalizme kadar geri gidiyor. İlkin yerel yönetim, feodal lordun kendisiydi. Bu yetkisini, halk arasından zenginleşip sivrilmiş, güvenilir küçük burjuva dostları eliyle kullanırdı.

Feodal beylerin kral otoritesine boyun eğmeye zorlandığı, ulusal devletlerin doğduğu dönemde, feodalizmin yerel yetkilerini çok da sıkboğaz etmeme düşüncesiyle krallar, yerel yönetimleri merkezi idarenin eli altına koymaktan geri durdular. Zamanla genel oyun yaygınlaşmasıyla, yerel yönetimler de domakratikleşip yerleşti.

Toplum giderek zenginleştikçe, hizmet türlerinin artması ve bu hizmetleri merkezden yürütmenin güçlüğü, yerel yönetimleri zamanla tam bir halk örgütü haline dönüştürdü. Bugün Batı'da yerel yönetimler güçlü ve zengindir. Örneğin, İngiltere'de yıllık kamu harcamalarının dörtte biri yerel yönetimlerce yapılmaktadır.

Eğer Batı türü bir yerel yönetim mekanizması kuracaksak:

1. Yerel yönetim, merkezi idarenin vesayetinden kurtarılmalıdır.

2. Yerel yönetimin kendine özgü gelir kaynakları olmalıdır. Örneğin, bina ve arazi vergisini, yörenin değer ölçülerine göre, her yıl bizzat belirleyip toplama yetkisi, yerel yönetime tanınmalıdır.

3. Yerel yönetim sadece yargı ve TBMM denetimi altında olmalıdır.

4. Valilik, kaymakamlık gibi yapay mekanizmalar kaldırılmalı, il ve ilçelerdeki en üst yönetici belediye başkanı olmalıdır. Merkezi idarenin tekelindeki polis, trafik, sağlık hizmetleri gibi hizmetler, yerel yönetime bırakılmalıdır.

Osmanlı devletinde timar, feodalizmin gelişmesini önlediği için biz özerk yerel yönetimi kuramadık. Batı Avrupa ise feodalizmden, etkin ve özerk bir yerel yönetim geleneği çıkardı. Batı'da bugün başkentle taşra arasında pek fark yoksa, nedeni özerk yerel yönetimdir. Biz neden yapmayalım?

Ama çarpıtmadan... *(Milliyet, 14 Ağustos 1988)*

"Kaymakam ve valiyi halk seçsin"

Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek "yerel yönetim işleyişleri" konusunda bir ay süreyle araştırma yapan Tokat Valisi Recep Yazıcıoğlu, yönetim biçimimizi "kokuşmuş" olarak niteleyerek, "Yeniden yapılanmazsak, demokrasimiz sık sık ukanır, insanlarımız olup bitenleri seyreden sürü olmaktan ileri gidemez ve gelişme yolunda bir arpa boyu adım atamayız" dedi.

"Amerika, yerel yönetim olayını çok iyi işleten bir ülke. Kalkınmanın temelinin yerel yönetimde bulunduğunun çoktan farkına varmışlar ve her şeyi buna göre planlamışlar. Mahalle, köy, ilçe gibi küçük yerleşim birimlerinin bile seçimle gelmiş meclisleri var. Her şeyi onlar planlıyor, eğer yetersiz bir hizmet varsa, tepkiyi de onlar göğüslüyor. Bizdeyse, bir kurşunkalem için Ankara'ya yazı yazılıyor. Küçük yerleşim yerlerindeki, hatta illerdeki bürokratlar, Ankara'dan izin çıkmadan bir başkasına selam bile vermekten korkuyor. Çünkü, seçimle gelmediği için, emredilenin dışında hareket edemiyor. Hizmetlerle ilgili şikâyetler olunca da 'Ne yapalım, suç Ankara'nın' diyerek, topu üzerinden atıyor." *(Hürriyet, 12 Temmuz 1989)*

İki toplu mezar daha

Mezarlardan biri 119. Seyyar Jandarma Alayı'nın yanındaki dere. Öbürü, Şırnak Cumhuriyet Mahallesi mezarlığının üst kısmında kalan Gendaleyş Ziyareti. "Kurt Çavuş" adıyla ünlenen görevli A. Baki Mukyan, alayda gözaltında kalan M. Bilek, Siirt ANAP Milletvekili Kemal Birlik ve birçok yurttaş, 2000'e Doğru'ya olayı doğrulayan açıklamalar yaptılar.

2000'e Doğru, Siirt Kasaplar Deresi'nden sonra, Şırnak'ta iki toplu mezar daha ortaya çıkardı: Şırnak 119. Seyyar Jandarma Alayı'nın yanındaki dere ve Şırnak Cumhuriyet Mahallesi mezarlığının kısmında üst kalan Gendaleyş Ziyareti. Özellikle Şırnak, Eruh ve Uludere'deki çatışmalarda öldürülen militanların önemli bir bölümü bu bölgelerde kepçelerle açılan çukurlara gömüldü. *(2000'e Doğru, 4 Haziran 1989)*

Göçerlere ekonomik baskı

Herekol yaylasından sürgün

Cizre, Nusaybin, Silopi, Eruh, Şırnak'ta yaşayan, toplam nüfusları 80 bine yaklaşan göçerler, bu yıl Herekol yaylasına sokulmadılar.

Hayatlarını yetiştirdikleri hayvanların ürünleriyle sürdüren göçerleri ekonomik yıkım bekliyor. Yüzyıllardır kullanılan Silopi, Cizre, Şırnak, Eruh güzergahı, bu yıl devlet zoruyla rota değiştirdi. Kimi göçer aşiretleri, yüzbinlerce hayvanın barındığı Herekol yaylasına sokulmadı. Yaylaya girmeyi başaran aşiretler ise, silah almayı kabul etmedikleri için asker ve korucu zoruyla çıkarıldılar. *(2000'e Doğru, 9 Temmuz 1989)*

Muhtar: Güvenlik güçleri halkı hedef aldı

Yoncalı olayı savcılıkta

Muhtar Mustafa Orhan, 3 köylünün ölümü, 5'inin de yaralanmasıyla sonuçlanan olay için savcılığa yaptığı başvuruda, öldürülen köylülerin TV ve radyodan "terörist" diye tanıtılmasının gerçekleri yansıtmadığını söyledi.

Merkezc bağlı Yoncalı köyü muhtarı Mustafa Orhan, geçen günlerde güvenlik güçlerinin ateş açması sonucu iki köylünün ölümü, daha sonra isc güvenlik güçlcrine teslim edilen altı köylüden birinin yaşamını yitirmesi ve diğer beşinin de yaralanması konusunun açıklığa kavuşması için Cumhuriyet Savcılığı'na başvurdu. Muhtar Orhan, öldürülen köylülerin TV ve radyodan "terörist" diye tanıtıldığını, bunun gerçekleri yansıtmadığını söyledi.

Dün Hakkâri Cumhuriyet Savcılığı'na bir dilekçeyle başvuran Yoncalı köyü muhtarı Mustafa Orhan, olaya yol açan sorumlular hakkında işlem yapılmasını istedi. Muhtar Orhan, dilekçesinde şu görüşlere yer verdi:

"18.7.1989 günü Hakkâri merkez Yoncalı köyünde meydana gelen olayda, Bünyamin Orhan ve Sabri Orhan adlı köylülerimiz yaşamlarını yitirmişlerdir. Suvarihalil geçişinde pusuya gidecek komando ekipler ve özel timler zirveye ulaşmadan araçlar arıza yaptığından yarı yolda inmişler, bu arada aralarında kan davası bulunduğu için köylülerin kaçması üzerine köylülere ateş açmışlardır. İki köylü öldürülmüş, Şeyhmus Orhan, Sıddık Orhan, Sadık Orhan, Abdullah Orhan, Aziz Orhan ve Nusret Kurt, komando birlik komutanına köylülerce teslim edilmiştir. Bu sayılanlar sağ olarak birliğe teslim edildikleri halde Şeyhmus Orhan daha sonra bize ölü olarak bırakılmıştır. Teslim edilen diğer beş kişi ise dövülmüş, halen devlet hastanesinde yatmaktadırlar. Şeyhmus Orhan'ın da darp edilerek öldürüldüğü, bilahare çatışma çıktığı süsü verilmek için kurşun sıkıldığı yaygın kanıdır."

Anımsanacağı gibi 18 Temmuz 1989 günü, Hakkâri'nin merkeze bağlı Yoncalı köyü yaylasında güvenlik güçlerinin kendilerini görünce kaçan köylülerin üzerine ateş açması sonucu, Bünyamin Orhan ve Sabri Orhan'ın öldürüldükleri öne sürülmüştü. Olayda dokuz yaşındaki bir kız çocuğu da yaralanmıştı. Olayın ardından güvenlik güçlerinin yaylayı roketatar ateşine tutması sırasında bir erin de öldürüldüğü bildirilmiş, roketatar ateşine son verilmesi için köylülerden altısı güvenlik güçlerine teslim edilmişti. Helikopterle 118. Jandarma Alay Komutanlığı'na götürülen köylülerden Şayhmus Orhan'ın şakağından vurularak öldürüldüğü, Sıddık Orhan'ın ağzından mermi yarası aldığı, diğerleri de dövülerek devlet hastanesinde tedavi altına alındıkları iddia edilmişti. *(Cumhuriyet, 22 Temmuz 1989)*

Balverenli için bitmeyen gözaltı

Bir gece köy basılıyor, tüm evlerin kapısına birer nöbetçi dikiliyordu. Kimse dışarı çıkamıyordu. Ardından evlerin herhangi birine giriliyor, evin erkeği ne zaman dönüleceği belli olmayan bir yolculuğa çıkıyordu. Götürüldüğü karakolda "Allah ne verdiyse sorgulanan" köylülerin çoğu resmi kayıtlara bile geçmiyordu. Beş-on gün karakolda kalıyor, gerekli görülürse ilçe merkezine gönderiliyordu.

Celal BAŞLANGIÇ

Köyün evleri, Cudi Dağı'nın eteklerı altına girmişti. Dağdaki doğal dekorun yapısına uygun kurulmuş evler, çok dikkatli bakınca ayırt edilebiliyordu. Görünüşe göre güvenli bir yapılanmayla eteklerinde öyle sakin, sessiz duruyorlardı Cudi'nin. Ancak insanlar kendilerini o denli güvenli duyumsamıyorlardı. Üç bin beş yüz kişinin yaşadığı Balveren köyünü gösterdi eliyle: "Bak" dedi, "son günlerde bu köydeki evlerin her birinden en az birer kişi gözaltına alındı"

Bir gece köy basılıyor, tüm evlerin kapısına birer nöbetçi dikiliyordu. Kimse dışarı çıkamıyordu. Ardından evlerin herhangi birine giriliyor; evin erkeği ne zaman dönüleceği belli olmayan bir yolculuğa çıkıyordu. Götürüldüğü karakolda "Allah ne verdiyse sorgulanan" köylülerin çoğu resmi kayıtlara bile geçmiyordu. Beş-on gün karakolda kalıyor, gerekli görülürse ilçe merkezine gönderiliyordu.

Toplu işlenen herhangi bir örgüte ilişkin suçlarda on beş gündü gözaltı süresi. Ama Güneydoğu'da geçerli değildi bu. Eğer, karakolda gözaltına alınan kişi ilçe merkezine gönderilir de resmi kayıtlara geçerse, otuz günden aşağı kurtaramıyordu paçayı. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'yle ilgili kuruluş kararnamesinin yöre insanına tanıdığı ayrıcalıktı otuz günlük gözaltı. Yeşilyurt köylülerinin avukatı Orhan Doğan, "İlk on beş gününü" diyordu, "sorgulama için kullanıyorlar. İkinci on beş günü de sorgulamada meydana gelen yaraları iyileştirmek için". Birinden mi kurtulmak istiyorsunuz, "PKK'lıdır" diye ihbar edin. En az otuz günlüğüne kurtulursunuz. İş sadece bununla da kalmaz. Gözaltından çıktıktan sonra yörede olan en küçük eylemde bile "buyurun bakalım karakola." Olur da şansı varsa beş-on günde ilçeye gönderilmeden karakolda kurtarır paçayı. Bir de kayıtlara geçti mi otuz günden aşağı yazmaz.

Balveren köyünde gözaltına alınmayan yok gibiydi. Herhalde olsa da ona ister istemez ajan gözüyle bakardı köylüler. Son olarak alınanlardan biri de Mustafa Sidar'dı. Onu karakoldan sonra ilçeye götürmüşler, böylece "resmi gözaltı" olmuştu.

Gözaltına alınışının on ikinci gününde Balveren'e getirdiler Mustafa'yı. Belki yer tespiti, belki de tatbikat yaptıracaklardı. Ama yürüyecek halde değildi. İki asker koluna girmiş, güçlükle taşıyorlardı. Bütün köy halkı Mustafa'yı bu haliyle gördü. Bir yanıyla da gözdağıydı, sonra geriye götürdüler. Gözaltı süresi yirmi günü aşmasına karşın bugüne değin haber yok Mustafa'dan. Karısı sekiz çocuğunun birbiri ardına düşüyor, en küçüğünü de yanına alıp, "Kocam nerede? Öldüyse bari onu bileyim" diyordu. *(Cumhuriyet, 24 Temmuz 1989)*

Korkunç iddia!

"Hakkâri'nin Yoncalı köyünden üç köylü, PKK'cı sanılarak öldürüldü. Gerçek ortaya çıkınca da köylülerin cesedi yakılarak yok edilmek istendi."

İddiayı araştırmak üzere bölgede inceleme yapan SHP milletvekili Cumhur Keskin şunları söyledi: "Jandarma Binbaşı Ahmet Korkmaz, nerede öldürüldüğü belli olmayan iki köylünün cesediyle köye girip, teşhis edilmelerini istedi. Köylüler (Bunlar PKK'cı değil) deyince milletc dayak atmaya başladı. Dayak sırasında köylülerden biri daha öldü... Getirdiği cesetlerin PKK'cı olmadığını anlayan binbaşı, bu kez olayı örtbas etmek istedi. Cesetleri kuru otların arasına atıp ateşe verdi. Sonra da bunların güvenlik kuvvetlerine saldırırken öldürülen PKK'cı oldukları radyo ve TV'den ilan edildi. Operasyonda PKK'cıların öldürdüğü ileri sürülen erin de binbaşının talimatıyla köye havan atışı yaparken kazara öldüğü anlaşıldı." *(Sabah, 25 Temmuz 1989)*

Siirt-Adıyaman koruculari

Kelle avcıları

Karakol komutanlarının şımarttığı korucular çevreye dehşet saçıyor. Ev yakıp yıkıyor, ödül için adam öldürüyor. Köylülerden zorla haraç, fidye alıyor. Düğün basıp, kız kaçırıyor. Hayvanlarla tarlalara zorla el koyuyor. Askerler, köylüleri korucularla korkutuyor. Yetkililer şikâyetlere karşı ilgisiz. Köylüler, korku ve telaş içinde köylerden kentlere kaçıyorlar.

Adıyaman Çamlıca köyü korucuları, "terörist başına ödül" verileceğini duyunca, düzmece operasyonla öldürdükleri 5 kişinin kelleleri karşılığında milyoner oldular. Aldıkları parayla şehrin merkezinde ev yaptılar. Siir merkez Çırav Dağı'nda öldürülen PKK'lılar için adam başına 3-4 milyon lira bekliyordu korucular. Ancak ödeme darlığı yüzünden 300'er bin lira alınca moralleri bozuldu. Aldıkları madalyaya aldırmadılar bile. *(İkibin'e Doğru, 11 Haziran 1989)* (11 Haziran 1989 tarihli İkibine Doğru'da bunun gibi daha birçok örnekler sıralanıyor.)

Koruculuğun 29 aylık faturası 57 milyar

29 aydan bu yana yürürlükte olan köy koruculuğu sistemi için, sadece maaş olarak, 57 milyar liralık harcama yapıldığı saptandı. (Hürriyet, 1 Ağustos 1989)

Yayla yasaklı Balveren'de dinmeyen sancı

10 yaşındaki çoban Mahmut, PKK'lı sanılınca...

Kemerli köyünde koyunlarını otlatırken ağaç gölgesinde uyuyakalan 10 yaşındaki çoban Mahmut, güvenlik güçlerince PKK'lı sanılarak öldürülünce, tedirginlik arttıkça arttı. Balverenliler kin tohumları ekildiğini söylüyor ve şu çarpıcı örneği veriyorlar: Küçük Mahmut'un ablası ile amca kızı, intikam için dağa çıkarak PKK'ya katıldı.

Güneydoğu'da son beş yıl içerisinde ardı arkası kesilmeyen "insan hakları ihlalleri" savına karşı geçen ay "ses getiren ilk direniş"i gerçekleştirmişlerdi. Balverenliler bir hafta boyunca çoluk, çocuk, genç ihtiyar, kadın kız demeden, getirilen "yayla yasağı"nı Şırnak-Uludere karayoluna oturarak, dört köy halkı ile birlikte uygulamayı protesto etmişlerdi.

"Sorunu çözerek mağdur edilmenizi önleyeceğim" diye söz verdikten sonra eylemin sona erdirilmesini sağlayan Kaymakam Cemal Ayman da tatmin etmemişti köylüleri. Köylülere göre Ayman, "utana sıkıla" konuşmuştu kendileriyle. "Koca kaymakam"ın "Bize haber verildiği takdirde çevrede atış yapılacağı gün sizi bilgilendireceğiz. Ben size yardımcı olacağım, ama fazla yapacağım bir şey de yok. Asker burada ne isterse yapar" sözleri de ne oluyordu? "Yaylaya çıkış yasağı" yazısını kendilerine gönderen, yazının altında imzası bulunan Kaymakam Cemal Ayman, "yetkili" değil de "aracı" olarak mı kullanılmıştı?

Eylemden sonra yine yaylaya serbestçe gidip gelemediklerini, "PKK'lılar yararlanmasın" diye çobanların kullandığı köy yakınlarındaki tek çeşmenin çevresinin mayınlandığını ve buraya kimsenin yaklaştırılmadığını öne süren Balverenliler, şimdi "göç yolu"nda. Şırnak'ın bu en büyük köyünde, eylem sonrası bile sona ermeyen baskıların "dinmeyen acı"sını daha fazla taşımamaya karar vermiş Mahmut Ayaz, Halil Ayaz, Abdurrahman Tunç, Musa Ayaz ve Yusuf Fidan. Varlarını yoklarını yok pahasına satıp kaçmışlar Balveren'den.

"Aranan silah" için başlatılan operasyon tüm köylüleri tedirgin ediyor.

Genç çobanlar, askerin emriyle sürülerinin peşine salınmıyorlarmış artık. Asker köye bildirimde bulunmuş. "Genç çobanlar PKK'ya katılabilir. Çobanları yaşlıların arasından seçin" diye.

Bu bildirime uymayıp koyunlarını otlatmaya götüren 15 yaşındaki İbrahim Bayık adlı çobanın, sille tokat jandarma ve özel polis timi tarafından dövülerek köye geri gönderildiğini öne sürüyorlar.

Şöyle sürdürüyor sözlerini Balverenliler:

"Köyde 'savaş hali seferberliği" varmışçasına her şey asker malı sanki. Traktörlerimizle karakol duvarının yapımı ve fırın inşaatına taş taşıyoruz. Bize taş kırdırıyorlar. Bu angaryadan bıktığımız için bazıları traktörleri yok pahasına başka köylere sattı."

Kemerli köyünde koyunlarını otlatırken ağacın gölgesinde uyuyakalan 10 yaşındaki Mahmut Yaşar'ın, güvenlik güçlerince "PKK'lı sanılarak" öldürülmesi konusundaki savlar tedirginliğe yol açmış. Balverenliler şimdi bölgedeki yanlış uygulamalarla "kin tohumları ekildiğini" söylüyorlar. Buna örnek olarak da Mahmut Yaşar'ın ablası ile amca kızının "İntikam" amacıyla dağa çıkarak PKK'ya katılmasını gösteriyorlar.

Ve tamamlıyorlar sözlerini:

"Asker niye baskı yapıyor, anlamıyoruz. Bu, PKK'nın işine yarar. Bizim köyün maddi durumu iyi. Kimse PKK'ya kanmaz. Ya diğerleri..." *(Cumhuriyet, 6 Ağustos 1989)*

Güneydoğu günlüğü

Bölgede dar geçitler çoğalıyor

Silah sesine komutan geldi. Daha ne olduğunu anlamamıştı. Ama birazcık da sövüyordu galiba, ana avrat. Sonunda kararını verdi. Herkes koşar adım karakola gidecekti. Dipçik desteğinde, ilçenin ortasında, herkesin gözü önünde, yüzü aşkın Dargeçitlinin karakola doğru koşuşu başladı. Silah sesinin ardından, yüzü aşkın yetişkin erkeğin karakola doğru koşuşunu gören ilçe halkı telaşlanmıştı. Bu kadar insan sağlıklı yaşam için "jogging" yapmıyordu ya!

Celal BAŞLANGIÇ

Ne "hazır ol"da durmasını iyi biliyordu Güneydoğu insanı, ne de "rahat"ta. Özellikle son yıllarda en iyi öğrendikleri "aranma duruşu". Köyden ilçeye, ilçeden ilçeye, ilçeden kente giderken, bir akşam kahvede otururken, gece evdeyken sık sık yineliyorlardı "aranma duruşu"nu. Öyle zor bir hareket de değildi. Araçta giderken, kahvede ya da evde otururken, ayağa kalkıp en yakın duvara, kolların olanaklar ölçüsünde açık, ellerin duvara dayanacak. Hareketin kusursuz olması için bacaklar da kollar gibi açık olmalı. Zaten küçük bir hata olursa, dipçik darbeleriyle düzeltiliyordu.

Alçak kürsülerinde oturmuş, çaylarını içerken, birdenbire kendilerini kahvenin duvarında "aranma duruşu"nda bulmuşlardı. Hava kararalı bir saat bile olmamıştı. Sokağın akşam serinliğinde dostlarıyla söyleşiyorlardı. Patlayan birkaç el silahın ardından "Herkes kahvenin içine girip, ellerini duvara dayasın" komutu duyuldu. Can havliyle kahvenin içine doluşup ellerini duvara dayamıştı Dargeçitliler.

Silah sesine komutan geldi. Daha ne olduğunu anlamamıştı, ama birazcık da sövüyordu galiba ana avrat. Sonunda kararını verdi. Herkes koşar adım karakola gidecekti. Dipçik desteğinde, ilçenin ortasında, herkesin gözü önünde, yüzü aşkın Dargeçitlinin karakola doğru koşuşunu gören ilçe halkı telaşlanmıştı. Bu kadar insan sağlıklı yaşam için "jogging" yapmıyordu ya. Kimi evinin penceresinden, kimi damından bu heyecanlı koşuya bakarken, pijamalı, şalvarlı, yaşlı-genç demeden, komutanının emriyle bu koşuya katıldılar. Yasalar önünde herkes eşit olduğuna göre "Biri koşar, diğeri bakar, kıyamet ondan kopar" olmasın diye çevredeki yaşlılar da koşturulunca, herkes, Dargeçit'in ortasında "dedeler yarışı" yapılıyor sandı.

"Varış" yeri, Dargeçit İlçe Jandarma Karakolu'ydu. Kimin birinci olduğu pek anlaşılamadı, ama bir süre karakol içinde herkes birbirine arkasını dönerek yere çömeltildi. Koşu sonrası karakolda dinlendirildikten sonra serbest bırakıldı Dargeçitliler. *(Cumhuriyet)*

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu

Yeşilyurt başvurusu kabul edildi

Mardin'in Cizre ilçesine bağlı Yeşilyurt köyü halkının, Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan tarafından kendilerine insan dışkısı yedirildiği iddiasıyla, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yaptığı başvurunun kabul edildiği öğrenildi. Komisyon genel sekreterliği tarafından görevlendirilecek bir raportörün, konuyla ilgili inceleme yaparak rapor hazırlayacağı bildirildi.

Müfettiş raporları ve ilçe idare kurulu kararı gereğince Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan hakkında açılan "cfrada suimuamele" davasına ise, 21 Eylül'de Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlanacak.

Yeşilyurtlu köylülerin başvurusundan sonra öğrenildiğine göre, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Genel Sekreterliği'nden yakınmacı avukatlarına bir yazı gönderildi. Söz konusu yazıda, başvurunun 10 Mayıs 1989 tarihi itibariyle kabul edildiği bildirildi. Bu karar gereğince dosya bir raportöre verilecek. Raportör tarafından incelendikten sonra hazırlanacak rapora göre işlem yapılacak. Köylülerin Strasbourg'a gelmesi konusunda ise verilecek karara göre hareket edilecek.

Yeşilyurtlu yakınmacı köylülerin avukatları Orhan Doğan ile Hasip Kaplan, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'ndaki gelişmelerle ilgili olarak herhangi bir açıklama yapamayacaklarını belirterek, "Bu konuda görüş açıklamamız sözleşmenin 33. maddesine aykırıdır. Olayda Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Genel Sekreterliği ve savunma makamı olarak biz bir tarafız. Dolayısıyla bir açıklama söz konusu olduğunda üçlü açıklama yapılabilecek" dediler.

Yeşilyurt köylülerine insan dışkısı yedirilmesiyle ilgili Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'ndaki gelişmeler sürerken Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan hakkında "cfrada suimuamele" yaptığı gerekçesiyle açılan davaya Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde 21 Eylül'de bakılacak. *(Cumhuriyet 16 Eylül 1989)*

Doğu, okulsuz

PKK örgütünün silahlı ve silahsız propaganda çabalarının etkisiz kalmasını sağlamak amacıyla, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bir dizi askeri ve ekonomik önlem alındı. Bu arada, eğitim alanında da bazı önlemlere başvuruldu. Ancak bu önlemler, okula gidemeyen nüfusu azaltmaya yetmedi. 1989-1990 öğretim yılının başlamasına az bir süre kalırken, bölgede yarım milyonu aşkın çocuk, yaşları geçtiği halde çeşitli nedenlerle eğitim ve öğretim göremiyor. Çoğunluğunu kırsal alanda yaşayanların oluşturduğu bu çocuklar, günlerini dağlarda hayvan otlatarak ya da köyde ailelerine yardım ederek geçiriyorlar. Bu durumda bulunan ve yaşları 14-15'in üzerinde olan bu çocuklar, özellikle PKK örgütü için "Bulunmaz bir kaynak" oluşturuyor. Buna karşılık, yaptırılan derslikler, artırılan öğretim kadroları, okula gitmesi gereken çocuk sayısını azaltmaya yetmiyor. Hızla artan nüfusla birlikte bu sayı da durmadan artıyor.

DİYARBAKIR'DA 40 BİN ÇOCUK

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin eğitim ve kültür merkezi sayılan Diyarbakır'da resmi rakamlara göre, okul çağına geldiği halde

çeşitli nedenlerle okula gidemeyen çocuk sayısı 40 bin. Bu rakam Mardin, Siirt, Hakkâri ve Şanlıurfa'da daha artıyor. Buna bir de nüfusa kayıtlı olmayan ve göçerlerin çocukları eklenince, sayının ürkütücü boyutlarda olduğu ortaya çıkıyor. Bölgede görev yapan eğitimciler, köklü önlemler alınmaması durumunda, bölgede okula gidemeyen çocuk sayısının çok kısa zamanda bir milyonu geçeceğini öne sürüyorlar. Eğitimciler, alınacak önlemlerde, saklı nüfus ve göçebelerin unutulmamasını da istiyorlar. *(Hürriyet, 29 Ağustos 1989)*

Özel tim edebiyatı

35 kısım tekmili birden Doğu'dan duvar savaşları ve sürgünler... Yanmış okulun sağlam duvarları özel timin fırçasıyla donatılmış: "Siz erkek değilsiniz" diye başlayan ve ana avrat düz giden yazılar...

DOĞU'DA DUVAR YAZILARI

PKK militanları gelip okulunuzu yaksalar ve siz de gidip Özel Harekât Tim'ine haber verseniz, köye bir gün sonra gelen tim görevlileri ne yapar dersiniz? Ellerine aldıkları fırça ve boyalarıyla, yanmış okulun sağlam kalmış duvarlarına "Orospu çocuğu Apocular diye yazar ve geri giderler...

"Valla da, billa da anlayamadık. Apo'cular okul yakmadan önce bir açıklama yaptılar; bu okullar asimilasyon ve dejenerasyon kurumlarıdır, sizleri kendi ulusal kimliğinize yabancılaştırıyor dediler. Ancak tim, yakılan okulun dört bir etrafına bu sinkaflı sloganları neden yazdığını bize söylemedi. Söyledikleri tek şey; yazılara bir şey olursa karışmayız sözüydü. Yani sizin anlayacağınız, Apocular köyümüze ikinci kez gelene dek bu yazılar öylece kalacak."

Van'ın Çatak ilçesine bağlı Dalbastı (Gumar) köyündeyiz. 57 hanelik köyün tek bakkalının önüne çömelmiş köylüler anlatıyor. PKK militanları iki hafta önce gelmiş, propagandalarını yapmış, sonra da devletin köydeki tek varlığı olan okulu, okulun lojman ve tuvaletini yakıp gitmişler. Olayı birtakım "özel ve tüzel" kanallardan önce devlete iletmek zorunda olduklarını bilen Dalbastılılar, geceyle birlikte düşmüşler yola. İlk durak Özel Harekât Tim'i üssü olarak kullanılan Çatak Öğretmenevi.

Ne var ki, aradan yirmi dört saat geçtikten sonra köye gelen tim görevlileri, kimseye tek şey sormadan ve söylemeden doğruca okula gidiyor ve beraberlerinde getirdikleri boya ve fırçalarla yanmış okulun sağlam kalmış dört duvarını yazıyla donatıyorlar.

Dört bir yana "Orospu çocuğu Apocular" ve "Van özel tim" yazan görevlilerin diğer sloganları ise şöyle: "Apo sen bir korkaksın", "İbneler kilise düzünü ne çabuk unuttunuz", "Yaşasın TC devleti", "Erkekseniz karşılaşalım", "Analarını s.... çocukları...."

ÇATIŞMA ÇOCUKLARI

Dalbastı köylüleri şimdi yağmura, çamura, kara, fırtınaya yani Apo'cular dışındaki her türlü doğal afete karşı bu yazıları korumak zorundalar. Kendilerini korumak, yazılan yazıları korumakla özdeş.

Dalbastı Köyü muhtarı Musa Örek, okulun onarımı için herhangi bir girişimin söz konusu olmadığını söylüyor. "70 çocuk eğitim yapıyordu, şimdi çoğu bundan yoksun" diyor. Örek'e kimi köylüler de katılıyor. Adını saklayan ve "özel" şeyler söylemek istediğini belirten bir köylü ise, "Alternatifini koymak zorundalar" demekle yetiniyor.

Gözlerimiz, etrafımızda fır dönen köyün çocuklarında. Onların en büyük zevki resim çektirmek. Dalbastılı çocukların diğer büyük zevkleri ise "mayınlama" ve "silahlı saldırılar." Köylerinden gelip geçen komando ve Özel Harekât Tim'lerinin yedikleri konserve, içtikleri boş pepsi kutularını toplayıp, toprağa gömerek "mayın" süsü veren çocukların haylazlıkları zaman zaman güvenlik güçlerini güç durumda bırakıyor. Ağaçlardan kestikleri dalları, silah şeklinde koltuk altlarına sıkıştırıp yol kenarına inen afacan kimi çocuklar ise, gelen geçen araca "silahlı saldırı" düzenliyorlar. Bereket çocuuklardan yana referansımız vardı. Zira, arabamızda resmi plaka yoktu, bizler rütbeli değildik. Yoksa bu çocuklar yüreğimize inme indirirlerdi.

ÇALKANTILI BİR İLÇE: ÇATAK

Muhtarın "aman tez dönün" önerileri bıkkınlık yaratınca, akşam saatlerinde dönüyoruz Çatak'a.

Çatak, Ermeni mimarisinin özgün güzelliklerini, periyodik, "tahrip kampanyaları"na rağmen koruyabilme başarısını göstermiş. Görüntüyü bozan üç-beş beton binanın dışında "nostaljik" bir birim Çatak. Üç bin nüfusu var. Kırsal kesimleri birer "ölü bölge". İlçeye gerginlik, tedirginlik ve panik egemen. "Geceleri taş duvarların dibinde yatıyoruz" diyor Arif Hoca. Hocanın kız kardeşinde "sıkıntı" nöbetleri yaratmış tedirginlik. Herkes "ya bir şey olursa"nın beklentisi içinde. "Devletin açık göç teşviki var, oralar boşaltılıyor. Kalan ya korucu elde silahı savaşıyor, ya yaşlı ve kimsesiz." Arif Hoca'ya göre bilinçli bir politika bu ve ciddi tehlikeler içeriyor.

Çatak tek kelimeyle çalkalanıyor. Provokasyonlar, tehditler almış başını gidiyor. Çevremizi saran "resmi" gözlerin huzursuzluğuna daha fazla dayanamayıp çıkıyoruz Çatak'tan. Tam bu esnada gözümüze "Emniyet Kemerlerini Bağlayın" tabelası ilişti. Anlaşılan devlet, askeri- polisiye yöntemleriyle gözaltı-işkencelerle bunalan yöre insanının, can ve mal emniyetinin, en iyi trafik kurallarıyla korunacağını sanıyor. Oysa yöre insanının bölgede en çok ihlal ettiği yasaların başında "Trafik Kuralları" geliyor.

RESMİ SERGİ

İçinde nostalji ve panik yaşanan şehir uzakta kaldı. Çok uzakta. Şimdi Diyarbakır'dayız. Yanık okulların duvarlarına yazılmış "Orospu çocuğu Apocular..." yazıları yerine dört bir yana yapıştırılmış afişler var. Caddeler, parklar, işyerleri Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nce bastırılarak asılmış afişlerle donatılmış. Bu kadarla kalsa iyi, her afişin bir de tutanağı var. Esnaf tedirgin, sıkıntılı... Kahvenin birine girip dört duvara asılmış afişleri soruyoruz kahveciye. Burnundan soluyor. "Afişi asacaksın, yırtturmayacaksın, ne bu be? Zaten müşteriyle ilgilenemiyoruz. Bir de afiş bekçiliği çıktı başımıza..." Vatandaş! diye başlayan ve onlara kanma diye biten bu afişler, yöreyi gezmeye gelen turistlerin hayretine yol açıyor.

Ne garip, 12 Eylül'den önce de duvarlara yazılar yazılır, afişler yapıştırılırdı. Devlet siyasi grupların yazdıkları yazıları okunmaz hale getirmek ve afişleri yırtmak için uğraşır dururdu. O zamanlar vatandaşın görevi bu afişleri imha etmek, duvardaki yazıları karalamaktı. Bahçenizin duvarında bir yazı varsa polis kapınızı çalardı. Yazılar silincek. Doğu'da roller değişmiş şimdi. Duvarlar bizzat devlet eliyle afişleniyor, yanık okulların duvarlarına devletin özel timi tarafından küfürler yazılıyor. Ve halk bu yazı ve afişleri korumakla görevlendiriliyor.

Diyarbakır'da şehir merkezi başta olmak üzere Bağlar, Seyrantepe gibi semtlerin halka açık her yerine asılmış bu afişler. Özel işyerleri ve kahvehane gibi mekânlar da buna dahil. Bağlar'da bakkallık yapan A.L. de afiş korkusu yaşayanlardan. "Beş polis geldi, kucaklarında bir tomar afiş. Yardım et de asalım dediler, olur dedim. Beraber afişleri astık. Ben de güya iyilik yapıyorum polislere. Giderken, bu afişlerden bir tekine bir şey olursa seni terörist sayarız ona göre, demezler mi!"

Kolu kopmuş çocuklar, kan revan içindeki yaşlılar, ırzına geçildiği iddia edilen kadınlar, bu afişlerin başlıca konuları. Can alıcı başlıklarla yazılar var. On günlük bebeği dahi öldürdüler diye. Resmi sanat Diyarbakır'da sergi açmış sanki.

Devlet, bir zamanlar yaptıklarının tersini yapıyor. Resimli, yazılı propagandanın peşinde. Bir de çok eski yıllardan beri kullanılan bir yöntemi denemeye başladı son günlerde. Sürgün....

Başını kaldıranı, boyun eğmeyeni otobüslerle şehir dışına çıkartıyorlar.

VALİLER FERMANI

Osmanlı devletinde paşalar ve devletin düzeninin düşüncesiyle ya da pratiğiyle bozan insanlar sürgün edilirmiş. Şimdiki sürgünlerin içinde avukatlar, köylüler ve okuması-yazması olmayan altı çocuklu bir kadın da var. Kocasının PKK'lı olması, Siirt'li Ayşe Karbulut'un eline "git emri" vermelerine yetmiş.

Ayşe'nin hikâyesi hazin. Ayşe'nin hikayesinde çaresizlik var. En büyüğü 13, en küçüğü üç buçuk yaşında, dört tanesi okula giden altı oğlu var. Otuz dokuz yaşındayken hayatın bütün yükünü sırtlamış. "Üzüm bağlarım vardı, buğday ekerdim, mercimek ekerdim. Onları satardım. Köyümüz Botan suyunun kenarındadır. Arazim suludur, iyidir. Kimseye muhtaç olmadım, çocuklarımı besledim. Haziranda beni gözaltına aldılar. Tam on üç gün gözaltında tuttular, başıma getirmedikleri kalmadı. Elektrik, cop, falaka. Bana hep onların yerini soruyorlardı. Ben nereden bileyim? Kaç defa bayılmışım, soğuk su döktüler üstüme." Ayşe'nin kocasını da defalarca gözaltına almışlar. En son işkencenin ardından, dört ay evde sırtüstü yatmış. "Sonra da gidip onlara katıldı."

Canına yetmişti adamın. Hem Kürt erkeği kadın sözü dinliyor mu ki? Bunların da bana yapmadıkları kalmadı. Eylül'ün 5'inde askerler gelip Yazlıca köyünden Ayşe'yi jipe atıp götürüyorlar. Sıra sürgünde çünkü. Sürgün aslında en büyük işkence. Aç kalmak, sürünmek demek. "Bana iki gün içinde burayı terk et dediler. Altı çocuğum var. Bağım bahçem kalacak. Ben nerede yaşarım? Ne yaparım? Bize, gidin açlıktan ölün diyorlar." Altı çocuklu, okur-yazar olmayan, Türkçe bilmeyen, bağıyla, bahçesiyle uğraşıp çocuklarını büyütmeye uğraşan bir kadını devlet, kocası PKK'lı diye sürüyor. "Ben bunlara nasıl bir zarar veriyorum? Devletin işi dövmek, hakaret etmek, açlıktan ölün demek midir?" Yazlıca köyünde oturan ve düzeni bozmayan bir Kürt kadını, Olağanüstü Hal Valiliği'nce düzeni bozmakla suçlanıp şehir dışına çıkartılmak isteniyor. "Hastayım, beni götürdükleri zamanlarda çok eziyet ettiler. Hastalandım. Otuz dokuz yıldır yaşıyorum köyümde, nasıl bırakırım?" Haklı Ayşe Karabulut. İri gözlerinde parlayan yaşlarla bakıyor yüzümüze. "Bırakıp gitmek çok zor... Gitmeyecem!" demiş ilgililere. "Yok ya" demişler. "Başka derdin var mı?" "Nasıl yaşarım bilmediğim yerlerde" demiş. "O senin sorunun, bizi hiç ilgilendirmez." Ve gitmiş. Vatan şirindir, diyor Ayşe. "Vatan şirindir. Ben hiç şehir yüzü görmedim ki..."

SÜRGÜN OTOBÜSÜ

Ayşe, sürgün kurbanlarının en çaresizi, ama tek değil. İlk gidenler dokuz kişi. Yola çıkan ilk iki sürgün ise Avukat Zübeyir Aydar

ve Mehmet Ali Sevilgen. Siirt garajında Batman Turizm'e ait 56 AS 666 plakalı otobüsü geçirmeye gelenler ise grup grup. Genç, yaşlı zengin, yoksul, memur, öğretmen, şoför hepsi hüzün yüklü. Özgürlük ve demokrasi suçu işlemiş Avukat Aydar ile köylü Sevilgen'in yanaklarına "özgürlük öpücükleri" kondurup, arkalarından zafer işaretiyle uğurluyorlar. SOKAK, sürgünlerle yolculuk eden tek basın organı. Otobüsün resmi havasına rağmen söyleşme sabrı gösteriyorlar.

"Tüm gece boyunca ne eşim Evin, ne de oğlum Ozan'la göz göze gelmemeye gayret ettim. Biliyor musun, kendilerine umut bağlanan insanların ağlamaya hakkı yok. Oysa otogarda ağlamayı ne çok istedim" diyor Zübeyir Aydar. Sevilgen ise, "Sürgüne giden yalnızca bedenim, ne mutlu gittim" diyor.

Otobüsün geçtiği her yer; Kurtalan, Beşiri, Batman, Silvan, Diyarbakır, insanların akınına uğruyor. 30 yılın bu ilk sürgünlerini bağrına basıyor, öpüyor.

Yolcular, ilk duraklarına vardıklarında yeni sürgünler ikinci bir emre kadar durdurulmuş, ama Remziye Rızgar, İzzettin Aksu, Aydın Kilvan, Emin Turhan, Hasan Ertaş ve Güneş İnanç ellerine tutuşturulan git emriyle, kendilerini çoktan olağanüstü hal uygulaması sınırlarının dışında bulmuşlardı. *(Sokak, 10 Eylül 1989)*

Güneydoğu'ya gönderilme ve o bölgede görev yapma korkusu, yeni bir akım başlattı

Orduya çığ gibi torpil baskısı

Güneydoğu illerinde vatani görevini yapan er ve yedek subay aileleri, çocuklarını bölge dışınaaldırabilmek için, ordunun üst düzeyindeki tanıdıklarını rica yağmuruna tutuyor...

İsteklerin yoğunluğundan tüm komutanların sıkıntı içinde oldukları bildirildi. Yetkililer, torpil niteliğindeki ricaların geri çevrildiğini söylediler. İsteklerin kendisine kadar ulaştığını vurgulayan Milli Savunma Bakanı Safa Giray, "Gereken cevabı veriyoruz. Ama, bu türden istekler üzücü oluyor" dedi. *(Hürriyet, 14 Eylül 1989)*

Akyüz, Güneydoğulunun durumunu anlatıyor:

"Göçmenden beter...."

Şırnak Kaymakamlığı'nın askeri tatbikat nedeniyle evlerinden çıkmamaları duyurusu üzerine, 5 gün boyunca Şırnak-Uludere karayolu kenarında oturma eylemi yapan Balveren, Araköy, Geçitboyu ve Dağkonak köylüleri, SHP heyetinin gelip kendi-

Boşaltılan köyler, bölge halkına yönelik yoğun baskı ve işkence iddiaları... Güneydoğu'da incelemelerde bulunan SHP heyetinden Halil Akyüz, "Oradaki insanların durumu, Bulgaristan göçmenlerininkinden daha zor" diyor. Vurulan köylülerin yakınları yargı yoluna gitmekten korkuyor. Salgın hastalık tehlikesi ise tüy dikiyor sıkıntılara....

lerine güvence vermesiyle, eylemlerini sona erdirip köylerine geri döndüler. 5 gün boyunca bölgede kalan ve olayları yoğun bir şekilde yaşayan SHP heyetinin başkanı, MYK üyesi Trabzonlu Halil Akyüz, TEMPO'nun sorularını yanıtladı.

TEMPO: Köylüleri oturma eylemine zorlayan şartları anlatır mısınız?

AKYÜZ: Cudi Dağı'nda yapılacak operasyon nedeniyle buralardaki köy ve mezraların boşaltılmasına karar verilmiş. Ancak bu karar alınırken buralarda yaşayan insanlara, nerelere yerleştirilecekleri konusunda bir güvence verilmemiş. Bu arada Şırnak Kaymakamlığı da bir genelge yayımlamış ve köylülerden, evlerinden çıkmamaları istenmiş. Köylü bu aylarda mahsulünü toplar, bağına, bahçesine gider, odununu, kömürünü toplar. Onu evine hapsettiniz mi, bu kış aç kaldı, soğukta kaldı demektir. Bir de yarın ortada bırakılabilirler. Türkiye'de "Nereye gidersen git" anlayışı vardır çünkü. Bulgaristan'dan gelenlere "Akraban varsa yanına git" diyorlar. Gidiyor, adamın başına 15 kişi yığılıyor. Bunu oralarda da yapabilirler. Bu idarenin anlayışı son derece insanlık dışı.

TEMPO: Doğu'da yaşayanlarla Bulgaristan'dan gelenler arasında benzerlikler bulunduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

AKYÜZ: Valla Doğu'dakileri biraz daha sıkıntılı gördüm. İşleri biraz daha zor. Bulgaristan'dan gelenler hiç olmazsa iş bulma, ev bulma güçlüğüne rağmen özgürce arayışı sürdürebilirler. Doğu'daki insanların bu şansları da yok. Kaldı ki gitseler ne yazar? Oradaki binlerce insan "Ben falanca yere gidersem iş bulurum, yaşarım" şansına sahip değil ki... Nereye gidecek? Neyle gidecek? Kim yönlendirecek? Onlar gittikleri yerde de rahat edemezler ki.... Takipten kurtulamıyorlar. Sürekli şüpheyle bakılıyorlar.

TEMPO: Oturma eylemi yapan köylülerle görüştünüz. İzlenimlerinizi anlatır mısınız?

AKYÜZ: Büyük bir kalabalık. Ortalarından ince bir dere geçiyor. Kadınlar bir tarafta, erkekler bir tarafta oturuyorlar. Son derece sağlıksız koşullarda yaşıyorlar. Her an salgın bir hastalığa yakalanabilirlerdi. Bize durumlarını açıkladılar. Tek geçim kaynakları olan kömür ocakları, güvenlik güçleri tarafından bombalanarak tahrip edilmiş. Köylü, sabahtan akşama kadar kazma-kürek çalışıp çıkardığı bir kaç yükü kömürü satıp ekmek parası çıkarıyor. Bunun kime, ne zararı var? Aksine devlete yük olmadan yaşadıkları için faydası var. Ama kapatmışlar işte. Hangi mantıkla yapmışlar? Akıl erdiremedim.

TEMPO: İşkence iddiaları hakkında ne diyorsunuz?

AKYÜZ: 22 Haziran günü Balveren köyünde bir otomobil taranmış ve içindeki 5 kişi ölmüş. Kaymakamdan öğrendik ki PKK, aracın içindeki 2 kişiyi ölüm listesine almış. Kaymakam bu olayı bildiği halde, o olayın suçlusuymuş gibi köyden birçok kişi gözaltına alınmış. İkisi bırakılmış, diğerleri hâlâ içeride. Çıkanlardan Salih Zeyrek anlattı. Bidon işkencesi görmüşler. Bu da yeni bir şey. Doğu'ya her gidişimde yeni bir işkence metodu öğreniyorum. Yani Türkiye'de "Gelişme yok" filan demeyin.

Köylüler geceleri bir araya gelip dayanışma içine girme gereği duyuyorlar. Mesela genç bir kadın, kocası yok. "Geceleri kapımı zorluyorlar" diyordu. Bu yüzden köylüler geceleri bir arada bulunma gereği duyuyorlar.

TEMPO: Bunu biraz açar mısınız? Sarkıntılık iddiaları mı var?

AKYÜZ: Kadın, "Geceleri kapımı çalıyorlar" dedi. Bu konunun üzerine gitmedim, gitmem de... Çünkü güvenlik kuvvetlerinin gaddarlığını dile getirmek istiyorum, ama bu tip olayları hiç yakıştıramıyorum. Çok çirkin, ayıp geliyor. 60-70 kadını 1987'de soyup bir ilkokula hapsetmişler. Onlarla görüştük. Anlatmak istemiyorlardı. Üsteleyince, "Aşağıdan soymadılar bizi, yukarıdan soydular" dediler. Üç gün o halde bırakmışlar kadınları.

TEMPO: Güvenlik güçleri ile PKK militanlarını, birbirlerinden ayırt etmek sorunu da var değil mi?

AKYÜZ: Hem de nasıl. PKK, zaman zaman vatandaşın önüne asker üniforması ile çıkıyor, askeri timler de PKK kıyafeti ile köyleri geziyor. Evlere girip ekmek istiyorlar, vereni de PKK ile ortak sayıyorlar. Güya PKK'ya yardım edenleri bulma gayesi ile yapıyorlar. Uzun süredir işliyor bu yöntem. Ertesi gün de köylüleri toplayıp içeri atıyorlar. Şimdi bu metot hiçbir insanlık kuralına uymuyor. Çünkü köylü silahlı insana verir yahu. Ne isterse verir. Namusunu kurtaramaz ondan, malını nasıl kurtarsın?

Bu yüzden köylü her gördüğü silahlı gruptan kaçar.

TEMPO: Vurulan kişinin yakınları, yargıya başvurabiliyorlar mı?

AKYÜZ: Hayır, hayır,takip edemiyorlar. Şimdi bakın, 10 yaşında bir başka çocuk, Nezir Satari adı. Köy korucuları, bunu yerel ihtilaflar gerekçesiyle olsa gerek dağa çıkarıyorlar. Öldürecekler onu. Henüz işkenceye alışmamış bir astçğmen tesadüfen görüyor, kurtarıyor çocuğu. Şimdi bu çocuğun dili tutuk, konuşamıyor.

TEMPO: Boşaltılan köy ve mezralarda yaşayanların durumu nasıldı?

AKYÜZ: Biz oradayken, 3-4 köy muhtarı geldi yanımıza. Biri Balveren köyü muhtarı İsmail Hakkı Bayram. Babası Ömer Bayram işkencede öldürülmüş. Devlet olarak ne bekleyebilirsiniz bu muhtardan? İşte bu muhtarlar bizi, boşaltılan 20 hanelik bir mezranın halkı ile görüştürdüler. Evleri asker ve korucular tarafından yakılmış, yıkılmış. Orada, burada sürünüyorlar. Devlet onlara yer bile göstermemiş. Çevre köylerdeki akrabalarının yanında kalıyorlar. Ev, mev yok. "Güvenlik nedeniyle" deyip köyü boşaltıyorsun, insanları meydanda bırakıyorsun. Bunun için "Bulgaristan'dan gelenler daha şanslı" diyorum. Hiç olmazsa onlar Türkçe biliyorlar. Buradakilere Türkçe de öğretmemişiz.

TEMPO: Siz SHP adına sık sık Doğu'ya gidiyorsunuz. Gezilerinizin, oradaki vatandaşlara moral vermenin ötesinde bir faydası oluyor mu?

AKYÜZ: Çok faydası oluyor. Bir defa biz vatandaşlara güven veriyoruz. Oradaki insanlar bize ve partimize güveniyorlar. Biz, bir yerde onları PKK'nın kucağına atılmaktan kurtarıyoruz. Ayrıca vatandaşa kötü muamele eden idarecileri de etkiliyoruz. İktidara geldiğimizde yaptıklarının hesabını soracağımızı anlıyor, daha dikkatli davranma gereğini duyuyorlar. *(Tempo, 5 Ağustos 1989)*

Olağanüstü Hal Yasası'nın ilk resmi sürgünü Zübeyr Aydar:

Öldüremediler, sürdüler

Periyodik gözaltı: Sürgünde 11. gününü dolduran Zübeyr Aydar, "Hırsızlık yapmadım, ırza geçmedim, rüşvet almadım. Delil yoktu. Ne yaptılar? 'İnsan haklarını savunuyor' diye sürdüler. Bizde periyodik gözaltı uygulaması var. Yaz operasyonu, kış operasyonu, sonbahar ve ilkbahar operasyonları düzenli olarak yapılır. Bunu polis ve asker yapıyor. Gerekçe, çoğunlukla PKK'ya yardım ve yataklıktır. Bu, meşhur bir gerekçedir" diye konuşuyor.

"... yazılı emriyle Olağanüstü Hal Bölgesi'ne dahil iller dışına çıkması gereken Siirt İli Pervari ilçesi Yanıkses Mahallesi nüfusuna kayıtlı, Abdullah ve Halime'den olma, 1961 doğumlu Zübeyr Aydar'a, 48 saat içerisinde iller ve mücavir iller dışına çıkması hususu tebliğ edildi..."

Evet... Olağanüstü Hal Yasası uyarınca uygulanan "ilk resmi sürgün" böyle başladı. İki polis memurunun imzaladığı toplam dokuz satırlık "tebliğ ve tebellüğ" belgesiyle, yaşadığı topraklardan uzaklaşmak zorunda kalan Avukat Zübeyr Aydar, sürgünde 11. gününü doldurdu. Siirt'te bıraktığı oğlu Ozan'ın 3. yaş yıldönümünü sürgünden telefonla kutlayan Aydar, konuşması bittiğinde oğluna "sürgünün ne olduğunu anlatamamanın" sıkıntısını yaşıyordu. Eski SHP'li yönetici Zübeyr Aydar'la "sürgün"e kadar gelişen olayları konuştuk. Sorduk, yanıtladı...

– Neden sürgün? Bu duruma nasıl gelindi?

AYDAR – Pek çok şey var konuşulacak. İnsan hakları var, ihlaller var. Yaşanan işkenceler var. Biz bunlara karşı çıktık, yanlışları ortaya koyduk ve sonunda ceza olarak sürüldük. 1988 yılında SHP il başkanı seçildim. O güne kadar sıfatsız bir şekilde sürdürdüğüm insani ve hukukçu görevi bir siyasi olarak sürdürmeye başladım. Sonra görevden alındım, ama çalışmalarım kesilmedi. Kişi olarak devam ettim doğruyu aramaya. Fazla dikkati çektim. Tehdit edildim. Öldürmediler, hazmedemediler ve sürdüler.

– Yaşananları kısaca özetler misiniz?

AYDAR – Pek çok örnek var. Belli başlı birkaçını anlatmak istiyorum. Bir ara bölgeye SHP'li milletvekilleri gelmişti. Valiye gittik. Köy koruculuğu konusu açıldı. Ben, "Siz zorla silah dağıtıyorsunuz. Vatandaş teslim etmek istiyor. Teslim almıyorsunuz" dedim. Vali de (şimdiki vali) "Milletvekilleri önünde söz veriyorum. Kim getirirse silahını alırım" dedi. Gittik, vatandaşlara duyurduk bunu. Vatandaşlar da başvuru yaptı. Silahları geri alınacağı yerde Siirt İl Jandarma Alay Komutanı Albay Temel Cingöz helikopterle bölgeye geldi. "Silahınızı almıyorum, taşımak zorundasınız" dedi. Beni de tehdit etti.

– Nasıl yani?

AYDAR – Albay Cingöz, "Ya ben kalırım Siirt'te ya Avukat Aydar" dedi. Bir işken-

ce olayı yaşandı. Tüm bunlar benim dikkati çekmemi sağladı. Osman Durak adlı biri gözaltına alınmıştı. Sırtta taşıyorlardı. Ayağının biri şişmiş, kan ve cerahat akıyordu, parmaklarının arasından. Oysa sağlam alınmıştı gözaltına. Savcı serbest bıraktı. Ailesiyle konuştum, davacı olmadılar. Korkuyorlardı.

– Kimden?

AYDAR – Çekiniyor, korkuyor. Polislerin önünde diyemiyor. Beni bu hale sokanlar onlar diyemiyor. Diyarbakır milletvekili Fuat Atalay geldi. Osman'ın evine gittik. Gördüğü işkenceyi anlattı. Şikâyetçi olacağını söyledi. Cereyanla, kaba dövme biçimiyle, askıya alınarak işkence yapılmış.

– İşkence var diyorsunuz, gözaltı var diyorsunuz. Bunların sistemli olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

AYDAR – Bizde periyodik gözaltı uygulaması var. Yaz operasyonu, kış operasyonu, sonbahar ve ilkbahar operasyonları düzenli olarak yapılır. Bir de şikâyet operasyonları yapılır. Bunu polis ve asker yapıyor. Gerekçe, çoğunlukla PKK'ya yardım ve yataklıktır. Bu meşhur bir gerekçedir. Sistemli işkence var. 12 Eylül'den sonra daha çok arttı. Sorguculların hepsi uzman. Şimdiki işkenceler modern. Yani daha çok acı veren, ancak iz bırakmayan türden. İnsanlar artık işkenceden, gözaltından yakınmıyor. Öldürülmekten korkuyor, kaçıyor, bölgeyi terk ediyor. Eskiden gözaltı ve işkence yakınma gerekçesiydi oysa.

– Örnekleyebilir misiniz?

AYDAR – Pek çok örnek var. Her gün gazetelerde çıkıyor. En belirgin bir-iki olay anlatayım. Geçen sene ekim ayında SHP heyeti geldi. Fuat Atalay, Rıza Altınan, Mustafa Kunduz geldiler. Gece Şırnak'ta kaldık. Yanılmaz köyü var. Oraya gittik. Asker okula girmiş. Köylüyü, çocukları sokmuyor. Tarlalardaki ağaçlar kesilmiş, helikopter pisti yapılmış. Bir mahallenin suyu kesilmiş ve askeriyeye bağlanmış. Her köylü haftada bir yük odun getirecek diye kural koymuşlar.

– Yani okul mu askeri bölgeymiş?

AYDAR – Evet. Okul askeri bölgeymiş ve biz oraya girerek ihlal etmişiz. Hâlâ yargılanıyorum bundan dolayı. Bir de fişleme var, isim değiştirme var. Fişlenmek için suçlu olmanız gerekmiyor.

– Sürgün yazısını alınca ne yaptınız?

AYDAR – İlginçtir, eve geldim, kâğıt elimde televizyonda haberler okunuyor. Cumhurbaşkanı Kenan Evren diyor ki, "21. yüzyılın eşiğinde bulunduğumuz şu günlerde, insanları kendi doğdukları topraklar üzerinden koparark başka yerlere sürgün etmek çağdışı bir dramdır. İnsanlık dramıdır." Benim de elimde sürgün kâğıdım. Evren'in emriyle, yani aynı hiyerarşi içinde beni de doğduğum topraklardan sürgün etmişler. Ne yapayım, gülmeye başladım. Gülmekten başka bir şey gelmiyor elden.

– Sizi karakola çağırdıklarında ne bekliyordunuz?

AYDAR – Elime yazıyı alınca şaşırdım. Çünkü uzun zamandır böyle resmi bir sürgün yoktu. Gözaltı, dayak, işkence, hatta ölüm bekliyordum. Sürgün geldi. Hırsızlık yapmadım, ırza geçmedim, rüşvet almadım. Delil yoktu. Ne yaptılar? İnsan haklarını savunuyor diye sürdüler. Öldüremezlerdi, yok edemezlerdi. Sürdüler ancak.

– PKK konusunda ne düşünüyorsunuz?

AYDAR – Ülkemizde bazı şeyler rahatlıkla tartışılamıyor. Her an için bir savcı ile muhatap olabilirsiniz. İnsanlara yapılan her türlü haksızlığa karşıyım. Bunu ister devlet, ister PKK yapsın, karşıyım.

– Neden bu mücadele içinde yer alıyorsunuz? Bunca anlattıklarınızdan sonra? Ailenizden de ayrı kaldınız. Oğlunuzun doğum gününü göremediniz?

AYDAR – (Gözleri doluyor.) Oğluma sürgünün ne olduğunu açıklayamadım. Beni soruyor, neden gittiğimi soruyor. Ayrılırken de çocuğu başka yere gönderdim. Bazı insanlar kendilerine bazı sıfatlar yakıştırıyor. Ama yetmiyor. Biz diyoruz ki, "Demokratız. Demokrat olmanın ölçüsü de demokrasi için mücadele etmektir." Ben insanları seviyorum. Kaybedecek neyim var ki? Aldığım talim terbiye itibariyle işkencelere, uygunsuzluklara karşı direniyorum. Bu, hepimizi tehdit eden bir konudur. Bugün bana, yarın sana. Duyarlı her demokrat bu kavganın içinde yer almalı. İnsan haklarına karşı her türlü uygulamayı kınamalıdır. *(Cumhuriyet, 12 Eylül 1989)*

Evren: "Asimilasyon politikası trajedi"

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Bulgaristan'ın toplu göç ve asimilasyon politikasının "devam eden bir trajedi" olduğunu belirterek, "Sorunun çözümü, kapsamlı bir göç anlaşmasıdır" dedi.

Cumhurbaşkanı Evren, İstanbul'da bugün başlayacak olan Avrupa bölümü 6. Cerrahi Konferansı'nın dün akşam ki açılış töreninde yaptığı konuşmada, Bulgaristan sorununa değindi.

Bulgaristan'ın, bu ülkede yaşayan Türk azınlığa karşı 1984 yılından başlayarak, baskı ve asimilasyon politikası uyguladığına işaret eden Cumhurbaşkanı Evren, şunları söyledi:

"Bulgaristan'ın bu politikası, 1989 yılında zorunlu göçe dönüşmüştür. 310 bine yakın soydaşımız, Türkiye'ye gönderilmiştir. Soydaşlarımız, yakınlarını, sahip oldukları her şeyi Bulgaristan'da bırakarak, Türkiye'ye gelmişlerdir. 21. asrın eşiğinde, insanların göçe zorlanması utanç verici bir olaydır." *(Milliyet, 4 Eylül 1989)*

Yeni bir Kürt politikası hazırlanıyor

Mehmet Ali KIŞLALI

Türkiye'nin yeni bir "Kürt politikası" oluşturmasına Milli Güvenlik Kurulu'nda karar verildiği, konuyla ilgili devlet kuruluşlarının çalışmalara başladıkları öğrenildi. Çalışmalara katılan bir yetkili, "Hukuki açıdan kuvvetliyiz. Kimse bize Türkiye'deki Kürt asıllı vatandaşlar ile Bulgaristan'daki Türk asıllı azınlığın durumunun hukuki bakımdan aynı olduğunu söyleyemez. Ama değişen dünya şartları içerisinde, bunlara cevap verecek yeni bir politikanın oluşturulması gerektiğini artık herkes kabul ediyor" dedi.

Gerçekçi ama Türkiye'nin bütünlüğünü asla tehdit etmeyecek bir politika hazırlanacak. Türkiye'yi açıkça, ya da ABD gibi kapalı kapılar arkasında Kürt asıllı Türk vatandaşlarıyla ilgi olarak sıkıştıran ülkelere, geçerli cevaplar verilecek.

"YENİ KÜRT POLİTİKASI"

Hazırlıkları yapılmakta olan "yeni Kürt politikası" konusunda, başta asker ve sivil ke-

sim olmak üzere önemli görüş ayrılıkları olduğu da belirlendi. Ayrıca sivil kesim içerisinde de yaklaşım farklılıkları olduğu ifade edildi. "Her şeyden önce hükümetin bir genel politika tespiti gerekir. Ama nedense en ağır hazırlık bu kesimde görülmektedir" deniliyor.

Türkiye'yi bu konuda yeni bir politika hazırlamaya iten sebeplerden en güncelinin, Bulgaristan'da Türk azınlığa uygulanan baskılardan doğan problemler ile Güneydoğu'da PKK'ya karşı sürdürülen mücadelede Batı'nın takındığı tavır oldu.

Türkiye'nin, Bulgar baskısını Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne götürme gayretlerini engelleyen en büyük unsurun "Orada da Kürt sorunu gündeme getirilecek" düşüncesi olduğu, bir üst düzey yetkilisince ifade edildi. Hukuki açıdan Türkiye'deki Kürt asıllı vatandaşların durumuyla, azınlık statüleri bulunduğu çeşitli milletlerarası anmaşmayla belirlenmiş Bulgar vatandaşı Türklerin durumlarının farklı olmasına rağmen bilhassa kültürel konularda dünya kamuoyunun hassasiyetinden etkilendiğimiz öne sürüldü. Yetkililer "yeni politika" tam oluşturulup uygulanmasına geçilmeden de fiiliyatta birçok gelişme olduğunu belirttiler.

ALMANYA-PKK

Türkiye'nin bütün gayretlerine rağmen Batı'daki "dost" ülkelerden hâlâ terörist PKK konusunda beklediğimiz anlayışı göremediğimiz de hatırlatıldı. Cumhurbaşkanı Evren'in, F.Almanya'yı ziyareti sırasında Alman Cumhurbaşkanı'na "PKK faaliyetlerini önleyin" dediği, buna karşılık "Yapamayız" cevabı alışının açıklanması üzerine, konunun bir uzmanı şunları söyledi:

"Yıllardır Avrupa'daki PKK'yı destekleyen derneklerin faaliyetlerinin durdurulması için gayret ediyoruz. Bu dernekler PKK'ya silah satın almak için para topladıklarını saklamıyorlar. Fakat faaliyet gösterdikleri ülkeler bir türlü harekete geçmiyorlar. Sadece başbakanları Olof Palme'nin öldürülmesi üzerine biraz İsveç hareketlendi. Bir de F.Almanya'da yakında büyük bir dava başlayacak, PKK muhakeme edilecek. Ama biliyorsunuz PKK'ya silâh temin etmek üzere toplanan 700 bin markı ,F.Alman hükümeti baskılar karşısında PKK'ya teslim etmek zorunda kaldı. Diğer ülkelerde ise, hiçbir hareket yok. Milletlerarası terör karşısında işbirliği çağrıları sadece kendilerini tehdit edenlere karşı geçerli. Bu durum karşısında F.Almanya'nın anlayacağı bir dil kullanmak gerekir. Biz de onların başına bela olan Baader Meinhof çetesine Türkiye'de dernek kurup faaliyette bulunma izni versek. Kurulan dernek mensupları, Türkiye'deki Lufthansa bürolarını basıp işgal etseler. PKK'nın F.Almanya'da bize karşı yaptığı faaliyetlerin benzerlerini burada F.Almanya'ya karşı yapsalar. İşte o zaman görürüz. F.Almanya bunu nasıl karşılar?" *(Tercüman, 15 Eylül 1989)*

Kürt Sorunu

52 günlük aradan sonra Bakanlar Kurulu 17 Ağustos 1989 günü toplandı. Toplantının gündeminde "Güneydoğu olayları" vardı.

Bakanlar Kurulu toplantısı devam ederken Genelkurmay Başkanı Sayın Necip Torumtay, Başbakanlığa geldi. Başbakan Sayın Turgut Özal ile bir saatlik görüşmeden sonra yazılı bir açıklama yaptı.

Bakanlar Kurulu'nun gündemindeki bir konu hakkında Başbakan veya Bakanlar Kurulu sözcüsünün değil de, Başbakana bağlı olması gereken Genelkurmay Başkanı'nın açıklama yapması çeşitli söylentilere ve yorumlara yol açtı. Çoğu çevrelerde, hükümetin iktidar blokundaki yeri ve etkinliği tartışıldı.

Açıklama, iktidarla aynı görüşte olmayan, insan hak ve özgürlüklerini öncelikli değer olarak savunan herkesi tehdit eder nitelikteydi. 18 Ağustos 1989 tarihli Cumhuriyet'in başlığı düşündürücüydü.

Genelkurmay Başkanı, Güneydoğu olaylarıyla ilgili açıklama yaptı

"Silah çeken düşmandır"

Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay, Güneydoğu olaylarıyla ilgili olarak, "Milli varlığımıza ve bütünlüğümüze silah çeken ve onun yanında bilerek ve isteyerek yer alan ve destekleyen kimseleri düşman kabul etmek ve ona göre gerekli etkin tedbirleri almaktan başka seçenek bulunmadığını" duyurdu.

Silah çekenler "düşman" ilan edilmişti. Bununla yetinilmemiş, silah çekenlerin yanında yer alan ve destekleyenler de "düşman" tanımının kapsamına alınmıştı.

Genelkurmay Başkanı, yasaların gerçeğinin yerine getirileceğini söylüyordu. Oysa yasalarda PKK'ya yardım edenlerin "düşman" sayılacağına dair bir hüküm yoktu. Yardım suçtu. Ama kimin suçlu olduğunu ve nasıl cezalandırılacağını tayin ve tespit edecek olan, yargı organıydı.

Genelkurmay Başkanı'nın bu açıklaması, güvenlik güçlerinin bölge halkına karşı sürdürdüğü baskının ve yasadışı uygulamaların, daha tehlikeli boyutlarda gelişmesine ve tırmanmasına yol açmayacak mıydı?

Bölgedeki güvenlik görevlileri, en büyük komutanın bu açıklamasını nasıl değerlendireceklerdi? Açıklamayı, "kimin PKK'lı olduğunu ve PKK'ya yardım ettiğini tespit etmek bizim görevimizdir" biçiminde anlayamazlar mıydı? Bunlar "düşman" olarak kabul edildiğine göre "yok etmek" istemeyeceklerdi? Peki o zaman yasalara, yargıya ne gerek vardı?

Hoş, ne yasalar tamamen hukuka uygundu ve ne de devlet görevlileri her zaman yasalara uyuyordu. Ama ne de olsa arada bir yasalardan ve hukuktan söz edilebiliyordu. İnsan-

lar birer ikişer vuruluyor, onlara b.. yediriliyordu ama toplu kıyımlara girişilemiyordu. Genelkurmay Başkanı'nın açıklaması, bunu düşünenlere cesaret vermiş olamaz mıydı? "PKK'ya yardım" gibi belirsiz bir kavrama, kişinin anlayışına göre tehlikeli yorumlar getirilebilirdi. Güvenlik güçlerinin bölgedeki yasadışı hareketlerini eleştirenler, PKK'ya yardım etmekle suçlanabilirlerdi. Nitekim bazı milletvekillerinin bu yöndeki girişimlerini, PKK'ya yardım olarak değerlendirenler olmuştu. Hukuk devletini, insan hak ve özgürlüklerini savunanları "düşman" olarak kabul edip onları "yok etmek" isteyeceklerçıkamaz mıydı?

20 Ağustos 1989 tarihli Hürriyet, "Teröristi halk koruyor" başlığını attı. Bu sözler, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne aitti. Kozakçıoğlu, "Yöre halkı, teröristleri koruma alışkanlığından kurtulamadı. Çatışa, çatışa köye giren teröristler köy içinde izini kaybettiriyor. O zaman da, gözaltına almalar oluyor" diyordu.

Bölge valisinin tespiti ile Genelkurmay Başkanı'nın açıklaması birleştirilince, endişe verici bir durum ortaya çıkıyor.

PKK'lıları halk koruduğuna ve PKK'yı koruyanlar da "düşman" sayıldığına göre, halk "yok edilme" tehdidi ve tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Bunu düşünen güvenlik görevlilerinin sayısı ne kadardı? Bu bilinmiyordu. Fakat bazıları görüşlerini açıklamakta sakınca görmüyorlardı.

Hakkâri Tugay Komutanı Tuğgeneral Altay Tokat bunlardan biriydi. Ne diyordu Altay Tokat?

"Devlet, İstanbul'da uyguladığı kanunu burada da vatandaşa aynen uyguluyor. Benim sistemimde olsa çok kısa sürede bunları yok edebiliriz. Kendi sistemim uygulandığı takdirde değil insan, ot bile bitmez... Güney'deki komşumuz 50 yıl kendilerine karşı savaşan insanları bir harekâtla hepsini yok etti. Biz istesek onları aynı şekilde yok edebiliriz..."

Evet, bu korkunç açıklamayı yapan bir tuğgeneraldi. Yasalara göre söyledikleri suçtu. Bu sözlerinden sonra generalin bölgede görevli olarak kalması, halkın güvenliği açısından da tehlikeliydi. Buna rağmen yetkililerden herhangi bir tepki gelmedi. Ne hakkında bir soruşturma açıldı ve ne de görev yeri değiştirildi.

Genelkurmay Başkanı ve diğer yetkililerin açıklamalarından kısa bir süre sonra, 6 masum köylünün özel tim tarafından kurşuna dizildiği haberleri basında yer aldı.

Olayı basından izleyelim.

Bunlar Türk olamaz

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin ölü olarak ele geçirdiklerini açıkladığı dokuz kişiden altısının, PKK ile hiçbir ilgisi olmayan kendi köylüleri olduğunu iddia eden Derebaşı Köyü sakinleri, cenazeleri almak için geldikleri Mardin'e bağlı Silopi İlçe Merkezi'nde terör fırtınası estirdiler. Kadınlı, erkekli yaklaşık 500 kişilik topluluk, hükümet konağını taşlayarak "Kahrolsun Türk Devleti" diye bağırdı. Özel harekât timlerinin, havaya ateş açarak bastırdığı olayda, 15 yaşındaki Ruşen Bilgiç elinden yaralandı; görevlerini yapan gazeteciler tartaklanarak dövüldü. Esnafın dükkanlarını kapattığı, halkın korkuyla evine çekildiği olaylar sırasında, 8'i kışkırtıcı

olduğu iddiasıyla, 40 kişi gözaltına alındı. Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu, Silopi'ye giderek bilgi aldı. Üst düzeyde bir yetkili, "Olayın tamamen planlı ve sistemli bir şekilde gerçekleştirildiğini, halkın kışkırtıldığını" öne sürdü. Topluluğun arasında PKK'lıların olup olmadığının da araştırıldığı bildirildi.

OLAYIN BAŞLANGICI

Güvenlik kuvvetlerinin geçen cumartesi, gece saat 02.00 sıralarında Silopi İlçesi'nde düzenledikleri operasyonun ardından, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, dokuz PKK'lının silahlarıyla birlikte ölü ele geçirildiğini açıklamıştı. Bu açıklamadan sonra, öldürülen dokuz kişiden altısının PKK'lı değil, köylüler olduğu iddia edilmişti.

Derebaşı Köyü sakinleri, 30 yaşındaki Abbas Çiğdem, 35 yaşındaki Fevzi Beyan, 27 yaşındaki Sadun Beyan, 21 yaşındaki Münir Aydın, 25 yaşındaki Üzeyir Erzik'le 24 yaşındaki Reşit Eren adlı vatandaşların, üç PKK'lının ölü olarak ele geçirilmesinden sonra, olay sabahı köyden Silopi'ye gitmek isterken, askerler tarafından durdurulduğunu, daha sonra da katledilen bu kişilerin cenazelerinin alınması yolunda kendilerine çağrı yapıldığını öne sürdüler.

"SEBZE SATMAYA GİDİYORDUK"

Öldürülenlerden Sadun Beyan'ın babası Cemalettin Beyan, yolda bir grup asker tarafından durdurulduklarını, adını bilmediği bir üsteğmenin, "Bölgenin yabancısıyız. Dört kişi bizimle gelerek dün geceki çatışmanın yerini göstersin" dediğini bildirdi. Beyan, şunları anlattı:

"Bu üsteğmen, oğlum Sadun'la birlikte dört kişiyi beraberinde götürdü. Yaklaşık 30 metre ilerimizde Fevzi Beyan'la Abbas Çiğdem adlı çobanlar duruyordu. Onları da götürdüler. Gittiler, ardından silah sesleri geldi. Üsteğmen, geri geldi. 'Dokuzu bulduk' dedi. Bu yolla daha önce öldürdükleri üç teröristle birlikte, altı köylüyü daha katletmiş oldu." Savcılığa da yansıyan bu iddialarla ilgili soruşturma açılmıştı.

"ÇOCUKLARIMIZI KATLETTİLER"

Yakınlarının, askerler tarafından gözaltına alınarak kurşuna dizildiğini, daha sonra da "teröristlik"le suçlanarak cesetlerinin kendilerine teslim edildiğini öne süren Derebaşı sakinleri, dün sabah 20 kilometre uzaklıktaki ilçe merkezine doğru, cenazelerini almak amacıyla yürüyüşe geçti. Ağıt yakan kadınlar ve çocukların da bulunduğu topluluğun, "Zalim Türkiye... Bulgar'dan beter zulüm var... Kahrolsun Türkiye... Çocuklarımızı katlettiler" diye bağırdığı dikkati çekti.

DEHŞET DOLU ANLAR

Yaklaşık 500 kişilik topluluk, Silopi Hükümet Konağı'nın önünde toplanarak, "Kahrolsun faşizm", "Kahrolsun Türkiye", "Kahrolsun özel tim", "Adalet istiyoruz" diye bağırarak, içeri girmeye çalıştı. Topluluktan bazı kişilerin hükümet konağına girme girişimi polis tarafından önlenirken, köylüleri yatıştırmak isteyen sivil giyimli bir yetkili, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. Bu soruya köylüler, hep bir ağızdan, sanki sözbirliği etmişçesine, ya da eğitilmişçesine, "Öldürenler cezalandırılsın. Kahrolsun Türkiye" diye bağırarak yanıt verdi.

Uyarıları dinlemeyen ve içeri girmek isteyen köylülerin bu tutumu üzerine, hükümet konağının yanında bekleyen özel harekât timleri devreye girdi. Köylüleri dağıtmak üzere havaya ateş açan polislerle, köylüler arasında kovalamaca başlarken, açılan ateş sırasında 15 yaşındaki Ruşen Bilgiç elinden yaralandı.

Yan sokakta biriken köylülerin bir bölümü, bu kez yerden taş toplayarak hükümet konağına atmaya başladı. Binanın camları atılan taşlarla kırıldı.

GAZETECİLERE DAYAK

Olayları izleyen gazeteciler, özel harekât timlerinin saldırısına maruz kaldı. Fotoğraf çekmeye çalışan Hürriyet Haber Ajansı muhabiri Faruk Balıkçı'ya, tekme, tokat ve dipçikle saldıran polislerin, "Ulan hepiniz, devletin aleyhine çalışıyorsunuz. O çocukları" diye bağırdıkları duyuldu. Bir polis, muhabirlerin fotoğraf makinelerini almaları için arkadaşlarına uyarıda bulunurken, "Köpeğin makinesi alın" dedi. Milliyet Haber Ajansı muhabiri Namık Durukan da, polisler tarafından tartaklandı. Gazetecilerin, çekilmiş ve çekilmemiş bütün filmlerine el koymak isteyen polisler, filmleri yaktı. Hha muhabiri Balıkçı, iki kaset filmi, iç çamaşırlarının arasına gizlemeyi başardı. Sekizi "Vatandaşları kışkırttığı" gerekçesiyle, toplam 37 kişiyle birlikte Silopi Emniyet Amirliği'nde gözaltına alınan muhabirimiz Faruk Balıkçı ile MİL-HA muhabirleri Namık Durukan, Ahmet Kurt ifadeleri alındıktan sonra salıverildi.

Ölen 6 köylünün cenazelerinin halen Silopi İlçe Merkezi'ndeki bir camide gömülmek üzere beklediği, köylülerin henüz teslim alma işlemlerini tamamlamadığı, otopsi yapılması için istekte bulundukları bildirildi.

SHP HEYETİ İLÇEDE

İddiaları yerinde araştırmak üzere Ankara'dan bölgeye gelen SHP milletvekilleri Turgut Atalay, Ekin Dikmen ve Tevfik Koçak, dün ilçeye gelerek, vatandaş ve yetkililerle görüştü. SHP heyetinin başkanı Diyarbakır milletvekili Atalay, güvenlik kuvvetlelerinin zor koşullar altında görev yaptıklarını belirterek, "Bu, vatandaşa baskı yapma anlamına gelmez" dedi.

SORU ÖNERGESİ VERİLDİ

Bu arada, DYP Hatay Milletvekili Murat Sökmenoğlu, Başbakan Turgut Özal'ın yanıtlaması isteğiyle dün TBMM'ye verdiği soru önergesinde, PKK militanı diye yanlışlıkla masum kişilerin öldürüldüğü yolundaki iddiaları dile getirdi. (Hürriyet, 20 Eylül 1989)

PKK'lı diye öldürülenlerin yakınları kaymakamlığa yürüdü, polis ateş açtı: 5 yaralı, 80 gözaltı

Silopi rezaleti

Üç gün önce öldürülen ve PKK'lı oldukları açıklanan 9 kişiden 6'sının masum vatandaşlar olduğunu öne süren kalabalık bir köylü grubu, Silopi Kaymakamlığı önünde toplanarak "Çocuklarımızın katilleri cezalandırılsın" diye bağırarak, kaymakamla görüşmek istediler.

Öldürülen 9 kişiden altısının PKK'lı değil, masum köylü olduğunu öne süren Derebaşı köylüleri, "çocuklarının katillerinin bulunması" amacıyla dün kaymakamlık binasını bastılar. Özel timin dipçiklerle halkı dağıtması üzerine karışıklık çıkınca, güvenlik güçlerince havaya ateş açıldı. Bir saat süren olaylar sonucunda 3'ü gazeteci, 5 kişi yaralandı. Özel time bağlı polisler, çoğu yakınmacı köylüler olmak üzere, aralarında üç gazetecinin de bulunduğu seksen kişiyi gözaltına

50 kişilik özel polis timi, halkı dipçikleyerek dağıtmaya çalıştı ve havaya ateş açtı. İki yurttaş yaralandı. Olayı görüntülemeye çalışan Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin 3 muhabiri güvenlik güçlerince dövüldü, ayaklarına doğru kurşun sıkıldı ve filmleri ellerinden alındı.

aldılar. Bunlardan 43'ü bir süre sonra serbest bırakıldı.

Köylüler, savcılığa yaptıkları başvuruda, yakınlarının, sırtlarından ve aynı hizadan vurularak öldürüldüklerini öne sürerek otopsi yapılmasını istediler.

Silopi'ye gelen SHP heyeti, çıkan olaylar üzerine Mardin Vali Vekili Mehmet Aslan ile tartıştı, vali vekilinin kaymakamlık binası baskınını SHP Silopi İlçe Başkanı'nın organize ettiğini öne sürmesi üzerine, SHP'li heyet tepki gösterdi. Emniyet müdürünün araya girmesi üzerine tartışma son buldu.

SHP Mardin Milletvekili Adnan Ekmen, SHP heyetinin gezisi öncesinde çıkarılan olayları "polis provokasyonu" olarak tanımladı ve "Doğu'da ölüm mangası kurulmuştur. Türkiye'yi, Şili'ye, El Salvador'a benzetmek isteyen güvenlik güçleri vardır" dedi. Olaylardan önce Derebaşı köylüleri, altı gencin katili olduklarını öne sürdükleri güvenlik güçlerinin cezalandırılması için Cumhuriyet Savcılığı'na başvurdular. Köylülerin avukatı Abdurrahman Demir, "Bu bir katliamdır, peşini bırakmayacağız" dedi.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tarafından "9 PKK'lı ölü ele geçirildi" şeklinde yapılan açıklamalardan sonra olayın gerçek olmadığını, ölenlerden altısının masum köylü olduğunu öne süren köylüler, dün sabah Silopi Cumhuriyet Savcılığı'na şikâyette bulundular.

SHP Silopi İlçe Başkanı Adnan Kayaalp'ten alınan bilgiye göre köylüler, dün savcılığa yaptıkları başvuruda, PKK zanlısı olarak güvenlik güçlerince vurulduğunu iddia ettikleri yakınlarının, sırtlarından ve aynı hizadan yapılan atışlarla öldürüldüğünü bildirdiler. Bu yüzden otopsi istemiyle savcılığa başvuran köylülerin, bu isteminin çıkan olaylar üzerine nasıl sonuçlandığı konusunda bilgi alınamadı. Öldürülen 6 kişinin cesedi üzerinde otopsi yapıldığı ve olaylar nedeniyle mezarlık görevlilerince toprağa verildiği öğrenildi. Köylüler, savcılığa verdikleri dilekçelerinde, "Güvenlik güçleri gece 12.00 sıralarında üç PKK militanını öldürdü. Ardından iki çobanımız gözaltına alındı. Dört gencimiz de topladıkları sebzeleri satmak için Silopi'ye giderken güvenlik güçlerince "Bize olay yerini gösterin" diye götürüldüler. Daha sonra Fevzi Beyan, Sadun Beyan, Abbas Çiğdem, Reşit Eren, Münir Aydın ve Üzeyir Erik adlı çocuklarımızın öldüğünü duyurdular. Çocuklarımız televizyonda PKK'lı diye tanıtıldı. Çocuklarımızın kanına giren güvenlik güçlerinin cezalandırılmasını istiyoruz. Masum köylüyü katledenlerden hesap sorulmalıdır" dediler.

Köylülerin avukatı Abdurrahman Demir, daha sonra Silopi Cumhuriyet Savcısı ile görüştü. Demir, görüşmeyle ilgili olarak yaptığı açıklamada, "Sayın savcıya bu işin takipçisi olduğumuzu ve kapatılmaması gerektiğini söyledik. Hesap mutlaka sorulacaktır. Olayın üzerinde duruyoruz. Artık bu olay kamuoyuna mal oldu. Bu bir katliamdır. Sonuç alana kadar mücadele edeceğiz. Herkes bize yardımcı olsun" dedi.

OLAYLAR

Köylüler daha sonra hükümet konağına giderek, "Kaymakamla görüşmek istiyoruz. Çocuklarımızın katilleri cezalandırılsın" diye bağırdılar. İlçe halkının da katılımıyla kalabalık bir topluluk, saat 10.00

sıralarında hükümet konağı önünde toplandı. Kaymakam Şükrü Yıldız, kaymakamlığın önüne çıkıp "Ne istiyorsunuz?" diye bağırdı. Bu sırada 80 kişi kadar oldukları gözlenen özel time ait polisler, hükümet konağı bahçesine girerek halkı dipçiklemeye başladılar. Dağılmamakta direnen halkın hükümet konağından ayrılmasını sağlamak amacıyla havaya ateş açıldı. Kurşunlardan isabet alan Ruşen Bilgiç adlı bir kız çocuğu ile kimliği belirlenemeyen bir yurttaş, omuzlarından ve kollarından yaralandılar. Halk, kurşunlara taşla karşılık verdi. Özel tim polisleri, bu sırada olayları görüntülemeye çalışan Hürriyet Haber Ajansı muhabiri Faruk Balıkçı ve Milliyet gazetesi muhabirleri Namık Durukan ile Ahmet Kurt'u, "Siz de PKK'lısınız. Filmlerinizi verin" diyerek tekmelemeye başladılar. Bu sırada 50 kadar köylüyle birlikte gazetecilerin de gözaltına alındığı ve ayaklarına doğru kurşun sıkıldığı görüldü. Birçok resmi kurum binasının camları kırıldı.

Yaralı gazeteciler, üç saat sonra serbest bırakıldı. Gazeteciler, SHP Mardin Milletvekili Adnan Ekmen'e, bir saat süren olayı şöyle anlattılar:

"Polis, zorla filmlerimizi almak istedi. Vermeyince dövdü. Gözaltına aldılar. Bize küfretmeye başladılar. Bu sırada gözaltındaki köylüler de feci şekilde dövülüyordu. Üçümüz de yaralandık. Filmlerimizi yaktılar, görev yapmamızı engellediler."

OLAĞANÜSTÜ TOPLANTI

Yaklaşık bir saat süren olaylar sonrasında, Silopi'de geniş güvenlik önlemleri alındı. Kent girişi tutuldu. Şırnak'tan takviye özel tim ve komandolar getirildi. Mardin Vali Vekili Mehmet Aslan ile Mardin Emniyet Müdürü Aydın Genç hemen Silopi'ye geldiler.

Kaymakam Şükrü Yıldız, emniyet yetkilileri ve ilçe tubur komutanlığı yetkilileriyle birlikte kaymakamlıkta olağanüstü bir toplantı yaptı. Toplantı sırasında gazeteciler hükümet konağına sokulmadı. Halk bir süre evlerinden ve işyerlerinden dışarı çıkamadı.

SHP'Lİ EKMEN

SHP Mardin Milletvekili Adnan Ekmen, Silopi'deki olayları "SHP heyetinin gezisinden rahatsız olan polisin provokasyonu olarak" tanımladı.

Ekmen, ilçe örgütünde olaylarla ilgili bilgi aldıktan sonra gazetecilerin sorularını şöyle yanıtladı:

"Devlet terörü dorukta. Gazeteciler bile dövülerek, gözaltına alınarak susturulmaya çalışılıyorsa, PKK'lı diye tanımlanıyorsa durum vahimdir. Devletin Güneydoğu'daki olayları yazan basına bile tahammülü kalmamıştır. Heyetimizin gezisi öncesi olan olaylar polisin provokasyonudur. Gazetecilerin üzerine, halkın üzerine korku salmakla hiçbir sorunun çözülemeyeceğini bilmelidirler. Bölgede kimlerce öldürüldüğü bilinmeyen cesetler bulunuyor. Son zamanlar bu tür olaylarda artış oldu. Doğu'da ölüm mangaları oluşmuştur. Her gün birileri adressiz kurşunun hedefi oluyor. Güvenlik güçleri PKK diyor, ama halk inanmıyor. Devlet devletse, katilleri ortaya çıkarsın, Türkiye bir Şili, bir El Salvador olamaz. Buralara benzetmek isteyen güvenlik güçleri, yanıldıklarını göreceklerdir. Bu ülkelerdeki kayıplar, Türkiye'de de uygulamaya konulmaya çalışılıyor."

AKSU: "GİTSİNLER, GÖRSÜNLER"

İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, Mardin'in Silopi ilçesinde güvenlik güçleri tarafından öldürülen ve PKK militanı oldukları açıklanan 9 kişiden 6'sının militan değil, köylü olduğu yolundaki iddialar üzerine, SHP'nin bölgeye bir heyet göndermesine tepki gösterdi. ANKA'nın bildirdiğine göre Aksu, "Gitsinler, görsünler bakalım" dedi.

Aksu, bu konuda Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nce olayla ilgili açıklama yapıldığını belirterek, "Bizim bir endişemiz yok. Durum ortada, heyet gönderiyorlar, gitsinler, görsünler bakalım" diye konuştu.

Olaylar sırasında Hürriyet gazetesinden Faruk Balıkçı, Milliyet gazetesinden Namık Durukan ile Ahmet Kurt'un güvenlik güçlerince önce tartaklanıp, daha sonra da gözaltına alınmaları, Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti'nce kınandı. Cemiyetin açıklamasında, güvenlik görevlilerinin kamu hizmeti yapan basın mensuplarına karşı tutumunun basın camiası olarak üzüntüyle karşılandığı belirtilerek, "Ülkenin Güneydoğusu'nda bir süredir meydana gelen olayları, basın mensupları olarak tarafsızlık ilkesi çerçevesinde kamuoyuna aktarma çabası içerisindeyiz. Silopi'de görevlerini yapmak isteyen üç meslektaşımızın, güvenlik kuvvetleri tarafından çalışma ortamlarının ortadan kaldırılmasını, basın özgürlüğüne indirilmiş bir darbe olarak görmekteyiz" denildi. (Cumhuriyet, 20 Eylül 1989)

Demirkent, gazetecilere saldırıları kınadı

Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nezih Demirkent, Silopi'de gazetecilerin özel harekât timinde görev yapanlar tarafından dövülmesini kınayarak, Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne telgraf çekti. Demirkent ayrıca Bugün ve Sabah gazetesi muhabirlerinin Kartal'da görev yaparken saldırıya uğramalarını yazılı bir açıklama ile kınadı.

Nezih Demirkent'in Hayri Kozakçıoğlu'na çektiği telgraf şöyle:

"Olağanüstü hal bölgesinde fevkalade zor ve tehlikeli koşullarda görev yapan gazetecilere Silopi ilçesinde, özel harekât timi mensuplarının davranışını büyük bir üzüntü ile öğrendim.

Görevleri, olayları ve güvenlik güçlerinin çalışmalarını yansız olarak kamuoyuna yansıtmak olan gazetecilere karşı kaba kuvvet kullanılması ve sansürcülük hevesleri, olayların bitmesini sağlayamaz.

Meslektaşlarımız Anayasa'nın ve yasaların güvencesi altında görev yaparken, yasaları uygulamak amacıyla oluşturulan harekât timi mensuplarının küfür ve dipçik darbelerine hedef olmalarını mazur gösterecek bir neden bulamıyorum.

Bir yerde olay varsa, gazeteci oradadır ve görevi olayı yansız olarak kamuoyuna yansıtmaktır. Güvenlik güçlerinin de görevi, olayı yasal yetkileri içinde önlemektir. Gazetecileri dövmek, haberlere sansür uygulamak değildir.

Gazeteci arkadaşlarımız Faruk Balıkçı, Namık Durukan, Ahmet Kurt ve Hikmet Aksoy'un can ve haber alma özgürlüklerine yönelik davranışları kınıyor bütün olayların önlenmesi için gerekli uyarıları yapacağınıza inanıyorum.

Saygılarımla." (Cumhuriyet, 20 Eylül 1989)

Derebaşılılar: "Öldürülen 6 köylü suçsuzdu"

GÖZALTINDAN ÖNCE

Derebaşı köyü muhtarı Abdülkerim Beyan, önceki gece gözaltına alınmadan iki saat önce SHP milletvekilleri ile görüştü. Muhtar Beyan, "Öldürülen çocuklarımızın her birinin cesedinde en az 20 mermi vardı. Taramışlardı. Biz bu acılarla iç içeyken özel tim köye geldi. Hepimize küfür etti, tehdit etti. 55 hanede 400 nüfus yaşıyor, hepimize "Bugün 6 kişi, yarın hepinizi öyle yaparız" dediler. Korkumuzdan tüm köyü boşalttık. Köyde sadece üç-dört yaşlı ile beş-altı çocuk var. Eşlerimiz de burada bizimle beraber. Korkudan köyümüze dönemiyoruz. Köyün çevresi asker ve özel timle sarılmış durumda" dedi.

SHP heyetinden Fuat Atalay, Tevfik Koçak ve Ekin Dikmen önceki gece Silopi'den ayrıldılar. Burada kalan Mardin milletvekili Adnan Ekmen, dün köylüleri Derebaşı'na götürmek istedi. Ancak köylüler, "Asker orada, bizi de öldürürler. Ayrıca birçok köylümüz ve muhtar gözaltındayken biz burayı terk etmeyiz" diyerek gitmediler.

Adnan Ekmen daha sonra incelemelerine devam etti. Tahir Aydın adlı bir yurttaş güvenlik güçlerinin mezar başında kendilerine hakaret ettiğini, bu nedenle köylülerin önceki gün kaymakamlığa yürüdüklerini söyledi.

Tahir Aydın, Ekmen'e olayı şöyle anlattı:

"Mezarlıkta dua ederken özel tim polisleri geldi. 'Bu teröristler için niçin dua okuyorsunuz?' dediler. Hepimize küfür ettiler. Tehdit ettiler. Bunun üzerine kaymakamlığa doğru yürüdük. Bu sırada bize, 'Bir Kürt'ü öldürünce sanki köpek öldürüyoruz' dediler."

Ekmen, olaylar üzerine yaptığı açıklamada, "Güneydoğu'da bu tip olaylar artarak sürüyor. Daha süreceğe benzer. Devlet olay yaratıyor. Basın, olaylar üzerinde etkili olduğu için dövülüyor. Amaç, gazetecilerin bölgeye girmesini engellemek. Dünkü olay bir provokasyondur. Güvenlik güçleri suçlu olmanın siniri ve telaşı içinde. 6 kişinin öldürülmesi olayında halk sindirilmeye çalışılıyor, bu provokasyonla altı köylünün öldürülmesi olayı geri plana itiliyor. Milletvekillerinin ve basının gerçeği görmesi engelleniyor" dedi.

SP'Lİ İLSEVER

Sosyalist Parti Genel Başkanı Ferit İlsever'de, dün öğle saatlerinde Silopi'ye gelerek incelemelerde bulundu. Gazetecilerle birlikte adliyeye giden İlsever'e, Silopi Cumhuriyet Savcısı Ulvi Yüksel şunları söyledi:

"Soruşturma sürüyor, ancak altı köylünün öldürülmesi olayı ile suçlanan güvenlik güçleri hakkında dava açamam. Buna Olağanüstü Hal Yasası engel. Biz takipsizlik kararı vererek Memurin Muhakematı Kanunu uyarınca dosyayı ilçe idare kuruluna göndereceğiz. Güvenlik güçlerinin ifadesini almayacağım. Bir diğer soruşturma daha açtık, dünkü (önceki günkü) olayla ilgili olarak. Olayda kışkırtıcı arıyoruz."

GAZETECİLERE BASKI SÜRDÜ

Önceki gün beş gazetecinin, özel tim polislerince dövüldüğü ve filmlerinin zorla ellerinden alındığı Silopi'de, dün de gazeteciler baskıya uğradı. Milliyet muhabiri Namık Durukan, SHP Milletvekili Adnan Ekmen'in

yurttaşlarla konuştuğu kahvenin önünden polislerce gözaltına alınmak istendi. Bir gün önce dayak yiyen Durukan, Ekmen'e sığınarak kendisini korumasını istedi. Bunun üzerine SHP'li Ekmen, Milliyet muhabirini arabasına alarak Silopi dışına çıkarttı.

Öte yandan, önceki gün polis tarafından dövülen Hürriyet Haber Ajansı muhabiri Faruk Balıkçı, Milliyet gazetesi muhabirleri Seyfettin Özgezer, Namık Durukan ve Ahmet Kurt ile Tercüman gazetesi muhabiri Selahattin Bayrak, polisin kendilerinden istedikleri fotoğrafları vermedikleri için dövüldüklerini anlattılar. Gazeteciler şunları söylediler:

"Polis yanımıza gelerek, 'Bizimle işbirliği yaparsanız rahat çalışırsınız, çektiğiniz fotoğraflardan bize de verin. O zaman size karışmayız' dedi. Biz bu çirkin teklifi reddedince dövüldük. Makinelerimiz açılarak filmlerimiz alındı. Boş filmleri bile götürdüler. Namık'ın flaşı kırıldı."

Bu arada önceki gün özel polis timlerinin kurşunuyla yaralanan Ruşen Bilgiç adlı çocuğa, "5 gün iş ve gücüne engel, 9 gün hastanede tedavi olması gerekir" raporu verildiği öğrenildi. (Cumhuriyet, 21 Eylül 1989)

Bu görev, Meclis'indir

Oktay EKŞİ

Haber fevkalade vahim... O kadar ki, eğer gerçek ortaya çıkarılmazsa, bundan böyle Güneydoğu'dan gelen, "Güvenlik kuvvetlerimizle çatışmaya giren yasadışı PKK örgütü mensuplarından şu kadarı öldürülmüştür" şeklindeki resmi açıklamalara inanmamız mümkün olmaz.

Bunu bize, önceki sabah gazetelerde okuduğunuz, "Mardin'in Silopi ilçesine bağlı Derebaşı köyü yakınlarında çıkan çatışmada, 9 PKK'lı ölü olarak ele geçirildi" başlıklı haberler söyletiyor.

Çünkü o haberlerin hemen ardından son derece şaşırtıcı gelişmeler oldu. Köylüler, "Öldürülenlerden altısının PKK ile hiç ilgileri yoktu. Onlar, köyden ilçe merkezine giderken askerle karşılaşan masum köylülerdi" dediler. İlçe kaymakamlığına verdikleri dilekçelerde de bu iddiaları tekrar ettiler. Hatta dün, hiç şüphe etmiyoruz ki birtakım tahrikçilerin de oyununa gelip, Derebaşı köyünden ilçeye kadar yürüdüler. Orada Türk devleti aleyhinde nümayiş yaptılar. Evlatlarını öldürenlere lanet okudular ve dahası, kaymakamlığın camlarını kırdılar.

Köylülerin bu infiali karşısında resmi makamların ne dediğini bilen yok. Sadece "Ölen köylüler masum idilerse, gece yarısı Cimsin tepesinde ne geziyorlardı?" anlamında bir mırıltı duyuluyor.

Şimdi, bir an için köylülerin iddiasının doğru olduğunu kabul edelim: Ortaya çıkan durum korkutucu değil mi?

Öyle ya... Canınızı, malınızı korumakla yükümlü olan devlete de güvenemiyorsunuz.

Bu durumda olsanız, siz ne yapardınız? Hıncınızı hiç değilse kaymakamlığın camlarından almaz mısınız?

Denebilir ki, "Köylülerin doğru söylediğinin kanıtı ne?"

Doğrudur. Doğrudur da, bu konularda kimin sözüne daha çok güvenilir diye bir so-

ruşturma yapılacak olsa, korkarız ki resmi sıfat sahipleri yaya kalır. Çünkü şimdiye kadar karşılaştığımız örneklerin hemen hepsi, köylülerin doğru söylediğini göstermektedir.

Örnek mi istiyorsunuz?

Bingöl'ün Genç ilçesine bağlı jandarma karakollarından birinde, "PKK ile ilişkili olduğu" iddiasıyla işkenceye tabi tutulan, sonra karakol komutanının emri ile kurşuna dizilen ve ardından da, "Kaçarken vuruldu" diye zabıt tutulup gömülen Sıddık Bilgin isimli öğretmenin hikâyesini unuttuk mu?

Bu olay ortaya çıkınca da resmi makamlar bin dereden su getirip "cinayeti" örtbas etmeye çalışmamışlar mıydı?

Ya Mardin'in Cizre ilçesine bağlı Yeşilyurt köyünde 14 veya 15 Ocak 1989 günü Bnb. Cafer Çağlayan'ın, köyün muhtarına insan pisliği yedirdiği iddiası da yalanlanmamış mıydı?

Sonra iddiaların ciddi olduğu sonucuna varılıp söz konusu binbaşı hakkında dava açılmadı mı?

Resmî makamlar, Hakkâri'nin Yoncalı köyünde öldürülen ve sonra cesetleri yakılan köylüler olayını da önce inkâr edip sonra soruşturma açmak zorunda kalmadılar mı?

Kim bilir böyle daha kaç örnek var da şu anda aklımıza gelmiyor.

Bu durumda, elbet köylülerin feryadına kulak verir, onların dediğine inanırız.

Kendilerine inanmamızı isteyen resmi makamlara veya siyasi iktidara bir önerimiz var: Gerçeğin ortaya çıkması için Meclis araştırması açılsın.

Giden altı kişiyi geri getirmek artık mümkün değil ama, resmi makamlara karşı kaybolan güvenimiz belki yerine gelir...
(Hürriyet, 20 Eylül 1989)

Güneydoğu günlüğü

Gün doğunca silahlar susar

Celal BAŞLANGIÇ

Sabaha kadar susmuyor silah sesleri. Derebaşı köylüleri belki "gün bir doğsa" diye dönüp duruyor yataklarında, belki de "İnşallah vuruşanlar bizim çocuklar değildir" diye... Çünkü 15 gün önce basılmış Derebaşı köyü. PKK militanları, mehtap aydınlığı bitince gelmişler. Tüm evleri arayıp, bulduklarını toplamışlar köyün tek camisine. Aralarından on dört kişiyi seçmişler. Gidiş o gidiş. Gençlerinden bir daha haber alamamış köylüler.

"Gün bir doğsa" diye bekliyor Derebaşılılar. Çünkü "gün doğunca silahlar susar" Güneydoğu'nun dağlarında. Bir de "İnşallah vuruşanlar bizim çocuklar değildir" diye... Eğer kaçırılan 14 gencin eline silah tutuşturmuşsa örgüt, onlar da dikilmişse askerin karşısına...

Derebaşı köyünden Cemalettin Beyan'ın anlatımıyla bundan sonrası şöyle gelişiyor:

Sonunda sabah oluyor. Yeni günle birlikte silahlar da susuyor elbet. Günlerden pazar. Sabahın altısı. Cemalettin Beyan, oğlu Fadıl'ı alıyor yanına. Diğer köylüler de ha-

zırlanıyor on üç kilometre uzaklıktaki ilçeye inmek için. Katırlarının sırtında odun, üzüm, incir ve patlıcan var.

Bir olup çıkıyorlar yola. Baba Cemalettin, oğlu Fadıl, Reşit Eren, Münir Aydın, İzzet Elsin, Ömer Aydın, İzzettin Beyan, Asker Aydın.. Daha on dakika gitmiyorlar ki, elli kişilik bir askeri tim kesiyor yollarını. Başlarında yalnız bir yıldızı görünen komutan var. Sekiz kişilik gruptan Fadıl'ı, Reşit'i, Münir'i ve İzzet'i ayırıyor. Baba Cemalettin korkmuş, "Niye götürüyorsunuz onları. N'olur götürmeyin" diye yalvarıyor. Askerlerin içinden Kürtçe bilen biri, rahatlatıyor Fadıl'ın babasını: "Biz dün akşamki olay yerine gideceğiz, yolu bilmiyoruz, yol göstersinler..."

Bu arada koyunların başında duran Fevzi Beyan ve Abbas Çiğdem'i de yanlarına alıyor güvenlik güçleri. Güneş biraz daha tırmanmış, saat yedi gibi.

Götürülen altı kişiye göre daha yaşlı olan dört köylü, oldukları yere çöküp olacakları izliyorlar. Güvenlik güçleri, bir süre yürüdükten sonra, yanlarındaki altı genç köylü ile birlikte duruyorlar. Tam iki saat karşılıklı bekleşiyor köylüler. Sonunda altı köylü ile birlikte, dağlara doğru vuruyor güvenlik güçleri. Bekleşen yaşlı köylüler de elleri böğründe öylece kalakalıyor.

Aynı günün gecesi köy muhtarı Abdülkerim Beyan ilçe merkezine götürülüyor, önüne serilen dokuz cesetten altısının köyün gençleri olduğunu görüyor. Akşam, televizyonun da bir renkli fotoğrafla desteklediği haberinde, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'ne dayanarak dokuz PKK militanının öldürüldüğünü duyuruyor.

... Cemalettin Beyan, gazetelere "Dokuz PKK'lı Silopi'de ölü geçti" biçiminde yansıyan olayı bambaşka bir biçimde işte böyle anlatıyor.

Sabah ilçe merkezine giderken yolu kesilen Cemalettin Beyan şaşırıp kalmış. Sağ kolu dirseğinden kopuk baba Cemalettin, bir film senaryosunun geriliminde anlatıyor gördüklerini. Belli ki daha genç, ama yüzündeki çizgiler yetmiş yaşını çoktan aşmış. Olayları anlatırken, bir sabah son kez gördüğü oğlunun acısını hâlâ yaşıyor gibiydi.

Cemalettin Beyan olayların, dışarıda kalan tek görgü tanığıydı. Diğer üçü gözaltındaydı "hükümet konağını basmak"tan. Bir kahveye doluşanlar, Cemalettin'in anlattıklarını dinliyor, SHP Mardin Milletvekili Adnan Ekmen, "Türkçesi yetersizdir" diye Kürtçeden çeviriyordu. SHP heyetini oluşturan milletvekilleri Fuat Atalay, Ekin Dikmen ve Tevfik Koçak dikkatle izleyip, karşı sorularla, olayın gerçeğini ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Ancak güvenlik güçlerinin altı köylüyü alıp götürdüğünü gördükleri belirtilen diğer üç kişi gözaltındaydı. SHP heyeti, gazetecilerle birlikte sabah, olayların olduğu hükümet konağına yöneldi. Heyeti izleyenlerden birkaç gazeteci olaylar sırasında sadece gazeteci olduklarından dayak yemiş, filmleri ellerinden alınmıştı. Mardin Vali Vekili Mehmet Aslan ile İl Emniyet Müdürü Aydan Genç, SHP heyeti ve gazetecilerle konuşmaya başladı. Vali Vekili Aslan olaylar karşısındaki tavrını, "Ölümleri hâlâ terörist hadise olarak biliyorum. Aksine bir duyum almadım. Sabah hükümet konağının basılmasına neden gerek duyuluyor? Bu işi organize eden kişi SHP İlçe Başkanı. Hükümet konağının basılması yabana atılacak bir konu değil" diye açıklıyordu. SHP heyetinin, "Ya altı kişinin öldürülmesi yabana atılacak bir konu mu?" sorusu havada kalıyordu. Aynı odada bulunan SHP Silopi ilçe Başkanı Adnan Kayaalp'i vali vekilinin hangi kanıtlara dayanarak suçladığına ilişkin ısrarlara SHP heyeti ,"Zabıtadan aldığım bilgi" yanıtını alıyordu.

Acaba Vali Vekili Aslan, olayla ilgili olarak gözaltına alınanların ifadesini okumuş muydu? Ekin Dikmen'in bu sorusuna yanıt

"Hayır" oluyordu. Ortaya bir gerçek çıkmıştı. Öldürülen ve devletin televizyonundan PKK'lı olduğu duyurulan dokuz kişiden altısının, suçsuz köylü yurttaş olduğu yolundaki savlardan Vali Vekili Aslan haberdar değildi. Hükümet konağı bu olayla ilgi olarak "basılmış", güvenlik güçleri havaya ateş açmış, yaralananlar olmuş, gazeteciler dövülmüştü. Ama bu olayların neden çıktığı bir türlü bilinemiyordu da olayları organize edenin SHP İlçe Başkanı olduğu öne sürülebiliyordu. Olayı provokasyona getirmek isteyenlerin, altı ölüyü başka türlü kullanmayı amaçlayanların, belki de "gerçeğin önüne perde çekmek" isteyenlerin olduğunda herkes hem fikirdi. Ama bunlar kimdi? Belki de yanıtı alınamayacak bir soruydu bu.

Tartışmalar sırasında dışarı çıkan Emniyet Müdürü Aydın Genç, "yeni bilgilerle" içeri giriyor, biraz önce "olayların organizatörü" olmakla suçlanan SHP İl Başkanının gözünün içine baka baka, "O kelimeyi biz de duyduk. Araştıracağız, siz iyi niyetle davranmış olabilirsiniz" diyordu. Böylece Vali Vekili Aslan tarafından "olayların organizatörü" olarak mahkûm edilen SHP İlçe Başkanı Kayaalp, aynı odada yarım saat içinde Emniyet Müdürü Aydın Genç tarafından "beraat" ettiriliyordu "şimdilik".

Bir de yurttaşların hükümet konağı önünde attıkları savlanan sloganlar var. Güvenlik güçlerine göre, "Kahrolsun Türk devleti", "Kahrolsun Türkiye" diye bağırılmış. Olayda bulunanlardan bazıları milletvekillerine, "Hayır biz 'Kahrolsun özel tim' diye bağırdık" diyorlardı. Eğer olayda güvenlik güçlerinin savladığı gibi bağırılmışsa, "Silopi rezaleti" bir başka görüntü alıyordu; yok eğer "kahrolsun özel tim"i güvenlik güçleri "kahrolsun Türk devleti" diye algılamışsa daha bir başka.. Ama sonuçta ikisi de vahimdi.

Ortada bir "sultan sağırlığı" vardı. Bunca olaya neden olan savlarla ilgili olarak adeta bir duvardı yetkililer. "Hükümet konağına neden geldiklerini bir türlü anlayamadık" diyorlardı, oysa SHP heyetinin görüştüğü Silopi Savcısı Ulvi Yüksel, "Şikâyetleri üzerine, ölenlerin yakınlarını ve görgü tanıklarını ben çağırdım" diye açıklıyordu köylülerin geliş nedenini. İki kat yukarıdaki kaymakamlık odasında, bunun bilinmediğini söyleyince, "Bana kimse sormadı" diyordu Silopi Savcısı, "Sorsalardı söylerdim". Ne iletişim...

Aslında altı kişinin nasıl öldürüldüğü bulunsa, köylülerin ve Silopi'den bazı yurttaşların hükümet konağına neden geldikleri çıkacak ortaya. Güneydoğu'da aydınlığa ihtiyaç var. Çünkü "gün doğunca silahlar susar" Güneydoğu'da. (Cumhuriyet, 21 Eylül 1989)

Silopi izlenimleri

"Süper valiye iki sorum var"

Deniz SOM

Bugün, Silopi'den Diyarbakır'a geçeli üç gün oldu... Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nden, Hayri Kozakçıoğlu ile görüşme isteğime üç gündür yanıt verilmedi. Sekreterine, konuyu da söylemiştim; Silopi Olayı, diye. Biliyorum, yo-

ğun bir tempoda çalışıyor. Bu nedenle, ardında bir yığın soru işareti bırakmış güncel bir konuda bile, gazetecilerle görüşecek zamanı yok, diye kendimi teselliye çalışıyorum... Ama o da ne... Gazeteleri karıştırırken, bir refikimizde Olağanüstü Vali'yle yapılmış bir söyleşi... Demek, Sayın Vali isterse, istediği gazeteci ile konuşacak zamanı bulabiliyor. Anladığım kadarıyla, istemediği soruları sorabilecek gazetecilerle pek görüşmek istemiyor... Oysa, İstanbul Emniyet Müdürlüğü günlerinden dostluğumuz vardı.

Kozakçıoğlu ile görüşebilseydim eğer, Silopi'de kaldığım üç gün boyunca gördüklerimi, duyduklarımı, yaşadıklarımı anlatacaktım.. Polislerin "sivil", "resmi", "özel" bir gölge gibi beni nasıl izlediğini... İstanbul'dan getirdiğim, bilgisayarı gösterecektim... Silopi postanesinden telefonun tellerine bağlanıp bir tuşa basınca, yazdıklarımı "gizlice" Hürriyet'in İstanbul'daki Bilgi İşlem Merkezi'ne nasıl geçtiğimi anlatacaktım... Sivil polislerin, dayanamayıp "İstersen bu aletle her türlü bilgiyi verebilir misin?" diye sorduğunu anlatacaktım... "Evet, her türlü bilgiyi verebilirim" dediğimde, kendini deşifre eden sivil polislerin şaşkınlığını anlatacaktım... Sonra, Silopi Olayı'ndan söz edecektim biraz.. Derebaşı köyünden de tabii...

KOZAKÇIOĞLU'NA İKİ SORU

Silopi Olayı'ndaki "kanlı bilmece" için pek fazla soru sormayacaktım.. İki sorum olacaktı Kozakçıoğlu'na:

1. Öldürülen dokuz teröristten altısının kimliğini belirlediniz. Bu altı kişinin; Abbas Çiğdem, Fevzi Beyan, Reşit Eren, Sadun Beyan, Münir Aydın, Üzeyir Erzik'in, Derebaşı köyündeki evlerinde, örgütsel döküman ve silah bulunabileceği düşüncesiyle neden arama yapmadınız?

2.Öldürülen altı teroristle birlikte olduklarını, birlikte köyden çıktıklarını söyleyen; Asker Aydınlık, Ömer Aydın, Cemal Beyan, Üzeyir Beyan, Fikret Aydınlık'ı neden serbest bıraktınız?

Bu soruların yanıtlarını aslında Sayın Kozakçıoğlu, siz de biliyorsunuz ama... Yargının kararını beklemeden İçişleri Bakanı kestirip attığı için, hemen arkasından siz de hükmünüzü verdiğiniz için şimdi susuyorsunuz. Terörist olarak açıkladığınız altı köylünün evlerinde arama yapmadınız, çünkü onlar terorist değildi. Ceplerinde Türkiye Cumhuriyeti kimliği taşıyan vatandaşlardı, yurttaşlardı. Sizin gibi, benim gibi... Terörist olarak açıkladığınız kişilerle birlikte olduğunu söyleyen köylüleri serbest bıraktınız, çünkü onlar, öldürülen köylüler gibi 17 Eylül 1989 Pazar günü saat 06.00'da, sabah namazından sonra Silopi'ye çarşıya incir satmaya gidiyordu...

BİLGİLERİ NEREDEN ALDIM?

Bir gazeteci olarak, bu bilgileri kimden aldığımı sorarsanız eğer, İstanbul'dan kalkıp Silopi'nin Derebaşı köyüne kadar gidip olayın görgü tanığı köylülerden aldım... Siz, bilgileri nereden aldınız? Bürokrasi zinciri içinde, bir altınızdan... Bir altınız, kendi altından.. Ve sonuçta zincirin son halkasından... Yani; tetiği çeken kişiden... Herhalde, o kişi de kalkıp "Ben vurdum" diyecek değildir. Ama, konuyu hukuk devletinin üç temel direğinden biri olan yargıya bırakırsanız... O, bu bilmeceyi en doğru çözecektir. Şimdi, burada olayla ilgili soruşturma açtırdığınızı söyleyeceksiniz. Lütfen, kamuoyunu kandırmayalım Sayın Vali... Açtırdığınız soruşturmada kararı Silopi Kaymakamı'nın başkanlığındaki İlçe İdare Kurulu verecek. Bu kurulda kimler olduğunu siz de biliyorsunuz; Tahrirat Kâtibi, Mal Müdürü, Tarım Teknisyeni, Hükümet Tabibi, İlköğretim Müdürü, Hükümet Veterineri... Silopi İdare Kurulu'nun alacağı karara itiraz, Mardin İdare Kurulu'nca yapılacak. Mardin Valisi'nin başkanlığındaki bu kurulda da; Defterdar,

Bayındırlık Müdürü, Sağlık Müdürü, Veteriner Müdürü, Hukuk İşleri Müdürü, Tarım Müdürü, Milli Eğitim Müdürü var.. Bu kurulun alacağı karara ise itiraz hakkı yok! Ola ki, Silopi İdare Kurulu, altı köylünün öldürülmesi olayında dava açılmasına gerek olmadığına karar verdi... Köylüler, Mardin İdare Kurulu'na itiraz edecek... Mardin Tarım Müdürü'nün, Bayındırlık Müdürü'nün, Veteriner Müdürü'nün de imzalayacağı karar, yine aynı çıkarsa, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde insanların haklarını arayacakları yargı yolu tamamen kapanmış olacak... Tabii ondan sonra ver elini Strasbourg.. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu...

SİLOPİ'DE İNSANLIK DRAMI

Avrupa Topluluğu'na girmek için çabaladığımız şu günlerde, bir de ele güne rezil mi olacağız... Zaten "Yeşilyurt Olayı"ndaki dışkı yedirme iddiası Strasbourg'a sıçramış... Şimdi de Derebaşı köylüleri, Strasbourg'a gidip derlerse ki: "Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri, köyümüzden bir tek kişi bile, herhangi bir suçtan cezaevine girmemiştir. Biz, devletimize ve milletimize bağlıyız.. Bu yıl yapılan yerel seçimlerde, il genel meclisi için köyümüzden bütün oylar ANAP'a ve DYP'ye çıkmıştır. SHP'ye bir tek oy bile vermemişizdir. Cudi Dağı'nın tepesinde oturmamıza rağmen ,son üç aya kadar köyümüzde bir tek vukuat olmamıştır. Çünkü, köyümüzün yanında bir askeri birliğimiz vardı. Onlar da bize güven verirdi. Ne zaman, birliği kaldırdılar, PKK geldi 14 köylümüzü dağa çıkardı. Ondan sonra da tim geldi, 6 köylümüzü öldürdü..." iyi mi olur?...

Maalesef, Silopi'de bir insanlık dramı yaşandı... Şimdi de hukuk dramı yaşanıyor...

İşte, biraz Silopi'den, biraz Derebaşı'ndan konuşacaktık, ama kabul etmediniz Sayın Vali Kozakçıoğlu.. Kafasını sıfır numara usturaya vurmuş, avcı yeleğinin altından omuzundaki tek yıldızı görülen komutanı falan sormayacaktım size... "Hepinizi geberteceğiz, ananızı s..." diyenleri de. Hele, cenazeler kaldırılırken, "Ha bir it ölmüş, ha bir Kürt... Kaz ulan, kendi mezarını da kaz" diyenleri ise hiç sormayacaktım... Öldürülen dokuz kişinin otopsi raporunda, ölüm saatlerinin neden belirtilmediğini de... Artık, bir başka zaman görüşürüz. Ben bugün İstanbul'a dönüyorum. Hoşçakalın Sayın Vali...
(Hürriyet, 25 Eylül 1989)

Silopi izlenimleri

Özel tim, ürkütüyor

Deniz SOM

Silopi ya da bir başka yer, hiç fark etmiyor. Yeter ki, Güneydoğu'da bir yer olsun. Şehir merkezi ya da mezra, o da hiç fark etmiyor. Yeter ki, orada insanlar olsun... Güneydoğu'da her yerde "onlar" var. Onlara, "Özel Tim" deniyor. Özel Tim, dendiği zaman, Güneydoğu'daki insanlar, şöyle bir duruyor, duraklıyor.

Kim bunlar? Bunlar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir memuru her şeyden önce.. Ama sadece, Güneydoğu'da, Olağanüstü Hal Bölgesi'nde "görev" yapıyorlar. Özel Harekât Timi'nin üstlendiği "görev"; bölgedeki terör olaylarının bastırılmasına katkıda bulunmak ve sonuçta, bölgedeki yurttaşların yeniden huzur içinde yaşamasını sağlamak.

Fakat, bölgedeki yurttaşlar, Özel Tim'e bu "görev"i veren yetkili ve ilgili makamlar gibi düşünmüyor. Şu sıralar, bölgedeki insanların ne düşündüğü pek önemli değil ama, biz, yine de onların sesine kulak verelim:

"Sokakta yürürken, Özel Tim'den birinin yüzüne bakmaya çekiniyorum. Yanından, başım önümde geçiyorum. Herkes böyle... Bir keresinde, gözlerimle gördüm. Biri yüzlerine dikkatlice baktı diye, 'Gel ulan buraya' deyip adamı götürdüler."

SES ÇIKARTMAK YASAK

Bunları anlatan yurttaş, bulunduğu çevrede saygın bir isim. Orta yaşın üstünde, çoluğunu çocuğunu yetiştirmiş, hali vakti yerinde, ticaretle uğraşan, orucunu tutan, namazını kılan, devletine ve dinine bağlı bir insan...

Şu son Silopi Olayı'nda, sık sık anlattılar; "Cenazelerimizi gömmek için mezar kazıyorduk. Yanımıza geldiler, 'Kendi mezarını da kaz ulan, bugün altı kişi, yarın hepinizi geberteceğiz' dediler. Ölülerimize, anamıza, avradımıza, küfrettiler..."

Sokaktaki insan için, Özel Tim'in hakaretine uğramak artık sıradan sayılıyor. Sokak ortasında, sille tokat dayak da... Kimse sesini çıkartmıyor. Çıkartamıyor. Sesini çıkartan gidiyor... Yurttaşların anlattığına göre bir köye, mezraya girdiklerinde ise... Allah! Allah!

Gelin, şu kahveye girelim... Önce, bizim gerçekten gazeteci olduğumuza inansınlar... Sonra, köylerden gelmiş yurttaşlara soralım; "Özel Tim hakkında ne düşünüyorsunuz, ne diyeceksiniz?" diye.

Kürsü denen küçük taburelere oturmuş insanlarda yine sessizlik.. Biraz ısrar edip, tek tek sorunca, işte yanıtlar:

"Valla, biz korkuyoruz", "Bu felakettir.", "Yarın bizim köye gelse, bir adam istese yol göstereceksin diye; muhakkak onu öldürecektir. Onun için korkuyorum.", "Ben bilmiyorum.", "Ben korkuyorum, hakkında bir şey diyemiyorum.", "Tim'le, korucu olmasa, piyade askeri bizi öldürmez.", "Piyade askeri, komando askeri sakindir. Bu milleti sıkıştıran, rütbeli asker bile, er sayılır.", "Ben konuşmuyorum."

HEPSİ BİRER RAMBO

Özel Tim, Diyarbakır'daki Asayiş Bölge Komutanlığı'nın sorumluluğunda... Görev talimatını ise Ankara'daki Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Asayiş Özel Harekât Daire Başkanlığı'ndan alıyor.

"Görev"i aldığı zaman, Özel Tim'i durduracak "kuvvet" yok artık... Bir ile mi geldi, valiyle muhatap olmuyor, ilçeye mi geldi, kaymakamı tanımıyor...

Bir gün yolunuz Güneydoğu'ya düşerse, Özel Tim'dekileri zaten özel giysilerinden tanırsınız. Ama, asıl tanıtıcı özellikleri, ellerindeki tam otomatik silahları, parmakları tetikte, kolları yukarıda taşımaları. Sanki, Amerikan sinemasının son numarası Rambo her biri... Zaten, Ankara Gölbaşı'ndaki eğitim tesislerinde, bu insanlara hep Rambo filmleri, gerilla filmleri gösteriliyormuş. Kimisinin elinde, aynen Rambo'nun silahından var; roket de atan M-16'lardan. Gece görüş dürbünleri, Fransa'dan özel alınmış Puma helikopterleri, arazi jipleri... Canı isterse, yolda yürüyen insanların arasına, gıtlağından çıkarttığı balgamı atabiliyor... Dilerse, gömleğini çıkartıp dolaşabiliyor... Saç, sakal serbest... Gel de Rambo olma!

MÜCADELE BÖYLE Mİ OLMALI?

Terör olaylarına karşı görev uğruna, yurttaşa karşı terör yaratmak niye? Teröristle yurttaş arasındaki farkı ortadan kaldırmak niye? Her an, ölümle burun burunalar ama, Rambo böyle mi yapıyor...

Yoksa bu insanlar, özellikle böyle mi eğitildi? Eğitim sırasında, yaşlı katırların kafasına bir karış uzaklıktan kurşun sıktırıldı ve yüzlerine yapışan beyin parçaları, kanla mı temizletildi? Yoksa bu insanlar, özellikle

böyle mi seçildi? Anne ve baba şefkatinden uzak büyümüş olanları mı tercih edildi.

Bu izlenimler, Özel Tim elemanları için biraz "acımasız" oldu galiba? Lakin; görülen, anlatılan, duyulan ve hatta bölgede hissedilen izlenimler böyle. Özel Tim elemanlarıyla konuşup onların sorunlarını dinlemek, düşüncelerini anlamak, nasıl ve hangi koşullarda çalıştıklarını öğrenmek mümkün değil... Sokaktaki Özel Tim elemanının yanına yaklaşıp, "Sizinle konuşmak istiyorum" demek ne mümkün... Belki bu yazı onların dünyasına girmek için bir fırsat olur. Kimlikleri açıklanmamak üzere, oturup konuşabiliriz... İsterlerse, beni mutlaka bulurlar. Bölgenin neresinde olursam olayım, elleriyle koymuş gibi... (Hürriyet, 23 Eylül 1989)

3 Eylül 1989 tarihli 2000'e Doğru'nun haberi korkunçtu.

Dağlarda gerilla barınamasın diye

Ordu, orman yakıyor

Siirt, Şırnak, Lav silahları işbaşında. Yılda 25 bin ton odun alınan ormanlar cayır cayır. Binbaşı: "Ağaçları PKK'lıları yakalamak için yakıyoruz." Orman işletmesinden bir yetkili: "Askerler Cudi'nin bir bölümünü tutuşturdu". Köylüler: "Önce kestiler. Kesemediklerini yaktılar." Otsuz, ağaçsız, insansız bir toprak parçası. Vatan bu mu?

Dedeören Bölük Komutanı pek keyifli anlatıyordu: "Biz iz mermileri ve lav silahlarıyla yakıyoruz. Bu şekilde PKK'lıları ele geçireceğiz." Tarih: 28.8.1989.

Komutanın sözleri, ertesi gün Siirt Orman İşletmesi Müdürlüğü'nden bir yetkilinin Elazığ Bölge Başmüdürü'ne telefonla verdiği raporda doğrulanıyordu. "Askerler Cudi'nin bir bölümünü tutuşturdular." Yetkili 2000'e Doğru muhabirine dönüp ekliyordu: "PKK'lılar barınmasınlar diye yakıyorlar."

LAV SİLAHLARIYLA

Görgü tanığı köylüler anlatıyor: "Köy koruyucuları, askerler ve vurucu timler beraberdiler. Sayıları 500'den fazlaydı. Girehelze'de durdular. Elleriyle ağaçları tutuşturdular. İleriye doğru mermi ve lav silahlarıyla ateş ettiler. Helikopter de bomba atıyordu. Bir anda dört bir yandan alevler yükseldi."

Aslında Şırnak bölgesinde ormanın yok edilmesi, son yakma eyleminden önceye dayanıyor. Devlet, ağaçları keserek başlamış işe. Yaşamının tümünü Şırnak'ta geçirmiş yaşlı köylü, "O kesilen yerlerde bir daha da ot bitmedi" diyor. Oysa 10 yıl öncesine kadar, Eruh-Şırnak arasını o ağaçların gölgesinde gidip gelirlerdi. Yaşlı köylü sürdürüyor konuşmasını: "Öyle bir uygulamaya girdiler ki... Her yıl bir bölümü kökten yok ettiler. Birını, Dılımılya, Nıyar, Gireşere Sere, Waremerge, Torkız, Gurdela, Navyan, Memıra, Torik ve Şırnak'tan Şenova taburuna kadar olan yerleri ne hale getirdiler. Şırnak-Cizre arasında da aynı görüntü mevcut."

Ve şimdi de "kesmedikleri yerleri yakıyorlar"dı. Yakılan yer tutuşmazsa ya da kendiliğinden sönerse, hemen tazeliyorlardı ateşi. Bunun için nöbetçiler dikilmişti karış karış.

Köylüler yangın üzerine, söndürmek için PKK'lıların bölgeye geldiğini söylediler. "Çatışma sonucu bir PKK'lı öldü. Bir yanda çatışma, öte yanda yangın."

"YAKLAŞANI VURURUM"

İşletme yetkilisi olay yerine gitmişti. Amacı yangını söndürmekti. Ancak görevli subaylar kimseyi yaklaştırmıyordu. Hatta bir de çıkışmışlardı yetkiliye: "Senin ormanın benim askerimden önemli mi?"

Orman muhafaza memuru ise, şöyle anlatıyordu gördüklerini: "Kaymakam Çeşmesi, Cıreheline ve Gıreheliza'da tutuşturulan ormanı söndürmek için, orman görevlileri ve bir kısım halk olay yerine gittik. Fakat güvenlik görevlileri bizi yaklaştırmadılar. Subay resmen, 'Yaklaşanı vururum' dedi. Bizleri geri gönderdi. Kendileri yanan ağaçların oluşturduğu manzarayı seyrettiler."

Olacak iş mi? Düşman toprağı da olsa doğa nasıl tahrip edilir? Ormanlar nasıl yok edilir? 5 milyardan fazla insan, Dünya denilen gezegende aynı kaderi paylaşıyoruz. Geleceğimiz, çocuklarımızın, torunlarımızın geleceği doğal dengenin bozulmamasına bağlı. Ormanların, bitki örtüsünün yok edilmemesine bağlı. Ama birileri çıkıp ormanları cayır cayır yakıyor. Hem bunlar resmi görevli. Kimse de engel olmuyor. "Bunu nasıl yaparsın, gel hesap ver" demiyor.

Bu ormanlar hepimizin. Sadece burada yaşayanların değil, diğer kıtalarda yaşayanlarında kaderiyle ilgili.Biz insanlık ailesiyiz. Dünya denilen uzay gemisinin dengesini bozup, çalışamaz duruma getirince toptan yok oluruz. İnanıyoruz ki, bu bilince sahip tüm Dünyalılar, Doğu ve Güneydoğu'daki doğa tahribatına ilgisiz kalmazlar.

Herkes yasalara uymak zorunda. Yasalara aykırı davrandığı gerekçesiyle insanları vuran resmi görevliler, nasıl olur da yasalara aykırı hareket eder ve suç işlerler? (TCK'nun 370. maddesine göre orman yakma suçunun cezası en az beş yıl hapistir.) Kaldı ki bu, sadece yasaya aykırılık durumu değil, bir ahlak sorunudur da. Suçlu görülenlerin cezalandırılmalarını beklemek, insan olan herkesin hakkıdır.

Görünen o ki, Doğu'daki olaylara Hükümet sadece seyircidir. Emrinde olması gereken güvenlik güçleri üzerinde bir otoritesinin kalmadığı, sivil çözümler üretmek ve uygulamak gücüne sahip olmadığı görüntüsü var. Bölge tamamen, denetimden uzak, güvenlik güçlerinin yönetimine terk edilmiştir. Güvenlik güçleri de, her yerde olduğu gibi, askeri çözümün dışında bir başka yol ve yöntemi bilebilecek durumda ve yapıda değil.

Bölge Valisi'nin ifade ettiği gibi, "Teröristi halk koruyor" ise, sorunun silahla çözümü mümkün değildir. Dünya tarihi bunun sayısız örnekleriyle doludur.

Başbakan Sayın Özal, Genelkurmay Başkanı'nın açıklamasıyla ilgili olarak gazetecilerin sorularına,

"– Genelkurmay Başkanı'nın bir açıklaması var. Ne diyorsunuz?

ÖZAL – Evet, bana geldi, gösterdi.

– Ne diyorsunuz?

ÖZAL – Tamam, bir şey demiyoruz. Güneydoğu meselesi bir milli meseledir. Bir

devlet meselesidir. Meseleleri basit görmemek... Herkesin sorumluluğunu uygulaması lazım, yani basın da dahil olmak üzere.

– Asker tedbir aldı. Siyasi bir tedbir mi bekliyorlar?

ÖZAL – Yanlış düşünüyorsun, yanlış düşünme. Siyasi tedbir olamaz.

– Güneydoğu için hükümetin yeni bir önlemi var mı?

ÖZAL – Hayır hayır. Yeni önlem yok. Tedbirleri biraz daha sıklaştıracağız gerekirse. Daha fazla kuvvet icap ederse koyarız. (Cumhuriyet, 18 Ağustos 1989)

gibi tatmin edici olmaktan uzak, sıkıntılı yanıtlar veriyordu. Başbakan "siyasi tedbir" değil, "daha fazla kuvvet koymak"tan söz ediyordu. Bölgedeki uygulamaların ve alınan tedbirlerin, hükümetin inisiyatifi dışında geliştiği anlaşılıyordu.

Peki, bu konuda siyasi partiler ne düşünüyor ve bütün bu olup bitenlere ne tepki gösteriyorlar?

ANAP Kayseri Milletvekili ve eski Ankara Sıkıyönetim Komutanı Recep Ergun, Torumtay'ın açıklamasında PKK'yı "düşman" olarak nitelemesinin askeri terminoloji açısından önemli olduğunu belirtirken, İç Hizmet konusunda "Silahlı eşkıya düşman sayılır, bu tabiri fazla ajite etmenize gerek yok" diye konuştu. Ergun, Cumhuriyet'in "Ama diğer sol fraksiyonlar hiçbir zaman 'düşman' olarak tanımlanmadı. Siz eski bir asker olarak düşman tanımını hangi durumlarda kullanırdınız?" şeklindeki sorusunu ise şöyle yanıtladı:

"Bana yorum yaptırmayın. Bir beyanat verilmiş. Ben açıklama yapacak konumda değilim. Alışılmış bir terim olarak durum muhakemesinde üç alternatif vardır, A, B, C, diye. Bunların fayda ve mahsurlarını eleştirirken, hedefe en az zayiatla ve düşmana en fazla zayiatı verdirecek, diyerek konuşulur. Sayın Genelkurmay Başkanı, belki bu alışkanlığın icabı böyle konuşmuştur."

Ergun, Torumtay'ın açıklamasının yazılı olarak yapıldığının belirtilmesi üzerine de, bu durumu "anlamlı" bulduğunu ifade etti, ancak yorumdan kaçındı. (Cumhuriyet, 18 Ağustos 1989)

Recep Ergun'un konuşmasından da anlaşılacağı üzere ANAP şaşkındı.

Genelkurmay Başkanı'nın açıklamasına karşı muhalefet, eleştirilerini hükümete ve Başbakan Özal'a yöneltti.

Sayın Demirel her zamanki üslubuyla, hükümeti beceriksizlikle suçlarken, orduyu ve güvenlik güçlerini de daha sert davranmaya tahrik ediyordu. Ama askeri çözüm dışında da herhangi bir seçenekten söz etmiyordu. Yardımcısı Sayın Mehmet Gölhan ise,Genelkurmay Başkanı'nı haklı buluyordu.

DYP ve Genel Başkanı Sayın Demirel'den demokratik bir tavır beklenemezdi. Fakat SHP'nin durumu farklıydı. Sosyal demokrat bir parti olduklarını ileri sürüyorlardı. Büyük bir kitleyi de buna inandırmışlardı.

Hükümetin aczine ve Genelkurmay Başkanı'nın hem usul ve hem de içerik yönünden eleştiri konusu olacak açıklamasına karşı, SHP'nin ne düşündüğünü kamuoyu merak ediyordu.

İNÖNÜDEN TEPKİ

SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, Genelkurmay Başkanı'nın asker olarak gereken tedbirleri aldıkları yolundaki açıklamasının "Silahlı Kuvvetler'in sivillerden bir karar beklediği şeklinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği" sorusuna şu karşılığı verdi:

"Ülkenin güvenliğine, bütünlüğüne yönelik tehlikelere karşı korunmasından, bütün genel politikaların saptanmasından hükümet sorumludur. Hükümet bu sorumluluğundan kaçamaz. Benim beklediğim hep hükümetin açıklama yapmasıdır. Basın, Güneydoğu'daki olaylarla devlet görevlisi olarak uğraşmakta olan insanlara soruyor. Onlar kısmi tedbirler aldık diyorlar. Bunu söylemesi gereken hükümettir. Hükümet ağzını açmayıp, basın sorduğunda başka görevliler cevap veriyor. Bu, hükümetin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz, konuya açıklık getirmez. Zaten TBMM'de bu konuyu dile getireceğiz. Açıklama isteyeceğiz." (Güneş, 18 Ağustos 1989)

İnönü, Genelkurmay Başkanı'nın açıklaması ile ilgili bir soruya, "Türk Silahlı Kuvvetleri, tarihimizde kendilerine verilen görevleri en iyi şekilde yapıyorlar, yapmışlardır. Mesele o değil. Genelkurmay Başkanı'yla tartışmamız hiçbir şekilde söz konusu değil. Mesele, bugünkü kaygıların ortadan kalkması için, alınan önlemlerin hükümet tarafından açıklanması. Sorumluluk taşıyan odur" cevabını verdi. (Hürriyet, 19 Ağustos 1989)

Demokratik ülkelerde, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı'na bağlıdır. Bir Genelkurmay Başkanı'nın hükümetin gündemindeki bir konu hakkında başbakanı aşarak beyanat vermesi düşünülemez. Başbakanlar hem yetkilerinin ve hem de sorumluluklarının bilincindedirler.

Oysa ülkemizde durum farklıdır. Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı'na değil başbakana karşı sorumludur.

Bundan daha önemlisi, Milli Güvenlik Kurulu üyesi olmasıdır. Anayasa'nın 118. maddesine göre, Milli Güvenlik Kurulu, "Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu'na bildirir. Kurulun, devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar, Bakanlar Kurulu'nca öncelikle dikkate alınır." Bu bir tavsiye kararının ötesinde, Bakanlar Kurulu'nun uygulamak durumunda bulunduğu öncelikli bir karardır.

Olağanüstü hal bölgesindeki olaylar bu niteliktedir. Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında da görüşülür. Karar hükümete bildirilir ve her zaman da hükümetler bu kararlara uyar.

Kurulda, başbakanla birlikte 4 hükümet üyesine karşılık Genelkurmay Başkanı, üç kuvvet komutanı ve Jandarma Genel Komutanı ile beraber 5 general vardır. Devlet başkanı da asker kökenli olduğu için 4 sivile karşılık 5 asker ve 1 asker kökenli üye ile ağırlık, ordu temsilcilerindedir. Milli Güvenlik Kurulu kararlarının onların isteği doğrultusunda çıkmaması için bir neden yoktur.

Hükümet elbetteki sorumludur. Ama Milli Güvenlik Kurulu'nun diğer üyelerinin hiç mi sorumluluğu yoktur? Bir konuda yetkili olacaksınız, ama sorumlu olmayacaksınız. Bu, hukuk devletinde olmaz.

Onun için Genelkurmay Başkanı'nı yaptığı açıklama için eleştirmemek doğru değildir.

Genelkurmay Başkanı, ordunun en yüksek komutanı olarak askeri tedbirlerden sorumludur. Ama Milli Güvenlik Kurulunun, diğer generallerle beraber, başbakandan da etkili üyesi olduğu için siyasi sorumluluğu da vardır. Güneydoğu olayları ve Kürt Sorunu'nun barışçı ve demokratik çözümü için de politika üretmek durumundadır.

Bunun, ordunun görevi ve yapısıyla bağdaşmayacağı söylenebilir. O zaman da Milli Güvenlik Kurulu'nun kaldırılması ve Genelkurmay Başkanı'nın bütün demokratik ülkelerde olduğu gibi, Milli Savunma Bakanı'na bağlanması gerekir.

Genelkurmay Başkanı Sayın Necip Torumtay'ın açıklaması, hem usul ve hem de içerik yönünden eleştiri konusu iken, muhalefetin, özellikle SHP'nin, bu konuya değinmekten kaçınması, demokrasi anlayışlarını sergilemesi bakımından ilgi çekicidir.

Başbakan Sayın Turgut Özal iki günlük bir gezi için 28 Ağustos 1989 tarihinde Bitlis ve Hakkâri'ye gitti. Bu gezi hem iktidarın bölgedeki durumunu ve hem de başbakanın olaylara bakışını açıklaması bakımından ilgi çekiciydi.

Bir başbakan, ülkenin herhangi bir bölgesine değil, bir savaş alanına gider gibi olağanüstü sıkı güvenlik önlemleri altında ancak gezisini sürdürebiliyordu.

İlk kez Özal'ın şehirlerarası konvoyuna "helikopterlerle güvenlik şemsiyesi" açılıyor.

İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu ile Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu buradalar. Güvenlik önlemleri aldılar. Diyarbakır ve Muş'tan Özal ve beraberindekileri korumak üzere özel harekât timleri getirtildi. Askeri birlikler Özal'ın geçeceği yollar boyunca iki gündür güvenlik önlemleri aldılar. Yolların yakınlarına kuş uçurtmuyorlar. Özal'ın konuşma yapacağı Hakkâri ve Bitlis meydanları önceden hazırlandı, çok sayıda sivil polis kalabalığın arasına girerek her metrekareyi denetlemekle görevlendirildiler. Özal'ın konuşacağı kürsü kurşun geçirmez çelikle kaplandı. Kürsü önündeki Özal'ın yüzünü muhafaza eden şeffaf siperlik de kurşun geçirmez camdan yapılmıştı. Meydanın etrafındaki damlar, balkonlar keskin nişancılar tarafından tutuldu. (Güneri Cıvaoğlu/Sabah, 29 Ağustos 1989)

Bir başbakanın ancak bu kadar olağanüstü sıkı güvenlik önlemleriyle gidebildiği bir bölgede, kimin iktidar olduğu sorusu ister istemez sorulacaktır.

Başbakanın, kurşun geçirmez camın arkasından yaptığı konuşması, komşularımıza savaş ilanı gibiydi. Olaylardan "ilerleyen ve güçlenen Türkiye'nin eteğini çekmek isteyen dış düşmanlar" sorumluydu."Bu tuzakları kuranlar maalesef yurt içinden de kendilerine yardımcı kimseler bulabilmişler"di.

Özal'dan Irak ve Suriye'ye askeri tehdit

Başbakan Turgut Özal, PKK üslerinin bulunduğu öne sürülen Suriye ve Irak'a "sınır ötesi harekât" yapılacağı imasında bulundu ve isim vermeden bu iki ülkeye, yasadışı PKK örgütüne destek vermemeye çağırdı.

Özal, isim vermeden eleştirdiği Suriye ve Irak'ın, PKK'ya destek vermesi durumunda "sınır ötesi harekât" yapılabileceği imasında bulundu. Özal, "O yuvaları onların topraklarında da olsa, onları tahrip etmek görevimizdir" diye konuştu. (Sabah, 29 Ağustos 1989)

Özal'dan 3 komşuya uyarı

Başbakan Özal, Bitlis'te olağanüstü güvenlik önlemleri altında yaptığı konuşmada İran, Irak ve Suriye'yi uyararak, "Bu komşularımızdan ayrılıkçı hareketlere katkıda bulunmaya devam eden olursa, onlara da sabrımızın bir noktaya kadar gideceğini açıkça ifade ediyorum" dedi. (Milliyet, 29 Ağustos 1989)

Başbakan, Doğu ve Güneydoğu'daki komşularımızı PKK konusunda uyardı

Özal'dan gözdağı

"Komşularımızdan, bizim içimizdeki hareketlere birtakım katkılarda bulunmaya devam edenler olursa, onlara da herhalde sabrımızın bir noktaya kadar gideceğini açık surette ifade ediyorum."

"Bizim sabrımızın da bir sınırı olduğunu hesap etmelerini diliyorum. İcabında o yuvaları bulundukları yerde tahrip etmek de bizim gücümüz dahilindedir."

"Bizim içimize ellerini atmalarını hiçbir şekilde kabul etmemiz mümkün değildir. Bu işe devam edenler olursa, çok büyük yanılgıya düştüklerini kısa zaman içerisinde anlayacaklardır." (Cumhuriyet, 29 Ağustos 1989)

Başbakanın görüşü, askeri görüş olarak basında yer alan Genelkurmay Başkanı'nın görüşüyle çelişiyordu. Başbakan'a göre, olayları yaratanlar dış güçlerdi. Bunlar içeride kendilerine yardımcılar bulmuşlardı.

Başbakanın komşularımızı tehdit etmesi basında eleştirilere yol açtı. Bunlardan biri de Cengiz Çandar'dı.

Ancak, bütün bunları serinkanlı stratejiler haline dönüştürmek, dış politikanın ciddi meselelerini iç politika hesaplarıyla çarçur etmemeye bağlıdır. Başbakan Özal'ın son Güneydoğu turu bu bakımdan hayal kırıcıdır. Bitlis'te yaptığı konuşma, tam anlamıyla "ümüğüne basarım"ın "Arapçası"dır. İç politika yatırımına dönüktür. Kimi kastettiği çok net anlaşılmadan ama Suriye'yi kastetteği farz edilerek, "Bizim sabrımızın da bir sınırı olduğunu onların hesap etmelerini diliyorum. İcabında o yuvaları bulundukları yerde tahrif etmek de bizim gücümüz dahilindedir" diyor.

Ne yani? Lübnan'ın Bekaa Vadisi'ne hava akını mı düzenleyeceksiniz? Buna gücümüz var mı? Gerek var mı? Şam Büyükelçinize şikâyetlerinizi aktarmanız için talimat verdiniz mi? Bu yetmiyorsa, Şam'a özel bir temsilci gönderdiniz de, netice alamadınız mı? Diplomasinin bütün araçlarını kullandınız mı ki, sıra askeri tehdide geldi? Yoksa, Suriye ile birlikte, Irak ve İran'ı da kastediyorsanız, böylesine bir karşı cephe oluşturmak, hangi diplomatik deha ile açıklanabilir? Üstelik, bu konuşmayı, bir tonluk zırhlı bir kürsüden yapıyorsunuz. "Ümüğüne basarım" dediğiniz, iki milyona kadar göçmeni alacağınızı açıkladığınız Bulgaristan sınırını kapayalı bir hafta sonra bu konuşmayı yapıyorsunuz. Kim, bunu ciddiye alır?

Ama, güneydeki komşu ülkelere bu hasmane tavrın, onların pek iyi becerdiği terör kışkırtmasına davetiye çıkarması tehlikesi vardır. İstanbul'da, Ankara'da, orada burada faili meçhul bombalar patlarsa, Sinagog baskınları yeniden yaşanırsa, bunun sorumlusu kim olacaktır?

Dışişleri Bakanlığı'nın bu tavrı paylaşmadığını biliyoruz. Fakat, artık, bakanlığın başının da, artık dış politika sorumluluğunu üstlenmesi ve hiç değilse dış politikanın temel meselelerinde ağırlığını göstermesinin zamanı geldi, geçiyor. (Hürriyet, 30 Ağustos 1989)

Fakat askeri görüş ile sivil görüşün çözüm önerileri arasında sonuç olarak büyük fark yoktu. Hiçbirisi olayın etnik yönüne bakmıyordu. Halkın istek ve beklentileriyle ilgilenmiyordu. Bugünkü olayların, uygulanan asimilasyon politikalarının sonucu olduğunu kabul etmiyordu. Askeri çözüme öncelik tanıyordu. Kısacası sorunun özüne inmeyen, tarihten ve başka ülkelerdeki benzer hareketlerden ders almayan, toplumsal olaylara silah zoruyla çözüm getireceğini sanan bir anlayışla karşı karşıyaydık.

Bu anlayış bir başbakanı, bölgeye ancak olağanüstü sıkı güvenlik önlemleriyle gidebilecek bir duruma getirmişti. Bunun sürdürülmesi halinde, yarın Batı Anadolu'da da aynı korku ve tehlike ortamı yaratılmayacak mıydı?

Sayın Özal'ın gezisinin hemen ardından, iktidarın askeri çözüm anlayışında ısrar ettiğinin ve sivil çözümleri düşünmediğinin belirtileri ortaya çıktı.

Milli Güvenlik Kurulu son toplantısında, Güneydoğu'da "savaş hali" olduğu kabul edildi

G.Doğu'da örtülü sıkıyönetim

Bölgedeki komutanlar bundan böyle doğrudan Genelkurmay Başkanı'ndan emir alacak

İstanbul'da yapılan son Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında, Doğu ve Güneydoğu'da askeri otoriteye, uygulamada, "sıkıyönetim inisiyatifi" tanıyan yeni bir yönetim tarzına geçilmesi için karar alındı.

"Örtülü sıkıyönetim" olarak tanımlanan bu uygulamaya göre, bölgedeki askeri komutanlar, bundan böyle Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu yerine, doğrudan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay'a bağlı olarak görev yapacaklar.

Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) geçtiğimiz perşembe günü İstanbul'da yaptığı toplantıda, mevcut olağanüstü hal uygulamasının yetersizliği tartışalarak, Doğu ve Güneydoğu'da askeri otoriteye, uygulamada, "sıkıyönetim inisiyatifi" tanıyan yeni bir yönetim tarzına geçilmesi için karar alındı.

Bu karara göre, bölgedeki askeri komutanlar, bundan böyle Olağanüstü Hal Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu yerine, doğrudan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay'a bağlı olarak görev yapacaklar.

Milli Savunma Bakanı Safa Giray tarafından Güneş'e "yeni bir komuta düzeni" sözcükleriyle tarif edilen bu yapılanma, Milli Güvenlik Kurulu tarafından Genelkurmay Başkanı Torumtay'ın bölgedeki mücadeleyi, "savaş hali" biçiminde kaçınılmaz sonucu olarak benimsenmiş bulunuyor.

Türk yasalarına göre, askeri komutanların, Türkiye genelinde ya da belirli bir bölgede sivil otorite yerine, doğrudan Genelkurmay Başkanı'na bağlı olarak "kamu düzeni görevi" yapmaları, ancak sıkıyönetim koşullarında mümkün olabilir. Yasalardaki bu açıklığa karşın, MGK'nın Güneydoğu için adını koyarak "sıkıyönetim ilanını" sakıncalı bulduğu bildiriliyor.

Edinilen bilgiye göre, kurulun asker ve sivil üyeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanması gereken bir açık sıkıyönetim kararının, hem yurt içinde yaratacağı tartışma ortamı, hem de yurt dışında olumsuz tepkileri nedeniyle, doğru olmayacağını uzun süreden beri benimsemiş durumdalar.

Sıkıyönetim ilanı halinde Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerinin zedeleneceği konusunda Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz tarafından da, kurula ayrıntılı bilgiler verildiği belirtiliyor. (Güneş, 4 Eylül 1989)

Örtülü sıkıyönetimin ilk uygulaması sürgünler oldu.

Olağanüstü Hal Valiliği'nin yeni uygulaması

G.Doğu'da ilk sürgün

Olağanüstü Hal Valiliği "kamu düzenine aykırı davranışta" bulundukları gerekçesiyle Siirt SHP eski il başkanı Zübeyr Aybar ile eski yönetim kurulu üyesi Mehmet Ali Sevilgen'in 48 saat içinde olağanüstü hal uygulanan "8 ille Bitlis, Muş ve Adıyaman"ı kapsayan mücavir iller dışına çıkmasını istedi.

Olağanüstü hal uygulanan diğer illerde de sürgün listelerinin hazırlandığı, uygulamaya ise Siirt'ten başlandığı belirtildi. Siirt Valiliği'nin hazırladığı listenin 15 kişiden oluştuğu öne sürüldü. Vali Koç, "Tebligat yapıldıkça öğrenirsiniz" dedi.
(Cumhuriyet, 4 Eylül 1989)

Güneydoğu'da yeni dönem

Siirt'ten altı sürgün daha

Siirt Valiliği Olağanüstü Hal Birimi'nin kararı uyarınca, halen gözaltında bulunan SHP Kurtalan İlçe Örgütü üyesi Aydın Kilvan ile Beşiri SHP İlçe Örgütü üyesi Emin Turhan, Ayşe Karabulut, Remziye Rüzgâr, Hasan Ertaş ve İzzettin Aksu'ya bölge sınırını terk etmeleri için bildirimde bulunuldu. (Cumhuriyet, 5 Eylül 1989)

Ne olağanüstü hal durumunun sürekliliğine, ne Genelkurmay Başkanı'nın açıklanmasına ve ne de iktidarın Güneydoğu olaylarına getirdiği teşhis ve çözüme herhangi bir eleştiride bulunmayan muhalefet (!) sürgün uygulamasını kınadı ve İçişleri Bakanlığı, uygulamayı geçici olarak durdurduğunu açıkladı.

Şimdiye kadar muhalefet (!) ve bir kısım milletvekilleri hep sonuçlarla uğraştılar, sonuçları eleştirdiler. Kimse olayların nedenleriyle ilgilenmedi ve doğru bir teşhise dayalı sivil çözümler getirmedi.

Aslında, Güneydoğu olaylarının temelinde, yıllardır uygulanan asimilasyon politikası var. Bu politikanın dayandığı zor ve şiddet unsuru ise bugünkü olayları yarattı. Bunları önlemek gerekçesiyle getirilen sıkıyönetim ve olağanüstü hal durumları ise, bir kısım güvenlik görevlilerinin halka karşı yasadışı baskı uygulamalarına imkân verdi. Koruculuk

sistemiyle de halk arasında düşmanlıklar yaratıldı. Bölgelerarası dengesizlikten doğan yoksullık, işsizlik ve üniversiteye giremeyen yüzbinlerce işsiz ve umutsuz lise mezunu gencin durumu huzursuzluğu daha da artırdı. Hem olaylar ve hem de yasadışı uygulamalar birbirine paralel olarak tırmandı. Bu anlayış sürdürülürse, olayların Doğu ve Güneydoğu'yla sınırlı kalmayacağı da kısa zamanda anlaşılacaktır.

Sıkıyönetim ve olağanüstü hal, Anayasa'nın 119.-122. maddeleriyle düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin hukuk devleti anlayışıyla bağdaşır yanı yok.

Anayasa'nın 15. maddesine göre (... sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde... durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması, kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.)

Bu, keyfi yönetime imkân verebilen bir düzenleme.

119. ve 120. maddelere göre sıkıyönetim ve olağanüstü hal süresince, cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, (bu hallerin) gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir.

148. maddeye göre, bu kararnamelere karşı şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi'nde dava açılamaz.

Bu durumda TBMM'de çoğunluğu bulunan partiye dayalı hükümet, cumhurbaşkanı ile anlaşırsa, ülkenin bir veya birkaç yerinde sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilan eder. Bu yerleri çıkardığı kararnamelerle yönetir. Kararnamelerle temel hak ve hürriyetleri tamamen durdurabilir ve güvencelerine aykırı tedbirler alabilir.

İşte bu kararnamelere karşı Anayasa Mahkemesi'ne de başvurulamaz. Yani yargı denetimi yok. Seçim sistemi nedeniyle bir partinin TBMM'de mutlak çoğunluğu varsa parlamento denetimi de fiilen olmayacak.

1982 Anayasası bu şekilde hükümete, Türkiye'nin herhangi bir yerinde veya bütününde mutlak bir hükümdarın yönetiminden daha keyfi ve mutlak bir yönetim imkanı vermiştir.

Olağanüstü Hal Kanunu da Anayasa'nın bu anlayışına uygun olarak hazırlanmışur.

Aslında olağanüstü hal, sivil görünümlü sıkıyönetimdir. 2935 sayılı Olağanüsü Hal Kanunu'nun 11. maddesi alınacak tedbirleri sıralıyor.

Tedbirler:

Madde 11– Bu kanunun 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilanında; genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak, şiddet olaylarının yaygınlaşmasını önlemek amacıyla 9'uncu maddede öngörülen tedbirlere ek olarak aşağıdaki tedbirler de alınabilir:

a) Sokağa çıkmayı sınırlamak ve yasaklamak,

b) Belli yerlerde veya belli saatlerde kişilerin dolaşmalarını ve toplanmalarını, araçların seyirlerini yasaklamak,

c) Kişilerin; üstünü, araçlarını, eşyalarını aratmak ve bulunacak suç eşyası ve delil niteliğinde olanlarına el koymak,

d) Olağanüstü hal ilan edilen bölge sakinleri ile bu bölgeye hariçten girecek kişiler için kimlik belirleyici belge taşıma mecburiyeti koymak,

e) Gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilanı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını, bunlardan olağanüstü hal bölgesi dışında basılmış veya çoğaltılmış olanların bölgeye sokulmasını ve dağıtılmasını yasaklamak veya izne bağlamak; basılması ve neş-

ri yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş ve benzeri matbuayı toplatmak,

f) Söz, yazı, resim, film, plak, ses ve görüntü bantlarını ve sesle yapılan her türlü yayını denetlemek, gerektiğinde kayıtlamak veya yasaklamak,

g) Hassasiyet taşıyan kamuya veya kişilere ait kuruluşlara ve bankalara, kendi iç güvenliklerini sağlamak için özel koruma tedbirleri aldırmak veya bunların artırılmasını istemek,

h) Her nevi sahne oyunlarını ve gösterilen filmleri denetlemek, gerektiğinde durdurmak veya yasaklamak,

i) Ruhsatlı da olsa her nevi silah ve mermilerin taşınmasını veya naklini yasaklamak,

j) Her türlü cephaneler, bombalar, tahrip maddeleri, patlayıcı maddeler, radyoaktif maddeler veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler ve boğucu gazlar veya benzeri maddelerin bulundurulmasını, hazırlanmasını, yapılmasını veya naklini izne bağlamak veya yasaklamak ve bunlar ile bunların hazırlanmasına veya yapılmasına yarayan eşya, alet veya araçların teslimini istemek, veya toplatmak,

k) Kamu düzeni veya kamu güvenini bozabileceği kanısını uyandıran kişi ve toplulukların bölgeye girişini yasaklamak, bölge dışına çıkarmak veya bölge içerisinde belirli yerlere girmesini veya yerleşmesini yasaklamak,

l) Bölge dahilinde güvenliklerinin sağlanması gerekli görülen tesis veya teşekküllerin bulunduğu alanlara giriş ve çıkışı düzenlemek, kayıtlamak veya yasaklamak,

m) Kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, ertelemek, izne bağlamak veya toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yer ve zamanı tayin, tespit ve tahsis etmek, izne bağladığı her türlü toplantıyı izletmek, gözetim altında tutmak veya gerekiyorsa dağıtmak,

n) (Değişik : 3076 - 14.11.1984) İşçinin isteği, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller, sağlık sebepleri, normal emeklilik ve belirli süresinin bitişi nedeniyle hizmet aktinin sona ermesi veya feshi dışında kalan hallerde işçi çıkartmalarını işverenin de durumunu dikkate alarak üç aylık bir süreyi aşmamak kaydıyla izne bağlamak veya ertelemek,

o) (Değişik : 3076 - 14.11.1984) Dernek faaliyetlerini; her dernek hakkında ayrı karar almak ve üç ayı geçmemek kaydıyla durdurmak,

ö) (Değişik : 3076 - 14.11.1984) Grev ve lokavt kararlarının uygulanmasını en çok bir aya kadar ertelemek,

Gözaltında bulundurma süresinin uzatılması:

Madde 26 – Bu kanunun 3'üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi gereğince olağanüstü hal ilanında; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 128'inci maddesinde açıklanan gözaltında bulundurma süreleri, cumhuriyet savcısının veya tehirinde zarar umulan hallerde sulh veya sorgu hâkiminin yazılı emriyle bir misline kadar uzatılabilir.

Sıkıyönetim ve olağanüstü hallerin geçici olması, yargı denetimine tabi olması, hak ve hürriyetlerin özüne dokunmaması gerekir.

Oysa Güneydoğu'da olağanüstü hal sürekli bir yönetime dönüşmüştür. Yargı denetiminden uzaktır. Hak ve hürriyetler tamamen kaldırılmış ve güvenceleri yok edilmiştir. Demokrasiyle yönetildiği ileri sürülen hiçbir ülkede böyle bir durumu düşünmek bile mümkün değildir.

Aslında olağanüstü hal durumu sivil görünümlü sıkıyönetimdir. Fakat son açıklamalar ve alınan önlemlerle bu sivil görünüm de kaybolmuştur.

Türkiye, Avrupa Konseyi'ne üyedir. "İnsan Hakları ve Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme"yi imzalamıştır. Olağanüstü Hal Kanunu ve uygulaması bu sözleşme hükümlerine (özellikle 15. madde) aykırıdır ve üzerinde durulursa, Türkiye'nin üyeliğini tehlikeye atacak önemdedir.

Kısacası, sürgünler, b... yedirmeler, adam vurmalar, işkenceler, köyleri boşaltmalar, Olağanüstü Hal Kanunu ve bunun uygulanmasının beklenen sonuçlarıdır.

SEÇMELER

Vatan, üzerinde ot bitmeyen toprak mıdır?

General Altay Tokat hakkında derhal soruşturma açacak ve onu ordudan ihraç edecek sorumlu bir makam, bir hükümet yok mudur? Devletin kendi hükümranlığı altındaki topraklara, televizyon ekranlarından yayınlanan törensel gösterilerle bayrak dikmesi garip değil midir? Bu tavırda, oraları yabancı gören bir zihniyet ortaya çıkmıyor mu? Peki bütünlüğü korunan vatan nedir? Üzerinde ot bitmeyecek topraklar mı?

Doğu PERİNÇEK

Hakkâri Tugay Komutanı Tuğg. Altay Tokat, haddini bilmeyen, kanunsuz laflar etti. General Altay'ın şu sözleri hangi yasaya, hangi hukuka sığıyor:

"Devlet, İstanbul'da uyguladığı kanunu burada da vatandaşa aynen uyguluyor. Benim sistemimde olsa çok kısa sürede bunları yok edebiliriz. Kendi sistemim uygulandığı takdirde değil insan, ot bile bitmez... Güney'deki komşumuz, 50 yıl kendilerine karşı savaşan insanları bir harekâtla hepsini yok etti. Biz istesek onları aynı şekilde yok edebiliriz." (Milliyet, 13 Ağustos 1989)

Doğu illeri milletvekilleri generale tepkilerini belirttiler. Fakat bu açıklamaların da, olayın ciddiyeti karşısında bir değeri yoktur. Çünkü sayın milletvekilleri, generali eleştiriyor ve onunla gazete sütunlarında tartışmaya giriyorlar; ama yasamanın yürütmeyi denetlemeye ilişkin mekanizmalarını harekete geçirmiyorlar. Üstelik bu milletvekillerinin kimileri iktidar partisine üyedir, yani Türkiye'nin yönetilmesinin sorumluluğunu paylaşıyorlar.

– Generalin sistemi hangisidir?

– Güneydoğu'da, İstanbul'da uygulanmayan hangi kanunlar uygulanacaktır?

– Ot bile bitirmeyen silah hangisidir?

– Irak'taki gibi kitlesel "yok etme"lere girişmenin hukuki dayanağı nedir?

Bu soruların cevapları bellidir.

Türk Silahlı Kuvvetleri, idarenin bir parçasıdır. Memur statüsündeki bir general, idarenin yasallığına ve hukuk devleti ilkesine açıkça meydan okuyor.

Peki hükümet nerededir? Bu general hakkında derhal soruşturma açacak ve söylediklerinin doğruluğunu saptadığı anda, kendisini ordudan ihraç edecek sorumlu bir makam, bir hükümet yok mudur? Ne yazık ki, yoktur!

Öyleyse muhalefet nerededir? İnönü'nün, Demirel'in, Baykal'ın parlamenter rejimi savunan sözleri bu konudaki kayıtsızlıkları karşısında önemlerini yitiriyorlar.

Özel harp uzmanı emekli jandarma albayının geçen sayı 2000'e Doğru'ya açıkladığı gibi, "Silahlı Kuvvetler politik gücü devre dışı bırakarak bağımsızlaşmaya başladı." Nitekim Genelkurmay Başkanı Torumtay'ın 18 Ağustos günlü gazetelerde çıkan açıklaması, ordu hiyerarşisinin hükümetvari tavırlar içine girdiğini gösteriyor. Torumtay'ın sözleri, Genelkurmay Başkanlığı yetkileri ve sorumluluğu içinde yorumlanabilecek gibi değildir.

Torumtay, yasalarla belirlenmemiş "düşman" tanımları yapıyor. Bu tanımlar lastiklidir. Altay Tokat gibi generallerin istedikleri

gibi çekip uzatabileceği türdendir. Bu tanımlardan kuvvet alan otoriteler Doğu'da "İstanbul'dan bütünüyle farklı bir sistemi" bugünkünden de keyfi ve sınırsız biçimde uygulama yetkisini kendilerinde göreceklerdir.

Genelkurmay Başkanı, "Temizleme harekâtının bedelinin hafif olmadığını" söylüyor. Bu bedel, kitle kırımı mıdır, ot bitirmeyen silahlar kullanmak mıdır? Bu soruyu sormak da yerindedir. Çünkü Torumtay, "Silah kullanmaya mecburuz" derken, aslında bugüne kadar kullanılmayan bazı silahlara gönderme yapıyor. "Yakala, öldür" emirleri, artık kitleler için mi verilecektir?

General Evren de, Genelkurmay Başkanı sıfatıyla "Biz terörü bir ayda temizleriz, ama kan dökülür" demişti. Dokuz yıl sonra aynı noktaya gelinmesi, şiddetin her zaman çözüm getiren bir yöntem olmadığını düşündürmelidir.

Çok kesin belirtelim: Bu kez 1980 sonrasını tekrar etmek mümkün değildir. Askeri yöntemler kısa sürede hangi sonucu alırsa alsın, orta sürede başarılı olamayacaktır. Türkiye'nin "birliği" açısından da çok olumsuz gelişmelere yol açacaktır.

17 Ağustos gecesi televizyonda gösterilen film, resmi tavrı çok güzel yansıttı. Cudi Dağı'nın zirvesine ulaşan askeri birlikler oraya Türk bayrağı dikiyor. Bir devletin, sanki bir fetih harekâtı yapıyormuş gibi kendi hükümranlığı altındaki topraklara böyle törensel gösterilerle bayrak çekmesi garip değil midir? Bu tavırda, oraları yabancı gören bir zihniyet ortaya çıkmıyor mu? Ve yabancı gördüğü içindir ki, o topraklara generalin ağzından "ot bile bitmeyecek" bir gelecek vaaat edilebiliyor.

Peki, bütünlüğü korunan vatan nedir?

Üzerinde ot bile bitmeyecek topraklar mıdır?

Sorunun kaynağını doğru koyalım. Bakınız Hakkâri Valisi Şehabettin Harput ne diyor: "Bu vatandaşlarımız Türk değil. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Kürtler. Bunu kabul etmek gerek. Devlet olarak hiçbir yanlışın içine düşmemek gerek." (Sabah, 18 Ağustos 1989)

"Beni artık çözün" diye bağıran bir ulusal sorun var ortada. Ve ihtiyaç, daha etkili silahlar değil, 21. yüzyılda ıskartaya çıkmayacak bir kafadır. Halkın isteklerine saygı göstermek ve halkın katılımına güvenmek, çözümün biricik koşuludur. Türkiye, Avrupa Topluluğu'nda Alman'la, İngiliz'le, Yunanlıyla tek bir devlet çatısı altında birleşmeyi resmen program olarak kabul ediyor. Ve elbette onların kimliğine saygı göstererek.

Peki bu program, yüzlerce yıldır aynı toprakları paylaşan bu ülkenin insanlarına niçin çok görülsün? En sonunda gerçekleşecek çözüm budur. Ama ricaliyle, ulemasıyla, seyfiyyesiyle ve basınıyla herkes birbirini dolduruyor. Gerçekleri belirtenler için cadı kazanları kaynatılıyor.

11. yüzyılın Tatarları doğru söyleyenleri, Tanrı'ya daha yakın olsun diye ağaçlara asar ve güneşte kurumaya terk ederlermiş.

Ne var ki, yeniliği arayan toplumlar, içlerinden gerçekleri söyleyecek insanları her zaman çıkarmışlardır.

Korkakların vatanseverliği de korkakçadır. *(2000'e Doğru, 20 Ağustos 1989)*

Güneydoğu politikası iflasa doğru gidiyor....

M. Ali BİRAND

Geçen yıl aynı dönemlerde, PKK eylemlerinin 4'üncü yıldönümünde bir bilanço yapmış ve gelişmelerin örgüt aleyhine gelişmeye başladığını belirtmiştik.

Gerçekten de güvenlik kuvvetleri duruma hâkim bir görüntü içindeydiler. PKK, 1988'-de ele - dişe dokunur doğru dürüst eylem yapamamış. Aksine kadroları arasındaki bölünmeler artmış, yenik duruma düşmüş bir görüntü veriyordu...

Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm yetkilileri, özellikle güvenlik yetkilileri neredeyse "zaferi" ilan etmek üzereydiler...

Bu yılki bilançomuzda maalesef aynı sonuca varamıyoruz.

PKK, 5'inci yıldönümünde yeniden dirilişini yaşıyor. Türkiye Cumhuriyeti güvenlik kuvvetleri çaresizlik içinde bir görüntü sergiliyorlar.

Harcanan milyarlarca lira, binlerce insan ve sonuç, açık bir başarısızlık.

Bunu kendimizden saklamayalım.

Son aylarda eylem sayısını artırdılar, taktiklerini değiştirdiler, Türkiye'yi sarsmasını bildiler.

Genelkurmay Başkanı'ndan Savunma Bakanı'na, İçişleri Bakanı'ndan başbakanına kadar herkesin telaşla bölgeye koşmalarına yol açtılar.

Basını, koskoca bir ay süresince manşetlerine kadar işgal ettiler.

Bölge Valisi Kozakçıoğlu ve helc İçişleri Bakanı'nın demeç kampanyaları inandırıcılıktan son derece uzak.

Genel bir kargaşa havası hüküm sürüyor.

Beş yıldan beri izlenen politikaların, beklenen sonuçları vermediği apaçık ortada.

Silahlı Kuvvetler'in üzerine yüklenen bu mücadeleyi başaramadıkları, kontrolü kaybettikleri görüntüsü, her geçen gün biraz daha yaygınlaşıyor. Daha da kötüsü, ordunun toplumdaki prestiji sürekli biçimde hırpalanıyor.

Sıkışılınca da, hemen dış güçler sorumlu gösteriliyor. Sanki biz üzerimize düşeni yapmışız da, Suriye yüzünden güç durumda kalınıyormuş gibi bir izlenim yaratılmaya çalışılıyor.

Oysa, sorunun kökü bizden kaynaklanıyor.

Genelkurmay Başkanı, İçişleri Bakanı, bölge valisi ve diğer yetkililerin demeçleri dikkatlice incelendiğinde "başarısızlığın kabulü" çok açık biçimde görüldüğü gibi, en başta gelen nedenin de, PKK'nın bölge halkından aldığı gizli destek olduğu vurgulanıyor.

İşte resmi yetkililerimizin bir türlü el atmak istemedikleri hastalığın kaynağı...

Hiçbir işe yaramayan, inandırıcılığı olmayan demeçler vermek yerine, artık "Kürt dosyasını" açıp, temele inen önlemler düşünme zamanı gelmedi mi?

1) Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm ilgili kuruluşlarının bir araya gelip ne yapılabileceği, sosyal, ekonomik ve kültürel ne gibi önlemler alınabileceğinin yavaş yavaş saptanmaya başlanması gerekmektedir.

2) Yöre halkına yönelik uygulamalardaki yanlışlıklar, çarpıklıklar her geçen gün artmakta ve yarayı daha da derinleştirmektedir. Bir an önce, tutumların değişmesi gerekmektedir.

3) Düzenli savaş için eğitilmiş olan ordunun PKK'ya karşı başarısızlığı, güvenlik önlemlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve yöntemlerin değiştirilmesini gerektirmektedir.

Özetlersek, Türkiye Cumhuriyeti'nin PKK ve bölgeye yönelik politikaları yürümemektedir.

Eğer gerçekleri kabul etmez ve Kürt sorununa bugünkü gibi çarpık şekilde yaklaşımı sürdürürsek, ileride altından kalkamayacağımız durumlarla karşı karşıya kalmamız, kaçınılmazlaşacaktır.

Kürt sorunu, çocuklara şeker, büyüklere para karşılığı tüfek ve bomba dağıtmakla halledilemez... Aksine, bölge halkı ile resmi yetkililer ve güvenlik kuvvetleri arasında güvensizlik giderek artar... Bugün de var olan "yabancılaşma" yaygınlaşır...

Başarısızlığımızı görüp, hem kısa hem de uzun vadeli önlem almaktan başka çıkış yolumuz yoktur. *(Milliyet, 29 Ağustos 1989)*

ABD, Kürt sorununa duyarlı

Türkiye'de hem Bulgaristan'dan gelen Türklerin durumunu hem de Güneydoğu'daki gelişmeleri inceleyen ABD Kongre heyeti, "Türkiye'de ciddi insan ve azınlık ihlalleri vardır" izlenimiyle ülkesine döndü.

Özal'a, Güneydoğu'da tutuklanan 4 kişinin serbest bırakılması için bir istek mektubu veren ABD heyeti, serbest bırakılma gerçekleşmezse Türkiye'deki insan hakları ihlallerini kınayan bir dizi karar tasarısını Kongre'ye sunacak.

Ufuk GÜLDEMİR

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın orta üst düzeydeki bu mensubu, tam, "Bulgaristan Türkleri ile Kürt konusunun Amerika'nın kafasında kesiştiği nokta neresidir?" diye sorduğumuz sırada bize şunları söyledi:

"Bu, bizden çok asıl sizin kafanızda kesişiyor. Öyle ki, 1986-87'de Bulgaristan'da Türklere yapılan baskıları büyütmek istediğimizi size açınca, Ankara bize konunun üzerine gitmek istemediğini söyledi. Anladığımız kadarıyla, birincisi Başbakan Özal, halihazırda var olanlara ek olarak bir dış kriz daha istemiyordu. İkincisi de bu konunun üzerine giderseniz karşı tarafın bunu Kürt konusu ile dengelemeye çalışabileceği yönünde bir inancınız vardı."

Bizim bu soruyu yöneltmekteki amacımız, böyle bir açıklama almak değil, gerçekten de konunun Amerikan kafasında kesiştiği noktayı aramaktı. Çünkü son haftalarda Amerikan basınında ne zaman Bulgaristan'daki Türklere yönelik baskı politikalarından söz edilse, buna giderek artan bir tempoyla bir Kürt boyutu eklenmesi sıradan bir olay haline gelmişti. Nitekim, ABD Dışişleri Ba-

kanlığı'nın insan haklarından sorumlu bakan yardımcı vekili Richar Shifter, geçen ay Büyükelçi Nüzhet Kandemir ile görüşmesinde, Bulgaristan'daki insan hakları ihlallerini takiben, paralellik kurmamaya özen göstererek lafı Türkiye'deki azınlık hakları ihlallerine getirmişti. Son olarak da Sofya'daki Amerikan elçisinin danışmalar için geri çağırıldığının açıklandığı ABD Dışişleri brifinginde sözcü Boucher'e, Türkiye'deki azınlık hakları konusunda ne düşünüldüğü sorulmuştu. Sözcü, iki konunun farklı şeyler olduğunu söyledi.

LABER'İN MEKTUBU

Amerikan makamları, kamuoyu önünde ve Türklerle temaslarında gerçekten de bu iki konu arasında paralellik kurmamaya özen gösteriyor. Ancak bunu, bu iki konuyu kafalarında birleştirmediklerinden değil, Türkiye'nin bu konudaki duyarlılığını bildiklerinden yapmıyorlar. Vicdanlarında bu iki konunun tam bir çakışma halinde olduğu apaçık. Öte yandan Bulgaristan göçmenlerine mülteci statüsü tanınırken, Iraklı Kürtlere tanınmaması bu inançlarını pekiştiriyor. Helsinki Gözlem adlı insan hakları kuruluşunun direktörü Jery Laber'in geçen günlerde New York Times gazetesinde yayımlanan bir okur mektubu, Washington'un resmi görüşü olmamakla birlikte, buradaki yaygın duygulara tercüman oluyor:

"Kurumumuzun bulguları her ne kadar Bulgaristan'da olanlar konusunda Türk tezlerini destekliyorsa da her iki tarafın argümanları da güvenirlikten yoksun, çünkü her iki taraf da en büyük etnik azınlıklarının haklarını eşit derecede ihlal ediyor: Bulgaristan Türklerinkini, Türkiye de Kürtlerinkini. Bulgaristan, nüfusunun onda birini oluşturan Türkleri resmi bir kampanya ile şiddetin çok can aldığı bir göçe zorlarken, isimlerini Slavlaştırırken Türkçe konuşmalarını yasaklayıp İslam dininin gereklerini yerine getirmelerini, Türk örf ve âdetlerini yaşatmalarını engellerken, Türk hükümeti de nüfusunun beşte birini oluşturan Kürtleri Türk isimleri almaya zorluyor, Kürtçe dilinin kullanılmasını, müzik, âdet ve giysilerini yasaklıyor. Her iki hükümet de bu azınlıkların var olduğunu bile kabul etmekte gönülsüz: Bulgarlar Türklere 'Bulgar Müslümanları' diyor, Türkler Kürtlere, 'dağ Türkleri' diyor. Her iki hükümet de bilmeli ki baskı altındaki azınlıklar, bizzat o ülkelerin istikrarını tehdit eder ve bundan sorumlu hükümetler sadece kendi vatandaşlarının değil, uluslararası camianın da güveninden yoksundur."

Bu iki konunun böyle kabulünün giderek yaygınlaşmasının Türkiye'ye Bulgaristan karşısında epey irtifa kaybettireceği açık. Ancak Türkiye'nin karşısında bulunduğu "ikilemler", Washington'da resmi makamlarca teslim edilmiyor değil. "Olay çok boyutlu" diyor örneğin ünlü bir Türkiye uzmanı. Soruyor: "Türkiye, Kürt nüfusuna büyük özgürlükler sağlayarak Irak ve İran'daki Kürtlerin yerleşmeye heveslenebileceği bir yer olmak ister mi?" sonra "Suriye unsurunu" hatırlatıyor: "Bu konuda çok pasif davrandınız (Bu konuşma Özal'ın Suriye konusundaki son çıkışından iki gün önce yapıldı.) Suriye'nin insan hakları performansı öyle Batı'nın kolay kolay gözardı edebileceği boyutta değildir."

Bulgaristan'daki Türkler ile Türkiye'deki insan hakları ihlallerinden Amerikan Kongresi karar tasarılarında, aynı kapsam içinde bahsedebileceği bir yasama döneme girilmek üzere olunduğu da Washington'da hayli taraftar bulan bir gözlem. Geçen günlerde ABD Kongresi Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Komitesi İzleme Komisyonu üyeleri, komisyon raportörleri ile birlikte Türkiye'ye gitti. Gezi paketinde Bulgaristan boyutu olması, heyetin Türkiye'de büyük ilgi görmesini sağladı. Fakat sonradan anlaşıldı ki, bu boyut heyetin misyonunun sadece bir parçası. Bulgaristan göçmenlerinin ziyaretini, Kürt mülteci kamplarına düzenlenen gezi izledi. Bir heyet mensubu bu dengelemeyi şöyle açıklıyordu:

"Biz uluslararası forumlarda Bulgaristan'da olanları Türk görüşlerine yakın ifadelerle anlattığımızda bazı müttefiklerimiz gelip diyor ki, 'Türkiye'deki Kürtler de benzeri bir durumla karşı karşıyayken siz nasıl olupda böyle tek yanlı konuşursunuz?' Türkiye'de her iki konu üzerinde bu yüzden durduk."

Ve dolayısıyla Bulgar boyutunun getirdiği ilgi, söz konusu heyete Türkiye'de Kürt konusunda çok yukarılara demarj olanağı sağlamış oldu. Örneğin Başbakan Turgut Özal tarafından kabullerinde heyet başkanı Dennis Deconcini,Bulgaristan göçmenlerinin hemen ardından Kürt konusunu açmakta tereddüt etmedi. Başbakan Özal, Türkiye'de Kürt,Türk ayrımı olmadığına atıfta bulunurken, kendisininde kısmen Kürt kökenli olarak bugün başbakanlık koltuğunda oturduğunu söyledi. Bu, Özal'ın geçenlerde Newyorker dergisine verdiği demeçten sonra ikinci kez Kürtlükle arasında bağ kurmasıydı. ABD Dışişleri'nin dikkatli kurmayları bunun da altını özenle çizdi. Heyeti Türkiye'de, birisi içeriden, ikisi dışarıdan üç kişi çok etkiledi. İçerideki, Kürt kadınların hakları konusunda yaptığı bir konuşma nedeniyle tutuklanan yedi aylık hamile bir hekimdi. Kongre üyeleri ziyaret ettikleri "hamile hekimin öyküsünü içleri kanayarak dinledi" Dışarıdakiler ise Adalet Bakanı Oltan Sungurlu ile Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu idi. İşkence konusu açıldığında bu iki yetkilinin "yüzüne yayılan tilkimsi gülümseyiş" heyet mensuplarının zihninde epey iz bıraktı. Heyetin Cudi Dağı izlenimleri ise şöyleydi:

"Hükümet kuvvetleri kışı bekleyeceekler. Göçerler kışlamak için yaylalardan inince oralarda bir tek PKK'nın kalacağını, ondan sonra rahat harekât yapabileceklerini bize söylediler".

Heyet, Başbakan Özal'a dört olay konusunda istek mektubu verdi. Bu dört tutuklunun da hemen salıverilmesi isteniyor. İlginçtir ki, Türkiye'deyken ziyaret etmiş olmalarına karşın, Kutlu ile Sargın bu dört olay içinde yok. Olayların çoğu doğrudan veya dolaylı Kürt konusu ile ilgili. Heyet, Washington'a döndükten sonra yaptığı toplantıda, bu isteklere hemen karşılık verilmemesi durumunda, Türkiye'deki insan hakları ihlallerini kınayan bir dizi karar tasarısını Kongre'ye vermeyi kararlaştırdı. Özellikle 7 aylık hamile hekim, kısa sürede serbest bırakılmazsa heyet yeni yasama yılı başlar başlamaz bir karar tasarısı verecek.

İZLENİMLER

Heyet Türkiye'den iki temel izlenimle döndü: Birincisi, Türk Amerikan ilişkileri çok önemli ve hayatidir. İkincisi, Türkiye'de ciddi insan ve azınlık hakları ihlalleri vardır. Heyetin Türkiye'den aldığı izlenimler çok önemli, çünkü Amerikan Kongresi'nde Kürtlerle ilgili her konu bu heyetin yer aldığı komisyondan geçiyor. Geçen yıl bu komisyonca hazırlanan bir Kürt raporunu, Washington'daki Türkiye Büyükelçiliği büyük çapta yumuşatma olanağı bulmuştu. Oysa şimdi heyet mensupları, "O rapor bugün yazılsa, yazıldığı gibi çıkar" diyor. Bu yüzden de Amerikan Kongresi'nin bundan sonraki Kürt raporlarının daha sert tonlar taşıyacağı söylenebilir.

Sonuç olarak, ABD geçen günlerde Bulgaristan konusunda Türkiye'ye bir jest yaptı ve danışmalarda bulunmak üzere Sofya'daki elçisini çekti. Bu ABD'nin kendisi için çok pahalı olmayan, ancak Türkiye'yi çok duygulandırabilecek bir adımdı. ABD için maliyeti yüksek değildi, çünkü Bulgaristan'a, birincisi rejimi dolayısıyla, ikincisi kendi blokundaki gelişmelere kayıtsız kalmasının yarattığı antipatik atmosfer nedeniyle tavır almak ABD için fazla güç değildi. Oysa örneğin Çin'deki son olaylar sırasında, Amerikan kamuoyunun büyük baskısına karşın Washington, Pekin'deki elçisini geri çağırmamıştı. Buna karşılık Washington, Kongre'nin Türkiye'de büyük tepki yaratan Ermeni karar tasarıları nedeniyle, Türk halkına Amerika'nın dostluğunu gösterebilecek bir jeste uzun süreden beri

muhtaçtı. Bu ihtiyacı Washington'da "Amerikan dostu" olarak tanınan Başbakan Turgut Özal'a zor gününde destek verilmesi yönünde arayış da tamamlayınca, Sofya elçisini çekmek kolaylaştı. Ancak bu kolay jest karşılığında şimdi Amerika'nın elinde Türkiye'ye karşı güçlü bir kart var. Bu, Ankara'daki ABD elçisi Abramowitz'in elini güçlendiren bir karttır ve kuşkusuz önümüzdeki dönemde, Türkiye'deki azınlık hakları ihlalleri konusunda zaman zaman manivela olarak kullanılabilecektir. *(Cumhuriyet, 5 Eylül 1989)*

Kürt sorunu ABD'nin kozu

ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan üst düzey bir yetkili, "Türkiye üzerinde Kürt konusunda bir kartımız var. Bu kart, Türkiye'nin Kürtler açısından daha yaşanabilir bir yer haline gelmesi yönünde kullanılabilir" diyor.

Ufuk GÜLDEMİR

Resmen yankı bulmasa dahi, Amerika'da insan haklarıyla ilgilenen çevrelerin kafasında, Bulgaristan'da yaşayan Türklere yönelik baskı politikaları ile Kürt konusunun kesiştiği ortada. Peki ABD, Kürt olayına nasıl bakıyor ki bu kesişme mümkün oluyor? ABD'nin resmi politikalarında ve kamuoyu vicdanında Kürt konusunun gerçek yeri nedir?

Türk diplomasisinin Amerika'da bu konuda yaşadığı en büyük güçlük şu: Her şeyden önce, belli bir grubun konuştuğu dil üzerinde kısıtlamalar bulunduğunu, o dilde eğitimin mümkün olmadığını, kuzeyi ve güneyi dost komşularla, iki yanı da okyanusla çevrili Amerikalıya anlatmak zor. Bu konudaki argümanlar ancak "red neck" (bira içen, ırkçı, anti-semitik, country müziği dinleyen muhafazakâr bir tip) denilen kitleyi etkiliyor.

Belirli bir eğitim düzeyi tuttumuş, biraz liberal görüşlere sahip Amerikalıya ise, konuyu savunmak hayli güç. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Kürt konusunda her yıl Türk devletinin tüylerini ürperten ifadelerle yayımladığı insan hakları raporu, bu konuda gerekli asgari eğitim düzeyini hayli aşmış kişilerce kaleme alınıyor. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, ülkenin iyi eğitim görmüş, entelektüel rüzgârlara açık kadrolarından oluşuyor. Bu eğitim düzeyindeki kadrolar dünyanın her ülkesinde olduğu gibi Amerika'da da azınlık konularına çok duyarlı. Nitekim Dışişleri Bakanlığı'nın Kongre'ye yolladığı son bütçe sunuş raporunda Doğu Anadolu'da hem "gerilla ayaklanması" bulunduğundan, hem de "alçak yoğunluktaki terör faaliyetinden" söz ediliyor. "Gerilla ayaklanması", Kürtleri memnun edebilecek bir tanımlama. "Terör faaliyetinden" söz edilmesi de Türk tezlerine uygun. Bu yaklaşım ABD Dışişleri'nin bu konudaki diğer açıklamaları ile de kesişiyor. Eski Dışişleri Sözcüsü Charles Redman, Kürt liderlerinden Talabani'nin geçen yıl Washington'a gelişi dolayısıyla şu açıklamayı yapmıştı:

"ABD'nin politikası, Kürtlerin gayelerine barışçı yoldan ve bölgede mevcut devletlerin sınırları içinde kavuşmaları yönündedir. Amerika bu ülkelerin içişlerine karışmaz."

Redman'in bu açıklaması, o anda ağızdan kaçmış bir cümle değil, aksine, brifingden

önce ilgili masanın her sözcüğü dikkatle seçerek hazırladığı bir metindi. Ve Kürtlerin aranacak hakları olduğunun Amerika tarafından kabul edildiği anlamına geliyordu. ABD'nin Kürt gayelerini kabul eden bu politikası 1980'lerde yeni ivmeler kazanmış olabilir, ama kökeni hayli eskilere dayanıyor. Örneğin İran Contra Skandalı'nın kahramanlarından General Secord, Kongre soruşturma komisyonunda verdiği ifadede, bölgedeki bazı Kürt aşiretlerini desteklediklerini açıklamıştı. Gerçi daha sonra bu destek durdu, hatta 1978'da Jimmy Carter, Başbakan Bülent Ecevit'e güvence verdi, ama yine de Türkiye ABD'ye bu konuda hiçbir zaman tam olarak güvenemedi.

ABD Savunma Bakanlığı'nın yıl başında yayımladığı "Terörist Örgütlerin Profilleri" başlıklı raporda PKK'nın rapor dışı tutulmuş olması da Türkiye'de soru işaretlerine yol açmıştı. 1987'de, özel operasyonlar ve alçak yoğunluktaki çatışmadan sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı, Büyükelçi Charles Whitchouse yönetiminde kurulan bir komisyon, yeryüzündeki terör örgütlerini tek tek incelemeye başladı. Ön elemede, 200 olarak ortaya çıkan terör örgütleri arasında PKK da vardı. Ancak sayıyı 50'ye düşürmek amacıyla yapılan ikinci elemede ABD Dışişleri Bakanlığı ile de yapılan danışmalar sonucunda PKK listeden çıkarıldı. Liste dışı kalan bir başka örgüt de, Nikaragua Contraları idi. Komisyonun üzerinde karar kıldığı örgütlere ilişkin metin ise Savunma Bakanlığı Askeri İstihbarat Terör Analiz Dairesi tarafından hazırlandı. Yani PKK'nın liste dışında kalması tesadüflere değil, bir seçime dayanıyordu.

Ancak bu, PKK'nın Amerika tarafından çok yakından izlenmediği anlamına gelmiyor. Hem PKK'nın faaliyetleri ile çok ilgililer hem de Türk birliklerinin PKK karşısındaki performansı ile. PKK'nın saldırılarının hâlâ önlenememiş olması konusunda, "Askerlerin arkasında siyasi destek olsaydı şimdiye dek durdurulmuştu" gibi bir inanca sahipler. "Hükümet bize arka çıkamıyor, biz sert önlemler alsak desteklemez, böyle çekimser davranınca da olay önlenemiyor, Silahlı Kuvvetler olarak biz yıpranıyoruz" diye bir hava verilmiş Washington'a. Türkiye'de bunun durdurulamamasının, askeri kanada, "Asıl işiniz bu, onu da başaramadınız" gibi eleştiriler getiriyor olmasının farkındalar ve "bu eleştirileri ortadan kaldırmaya yardım için elimizden bir şey gelir mi?" diye bir arayış içindeler.

TÜRKİYE'YE BASKI

Peki Amerika, Türk-Amerikan ilişkileri pahasına Kürt konusuna girer mi? Bu soruyu yönelttiğimiz bir ABD Dışişleri yetkilisi şöyle konuşuyor:

"Durum şöyle: Kürtlere bir sempati olduğu yadsınamaz, ama Kürtlerin yaşadığı dört ülkeden bir Kürt vatanı yaratılması gibi bir konu resmin içinde yok. Birincisi, Amerikan kamuoyu Kürt konusu diye bir sorundan haberdar değil. Aktif bir Kürt lobisi yok. İkincisi, Kürtlerin dağıldığı diğer ülkeler karşısında elimizde hiç bir kart yok. Türkiye örneğinde var, ama İran, Irak, Suriye ne olacak? Türkiye açısından bu kart Türkiye'nin Kürtler için daha yaşanabilir bir yer haline gelmesi yönünde kullanılabilir, ama daha ileriye gitmez. Kürtler de bundan ötesine oynarlarsa yanılırlar. Çünkü konu Türkiye'nin ve yaşadığımız zamanın ötesinde bir problemdir. Fakat Çin'deki azınlıklar dışında, 20 milyon nüfusla yeryüzünde tek karış toprağı olmayan en büyük etnik grup da Kürtlerdir."

Kürt konusunun Amerika'yı çok yakından ilgilendiren bir diğer yönü de alçak yoğunluktaki çatışmaların "yüksek yoğunluğa" çıkarak dış tehdit getirebilme yeteneği. Ünlü ABD'li stratejist Albert Wohlstetter'in başında bulunduğu bir komisyonun geçen yıl yayımladığı "ayrımcı caydırıcılık" raporunun ana temalarından birisi buydu. Nitekim iki yıl önceki Kerkük krizi sırasında böyle bir tehli-

ke atlatıldı. İran, Türkiye'nin "yaşamsal ekonomik bölge" ilan ettiği Irak-Yumartalık Petrol Boru Hattı'na doğrudan saldıramadığından, bağımsızlık sözü verdiği Kürtleri hareketlendirmek istedi. Ancak Türkiye'nin kararlılığı caydırıcı oldu. Bu kriz esnasında Washington'da düzenlenen "Amerika ve Körfez Güvenliği" konulu bir panelde konuşan eski ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig, "Türkiye, Irak'ın haritasının yeniden çizilmesine seyirci kalamaz" demişti.

YAHUDİ LOBİSİ

Kürt konusunda bir de İsrail boyutu var. Örneğin Kerkük krizi sırasında, üst düzeyde bir Türk diplomatının bize aktardığına göre, "İsrailliler Kerkük işini aklımıza düşürmek için ellerinden geleni yapıyorlardı." Irak'ın Kürtlere karşı kimyasal silah kullanmasının Amerikan kamuoyu gündeminin üst sıralarına oturmasında da Musevi lobisinin çok rolü olmuştu. Bunun sebepleri şöyle sıralanıyordu:

1. Irak, Ortadoğu'da gaz kullanmayı âdet haline getiriyordu. Eğer başlangıçta buna bir set çekilmezse, ileride güdümlü füzelerle İsrail'e karşı kullanabilirdi. ABD, bunun üzerine Kürt lideri Talabani'yi New York'taki "Kürt Programı" adlı örgütün Musevi yöneticilerinin düzenlediği bir organizasyon sonucunda resmen kabul ederek Bağdat'a bir "gözdağı" verdi, Irak gaz kullanmaya devam ederse neler yapabileceklerini gösterdi. ABD, savaş tecrübesi kazanmış bir Irak'ın İsrail'in güvenliği açısından yaratabileceği tehditten hep tedirgin oldu.

2. İsrail'in öteden beri Türkiye ve İran'a, Ortadoğu'nun "Arap olmayan ulusları" olmaları açısından ayrı bir dikkat verdiği, bunu kendi varlığına bir "nirengi noktası" olarak algıladığı bilinir. Kürt lideri Talabani, ABD Dışişleri tarafından kabulünde bu karta oynadı ve Kürtleri İsrail ile birlikte Ortadoğu'da bir arada yaşayabilecek "Arap olmayan ırklar" arasında saydı. Talabani'nin bu yaklaşımı çok ilgi uyandırdı.

Sonuç olarak, böylesine birçok faktör varken Kürt konusu giderek daha fazla alevlenecek demek mümkün. Bir de tabii genel dünya dengeleri var. Batı'nın ortadoğu'daki çıkarları ortada. İki kutup üzerine kurulmuş dünya dengeleri sarsıntı geçiriyor: Pasifik havzası ve Avrupa Topluluğu diye yeni iki süper ekonomik güç doğuyor. ABD'nin bu kutupları dengeleyebileceği yerlerin başında Ortadoğu geliyor.

Bir de tabii bu konunun Bulgaristan Türkleriyle kesiştiği nokta var. Türkiye, Bulgaristan ile gelinen nokta nedeniyle konuyu, biraz da zoraki olarak uluslararası kuruluşlara götürecek. Bu, karşı tarafta Kürt konusuna dönük olarak nasıl bir hareketlenme sağlayacak? *(Cumhuriyet, 6 Eylül 1989)*

"Bu vatandaşlarımız Kürt. Bu vatandaşlarımız Türk değil. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Kürtler. Bunu kabul etmek gerek. Devlet olarak hiçbir yanlışın içine düşmemek gerek. Memleketimizde Laz da var, Çerkez de var, Kürt de var. Bu vatandaşlarımızın hiçbirini bölücü bir unsur gibi göremeyiz. Menşei bizim için önemli değil. Onlar da zaten böyle istiyor." Şahabettin Harput/Hakkâri Valisi *(Sabah, 18 Ağustos 1989)*

Kürt sorunu

Mehmet Ali ASLAN

Son yıllarda barış ve silahsızlanma yolunda önemli adımlar atıldı. Fakat bölgesel savaşlara son vermeden ve bu savaşların nedenlerini ortadan kaldırmadan dünya barışını sağlamak olanağı yoktur.

Dünya barışını en fazla tehdit eden bölge Ortadoğu'dur. Emperyalizmin kendi çıkarları doğrultusunda kurduğu dengeler bugün bozulmuş ve Ortadoğu korkunç bir savaşın ve kanlı bir hesaplaşmanın içine girmiştir.

Lübnan'ın bölünmüşlüğü ve Filistin ayaklanmasının yanında Kürt trajedisini de dünya kamuoyu dehşetle izliyor ve bir an önce çözüm bulunmasını istiyor.

Filistin sorununun çözümünden sonra Kürt sorunu Ortadoğu gündeminin ilk sırasında yer alacak. Bu, Ortadoğu uzmanlarının ortak görüşüdür.

Filistin sorununun çözümüne adım adım yaklaşılırken, Kürt sorunu, gerek dünya kamuoyunun gündeminde, gerek diplomatik alanda ve gerekse savaş meydanlarında büyük bir hareketlilik kazanıyor. Dünya basınında, radyo ve televizyonlarında geniş yer verilen Kürt sorunu, uluslararası toplantıların da başlıca gündem maddelerinden birini oluşturuyor.

Her gün daha çok enternasyonalize olan Kürt sorunu, bir Ortadoğu sorunu ve uluslararası bir sorundur. Artık bir devletin içişleri düzeyine indirmek olanağı kalmamıştır.

Fakat uluslararası bu özelliği yanında, bir de Irak, İran ve Türkiye'nin en önemli sorunudur.

Bu ülkelerin koşulları farklı olduğu gibi, bazı temel ortak değerlere rağmen, buralardaki Kürt toplumlarının son yetmiş yıllık tarihsel gelişimleri ve bundan doğan özellikleri de farklıdır. Bu nedenle sorunun çözümü de her ülkenin koşullarına uygun olarak farklı olacaktır.

Ama bu farklılıkta yine de iki ortak özellik var.

Bunlardan birini, dünyanın büyük ve etkili güçleri dayatıyor. Devletlerin sınırlarının değişmezliği ve bütünlüklerinin korunması.

Diğerini ise iktidarları da etkileyen dünya kamuoyu ve halkın örgütlü hak isteme mücadelesi dayatıyor. Halkların haklarının eşitliğine, kaderlerini kendilerinin tayin hakkına, insan hak ve özgürlüklerinin korunmasına ve güvencelerinin sağlanmasına dayalı bir çözüm.

Bunun Türkiye bakımından ayrıca önemi var. Çünkü bu iki ilke birlikte Helsinki Son Senedi'nde yer almış ve Türkiye, bu uluslararası sözleşmeyi imzaladığı ve Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre de kanun hükmünde olduğu için buna uymak zorundadır.

Türkiye'nin bütünlüğü içinde, sözleşmenin "Düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüklerini de kapsamak üzere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı", "Halkların haklarının eşitliği ve kaderlerini kendilerinin tayin

hakkı" başlıkları altındaki hükümlerine uygun bir çözüm.

İktidarlar da toplumlar da hesaplarını yaparken bunu göz önüne almak zorundadırlar. Bugünkü güç dengelerinde ve dünya konjonktüründe bu iki ilkeye birlikte riayet etmeyen bir çözüm isteğinin başarı şansı yoktur.

Hem iktidarlar ve hem de toplumlar gerçekçi olmak ve bu iki ilkeye birden uygun çözümleri gündeme getirmek zorundadırlar.

TÜRKİYE'DE BİR KÜRT SORUNU VAR MI?

Eskiden böyle bir soruya, hem de öfkeyle "yok!" yanıtı verilirdi.

Sanılırdı ki yok denilince, sorun ortadan kalkacak. Ama sorun gittikçe büyüdü. Bugün bir iç savaşa gelip dayandı.

Artık kimse yok demiyor, diyemiyor. Başta Olağanüstü Hal Bölge Valisi olmak üzere resmi yetkililer "Kürt halkı"ndan ve "Kürtler"den söz ediyorlar. Fakat varlığı kabul edilmesine rağmen, serbestçe ve özgürce tartışılmasına engel olunuyor. Oysa çözüm için sorunun bütün yönleriyle, bütün unsurlarıyla tartışılması gerekir.

Sorunun tartışılmasını önlemek için birçok engeller konulmuş. Bu engellerin başında Anayasal ve yasal olanlar geliyor. Yargı yorumu ve idarenin tutumu ise bunları tamamlıyor.

Kürt sorunu, konuşulması ve yazılması, hem büyük ustalık isteyen ve hem de büyük bir cesaret gerektiren tehlikeli bir alan haline getirilmiş.

Sorunu tartışanlara ve bu konuda görüş açıklayanlara uygulanan yaptırımlar öyle tırmandırılmış ki, konuşmak ve yazmak, silahlı harekete katılmaktan daha tehlikeli hale gelmiş. Kürt sorununa demokratik ve legal planda çözümler arayan birçok kişi, 12 Eylül 1980'den sonra korkunç işkencelere maruz kaldı ve bazıları yaşamını yitirdi.

Bu risk hesabını yapanlar ya susmak ya da silahlı harekete katılmak durumunda kaldılar. Bu seçeneklerden birine katılmayıp konuşmak ve yazmakta direnenler ise kendilerini, koşulların korkunç olduğu cezaevlerinde buldular.

Kürt sorunu uluslararası bir nitelik kazanırken, silahlı hareketler de gün geçtikçe yaygınlaşıyor. Silahlı hareketlerin büyük ölçüde taraftar bulmasının nedenlerinden biri de bu risk hesabıdır. Aydınlar ve halk bu risk hesabını yaparlarken, iktidarlar da konuşmanın ve yazmanın riskini artırmaya çalışıyorlar. Türkiye'yi kanlı bir iç savaşın içine sürüklemek hesabı yoksa, bu risk durumunun hemen gözden geçirilmesinde ve düşüncelerin açıklanmasında, Kürt sorununun tartışılmasına konulan engellerin kaldırılmasında büyük zorunluluk var.

NEDİR BU ENGELLER?

Bu engellerin başında Anayasa geliyor.

Askeri darbelere meşruiyet tanıyan, Atatürkçülüğün dışındaki hiçbir düşünceye koruma sağlanmayacağını açıklayan, çoğulculuğu ve katılımcılığı reddeden, iktidar gücünü seçilmişlerin değil, tayin edilmişlerin ağırlıkta olduğu kurul ve kurumlara bırakan, iktidarın, devlet gücünü keyfince kullanmasına olanak tanınırken ve devlet gücü sınırlanmazken, kişi hak ve özgürlüklerini, bunların özünü yok edecek şekilde sınırlayan ve bazı koşullarda tamamen kaldıran 1982 Anayasası en büyük engeldir.

Bir diğer engel ise TCK'nın 141. ve 142. maddeleridir.

Bu maddelerin en önemli özelliği, Ceza Hukuku'nun "kanunilik" ilkesine uygun olarak düzenlenmemiş olmasıdır.

Bu ilkeye göre, yasaklanan eylemin açık, kesin ve belirli olarak tanımlanması gerekir.

Oysa bu maddelerdeki tanımlar belirsizdir ve geniş yoruma açıktır. Değişik yorumla-

ra göre de kişinin beraat etmesi veya on beş yıla kadar hapis cezası ile mahkûm edilmesi, aynı derecede mümkündür.

Kanunlar soyut kurallardır. Ancak somut bir olaya uygulandıklarında hayatiyet kazanırlar. Özellikle kanunilik ilkesine uygun düzenlenmeyen kanunlar, yargının yorumuyla şekillenir.

Yargı, yorumu, hukukun genel ilkelerine, uluslararası sözleşmelere ve demokratik hayatın icaplarına uygun olarak yapmak zorundadır.

Demokratik toplumlarda "düşünce suçu" yoktur. İnsanlar düşüncelerini serbestçe açıklamak ve bu düşünceler etrafında serbestçe örgütlenmek hakkına sahiptirler.

Türkiye, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni benimsemiş Avrupa Konseyi Statüsü'nü, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi'ni imzalayarak Avrupa Konseyi'ne üye olmuştur. Yine Türkiye, Helsinki Son Senedi'ni imzalayan 35 ülkeden biridir.

Bütün bu uluslararası sözleşmeler Türkiye'yi bağlıyor. Anayasa'nın 90'ıncı maddesine göre kanun hükmünde olan bu sözleşmelere, başta yargı ve idare olmak üzere herkes uymak zorundadır. Kanunlarla, hatta Anayasa'yla çelişki halinde, uluslararası sözleşme hükümleri geçerli olacaktır. Çünkü bu hem Anayasa gereğidir ve hem de devlet taahhüdüdür.

Yargı, yorumunda bu kurallara uyarsa, TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin ve daha birçok antidemokratik kanunların uygulanma kabiliyeti kalmayacaktır.

Fakat yargı, bu maddeleri hukukun genel ilkelerine ve uluslararası sözleşmelere göre değil, egemen milliyetçi ideolojinin ölçülerine göre yorumluyor.

Bu nedenle hem bu maddelerin kaldırılması ve hem de yargının yorum ölçülerinin değişmesi gerekir.

2500'DEN FAZLA DİLİ YASAKLAYAN 2932 SAYILI KANUN

Dünyada 2700 dil konuşuluyor. Bunlardan 2500 den fazlasının Türkiye'de yasaklandığını söyleseniz, kimse inanmaz. Ama gerçek bu.

Milli Güvenlik Konseyi zamanında bir kanun çıkarıldı. 19 Ekim 1983 tarih ve 2932 sayılı "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun."

Bu kanunun 2. maddesi aynen şöyle: "Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır."

Düşüncelerini yasak dillerle açıklayanlara verilecek ceza, duruma göre, a) 6 aydan bir yıla, b) bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıdır.

Anayasa'nın geçici 15. maddesine göre, Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılan bu kanunun, Anayasa'ya aykırılığı da ileri sürülemez.

Bu kanun Kürtçe ile düşünce açıklamayı yasakladığı gibi, 2500 den fazla dil ile beraber, birinci resmi diller dışındaki Avrupa dillerini de yasaklamıştır.

Avrupa Topluluğu'na girmek için resmen başvuruda bulanan Türkiye, Bretonca veya Bask diliyle düşüncelerini açıkladı diye Fransa ve İspanya vatandaşlarını cezalandırabilecektir.

Kanunun 3. maddesinde "Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir" deniliyor. Resmi dil değil, ana dil.

Örneğin T.C. vatandaşı olan bir Almanın, T.C. vatandaşlığına geçen Yugoslav futbolcuların veya Amerikalı basketbolcuların anadili Türkçedir. Anaları Türkçe bilmese de. Türkçe bilmeyen bütün Kürtlerin anadili de bu kanunla Türkçe olmuş.

"Türçeden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her

türlü faaliyette bulunmak" da yasaklanmıştır.

SİYASİ PARTİLER KANUNU

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 81. maddesi, "Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürcmezler" diyor.

Peki azınlıkların bulunduğunu ileri sürseler ne olur? Parti kapatılır.

Siyasi partiler, Türkiye'de Türkçeden başka dil, Türk'ten başka etnik grup, İslamiyet'ten başka din ve Sünnilikten başka mezhep olduğunu söyleyemeyecekler. O zaman gerçek durumu açıklayamayan siyasi partiler, ülke sorunlarına nasıl çözüm önerecekler ve nasıl politika üretebilecekler? Lozan Antlaşması'yla varlıkları güvence altına alınan Ermeniler, Rumlar ve Yahudileri nasıl tanımlayacağız? Türkiye'de Kürt olduğunu kabul etmeden, Kürt sorunu için nasıl çözüm bulacağız?

Bir siyasi partinin tüzük ve programı İngilizce, Arapça veya Çince'ye çevrilir de, Kürtçe'ye çevrilemez. 81. madde bunu yasaklamış.

Kürt sorununun sadece 1982 Anayasa'sı döneminde, siyasi partiler tarafından ifade edilemediği ve tartışılamadığı sanılmamalıdır. Demokratik bir Anayasa olduğu kabul edilen 1961 Anayasası'nın yürürlük döneminde de, Kürt sorunu, siyasi partilerin kapatılmasının en önemli nedeni olmuştur. Anayasa Mahkemesi, TİP ile T. Emekçi Partisi'nin kapatılmasına bu nedenle karar verdi.

YASA DIŞI ENGELLER

Milliyetçi ideolojiyle yetiştirilen kuşaklar, çoğulculuğun Türkiye için büyük bir tehlike olduğuna inandırılmış. Türkçeden başka bir dilin, Türk'ten başka bir etnik grubun, Türk kültüründen başka bir kültürün varlığını ileri sürmenin Türkiye'yi parçalamakla eşanlamlı olduğu inancı yerleştirilmiş.

Dünyadaki ulusların, halkların eşitliğine değil, kendi ırklarının üstünlüğüne inandırılıp, bu sloganlaştırılmış.

Devletin çeşitli kademelerinde yer alan bu insanlar, olayları dar milliyetçi bir görüşle değerlendiriyorlar. Aldıkları eğitimin ve aşılanan inançların bir gereği olarak da toplumdaki çoğulculuğu yok etmeye çalışıyorlar. Diğer etnik grupların asimilasyonu, bir insanlık suçu olduğu halde, bu görevlilerin bir kesimi, asimilasyonu "milli bir görev" olarak görüyor.

Çoğulculuğun ülke bütünlüğü için bir tehdit olarak kabul edildiği bir ülkede ise demokrasiyi yerleştirmek ve geliştirmek mümkün olmaz.

Olaylara dar milliyetçi açıdan bakan çoğu yetkililer ve görevliler, Kürt sorunu söz konusu olunca yasaların sınırları içinde de kalmıyorlar. Kürtlere karşı duygusal karşıtlıkları, onları yasaları da çiğnemeye itiyor. Tamamen duygusal bir yaklaşımla olayları değerlendiriyorlar.

Devlet görevlilerine, hukuk devleti anlayışı, insan hak ve özgürlüklerine saygı ve demokrasi bilinci verilmemişse, duygusal tepkilerinde kendilerini bağlı sayacakları bir kural da olmaz.

Bulgaristan'daki Türk azınlığın karşılaştığı baskılar, asimilasyon konusunu gündeme getirdi. İnsanların dilini yasaklamanın, adını değiştirmenin, kültürlerini yok etmenin, kısacası o halkı eritmenin suç olduğunu, hem de bir insanlık suçu olduğunu öğrendik.

Bulgaristan'da suç olan bir eylemin, Türkiye'de suç olmaması düşünülemez.

Devlet görevlileri ve güvenlik güçleri, asimilasyonu uygulayanlara ve uygulamak isteyenlere karşı olacaklarına, asimilasyona direnenlere suçlu gözüyle bakarlarsa, demokrasiden ve hukuk devletinden söz etmek olanağı kalmaz.

Evrensel değerlere önceliğin tanındığı ve şoven milliyetçi değerlerin mahkûm edildiği bir çağda yaşıyoruz.

Hukuk devletini kurmak ve demokrasiyi yerleştirmek istiyorsak, eğitim sistemini demokratikleştirmek ve öncelikle devlet görevlilerini ve güvenlik güçlerini bu anlayışla eğitmek ve yetiştirmek zorundayız.

Kürt sorununun tartışılmasını güçleştiren ve çoğu kez önleyen engelleri açıkladık. Bunun dışında da birçok engel var. Ama yazıyı uzatmamak için önemli olanlarına yer verdik.

Bu bir tespittir. Tespit yalnız başına çözüm getirmiyor. Asıl önemli olan bu engellerin kim tarafından ve nasıl kaldırılacağıdır.

Bu engeller kaldığı sürece, Kürt sorunu bütün yönleri ve bütün unsurları ile serbestçe ve özgürce tartışılamayacak. Tartışılamayınca da uygun çözümler bulunamayacak. Kürt sorununa çözüm bulunmadığı sürece de Türkiye'de demokrasiyi yerleştirmek mümkün olmayacaktır.

KÜRT SORUNUNUN TARTIŞILMASI ERTELENEBİLİR Mİ?

Yıllardan beri çoğu çevrelerde kabul edilen bir görüş var. Biz demokrat, sosyal demokrat veya sosyalistler olarak iktidara gelirsek, Kürt sorununu çözümleriz. Şimdi fincancı katırlarını ürkütmeye gerek yok. Susalım, sabredelim. İktidar olunca sorunu çözümleriz.

Bu görüşün yanlışlığı şurada.

1) Kürt sorunu büyük bir hareketlilik kazandı. Çözüm için demokrat veya sosyalist iktidarları beklemeye tahammülü yok. Şimdi barışçı ve demokratik bir çözüm için çalışılmazsa kendi çözümünü kendisi üretecek. Bu ise herkes için çok acılı ve çok kanlı olur.

2) Kürt sorununun çözümü demokrasinin yerleşmesine bağlı değil. Demokrasinin yerleşmesi, Kürt sorununun barışçı ve demokratik yoldan çözümüne bağlıdır. Kürt sorunu çözümlenmeden veya en azından çözüm yoluna girmeden, Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi mümkün değildir.

3) İktidarın değişmesi, güç dengelerinin değişmesine bağlı. Kürt sorununun çözümünü engelleyen, bugünkü iktidarları yaratan güç dengeleridir. Bu güç dengelerinin değişmesi, bütün demokrat güçlerin işbirliğiyle mümkün. Bütün demokratların, sosyal demokratların ve sosyalistlerin iktidar için barışçı ve demokratik mücadelesi, asimilasyona karşı direnenlerin mücadelesiyle birleşirse başarılı olur. Bunun gerçekleşmesi ise net tavır almaya ve Kürt sorununun nasıl çözümleneceğini belirten programın açıklanmasına bağlı.

Bu şekildeki açık bir tutum büyük tepkilere yol açacaktır. Sert bir mücadeleyi ve saflaşmayı gerektirecektir. Zaten bu sert tepkiyi gösterecek güçlerin iktidarına son vermeden ne Kürt sorunu çözümlenebilir ve ne de demokrasi yerleştirilebilir.

Türkiye'nin bütünlüğü içinde, iç barışı sağlamak, insan haklarına dayalı çoğulcu ve katılımcı demokrasiyi yerleştirmek, herkesin kimliğini muhafaza ederek eşitlik temelinde kardeşçe bir dayanışmayla ülkemizin kalkınmasını ve insanlarımızın mutluluğunu sağlamak istiyorsak, ne kadar sert olursa olsun bu mücadeleden kaçınamayız.

BU ENGELLERİ KİM KALDIRACAK?

Sorunun önemi şurada. Verilecek yanıt, Kürt sorununun çözümünden yana olanların yerini de belirleyecek ve şimdiye kadar yanlış yerde bulunanlarla, yanlış ata oynayanların durumlarını yeniden gözden geçirmelerine ve yeni bir değerlendirme yapmalarına olanak sağlayacaktır.

Kimin bu engelleri kaldıracağını öğrenmek için, soruyu bir başka şekilde soralım. Bu engellerin kalmasını, var olan durumun değişmemesini isteyen kim?

Kuşkusuz bu soruya iktidar yanıtı verilecektir. Doğrudur. Herkesin üzerinde birleştiği nokta budur.

Fakat iktidar kimdir?

Bu soru sorulmadığı ve üzerinde düşünülmediği zaman yanlışlıklar ortaya çıkıyor. Çünkü yanlış bir yönlendirmeyle, hükümet ve hükümeti kuran parti iktidar olarak kabul ediliyor. Bunun sonucu olarak da bütün sorumluluk hükümete ve onu destekleyen partiye yükleniyor.

Bunun dışındaki partiler ve kurumlar muhalefet olarak kabul edildiği için, iktidar olarak görülen hükümetle mücadelede bunlar, bütün kötülükleri yok edecek, demokrasiyi gerçekleştirecek araçlar olarak görülüyor ve demokrasi mücadelesi verdiğini ileri sürenler bu kurumlarda yer alabiliyorlar.

Bu doğru mudur?

Türkiye'de hükümetler ve hükümetleri çıkaran siyasi partiler yalnız başlarına iktidar değildirler.

Öncelikle Anayasa, iktidar yetkisini yalnız başına hükümete bırakmamıştır. Anayasa'nın 118. maddesine göre, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti, uygulanması ve koordinasyonu, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması ile ilgili kararlarda Milli Güvenlik Kurulu söz sahibidir.

Milli Güvenlik Kurulu'nda ise dört hükümet üyesine karşılık beş general ve yine genellikle asker kökenli olan cumhurbaşkanı vardır.

Milli Güvenlik Kurulu, 1961 Anayasası ile Türkiye siyasi hayatına giren bir Anayasal kurum. Hükümet, iktidarı orduyla paylaşıyor. Üstelik kuruldaki sayısal üstünlüğü ile ordunun ağırlığı fazla. Demokrasilerde ve sivil toplumlarda bu mümkün değil.

Fakat iktidarı oluşturan sadece bu birlik değil. İktidarı, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısıyla belirli bir düzeni koruyan ve sürdüren güç olarak kabul edersek, o zaman bu düzeni koruma ve sürdürme görevini yüklenen bütün kurumları ve kuruluşları iktidar kavramı içinde düşünmek gerekir.

Örneğin Kürt sorunu, sıradan bir kendi dilini serbestçe konuşma, bazı kültürel haklarına kavuşma veya sadece bir ekonomik ve sosyal kalkınma sorunu değil. Toplumun barışçı ve demokratik bir çerçevede yeniden yapılanması ve örgütlenmesi sorunudur. Bu da bütün kavramların, kurumların yeniden gözden geçirilmesini ve toplumun çağdaş değerlere ve ölçülere göre yeniden düzenlenmesini gerektirir. Varlıklarını eski değerlere ve eski kurumlara borçlu olanlar, doğal olarak bu değişime karşı çıkacaklardır. Mevcut düzenin ve kurumların gerçek sahipleri olduklarını ileri sürerek, bu konuda iktidarla bütünleşeceklerdir.

İşte böyle bir durumda artık bir hükümet veya parti iktidarı değil, bir "iktidar bloku" vardır. Gerçek iktidar da bu "iktidar bloku"dur.

İktidar bloku, hükümeti, bürokrasiyi, ana muhalefet, yavru muhalefet partilerini, çoğu sözde bilim ve eğitim kurumlarını, büyük basını, iş çevrelerini içine alır. Bunların ortak noktası, mevcut düzenin temel değerlerine sahip çıkmaktır. Bu temel değerler, evrensel değerlerle çelişmemiş olsa, bütün toplumun desteğini sağlayacağı için mücadele daha çok ikinci derecede önemli politikalar ve uygulamalarla ilgili yürütülecek. O zaman iktidar da daha dar anlamda tanımlanacak ve muhalefet işlevi kolaylaşacaktır.

Fakat temel değerlerin çağdışı kalması, toplumun gelişmesine engel olması ve evrensel değerlerle çelişmesi, bu temel değerleri savunmakta birleşen "iktidar bloku"na karşı verilen mücadeleyi sertleştirecektir.

Çağdaş demokratik bir düzen kurulmak isteniyorsa, mücadele yalnız hükümet ve hükümeti oluşturan partiye karşı değil, gerçek iktidara, daha doğrusu iktidar blokuna karşı verilmelidir.

TÜRKİYE İÇİN SOMUT OLARAK "İKTİDAR BLOKU"NUN ANLAMI NEDİR?

Bugün iktidar blokunu yaratan ortak temel değer milliyetçi idcolojidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları Batı'yı örnek aldılar. Ona benzemeye çalıştılar. Kılık kıyafetten, hukuk sistemine kadar Batı yaşamı ve kurumları aynen alındı. Müslüman Doğulu bir topluma, Batı'nın binlerce yıllık gelişiminin ürünü olan, temelinde farklı bir felsefe ve anlayış yatan kurumlarını aynen almak ne ölçüde doğruydu? Bu ayrı bir tartışma konusu. Asıl üzerinde durmak istediğimiz, milli devlet ve milliyetçi ideolojidir.

Batı Avrupa'da feodalitenin zayıflaması ve güçlü merkezi iktidarların oluşmasıyla ticarete getirilen kısıtlamalar kalktı. Ortak bir pazar oluştu. Bu da ortak bir dilin ve ortak değerlerin oluşmasını sağladı. Bu şekilde Batı Avrupa'da, sanayi devrimiyle beraber milli devletler ortaya çıktı. Fakat uzun bir zaman süreci içinde meydana gelen milli devlet, ortak dili ve ortak değerleri zorla kabul ettirmedi. Ortak pazarın oluşması ve ekonomik ihtiyaçlar bunu yarattı.

Sanayileşen milli devletler, dünyanın diğer bölgelerini sömürgeleştirme ve paylaşma savaşına giriştiler. Milliyetçilik ideolojisi de emperyalist savaşı destekleyen bir işlev yüklendi.

Sömürgelerde ve azgelişmiş ülkelerde, emperyalizme karşı tepkiler, azgelişmiş ülke milliyetçiliğini ve milli kurtuluş hareketlerini yarattı.

Milli kurtuluş hareketlerini başarıyla sonuçlandıran azgelişmiş ülke aydınları, milliyetçilik ideolojisine temel bir değer olarak sarıldılar. Bağımsızlıklarını kazanınca Batıdaki milli devlet modelini örnek alarak ona, özünü kavramadan şeklen benzemeye çalıştılar.

Oysa bu ülkelerde değişik diller, etnik gruplar, kültürler vardı. Batı Avrupa'daki süreci yaşamamıştı. Batı Avrupa'da ortak dilin ve ortak değerlerin oluşumu, birkaç yüzyılı aşkın uzun bir zaman sürecinde gerçekleşmişti. O günün koşulları ise farklıydı ve bu farklı koşullar ortak pazarı ve birliği yaratmıştı.

Bağımsızlıklarına yeni kavuşan azgelişmiş ülke aydınları ise, milli devleti yaratan iç ve dış dinamikleri iyice kavramadan, kısa sürede ve zorla böyle bir birliği gerçekleştirmeye çalıştılar.

Bu ancak asimilasyonla mümkündü. Gönüllü bir asimilasyon düşünülemezdi. Bunun için zor kullanıldı. Zora ve baskıya karşı direnişler ve tepkiler oldu. Devletin, milliyetçi ideolojiyi öncelikli ve temel değer olarak alması ve şiddete başvurması, halkı devlete ve yönetime yabancılaştırdı. Katı merkeziyetçi milli üniter devlet ortaya çıktı. Bu, katılımı ve demokratikleşmeyi engelledi.

Azgelişmiş ülke aydınları, emperyalizme karşı milli kurtuluş hareketini yürütürken, ulusların ve halkların eşitliğini savundular. Savaşın etkinliğini ve haklılığını sağlamak için, eşitlik ilkesine ve halkların kaderlerini tayin hakkına dayanmak zorundaydılar.

Fakat bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra diğer uluslara, halklara ve topluluklara karşı aynı anlayışla hareket etmediler. Bu da yeni sorunlar yarattı. Oysa biçim olarak Batı'ya benzemeye çalışmasaydılar ve Batı toplumunun özünü kavrasaydılar, çoğulcu toplum yapısına ve Kurtuluş Savaşı'ndaki ilkelere ve anlayışa uygun bir düzen kursaydılar, bugün çok ileri bir düzeyde bulunurlardı.

Bir devletin bütünlüğü, bir ülkedeki halkların birliği, asimilasyonla sağlanamaz. Asimilasyon, halkların, toplulukların tepkisine yol açacağı için ayrılma, bölünme eğilimlerini yaratır ve hızlandırır.

Halkların, toplulukların, ortak yararlar için gönüllü bir birlik oluşturma arzusu devlet bütünlüğünü sağlar. Bu da ancak birbirlerinin kimliğine, kişiliğine karşılıklı saygı ve eşitlik temelinde gerçekleşebilir.

İnsanları, toplulukları, dillerini, kültürlerini yasaklayarak birlikte tutamazsınız. İlk

fırsatta sizden kopmaya, ayrılmaya çalışacaktır. Eşitlik, karşılıklı sevgi ve saygıyı geliştirir, sürekli birlikteliği sağlar. Milli tahakküm ise kin, nefret ve intikam duygularını topluma egemen kılar. Çatışmalara, savaşlara, huzursuzluklara neden olur.

İnsanlar birbirleriyle anlaşmak için sadece tek bir dil öğrenmeye, diğerlerini unutmaya mahkûm edilemez. Bu, çok ilkel bir görüş.

Gelişmiş toplumlarda kimse anadili ile yetinmiyor. Bir, hatta birçok yabancı dil öğreniyor. Önceliği, o ülkede konuşulan diller alıyor.

Diller, salt anlaşma aracı değillerdir. Her dil birbirinden değişik kültürleri,düşünceleri, duyguları, değer sistemlerini ifade eder. Yabancı dilleri öğrenmek, kişinin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirir, görüş ufkunu genişletir. Bu, toplumların gelişme düzeyine bağlı olmayan, her dil için geçerli olan bir kuraldır. Çünkü her toplumun gelişme düzeyine göre, dilinde diğerlerinden çok daha zengin, farklı bir ifade alanı vardır.

Aynı ülkede yaşayan insanlar, birbirleriyle olan ilişkilerinin doğal sonucu olarak, birbirlerinin dillerini de öğreneceklerdir. Bu, ihtiyaçların dayattığı bir zorunluluktur. Bir değil, birçok dili öğrenen, konuşan insanların topluluğu, tek dile mahkûm edilen insan topluluğundan, her bakımdan çok daha gelişmiş bir düzeyde olacak. Toplumlar birbirlerini daha iyi anlayacak ve birlikte olma, beraber yaşama arzusu güçlenecektir.

Ne İsviçre'de, ne de Avrupa Topluluğu'nda tek dil, tek kültür var. Biri en gelişmiş devlet, diğeri en gelişmiş ekonomik ve siyasal birliktir. Her ikisi de farklı dilleri ve farklı kültürleri geliştirmeye çalışıyorlar. İnsanları tek dile mahkûm etmeyi düşünmüyorlar.

Dil birliği, toplumun tek dile mahkûm edilmesi değil, mevcut bütün dillerle anlaşabilmesi, birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlayabilmesi, aynı dünya görüşünü paylaşmasıdır.

TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da benzer bir durum var. Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'nun çoğulcu yapısına saygılı olan TC Devleti'nin kurucuları, hareketin başarısından sonra bu çoğulcu yapıyı yok etmeye çalıştılar. Katı merkeziyetçi, milli üniter devleti kurdular. Buna karşı doğan tepkiler, kanlı çatışmalara yol açtı. Devlet ve halk yabancılığı ve karşıtlığı bugüne dek sürdürüldü.

Aynı anlayış bugünkü iktidar blokuna egemen. Dünya kamuoyunun, Batılı ülkelerin ve uluslararası kurumların tepkilerine rağmen, asimilasyonu uygulamakta kararlı görünüyor. Bu politika ise ülkeyi bir iç savaşın eşiğine getirmiştir.

Kürt sorununun temelinde asimilasyon politikası var. Olayların tırmanması ve Türkiye'nin bir iç savaşa sürüklenmesi istenmiyorsa, Kürt sorununa barışçı ve demokratik bir çözüm bulunmalıdır.

Bugünkü iktidar bloku, bıraksın Kürt sorununa barışçı ve demokratik bir çözüm getirmeyi, Kürt sorununun tartışılmasını önleyen engelleri bile kaldırmak istemiyor. Bunların kafasında 1925'lerin, 1930'ların kanlı çözüm örnekleri var. O çözümlerin başarısızlıkları bir yana, çağımızda aynı kanlı uygulamaların mümkün olmadığını da anlamış görünmüyorlar.

LEGAL DEMOKRATİK ÖRGÜTLENME İHTİYACI

Kürt sorununun demokratik ve barışçı yoldan çözümü isteniyorsa, uygun örgütlenmenin de gerçekleştirilmesi gerekir. Bu, legal siyasi partilerdir.

Legal siyasi partiler, silahlı hareketlerin alternatifi değillerdir. Bunlar, bugünkü iktidar blokunun alternatifi olarak, iktidar için mücadele edeceklerdir.

Silahlı hareketler, şiddetin nedeni değil, iktidar blokunun uyguladığı politikaların bir sonucudur. Şiddete, baskıya, aşırı sömürü ve

asimilasyona dayalı bu politikalar olmasaydı, demokrasi asgari kurallarıyla bile uygulansaydı, illegal ve silahlı hareketler ortaya çıkmazdı.

Topluma barış ve huzuru getirmek istiyorsak, Türkiye'nin giderek bir kan gölüne dönmesini istemiyorsak, siyasal görüş, dini inanç, etnik köken farkı gözetmeden birleşip, demokratik yoldan devlet gücünü bu iktidar blokunun elinden almalıyız. İnsan hak ve özgürlüklerine ve herkesin kimliğine güvence sağlayan, demokrasiyi bütün kurum ve kurallarıyla yerleştiren ve geliştiren, eşitliğe, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir düzen kurmalıyız. O zaman şiddet sona erer. Sorunların demokratik ve barışçı yoldan çağdaş çözümlere kavuştuğu bir toplumda, halk neden silaha sarılsın veya silahlı hareketleri desteklesin?

Herkesin kendisiyle ilgili kararlara katıldığı ve demokratik bir halk yönetiminin gerçekleştiği bir toplumda, silahlı hareketlerin dayanağı kalmaz. Bu örgütler ve kişiler, çoğulculuğa ve halkın katılımına dayalı demokratik düzenin barışçı bir unsuru olmayı kabul etmek zorundadırlar. Silahlı hareketi sürdürmekte direnirlerse, halkın desteğini yitireceklerinden kısa zamanda erirler ve hiçbir etkinlikleri kalmaz.

Silahlı hareketin var oluş nedenlerini görmeden, sadece silahlı harekete karşı çıkmak, silahlı koruculuğun yanında bir de fikri koruculuğu kurumlaştırmak olur. Ama demokratik ve barışçı bir düzenin kurulmasını ve demokrasinin yerleşmesini ise daha çok güçleştirir.

Bugün, muhalefet hareketinin içinde her düşünceyi temsil eden ve her yöntemi benimseyen örgütler mevcut. Asıl sonucu belirleyecek olan iki alanda ise boşluk var. Bu boşluğu dolduracaklardan biri legal sosyalist parti, diğeri ise legal demokrat partidir.

Sosyalist partiden kasdımız, Türkiye'deki sosyalistlerin ağırlıklı kesimini içine alan yasal bir sosyalist partidir. Var olan sosyalist partiler ne yazık ki grup partileri olmaktan öteye gidememiş, birinci TİP'in büyük ve yaygın etkinliğine bile ulaşamamışlardır.

Türkiye Batılılaşma çabasında. Fakat bugüne kadar, Batı Avrupa ölçülerinde bir demokrat parti, Türkiye siyasal yaşamında yer almadı. Adına demokrat, sosyal demokrat denilen birçok parti kuruldu. Ama bunların hepsi, çoğulculuğa, katılımcılığa ve Batı ölçülerindeki demokrasiye karşı çıktılar. Asimilasyoncu, baskıcı, dar milliyetçi görüşleri savundular. Devlet gücünü değil, halkın hak ve özgürlüklerini kısıtlayan bir sistemden yana oldular.

Dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle, bugüne kadar demokrasiye en yakın olarak görünen SHP'dir. Bu parti, bir milletvekilini Avrupa Konseyi Karma Parlamento Komisyonu'nda Kürtlerden söz etti diye ihraç etti. Buna benzer yüzlerce örneği sıralamaya gerek yok.

Çoğulcu ve katılımcı Batı demokrasisini bütün kurum ve kurallarıyla eksiksiz olarak yerleştirmeyi ve geliştirmeyi, Avrupa Topluluğu'yla bütünleşmeyi amaçlayan, Kürt sorununa Helsinki Son Senedi'nin hükümlerine uygun barışçı ve demokratik bir çözümü getiren, rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisini kabul ederek tekelciliğe karşı çıkan, dünya ve bölge barışını, silahsızlanmayı destekleyen yasal bir demokrat parti, günümüz siyasal yaşamının en önemli eksiğidir.

Diğer partilerde de bulunmakla beraber, demokratların ve asimilasyona karşı olanların çoğunluğu, SHP'nin tabanında yer almıştır.

SHP, tabanı demokrat, merkez yönetimi ise demokrat olmaktan uzak, tabanla tavan arasında büyük çelişki bulunan bir partidir. Son tüzük değişikliğide gösterdi ki, tabanla tavan arasındaki bu çelişkinin giderilmesi, çoğunluğu demokrat olan tabana uygun bir

merkez yönetiminin oluşturulması mümkün değildir.

Tabandaki bu demokrat unsurlar, diğer unsurlarla birleşerek yasal bir demokrat parti kurmalı ve SHP merkez yönetimi, CHP'den kalan mirasla başbaşa bırakılmalıdır.

MUHALEFET EVRENSEL DEĞERLERE ÖNCELİK VERECEKTİR

İktidar blokunu bir arada tutan dar milliyetçi ideolojiye karşılık, muhalefetin, evrensel değerlere, Anadolu ve Trakya halklarının binlerce yıllık birlikteliğinden doğan eşitlik, kardeşlik, iyi komşuluk, karşılıklı sevgi ve birbirlerinin kimliğine saygı gibi ortak değerlere sahip çıkması gerekir. Evrensel değerlere dayalı bir iktidar alternatifi oluşturması ve "Türkiye'yi ben yönetirim" diye ortaya çıkması, ülke yönetimine talip olması gerekir.

Muhalefetin içinde çok sayıda örgüt var. Bunların programları ve yöntemleri birbirinden farklıdır. Fakat bu değişik program ve yöntemler, iktidar mücadelesi için uyumlu hareket etmeye engel değildir. Uyumlu hareket etmek, ne birleşmeyi, ne de cephe teşkilini zorunlu kılar. Sadece aynı değerler için, aynı politikalara karşı mücadele edilirse ve kendi aralarındaki çelişkiler dondurulup, verilen mücadele iktidar blokuna karşı yoğunlaştırılırsa uyum kendiliğinden ortaya çıkar.

Muhalefetteki örgütler iki önemli hatadan kaçınmak zorundadırlar. Bunlardan birisi, toplumun etnik ve sınıfsal yapısına uygun olarak gelişen muhalefet hareketindeki çoğulculuğu reddedip tekelciliğe kaymak. Diğeri ise iktidar blokunu bir yana bırakıp, saldırı ve suçlamaları muhalefet hareketlerinden birine yöneltmektir.

Çağımız, insan hakları çağı olarak da tanımlanıyor. Bu çağın bir özelliği de kullanılacak araçların amaca uygun olmasıdır.

Eskiden bu mücadelelerin iki doğal müttefiki vardı. Bunlardan biri Sovyetler Birliği ve sonra dünya sosyalist sistemi, diğeri isc kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı partileriydi. Bunlar için amaç daha önemliydi. Aracın amaçlanan değerlere uygunluğuna fazla özen gösterilmezdi.

Gorbaçov, devrim ihraç etmeyeceklerini açıklayarak, bu hareketlere fiili desteğini çekti. Kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı partilerinin desteği ise, insan hakları hareketinin sınırları içine çekildi.

Bu durumda dünyadaki barışçı ve demokratik direnişlerin, milli kurtuluş hareketlerinin, halkların hak isteme mücadelelerinin en büyük destekçi, dünya kamuoyunu, uluslararası kurumları ve demokratik iktidarları etkileyen insan hakları hareketidir. Bu destekten yoksun bir hareketin başarı şansı yoktur.

İnsan hakları hareketleri ise destekledikleri amaçların, buna uygun araçlarla gerçekleşmesini istiyorlar. Araçların, inandıkları ve uğruna mücadele ettikleri değerlerle çelişmemesini istiyorlar. Örneğin, her insanın ve her grubun, meşru müdafa ve zorunluluk hallerinde silaha başvurması doğal kabul edilir. Fakat bu çerçeveyi aşan ve özellikle asıl hedefin dışındakilere yönelen şiddete karşı ise büyük tepkiler oluşur. Çünkü bu, insanlığın savunduğu değerlere ters düşer. Amaç ne olursa olsun kullanılan araçların bu değerlere uygun olması gerekir.

SONUÇ

Kürt sorunu, uluslararası bir sorun olmakla beraber Türkiye'nin de en önemli sorunudur. Sorun çözümlenmeden Türkiye'de demokrasiyi yerleştirmek, ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek mümkün değildir.

Soruna barışçı ve demokratik bir çözüm bulmak için, sorunun tüm boyutlarıyla, tüm unsurlarıyla serbestçe ve özgürce tartışılabilmesi gerekir. Oysa Anayasal, yasal ve yönetsel birçok engellerle bu tartışma önleniyor. Çözüm için bu engellerin kaldırılması zorunluluğu var.

Kürt sorununun tartışılmasını önleyen engellerin kaldırılmasını ve soruna barışçı ve demokratik bir çözüm bulunmasını bugünkü iktidar blokundan bekleyemeyiz.

Ancak çağdaş ölçülere uygun demokrat veya sosyalist iktidarlar Kürt sorununa, herkesin yararına olacak barışçı ve demokratik bir çözüm getirebilirler. Bunun için de Türkiye siyasal yaşamındaki legal sosyalist parti ve legal demokrat parti boşlukları doldurulmalıdır.

Asimilasyona, aşırı sömürü ve baskıya karşı olan demokrasiden yana bütün güçler, demokrat, sosyal demokrat ve sosyalistler kendi alanlarında legal örgütlenmelerini gerçekleştirmeli, kesin bir kararlılıkla "Türkiye'yi biz yönetiriz" diyebilmelidirler.

Bizler, zengin kaynaklara sahip çok güzel bir ülkenin mutsuz insanlarıyız. İyi eğitilmedik. Bu yüzden yeterince üretemiyoruz, verimli olamıyoruz. Başkalarıyla paylaşmayı öğrenemedik. Haksız, adaletsiz, çirkin bir model yarattık. Şartlandırdılar bizi. Çağdışı, gerici fikirlerin ve kurumların esiri olduk. Yaşamı birbirimize zehir ettik. Sevgiyi öldürdük, saygıyı unuttuk, güzelden uzaklaştık. Kin, nefret ve intikam duygularını toplumа egemen kıldık.

Neden ve nasıl düştük bu duruma?

Bilgisiz, görgüsüz ve çirkinliğe mahkûm bir küçük azınlığın para hırsına, açgözlülüğüne mi yenildik? Üretime yabancı, sömürüyü dahi beceremeyenlerin yağmasına mı uğradık? Yoksa kimliğini inkâr edip kökenine düşman olan asimilasyon kurbanı kişiliksizlerin ihanetiyle mi bu noktaya geldik?

İnsani değerlerden ve çağın güzelliklerinden yoksun bu azınlık, çaldığı, yağmaladığı bizlere ait maddi değerlerle çok mu mutludur? Onların da kurtarılmaya ihtiyaçları var. Üretmenin, yaratmanın, paylaşmanın, güzelliğin, sevgi ve saygının, insanca yaşamın ne olduğunu öğrenmeye ihtiyaçları var.

Kimseden şikâyet etmeye hakkımız yok. Hiç kimse bizi kurtaramaz. Biz, bizi ve de herkesi kurtarabiliriz. Bizler, bu ülkenin 40-50 milyon insanı, birleşebiliriz. Örgütlü ve bilinçli bir mücadele ile barışçı ve demokratik yoldan iktidarı alabiliriz. Birleşirsek kimse bize karşı kaba kuvvet kullanamaz. Hukuk dışı müdahalelere kalkışamaz.

Birbirimizin kimliğine saygılı olarak, eşitliğe, sevgiye dayalı, insanların şartlanmalardan kurtulduğu, emeğin en yüce değer olarak kabul edildiği, paylaşmanın hakça olduğu, güzelliğin ve bilimin egemenliğinde, üretken, adil bir düzen kurabiliriz. Ülkemizin bugünkü durumundan sorumlu azınlığı da kurtarabiliriz ve onları insanlıklarına kavuşturabiliriz.

Bunun için birleşmemiz gerekir. Halk olarak kendimize güvenmemiz, örgütlü ve bilinçli olarak mücadele etmemiz ve iktidarı almamız gerekir.

Birlikte, örgütlü, bilinçli ve kararlı olarak ortaya çıkalım ve haykıralım. "Bu ülke bizim. Bu ülkeyi biz yönetiriz." Üretmeden sadece çalanlar ve yağmalayanlar, kendilerini de bizleri de şartlanmalara esir edenler, kimliklerini inkâr eden kişiliksizler kaçacak delik arayacaklar.

Ama biz halkız. Bizde ne kin vardır, ne de nefret. Sevgiyle, anlayışla yaklaşacağız. Özgürlük sadece bizim için değil, herkes için olacak. Demokrasi sadece bizim için değil, herkes için olacak. Herkes topluma verdiğinin karşılığını alacak.

Ve uzak olmayan bir gelecekte, zengin kaynaklara sahip çok güzel bir ülkenin mutlu insanları olacağız.

Avrupa'da Güvenlik İşbirliği Konferansı (AGİK) Helsinki Son Senedi

Konferans, Avrupa güvenliğinin ve devletler arasında ekonomik, teknik ve kültürel alanlarda yapılabilecek işbirliğinin koşullarını belirlemek amacıyla, otuz üç Avrupa devleti, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasında 1972'de kararlaştırıldı. Çalışmalar sonucunda hazırlanan belgeler Helsinki'de 1 Ağustos 1975 tarihinde, katılan devletlerin üst düzey yetkililerince onaylandı.

Konferansa katılan devletler, belirli aralıklarla toplanma konusunda anlaşmışlardı. Bu doğrultuda Belgrad, Madrid ve Paris'te toplandılar.

Konferansa, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Federal Almanya Cumhuriyeti, Yunanistan, Vatikan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lihtenştayn, Lüksemburg, Malta, Monako, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, İngiltere, San Marino, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Yugoslavya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada katıldılar.

Türkiye, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in imzasıyla bu belgeyi onaylamıştır.

Helsinki'de onaylanan "Son Senet"in, Kürt Sorunu başlıklı yazıda sözü edilen bölümleri aşağıdadır. Katılan devletler buna uymak zorundadırlar.

SEÇMELER

VII. DÜŞÜNCE, VİCDAN, DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜKLERİNİ DE KAPSAMAK ÜZERE, İNSAN HAKLARINA VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERE SAYGI

Katılan - Devletler, ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin, herkes için düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüklerini de kapsamak üzere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterirler.

Katılan-Devletler, insan kişiliğinin özündeki onurdan doğan ve kişinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan, yurttaşlık hak ve özgürlükleriyle, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve başka hakların ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirir ve desteklerler.

Bu çerçeve içinde, katılan - Devletler kendi vicdanın buyruğu uyarınca, tek başına ya da topluca bir din veya inanca inanmak ve onun gereklerini yerine getirmek özgürlüğünü kişiye tanırlar.

Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan katılan - Devletler, bu azınlıklardan olan kişilere, yasa önünde eşitlik hakkını tanırlar; bu kişilere, insan haklarından ve temel özgürlüklerden etkin olarak tümüyle yararlanma olanağını sağlarlar; ve bu biçimde, bu alandaki yasal haklarını korurlar.

Katılan - Devletler, bütün devletler arasında olduğu gibi, kendi aralarında da dostluk ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmeyi sağlamak için zorunlu bir etken olan barışın, adaletin ve gönencin insan haklarına ve temel öz-

gürlüklere saygı göstermenin evrensel önemini kabul ederler.

Katılan-Devletler, karşılıklı ilişkilerinde bu haklara ve özgürlüklere sürekli saygı gösterirler ve Birleşmiş Milletler'le işbirliğini de kapsamak üzere, topluca ve tek başlarına bu haklara ve özgürlüklere evrensel ve etkin saygıyı gerçekleştirmeye çaba gösterirler.

Katılan-Devletler, bu alanda kişinin bu haklarını ve görevlerini bilme ve bunlar uyarınca davranma hakkını doğrularlar.

İnsan hakları ve temel özgürlükler alanında katılan-Devletler, Birleşmiş Milletler Antlaşması amaçlarına ve ilkelerine ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne uygun olarak davranırlar. Bağlı olabilecekleri insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeleri de kapsamak üzere, bu alanda uluslararası bildiriler ve sözleşmelerdeki kayıtlı yükümlülüklerini de yerine getirirler.

VIII. HALKLARIN HAKLARININ EŞİTLİĞİ VE KADERLERİNİ KENDİLERİNİN SAPTAMALARI HAKKI

Katılan-Devletler, halkların haklarının eşitliğine ve kaderlerini kendilerinin saptamaları haklarına, her zaman Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın amaçları ve ilkelerine ve Devletler Hukuku'nun, devletlerin ülke bütünlüklerine ilişkin kurallarını da kapsamak üzere, ilgili kuralları uyarınca saygı gösterirler.

Halkların haklarının eşitliği ve kaderlerini kendilerinin saptamaları hakları ilkesi uyarınca, bütün halklar, dışarıdan bir karışma olmaksızın, istedikleri zaman ve istedikleri biçimde, iç ve dış siyasal statülerini özgür olarak saptama ve siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini diledikleri gibi sürdürme hakkına her zaman sahiptirler.

Katılan-Devletler, gerek kendi aralarında gerek bütün devletlerle dostluk ilişkilerinin gelişmesi için, halkların haklarının eşitliği ve kendi kaderlerini kendilerinin saptamaları ilkesine, evrensel saygının ve bu ilkeyi etkin bir biçimde kullanmalarının önemini bir kez daha doğrularlar; katılan-devletler, bu ilkeye, her hangi bir biçimde olursa olsun, aykırı davranışların ortadan kaldırılmasının önemini anımsatırlar.

(*Helsinki Konferansı*, s. 198-199 Sorun Yayınları)

Kürt sorununda yol ayrımı

Gelişmenin çapı, Ankara tarafından da gittikçe daha derinden kavranıyor olmalı. Nitekim, eşitlik ve özgürlük isteğinin ulaştığı düzey, iki çözüm yolunu karşı karşıya getiriyor: Şiddet ve reform. Ankara, bugün iki yöntem arasında bir kavgaya sahne olmaktadır. Bu kavganın yansımaları Doğu'daki uygulamalarda hayat buluyor. "Tek yol şiddet" diyenler, köylüleri kurşuna dizerek, düşündüklerinin, ufak çapta da olsa provasını yapıyorlar. Daha fazla şiddet daha fazla çıkmaz demektir.

Mehmet Bedri GÜLTEKİN

Doğu'da olup bitenlere öfkeyle, önyargıyla, duygu ile değil de analiz için yaklaşmak zorunluluğu kendini şiddetle dayatmıştır. Gelişmeler oradaki hareketin iki boyutunu gözler önüne seriyor. Bu boyutlardan birincisi PKK'ya katılmaların çapıdır. Bölgeyi bilenler PKK'nın gerilla sıkıntısı çekmediğini, kayıplarını fazlasıyla giderebildiğini saptıyorlar. Hatta, bugünkü iaşe, barınma, sevk, eğitim, yönetim ve savaş olanakları açısından PKK, kendisine yönelik katılma isteklerinin tümünü karşılayamamaktadır.

Üzerinde asıl durulması gereken nokta belki de, hareketin kitlesel karakter kazanıyor oluşudur. 2000'e Doğru bu noktaya aylar önce dikkat çekmişti (5 Mart 1989, Sayı: 10). Gelişmeler, öngörüyü doğruluyor. Üç ay kadar önce Hakkâri'de yaşanan kitle protestosunu, bir ay önce köylerini terk etmeye zorlanan Şırnak köylülerinin direnişi izledi. Son olarak Silopi'de altı köylünün PKK'lı diye öldürülmesi üzerine, yürüyenlerin sayısı 2000'in üzerinde. Silopi'nin nüfusunun on bin civarında olduğu göz önünde tutulursa ilçedeki bütün yetişkin erkeklerin eyleme katıldığı sonucuna varılabilir.

Gelişmenin çapı Ankara tarafından da gittikçe daha derinden kavranıyor olmalı. Nitekim eşitlik ve özgürlük isteğinin ulaştığı düzey, iki çözüm yolunu karşı karşıya getiriyor: Şiddet ve reform. Hâkim sınıflar içinde birinci yolu geçerli görenlerin düşüncesini sanırız en özlü biçimiyle Tuğgeneral Altay Tokat dile getirdi. "Değil insan, bölgede ot bile bırakmayacak" bir kıyımı öngören bu yaklaşım, Irak'ın 1988'de Halepçe'de kimyasal silahlarla yaptığını örnek alıyor. Şiddet üzerine oturtulmuş Doğulu devlet geleneğinin mirasçıları, cumhuriyet sonrası yaşanan Diyarbakır, Sason, Zilan ve Dersim katliamlarından ilham alıyorlar. Bu tür çözüm sayesinde devletin, yarım yüzyıla yakın bir süre, Kürtleri yok sayma ve asimilasyon politikasını önemli bir direnişle karşılaşmadan yürütebildiğini düşünüyorlar:

Şimdi gene aynı hesap yapılıyor: Katliama varsa bile, şiddet yöntemleriyle Kürtler ezilirse, yeni bir yarım yüzyıl kazanılabilir. Bu süre ise, asimilasyonun tamamlanmasını sağlayabilir. Bu hesap tutar mı?

Tutmaz. Türkiye Irak değil. Yüzyıllık demokrasi mücadelesinin birimi şiddet yolunun

önünde çok ciddi bir engeldir. Sürgünlere, tutuklanmalara, işkencelere ve sıradan insanların öldürülmesine karşı yükselen tepki, bu birikimin ürünüdür.

Yarım yüzyıl öncesine göre vurgulanması gereken diğer farklılık, Kürtlerin Türkiye'nin her yanına yayılmış olduğu gerçeğidir. Bazı büyük kentlerin neredeyse yarısını Kürt nüfus oluşturuyor: Bütün Türkiye'nin altüst olmasına yol açmadan Doğu'da katliam yapılamaz.

Çok önemli başka bir nokta, Kürtlerle Türkler arasında düşmanlık olmamasıdır. Yeryüzünde iki halkın bu kadar iç içe geçtiği bir durumu bulmak sanırız kolay değildir. Kürtlere karşı girişilecek kıyım, Türkleri de karşısında bulacaktır.

Geçmişten farklı bir diğer özellik, Doğu'daki hareketin kapsamına ilişkindir. Hareket bir bölgeyle, bir aşiretle, bir aşiretler grubuyla sınırlı değildir. Kürtlerin yaşadığı bütün alanlara yayılmıştır. Ülkenin neredeyse yarısını hedefleyen bir kıyım, buna başvuranın kendi girişiminin altında kalmasından başka sonuç vermez.

Hâkim sınıflar açısından şiddet yolunu zorlaştıran bir etken daha var. Türk ve Kürt hâkim sınıfları, eşitsiz de olsa bir işbirliğini sürdüregelmişlerdir. Bir kitle kırımı bu uzlaşmayı yıkmaksızın uygulamaya konamaz. Kürtlerin bir bütün olarak karşıya geçmelerinin sonucunu Ankara, hesaplamamazlık edemez.

Bir de Avrupa sorunu var tabii. Türk hâkim sınıfları uzun zamandır gelecek hasaplarını Avrupa ile birleşmek üzerine yapıyorlar. Ekonomilerini buna göre şekillendirdiler. Doğu'da katliam yolunu seçmeleri, bu rotayı da değiştirmeleri sonucunu verecektir. Kolay kolay göze alamayacakları bir risk!

Bütün bunlar şiddet yolunun çıkmazını gösteriyor. Hâkim sınıflar, olası bütün sonuçlarını göze alarak bu yola girebilirler mi? Girebilirler. Bu cidi bir ihtimaldir. Az çok köklü bir devlet geleneği olan hiçbir Doğulu yönetim, büyük altüst oluşlar yaşamadan temel politikalarında değişikliğe gitmemiştir.

Fakat bir bakıma altüst oluş şimdiden yaşanmaktadır. Bu da, en azından belli hâkim sınıf kesimlerini farklı bir arayışa yöneltmiştir. Başbakan Özal'ın bir İspanyol gazetecisine söylediği "Bölge halkına birtakım kültürel haklar verilebilir" şeklindeki sözleri bu arayışın bir ifadesi olarak alınabilir. Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu'nun, Tuğgeneral Altay Tokat'ın bölge dışında başka bir göreve atandığı yolundaki açıklaması, gene aynı valinin Kürtçe konuşulması konusundaki faklı yaklaşımı, Hakkâri Valisi Şahabettin Harput'un, "Bu vatandaşlarımız Kürt. Bu konuda devlet yanlışlık yapmamalı" şeklindeki açıklaması, SHP'nin Kürtçeyi yasaklayan yasanın kaldırılmasına ilişkin önerisi, sözünü ettiğimiz ikinci eğilimin belertileri arasında sayılabilir.

Ankara, bugün iki yöntem arasında bir kavgaya sahne olmaktadır. Bu kavganın yansımaları Doğu'daki uygulamalarda hayat buluyor. "Tek yol şiddet" diyenler, köylüleri kurşuna dizerek, düşündüklerinin, ufak çapta da olsa provasını yapıyorlar.

Daha fazla şiddet, daha fazla çıkmaz demektir. Bunu anlamak için tarihin derinliklerine ve başka coğrafyalara bakmaya gerek yok. Ülkemizin son on yıllıktarihi bu gerçeği kanıtlıyor. Türkiye, 12 Eylül'den sonra "demir yumruk"la yönetildi. Demir yumruğun en çok çalıştığı yer Doğu bölgesiydi. Gerilla hareketi, işte bu bölgede ortaya çıktı ve gelişti. En büyük uyarıcı budur. *(2000'e Doğru, 24 Eylül 1989)*

Silopi'de demokrasi, Türkiye'de Silopi

Umur COŞKUN

Silopi olayları size neyi anlatıyor? Resmi açıklamaya göre, "dur ihtarına uymayan dokuz terörist" çatışma sonucu öldürüldü. Derebaşı köylüleri ise, öldürülenlerden altısının köyün gençleri olduğunu ve kurşuna dizildiklerini söylüyorlar. Köy muhtarı, askerlerin açık ve silahlı tehditlerinden korkan köylülerin, köyü tümüyle boşalttıklarını anlatıyor.

İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu resmi açıklamayı savunurken, Silopi'de halkın olaya tepkisini "bazı mihrakların" etkisine bağlamaya çalışıyor.

Diyelim ki, pazara giden köylüler arasından alınan ve yaylada hayvan otlatırken "yakalanan" altı genç, PKK zanlısıydı. Yine kabul edelim ki, o gün başka bir yerde ayrıca çatışma da oldu ve üç kişi de "ölü olarak ele geçirildi". Bu durumda bile, altı kişinin kurşuna dizilip, çatışmada ölenlerin sayısını dokuza çıkartan resmi açıklamayı kim savunabilir? Abdülkadir Aksu!

Ben, Abdülkadir Aksu'ya değil, Derebaşı köylülerine ve Silopi halkına inanıyorum. Ve bu ülkenin yurttaşlarının böyle bir içişleri bakanını ve onun temsil ettiği iktidarı hak etmediğini düşünüyorum. Aksu'yu ve onun arkasındakileri reddetmeyi öneriyorum.

Türkiye'de komünist hareketin üzerindeki yasağın kaldırılması, bu yolla ülkemizdeki rejimin demokratikleşmesine katkıda bulunmak için çaba gösteren komünistlere, TBKP'ye, şöyle bir eleştiri yöneltiliyor: "Yasallaşma mücadeleniz kendi içinde önemli bir çelişki barındırıyor. Kürt sorununa bu denli ağırlık vererek yasallaşamazsınız. İzin vermezler!"

Doğru olabilir. Hatta yasallaşma, eğer yalnızca komünistlerin çabasıyla kazanılacak bir hak olsaydı, "yasallık", dünya ve Türkiye'deki evrensel insan hakları, özgürlük ve demokrasi yönündeki gelişmelerin vazgeçilmez bir ihtiyacı olmasaydı, bu eleştiri çok haklı da sayılabilirdi. Başka bir açıdan alırsak, "yasallık" bugün demokratik bir hukuk devleti demektir. Oysa Kürt sorunu orta yerde durduğu sürece, ne demokrasiden, ne de hukuktan söz edilebilir. Demokrasinin ve hukuğun olmadığı yerde ise, şeklen sağlansa da gerçekte hangi "yasallığı" kazanmış olacağız?

Bizler Kürt sorununun adil, demokratik, barışçı çözümünü talep ettiğimiz için DGM'lerde "Kürtçülük ve bölücülük" suçlamalarıyla yargılanabiliyoruz. Bir dava eksik ya da fazla, devlet için de, bizim için de fark etmez, ama sorun derinleşmeye devam ediyor. Çözüme kavuşmadıkça da, Türkiye topraklarında yaşayan kimse için özgürlük ve demokrasi olmayacaktır. Silopi'de halkın can ve mal güvenliği "resmen" ortadan kaldırılmışsa, Türkiye'nin hiçbir yerinde güvenlik yoktur. Devlet terörü Silopi bahanesiyle ülkenin her yerinde estirilebilir. Dağılmaya başlayan 12 Eylül karanlığı tekrar çökebilir. Çünkü esas sorun bölücülük değil, böl-ücülüktür.

Gazetelere "Bunlar Türk olamaz" diye manşet çekilirken, insanların anadilini kullanması yasak edilirken, halk silah zoruyla isyana teşvik edilirken, bu ülkedeki milyonlarca insanla aynı dili konuşan, binlerce akrabası olan Irak Kürtlerine, "siyasi sığınmacı" hakkı hâlâ tanınmamışken ve bu "soydaşlarımız" toplama kamplarında tutulurken, gerçek bölücüyü başka yerde aramak gerekmiyor.

PKK ne istiyormuş? Kürt devleti... Oysa yakında öldürülen ünlü Kürt lideri Kassemlu, bölgede bir Kürt devletinin ancak, Türkiye, İran, Irak ve Suriye rıza gösterirse kurulabileceğini söylüyordu. Kuşkusuz bu değerlendirmeye diğer uluslararası çıkar ve dengeleri de katmak gerekiyor.

Bana kalırsa, bugün için bölgemizdeki bağımsız Kürt devletinin ya da devletlerinin kurulması ve bu uğurdaki mücadeleler hiçkimsenin çıkarına değildir. Gerçekçi de değildir. Türkiye'deki Kürtlerin çıkarına hiç değildir. İstanbul'da, İzmir'de yaşayan Kürtler, Türkiye'nin doğusunda bir yerlere göç etmek istemezler.Kimse bu memleket içinde pasaportla seyahat etmek de istemez. Zorunlu olan, Kürtlerin bugün yaşadıkları topraklarda eşit ve özgür olmalarıdır. İlgili devletlerin, ulusların eşitliği ve özgürlüğü temelinde, siyasi, sosyal ve ekonomik yeniden yapılanmalarıdır. Ancak eşit ağırlıkta önemli olan bir başka zorunluluk, Kürtlerin tercihlerini kendi özgür iradeleriyle belirlemeleridir.

Eğri oturup doğru konuşalım: Birincisi, ya demokrasi ya gericilik. İkincisi, ya Kürtlerin bulundukları ülkelerin eşit ve özgür yurttaşları olmasının koşulları ve ortamı yaratılır, o zaman bugünkü sınırlar içinde gönüllü ve kalıcı birlik sağlanabilir, ya da baskı ve zulme karşı ezilen halk kendi kaderini ayrılma yönünde belirlemeye zorlanır. Tarih ve siyaset bilimleri bu tercihler doğru yapılabilsin diye vardır. *(Adımlar, 24 Eylül 1989)*

Beşikçi'nin 23 Mart'ta Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yaptığı savunmayı okuyucularımıza sunuyoruz

Bilim ancak resmi ideolojiyi eleştirerek gelişebilir

İsmail BEŞİKÇİ

Sayın Yargıçlar,

Özgür Gelecek dergisinin, Aralık 1988'de yayımlanan 1. sayısında, derginin içeriğine ilişkin bir açıklamadan dolayı yargılanmaktayım. Bu süreçte iddianameyle ilgili iki önemli hususu belirtmekte yarar görüyorum. Bunlardan ilki hukuksal bir konu. İkincisi ise bilim yöntemi kavramıyla ilgili.

Hukuksal bir konu olarak şunları ifade etmek istiyorum. İddianame, "Türkiye toprakları üzerinde yaşayan her Türk vatandaşı aynı milli kimliğe sahiptir" diyerek, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu ve Türk ulusal kimliğini taşıdığını vurgulamaktadır. Burada, "tabiiyet" ve "milliyet" kavramları da aynı şeymiş gibi gösterilmektedir. Halbuki, "tabiiyet" vatandaşlık hukukuna ilişkin bir kavramdır, "milliyet" ise sosyolojik ve politik bir kavramdır. İddianame Türk'ten başka ulusal kimliğe sahip grupların varlığının ileri sürülmesinin suç oluşturacağını da belirtmektedir.

Somut gerçekler ve bilimsel düşünce, iddianamenin ileri sürdüğü bu görüşü, bu düşünceyi doğrulamamaktadır. Bu en azından Kürtler bakımından böyle. Bunun için, iddianamenin bu saptamasına, bu görüşüne katılmıyorum. Fakat burada ifade etmek istediğim konu bu değil, bundan hareket ederek hukuk mantığı ve hukuk felsefesiyle ilgili, adaletin özüyle ilgili bazı hususlar...

1960'lı yılların sonlarından itibaren kitaplarımdan, yazılarımdan dolayı birkaç kere yargılandım. İddianame bunların bir kısmını belirtiyor. Belirtilmeyen bir-iki tane daha var. Bunların hepsi de mahkûmiyetle sonuçlandı. 1960'lı yılların sonlarından itibaren şunu gözledim: İddianamede kısaca ifade edilen görüş mahkemelerin de görüşüydü. Mahkemeler gerekçeli kararlarında herkesin Türk olduğunu, Kürtlerin kökeninin Türk olduğunu, Kürtçe diye bir dil olmadığını vs. uzun uzun yazıyorlardı. Öte yandan bunlar sadece, mahkemelerin görüşü ve düşüncesi de değildi. Yargıçlar da teker teker aynı görüşü savunuyorlardı. Çeşitli zamanlarda ve çeşitli mekanlarda mahkeme heyetlerinde yer alan yargıçların bazıları, günlük gazetelerde, haftalık veya aylık dergilerde yazdıkları yazılarda aynı düşünceyi, aynı görüşü ifade etmişlerdir. İşte belirtmek istediğim esas konu bu noktada düğümleniyor. Açıkça ortaya çıkan sonuç şu: Beni veya benim gibileri yargılayan yargıçlarla aynı şeyleri düşünmediğim, onların görüşlerini, düşüncelerini eleştirdiğim için, yargılanmış oluyorum. Onlar yazılarında, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu söylüyorlar. Biz bu görüşün yanlış olduğunu, toplumun somut gerçeklerine, bilimsel düşünceye uygun olmadığını söylüyoruz. Kürtlerin durumundan söz ediyoruz. Bu görüşü benimsemediğimiz, eleştirdiğimiz için de yargılanıyoruz, cezalandırılıyoruz. Kürt sorunu ile ilgili düşüncelerden dolayı mahkeme önüne çıkarılan kişilerin durumunu, onların mahkemeyle ilişkilerini kısaca bu şekilde belirtmek

mümkündür. Çünkü Kürt sorunuyla ilgili resmi ideoloji sadece, mahkeme kararlarında ifade edilmiyor. Ayrı ayrı olarak yargıçların düşünceleri de bu yönde. Ve hukuk adamları olarak yargıçlar bu düşünceleri çeşitli gazetelerde ve dergilerde sık sık dile getiriyorlar.

Bu, kuşkusuz, hukuk adına büyük bir sakıncadır. Çünkü mahkemeler, kişileri cezalandırmakla yetkili olan, devletin en önemli baskı aracıdır. Ve bu araç, herhangi bir konuda, örneğin Kürtler konusunda, kendini yargılayanlarla aynı şeyi düşünmediği için sanığı cezalandırıcı bir konuma düşmektedir. Bunun hukuk için büyük yaralar açtığı açıktır. Bütün bunlar davanın hukuksal bir dava olmadığını, politik bir dava olduğunu gösterir.

İnsanlar çeşitli kişilerle veya çeşitli kurumlarla aynı şeyi düşünmeyebilir. Örneğin gazetecilerle veya sanatçılarla aynı şeyleri düşünmeyebiliriz. Fakat bu gibi durumlarda benzer düşünmemek cezai bir konuyu gündeme getirmez. Yargıçlarla aynı şeyleri düşünmemek ise bir hapis cezasını gündeme getirebilmektedir. Yargılama Kürt sorunuyla ilgili olduğu zaman bu hep böyle oluyor.

Türkiye hızlı bir toplumsal ve siyasal değişme sürecindedir. Hukuk kurumları bu değişmenin mümkün oduğu kadar sancısız ve sarsıntısız bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli ortamın hazırlanmasına katkıda bulunmalıdır. Bunun için de yargılama sürecinde ideolojik gerçekleri değil, toplumun somut gerçeklerini, bilimsel düşünceyi dikkate almalıdır. Ülkenin uzun vadeli çıkarları bu yöndedir. "Türkiye'de sadece, Türk ulusal kimliği taşıyan Türkler vardır, Türklerden ayrı bir ulusun varlığını ifade etmek suçtur" anlayışı toplumsal ve siyasal değişmenin olağan kanallarını tıkar. Ve bunlar uzun vadede ülkenin çıkarlarına uygun değildir.

Bilim yöntemiyle ilgili olarak ise şunları söylemek istiyorum. Türkiye'de çeşitli üniversitelerde arkeoloji, sosyal antropoloji, etnoloji gibi bölümler, kürsüler vardır. Bu bölümlerde gerek Anadolu'da gerek dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamış eski kavimlere, eski kültürlere ilişkin incelemeler yapılır. Örneğin, Etilerin, Frigyalıların kültür ve medeniyetleri incelenir. Çanaklar, çömlekler bulunarak sergilenir. Örneğin, Etiler erzaklarını böyle koruyorlardı, denir. Çeşitli kavimlere ilişkin tabletler bulunur, onların yazıları incelenmeye çalışılır. Afrika kültürleri, Uzakdoğu kültürleri, Amerika'daki Kızılderili kültürleri incelenir. Bu yolla eski kültürlerin ve medeniyetlerin günümüze yansımaları sağlanır. Onların günümüzde yaşatılması için çaba harcanır.

Fakat, bütün bu süreçlerin yaşandığı Türk üniversitesinde, Kürt dilileri, Kürt kültürüne ve medeniyetine ilişkin hiçbir araştırma ve inceleme yapılamaz. Çünkü bu konuda devlet tarafından yasak konulmuştur. Ve bu yasağa riayet edilip edilmediği dikkatli bir şekilde, çeşitli devlet kurumları tarafından izlenmektedir. Bunun ötesinde Kürt dilinin ve kültürünün yok edilmesi ve unutturulması için her türlü önlem alınmaktadır. Halbuki, Kürt dili yaşayan bir dil, Kürt kültürü yaşayan bir kültürdür. Binlerce yıl önceki kavimlere ilişkin diller ve kültürler incelenirken, bunlar gün ışığına çıkarılırken, yaşayan bir dilin ve kültürün unutturulması, yok edilmesi derin bir çelişkidir. Buradaki derin çelişkiyi görmemek mümkün değildir.

Kürtlere ilişkin konuların incelenmesinin yasaklanması, Türk üniversitesinin bu yasaklara riayet etmesi, Kürtlerin aslının Türk olduğunun, Kürtçe diye bir dilin olmadığının propagandasına katılması resmi ideolojinin etkinliğiyle ilgili bir olaydır. Halbuki, gerek bazı konuların incelenmesinin yasaklanması, gerek bu yasağa itibar edilmesi Türkiye'nin düşünce ve bilim hayatını derinden yaralamaktadır, körleştirmekte ve kötürümleştirmektedir. Bu süreç uzun vadede ülkenin iti-

barını zedelemektedir. Burada, bilim yöntemiyle ilgili bir durumu vurgulamakta yarar vardır. Bilim ancak, ideolojileri, bu arada, resmi ideolojiyi eleştirerek gelişebilir, itibar sağlayabilir. Resmi ideoloji tarafından konulmuş yasaklara itibar ederek, düşünceyi ve bilimi geliştirmek olası değildir. Bu bakımdan dünyadaki çok eski kültür ve medeniyetlere ilişkin incelemeler yapan, onları gün ışığına çıkarmaya çalışan Türk üniversitesinin, yaşayan bir dili ve kültürü görmezden gelmesi, bunun yok edilmesine göz yumması, ayrıca, üzerinde durulması gereken derin bir çelişkidir.

Sayın Yargıçlar,

Bilim ile ideoloji arasında derin bir çelişki vardır. Bilim somut gerçeklerden, olgulardan hareket eder. Bilimin ürettiği bilgiler eleştirilebilir, yanlışlanabilir. Bilimsel süreç dinamiktir, esnektir. İdeolojiler ise birinci planda inançlara dayanır. Kabul edilmiş bazı doğrular vardır, hep o savunulur. İdeolojiler katı, eleştirilemez, tartışılamaz sistemlerdir. Resmi ideoloji ise, herhangi bir inancın, devlet tarafından konulmuş cezai müeyyidelerle ayakta tutulması, insanlara, kurumlara ve kitlelere benimsetilmeye çalışılmasıdır.

Bilim, dünya dönüyorsa ve bu önermeyi olgulara dayanarak kanıtlayabiliyorsa, bunu, her zaman, her koşulda ifade etmelidir. Bu düşünceyi ifade etmelidir. Bu düşünceyi ifade etmeyi yasaklayan bir resmi ideoloji de olabilir. Örneğin, "Dünya dönüyor demek vatanı milleti sevmezliktir, vatana millete ihanettir" diyen bir resmi ideoloji de olabilir. Bu koşullar altında da bilim gerçeği, yani dünyanın döndüğünü ifade etmelidir. Ülkenin uzun vadeli çıkarları bu yöndedir. Kişiler herhangi bir cezai müeyyideyle karşılaşmadan, böyle bir endişe taşımadan bu tür önermeleri ifade edebilmelidirler. Uygarlık budur.

İddianamede Kürtlerin ulusal kimliklerini ifade edebilmelerini savunmanın suç olduğu vurgulanmaktadır. Biz, Türkiye'deki bütün hukuk kurumlarının, Bulgaristan'daki veya Batı Trakya'daki Türklerin ulusal kimliklerini yani Türk kimliklerini koruyabilmeleri için her türlü önlemin alınmasını istediklerini, bunun için siyasal partilere, hükümete, benzer kurumlara önerilerde bulunduklarını yakından biliyoruz. Bu bakımdan, "Kürtler kendi kimliklerini sorgulayabilmelidir" cezai bir kovuşturmaya neden olmamalıdır.

Sayın Yargıçlar,

İddianameye karşı söyleyeceklerim kısaca bunlardır.

Saygıyla sunuyorum.

23 Mart 1989

(Toplumsal Kurtuluş, Ağustos 1989)

Mahallinde keşif

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığından, Kürtlerin var olup olmadıklarının tespiti için, yerinde keşif yapılması istenmişti. Bu istek kamuoyunda büyük ilgi yarattı. Birçok kişi isteğin dayandığı gerekçeleri öğrenmek istiyordu. Dilekçeyi aynen yayınlıyoruz.

Sonuç : Talep red edildi. Dava beraatla sonuçlandı. Savcılık beraat kararını temyiz ettiği için dosya Yargıtaya gönderildi.

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığına

İstanbul

Dosya No : 1987/196

Sanıklar : I- Musa Anter 2- Fatma Yazıcı
Vekil : Avukat Mehmet Ali Aslan
Talep konusu : Soruşturmanın genişletilmesi.
Olay : Sayın İddia Makamının esas hakkındaki mütalaasında açıklık yoktur.

Müvekkillerim,

a) "Kürt Halkı"nın varlığını ileri sürdükleri için mi?

b) "Kürt Halkı"nın varlığı kabul edilmekle beraber, bunu açıklamak suç sayıldığı için mi?

c) Doğu, özellikle Kürt unsurunun yoğun olduğu bölgelerle Batı arasında ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme farklarının bulunduğu ve bununda Hükümet politikalarından kaynaklandığı ileri sürüldüğü için mi? suçlanıyorlar.

İddianameden de, esas hakkındaki mütalaadan da bunu açık olarak anlamak mümkün olmuyor.

Gerek iddianamenin ve gerekse esas hakkındaki mütalaanın mantığı (Kürt yoktur, olsa da bundan söz edemezsiniz. Bölgelerararası gelişme farkları gerçekde olsa, bunu açıklamak milli duyguları zayıflatır) görüşüne dayanıyor.

Bu iddiaya karşı savunmamızı yapacağız. Fakat soyut iddiaya bir soyut savunmayla karşı çıkmak istemiyoruz.

Kuşkusuz, mahkumiyet için müvekkillerimin suçluluklarının kesin olarak ispatı gerekir. Fakat şimdiye kadarki uygulamalar, bizi ihtiyatlı harekete, müvekkillerimizin suçsuzluklarını ispata mecbur ediyor.

Bu nedenle soruşturmanın genişletilmesini talep ediyoruz.

1- Sadece bu davada değil, Türk Ulusu'nun yüzakı sayın M. Ali Aybar ile Sayın Aziz Nesin gibi iki Büyük Türk hakkında da "Kürt Halkı'nın varlığını ileri sürdükleri için" Sayın Mahkemenizde dava açılmışur.

Demek ki iddiayla savunma arasında ihtilaflı olan bir konu var. Bu da "Kürt Halkı"nın var olup olmadığı.

Sayın Mahkeme öncc bunu araştırmalıdır.

Bunun da tek bir yöntemi vardır. Mahallinde keşif yapılması. Sayın Heyetiniz, Doğu'ya, özellikle olağanüstü hal'in uygulandığı bölgeye gitmeli. Bu Bölge'de bir Kürt Topluluğunun bulunup bulunmadığı konusunu yerinde incelemelidir. Ola ki Sayın İddia Makamı haklı çıkar, müvekkilerimin açıklamalarının bir hayal ürünü olduğu anlaşılır.

2- Şayet böyle bir topluluk varsa, bu topluluğun nasıl niteleneceğinin büyük önemi vardır.

Çünkü çoğu kez "Kürt" demek suç olmuyor, "Kürt Halkı" demek suç sayılıyor.

Bir topluluğun etnik gurup, Halk, Azınlık veya daha başka bir kavramla nitelenmesi, ancak bilimsel ve objektif ölçülerle olur. Bilimsel gerçeğin ifadesi ise hiçbir çağdaş hukuk düzeninde suç olmaz. Gerçekçi ve bilimsel tanımın yapılabilmesi, o toplumun tarihsel gelişiminin ve sosyolojik yapısının bilinmesine bağlıdır.

Türkiye'de Kürtlerle ilgili yayınlar, araştırmalar ve incelemeler yasaklanmıştır. Değerli Türk Bilim Adamı Sayın İsmail Beşikçi, bu konudaki bilimsel araştırmaları nedeniyle hayatının en verimli on yılını cezaevinde geçirmiştir. Bu durumda Türkiye'deki hiç bir Üniversitede, bilim kurumunda bu tür bir araştırma ve inceleme yapılmamıştır ve yapılmamaktadır. Bilimsel anlamda, bu konuyu bilen bir bilim adamı da yoktur.

Bu nedenle, gerek iddia makamındaki Sayın Savcı'nın ve gerekse Mahkemenizin Sayın Başkan ve Sayın Üyelerinin, Kürtlerle ilgili yeterli bilimsel ve doğru bilgiye sahip olduğunu kabul etmek güçtür. Çünkü istensede, yararlanılabilecek bilimsel kaynaklar mevcut olmadığından, öğrenmek mümkün değildir.

Hem Kürtlerin var olup olmadığı ve hem de şayet varsa bu topluluğun nasıl nitelendirilmesi gerektiği konusnda bilirkişiye başvurulması gerekir.

Sayın İsmail Beşikçi dışında, Kürt konusunu bilen bir bilim adamı bulunmadığına göre, bilirkişi seçiminin Türkiye dışındaki güvenilir ve tarafsız bilim kurumlarından yapılması gerekir, kanısındayız. Bu Kurumlar, Türkiye'nin bütünleşmek istediği Avrupa Topluluğuna dahil Ülkelerin Üniversiteleri olabilir. Örneğin, Sorbonne, Oxford, Cambridge Üniversiteleri gibi.

3- Doğu ile Batı arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel gelişmişlik farklarını ve bunun uygulanan Hükümet Politikalarının sonucu olup olmadığını açıklamak için getirebileceğimiz yazılı kanıtların sayısı çoktur ve mümkündür.

Fakat daha inandırıcı olması için Doğu Bölgesi ile Batı arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel durumlara ait istatistiki verilerin, özellikle yapılan Devlet ve özel sektör yatırımlarının, Devlet Planlama Teşkilatı ile Devlet İstatistik Enstitüsünden istenmesini ve müvekkilim Musa Anter'e ait yazının buna göre değerlendirilmesini talep ediyoruz.

Şayet talebimiz kabul edilir Devlet İstatistik Enstitüsüne yazı yazılırsa, Türkiye'de Kürtçe diye bir dilin konuşulup konuşulmadığının, şayet konuşuluyorsa sayılarının ne olduğunun, eski yıllara ait kayıtlar ve yayınlar da incelenmek üzere, bildirilmesinin istenmesini diliyoruz.

Talebimiz red edilirse, Anayasa'nın 141. maddesine göre, tatmin edici gerekçelerinin de açıklanacağını umuyoruz.

Saygılarımla.

Avukat M. Ali Aslan

Demokratlar resmi geçidi...

Melih AŞIK

10 yılda bir askeri darbeye "muhatap" olan Türkiye sağı, son dönemde antimilitarizmin bayrağını kimseler bırakmıyor. Askeri yönetimlere en fazla "karşı" olanlar onlardır... Bu tavır, onların "demokratlıklarının" bir göstergesidir adeta.

Ancak bir de Ziya Paşa'nın ünlü sözü var:

"Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz."

Şimdi tarihin aynasına bir göz atalım...

DYP lideri Süleyman Demirel, 14 Haziran 1989 tarihli Sabah gazetesinde Güneri Cıvaoğlu'na anılarını aktarıyor:

"27 Mayıs öncesinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun arasında tarihi bir konuşma oluyor. Erdelhun, olayları önleyebileceğini belirterek, Adnan Menderes'in yerine başbakan olmak istediğini söylüyor. Bu öneri, Bayar ve Menderes tarafından kabul ediliyor. Ancak daha sonra Menderes, bu işten vazgeçtiğini Bayar'a bildiriyor."

Bayar, daha sonraki yıllarda Demirel'e diyor ki:

"O zaman pasif davrandığım ve Menderes'e karşı direnmediğim için hâlâ pişmanlık duyuyorum. Adnan Bey'i dinlemeyip, Erdelhun'u başbakan yapsaydım, belki de 27 Mayıs olmayacaktı."

Hiç genelkurmay başkanını başbakanlığa getirmeye karar verip, sonra da getirmediğine pişman olan başka demokrat tanımış mıydınız?

Sağcı "demokrat"ların ne kadar demokrat olduğuna ilişkin ikinci anı da İhsan Sabri Çağlayangil'den. Çağlayangil, önceki gün Güneş gazetesindeki anılarında, 12 Eylül sonrasını ve demokrasi adına yaptığı girişimleri anlatıyor... Biz de okuyoruz...

Çağlayangil, 2 Nisan 1981 günü, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'i ziyaret ederek, askeri rejime olan "bağlılıkları"nı şöyle dile getiriyor:

– Paşam, bizden size laf getirenlere kulak verilirse, birbirimize gireriz. Ben size şerefimle teminat veririm ki, bizim tarafta siyasi parti faaliyetleri yoktur.

Çağlayangil, bu güvenceden sonra sözü eski siyasi rakibine getiriyor:

– Ecevit göz önünde koca büro açtı. Harıl harıl siyasi yazılar yazıyor. Onu siyasi faaliyet saymıyorsunuz. Hiç ses çıkartmıyorsunuz. Aslında, o dergi işi göstermeliktir. O matbaa, Ecevit hesabına işleyen bir Halk Partisi merkezinden başka bir şey değildir. Buna niye müsamaha ediyorsunuz?

Ne demiştik.. Ayinesi iştir kişinin.. İşe gelince askere temenna... Meydanı müsait bulup lafa gelince kahramanlık... İşte sağcının demokratlığı... *(Milliyet, 16 Eylül 1989)*

Çağlayangil'in anıları

"Atatürk gelmeden Seyit Rıza idam edilecekti..."

"Şeytan Köprüsü mevkiinde Fırat'a bir köprü yapılmış. Başına da bir karakol. Karakolda 33 askerimiz var. Kürtler bir baskın düzenleyip 33 askerimizi şehit ediyorlar, karakolu da yakıyorlar. Dersim İsyanı böylece başlıyor."

"Aradan aylar geçiyor. Seyit Rıza ve adamları yakalanıyor. Mahkemeleri sürüyor. İşte bu sırada Atatürk yeni yapılan Singeç Köprüsü'nü açmak için Diyarbakır'a gidecek. Acele tedbir alınması gerekiyor."

Tanju CILIZOĞLU

Yıl 1937. Şükrü Sökmensüer. Atatürk döneminin ünlü emniyet genel müdürlerinden.

Bir gün beni çağırdı:

-"Atatürk Diyarbakır'da Singeç Köprüsü'nü açmaya gidecek" dedi.

O tarihte Seyit Rıza, Dersim'in Kürt lideri. Aynı zamanda peygamber sülalesinden geliyor kendisi. Seyit Rıza'nın bir de dini vasfı, var.

Fırat, Şeytan Köprüsü denen mevkide dört metreye kadar daralır. Derinliği de deniz gibi 17 metre olur. Burada bir köprü yapmışlar. Köprünün başında bir karakol. Karakolda da otuz üç askerimiz var. Askerlerin başında İsmail Hakkı adında bir yedek teğmen. Yani ihtiyat mülazim.

Köprüye Dersimliler bir baskın düzenliyorlar. Baskında karakol yakılıyor ve otüz üç askerimiz de şehit ediliyor.

İşte bu olay Dersim İsyanı'nın başlamasıdır.

Atatürk olayla ilgileniyor ve ilgililere kesin talimat veriyor. "Bu meseleyi kökünden hallediniz" diye.

Elazığ'da o tarihte Müfettiş-i Umum-i Abdurrahman Doğan Paşa var.

Malatya Emniyet Müdürlüğü'nden bir buçuk ay kadar önce Ankara'ya tayin edilmişim. Vali İbrahim Etem Akıncı şovalye, çeteci bir adam. Demirci Efe ile birlikte Kurtuluş Savaşı'nda çete kurmuş. Vali vekâlete şifre çekmiş. "Emniyet müdürüm Ankara'ya tayin edildi, biz Elazığ'a gidip Dersim Harekâtı'nı birlikte görmek istiyoruz" diye. O zaman bu isyan olayı ile ilgili türlü rivayetler var.

Uzatmayalım biz Ankara'dan müsaade istihsal edilerek Vali Akıncı ile birlikte Elazığ'a varıyoruz. Müfettişi Umum-i Abdurrahman Paşa'nın misafiri oluyoruz. İsteğimizi anlatıyoruz kendisine! Dersim Harekâtı'nı incelemek istiyoruz. Paşa bize "İyi ki geldiniz. Ben de yarın orada bir mevkiye gideceğim. On beş gün önce tercüman aracılığı ile asilerle konuştum. Kendilerine aşiretlerinin başı olan kişileri teslim ederseniz harekâtı durduracağız, barış yapacağız dedim. Yarın da son gün. Gideceğimiz mevki biraz tehlikeli. Ne olacağı belli olmaz. İsterseniz sizi de alabilirim" dedi.

"Biz mahkemenin tatil günü işlemesini ve alınacak sonucun infazını istiyorduk. Savcıya gittim, durumu anlattım. Tatilde sonuç almanın mümkün olmadığını bildirdi. 'Ben mahkemeyi etkileyemem' dedi."

"Savcı yardımcısı, hukuktan sınıf arkadaşım. Bana 'Valiye söyle, bu savcı rapor alsın gitsin, ben senin istediğini yaparım' dedi. Savcı rapor aldı. Arkadaşım vekil olarak savcının yerine geçti."

Yemek yedik. Zeytinyağlı sıcak bir yemek. Ben alışkın değilim, hastalandım. Ateşim otuz sekiz.Ama olayı da kaçırmak istemiyorum. Hasta hasta önceden belirlenen harekât sahasına varmak için yola çıktık.

Önümüzde ve arkamızda birer kamyon. Biz ortadayız. Kamyonun birinde askerler var. Diğerinde fırından yeni çıkmış sıcak sıcak ekmekler. Yollar devriye dolu. Devriyeler mevzilenmiş. Bu arada devriyeler bize hataen ateş de açtılar. Önlendi.

Geleceğimiz yere geldik. Yüksek bir yerden aşağıya indik. İndiğimiz yere silahlı askerler dizildi. Abdurrahman Paşa muhtemel bir pusuya karşı önlemler aldırmıştı. Benim yanımdı fotoğraf makinesi var.

Bir süre bekledik. Ortalarda kimseler yok. Bağırdık çağırdık bir tercüman çıktı ortaya.

Abdurrahman Paşa:

–Geldiniz mi? Dedi.

–Geldik. Dediler.

Ortaya göğsü bağrı açık, uzun boylu levent adamlar çıktı.

Abdurrahman Paşa gelenlere çuvallarla ekmeği dağıttı. Açtılar. Hemen ekmekleri kırıp yemeye başladılar. Kalanları da koyunlarına soktular.

Paşa onlara sordu:

–Listede yazılı olanları getirecek misiniz?

–Üç kişi hariç on iki kişiyi getireceğiz dediler.

Abdurrahman Paşa "Olmaz" dedi. Onlar da son derece kararlı bir biçimde.

–Paşam nidek olmazsa olmaz, dediler.

Asiler dağlara sığınmışlar. Bir mavzerli bir alayı durdurur. Paşa onlara biraz sert: "Devletle baş edemezsiniz!" dedi ve ekledi:

–Niçin teslim etmiyorsunuz?

İçlerinden en uzun boylu olanı öne çıktı.

–Bir kadının tek kocası olur. Şimdi siz hükümetsiniz. Askeriniz var. Bugün buradasınız. Bunları size veririz alır gidersiniz. Biz yarın yine onların elinde kalırız. Bunlar, bu ağalar bizim külümüzü attırırlar. Siz Dersim'e giremiyorsunuz. Jandarmanızı sokamıyorsuzun..

Abdurrahman Paşa, durdu-düşündü, sonra tercümana şunları söyledi:

– "Ben Kastamonuluyum. Kastamonu'nun tarihini bilir misiniz? Şehrin ortasından bir nehir akar. Etraf birden bire dağ gibi meyillenir. Vaktiyle bir tarafında Kastlar öte tarafında Tumanlar varmış. Şehri bunlar kurmuş.. Bunun için "KASTUMAN" demişler, kelime zamanla Kastamonu olmuş. Ben Tuman tarafındanım. Tuman'da zamanla Demenan olmuş. Sizin aşiretinizde bugünkü DEMENAN. Siz benim akrabamsınız. Ataları-mız bir yerde buluşurlar.

Yapmayın. Size on beş gün daha izin vereyim. Gidin ve on beş gün sonra bu listedekileri getirin" dedi.

O litede Seyit Rıza da var. Ve teslim etmeyecekleri üç kişiden birisi de Seyit Rıza. Ben de bu olayın resimlerini çektim.

Erkan-ı Harp, Kurmay Albay Neşet Bey, Çanakkale Valisi olduğumda bu zatı Çanakkale garnizon kumandanı olarak buldum.

"Devir CHP devri. Herkes çekiniyor. Hâkim bana 'Cumartesi mahkeme toplanmaz, ancak pazartesi günü mahkemeyi toplar, karar veririz. Salı günü de idam hükümlerini yerine getiririz' dedi"

Asilerle konuşmaktan döndüğümüzde Neşet Albay bize "Bu işleri hep Seyit Rıza yapıyor, Seyit Rıza peygamber sülalesinden değil. Kendisine küçükken hastalık gelmiş. Ailesine demişler ki bunu kundağı ile kiliseye götürün, bırakın, sabahleyin alın bir şeyi kalmaz.

Denileni yapmışlar. Bırakıp sabahleyin almışlar. Rivayete göre çocuklar değişmiş. Neşet Albay iddia ediyor ki, Seyit Rıza, peygamser sülalesinden değil.

O Seyit Rıza büyümüş. Şeytan Köprüsü'nü yıkmış. Dini lider olmuş. Kürtlerin başına geçmiş. Dersim İsyanı'nı da o idare ediyormuş.

Bu olaylardan sonra Ankara'ya döndüm. On beş günlük ikinci müddet bitmiş Abdurrahman Paşa'ya listedekileri teslim etmemişler.

Aradan aylar geçti. Seyit Rıza ve çevresi yakalandı. Muhakemeleri sürüyor. İşte bu sırada Atatürk Diyarbakır'daki yeni yapılan Singeç Köprüsü'nü açmaya gidecek. Elazığ'a gelecek. Karyoluyla Singeç Köprüsü'ne geçecek.

Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer Bey bana diyor ki "Atatürk Singeç Köprüsü'nü açmaya gidecek" Dersim harekâtı bitti. Beyaz donlu altı bin doğulu Elazığ'a dolmuş. Atatürk'ten Seyit Rıza'nın hayatını bağışlamasını isteyecekler buna meydan vermeyelim."

1937 yılında resmi tatil günü cumartesi öğleden sonra. Atatürk pazartesi günü Elazığ'a gelecek. Bizden istenenler "asılacak asılsın" ve Atatürk'ün karşısına beyaz donlular çıktığı zaman, iş işten geçmiş olsun.

O dönemde Elazığ Valisi Şefik Bey, Savcı Hatemi Senihi Bey, Emniyet Müdürü Serezli İbrahim Bey, savcı yardımcısı arkadaşım. Şükrü Sökmensüer "Sivillerden Emniyet Genel Müdürlüğü'nün siyasi şubesinden istediklerini al. Atatürk'ün istasyondan halkevine kadar korunması da size ait" dedi. Başta Macar Mustafa olmak üzere altı kişi alıp yola çıktım. Trenle Elazığ'a vardım. Emniyet Müdürü İbrahim Bey'e gittim. Savcı için "kural dışı bir şey yapmaz, mümkün değil" dedi.

Savcıya gittim. Durumu kendisine anlattım. Bana bu konuda hükümetten de şifre aldığını, ama mahkemelerin cumartesi tatil olduğunu, tatilde ise sonuç almanın mümkün olmadığını bildirdi. Ve ekledi. "Ben de mahkemeleri etkiliyemem." Oysa ki biz mahkemenin kararını Atatürk gelmeden önce vermesi ve gereğinin yapılmasını, Atatürk geldiğinde Seyit Rıza meselesinin kapanmış olmasını istiyorduk. Ben bunu halletmek için hükümet tarafından buraya gönderilmiştim.

Savcı yardımcısı hukuktan sınıf arkadaşım. Bana "Sen valiye söyle bu savcı rapor alsın gitsin, ben senin istediğini yaparım" dedi.

Biz mahkemenin tatil günü işlemesini ve alınacak sonucun infazını istiyorduk.

Savcı rapor aldı. Arkadaşım vekil olarak savcının yerine geçti.

Mahkeme hâkiminin evine gittim. Gittiğimde hâkim mahkemenin aldığı kararı evinde yazıyordu.

Hâkimle konuştuk. Kendisi kararı daktiloya çektirmekle meşguldu. Devir CHP devri. Herkes çekiniyor. Hâkim bana "Cumartesi mahkeme toplanmaz ancak pazartesi günü mahkemiyi toplar kararı veririz. Salı günü de idam hükümlerini yerine getiririz" dedi.

O zamanlar dördüncü bölgede temyiz hakkı yok.

"Seyit Rıza'yı aldık. Bindiğimiz jeep, jandarma karakolunun yanındaki meydanda durdu. Seyit Rıza sehpaları görünce, durumu anladı; 'Asacaksınız' dedi."

"Seyit Rıza'yı meydana çıkardık. Etrafta kimseler yoktu. Ama, o meydan doluymuş gibi, boşluğa hitap etti: 'Evlad-ı Kerbelayıh, bihatayıh, ayıptır, zulümdür, cinayettir.' Oğlu yaşındaki 33 askeri öldürecek kadar katı yürekli olan bir insanın bu mukadder akıbetine acımak zor."

Abdurrahman Paşa sıkıyönetim kumandanı olarak kararı tasdik edecek. O da "Yukarıdaki karar tasdik olunur" demiş basmış boş kağıda imzasını. Yukarıya "Abdurrahman Paşa'nın idamı" diye yazsanız kendisi idam edilecek.

Hâkime dedik ki;

Bu dediğiniz gün Atatürk geliyor. Maksat hasıl olmuyor ki. Hâkim "Başkaca bir şey yapılamaz" diyerek kestirdi attı. Ben de kendilerine sordum:

–Sizin saat 05.00'den sonra davaya devam ettiğiniz olmuyor mu?

–Ooo çok oluyor cevabını verdi.

–Eee sonradan beş saat ihlal ediyorsunuz da, baştan beş saat ihlal etseniz olmuyor mu? Yani pazar akşamı sahurdan sonra mahkemeyi açarız.

Hâkim,

–Elektrikler kesiliyor dedi.

Ona da çare bulduk. Otomobil farları ile hapishaneyi aydınlatırız. Halkevine lüksler koyarız.

Hâkim bu defa.

–Samiin yok, dedi.

Ona da çare bulduk. Samiin de getiririz.

–Kaç kişi asılacak?

–Onu karardan önce söyleyemem dedi. Ama ekledi: "Savcı 27. kişinin idamını istedi."

–Biz ona göre mi hazırlığımızı yapalım?

–Bilemem dedi.

Ceza infaz kanunu her asılanın ayrı bir yerde asılmasını, asılanların birbirini görmemesini emrediyordu. Bu şartı da yerine getirmeye çalışıyorduk. Her meydanda dört sehpa kurduk. Vali bir de çingene cellat buldu. Gece 12.00'de hapishaneye gittik. Farlarla çevreyi aydınlatıyorduk. Mahkemenin 72 sanığı var.

"BENİ ASMAYA MI GELİDİN?"

Sanıkları aldık. Mahkemeye götürdük. Çingene de geldi. Adam başına on lira istedi. "Peki" dedik.

Sanıklar Türkçe bilmiyor. Mahkeme kararı açıklandı. Yedi kişi ölüm cezasına çarptırılmış, sanıklardan bazıları beraat etmiş, bazıları da çeşitli hapis cezaları almıştı.

Kararlar okununca sanıklar ilk anda anlamadılar. İdam "Tünne" diye bir vaveyla koptu.

Biz Seyit Rıza'yı aldık. Otomobilde benimle polis müdürü İbrahim'in arasına oturdu. Jeep jandarma karakolunun yanındaki meydanda durdu.

Seyit Rıza sehpaları görünce durumu anladı.

–Asacaksınız, dedi ve bana döndü.

"Sen Ankara'dan beni asmak için mi geldin?" Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyordum. Bana güldü.

Savcı namaz kılıp kılmayacağını sordu. İstemedi. Son sözünü sorduk.

–Kırk liram ve saatim var. Oğluma verirsiniz, dedi.

Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Ben Fındık Hafız asılır-

"Ben tam gitmeye hazırlanırken, Atatürk durumu izlemiş ya da öğrenmiş. Belki de benim gönlümü alacak, 'Hayır. Bizim için gelen, bizimle gider' demiş, izin vermemiş..."

ken görmesin diye pencerinin önünde durdum.

Fındık Hafız'ın idamı bitti. Seyit Rıza'yı meydana çıkardık. Hava soğuktu ve etrafta kimseler yoktu. Ama Seyit Rıza meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti.

–Evladı kerbelayıh. Bi hatayıh. Ayıptır, zulümdür, cinayettir, dedi. Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap-rap yürüdü. Çingene'yi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağı ile tekme vurdu infazını yaptı.

Oğlu yaşında bir subayı öldürecek kadar katı yürekli olan bir insanın bu mukadder akıbetine acımak zor. Ama ihtiyarın bu cesaretini takdir etmekten kendimi alamadım.

Asabım çok bozuldu. Emniyet müdürüne, "Ben üşüdüm otele gidiyorum" dedim.

Seyit Rıza asılırken ileriden oğlunun da sesi geliyordu:

"Kulun kölen olam. Sığırtmacın olam. Gençliğime acıyın öldürmeyin beni."

ATATÜRK'TEN PAPARA YEDİM

Ben çok kötü olmuştum. Otele döndüm iki daktilo sayfası yazı yazdım. Yazının başına da "Bi hatayıh. Evladı kerbelayıh. Ayıptır, zulümdür, cinayettir" yazdım.

Fakat biz bu işleri belki zamanında halledemeyeceğiz diye, Atatürk bir gün sonra Elazığ'a geldi. Treni gece kör makasa çekmişler. Uyuyormuş, kendisini uyandırmamışlar. Ben sabahleyin Atatürk'ün treninden çıkan Ulus muhabirine yazdığım yazıyı okudum. Benden istedi. "Basmazlar" dedim. "Ver" dedi. Sonradan Şükrü Kaya'ya okumuşlar. "Olmaz" demiş. Bu sırada Atatürk seni çağırıyor dediler. Gittim kahvaltı ediyorlardı. Bana bir resim gösterdi. Seyit Rıza'nın sehpada sallanırken resmi çekilmiş.

–Bu resim ne emniyet müdürü, dedi

–Haberim yok, dedim.

–Öyleyse maiyetine hâkim değilsin, dedi ve ekledi:

–Çabuk git bu resmin negatifini bul, basılanları imha et.

Gittim araştırdım. Bizim Macar Mustafa sivil polisimiz ben idam yerinden ayrılırken bizzat resim çekmiş. Bir yerlerde bastırmış ve Şükrü Kaya'nın yaverine vermiş. Şükrü Kaya da Atatürk'e iletmiş. O kısa konuşmada anladım ki, Atatürk bu olayları detaylı olarak bilmiyor. Bu tür olayları da sevmiyor. Ve Atatürk demokrat tavırlı bir insan?

Ben hemen camları negatifleri basılanları imha ettim. Resimlerden ikisini sakladım. Atatürk'e gittim. Resimlerden birini kendisine uzattım.

–Emriniz yerine getirildi, dedim.

–Hepsi imha edildi mi?

–Edildi efendim. Yalnız iki tanesini sakladım.

–Ne olacak onlar?

–Müsaade ederseniz birini zat-ı devletlerine vereceğim, birini de kendime alıkoyacağım.

–Sen bu resimleri ne yapacaksın ki?

–Müsaade ederseniz ileride anılarımı yazacağım.

Atatürk, "Peki. Bana ayırdığını ver" dedi. Verdim. Ve Atatürk trenden halkevine hareket etti. Arabasına da binmedi. Beyaz donluların arasından yürüyerek geçti. Benim ellerim cebimde ve iki elimde de tabanca yürüyorum.

Beyaz donlular hiçbir şey söylemeden bakıyorlar. Biri adım atsa hemen önleyeceğiz.

Neyse Atatürk sağ salim halkevine geldi ve buradan Singeç Köprüsü'ne hareket etti. Ben de kafiledeyim. Atatürk'ün Özel Kalem Müdürü Vedid, "Görevin var mı?" dedi. Ben zaten canım sıkkın. "Atatürk'ten papara yedim, yok" dedim. "Öyleyse Harput'ta Arap Baba'ya gidelim" dedi. Biz gittik ve çabuk döndük. Atatürk de Singeç Köprüsü'nden akşam üstü döndü. *(Güneş, 18-19 Ağustos 1989)*

Ülkemiz çoğulcu bir yapıya sahip. Çeşitli dillerin, dinlerin, etnik grupların ve kültürlerin bir arada bulunduğu bir ülke.

Bu çoğulcu yapıdan, karşılıklı sevgiye, saygıya, güvene ve hoşgörüye dayalı, eşitlikçi, çağdaş ve demokratik bir toplum yaratmak hepimizin görevi.

Bunun için düşüncede de çoğulcu olmak gerekiyor. Tabuları yıkmak, şartlanmalardan kurtulmak gerekiyor.

Oysa bu anlayışa aykırı bir eğitim sisteminin yarattığı şartlanmalar, TRT ve Basın tarafından besleniyor.

Gazete okuyanların sayısı sınırlı. Çoğunluğu da ancak bir gazete alabiliyor. Tek gazete okuyanların belirli bir doğrultuda yönlendirilmeleri ve olayları dar bir açıdan değerlendirmeleri olasılığı büyüktür.

Ekonomik nedenler ve zaman sorunu Türkiye Basınını, yabancı dil sorunu ise Dünya Basınını izlemeye olanak vermiyor.

Oysa aynı konu hakkında farklı bakış açılarını ve farklı değerlendirmeleri öğrenmek, bazı yayın organlarının yer vermediği önemli konuları diğer yayın organlarından izlemek büyük bir ihtiyaç.

Bu, insanın ufkunu genişletir, olayları daha iyi ve doğru değerlendirmesine yardımcı olur.

SEÇMELER böyle bir ihtiyacı karşılamak için yayınlanıyor.

Türkiye Basını, yabancı dillerde Dünya Basını izlenecek. Önemli veya ilginç haber, inceleme ve yorumlar alınacak. Yabancı dilde olanların çevirileri yapılacak. Gerektiğinde eleştiri ve yorumlarla birlikte verilecek. Bu çalışma ve değerlendirmelere, zamanla okuyucuların da katkıları sağlanacak.

Bu şekilde okuyucu, Dünya ve Türkiye Basınını izlemek, eleştiri ve yorumlarla da haber ve yazıları daha iyi değerlendirmek olanağını bulacaktır.

SEÇMELER'de, kişi ve toplum olarak bizi ilgilendiren bütün konular yer alacaktır.

SEÇMELER, Mehmet Ali Aslan'ın yönetiminde üç ayda bir kitap olarak yayınlanacaktır.